

**COMPLEXUL MUZEAL
BISTRITA-NĂSĂUD**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ETNOCULTURALE**

15

**BISTRITA
2010**

COMPLEXUL MUZEAL BISTRIȚA-NĂSĂUD

STUDII ȘI CERCETĂRI ETNOCULTURALE

XV

BISTRIȚA

2010

COLECTIVUL DE REDACȚIE:

cercet. șt. pr. MIRCEA PRAHASE – coordonator
cercet. șef secție CONSTANTIN CATALANO
muzeograf MIHAELA BOLOG

[Orice corespondență referitoare la această publicație se va adresa
Complexului muzeul Bistrița-Năsăud, str. General Grigore Bălan, nr. 19,
cod poștal 420016, tel.: 0263-211063, fax: 0263-230046]

CUPRINS

I. ȚARA NĂSĂUDULUI ÎN AMINTIRI.....	5
Moisiliada – Husariada.....	7
Ion CUTOVA	
II. COȘBUCIANA.....	43
George Coșbuc – interpret și exeget al lui Dante (II).....	45
Cercet. șt. Constantin CATALANO	
Coșbuc al nostru	67
Ion LĂPUȘNEANU	
III. REBRENIANA	71
Rebreanu – cărări ale operei	73
Elena M. CÎMPAN	
Scrisori adresate lui Liviu Rebreanu	75
Andrei MOLDOVAN	
IV. ETNOGRAFICA	123
Nunta la țaranul român din jurul Năsăudului.....	125
Ștefan BUZILĂ	
Necesitatea cercetărilor etnografice în Țara Năsăudului.....	157
Teodor ONIȘOR	
Perișor – fișe de monografie.....	167
Crina Lăcrămioara DIMACHE	
V. DOCUMENT	209
Deducțiune istorică despre înființarea fondurilor școlare.....	211
Nistor ȘIMON	
VI. PORTETE	307
Profesor universitar dr. doc. Iuliu Morariu	309
Cercet. șt. pr. Mircea PRAHASE	
Vicarul năsăudean Ioan Nemeș (1764-1839)	321
Prof. univ. dr. Ionim MARȚIAN	
VII. PROFILE	337
SEVER POP (1901-1961) – Lingvist de renume european	339
Sever URSA	
Ofilat Varvari și cărțile sale.....	343
Radu ȘIRBU	
Tenorul Constantin Pavel, ctitorul Operei Române din Cluj	347
Niculae VRĂSMAȘ	

VIII. IN MEMORIAM	351
Valeria Peter Predescu, privighetoarea năsăudenilor, cântă pentru îngeri	353
Menuț MAXIMINIAN	
În ajunul zilei de naștere, Baronul Alexandru Misiuga a plecat la stele	363
Menuț MAXIMINIAN	
IX. ASTRA NĂSĂUDEANĂ.....	367
Raport anual la adunarea Societății Culturale ASTRA Despărțământul Năsăud 28 nov. 2009 – aula Colegiului Național „George Coșbuc” Năsăud (extrase...)	369
Președintele Desp. ASTRA, prof. Ioan SENI	
Situația membrilor ASTRA din Desp. Năsăud La adunarea anuală din 2009.....	379
Prof. Pavel BERENGEA, președinte Astra Ilveană	
X. VARIA.....	385
Muzeul Colegiului Național „George Coșbuc”	387
Ioan LĂPUȘNEANU	
Școala năsăudeană și slujitorii ei.....	391
prof. Ioan LĂPUȘNEANU	
Familiile din Comuna Rebra în timpul regimului grăniceresc (1762 -1851).....	395
Prof. Viorel RUS	
Reuniunea învățătorilor greco-catolici „Mariana” în a doua jumătate a secolului XIX.....	403
Ana-Maria NENIȚOIU	
Statutele pe baza cărora s-au administrat fondurile grănicerești năsădene (1851-1876).....	413
Cornelia Nicoleta VLAȘIN	
Relația dintre curriculumul formal și interculturalitate. viziunea proiectanților curriculari asupra minorităților naționale din România	421
Raluca MĂRGINEAN, Ioan BĂCA	
XI. RECENZII ȘI PREZENTĂRI DE CĂRȚI.....	441
Studii și Cercetări Etnoculturale 14	443
Victor ȘTIR	
Primul volum din monografia orașului Năsăud.....	444
Radu SÎRBU	
Rădăcini împrumutate, de Menuț Maximinian.....	447
Prof. Dr. Vasile V. FILIP	
O istorie a sufletului năsăudean.....	453
Menuț MAXIMINIAN	

I. ȚARA NĂSĂUDULUI ÎN AMINTIRI

MOISILIADA – HUSARIADA

Tragi-comedie eroică

Ion CUTOVA

Introducere

Ceea ce impune de la început la această operă este profunzimea psihologică cu care zeflemistul Virgulă¹⁾ schițează silueta personagiilor sale. Crescut la școala marilor creatori ai genului, Virgulă aduce în plus măiestria unei viziuni dualiste a eroilor, sesizând într-o tematică complexă acordul dintre satiricul mulat pe tragic și tragicul purificat prin satiră. Tocmai acest fapt l-a determinat să-și subintituleze opera „tragi-comedie-eroică” ca un pretext pentru o continuare pe planuri variate a unor teme ce îi le oferă viața din abundență.

În acest sens opera nu este decât o proiecțiune pe plan estetic a realității și în special a unei anumite realități, aceea a unui orășel de munte.

Contradicția dintre severitatea cu care eroii vor să-și îmbrace existența și goliciunea sufletească care îi caracterizează în adâncime, duce la situații de un comic irezistibil. Dar repercusiunea socială și politică a acestei situații, tentativa de permanentizare și generalizare a ei, imprimă poemului nota lui de tragism.

Interesant e faptul că zeflemistul Virgulă, pomind de la un eveniment insignifiant, concentrează în acțiune aspecte tot mai diferite, apoi le lărgeste, reușind să închege un peisaj care să fixeze definitiv fizionomia morală, socială, politică și intelectuală a eroilor legați de epoca în care trăiesc.

Intervenția lirică a autorului nu paralizează mersul obiectiv al acțiunii, ci, din contră, urzește un tot organic, o orchestrație armonizată la temperatura înaltă a geografiei sufletești.

Eroii cresc homeric din propria lor vâltoare tragico-comică și se întregesc în perspectiva caustică a zeflemistului.

Dacă Bacciliada surprinde doar caricatural silueta de ansamblu a eroilor, dacă Moisiada indică sintetic atmosfera grav umoristică, Husariada creează un univers, în care viața se dezvoltă în toată amploarea ei.

¹⁾ Ion Cutova (n.n.)

Este aici o biologie estetică a vieții, o înflăcărare demiurgică a forțelor creatoare.

Dar, opera se impune de la sine. Prin ea, zeflemistul Virgulă se situează alături de marile genii ale lumii, adăugând o notă la concertul culturii universale.

Recomandând-o nu fac decât să exprim un sentiment de admirație și o motivare pentru dispozițiile exuberante care ni le-a provocat.

IO-CU-VA

(I. Cutova)

MOISILIADA

Proiect de epopee în 12 cânturi

Stropește, muză, ființa-mi cu siropuri,
 Făcute de zeițe pe Olimp,
 Să prind puteri și dincolo de timp
 Să scriu aceste rânduri fără hopuri.
 Că am găsit la Năsăud în bălci
 Un therchea-berchea demn de-al pune-n stih
 Pisar zălud, cu mucegai și călci
 Pierdut în scoarțe vechi de octoih.
 Să-ți povestesc și ție, muză milenară,
 Viața lui subțire ca un tril
 Cum s-a trezit în lume dintr-o doară
 Din moaștele aceluia Moisi
 Dar înainte de a începe, muză,
 Pentru a doua oară te invoc,
 Că epopeea asta o port pe buză
 Și aceste rânduri eu le scriu ad-hoc.
 Să nu cumva să faci vreodată gură
 Și să mă lauzi acolo în Parnas
 Eu doar în glumă pierd acum, un ceas,
 Să scriu despre această creatură.
 Și dacă-n invocații eu îți cer
 Un ajutor, o fac fără motiv
 S-adaug la satira mea un tiv
 Cum a făcut cu broaștele Homer ...

O, tempora, o mores, cu Cicero exclam!
S-au sfârâmat, o muză, proiectele ce-aveam,
Am vrut s-adun în rime bogate și în snoave
O viață ce s-așterne ca praful pe hrisoave,
Să izbăvesc în forme solemne și votive
Minuscula figură ce piere la Arhive.
Să fac să defileze, în rânduri, pe plutoane,
Grănicerești fantome, mânjite pe icoane
Pe Enzenberg ce-i poartă portretul și-n Weceu
Grigoriu Moisilu, vicariu foraneu.
Iuliu Marțianu, viteaz și prea-nțelept,
Tătarilor, ce fu, la Crâm, să-i ție piept,
Apoi, zice legenda, sătul de acest atac
Ca o insectă-n codex, el se fixă ca-n ac
Și Granița de atunci prea el crezându-l zeu,
Îi poartă faraonic relicva la muzeu.
Dar după dânsul alții văzând acea ispravă
Au vrut să se fixeze pe-o scoarță de hrisoavă.
Și descifrând cu râvnă vreo filă voievodală
Un loc cu toți – ocupă l-acest muzeu, cu fală.
Iuliu Moisiliu ocupă o sală plină.
Grănicerimea zilnic umilă i se închină.
Mai mult chiar. Filipoiu ca la un crucifix
Cincizeci mătânii bate la ora șapte fix
Și zilnic, pe-nserate cu mistică ardoare,
Ca Magdalena-n vremuri îi plânge la picioare,
Apoi zdrobit de-atâtea suplicii oculare,
El cade pe podele în mută adorare.
O, pater gloriosus, celestul meu părinte,
Să nu piară muzeul, acordă-mi ceva minte,
Eu te implor, vorbește-mi în care manuscris,
Gândirea uriașă cu trudă ai închis?
Un gram de forță – aruncă-mi cât bobul de muștar
Să țin și eu puțină, să da și lui Husar.
Alexe Bohățelu tronează pe alt perete

Despre acesta lumea are cârtiri secrete.
 Am auzit chiar eu câțiva vorbind de el
 E grănicer ori nu? Ce dacă-i Bohățel?
 Vasile Nașcu, sfântul, își are loc aparte,
 Căci în viața lui știa prea multă carte.
 Și chiar către – împăratul el ar fi scris țidulă,
 Că vrerea ungurească pentru români e nulă,
 Cu alții împreună ar fi făcut pricaz,
 Cum că la Năsăud să fie și un gimnaziu.
 Printre acești adesea apare și Șotropa,
 Acesta vrea să-și poarte spectrul prin Europa.
 De aceea, prin postire și viață singulară
 Tot descifrând urice, el a uitat să moară.
 Căci Husar chiar se miră „oare e viu sau mort?”
 Ci nu numai acestea am vrut să-ți scriu, o muză,
 Dar sunt grăbit și chiar închei cerându-ți scuză,
 Căci vremea trece-n fugă cu șapte cai viteză
 Și nu răzlesc să termin de corectat la teze.
 La proxima ocazie, c-o pană mai activă,
 Ca să-mi continui scrisul am să-ți trimit misivă
 Și-n colectiv vom scrie noi doi, stih după stih,
 De-acela ce se cerne pe scoarțe de-octoih.
 Dar dă și tu o raită l-arhive, că nu-ți strică,
 Servus, pe altădată, iubita mea amică.

Ion Cutova

Ilva Mare, iunie 1949.

Ad auctore!

I

Ascute – acum, băiete, degrab – și tu ceruza,
 Căci pe nepusă masă te vizitează muza,
 Apropie-te-n taină și îmbrățișează-o încet
 Ca-n noaptea de pomină a lui Alfred de Musset
 Fără menajamente și circumspect, fii gata,
 Să nu-ți faciă vreo poznă și să nu-ți scape fata.

Ascunde-ți orice jenă, rezervă sau uimire
Și fără invocații activ ia-o-n primire.
Nu te-ntreba de unde și că de ce „îți vine”,
Dă liber curs simțirii, mâhnirilor din tine
Și cum îți curg din gură cuvintele și slova,
O, muză nedormită, a lui Ion Cutova,
Precum Homer mânia cumplitului Achile,
Așa să-mi cânti pe o foaie, maximum două file,
Izbeliștea, năduhul în care mi se zbate,
Ca Iov, nefericitul, de-o luă și jumătate.
Dintre guzgani o sută și lileci o mie,
Să mi-l evoci, o muză, rușine să nu-ți fie
Printre gângănii sacre și-o masă de gândaci,
Să-l văd cum se îndoaie, hai muză, de ce taci? ...
Să-l prindem fără glumă cu ușa ca-ntr-un teasc,
Ajută-mă, o muză, că-i cazul să-l demasc.
Că nu mai pot spune vorba lui și-ocara
Că cerând satisfacție vuitește astăzi țara,
Poporul democratic manifestând în stradă,
Capul lui cerând, strigă, de pe pământ, să-l radă,
Și are s-o pățească, ca și Mihai Viteazul,
(Am auzit că noaptea-n vecini sare pârleazul).
Arată-mi-l, o muză, să văd cam cât de trist e,
Când pesimist se-ntoarce de la ufederiste.
Înflăcărează-mi, muză, ceruza să cânt asta,
S-arăt cum i-s-apropie spada lui Basta,
Nedumerirea-i gravă, mizeria-i s-o cânt,
Când pulberea-i nefastă se spulberă în vânt,
Când duhul său netrebnic inoportun în soare,
Împrăstie în juru-i negură și duhoare,
Fii vigilentă, muză, să nu scăpăm nimic
În fața adevărului să tremure un pic,
Să coborâm spre dânsul încet, treaptă de dreaptă,
În viitorul proxim să știe ce-l așteaptă.
Și în puține rânduri, zău, ce mai calea-valea,

Să-i scriem o rețetă să-și regăsească, calea.
Să-i facem deci o festă de să-i se ducă vestea,
Să știe-o leac – de frică, să terminăm povestea,
Sau să-l iertăm, probabil să-l punem la-ncercare,
Că-i necăjit, și-așa, el destul în Ilva Mare,
Să-i punem deci condiții, de aici până aici,
Exprimă-te deci, muză, când te întreb ce zici;
Să-i dăm acum un termen, să vedem până când
Zi și noapte bârfește ca un buldog flămând,
Și cu duhul blândeții, fără aversiune,
Eu să semnez cu dânsul pact de neagresiune,

II

Districtul preistoric întreg azi plânsu-mi-s-a,
Să-i pun lacăt la gură, căci hulă multă zis-a,
Ca Misail din cronici mereu, de o vreme încoace,
Basmе scornind, proiecte de epopee face.
O, muză părăsită, îmbătată cu apă rece,
Să-i zicem azi, în fine „Pe aicea nu se trece!”,
Să-și ia angajamentul îi punem în vedere,
De astăzi înainte să cugete-n tăcere.
Avânturile serii și-a ierbii să priceapă,
Ori nemișcarea caldă a nisipului prin apă;
Să nu mai scrie zilnic sfârleze cu fofeze,
Și pașnicele umbre să impacienteze,
Lui Enzenberg și Nașcu de azi să le dea pace,
Pe Marțian și Moisil să nu-i mai tot atace,
Pe Filipoiu și Husar să nu-i mai puie în stih
(„De-acela ce se cerne pe scoarțe d-octoih”)
O, Pater gloriosus, calmează-ni-l un pic.

III

O, muză alternativă, pe care te-am trimis,
Întoarce-te la dânsul și-l scoate din abis.
Du-l ușurel cu vorba ca pe un copil de braț,

Învăță-l, dădăcindu-l, vorbește-i cu nesaț,
Ca pe un purcel să-l scarpini alintând al său pântec,
Din gura-i mustăcioasă să iasă-altfel de cântec,
Să scrie despre sate, sau cărăbuși sau pești,
Sau despre „Metropole”, te rog să-i amintești,
Din „Cercuri vicioase”, de poate, zi-i să iasă,
Aleagă-și, prin urmare, o temă mai aleasă.
Ascundă-se mai bine, călduț sub carapace.
Ca sub un țol de iarnă și să ne lase în pace.
Condu-l așa dar, muză, jur împrejur de sine,
Să uite de fantome, să uite și de mine,
Și învărtindu-l iute până – să se amețească,
Doar – doară va începe să mi se cumintească
Ca un scrânciob tratează-l, o muză, într-un circ,
Să dea din picioare grăbit ca pe-un bițirc ...

IV

La revedere dară, fa muză, dualistă,
Mersi că ai fost bună și-acum nu fi tristă,
Te duci și-n urma ta rămân firești regrete,
Și sufletul meu saltă în zbor ca de erete.
Fii liniștită însă, nu plânge fără rost.
În urmă-ți rămân toate așa precum au fost.
Și venerânde umbre ție îți cer iertare,
Fiii lui Marte încă-ți trimit o salutare,
Căci belice străbune virtuții faci să salte
În liniștea și pacea arhivelor înalte.
Și Țara Năsăudului prin mine la picioare,
O muză, își depune cununa de rigoare,
Și laurii de slavă și glorie deplină,
Plină de grațitudine Granița ți se închină
Și, dacă cumva cândva, de noi te-apucă dorul,
Mai haide de la Ilva și lasă-ți domnișorul,
Iar dacă te înșeală, ne fă o reclamație,
Convoacă o ședință să-i facem educație.

Muza Caliope

La tine, muză blândă, din nou eu apelez,
Să-mi cerni un strop de minte cât bobul de orez.
Să-mi scuturi liric ființa de zgură și eres
Să pot intra, prin tine, tocmai în medias res.
Căci cruda-mi ocupație își proslăvește jaful
Făcându-mă să caut în lucruri numai raful.
Dar te previn, nu-mi cere artistice relații
Eu nu creez, o muză, ci doar fac compilații. '
N-am vrea să-mi fii izvorul poemelor celebre,
Prea mi-i învăluită natura în tenebre.
Atât doar, în solfegii să iscălesc o notă,
Să-mi fii, cu-alte cuvinte, nu mamă ci cocotă.
Și cum că știi, o, muză, că nu-s prea înțelept
Ce-ar fi dacă mi-ai face oleacă de concept.
Am să-ți plătesc conceptul desigur cu-un sutar
Numai lui Ion Cutova să-i spui că-i de Husar.
În schimb lui Filipoiu nu-i aminti nimic
Căci vreau să-i fac surpriză să-l derutez un pic.
Să-mi torni în forme grave un ritm măreț și amplu
Ca Moisiliada, să spunem, par exemplu.
Și cum tu ești măiastră în ars poetica
Să-mi scrii, ar fi posibil, original ceva.
Nu mai invoc pretenții prea mari, poți scrie-n rate
Căci între timp prin prieteni eu fac publicitate.
Că ce-o să spună lumea. Va fi o lovitură
Elevii o să creadă că fac literatură.
Iar dacă în principiu nu ți-i destulă slova
Mai poți ciupi încalte și de la Ion Cutova.
E drept, ți-ai compromite figura ta de roză,
Dar voi, de multă vreme, trăiți în simbioză.
Și-apoi, ce tura-vura, să furi nu-i mare vină
O fi la țară altfel dar fii mai citadină.
De pildă, subsemnatul fiind orășean am scuza
Nu fondul azi importă ci aparența, muză.

Un compromis-o artă e conștiința-n pârg
 Să consumăm iluzii când viața e un târg.
 Vreau să lucesc o clipă șiret ca un zaraf
 Destul posteritatea mă va târî în praf.
 Să port și eu o mască sublimă și fictivă
 Destul îndur mizerii cu morții la Arhivă,
 Printre atâția alții vreau s-am și eu un loc
 Pentru un scop ca acesta eu scuz orice mijloc.
 În fine, să-ți spun totul, povestea să mi-o torc
 Ca să răzbești în viață e bine să fii porc.
 Îmi scrie deci poemul nedivulgând secretul
 Și la muzeu cu cinste am să-ți atârni portretul
 Și eu l-aș putea scrie dar nu știu ce să fac
 Poetului din Ilva tot îi rămân cirac.
 Și cruda-mi ocupație își proslăvește jaful
 Făcându-mă să caut în lucruri numai praful,
 Dar se întâmplă, muză, adesea în viață
 Cel gol și fără minte iese la suprafață.
 Și lumea crezând poate că este vreun zeu
 De curiozitate îl vârmă în muzeu.
 Destinul însă, crudul, ce nu cunoaște dubiu
 Cadavrul i-l azvârlă cu scârbă în Danubiu.

HUSARIADA

Invocare

Revino iarăși, musă protectoare,
 Ca și-n trecut sublimă și acervă
 Și să-mi aduci drept arme literare
 Vestita-ți liră și-un ocean de vervă.

Să cânt pe noul nostru Don Chijote
 Crescut ca o infuzie din moaște
 Deși întreaga graniță-l cunoaște
 Din alte minunate-a mele note¹⁾

¹⁾ Este vorba de celebra operă a lui Virgulă, Moisiliada care a făcut vâlvă în vremea ei.

Căci cum e el un măscărici din fire
Mai face câte-o poză la arhivă
Ba chiar și ființa lui i-o invectivă
Ca să-i dedic vreo șapte, opt satire.

Mă iartă că te chem încă odată
Pentru acest eroi-comic domn
Însă n-aș vrea să se cufunde-n somn
Figura lui hazlie și ciudată,

Sau lupta ce-a purtat-o pentru-o oală
Mai deunăzi cu Năsăudul tot
Încât susțin istoricii că pot
Să o numească veritabilă răscoală¹⁾

Să cânt pe Sancho Pancho rediviva
Pe Filipoiu prietenu-l de vis
Căci împreună ca să apere arhiva
Ei au făcut minuni de nedescris.

Să cânt mumiile păstrate-n fum
Chiar de voi cădea puțin în recidivă
Căci ei nu iau vreo inițiativă
Fără mărețul lor concurs postum.²⁾

Să cânt pe toți ce-au luat parte direct
În lupta despre care ți-am vorbit,
Că muză, tu, mă știi că sunt cinstit
Și vreau tabloul să-l prezint complet.

¹⁾ Susțin unii istorici că eroul acestei epopei ar fi fost o ființă reală.

²⁾ Scrie prin cronici că pisarii acestor arhive băteau mai multe mătânii în fiecare dimineață când începeau lucrul, în fața marilor cititori ai instituției.

Dar te mai rog să nu faci cumva gură
Și să mă lauzi acolo în Parnas,
Căci tot în glumă pierd acum un ceas
Să scriu despre această creatură.

Coboară deci din lumea ideală
Cu verva și celebra liră-a ta
Și ca să n-am vreo ceartă conjugală
De pe acum te voi populariza.¹⁾

Era o zi nesigură în lume
Cu cerul nedecis și peticit
Când Filipoiu se gândea l-arhive – anume
De-i bună apa pentru pescuit.

Motivul ce-l determina la asta
Îl murmura discret în sinea lui:

„Acum, că nu mă turbură nevasta
Și într-un fel mă simt al nimănui
Vreau să aduc un mic cadou la casta
Iubită cu frumoșii ochi căprui”.²⁾

Și luându-și scula dintr-un colț alene
Își arboră un zâmbet colorat
Încât Husar privindu-l pe sub gene
Îi bănuia motivul – adevărat.

Și ca să apară că nimic nu știe
Îl înțeapă cu tonul inocent,
– Cred că dispui de-atâta dibăcie
Ca să mâncăm deseară suculent.

¹⁾ Zice-se că Virgulă avea muiere cicălitoare.

Dar el ne-bănuind ceva-i zâmbește
Prin geam privirea reflectând-o-n burg
– Eu nu mă duc că vreau să prind vreun pește
Ci undele îmi plac să văd cum curg.

Cum plâng mirate – atâtea-obiecte
Când apa le transportă fără milă
Sau să privesc prin iarbă vreo idilă
Din viața anonimelor insecte.

– Vreau să surprind naturii vreun secret
În care să mă-nec total ca-n lux,
Sau să mă poarte-n haos vreun reflux
S-am cel puțin o moarte de poet.

(Aduc la toate astea un adaos.
De fapt el nu dorea să treacă-n haos,
Găsea că-n clipa – aceea-i natural
Să pară puținel senzațional).

Dar spuse acestea cu atâta jale
Încât hrisoavele păreau că plâng
Și Husar cât e dânsul de nătâng
Plângea cu sughițări prin intervale.

– Ascultă prietene, îi zise el,
O rană mi-ai deschis în piept aici
Că-mi vine să mă torturez c-un bici
Sau prin arhive să pornesc măcel¹⁾

Când sunt atâtea splendide ținuturi
Ciudate și mărețe panorame

²⁾ Iubita acestuia era o mare mâncătoare de pește.

Eu stau ca poza unui mort în rame
Și praful m-a pătruns până-n țeșuturi.

Am parcă-n loc de protoplasmă, plumb
Nu pot să fiu măcar un Bergerac,²⁾
Să râd de om, satanic, să atac
Deși speram să fiu un nou Columb,³⁾

O inimă, cum ai ajuns mormânt
De-atâtea planuri extraordinare.
Dă-mi cel puțin iluzia că-n soare
Se profilează grav cinci mori de vânt.

Accelerează-mi pulsul inimă-n bătaie
Să mi să pară totul colosal,
Un mât să ia proporție de cal
Proporții d-elefant să ia o oaie.⁴⁾

Acestea el rosti ca un protest
Și ochii maiestos îi scânteiază,
Cu-această – alură revoluționară
Părea că globul l-ar strivi cu-n gest.

Mișcat până-n rărunchi de-acest discurs
I se zbârli lui Filipoiu părul
Și vrând să stabilească adevărul
Acestei cuvântări el de-te curs;

¹⁾ Un oarecare Ciobanu vorbește de acest Husar ca de un om de o violență rară.

²⁾ Poet francez renumit pentru boema și viața lui aventuroasă.

³⁾ Acest Husar avea intenția să viziteze America de Sud în vederea unui studiu asupra Jaguarului și a altor animale exotice.

⁴⁾ Eroul face aici aluzie la halucinațiile celebrului spadasin Don Chihote căreia o moară i s-a

– Iertați-mă, voi umbre venerate,
De-acest urât și amplu sacrilegiu;
În loc să credem că-i un privilegiu
Muzeul să-l servim cu bunătațe,

Asemenea celui mai incult hingher¹⁾
Noi vă stropim tăcerea cu venin,
Eu, personal, îndurerat mă-nchin
Și îndurare pentru amândoi Vă cer,²⁾

Și ca să fie cât mai grea povara
Și Husar să arate că regretă;
Propun să scrie Virgulă-n gazetă
Să afle de ispravă toată țara,³⁾

Apoi făcând o lungă reverendă
Ridică undița de jos și pleacă,
Husar continuă amar să tacă
Și-avântul dinainte și-l suspendă,⁴⁾

Bătea amarnic vântul în arhivă
Zvârlind din rafturi actele în sus,
Că ai fi plâns oricât să fii dispus
De această-ntunecată perspectivă.¹⁾

părut o armată uriașă.

¹⁾ Pentru a se biciui cât mai mult, Filipoiu face o comparație cu gloata hazlie de hingheri a romilor de la marginea Năsăudului.

²⁾ Vezi strofa 7 din *Invocare*.

³⁾ Despre comicăriile acestui Husar, Virgulă a scris în mai multe opere. Dar pentru a atenua mânia veneratelor umbre, acesta cere ca pana caustică a lui Virgulă să-i imortalizeze și în gazete. O crudă ironie a sorții.

⁴⁾ Este vorba de avântul lui oratoric; Valea, într-o cronică susține că acesta suferă de diaree verbală, de fapt boală comună amândurora.

¹⁾ Clăudiu plângea ori de câte ori intra la arhive.

După această cruntă răfuială
Credeai că totul se va liniști,
De unde poți tu muritor să știi
Ce lucruri mai survin la socoteală.

Dar să lăsăm eroul nostru pentr-o clipă
Să-i poarte vântul filele în față
Căci singur el se va trezi la viață
Să-și re-înceapă funcțiunea lui în pripă.

Pe Filipoiu să-l închipuim c-o trișcă
Și undița în mână lângă mal,
Privind cum se lovește val cu val
Și fauna piscicolă cum mișcă.

Cât despre burg probabil că se știe
Cum doarme somnul lui provincial,
C-a devenit de-acum ceva banal
Să mai vorbești de-a lui monotonie,²⁾

Ca să prezint întreagă atmosferă
La temă-adaug încă un aspect
Că Năsăudul este exprimat direct
De două părți. Arhiva și Estera,³⁾

Căci celelalte sunt doar apendice
Acestor venerabile mumii
Și timpul trece-n suluri castanii
Pe ulițele vechi și ne-propice.

²⁾ Năsăudul se confundă cu trecutul lui, spune bătrânul tetea Filimon. Aici parcă toți sunt pensionari.

³⁾ Estera este expresia vie a arhivei. Ca și arhiva ea trăiește din amintirea epocilor trecute. Ca și arhiva ea nu este decât un document. Estera este arhiva ambulantă și nefericită. Estera este Năsăudul de totdeauna.

În fine, să mai amintesc doream
Că Păcurariu bea de-o lună la Treadam.
De fapt el nu concepe cum un om
Trăiește fără să consume rom.

Și bând mereu enigma o dezleagă.
– Înțelepciunea stă în păhărel
Mi-aș vinde într-o clipă pentru el
Și paradisul care-l port de-o viață-ntreagă.

* * *

Îți fac, o muză, încă un apel,
Adu-mi îndată vervă abundentă,
Căci pentru – această operă-eminentă
E bine să mă mai ajuți nițel.

* * *

Tocmai în ziua aceea pe la amiază
În fața Domnului se prezenta tiptil,
Un răposat ce s-a numit Iuliu Moisil
Și-aceste vorbe-ncet el proferează;

– Al universului puternic creator,
Izvor al veșniciei triumfale,
Cel ce-ai atâtea griji universale
La Tine vin ceva să Te implor.

Dă-mi pentru-o zi măcar puteri masive
Să pot la Năsăud să mă cobor,
Căci Doamne-mi – este atât de mare dor
Să văd ce fac urmașii mei de la-arhive.

Chiar toți amicii mei de veșnicie
În frunte cu celebrul Enzenberg,
De-o lună mă îndeamnă să tot merg
În pământearca Ta împărăție.

Atotputernicul mișcându-și vasta geană
Un gest de aprobare îi făcu
Că Moisi din față-i dispăru
Și-o luă prin univers grăbit la goană.

Zbura prin spații interplanetare
Lucind ca un bolid incendiar,
Încât părea c-un nou sistem solar
Pe orizont cu violență-apare¹⁾.

Apoi printr-o atletică vultură
Se transformă în ființă ca-n poveste
Privindu-l, deci, ți se părea că este
Un om care-a picat din parașută.

Și ca să fiu complet în explicare
Vă spun că-n Năsăud căzu din zbor
Și cum îl știți agale la picior
Puteai ca să-l privești ca pe oricare.

Și urmărindu-l personal îl observai
Cum spre Claudiu¹⁾ a pornit el drept
Îl știa pe semne că-i un om deștept
Și poți cu el afacere să ai.

¹⁾ Această minunată viziune cosmică a fost redată după mărturiile unui oarecare Pleș, care se spune că avea legături cu ființele supranaturale. Chiar el avea puterea să se transforme în drac și să umble noaptea prin opid sperind muierile.

¹⁾ Claudiu din Fălăstoacă era un cântăreț cu gura, cunoscut mai mult prin comicăriile și figura sa hazlie decât prin farmecul vocii sale. El cânta cu taraful său prin cârciumi rău famate și după ce se îmbăta

În fine, să vă spun în rezumat
El cu Claudiu se-nțelese așa:
Să fure-o oală de la internat
Și-n dată-n Someș a o arunca.

– Pe arhivari să-i mai încerc mi-am luat eu zborul
Pe Husar mai ales că-i mai abraș
Că de-i nedemn de – arhive-ți spun că l-aș
Strivi ca pe-o căpușă cu piciorul.²⁾

Și ție, treaba dacă mi-o sfârșești cu bine,
Îți fac cadou un foale de cimpoi
Să fii aici un muzicant de soi
Ba chiar să cânti prin satele vecine.

Aceste, fătul meu, cu drag eu ți le spun
Să faci ce știi în vremea cea mai scurtă.
Claudiu-atunci frecându-se pe burtă
Răspunse: am înțeles, Moisile, și-o să mă supun.

Spre școală-ndată fuge ca o schijă¹⁾
Își face treaba și-n spre râu o ia,
Aruncă oala-n Someș fără grijă
În timp ce Filipoiu pescuia.

Acesta tocmai undița-și ținea
În apă vrând să prindă-un pește,
Și undița îndată se clintește,
Scoțând-o, vede-o oală c-atârna.

făcea multe neazuri lumii și chiar lui Moisi i-a retezat odată capul de pe soclu.

²⁾ Venirea lui Moisi pe pământ are un caracter de control asupra arhivarilor, celebrul personagi răposat dorea să știe dacă arhivari ar fi în stare să apere arhivele în caz de pericol.

¹⁾ Acest Claudiu era întreținut de școală ca unul care prin hazurile sale distra pe elevi în orele libere. Dar pentru că el cârtea pe fiecare, lumea a început a-l crede tenor și îl lăsau pre el în

La început uimit crezu că este
Vreun soi de pește nemaicunoscut,
Privind-o, el văzu că e de lut
Încât nu mai putea să fie pește.

Dar ca să iasă din încurcătură
Se duse la Husar într-un minut
Și împreună cu temei au început
Să-i dezvelească tainica natură.

(Cei doi eroi uitară că-nainte
Fusese între ei un incident,
Dar după învățătura lui Moisi, ei, permanent
Doar binele arhivei au în minte.

Așa încât ei șterseră-ntr-o clipă
Acea întunecată perspectivă.
Acum plutea olimpic în arhivă
A științei academice aripă).

Husar mirat atunci deschise gura:
– Să știi că acesta-i semn arheologic,
Și-a nu cădea-n greșală este logic
Cu grijă să-i căutăm nomenclatura.

E bine s-o plasăm în timp istoric,
Ba chiar și locul unde-a fost creată.
O, de-am putea să-i facem fișa toată
O să-mi excite simțul oratoric.¹⁾

pace.

¹⁾ Se spune că acest Husar întrecea în vorbire chiar pe Ion Chrisostomul. Uneori, neputând purta în el sarcina vorbirii, se urca pe o tribună ocazională și vorbea trecătorilor care îl ascultau mirați.

O să vorbesc cu patos de prezenta
Descoperire mare pentru stat.
Discursul meu va fi intitulat:
„Năsăudeni, habemus documenta”.

Și numele-mi va fâlfâi din nou
Prin Rebrișoara, Năsăud și Salva,
Și-o să-nsemne în carnetul ei și Malva²⁾
Înc-un motiv să mă considere erou.

Răspunde Filipoiu înnodând batista,:
După aspect se pare că-i ceaun,
Vechimea lui mă face să propun
Că e din timpul lui Burebista.

Husar apoi. – Părerea mea-i că-i oală,
Considerări ceramice mă fac³⁾
Să spun că nu-i din olăritul dac
Ci este de origine vandală.

Iar Filipoiu. – Eu am motive ca să cred
Că i-am ghicit precis proveniența,¹⁾
Vreun dac și-ascunde – aicea experiența
Cel mult în epoca lui Dromiched.²⁾

Reluă Husar. – Dar adevărul pare
Atât de evident încât mă mir

²⁾ Multă dragoste avea această Malva pentru Husar, Ea mergea toată ziua în urma lui și însemna într-un carnet toate isprăvile, cântându-le apoi în versuri latine, precum și în alte limbi arhaice.

³⁾ Husar făcuse ucenicia în ceramică la niște lăieți nomazi care trecuseră prin Năsăud.

¹⁾ Se zvonește că Filipoiu era mai cult, căci citise cartea lui Moșil în această direcție. Ea nu i-a folosit de loc însă, pentru că de la început putea să stabilească identitatea oalei ca unul care mâncase din ea când a fost elev.

²⁾ Alt rege dac.

Că spui prostii după prostii în șir
Când vezi că are trăsături barbare

– Ești cam nătâng, răspunse Filipoi,
Barbarii nu lucrau ceaun de supă
Căci carnea ei o încălzeau pe crupă
Sau chiar sub șeaua cailor-înapoi,

– O, știință arhivistă cum jignești,
Mă faci să cred că ești neștiutor,
Nu știi decât picior peste picior
Să stai pe țărni și să te uiți la pești,

– Te rog să nu te mai întreci la vorbă.
Vei fi având talent să ții discurs
Dar eu mâniei mele voi de curs
Și te voi face bun doar pentru ciorbă³⁾

Atunci Husar precum îl știți erou
Îi sparge oala furios de cap¹⁾
Că pică Filipoi lângă dulap
Și-un ciob sări în sus lângă tablou.

De ciudă Filipoi – atunci ridică
Din raft cu greu un evangheliar
Și-ntr-un moment lovește pe Husar
Și-o bucățică de ureche îi despică.

Apoi începe-n regulă războiul
Cu fel de fel de piese de muzeu

³⁾ Acest limbaj academic era des întrebuințat în raporturile științifice ale eroilor noștri.

¹⁾ Această expansiune violentă a mai fost amintită de autor înainte, Spărgea, spun cronicile, cu aceeași ușurință, ochelarii, oalele, ca și capetele oamenilor.

Încât ca să-i distingi puteai cu greu
Care-i Husar și care-i Filipoiul.

Vreun ceas dură teribila bătaie
Când amândoi căzură pe podea.
Doar vântul prin arhive mai bătea
Și-amurgul se lăsase în odaie.

O invocare explicativă
Rămâi, o, muză, lângă mine-aproape
Poemul mai satiric să-l sfârșim
Căci ard tristeți destule-n țințirim
Și noaptea grav se scutură pe ape.

N-aș vrea poemul să-l transform în liod
Când plânsul își trimite претенții,
Și ros de mizantropice intenții
Să-mi vină pofa să mă sinucid.

Așează-te la masa mea cu lira
Să lămurim acord după acord
Încât acei ce-mi vor citi satira
De râs să aibă un atac de cord,

* * *

Când doamna Moldovan a observat¹⁾
C-o oală de fasole este lipsă,
I se făcu atunci în creier o eclipsă
Încât a trebuit să stea pe pat.

¹⁾ Doamna Moldovan, mama lui Claudiu, era econoamă internatului de unde Claudiu a luat oala, în urma târgului făcut cu Moșil.

Veniră îndată medicii de plasă,
Ruleanul cu întreg cortegiul său
Să vadă cauza acestui rău
Și felul cum din el, ei, pot să iasă.

Nesigură plutea pe ape rava
Discuțiilor ce-avură – atunci loc.
Spre seară mistuit de-un tainic foc
Claudiu își mărturisi isprava.

Îndat' alarma răsună în școală
Și gânduri grele apăsau pe toți
Căci se zvonise că vreo douăzeci de hoți
Furară de la internat o oală.

Parcă băuseră otravă în fiole
Atât erau de zbuciumați în cor
În fond aici consta toată durerea lor
Că nu mai au în ce găti fasole.

Se strânseseră în rând pe coridoare
Profesori, servitori și elevi
Toți înarmați cu linguri, furci sau țevi
Șindrile, puști de foc și chiar topoare.

Și chiar și oameni din oraș veniră,
Veni și Ștefănuțiu cu fanfara,
Șerban purtându-și subțiori vioara
În ceata luptătorilor se-nșiră.

Rusnac veni în mână c-o cotarcă
Și Valea cu iubita lui veni,
Cu prapori popa Puica poposi
Și Seplecan veni c-o cruce-n mână, parcă.

În fine, nu-i voi arăta pe toți anume.
Veniră atâtea din atâtea părți
Încât și cronicarii scriu în cărți
C-a fost acolo un vălmășag de lume.¹⁾

Târziu și șefii atacului sosiră
În frunte cu Rulean²⁾ și doamna lui
Și dânsa pe un ton ce altul nu-i
Acest discurs răsunător înșiră:³⁾

Vitejii mei pornim acum război
Arhivelor ce calcă orice drept
Și-n luptă grea cu dâșii piept la piept
Vrem oala s-o aducem înapoi.

Căci țelul nostru este scump și mare
Pentru fasole noi luptăm și nu
Pentru fantome care-au devenit tabu.
La moarte deci cu-aceste sperietoare.

L-acestea vorbitoarea e-ntreruptă
Cu toți strângând: Fasole, vrem fasole,
Rusnac ușor ca meșterul Manole,
Striga că el va merge primu-n luptă.

Descrierea să nu o mai lungesc, vă spun
Că toți purtau în mână o făclie
Și-aliniați în flanc de bătălie
Porniră spre arhive-n marș nebun.

¹⁾ După unii istorici numărul oștilor s-ar fi ridicat la cifra fantastică de 50 de oameni.

²⁾ Ruleanu a fost ales șef pentru că impunea prin statura lui de Goliat.

³⁾ Aici nu redăm decât o parte din discursul vestitei luptătoare.

Pișca bătrânul Ștefănuț gorduna
Și vântul îi ducea în sus ecoul.
N-am pană să exprim precis tabloul
Ce-nainta în noapte ca furtuna.

Părea o viziune românească,
O frescă de poetice creații,
Un cataclism universal în spații,
Fantastică descriere dănțească.

O cavalcadă de amanți în pustă,
O ceartă disperată de ciumeți,
Răscoala unor oameni condamnați,
O emigrație masivă de lăcuste,

O nebunie-a globului terestru,
O deraiere interplanetară,
Părea o insurecție solară
Un catalog cu note pe-un semestru.

În fruntea cetei aprigul Lipan
În loc de steag își fâlfâia ziarul.
Cu toți trecură-n grabă trotuarul
Și s-așezară-n fața-arhivei după plan.

* * *

O invocație din perspectivă
Acordă-mi încă un popas, o muză,
O raită ca să dăm prin Năsăud,
Tot adevărul despre el să-l spunem crud
Fără-a dori să facem o acuză.

Să profităm de faptul că se-ntâmplă
Și ard vreo patru becuri prin oraș;

Tu uită că l-acestea – am fost părtaș
Și le-am simțit arsura lor pe tâmplă.

Căci Năsăudul își păstrează torța
Vieții ancestrale și informe,
Și nu-nțelege – absurdele reforme
Să-i vâri civilizație cu forța.

De-aceea pentru-a evita surpriza
De-a fi considerați străini de el,
În cimitir ne vom urca încetinel
Să facem de acolo expertiza.

Dar te previn că tot ce e viabil
Aici, sunt morții prefăcuți în humă;
Și ei se bucură-n tăcerea lor postumă
Că-s morți sărmanii iremediabil.

Și ca să aibă un control în viitor
Memoria pătată să nu fie
Ei au lăsat un supraviețuitor,
Șotropa, prieten de copilărie.

Și apa vremii curge-n serpentină
Zvârlind în viață alte generații
Cu noi și variate aspirații
În mersul lor eroic spre lumină.

Dar stând continuu în expectativă
Fără-a putea să facă vreo schimbare
Scuză aceste umbre funerare
Că s-au închis anume la arhivă;

Și de acolo cu-n fluid misterios
Perpetuează viața ancestrală,
Și poartă ei deci vina principală
Că Năsăudul nu mai tinde spre frumos.

Că peste el se risipesc în van decade,
Banalizând același peisaj minor,
Doar noaptea mai schițează vreun decor
Și toamna când frunzișul veșted cade.

O, cu n-ar vrea vitejii să invoce
În loc de case-nalte de-un picior,
Splendide blocuri mari cu ascensor
Și vile cu fațadele baroce.

Să aibă teatre, parcuri, monumente,
Canale pentru murdării și ploaie,
Să vadă Năsăudul cu tramvaie
Și fabrici cu producții abundente!¹⁾

Să fie totul mare și durabil,
În lung și-n lat orașul să mai crească
Un viaduct de Lușca să-i unească
Și Someșul să fie navigabil.¹⁾

Și-nchipuim romantice gondole
Să-și poarte dragostea târziu pe val;
Dar visul se comprimă în fiole
Și-observă Năsăudul mai real.

Privește-n piață chiar acum, o muză,
Pe Ioșca baci târându-se domol²⁾
Și lumea cum își scutură în gol
Tristețea ei banală și confuză.

¹⁾ Năsăudul a avut o singură fabrică de bere, dar pentru că nu era prea mare, au lăsat-o în paragină. Vorba aceea. Aut Caesar aut nihil.

¹⁾ Legătura între Năsăud și suburbia Iușca o face actualmente un pod de piatră construit după ultimele descoperiri tehnice. După părerea năsăudenilor însă un viaduct ar fi mai frumos.

²⁾ Ioșca baci este un fel de Barbu Lăutarul al Năsăudului. Instrumentul preferat îi este dibla.

Oraș cu plictiseli sentimentale
Cu intrigi și albume-n catifea,
Oraș cu crime vagi de mahala
Și simulacre de violuri nupțiale.

Oraș bacovian cu nervi și ploi
Lugubru sanatoriu blestemat
Aripile de plumb le-aud cum bat
Și vremea cum o mesteci în noroi.

Să revenim la subiect, stimată muză.
În fața-acestei instituții sacre³⁾
Se-ntâmplă – acum fantastice masacre
Și lumea se ucide fără scuză.

Re-ncep lacustre izbucniri de ură
Și patimi negre de apocalipsă
Se-anchilizează inima de ghips;
Se-ntunecă umana lor făptură.

Rusnac izbește cu cotarca-n zid
Vrând să croiască vreo deschizătură,
Ruleanu plănuiește-o lovitură
S-atace – arhiva de la răsărit.

Își lasă popa Puica patrafirul
Și-naintează furtunos cu-n pai,
Lipan în mâna stângă cu-n vătrai
Își concentrează spre etajul unu tirul.

Și fiecare mișcă câte-o armă
Să se ferească-având o permanentă grijă

³⁾ E vorba de Arhive.

Căci nu poți ști de unde vine-o schijă
Și dorul de-a trăi pe loc ți-l sfarmă.

Tocmai acestea-având în gând Mitică¹⁾
La Cucu se retrage-ncetișor
Că-i mai util un deți de lichior
Decât în luptă să te vinețești de frică.

Și nu de moarte are teamă el
Ci de imensitatea ei postumă.
Poți face – eroism – așa de glumă
Dar să nu te încaieri la măcel.

– Murind, mai poți să mângâi pe-ndelete
Atâtea coapse albe de femei?
Să muști din sânii lor rotunzi și grei
Și buzele să le săruți cu sete?

De aceea, bachic lângă păhărel
Privea cum lupta crește în proporții,
Spre ziuă o să numere el morții
Și o să râdă că i-a înșelat nițel.

În clipa asta gravă și măreață
Făceau proiecte Don Chijoții noștri¹⁾
Dar când văzură atâta-amar de oști
Pierdură orice-ncredere – în viață.

Husar parcă lovit de-apoplexie
Căzu-n genunchi și mort aproape zice:
Dușmanii de mă vor răpune – amice
Aceste vorbe testament să-mi fie:

¹⁾ Seni Mitică, herculeanul secretar al liceului fundațional grăniceresc.

Mi-ai fost prieten bun și eu te rog
S-ai grijă după lege să mă-ngropi,
Cu prapuri și vreo douăzeci de popi
Și invitați chemați prin necrolog.

De manuscrise să te îngrijești anume,
Pe Malva să o protejezi mereu
Căci ne-am iubit și aș muri cu greu
S-o știi sărmana singură în lume.

Dar nu sfârși funebrul lui discurs
Pe Filipoiu îl cuprinse plânsul
Și-ngenunchind alături de Husar și dânsul
Durerii ei lăsară liber curs.

Prin geam veneau în serii proiectile
Și gloanțe de calibru colosal,
Se zguduiau pereții în local
Și temeliile păreau acum mobile.

Cei doi păreau cadavre sfărtecate
Și suflul într-atât li s-a redus
Încât Husar se-nchipuia de-acum răpus
Și Filipoiu mort de jumătate.

Plutind ca o fantomă peste case
Bătrânul Moisil privise cum
Năsăudenii au de gând să facă scrum
Arhiva care el o-întemeiase.

¹⁾ E vorba de Husar și Filipoiu.

– Crezusem doar că voi putea să fac
O demonstrație războinică nițel
Dar nici nu mi-a trecut prin cerebel
Să izbucnească un asemenea atac..

De aceea ca să termine războiul
Recurse iarăși la o viclenie.
Trecu prin sala de sufragerie
Și de-te lui Claudiu atunci cimpoiul.

Apoi luându-și o ținută gravă
Îi ține cuvântarea de mai jos:
– Ești fătul meu, un tânăr curajos
Și-ți mulțumesc că mi-ai făcut ispravă.

Precum ți-am spus eu îți ofer cadoul
Și înzestrat cum ești tu din natură
Cimpoiul când o să-l aduci la gură
Acolo-n cer o să-i aud ecoul.

Și-n muzică de vrei să fii fruntașul
E bine să-ți încerci acum talentul
Tu du-te și distrează regimentul
Ce apăra cu viața lui orașul.

Să-mbărbătezi oșenii cu-n solfegiu
Asemenea legendarului Terteu
Și mai ales având concursul meu
Vor crede toți că vii de la colegiu.

Claudiu, îngâmfat precum se știe,
O și porni c-o doină către front.
Vitejii fără să mai ție cont
De faptul că se află-n bătălie,

În jurul lui se strânsesă grămadă
Juca Ruleanca mândră ca la clacă
Cu dânsa antrenând pe toți la joacă
Că lumea a ieșit la geam să-i vadă.

Bătrânul Șotel legănat în vise¹⁾
Sări din pat crezând că e scandal,
Dar doamna lui pe-un ton artificial,
– O fi vreo nuntă-n Năsăud, îi zise.

Apoi în cântec colectiv sau solo
Porniră-n debandadă către piață²⁾
Acolo se treziră-n dimineață
Ne-știind ce treburi i-a adus pe-acolo.

Și pentru că stârniră-atâta zarvă
În zori cu toți au fost aduși la post
Să stea în beci acolo ca o larvă
Războaie să nu facă fără răst.

Despre aceste întâmplări hazlii
S-au scris atâtea sute de volume
Că știe despre ele-ntreaga lume
Și chiar și tu, o muză, cred că știi.

Dar la Arhive dup-o grea și lungă letargie
Eroii noștri ies din amorțeală
Ca doi convalescenți după o boală
Cu șansă de-a scăpa unu la mie.

¹⁾ Șotel C. a fost unul din medicii vestiți ai graniței năsăudene. Figură proeminentă, pentru meritele sale, granița i-a dăruit o vilă unde să-și petreacă în liniște bătrânețile

²⁾ Cimpoiul lui Claudiu îi distrase într-atât încât au fost cuprinși în masă de delir.

Ciulesc urechile s-audă dacă
Mai şuieră în jur vreun proiectil,
Apoi spre geam ei se târăsc tiptil
O patrulare cât de cât să facă.

Era o linişte prin burg de parcă
Se pregăteau geneze-n univers,
Sau Dumnezeu scria un ultim vers
În care drama lumii se remarcă.

Doar Someşul solfegia cu jale
Destinul nestatornic şi fluid
Şi vântul îşi doinea eternul lied
Târându-se pe străzile rurale¹⁾

Husar transfigurat îşi scoate pana
Şi scrie aceste cugetări subtile:
„De n-ar fi fost războaie inutile
Am fi trăit cu toţii ca-n Nirvana”.

* * *

Postludiu

Cad, muză, bulgării de vreme iar,
Peste oraşul tatuat de superstiţii
Se coace aceeaşi viaţă în solstiţii
În ritmul monoton şi funerar.

A apărut, e cert, alte ediţii
De oameni pe acelaşi calapod,
Dar tot spre Luşca duce-acelaşi pod
Şi practică cu toţi aceleaşi vicii.

¹⁾ E vorba de străzile Năasăudului care nu diferă de loc de străzile de la ţară.

Aceiași boi cu coarnele-n batiste
Transportă morții către cimitir,
Aceleași fete trec seara în șir
Și rumegă aceleași gânduri triste.

Aceleași visuri tehnice importă
Edilii pentru Năsăudul lor,
Dar crește-n uliți glodul de-un picior
În ulițele mici cât o aortă.

Dar poate, muză, te interesează
Să știi eroii noștri ce mai fac,
Își amintesc cu toții de atac
Și sunt în Năsăud oameni de vază.

Mitică își continuă războiul
Cu fețele ce-i pică pe compas¹⁾
În cârciumile vechi ce-au mai rămas;
Claudiu tot mai cântă cu cimpoiul.

De-asemeni Păcurariu se strecoară
Cu-același preistoric pardesiu,
Consumă-n loc de rom acum rachiu
Și-i tânăr veșnic ca odinioară.

Husar la fel mat cată în urice
Istorisiri din vremuri legendare;
Doar Malva îl mai scoate la plimbare
În serile frumoase si propice.

¹⁾ Expresie care este des întrebuințată de eroul nostru.

Cât despre Filipoiu poți să știi
E tot același tânăr si ferice,
Moralul doar căutând să și-l ridice
Ca să evite alte întâmplări hazlii.

Eu, muză, ne-putând să mai rezist
În Năsăud să merg pe trotuare
Cu doamna m-am mutat la Ilva Mare.

De aceea fă-ți din când în când în când vreun drum
Și vino să compunem câte-un lied,
Că teamă mi-i să nu mă sinucid
Și să-mi îngrop talentul de pe-acum.

* * *

II. COŞBUCIANA

GEORGE COȘBUC – INTERPRET ȘI EXEGET AL LUI DANTE (II)

Cercet. șt. Constantin CATALANO

La multe asemenea acuzații, Coșbuc rămânea nepăsător, nu încerca nici să se apere, nici să ia în zeflema, sau să răspundă cu jigniri fiind convins că detractorii săi nu aveau dreptate, așa cum s-au petrecut lucrurile și cu prima sa culegere de versuri. Și, așa cum știm, nici aceștia nu au avut dreptate pentru că mai presus de toate, el trebuie apreciat pentru străduința sa de a da poporului căruia îi era dator, tot ce avea mai bun. Și a reușit deplin acest lucru, fără a compila, fără a lua de ici și a pune colo. Coșbuc rămâne inimitabil și unic și în grandioasa traducere și comentare a comediei divine. Deducem acest lucru și din mărturisirea „propio mano”, din prima pagină a introducerii la „Comentariu”: „În cei opt ani în care am tradus în limba română «Divina Comedie», nu mă gândisem și nici n-aș fi visat că voi scrie vreodată studiile acestea. Pe mine mă interesa poezia lui Dante și toată grija îmi era să-l redau în limba maternă limpede și în versuri frumoase. Dar când a fost să public lucrarea și am început să aduc de la comentatori puținele notițe explicative ce aveau să însoțească traducerea atunci, în ce privește epoca drumului său, m-am pomenit într-o pădure obscură. Cu cât căutam la mai mulți o lămurire cu atât mă scufundam în părerile lor din ce în ce mai confuze și mai imposibile. Și la urmă am recunoscut că de 600 de ani drumul lui Dante e un labirint și părerile comentatorilor un haos. Am amânat publicarea traducerii și am început să cercetez cauza acestui Babilon de păreri contradictorii și uneori, în absurditatea lor, de un comic irezistibil. Dar am obosit înainte de a pune mâna pe firele misterului. De vină a fost și tirania ereditară a unor erudiți cercetători ai lui Dante, care fac greșeala să-și impuie prin tiranizarea cititorilor, părerea lor în ce privește anul viziunii – părere dovedită acum de mine falsă și cu atât mai falsă cu cât a fost mai cu furie apăsată de ei. Cu încetul am venit apoi la convingerea că nu Dante e de vină, ci comentatorii, că totul e fals ce s-a scris referitor la epoca viziunii, tutto, tutto, din cauză că e fals anul în care se pune viziunea. Atunci i-am lăsat deoparte pe toți erudiții și iluștrii și am tras cu buretele peste tot ce-au scris pe tabla lor și m-am apucat să scriu eu pe tabla mea lucrurile ce le voi afla eu însumi printr-o atentă citire a poemului”¹.

¹ G. Coșbuc, *Comentariu la Divina Comedie* (op. cit.), p. XII-XIII.

Această „atentă citire” Coșbuc o va face în limba italiană pe edițiile italiene ale lui Niccolo Tommasso (1869); Giuseppe Campi (1888-1891); Giovanni Andrea Scartazzini (1893); Giuseppe Lando Passerini (1909) ori cea a lui Luigi Polacco (1909). În urma unor aprofundate lecturi italiene lui Coșbuc îi venea, cum zice el, mult mai ușor să gândească în italiană decât în română. Nu trebuie să uităm că paralel cu textele italiene, Coșbuc va folosi și variantele germane, pentru a da în românește terților dantești într-o formă cât mai firească. Trebuie să menționăm că poetul nu a rămas la opera de căpetenie a lui Dante ci a cercetat și celelalte opere și în primul rând „Vita Nuova” și „Convivio”. Din prima va și publica două sonete: Sonetul I și Sonetul XVI. Ultimul publicat în „Flacăra”, V (1916), nr. 34 (4 iun.), p. 402.

În exemplarul german, despre care am amintit, se găsesc un număr impresionant de note, sublinieri și observații, toate cu trimiteri la „Divina Comedie”, Dante, Beatrice, Berta etc., din care redăm câteva exemplificări, fără a intra în amănunte și comentarii:

- la p. 44: „Sonetele: psalmi răzleți pe care Dante vrea să-i lege”;
- la p. 46, după ce face constatarea pe marginea unui comentariu la Viva Nuova: „Ce rece și sec!”, continuă: „Aș arăta că poate descrie un lucru așa de mare?”
- la p. 48: „Cu Cavalcanti încearcă el răsturnarea Florenței?”
- la p. 50: „Nullo più presso! Dar de ce?”
- la p. 51, se răfuieste din nou cu comentatorul:¹ „Asta pentru Lapo? Dar ce-ar vrea el, să cheme moartea?”
- la p. 58: „Exemple cum procedează: fac așa, ca să pară așa”.

Observațiile se țin lanț nu numai pe textul comentariului, ci chiar și pe cel al textului poetic:

Sonetul 1: „Filos. morală, naturală, intelectuală (logica)”, p. 63; „n-are și ceva pornografic? Unul cu una mai merge dar 3 cu 2? e ceva de cabaret!”

Sonetul 2: „Ideea morții, jalea chiamă la penitență”, p. 63;

Sonetul 6: „Iubirea în sens teologic, metafizic, transcendentă – nu uneori psihologic, niciodată sexual”, p. 66.

Ca un bun cunoscător al lui Dante, la p. 71, în dreptul titlului „Canzone .3.”, Coșbuc notează: „Nu e de Dante.” „Canzone 6”: „Iubirea de Dumnezeu, de aproapele, de natură, de știință, de adevăr, de dreptate, milă, de virtuți, de tot – bucuria de viață, expansiunea de viață sufletească”; „În filozofie, morală, se spun lucruri ticăloase?”, p. 91.

¹ I. Bega – traducătorul și comentatorul poemului „Vita Nuova”, în limba germană, cercetat de G. Coșbuc.

Și, ca o concluzie, la finalul lecturii, ca un semn de înaltă prețuire pentru Dante, admiratorul său român notează: „Suflete al lui Dante! Ce gigant ai fost tu în voioasa luptă și ce pigmeu te fac!” (p. 111). Face referire la comentatorii care nu l-au înțeles suficient pe Dante și care i-au minimalizat valoarea.

Toți cercetătorii noștri care s-au ocupat de Dante și Coșbuc au subliniat necesitatea studierii în amănunt a bibliotecii poetului, a cărților sale care sunt încărcate de asemenea note și care sunt menite să ne facă să înțelegem cât mai deplin metamorfoza prin care a trecut Coșbuc în urma contactului său cu creația marelui florentin. Având la îndemână unele din aceste cărți, încercăm în continuare câteva exemplificări, care sperăm să contribuie la o și mai bună înțelegerea rolului jucat de Coșbuc în traducerea și comentarea poemului divin.

Așa cum am precizat, poetul român și-a procurat un extraordinar instrumentar bibliografic pe care l-a folosit cu discernământ fără cea mai ușoară tentă de abuz ori compilare în elaborarea întinsului comentariu, pentru care, așa cum am văzut folosește nu numai limba română, ci și pe cea italiană, reușind, în acest fel, să-l pună și la îndemâna comentatorilor italieni, lucru cât se poate de rar întâlnit în cultura română, până la Coșbuc. Exemplele pe care le dăm le dorim un sprijin în afirmația pe care o facem aici cu privire la acea metamorfoză, prin care a trecut Coșbuc, rob fiind de Dante și anume că de la un simplu interes trece la preocupare, admirație, apoi la înțelegere și pasiune, iar mai la urmă, la o adevărată *obsesie*.

Cărțile consultate de noi sunt în limba germană și din regretabilul motiv de necunoaștere a limbii, ne rezumăm cu resemnare doar la extragerea „en gros” a unor note pe care le-am crezut mai interesante, motiv de stimulare pentru un cercetător pasionat de Coșbuc și posesor al harului de înțelegere a limbii lui Goethe, care le-ar putea pune în valoare.

Numărul cărților existente în fondul de la Hordou nu este chiar impresionant, reducându-se la numai vreo două sute și ceva, din care peste o sută sunt titluri germane. În cele ce urmează vom face referiri doar la câteva cercetate de noi.

Cu ocazia celei de a doua călătorii făcute în Italia, în 1912, își procură între alte cărți și un ghid al orașului Fiume, tipărit în limba germană la Leipzig: „Illustrierter Führer durch FIUME und Umgebung mit Berücksichtigung von Cirkvenica nebst Ausflügen nach den Plitvicer Seen und den Inseln des Quarner” Herausgegeben von Leo Woerl. Notițele de aici privesc numai orașul Fiume, fără împrejurimi. Dintre aceste note, atrag atenția în mod deosebit, niște desene (trei) care înfățișează diferite poziții ale Lunii în mișcarea ei de rotație din jurul Pământului, precum și poziția Soarelui. Sub desene este următoarea notă:

„La 12 noaptea pleacă *rievi*, până sub lună și merg 7 ceasuri în sfera focului alături cu Luna, apoi la 7 suie în lună”. Aceste însemnări sunt făcute pe spetele hărții orașului Fiume. Cartea a fost procurată chiar din oraș deoarece pe aceeași hartă sunt aplicate două ștampile ale librăriei de unde a procurat-o: „Celestina Mayer – Piazza Dante – Fiume”. Notița se referă la stabilirea cronologiei dantești în „Divina Comedie”. În același an poetul vizitează și Veneția. Am aflat acest lucru după un alt ghid al orașului publicat tot în limba germană a „Venedig und Umgebung”, Berlin, 1910-1911. Acest ghid al Veneției este mult mai cercetat de Coșbuc, purtând o serie de sublinieri în lista hotelurilor, a restaurantelor, bisericilor etc. Interesantă ni s-a părut aici o listă a bisericilor vizitate, precum și sublinierile insistente din descrierea Palatului dogilor.

O altă carte consultată cu multă atenție de poet este „Die Theodicee” de Gottfried Wilhelm Leibniz, apărută la Leipzig, Ph. Reclam jun. în colecția „Universal Bibliothek”, sub îngrijirea lui Robert Habs. Acest tratat de filozofie al lui Leibniz este studiat cu multă atenție și nenumărate notițe marginale fac, nu o dată, trimiteri la Dante: „V. Nova – teologi, nu franciscani și gazetari s-o explice”, p. 43; „Era ceartă între cei ce negau sufletul și cel ce-l aprobau (1300)”, p. 50; „Dacă e necăjită logica să ție la memoria B., să nu iubească pe alta”, p. 58; „Ceea ce se petrece în spiritul lor, o iau ca sigură că s-a petrecut în spiritul lui D. și nu ceea ce complace... fanteziei lor o cred că ar fi în D.”, p. 59; „B. Poate fi și liberta morale. Deci «sono libero tuo arbitrio non ha perfetto liberta”, căci poate să nu-i urmeze „fallo fosa... al suo canno”. Deci „due rive”, cei ce urmează sau nu. În Infern, la Aheron, cei cu liber arbitriu”, p. 71; „D. în V.N. a vrut să dovedească ceva asemănare. Dacă a vrut să dovedească cât poate amorul sexual asupra sufletului, a dovedit prea mult, căci atâtea nu le poate face. Deci a vrut dovezi cât poate face o fată frumoasă, prea mult, căci atari operații sunt, neîndoios, inutile”, p. 140; „D. nu a pornit de la principii greșite”, p. 192; „Berta cauza, simbol efect nu le poate desparte: Ce cauză e Berta spre a fi efectul și Teolog.”, p. 194; „dolor intellectualis îl ia ca un dolor fizic și moral. De aceea Plato e în Infern, și toți cei ce n-au crezut.”, p. 214-215; „La D. e necessitas consecventis, căci ca să se conformeze misterului lor... (neinteligibil – n.n.), pasiunii trebuia să facă așa. Dar putea să nu se conformeze. Atunci n era divină, poema sacră”, p. 259; „D.C. una apologia della giustizia di Dio”, p. 348 (în glosar). Conchidem cu această apreciere a lui Coșbuc cu privire la „Divina Comedie”, precizând că notele luate din lucrarea lui Leibniz sunt doar câteva. Alături de acestea se găsesc foarte multe notițe scrise în limba germană, italiană sau română. Anumite paragrafe sunt subliniate și alături câte una sau două litere: „D” (Dante), „D.C.” (Divina Comedie), Beatr. sau simplu „B” (Beatrice), acolo unde este vorba de Berta

notează fără abreviere. Culorile preferate de Coșbuc pentru aceste note și sublinieri sunt negru, roșu, albastru și rareori orange sau galben, câteodată verdele.

Un alt exemplar interesant este „*Briefwechsel zwischen Abaelard und Heloise*” mit der *Leidensgeschichte Abaelards* de Dr. P. Baumgärtner, tipărită în Leipzig la „Ph. Reclam jun”. Cele 315 pagini ale volumului sunt aproape în întregime subliniate și adnotate. Exemplificăm doar câteva din acestea: *Marea problemă (V.N.)*, p. 25; *Paolo și Francesca* (Paolo Malatesta și Francesca da Rimini, Inf. Cântul V vers. 73-142, n.n.), p. 78; *Beatrice nu tot așa*, p. 83; *Dante cu donne*, p. 151; *Pd. VI. Imediat atacă pe Papi*, p. 191; *Ciacco, Due donne – Beatrice e Filosofia*, p. 224; „ochii sunt ferestrele casei, ochiul minții folosește intelectul, p. 229; A face din Berta simbol când ai acest”, p. 274; „acela ce e din început corect, nu trebuie căznit sau adus prin căință a fi bun”, p. 276; *Așa ne este Div. Comed.*, p. 290; *D. prezice destul*, p. 291; „*Comme in Dante*” – *per donna della casta*, p. 296. Lista notițelor ar putea continua și aici. Trebuie să adăugăm că în lista pentru popularizarea cărților apărute la „Reclam”, în această colecție Coșbuc subliniază câteva titluri care îl interesau și pe care, în parte, și le procură, fiind existente în fondul cercetat de noi precum și în cel existent la Biblioteca Academiei R.S.R.; Immanuel Kant, *Die Religion innerhalb der Grenzen; Lamennais, Morte des Glaubens. Übersetzt von Ludwig Börne; Leibnitz – Die Theodices; Lev Tolstoi, L. Feuerbach – Das Wesen des Christentums* etc.

O altă carte folosită pentru documentare este *Die Entwicklung der christlichen Religion – innerhalb des Neuen Testaments* a prof. Dr. Carl Clemen. Leipzig, 1908. Din aceasta reținem: „Punerea chestiunii etnice. D. în V.N.”; *Dante*, p. 51; „Valoarea practică a Beatricei; Eu vreau și atrag toată discuția pe terenul moral – cu (legi... curat doctrinal, necesită) ei pe terenul poche cu capricii – e diletto, nu-i cunosc caracterul, cred că s-a jucat de-a teologia”, p. 78. Este vorba desigur despre comentatorii lui Dante care credeau că acesta „s-a jucat de-a teologia”. *Vita Nova*, p. 91; „Dante de com.”, p. 115. Din catalogul cărților apărute la „Berlag”, Coșbuc reține *Music geschichte der alten und mittelalterlichen*: „Nu știm dacă și-a procurat-o. Chiar dacă a cumpărat-o, este posibil s-o fi făcut pentru Alexandru, mai mult pentru a-și completa cunoștințele muzicale. (Alexandru cânta la vioară și urma în același timp un curs de istorie a muzicii).

În aceeași serie s-ar înscrie și *Über Helden, Heldenverehrung und des Heldentümliche in der Geschichte*, de Thomas Carlyle, apărută la Halle (f.a.). Deși sunt mai puține note, cele câteva însemnări sunt toate trimeri la Dante și opera sa. Reținem doar următoarea notă de la p. 109: „Valoarea D.C. e verosimilă”.

Într-un catalog universal, enciclopedic cu mii de titluri din cele mai diferite domenii, dar în special din filologie și filozofie tipărit la Leipzig, Coșbuc reține prin sublinieri

nenumărate titluri. Noi alegem doar câteva din „Biblioteca Romanică”: *La Fiammetta* – Einleitung von G. Gigli; Dante, *Vita Nova*; Brunetto Latini, *Il Tesoretto e Il Favolelle*; Machiavelli, *Mandragola*; Petrarca, *Rerum vulgarium* – fragmenta și *I. Trionfi*.

O altă carte de teologie care cuprinde peste trei sute de note la care trebuie să adăugăm sublinierile și cunoscutele semne „D”, „D.C.”, „V.N.”, „B” etc. *Mystik im Heidentum und Cristentum* de Dr. F. Lehmann, Leipzig, 1908. Sunt prezentate aici foarte multe întrebări, căutări și suspansuri la care Coșbuc căuta răspunsurile folosind aceleași trimiteri la poemul divin. Aceste note sunt și aici în română, italiană și germană, iar culorile folosite sunt din nou negru, roșu și violet. Cităm câteva dintre acestea: „Ce e bun în filos. Plato fu primit de creștinism, ce e rău fu respins. Acum ce cred ei? Că D. a pornit ca punct de plecare tocmai ce e fals și rău la Plato, inf. e operă de teologie creștină? Căci deși B. e comedie ar fi simbol teologic, ea ar fi atare numai pe buza Bertei, pe buza acelei teorii rele a lui Plato.”, p. 48-49. „D. e atât de mare încât nu-l putem vedea decât micșorându-l, și atât de curat că nu-l putem concepe decât în noroi!”, p. 51.

Este într-adevăr un extraordinar mod de a-l vedea pe Dante, folosind o metaforă încărcată de poezie, așa cum numai Coșbuc a știut să facă.

Și acum o observație mai hazlie: „De unde știe călugărul cum e camera nupțială?”, p. 89, sau: „D.C. con Berta. Ori e teologie întreagă, ori nu e, și o lăsăm în pace”, p. 118; sau: „Dar cine-ți spune ție că este o statuie nemișcată? – Franz Sales mi-o spune”, p. 137.

Următoarele versuri, de la p. 145, le traduce:

„Wir fiind ein Stoff, daraus sich Träume weben;
Vom Schlaf umnachtet ist das Menschenleben.”

cu: „Noi negură suntem din care o mână jucându-se formează-n cer forme de zei, de genii, de eroi, de brute și-ncet cu boarea sa le mână și-n nouă desfăcute le împrăștie din nou formând...”.

O carte mai puțin adnotată este *Verbrechen und Aberglaube* de A. Hellwig. Leipzig, 1908. De aici reținem doar următoarea însemnare de la p. 118: *Dante cu supela*.

Un exemplar, nu mai puțin cercetat, este lucrarea lui Carl du Prel, *Der Spiritismus*, Leipzig (Ph. Reclam jun.). Regretăm faptul că atunci când poetul a dat această carte la tipografie, în urma ajustării paginilor, au fost tăiate de legător multe din însemnările marginale. Vom reține însă câteva din notele mai inteligibile: „Eu nu înțeleg deloc, spiritism înțeleg numai până la jumătate”, p. 35; „De! De ce jucării se țin spiritele!”, p. 94. În această carte mai este legată lucrarea lui C. Du Prel, *Das Rätsel des Menschen*, unde trimiterile sunt mai directe: *Scopul lui D. ar fi fost să scrie. Che sol per concell. Are*

scrivi”, p. 13. „sostanza transcendentală”, *Parad.*, p. 27; „B. – Der Moralische Weltgrund. Ideea morală a lumii. Scopul moral al lumii”, p. 58.

În legătură cu existența sufletului, Coșbuc se întreabă: „1) Ai religiei, că merg în Pgt., Cer, Iad. 2) Ce fac? (însemnare în italiană neinteligibilă). 3) Ar fi miliarde de miliarde. 4) Ar veni mai des în contact cu cei vii, i-ar necăji, ar fi pretutindeni. 5) Ce e cu sufletul animalelor?”, p. 71; „Deci admite metempsihoa. Deci admite conștiința spiritelor. Dacă o duc așa de bine și știu că rău e să lovești în corp, de ce revin în corpuri? După o lege a necesității?” „În ambele cazuri e același corp. Al nostru în moarte se distruge.”, p. 72; „Dar de ce sufletul (nu corpul?) se teme de moarte? D. alegorie intelectuală.”, p. 73.

„D. păcatul”. „Ei însă vreau să-l ducă la Berta. Dar asta nu folosește nimic studiului ci numai lor și neadevărului. Care nu crede că «Ella e quanto di bene» ce poate conduce la o fată, nici stilul și fatalul acesta ce se vede a fi un studiu te duc la Berta. Dar ei ajung. Dar pe ce căi? Obscur, fantastic, exagerat” (este din vorba despre comentatori care fac din Beatrice o femeie reală și nu un simbol. Deci o „Berta” cum îi spune Coșbuc, n.n.), p. 84-85; „Ei caută ce simbol ar putea fi, dar nu dacă poate fi un simbol!” (din nou despre Beatrice, n.n.).

„Katachismus der Ästhetik”, a lui Robert Prölsz, Leipzig, 1889, nu poartă urmele unei lecturi mai aprofundate, dar îl cităm pentru o adnotare interesantă a lui Coșbuc în ce privește legătura în timp și spațiu cu sufletul poporului, după cum sublinia în „Das Neue Leben” (Musa = intelectul poporului) aici notează: „Geniu = putere de gândire, talent = putere executivă”. Dante ca și Coșbuc sunt produși ai poporului și își reprezintă fiecare în parte poporul. La amândoi „intelectul poporului” a fost sprijinit de geniu și talent. De aceea să se fi apropiat Coșbuc atât de mult de Dante?! Și *Poetica* lui Aristotel se bucură de aceeași atenție în privința urmelor lecturii lăsate de Coșbuc. Este vorba de o traducere germană *Die Poetik des Aristoteles*, Übersetzt und erläutert – von H. Stich. Și în această lucrare găsește similitudini, chei pentru pregătirea „Comentariului”, astfel și aici găsim trimiterele: „D”, „D.C.” etc., precum și note: „D.C. einer Handlung in suflet, minte”, p. 37; „V.N. Nu ceea ce s-a întâmplat, ci ceea ce se întâmplă. Firește, nu toți citesc pe B... (?) – Augustin a citit pe Hortensiu”, p. 38-39; „Nu e vorba dacă a iubi ori nu o donna e rău ori bine, ci dacă se cuvine să vorbim de acest amor, când, cui și de ce? In Convito, D.C.”; „La D. multe se explică prin provincialisme – multe prin metaforă – multe prin...” (neinteligibil n.n.), p. 72.

Desigur, nu ne-am propus aici să enumerăm toate cărțile din acest fond documentar, am ales doar pe cele care au prezentat un interes mai deosebit și care, după cum se observă, intră în preocupările directe în vederea întocmirii amintitului comentariu.

Aceste cărți, ca și altele, au constituit de fapt niște elemente ajutătoare pentru înțelegerea operei lui Dante, pentru că alături de acestea au fost consultați mulți dantologi, comentatori și exegeți ai lui Dante, începând cu primul (contemporan al florentinului), cu Giovanni Boccaccio (1313-1375), continuând cu Giovanni Agnelli, Eusebiu de Cesareea, Paul Orosius, Beda etc., și terminând cu cei contemporani G.A. Scartazzini, Flamini etc. La toate acestea trebuie adăugată ediția Giuseppe Campi, 3, vol. (1888), care pe lângă textul integral al comediei divine, cuprinde și un comentariu foarte bogat. Această ediție a fost consultată cu foarte mare atenție.

Pentru stabilirea cronologiei dantești, au fost consultate foarte multe calendare vechi, cronologii folosind ca lucrare de bază *Der jüdische Kalender* (Breslau, 1872) a dr. A. Schwartz; precum și *Topo-cronografia del viaggio dantesco* (Milano, 1891) lui Giovanni Agnelli.

Pe măsură ce termina anumite lecturi, notele din cărți erau închegate și astfel a început elaborarea comentariului. Să ne închipuim ce muncă de-a dreptul titanică a depus pentru această elaborare, gândindu-ne că în același timp a avut preocupări în domeniul folclorului, limbii literare, a științei popularizate (articolele din „Albina”), fără să mai vorbim de traducerea paralelă a „Odyseei” lui Homer, pe care moartea prematură nu-i dă răgazul să o definitiveze. Când avea atâta timp? Extraordinar!!

Începând cu anul 1912, George Coșbuc începe elaborarea masivă a comentariului, folosindu-se de colaborarea lui Octavian Domide, canonic în Gherla și a profesorului italian, un mare comparatist, Ramiro Ortiz, stabilit în România.

Colaborarea cu fostul coleg de liceu, canonicul Domide, nu este întâmplătoare, deoarece acesta era un bun cunoscător al limbii italiene, fiind absolvent al Academiei „De Propaganda Fide” din Roma, unde și-a luat și doctoratul în teologie și filozofie la același institut, unde va rămâne o perioadă ca profesor de teologie la catedra de filozofie și dogmatică. Din 1893 este numit director al seminarului teologic din Gherla. Poetul îl va vizita pe Domide în câteva rânduri. Această colaborare era de mare ajutor pentru Coșbuc, după cum aflăm dintr-o scrisoare datată 1913:

„Dragă Octavian, îți mai trimit corecturi pe coloane. Eu nu mă uit la ortografie, ci numai la text, ca să nu fie ceva fără sens. Pe coloane tu poți schimba ce vrei. Sunt pasagii care nu sunt la tine traduse, dar nici de altul și sunt scrise de mine de-a dreptul italienește, așa cum mă pricep. Atâta am citit în chestiunea asta, încât îmi vine mai ușor să scriu în

italienește decât românește. Și până voi învăța să scriu bine, mă lupt așa cum pot. Tu vezi și corectează.”¹

Cu Ramiro Ortiz se împrietenește la Tismana, în vara anului 1915, iar legătura între ei o va face tot Dante. De atunci au început să colaboreze și R. Ortiz îi datorăm publicarea „Divinei Comedii” în traducerea lui Coșbuc (1925-1932).

Comentariul a fost conceput, așa cum am mai văzut, în șase volume și ar fi început cu partea introductivă care cuprindea cronologia dantescă, apoi „femeile în epoca lui Dante” și mai ales „Beatrice”, „alegoria” comediei, „Critica concepției lui Dante” plus un caiet prim „canoni” despre care se amintește în introducerea „Comentariului”, apărut în 1963.

Inițial comentariul trebuia să poarte titlul „Travola Tonda”, la care poetul renunță mai târziu, dar care va fi păstrat de editorii din 1963, ca subtitlu și este împărțit în cinci capitole: A. „Dati cronologici”, B. „Dati istorici”, C. „Dati astronomici”, D. „Dati rituali” și E. „Dati științifici”, constituind o primă parte a Comentariului. Cel mai mult timp i-a fost răpit de capitolul care privește cronologia și este organizat în cele cinci subcapitole care sunt pline de o sumedenie de date. Numai pentru stabilizarea datei inițiale și lămurirea calculului lui Dante, dă explicații pe spațiul a 19 pagini, pentru a convinge că ziua inițială a viziunii este 28 martie 1298, pentru ca apoi să concludă:

„I. Calculul lui Dante.

a. Punctul fix, inițial, adică începutul erei creștine de la zămislirea lui Hristos, Dante îl pune la 25 martie din anul care în era actuală este *anul 2 ante Christum*, începutul anului 5200 de la Adam.

b. Punctul fix final, adică ziua inițială a viziunii, el îl pune la 28 martie 1298 al erei actuale, în a patra zi a anului MCCC de la zămislire „după indicțiunea noastră”, adică a anului 6499 de la Adam.

Între aceste puncte se întinde o epocă de 1299 de ani plini.

c. Punctul fix intermediar, adică ziua morții lui Hristos, o pune la 11 aprilie din anul comun 32. În ziua de 24 martie s-au împlinit 33 de ani de la zămislirea (5232 de la Adam) și, firește, 33 de ani din viața lui Hristos; și astfel Hristos a murit în anul al XXXIX-lea al vârstei sale și al erei creștine „după indicțiunea noastră”, în vârstă de 33 de ani împliniți și 18 zile, intrat în al treizeci și patrulea an al vieții sale.

¹ Em. Pioraș, *Coșbuc la Gherla*, în „Coșbuc văzut de...”, p. 183.

Hristos a murit vineri, în pleniluniul pascal; de la acest vineri se împlinesc 1266 de ani lunisolari, cum spune Malacoda, vineri în pleniluniul pascal al anului 1298, la 28 martie, adică în MCCC al erei creștine „după indicțiunea noastră” sau în 6499 de la Adam. Aceasta e toată cheștiunea simplă și clară ca toate adevărurile. Dar comentatorii au făcut din ea o sine capite fabula și de șase secole nu pot s-o termine”.¹

Aceste calcule matematice și astronomice, ca și multe altele din „cronologia dantesca”, au uimit pe mulți din exegeții lui Dante și mai ales pe Ramiro Ortiz și Carlo Tagliavini.²

Cronologia de care aminteam este anticipată, în urma lecturii intense și a calculelor, de nenumărate articole de gazetă:

– în „Albina”: Calendar, nr. 20 (15 feb. 1904); Lumea s-a pornit într-o marți, 35 (30 mai 1910), E pământul o stea?, nr. 39 (28 ian. 1898); Cele două calendare, nr. 11 (12 dec. 1899), Proorocii despre schimbarea văzduhului, nr. 6 (5 nov. 1900); Drumul până la stele și mărimea lor, nr. 26 (28 mart. 1904); Drumul primăverii în Europa, nr. 42-43 (18-25 iul. 1904); Câți ani sunt de la facerea lumii, nr. 6 (iun. 1906); Crugul soarelui, nr. 41-42 (9-16 iul. 1906); Planeta Luna, nr. 4 (28 oct. 1912) și Anul Nou. Sărbătorile creștine. Carnavalul, nr. 14 și 15 (4 și 11 ian. 1898), Bătrânul Crăciun, nr. 12 (17 dec. 1901).

– în „Universul literar”: *Crăciunul cel de demult*, XIX (1901), nr. 52; *Sărbătoarea Anului Nou*, XX (1903), nr. special (1 ian.); *Craiul nou în țară*, XX (1903), nr. 13 (31 mart.).

– în „Vatra”: *Un calcul interesant*, I (1894), nr. 3, p. 95.

Articolele publicate au ca scop final, practic, acela de a populariza știința în rândul poporului și de a combate anumite credințe și superstiții „păgubitoare”. Pentru stabilirea acestei cronologii, Coșbuc, ca și alți comentatori, va folosi chiar opera lui Dante, dar fără a se rezuma numai la „Divina Comedie” și folosind și alte opere „Vita Nuova” și „Convivio”, afirmând, nu o dată că au greșit comentatorii și nu Dante, în stabilirea cronologiei. Marea greșală a acestor comentatori, după afirmația poetului nostru, este aceea că ei nu au ținut seama de modul de numărare a anilor creștinătății a lui Dante, care nu a numărat ca creștinii: „Comentatorii au crezut orbește că Dante a numărat anii creștinătății ca florentinii, de la 25 martie anul I înainte de era comună și el îi calculează cu

¹ „Comentariu...”, p. 41 și 43.

² C. Tagliavini, *La fortuna di Dante nel mondo*, VI In Rumania. Italia che scrive, Roma, VI, 11, p. 221 și 222.

un an în plus” (p. 45 Caiet)¹. Din această „neștiință”, comentatorii vor greși „anul viziunii” cu doi ani, ca și toate celelalte date. Acestea sunt „Lucruri care se arată de la sine, la orizontul vederii oricui! (spune Coșbuc). Dar cine trebuie să vadă locul acesta, care e asemănător cu un orologiu care are, noaptea, cadranul luminat, sus în turn, și arată tuturor trecătorilor cu cifre mari „Ora timpului”! Trebuia să-l vadă adnotatorii lui Dante? Orbii aceștia// care vor să fie conducătorii noștri? Care au ridiculizat *Comedia* și au târât *Vita Nuova* și *Canțonele* lui Dante în noroiul tuturor absurdităților?” (Coment. p. 109)

Comentatorii mai sunt acuzați de Coșbuc și de înțelegere a noțiunii de „an”: „... noțiunea de an e prea lungă și e foarte ușor să cazi în pericolul de a hoinări în spațiul unui an... Comentatorii s-au rătăcit cu toții luând fragmente de ani drept ani plini și tratându-le ca unități matematice, nu ca spații geometrice” (p. 16, caiet 1).¹

Renunțând la cronologia clasică, care s-a alambicat într-o serie de erori calendaristice fixând anul viziunii în 1300 biblic, după Dionisie cel Mic, Coșbuc argumentează științific calculul dantesc cu privire la anul viziunii care depășea cu doi ani stilul florentin, fixându-l în mod plauzibil în 1298, așa cum am văzut, al erei noastre comune. Așadar după 600 de ani, Coșbuc rezolvă definitiv această chestiune, dezbătând-o cu competență și cu o dăruire totale.

„*Dati istorici*” sunt menite să constituie argumente cu caracter istoric, bazate tot pe momente din „*Divina Comedie*”, în privința disputatei epoci a „viziunii”. Aici apreciază „profeția lui Farinata” drept „cel mai evident indiciu al epocii viziunii” (Coment., p. 117), care însă a fost cel mai „batjocurit” de comentatori. Polemica este extinsă la 10 pagini de caiet, pentru a dovedi că: „... Farinata vorbește la 28 martie 1298 despre începutul exilului lui Dante, despre 10 martie 1302”. (Coment. p. 169)

„Profeția lui Ciaccio” (Inf. VI) (care vorbește lui Dante despre conflictul dintre Albi și Negri din 1 mai 1300); intrarea lui Quido da Mantefeltro în ordinul franciscanilor (1296); „Profeția masacrelor suferite de Padovani (Parad. IX)”; „Profeția lui Vanni Fucci” (Inf. XXIV) (unde Fucci vorbește despre izgonirea Negrilor din Pistoia, fixată de comentatori în mai 1301; „Vârsta lui Can Grande” (Parad. XVII); „Cuvintele lui Casella” (Pgt. II), considerate de Coșbuc drept un „pasaj tare”; „Anul nașterii lui Dante”, considerat de Coșbuc greșit, 1263; „Anii Beatricei”: sunt tot atâtea argumente înșiruite pe alte 26 de pagini de caiet pentru a ajunge la aceeași concluzie cu privire la anul și ziua „viziunii”, folosindu-se, firește, de argumente istorice, de evenimente trăite de Dante.

¹ Este vorba de caietul citat în prefața *Comentariului* din 1963, p. XIX și XVIII.

„Dati astronomici”, capitolul al III-lea este foarte strâns legat de primul, care privea datele cronologice, contribuind în mod convingător la stabilirea cronologică. Și aici disputa este argumentată științific, iar critica la adresa comentatorilor este, nu o dată, tăioasă. La pagina 107 din caiet, Coșbuc notează: „... ma vero, în enorma lor confuzie prin care amestecă mereu sensul letteral cu cel alegoric in quella imagine perversa (Inf. 25) ei nu văd deloc noțiunea psiho(logică) reprezentată de Sol și de Lună în economia poemului și o iau ca lună reală. Deși toată C. e alegorie, luna e pentru ei reală și deși văd, de altfel, că la selva ascura e una cosa alegorica, totuși „luna” ce luminează această selvă alegorică e cea pe care o vedem noi pe cer! Atât de confuzi sunt com. lui Dante...”. Despre alegoria Divinei Comedii Coșbuc a notat, așa cum am văzut și în „Der Spiritismus”, la p. 75, unde conchide „D. alegorie intelectuală”, așadar însuși Dante, în opera sa, reprezintă alegoria spirituală.

În cele peste 40 de pagini de caiet, Coșbuc luptă din nou acerb cu „fariseii dantești”, căroră nu le dă răgazul să contrazică aducând, aproape peste tot, dovezi plauzibile, edificatoare și multe din ele incontestabile. Numai chestiunea pleniluniului pascal pe care nu l-au înțeles comentatorii este dezbătută pe mai multe pagini arătând lipsa de corespondență între pleniluniul pascal adevărat și cel „fictiv” al comentatorilor, venind în final cu argumentul zdrobitor, unde ia ca martor un pasaj din Purgatoriu, pasaj în care Forese îl întreabă pe Dante de când e în lumea morților, deci de când a plecat de pe Pământ, la care acesta îi răspunde: „Alaltăieri când rotundă/ S-a arătat sora acestuia”. Răspunsul lui Dante, zice Coșbuc „este un pasaj capital al epopeii pentru că el rezumă esența *Comediei*. Prin urmare conținutul său îl face să fie un pasaj foarte serios și cu toate acestea comentatorii, cu pleniluniul lor fictiv, îl fac să ne apară foarte ridicol! Închipuiți-vă uluirea bietului Forese când îl aude pe Dante vorbindu-i de luna plină de alaltăieri! Pentru că dacă ar fi 29 sau 30 martie 1300 – cum spun comentatorii – și dacă Forese ar fi privit cerul alaltăieri (la 25 martie), ar fi văzut luna numai ca o dungă subțire, de vreme ce „alaltăieri” luna era, în realitate, la această dată (din 1300), în conjuncțiune cu soarele. De unde ar fi putut să știe Forese că Dante îi vorbește în ficțiuni? El întreabă ca toți oamenii și așteaptă un răspuns clar, iar comentatorii cred că Dante i-a răspuns în enigme, ca sfînxul? Orice comentator ar fi fost în locul lui Forese ar fi avut dreptul să creadă că Dante își bate joc de el cu acest pleniliniu al Sultanului”. (Coment. p. 271).

Cele trei capitole cuprinse în primul volum din 1963 reprezintă numai un fragment dintr-o capodoperă științifică și literară a poetului român. Cele două stiluri, se împletesc

¹ Idem.

aici în mod fericit. Stilul științific este reprezentat de bogăția de date și calcule, iar cel literar de savoarea limbii utilizate, într-o polemică captivantă. Argumentarea științifică este întotdeauna însoțită de reflecții, într-un stil oratoric de o rară frumusețe.

Iată un exemplu din finalul primului volum: „Așadar, în felul acesta îl studiem noi pe Dante? Acolo unde spusele sale contrazic greșitele noastre presupuneri, recurgem la almanahuri ignorabile, la minciunile că „se credea atunci” și la legendele imbecile și necontrolate, la propria noastră încăpățănare și răutate și în rea credință? Atât e de mare seriozitatea noastră, și aceasta este mentalitatea noastră? Putem concepe, oare, că se poate susține faptul că Dante și-a luat informațiile astronomice dintr-un almanah eronat? Că, fără să controleze, el, omul care s-a ocupat intens de astronomie, s-a încrezut într-o informație pe care înșiși contemporanii ar fi observat-o că era o eroare grosolană?” etc. etc... S-o spună acum cei care iubesc și respectă pe Dante, cei care sunt convinși că el a fost, dacă nu primul geniu poetic al umanității, cel puțin un bun poet al italienilor, să spună ei dacă nu e nevoie de o revizuire generală a acestui haos de monstruoasă îngrămădite de comentatori în atâtea mii de pagini despre Dante, încât îl înecă în a lor „baltă a morții”! (Comen. p. 319).

Călăuza lui Coșbuc, în cunoașterea profundă a acestui labirint dantesc, a fost însuși Dante. Coșbuc l-a cunoscut într-adevăr pe Dante „prin Dante”. Alegerea acestei „călăuze” nu este întâmplătoare, pentru că nu o dată Coșbuc, a ajuns la o mai veche convingere la care ajunsese Eliade al nostru, în 1848 că acest „profet al patriei sale” trebuie cunoscut prin el însuși. La aceasta mai trebuie adăugat și faptul că Dante are ceva comun cu Coșbuc, mai ales prin limba „străzii” pe care a folosit-o, adică prin caracterul popular în care este implicată opera. Poate că poetul român s-a recunoscut de multe ori în persoana lui Dante și poate că, nu o dată, și-a spus în sine: „Dante sono io”.

Coșbuc nu a intenționat, inițial, să își organizeze concluziile din urma imensei lecturi, într-un comentariu de exegeză dantescă, dar cu cât citea mai mult, cu cât pătrundea mai adânc în imensa bibliografie și exegeză de până la el, cu atât simțea, mai acut, nevoia clarificării interpretărilor date de nenumărați, și nu de puține ori, erudiți comentatori.

După cum am văzut, primele trei capitole erau menite să stabilească ziua inițială a viziunii și toate argumentele sunt menite să confirme aceeași zi de 28 martie 1298. *Dati rituali*, următorul capitol, care se vrea original, va stabili *zilele viziunii*, adică timpul celor nouă zile cât a durat călătoria respectivă: vineri, 28; sâmbătă, 29; duminică, 30; luni, 31; marți, 1 aprilie; miercuri, 2; joi, 3; vineri, 4; sâmbătă, 5; duminică, 6. Deci călătoria a început în vinerea dinaintea duminicii Floriilor și a durat toată săptămâna Mare, până în ziua Paștelui.

Pentru a dovedi toate acestea, Coșbuc poartă o adevărată bătălie cu comentatorii și mai ales cu Giovanni Agnelli, care afirmă în „Topo-cronografia del viaggio dantesco”, că viziunea ar fi durat doar șapte zile (ar fi început în Vinerea mare și ar fi durat până în Miercurea sfântă la miezul zilei, când se termină acțiunea. Dar zilele numărate de Agnelli sunt șase! Și de aici începe o adevărată pledoarie, în stilul cunoscut, de acum, al poetului nostru. Afirmă că Paștele a fost „batjocori”, că a fost batjocorită „legea artei” și „ritualul bisericii” etc. Așadar toți comentatorii au făcut marea greșală că nu au ținut seama și de aceste „date rituale”, pe care Coșbuc, pentru prima oară le va folosi în comentarea operei: „Toate datele, și cronologice, și istorice, și astronomice, ale *Comediei Divine* ne arată constant și evident ziua inițială a viziunii: 28 martie 1298. Așadară, pe felurile acestea trei căi putem ajunge cu multă ușurință la acea zi. Dar nu sunt numai acestea. Mai este și a patra cale, a datelor rituale.

Aceasta e într-adevăr terra incognito. Pentru că asupra celorlalte date, istorice, cronologice și astronomice, au mai aruncat ochii interpreții. Firește, nu ca să scoată din ele anul viziunii – căci pe acesta îl știau, 1300 al Jubileului (anul jubileului papal, *n.n.*) – și nimic nu-i împiedica să recunoască în toate intenția lui Dante de a designa anul 1300 și în Joia morții lui Crist, și în pleniluniul din luna nouă, și în Paștile de dinaintea Duminicii Floriilor. Dar la datele rituale nu s-au gândit de loc.”

Încă o cale de a pătrunde în structura operei dantești, Coșbuc o găsește în „Dati scientifici”, care reprezintă ultimul capitol din „Tavola Tonda”. Debutul în acest al cincilea capitol îl face Coșbuc, cu câteva pagini de rară frumusețe artistică, pentru a descrie nedumerirea lui Dante când pe Sion răsărea soarele și din Gange „ieșea noaptea”, făcând o paralele foarte interesantă, cu Odyseea lui Homer, cartea V. Trimiterile sunt făcute la „Purgatoriu”, II, vers 1-5:

„Già era il sol all'arizzonte giunto
La cui meridian cerchio covenchia
Ierusalem col suo più alto punto,
E la notte, che opposita lui cecchia,
Uscia din Gange...”

Explicațiile date aici sunt în totalitate de natură științifică și au menirea, așa cum am văzut, să contribuie încă o dată la înțelegerea profundă a alegoriei dantești, a sensurilor incifrate ale acestei capodopere universale. Mulțimea amănuntelor de natură științifică, din domeniul astronomiei, matematicii, fizicii și nu mai puțin a geografiei, presupun o fantastică pregătire a autorului român.

Cele cinci capitole din „Tavola Tonda”, așa cum mărturisește Coșbuc, nu sunt cinci feluri de a demonstra timpul, ci doar niște „căi” de a pătrunde opera: „Pentru că frumusețea lucrului nu stă în această ritmică împărțire de intervale, numai fiindcă e ritmică, ci pentru că răspunde acelor necesități pe care le-am arătat când am vorbit de armonizarea elementelor viziunii, pe care cititorul trebuie să le aibă mereu în vedere.” (Caiet, p. 149).

Acest capitol despre care am vorbit are și multe limite care apar mai mult din pomirea polemică a lui Coșbuc, împotriva „erudiților” comentatori. Apare de multe ori o ridicularizare exagerată, calcule greșite sau insistențe inutile pentru cititorul avizat. Nu însă aceste lucruri mărunte interesează, pentru că acestea, repetăm, nu umbresc cu nimic valoarea comentariului și a comentatorului român. Acceptarea simbolismului creștin, este motivată de perioada medievală (când acesta era în floare) în care a trăit Dante și abia în al doilea rând, de concepțiile sale, uneori, idealiste.

Realismul comentariului este evident, detașabil de aceste neînsemnate limite. Dante s-a ostenit cu toate minuțiozitățile aceste pentru că nu au o rațiune mai adâncă decât să indice numai moartea unei copile! Ele au o importanță biografică și istorică, au importanță literară și socială și tratează chestiuni publice, explicând lucruri și fapte de actualitate pentru acea vreme”, notează Coșbuc la sf. cap. „Dati cronologici”.

Răspunsul său, de pe pozițiile realismului sunt evidente și observația făcută în amintitul caiet, la p. 120, este menită să confirme acest lucru: „Primul și ultimul argument al veridicității călătoriei sale, a lui Dante, era însăși amprenta realității pe care căuta s-o imprime, cu atâta teamă, lucrurilor narate”.

Celelalte capitole, adunate de editori în al doilea volum și apărut în 1965, sunt (după „Dati rituali” și „Dati scientifici” – capitole, care în mod firesc trebuiau cuprinse în primul volum, din 1963 – Tavola Tonda): „Viaggio allegorico”, „Quomodo sedat sola civitas”, „Beatrice” și „Brunetto Latini”.

„Viaggio allegorico” – îl începe cu „Cosa nova” unde îl acuză pe Massimo Bontempelli (Lectura Dantis – Pg. XXI) că își oprește pledoaria la un moment nepotrivit, după ce furnizează câteva argumente notabile. Coșbuc afirmă că mai întâi trebuie luat în seamă sensul alegoric al Comediei și abia apoi pe cel moral și literal. Probabil că tot dintr-un spirit polemic, poetul nostru exagerează puțin valoarea sensului alegoric, pentru că este știut definitiv, că valoarea operei dantești care a intrat în universalitate, este în primul rând cea literară, înscriindu-se ca prima capodoperă a genului, creată de Evul Mediu. Exagerarea lui constă și în faptul că în unele locuri, contrazice chiar aceea ce exprimase în capitolele precedente, că Dante este o sinteză, un apogeu al culturii de până la el. În acest capitol, contrazicându-l pe Bontempelli, Coșbuc vrea să convingă cititorul, că pentru

înțelegerea deplină a operei florentinului, sensului alegoric îi trebuie acordată prioritatea: „Adevărata arhitectură e opera sensului alegoric, și pe acesta nu-l cunoaștem. Numai acest sens al doctrinei ascunse ne poate explica atâtea contradicții, obscurități și imposibilități care ne dau bătaie de cap (oprindu-ne doar la sensul literar)”... Dar adevărat în mod absolut este faptul că dintre cele două sensuri (alegoric și literar n.n.) ale poemei noi până acum nu cunoaștem pe cel alegoric de loc, zic de loc, pentru că infimele lucruri ce ni se par a fi ghicite de noi ici și acolo – *rari nantes in gurgite vasto* – (rari înotători pe întinse mare, n.n.) sunt toate, toate false”. (Coment. II, p. 171). Continuă apoi să contrazică pe „încăpățânații” comentatorii: Scartazzini, Fraticelli și d’Ancona.

Tot prin alegorie sunt explicate o serie de amănunte din Comedie, dovedind, nu o dată, erudiția sa, spiritual polemic și puterea de convingere.

„Quamodo sedat sola civitas” – întinsă pe spațiul a 94 de pagini, pornește de la „L’Epistla ei Principi della terra”, considerată ca fiind cea din „Vita Nuova”, cap. XXXI, unde contrazice, cu argumentele sale, pe comentatorii care admit că este vorba de scrisoarea trimisă de „bătrânul” Dante, în 1315, către șase cardinali italieni cu ocazia alegerii unui papă în locul lui Clement V. Redăm textual un fragment pentru salvarea textului: „Absurditatea lucrului” – Dante zice „am scris principiilor pământului câte ceva despre starea ei”. Principii pământului erau numiți cardinalii; însă în scrisoare el înțelege nu numai cardinalii, ci pe toți conducătorii Bisericii, demnitari sau, cum le zice el, „arhimandriții lumii”. Unii clerici erau principes terras fiindcă erau stăpâni de teritorii. Lor le-a scris despre condițiunea Betr(icei), adică despre starea mizeră a justiției evanghelice și a adevărului creștin. E de înțeles absurditatea în care poate să persiste lipsa de bun simț a omului. Vorbesc despre sparafuciatorii (așa cum numea Coșbuc pe comentatorii care admirau în Beatrice femeia reală, pe care o neagă Coșbuc și o înlocuiește cu o Berta Sparafucci; termenul este creat de Coșbuc și este folosit frecvent în textul comentariului, n.n.), care se ostenesc a spune atâtea fleacuri spre a dovedi că ei înțeleg *Vita Nuova* și văd în Beatrice o Berta cu fustă; cum pot ei să creadă, în toată liniștea sufletului, că Dante ar fi scris o scrisoare publică către regele Franței și al Angliei, către țarul din Moscova și sultanul din Belgrad în care să le arate jalea universală a Florenței din cauza morții femeii lui Simone Bardi”. (Coment. II, p. 233). Insistând în continuare asupra predicilor din biserica San Giovanni, ale lui Dante, Coșbuc demonstrează strădania acestuia de a propovădui concordia și pacea, precum și dominarea justiției. Din acest apostolat, Dante va fi cel învins pentru conflictul întâmplat între el și puterea ecleziastică. Din acest motiv, în ziua de 9 iunie 1298, Dante „încetează a mai fi predicator”, aruncă haina de preot și comite astfel o „supremă nedreptate”, apoi scrie epistola sus-pomenită, deci în 1298 și nu în 1315

cum susțineau comentatorii. Explicațiile date sunt mereu însoțite de exemplificări luate din „Divina Comedia”, „Vita Nuova”, „Convivio” etc. și comentate cu același sarcasm care a însoțit și alte pasagii îndreptate împotriva acelorași „sparafuciatori”.

„Beatrice” este cel mai întins capitol. Deși în aproape toate celelalte capitole este adusă mereu vorba despre Beatrice, Coșbuc, obsedat așa cum am mai văzut de această femeie „idee”, găsește spațiu în comentariul său și pentru ea.

„La donna con le trecci blonde”, primul titlu din acest capitol, este motiv de dezbatere cu competență a existenței sau nonexistenței Beatricei.

Pornind de la motivul acestei „donna” existent în poezia italiană erotică, încă de la începuturile ei, amintind că a fost cântată de Guido Guinzelli, Cino da Pistoja, Dante ori Petrarca, Coșbuc o compară cu sfânta Magdalena, care mai întotdeauna este pictată cu plete lungi blonde și este de o frumusețe aproape ireală, dar care rămâne un simbol al carității penitente, a penitenței creștine îndeplinite cu multă căldură, a iubirii pentru Hristos”. Imaginea aceasta a mai fost cântată și de Cino da Pistoja sub numele de Selva sau Selvaggia, nume care indică (după afirmația lui Coșbuc), originea ei, adică sălbăcia în care s-a născut. Subliniază că Cino nu a cântat o femeie reală. Așa cum criticii lui Cino au făcut marea greșală de a vedea în Selva o femeie reală, tot așa s-a întâmplat și eroarea în care s-au complăcut comentatorii lui Dante, de a vedea în Beatrice o realitate feminină: „Tot așa au făcut cu Beatricea alegorică a lui Dante și cu o Beatrice (de altfel, mai bătrână decât Dante măcar cu vreo zece ani) a lui Falco Portinari. Tot așa cu Gentucca, de care vorbește Dante în *Purgatoriu*, și cu multe altele”. (Comen., p. 331, II).

Bătălia de data aceasta o poartă cu Fraticelli, care admite în comentariul său existența unei Beatrice reală, fiică a lui Portinari. Chiar dacă mai târziu s-a dovedit că Fraticelli a avut dreptate, incluzând sonetul pentru care s-a bătut Coșbuc, ca fiind al lui Dante, este impresionant modul în care Coșbuc argumentează opiniile sale (vezi Comen. II, p. 335 și urm.).

„Singura prin care”, este al doilea titlu din acest capitol, unde Coșbuc debutează cu o sinceră confesiune care merită relatată, ca fiind un moment de autobiografie notabil pentru tema discutată de noi: „Acum câțiva ani am început să citesc pe Dante în ediția lui Polacco, fără nici un fel de note, ajutat de o traducătoare franceză, de un dicționar și de o gramatică, pentru că nu știam limba italiană și voiam s-o învăț citind pe Dante. Firește, m-a ajutat foarte mult limba mea maternă, română, *întrucât limba română e mai apropiată de limba lui Dante decât chiar însă italiana modernă (n.n.)*. Și, astfel, am ghicit multe lucruri și am lămurit înțelesul multor cuvinte dantești numai cu ajutorul intuiției și a sensului cuvintelor asemănătoare în limba română, până ce am învățat și eu italiana, cum spune Dante că a

învățat latina cu ajutorul limbii sale materne. Și-apoi, dat fiind că tradusesem și *Eneida* lui Virgiliu, și *Odyseea* lui Homer în versuri, am încercat să traduc, și am tradus și *Comedia* lui Dante în terține. Dar când am fost pe punctul de a o tipări și am voit să compilez câteva note, m-am trezit deodată într-o pădure întunecată. Am intrat puțin în comentariile și studiile despre Dante și m-am înspăimântat!...

În mintea mea, mai înainte de a intra în Babilonul comentatorilor Beatrice era limpede. Tot așa de limpede ca și acum. Cu imaginea clară a ei am intrat în pădurea fermecată și cu aceeași clară imagine am ieșit din pădure. Dar și mai sigur de ea. Mai sigur și cu totul sigur pentru că am intrat în pădure cu oarecare teamă că mă înșel, dar când am văzut *cum* și *despre ce lucruri* discută comentatorii, sincer spun că teama mea, transformată un timp în uluire, s-a preschimbat într-o râs continuu, și astăzi, când vreau să-mi destind spiritul, deschid *Vita Nuova* sau *Canzonierul* în ediția lui Fraticelli sau prefețele lui d'Ancona, și îndeosebi *Prolegomeni* lui Scartazzini". (Coment. II, p. 345).

„Vita nuova”, considerat drept tratat psihologic, unde marele florentin discută probleme de viață „morale și intelectuale ale vieții sale din tinerețe”, constituie în continuarea capitolului, o dispută la fel de aprinsă, argumentând că această operă dantescă nu este nici pe departe o explozie erotică, așa cum doreau să o interpreteze exegeții lui Dante, condamnând confuzia creată la comentatori de a vedea în Amorul lui Dante din *Vita Nuova*, pe sburdalnicul și poznașul Amor sau Cupidon din mitologia greco-română. Coșbuc vede în Amorul lui Dante o „ardoare creștină”, care însă nu trebuie confundată cu Teologia, pentru că Beatrice nu este „Teologia și cu atât mai puțin Revelațiunea” (Coment. II, p. 351). Argumentul adus se bazează pe faptul că franciscanii predicau într-un mod chiar supărător, despre acest „Amor Cristianus”, fără a se gândi o clipă la un amor „sexual sau chiar platonice”, dovedind cu poezia „Amor Iisus, Iisus doritorul” a lui Giacoppone (da Todi), despre felul în care un franciscan vorbește despre Hristos.

La întrebarea pe care Coșbuc și-o pune mereu: „este Beatrice femeie reală”, găsește răspuns, evident, apelând din nou la „Vita Nuova” și „Divina Comedie”, comparând-o pe Beatrice cu „Berta cu fustă” a comentatorilor.

Beatrice din cele două opere este una și aceeași, care nu este nicidecum o femeie reală. Reală ar fi numai dacă Beatrice din *Vita Nuova* nu ar fi una și aceeași cu cea din *Comedie*, lucru imposibil, pentru că nu poate fi într-un loc „simbolic” (D.C.) și în altul „femeie reală” (V.N.). Deci nu este nici simbol, nici femeie reală. Dar atunci, în mod necesar ne întrebăm, ce este această Beatrice? Coșbuc ne răspunde: „personificarea unei idei” (Com., p. 361). Și aici argumentele ne covârșesc, între acestea, cu ironie, poetul român demonstrează imposibilitatea cuprinderii în mintea unei „oarecare domnișoare de pe

străzile Florenței” cu „rochie și cercei”, care este în măsură să discute „teoriile filozofice ale lui Plato, (care) expune cele mai delicate și mai adânci dogme ale doctrinei creștine, rectificând și (indescifrabil, n.red. ed.) teoriile fizice, astronomice și geografice ale lui Ptolemeu și ale arabilor, descrie ierarhia îngerilor, pricepe istoria, matematica, geometria, știința politică, etica lui Aristotel și a lui Toma, rectificată pe Grigore cel Mare în operele sale teologice și vorbește de «părerea sa infailibilă», și «de școala sa» și «de a vedea lucrurile ca mine»; e tare în dialectică și astrologie”. (Com. II, p. 365). Dacă ar fi așa atunci Dante ar fi un „ofensator al bunului simț”, sau ar fi făcut o „mare prostie”.

Beatrice este însă o personificare a ideii de adevăr, este „inteligența adevărului” (Coment. II, p. 375).

În susținerea acestei idei, Coșbuc ia ca martor pe Forese Donati, fost prieten al lui Dante, singurul din întreaga Comedie, cu care Dante vorbește despre Beatrice, ca unul care o cunoștea pe „doamna inimii” lui Dante. „Acest pasaj (Purg. XXIII, trimiteri la vers. 115-117) pentru mine e cel mai mișcător din toată Comedia” (Coment. II, p. 395).

În „Eu sunt făcută de Dumnezeu, mulțumită Lui, astfel”, Coșbuc aduce noi argumente veridice pentru a înlătura orice bănuială în legătură cu existența unei Beatrice deloc reale, susținând aceeași idee, convingătoare, că nu a existat o asemenea ființă care să-l fi inspirat pe Dante, acuzând de un exagerat și fals romantism pe cei care puteau crede o asemenea inventivă creată de ei într-o totală lipsă de înțelegere a rostului comunicării alegorice dantești, limitându-se doar la o interpretare superficială prin admiterea din capul locului a unei femei reale, pentru că așa cum zice Coșbuc, aceștia nu aveau altă grijă decât „să se învântească în jurul rochiței faimoasei neveste a lui Simone Bardi.” (Coment. p. 399, II). De vină este, zice Coșbuc, numai acea Berta Sparafucci, acea domnișoară reală după opinia comentatorilor, care de fapt nu există, și al cărei nume (după cum știm) îl creează Coșbuc, pentru a face distincție între Beatrice adevărată (după opinia sa) și cea inventată de „sparafuciatori”.

Așadar, în comentariul lui Coșbuc, Beatrice este un „concept personificat” (Coment. II, p. 425) și nicidecum un *simbol* al Bunătății divine, cum spune Boccaccio sau un simbol al Telogiei, după cum afirmă Francesco de Butti în comentariul său.

Coșbuc concludă: „... dacă ar fi înțeles intelectualismul lui Dante, și i-ar fi zis Concept, nu simbol al acestor lucruri, cred că ar fi găsit adevărul” (Coment., p. 425).

„Brunetto Latini” face, de asemenea, subiectul unui număr impresionat de pagini, constituind o altă sursă pentru a-și impune opiniile și a da amploare comentariului.

Aici referirile sunt făcute la Cântul XV din „Infern”, acolo unde Virgiliu și Dante întâlnesc ceata violențelor împotriva firii, a ușurărilor și a celor ce fugeau fără încetare.

Primul admonestat este din nou Scartazzini, care în „Inferno” al său vede că cele două turme umblau ambele în fugă. Cum putea atunci să-l recunoască Brunetto pe Dante, își pune întrebarea Coșbuc, cum poate cineva din fugă, pe lună, să zărească și să recunoască chipul unui om, fie el și cunoscut. Folosind versurile 19-22 ca argument, subliniind că cei din turma lui Brunetto mergeau așa „cum fixează bătrânul croitor ochii în urechea acului”, comentatorul român, subliniază faptul că cele două turme aveau un mers diferit, trupa lui Rusticucci fugea într-adevăr, dar cei din trupa lui Brunetto mergeau mai încet. Numai astfel se poate explica recunoașterea lui Dante de către dascălul său.

Nu întâmplător alege Coșbuc acest capitol despre care vorbim, și-l folosește ca motiv al polemicii sale.

Brunetto Latini, ca de altfel și Prisciano sau Francesco d'Acoroso și episcopul Florenței Andrea de Mozzi, au constituit subiectul unor lungi dispute a comentatorilor care nu puteau înțelege ce l-a determinat pe Dante să-i fixeze în Iad tocmai în ceata lui Capaneu, pe acești oameni de valoare, clerici și literați. Acest lucru nu putea fi înțeles de comentatori, și Coșbuc, prin argumentele aduse, motivează alegerea făcută de Dante.

Vinile pentru care aceștia erau condamnați au fost cunoscute de florentini și ei nu s-ar fi mirat deloc de așezarea lor în acest loc al Iadului. La apariția lui Brunetto în locul pe care i l-a fixat Dante, florentinii ar fi exclamat: „A! Aici trebuie să fie și Accursio, poate să fie și imbecilul de «Mozzi!»” Și au fost (Coment. II, p. 443). Coșbuc, deci, încearcă o motivare a acestor lucruri descrise de Dante, acuzând de „ticăloșie” pe glosatorii ce au încercat vreme de secole să-l scuze pe Dante de faptul că a „procedat cu ură” cu acești oameni aleși. Toți acești oameni de seamă au procedat împotriva Providenței, lucru neînțeles de comentatori și de aceea Dante i-a găsit în ceata lui Capaneu. Ei au batjocorit divinitatea, fără a fi violenți împotriva lui Dumnezeu și nici împotriva carității. Tocmai de aceea acești batjocoritori nu zăceau nemișcați și nici nu alergau în fugă, ci pur și simplu, mergeau încet. Coșbuc explică acest lucru prin alegorie, care este „evidentă și deplină”.

Ploaia ocărilor împrășcă cu stropii ei plumburii pe toți comentatorii care au creat nonsensuri în zgomotoasele lor interpretări. Biciul lui Coșbuc, lovește deopotrivă în Scartazzini, Imola Benvenuto, Adolfo Bartoli etc.

Rezultatele cercetărilor sale, așa după cum mărturisește autorul, sunt rezumate într-un capitol distinct, intitulat „Canoni”, care în ediția din 1965 sunt trecute în „Prefață” și reprezintă o sinteză a studiilor dantești, mai precis o motivare a scrierii comentariului și etalarea principalelor idei cuprinse de acestea, pentru a înțelege cititorul destul de lămurit „ce discuție e asta între mine și comentatori și cum stau eu, unul singur, împotriva atâtoră” (Coment. II, p. 506).

*

* *

„Comentariul” lui George Coșbuc reprezintă un mod original de interpretare a magnificei opere italiene, un mod personal de a „vedea” cele văzute de Dante.

Stilul științific al lucrării este evident din primele pagini ale capitolului I și este continuat până la paginile ultime ale lucrării.

Limba folosită de comentatorul român este un stadiu de dezvoltare fericită a limbii noastre literare, pe care poetul o îmbogățește necontenit.

Oralitatea acestei lucrări nu este accidentală ci se înscrie organic în contextul general al lucrării, contribuind la realizarea unei forme artistice meritorii.

Caracterul polemic care domină lucrarea este și el motivat de necesitatea combaterii unor teorii greșite ale comentatorilor în baza unor cercetări profunde și nu de suprafață, a poetului român.

În ansamblu, opera lui Coșbuc reprezintă o gândire estetică de o cromatică extraordinară din care deducem în mod fericit personalitatea coșbuciană. Înțelegem, ne mirăm și aplaudăm erudiția sa, felul său de gândire, critica realistă a operei dantești.

Despre micile scăpări sau „limite”, cum au fost definite, am vorbit și ele ne interesează în mai mică măsură.

Opera aceasta l-a solicitat până la dăruirea totală și care este de o rezistență în timp nelimitată, ne pune pe noi, pe cititori și cercetători în fața titanului. Da, aici Coșbuc este un titan care își găsește genialitatea în cuprinsul operei sale.

*

* *

Ecourile studiului său dantesc, ca de altfel și al traducerii Divinei Comedii, au depășit granițele în timp și spațiu, creând posibilitatea apariției mai multor lucrări datorate cercetătorilor români și străini, mai ales italieni, începând cu Carlo Tagliavini, în 1928, „La fortuna di Dante nel mondo”, VI în Rumania. Italia che scrive, Roma VI, 11, apoi „L’inferno” și „Purgatorio” în „Studi Rumeni”, 1928, vol. III; P.H. Coronedi, în „Archivum Romanicum”, Geneva, 1934, XVIII, p. 458-462; Iorgu Iordan, „Numele dracilor în Divina Comedie”, în „Italica”, Buc. 1942, II; Traian Șofonea în „George Coșbuc (1866-1918) – Nel centenario della Nascita”, în „Iniziativa”, XV (1966), Nr. 5-6, p. 18-19, Roma. Acestea sunt doar câteva lucrări apărute la care trebuie adăugate nenumăratele studii apărute în țara noastră, în care sunt recunoscute meritele lui George Coșbuc pentru îmbogățirea zestrei culturale românești cu o traducere a Divinei Comedii în care fidelitatea

conținutului este îmbinată cu momente de supremă poezie și cu o exegeză dantescă ce depășește, nu o dată, studiile unor erudiți cercetători italieni.

Am încercat în lucrarea de față să evidențiem încă o dată meritele acestea, care s-au dorit a fi rodul unei munci serioase și aprofundate, a unor studii sistematice și care reprezintă, în final, pe marele cărturar român în universalitate.

Astăzi, niciunde nu pot fi separate cele două nume, DANTE și COȘBUC, pentru că ele reprezintă două culmi a două literaturi superioare, două piscuri, două mari spirite legate strâns de popor și mereu călăuzite de iubirea de țară.

Cum am văzut, în călătoria sa COȘBUC a fost călăuzit mereu de DANTE, așa cum acesta, odinioară, fu călăuzit de VIRGILIU, și poate că nu o dată florentinul i-o fi „spus” românului: „Locul tău este în LIMB! Vei fi al șaptelea!...”

Bibliografie selectivă:

- Dante Alighieri, *Divina Comedie*. Traducere de G. Coșbuc, Ediție îngrijită și comentată de Ramiro Ortiz. Vol. 1-3, Cartea Românească, 1924-1932.
- Dante Alighieri, *Divina Comedie*. Traducere de G. Coșbuc. E.S.P.L.A. 1954-1957. Cu un studiu introductiv și comentariu de Al. Balaci.
- Venera Antonescu, *Figuri ale antichității clasice, în «Infernul» lui Dante*, în „Studii de literatură universală”, VIII (1966), p. 113-132.
- Pimen Constantinescu, *Atitudinea lui Coșbuc față de traducerea Divinei Comedii*, în „Limbă și literatură”, XVII (1968), p. 97-113.
- George Coșbuc, *Comentariu la Divina Comedie*, text stabilit, traducere și studiu introductiv de Alexandru Duțu și Titus-Părvulescu, un cuvânt înainte de Al. Balaci, E.P.L., Vol. 1 (1963) și 2 (1965).
- Alexandru Duțu, Biblioteca lui George Coșbuc, date referitoare la cultura și lectura poetului, în „Studii și cercetări de bibliologie”, III, p. 181-186.
- Alexandru Duțu, *Studiile dantești ale lui Coșbuc*, în „Revista de filologie romanică și germanică”, București, III, nr. 1-2, p. 163-181.
- Studii despre Coșbuc, Cluj, 1966.
- Traian Sofonea, *George Coșbuc – nel centenario della nascita*, în „Iniziative”, XV (1966), nr. 5-6, Roma.
- Studii despre Dante*, București, 1963.

COȘBUC AL NOSTRU

Ion LĂPUȘNEANU

La 20 septembrie se împlinesc 144 de ani de la nașterea poetului supranumit „bardul de pe Sălăuța”. Este un prilej de a readuce în atenția iubitorilor de poezie, de artă literară autentică personalitatea celui care a încântat zeci de generații de elevi, de tineri și de oameni iubitori de frumos cu „Baladele și idilele” sale, cu „Firele de tort”, a celui care a stors lacrimi cu „Cântecele de vitejie” și a stârnit admirație cu studiile sale de etnologie.

Cu 92 de ani în urmă, Coșbuc a trecut în eternitate, dar și-a lăsat numele pe sutele de mii de exemplare ale operei sale, tipărită în zeci și zeci de ediții, precum și în sute de serii ale unor manuale școlare; începând cu cele de clasa I și încheind cu cele de liceu, precum și cu numeroase cursuri universitare. Aceasta pentru că George Coșbuc a scris versuri pentru toate vârstele, pentru toate nivelurile de receptare și înțelegere a mesajului poetic. Unele dintre poeziile sale, devenite romanțe, se mai cântă pe la petreceri și în prezent de către oameni care, de multe ori, nu cunosc autorul versurilor.

Chipul lui George Coșbuc a fost turnat în bronz, încă din anul 1926, în fața liceului din Năsăud care îi poartă numele. Apoi în fața casei natale din Hordou, sat care, de asemenea, îi poartă numele, precum și în multe alte părți din țară și din județ. Centrul Cultural Municipal din Bistrița poartă numele George Coșbuc, la fel ca și cenaclul Casei de Cultură a Sindicatelor, instituție care organizează, anual, „Zilele Coșbuc”. Un bulevard din capitala României se numește Coșbuc, la fel ca alte obiective culturale și chiar economice. Prin anii cincizeci prima Întreprindere industrială din Năsăud s-a numit George Coșbuc.

Despre opera lui Coșbuc s-au scris zeci de studii, lucrări de doctorat și licență. Numai în ultimii ani opera poetului a făcut obiectul a numeroase exegeze elaborate de critici și istorici literari: Gavril Scridon, Petru Poantă, Dumitru Micu, Lucian Valea, Andrei Moldovan, Constantin Catalano, George Vasile Rațiu, Dumitru Munteanu ș.a.

Dacă în timpul vieții Coșbuc a fost cinstit, adulat, recitat și cântat, la fel ca multe decenii după trecerea sa la cele veșnice, în actualele manuale alternative rareori întâlnim câte o poezie de George Coșbuc. Până în urmă cu câțiva ani, creația coșbuciană era prezentă în manualele școlare, începând cu abecedarele clasei I și până în manualele clasei a X-a, unde vieții și operei lui George Coșbuc îi erau consacrate 6-7 ore, respectiv circa două săptămâni de studiu. Interesul pentru poezia lui Coșbuc a scăzut, probabil, și pentru faptul că în perioada anterioară Revoluției din 1989 opera sa a fost exploatată ideologic, poeziile sale fiind recitate la toate serbările naționale, inclusiv în cadrul prea huilutului Festival „Cântarea României”. Pe de altă parte, în manualele școlare se supralicita aspectul social și patriotic al poeziei coșbuciene. Deși opera lui Coșbuc, care este un adevărat meșteșugar al versificației, servea și ca suport pentru studierea unor noțiuni de teorie literară. Decenii în șir elevii au studiat doar câteva poezii, cu mesaj, din care însă și-au putut face o anumită părere despre valoarea poeziei lui Coșbuc. În mod frecvent manualele conțineau poeziile: „Iarna pe uliță”, „Pașa Hassan”, „O scrisoare de la Muselim Selo”, „Noi vrem pământ”, „Mama”, „În miezul verii”, „Noapte de vară”, „Moartea lui Fulger”, „Nunta Zamferei”, „Poetul” și „El Zorab”, accentul punându-se pe aspectul etic și mai puțin pe valențele artistice ale acestor poezii. Poate poezia „Vara” prin substanța apolinică, „Nunta Zamferei” prin viziunea regizorală în poetizarea unui spectacol ritual desăvârșit și „Pașa Hassan” prin dinamism, hiperbolă și antiteză se pretează la demersuri analitice în care elementele artistice predomină. Au lipsit însă din manuale „Cântecele” în care sunt exprimate sentimente general umane într-o formă simplă și melodică. „Cântecele” sunt adevărate bijuterii poetice, adevărate exerciții de virtuozitate cu sensuri și rezonanțe comparabile cu poeziile lui Mihai Eminescu, Coșbuc fiind primul dintre poeții noștri care a depășit epigonismul eminescian. Marele nostru poet și-a acordat lira pentru a ilustra Marele nostru poet și-a acordat lira pentru a ilustra teme și motive poetice de o mare varietate: dragostea, moartea, marea, ispita bahică, eroismul, setea de libertate, eroismul, cultul gliei, aspecte ce ar putea fi studiate în clasele liceale pentru ca elevii să recepteze mesajul adevăratei creații lirice coșbuciene.

Totuși, lui Coșbuc i se face în prezent o concurență mai mult sau mai puțin loială, poeziile sale fiind înlocuite în manualele școlare cu altele ale unor poeți din

generația sa sau chiar din generațiile anterioare. Nici poetul național Mihai Eminescu nu se bucură de o mai mare atenție. La Facultatea de Litere a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca opera lui Eminescu a fost predată studenților din anul I într-un singur curs, în timp ce generația noastră din anii cincizeci, șaiszeci l-a studiat pe Eminescu și Coșbuc aproape un semestru din cele zece căteva avea secția de limbă și literatură română.

În Năsăud a existat și mai există un adevărat cult pentru personalitatea și creația lui George Coșbuc. Despre acest cult scria și distinsul universitar ieșean Gavril Istrate, fost elev al Liceului Grăniceresc „George Coșbuc” în deceniul al treilea al secolului XX: „Cântecele patriotice ale lui Coșbuc (...) dinamizau toate conștiințele. Amintirile profesorilor care l-au cunoscut se depănau fără întrerupere. La orele de muzică și, mai ales, la cele de ansamblu coral nu lipsea nimeni; programele artistice ale tuturor sezătorilor noastre plecau și ele, aproape totdeauna, de la textilele lui Coșbuc”. La Colegiul Național „George Coșbuc” din Năsăud încercăm să păstrăm viu cultul de odinioară pentru creația și personalitatea poetului. Din inițiativa doamnei profesoare Ladmila Găzdac a fost creată Fundația non profit „George Coșbuc”, care are o editură proprie și editează, cu sprijinul Consiliului Local și al Primăriei, revista „Tribuna ideilor”, ajunsă la numărul 40. În paginile revistei apar frecvent studii și articole consacrate operei lui Coșbuc, precum și traduceri ale unor poezii în diferite limbi de circulație internațională. De asemenea, organizăm recitaluri de poezie din opera poetului cu ocazia unor serbări școlare. Deși în noile programe George Coșbuc nu se numără printre scriitorii canonici, nimeni nu ne împiedecă să facem mai mult pentru cunoașterea nestematelor poeziei coșbuciene și să o menținem în circulație, să o facem cunoscută oamenilor de rând.

Din păcate, chiar în cadrul „Colocviilor Coșbuc”, organizate în anul 2008, unii participanți au căutat să ne facă să admitem ideea că poetul George Coșbuc a intrat în fondul pasiv al literaturii române. Ideea aceasta l-a supărat și pe primarul comunei care, după ce „ne-a omenit” a fost nevoit să constate următoarele: „Dacă poezia lui Coșbuc nu se studiază în școală și cu ocazia „Zilelor Coșbuc” căutăm să-i minimalizăm importanța, este normal ca încet-încet poetul să treacă în fondul pasiv al literaturii române”.

Ar fi de datoria noastră să menținem în atenția cititorilor creația lui Coșbuc prin studii al celor care îl iubesc pe poet așa cum putem constata din volumul antologic „Coșbuc în căutarea actualității”, apărut în 2008 și îngrijit de Al Cățcăuan, cu sprijinul scriitorilor Ion Moise, Andrei Moldovan și Virgil Rațiu. În acest volum au apărut 34 de

texte care prezintă adevărata valoare a creației coșbuciene, reafirmându-se locul pe care poetul îl ocupă în panteonul literaturii române. Ar fi apoi necesar să se organizeze și un concurs de recitări din creația lui Coșbuc, cu faze locale și finale. Faza finală să aibă loc la Colegiul Național „George Coșbuc” din Năsăud și la Căminul Cultural din comuna Coșbuc cu ocazia „Zilelor Coșbuc”. Este necesar ca pentru organizarea „Zilelor Coșbuc”, pe lângă Casa de Cultură a Sindicatelor, să se implice și Centrul Județean de Cultură, Inspectoratul școlar Județean ș.a. Apoi ar fi bine să se organizeze simpozioane și recitaluri de poezie și muzică din creația poetului atât la Bistrița, cât și la Năsăud, Beclean, Coșbuc, Sângeorz-Băi etc.

Dacă ne adunăm câțiva inși și emitem, noi între noi, judecăți de valoare îndoielnice despre creația lui Coșbuc, nu prea facem cinste memoriei lui. Cu acest gânduri și cu acest gust amar am plecat de la ediția din 2008 a „Zilelor Coșbuc”. M-am despărțit de muzeograful Constantin Catalano, care și el era cam trist, spunându-i: „*Nu fi trist, Costică. Coșbuc este al Nostru!*”

III. REBRENIANA

REBREANU – CĂRĂRI ALE OPEREI

Elena M. CÎMPAN

Ca orice artă izvorâtă din realitatea plină de trasee ale ființei superioare (când are intenții bune), inferioare (când are porniri îndoielnice), opera lui Liviu Rebreanu conține multe drumuri în devenirea/crearea ei. Am ales în titlul acestei prezentări cuvântul „cărare” și nu drum, pentru că în această „haină” apare termenul mai des, după cum vom vedea, în compoziția cărților. Înțelesul acestor mișcări geografice înspre și dinspre direcții diferite este dat de neliniște, transformare, ubicuitate, presupuse ca deținuții ale stării de ne-stare.

Pentru început, facem trimitere la drumul potrivit căruia s-a născut romanul „Ion”, carte pe marginea căreia vom face și observațiile următoare. Așa după cum știm, există, și-n acest caz, un punct decisiv în scrierea poveștii de inspirație rurală, o legendă care stă la baza oricărei înfăptuiri de grandoarea unui roman realist modern. (Aici, facem o trimitere comparativă la basmul germanului Kunisch, de la care a pornit Eminescu în construirea Luceafărului). În cazul nostru este vorba despre acea scenă, din recuzita biografică a scriitorului, când acesta trece, detașat, tangent la lumea satului și la frământările ei, pornind de la un „eu” simplu, dar zbuciumat, tumultuos, și-l observă pe un țăran sărutând pământul. În acel moment, dorința de-a da formă literară unei realități imediate nu mai are răbdare și ia naștere planul de-a construi o realitate a cărții, pe baza celei imediate, proaspete de pe retină, cu schițe, legături, o adevărată machetă. Viață și literatură. Oricât am fi de convinși de puterea talentului unui scriitor prolific, în sensul cărților mari, nu al numărului lor, este greu să ne imaginăm că înlănțuirea faptelor, în ordine cronologică, programul (zilnic) al personajelor, proiectele pe care naratorul le are cu fiecare dintre ele nu se desfășoară conform unui plan exact, obiectiv, în pași siguri care, în mici pauze, lasă loc abaterilor filosofice, gândurilor, visurilor, unor descrieri de peisaje, într-un cuvânt, analizei, interpretării, așa cum va prinde mai târziu contur romanul psihologic, la Camil Petrescu și Hortensia Papadat-Bengescu.

În al doilea rând, romanul lui Liviu Rebreanu, fiind unul de tip energic, agitat, în planul evenimentelor, dacă rămânem la „Ion”, în interiorul lui există numeroase trimiteri la ideea de drum, de mișcare, de schimbare, personajele fiind mai tot timpul „pe drum”. Și din acest motiv, romanul e ușor și plăcut de ecranizat, pentru că scenele se schimbă des, oamenii nu stau mult într-un loc, domeniul sta-tic al operei este preluat de cel dinamic, transformator mai degrabă în plan orizontal, tipic genului obiectiv de creație, decât în cel vertical, de introspecție a ființei, cu întregul ei complex de gânduri, propriu romanului subiectiv.

Interpretarea romanului „Ion” a adus în discuție, deseori, începutul și sfârșitul acțiunii, marcate, înconjurare ca de un cordon ombilical de drumul descris în miniatură, cu răbdare și pricepere de fin observator, de către Liviu Rebreanu: „Din șoseaua ce vine de la

Cârlibaba, întovărășind Someșul când pe stânga, când pe dreapta, până la Cluj și chiar mai departe, se desprinde un drum alb mai sus de Armadia, trece râul peste podul bătrân de lemn, acoperit cu șindrilă mucegăită, spintecă satul Jidovița și aleargă spre Bistrița, unde se pierde în cealaltă șosea națională care coboară din Bucovina prin trecătoarea Bârgăului”. Și se continuă descrierea drumului, cu elemente particulare ale Țării Năsăudului, atât de bine cunoscută de către prozator. Nu credem c-am citit până acum într-o astfel de lumină romanul „Ion”, și să fim atât de atenți la destinul drumului/drumurilor, mult mai evident decât cel al glasului/glasurilor. Și felul cum se încheie romanul: „Drumul trece prin Jidovița, pe podul de lemn, acoperit, de peste Someș, și pe urmă se pierde în șoseaua mare și fără început...” ne-a făcut să aflăm rotunjirea operei, ca alcătuire ce pornește și ajunge în același loc, încheind un cerc, o formă clară, clasică, perfectă.

Dar nu doar acest drum principal individualizează/localizează acțiunea bine cunoscută, ci și, în interior, o mulțime de alte cărări poartă pașii fără astâmpăr ai personajelor sau chiar ai naratorului care, în stabilirea unor decoruri, apelează la distanțe în miniatură, la scara din roman, pentru spațiul pe care se sprijină timpul povestirii:

„Din șosea și de la marginea satului începea coasta lină cu sute de parcele, unele galbene, altele verzi, altele cenușii, învălmășite, și încurcate, ținute ici-acolo cu câte un păr sau un măr pădureț. Urcă încet până la pădurea Văraiei (...) coborând din ce în ce mai groasă și mai întunecată spre Jidovița”. Această descriere a „coastei” continuă, ca un preludiv, până ajunge să exprime, în mod metaforic, cum până și „Glasul pământului pătrunde năvalnic în sufletul flăcăului, ca o chemare, copleșindu-l”, de parcă drumul nu s-ar mai opri până în sufletul personajului principal.

Pornit din exterior, bucată aceasta de pământ bine tălăzuită, conturată, se revarsă, ca un râu, în spațiul și timpul personajului principal, pregătit sau nepregătit de-a suferi transformări majore în viața lui. Ion o așteaptă pe Ana la „capătul dinspre cărare al locului”. Și „soarele urca mereu pe cer” când lui Ion „deodată fața i se însenină de bucurie. Pe cărare suia încet Ana...” Nu credem că în mintea bărbatului îndrăgostit ar fi posibilă vreo diferență între „urcușul soarelui” și „suișul Anei”. Multe alte cărări interioare conduc din drumul mare și descriu mișcări ale mersului firesc de la sat, acolo unde, în jurul casei, al așezării, zilnic se fac zeci de alergături după cele trebuincioase și unde nu le ai pe toate la îndemână, ca la oraș.

În al treilea rând, drumul operei „Ion” nu se oprește doar la limba română. Dacă privim colecția de carte de la Muzeul „Liviu Rebreanu” din satul Prislop (purând numele prozatorului), nu plecăm de acolo fără a fi impresionați de traducerile făcute cărții în chineză, japoneză, nemaiținând cont de cele în franceză, engleză, rusă. O carte care a circulat (desculț sau nu, sau ca „Desculț”) pe autostrăzile lumii. Odată cu traducerile în alte coduri lingvistice, cercul strâmt și rece al operei lui Liviu Rebreanu s-a spart, a luat alt drum, altă traiectorie, s-a transformat în raze ce străbat întreg Pământul.

Depart de-a fi realizat un studiu epuizat și epuizant, ne-am propus în această lucrare să mergem împreună pe cărările (nebănuite) ale textului, atât de clasic și atât de modern, în același timp, sens de Liviu Rebreanu.

SCRISORI ADRESATE LUI LIVIU REBREANU

Andrei MOLDOVAN

Printr-o colaborare fructuoasă a Complexului Muzeal Județean cu istoricul și criticul literar Nicolae Gheran, s-a realizat în ultimii ani editarea unor cărți fundamentale pentru cunoașterea vieții și operei scriitorului Liviu Rebreanu. Să amintim doar publicarea ultimelor volume din ediția critică de *Opere* ce încheie integrala marelui romancier tomurile de contribuții documentare: *Sertar* (2004), *Cu Liviu Rebreanu și nu numai* (2007), precum și cartea recent apărută, *Liviu Rebreanu prin el însuși* (2009), rod și al unei bune conlucrări cu Editura Academiei Române (director general Dumitru Radu Popescu).

Un colectiv de cercetători condus de același Nicolae Gheran lucrează acum, printr-un program al Centrului Județean pentru Cultură Bistrița-Năsăud, la valorificarea fondului documentar „Rebreanu” de la Biblioteca Academiei Române. Munca lor se va materializa în editarea a patru volume de corespondență primită de romancier și prin reluarea editării celor 23 de volume de *Opere* (ediția Gheran) a căror apariție s-a întins de-a lungul a patru decenii.

Scrisorile primite de Liviu Rebreanu, aproximativ două mii, ar putea zugrăvi imaginea unei altfel de vieți a României interbelice, ținând cont de personalitățile ce i s-au adresat, cât și de funcțiile importante ce le-a deținut scriitorul (președinte al Societății Scriitorilor Români, director al Direcției pentru Educația Poporului, director al Teatrului Național și al Direcției Generale a Teatrelor din România ș. a.).

Scrisorile ce le propunem în grupajul de mai jos au fost trimise de Camil Baltazar (Leibu Goldstein) și ilustrează cum nu se poate mai bine asediul permanent la care era supus romancierul de către apropiații săi, gata mereu să îi ceară câte ceva, de cele mai multe ori bani. În acest sens, Camil Baltazar folosește tot arsenalul de care dispune, fără să se dea în lături de la intrigi, țesute atât de subtil pe cât îl țineau puterile.

Comentariile aparțin lui Nicolae Gheran, cel care deține și materialul documentar. Culegerea computerizată a textului a fost realizată de Emese Cîmpean. Numerotarea scrisorilor respectă locul lor (alfabetic și cronologic) în volum.

CAMIL BALTAZAR*

96

Bisericiani, 14 iulie '924

M-am gândit mereu la publicul d-tale mare și virgin; și în aceste popasuri de munte am simțit că te iubesc mult.

Camil Baltazar

[Adresa:] *Domnului Liviu Rebreanu la ziarul „România”,¹ Pasajul Comoedia, București.*

B.A.R., inv. 142049²

97

*[București], 3 octombrie [1924]**Stimate domnule Rebreanu,*

Când v-am promis acum 2 luni că va fi ultima dată când vă mai inoportunez, o credeam cu sinceritate. Cu aceeași sinceritate și cu aceeași dorință de a nu mai supăra niciodată pe nimeni – am intrat la negustorul din Șelari.¹ I-am salahorit până peste puteri, am căutat să-l mulțumesc cât s-a putut pentru că intrasem la el după o carantină de mizerie și privațiuni de un an, în care timp mă zbătusem și mă luptasem cu toate boalele și amărăciunile posibile. Am muncit din răspuțeri fiindcă știam că dacă mă dă și el afară nu voi mai putea reîntra în șinele normalității. Era ultimul examen. Am muncit deci până să scuip sânge. Știam că dacă ies și de la el nu am să mai am de cine să mă agăț, cui să mă

* Camil Baltazar (1902-1977), poet și publicist, cunoscut de L.R. de pe vremea când era un biet funcționar comercial. Odată cu intrarea sa în viața literară, tânărul avea să se adreseze romancierului în repetate rânduri, jelindu-se de mizeria în care trăia (Amintim că, la data respectivă, L.R. se afla în conducerea Societății Scriitorilor Români. Pe lângă multe ajutoare, sprijinitorul l-a reabilitat financiar și pe plan ficțional, reținându-i adevăratul său nume – Leopold Goldstein –, pe care l-a atribuit bancherului din *Gorila*. Între 1933 și 1934, l-a angajat ca secretar de redacție la *România literară*. De reținut că după moartea marelui său confrate, C.B. a publicat volumul memorialistic *Contemporan cu ei*, în paginile căruia sălășluiesc și file despre autorul lui *Ion*, multe certate cu realitatea. În schimb, este autorul unor interesante interviuri luate scriitorului (vezi L.R., *Opere*, vol. 19).

¹ România, cotidian național-tărănist, unde L.R. lucrează între 15 oct. 1923 și 13 oct. 1927, publicând 101 articole (din care 67 sunt consacrate teatrului).

² Carte poștală.

¹ Isidor Silberman (vezi *infra*, scrisoarea din 15 oct. 1924).

plâng. Nu mă mai crede nimeni. Am epuizat toate sursele de ajutor și bunăvoință, mai mult încă: am epuizat toate sursele de încredere. Și asta e desigur cel mai groaznic lucru, să nu te mai creadă nimeni. Știam că va trebui să ajung aci și de aceea m-am ținut cu toți dinții să nu scap slujba. M-a concediat totuși. Este probabil ceva dincolo de voința mea. Ceva adânc, organic, care face să nu mai pot fi util de vreun an încoace.

Nu știu, este nebulă, apropierea morții sau este un defect de senzibilitate dezlănțuită și exaltată. Poate toate la un loc, dimpreună cu boala.

Un lucru știu: sunt deteriorat. Acești 5 ani din urmă în care am urcat toate cerurile raiului Artei și am coborât toate iadurile unei mizerii năpraznice și scârboase – m-au stricat. E probabil stricată una din principalele rotile. Și pentru ochiul precis al unui negustor ea se relevă imediat. Nu este primul ăsta din Șelari care, sub o formă mai mult sau mai puțin delicată, mă concediază. În timp de 2 ani este al zecelea. După fiecare concediere am fost amărât, dezolat. Nu eram dumirit. Acum o știu și nu mai sunt desperat. Nu pot să mai fiu. E în mine o liniște galbenă de muribund sau un nebun. După atâtea peregrinări, după atâtea loviri, m-am convins: nu pot să fiu funcționar. Disciplina care se cere la mine este de mult spulberată, senzibilitatea mea și-a mers drumul ei planetar până am ajuns să nu mă mai pot înfrâna. Mai adăugați la asta o sănătate șubredă. Nu se poate spune că nu am avut bunăvoință. De 2 ani, de când am plecat de la Blank,¹ am încercat zeci de slujbe. Mi-am zis: nu va merge la unul, va merge la celălalt. Nu va merge la al doilea, dar – la al treilea trebuie să meargă. Nu merge însă.

Și acum sunt iarăși fără ban în buzunar, cu gazda hămesită, cu capul stricat în preajma iernii. Nu mai am cui mă plâng. D-voastră sunteți singurul care m-a ascultat și m-a ajutat adânc omenește. Îmi urlă groaza în cap și mă doare că am să vă pierd și pe dvs.: e îngrozitor să plictisești și să superi oamenii pe care îi stimezi și îi iubești. E îngrozitor să li te faci nesuferit. Am ajuns și acolo. Ce să mă fac? Dați-mi dv. un sfat. Eu sunt gol, liniștit și nebun.

În sara când mi-am plâns dvs. toate lacrimile, v-am spus doar atâtea ce nu le poate spune sterpăciunea unei scrisori bâlbâite, a unei mâini incoerente și a unor ochi împăienjeniți. Mă agăț de dvs. fiindcă sunteți singurul, singurul care mă mai crede o brumă. Situația a mers crescând vertiginos în desperare și acum sunt la capătul capătului. Și nu mai am la cine să apelez, nu mai pot. Și nu m-ar mai crede nimeni. De salvat nu mă puteți salva

¹ Aristide Blank (1883-1960), bancher, aflat în bune raporturi cu L.R., fiind un apropiat colaborator al cercurilor artistice (între altele, figura printre membri donatori ai Societății Scriitorilor Români). Numele lui apare frecvent în jurnalul scriitorului (vezi L.R., *Opere*, vol. 17).

nici dvs. Dar agonia mi-o puteţi îndulci. Fiindcă sunt un muribund. Orice minune va veni eu rămân un muribund. Dacă nu în iarna asta, dar în întâia primăvară a lui [...] * merg să dorm. Ştiu bine. Dar până atunci? Nu pot da cu toporul în inima mamei şi nu mă pot sinucide. Trebuie să aştept îngrozitoarea sinucidere înceată a bolii şi a mizeriei.

D-le Rebreanu, nu te supăra pe mine. Chiar dacă nu mai poţi face nimic, cel puţin nu mă osândi la antipatia d-tale. Nu vreau să te pierd. Chiar dacă nu [mă] mai poţi ajuta în nici un fel, fii bun şi generos aşa cum ai mai fost cu mine şi lasă-mă să mă ştiu cel puţin în posesia camaraderiei sufletului d-tale mare. Nu vreau să te pierd.

Camil Baltazar

B.A.R., inv. 142091

98

Bucureşti, 15 octombrie 1924

Stimate domnule Rebreanu,

Aderca mi-a relatat lucruri urâte şi dureroase. Pentru ca să vedeţi că nu meritam să se facă astfel de presupuneri pe socoteala mea, vă rog foarte mult să chemaţi la telefon numărul 67/05, Casa de argintărie Isidor Silberman din str. Şelari 15 şi să luaţi relaţiuni de purtarea şi corectitudinea funcţionarului Leopold Goldstein.

Inutil să vă mai adaug că situaţia mea este de aşa natură încât cuvântul „desperat” este palid pentru a o tălmăci. Dacă mai puteţi face ceva pentru mine, vă rog din suflet, faceţi. Nu pot să mai plâng, nu pot să mai ţip. Tac.

Cu salutări distinse,

Camil Baltazar

[Pe plic:] *Domnului Liviu Rebreanu*

B.A.R., inv. 142050

99

[Bucureşti], 2 noiembrie [1924 ?]

Iubite domnule Rebreanu,

Mi-ai fost de multe ori singura şi ultima nădejde mântuitoare; îmi eşti şi acum.

Te rog din suflet să treci peste tot şi toate şi să faci sacrificiul a-i vorbi – pentru că altminteri încep să disperez din nou.

Îți închipui, din cei 2000 pe care am să-i iau pentru ultima chenzină, nu știu sigur ce să mă fac cu ei. Și apoi, ceea ce mă despoarează într-adevăr adânc sunt lemnele. Se apropie zilele de viscol și ninsoare și eu nu am un lemn într-o casă umedă și igrasioasă. Trebuie, te rog mult să-i vorbești, trebuie să i se spună că nu se oprește din cei 5000 de lei câte 1000 lei lunar; că nu mi s-a avansat un salariu pe o lună înainte; că mai ales nu pot trăi cu lefa asta. Aceste toate mărunte, pe lângă care câteva lucruri mai mari ce îi trebuiesc spuse: să meargă cu gestul până la capăt și cât de urgent etc. Mai ales că eu îmi caut de treabă și fac slujba tot atât de conștiincios cât și fratele său, care a plecat și m-a lăsat în locul lui.

Te rog mult de tot, caută de îi vorbește, pentru că sunt tare, tare amărât.

*Cu multă dragoste,
al d-tale
Camil Baltazar*

P.S. Amicul e azi în București. Eventual să-mi avanseze de la Ripiceni ceea ce nu-mi poate da azi. Asta, desigur, dacă vrea să mă servească.

B.A.R., inv. 142092

100

30 XII 1924

București, Casa Pipergeanu, 345 Calea Moșilor

Iubite și stimată domnule Rebreanu,

Te supăr din nou. E poate această solitudine continuă omagiul ce îl aduc mereu generozității și admirabilei d-tale înțelegeri. Astfel că trebuie să-l suporti.

Nemaiștiind pe unde să cârlesc anteriorul lui Arvinte, m-am gândit să-mi tipăresc singur cartea mea cea de-a treia și prima carte matură ce am scris.¹ Planul meu era să găsesc 10-20 oameni (prieteni) care să-mi înlesnească achitarea tipografiei, chit că după

¹ *Reculegere în nemurirea ta*, plachetă ce va apărea în 1925, după *Vecernie* (1923) – volum de debut publicat la 21 de ani – și *Flaute de mătase* (1923). Din creația lui C.B., romancierul îi publicase o singură poezie, *Cântec postum*, în *Mișcarea literară*, I., nr. 6-7, 20-27 dec. 1924. Ecourile în epocă sunt contradictorii: E. Lovinescu are doar cuvinte bune de rostit despre versurile poetului, pe când Pompiliu Constantinescu le va contesta cu vehemență, acuzându-l pe poet că „nu știe să scrie românește” (cf. *Mișcarea literară*, II, nr. 32-33 din 20-27 iun. 1925, p. 3).

asta să-mi pot eu vinde și exploata cartea cum voi crede și înțelege mai bine. Mi-a răușit mai puțin.

Azi stau cu cartea tipărită jumătate și nu pot merge mai departe fiindcă datorez 8000 lei tipografului. D-ta ai să-mi fii salvatorul. Te rog mult de tot să sacrifici o zi mai apropiată pentru a merge cu mine la minister să-l rugăm să-mi cumpere 100 volume a 50 lei. Având cererea ministerului aprobată pentru 5000 lei, tipograful isprăvește cartea.

D-ta știi, d-le Rebreanu ce înseamnă visul realizat al unei cărți tipărite și mai știi câtă bucurie regeneratoare poate însemna asta pentru viața unui scriitor care, altminteri nu s-a împărtășit de prea multă bucurie. Și apoi eu cred că d-ta ai ajuns de mult la convingerea că scriitorul trebuie să creeze în bucurie. La mine mai e și faptul că vreau ca din faptul cum voi știi să-mi vând cartea să pot trăi câteva luni mai liniștite.

În viața fiecărui om, vin împrejurări ciudate. Poate că și în viața d-tale va veni una de acelea în care să nu-ți pot dovedi altfel decât în sarbăda scrisă a mâinii – toată dragostea și tot devotamentul ce îți păstrez. Știu că ai să-mi întinzi – întreagă – aceeași mână largă și caldă și îți mulțumesc mult de tot.

Cu aleasă considerație,

Camil Baltazar

B.A.R., inv. 142051

101

[București], 27 noiembrie 1925¹

Iubite domnule Rebreanu,

Acum, în pragul anului celui mai de aur, anul când se adâncesc amintirile și se întregesc bolțile înalte, îți trimit florile simple și sincere ale cuvintelor – acela care este convins și iubește în d-ta marele suflet de mare copil, caldă inimă generoasă, neprețuita frățască înțelegere.

Să trăiești în seninătate și bucurie împreună cu aceia ce ți-s dragi tovarăși.

Camil Baltazar

B.A.R., inv. 142052

¹ Ziua de naștere a scriitorului.

102

[București], 27 ianuarie 1926

Iubite domnule Rebreanu,

De câte ori am fost în situații imposibile, m-ai ajutat și m-ai înlesnit să ies din ele. Trebuie să mă ajuți și acum. De 6 luni, de când am intrat la slujbă, mă zbat și o ciupesc, și caut să nu mai apelez la nimeni.

Nu se poate însă. M-a răzbit. Gazda rupe bucăți din mine. Ghetе nu mai am. Bolnav sunt. Tare bolnav. Pe deasupra și nemâncat. Și muncesc din zori și până în noapte. Trebuie să mă ajuți. Nu am pe altcineva. Vreau să te rog să fii tot atât de mare și bun părinte și frate cu mine și să faci pentru mine ceea ce ai vrut să faci pentru Camil:¹ să iau cu o zi, două mai devreme ceva bani de la Arte. Te rog să crezi că mi-a fost grozav de greu să te mai supăr pentru a nu știu câta zecea oară, dar ce să mă fac! Nu mai am pe nimeni afară de d-ta. D-ta înțelegi mult și ai să scuzi mult și ai să mă ajuți până la capăt. Luminarea trebuie să vie odată și pentru mine – dacă nu în viață, în moarte, dar trebuie să vie.

Dragă domnule Rebreanu: sunt tare bolnav și umblu cu picioarele în noroi și flămând. Ajută-mă. Fii te rog bun și te ostenește până la Arte cu cererea mea. Să nu mă lași.

Îți mulțumesc de o mie de ori și rămân cu dragoste multă al d-tale,

Camil Baltazar

267 Calea Moșilor 267

P.S. Eventual, altundeva...

B.A.R., inv. 142053

103

[Brașov], 10 iulie 1926

Scumpe domnule Rebreanu,

Ca să te convingi că am plecat, îți scriu, în trecere de la Brașov, rugându-te să primești caldele mele bune salutări frumoase.

Camil Baltazar

[Adresa:] Domnului Liviu Rebreanu București str. Popa Tatu 109

B.A.R., inv. 142054²

¹ De presupus Camil Petrescu (1894-1957), poet, prozator, dramaturg și eseist – bun amic cu L.R. La acea vreme Rebreanu era președinte al S.S.R., calitate ce îi îngăduia să intervină la diverse forumuri oficiale în favoarea confrăților săi.

² Ilustrată cu imaginea Bisericii Negre din Brașov, trimisă în drum spre Casa de odihnă a oamenilor de cultură și artă de la Sâmbăta de Sus, din fostul castel brâncovenesc.

Sâmbăta de Sus, Făgăraș, 25 iulie 1926

Scumpe d-le Rebreanu,

Simt o mare bucurie curată scriind acest titlu de scrisoare; cu atât mai mare cu cât rară este ocazia când simt dragoste și bucurie scriind cuiva.

Înainte de amiază am început a scrie, eram plictisit. Buimac și înstrăinat de mine mă plimbam prin grădină. De cum am început însă a scrie primul cuvânt către d-ta, m-am luminat. De parcă la atingerea tocului meu de numele d-tale mi s-ar fi desferecat nebănuite, adânci, calde izvoare generoase de bun și salutar optimism.

Am tot așteptat să vii pe aici, cum promiseseși. De aceea nu ți-am scris până acum. Pe aici aerul e tare bun, e miraculos de bun. Restul lasă de dorit. Eu am o boască umedă și fără fereastră. Directorul e un vagmistru veterinar mitocan și moșic, care, dacă nu știi spune glume triviale și să te bați cu el peste burtă, te bruschează de a doua zi. Societatea e cam promiscuă. E un domn Botez¹ de la Național, mare mitocan și amuzant, cu doamna; un alt bătrân, moș Ulă, ramolit și incult. Campoteka, de la *Viitorul*, cu d-na. Un reporter de la dumneata, Răpeanu, tot cu d-na, poate cei mai infecți din toți. Sorbul² și Finteșteanu³ sunt singurii mai curăței. Sorbul e și el cu d-na și cu doi copii. Domnișoara Adele Xenopol⁴ nu ține nici cald, nici rece. Mai e un actor Gregorici și doi pictori: Cernescu⁵ și Cogan.

Deși mai sunt camere libere și sănătoase, eu nu am căpătat una bună, sub pretext că se așteaptă domni anunțați, care nici până azi nu au venit. Adevărul este că directorul nu mă cam are la stomac, deoarece, dintre toți, sunt singurul care nu știu duce la beție, nu rânjesc la glume și nu îl iau de braț, familiar. Astfel că sunt izolat și de el, și de colegii de aici.

A fost o nefericită idee trimiterea artiștilor cu neveste și copii și căței aici. Femeile sunt cele mai pretențioase, cele mai insuportabile, cele mai imposibile. Se țin numai de vorbe, de intrigă, de lucrături. Și apoi dau acestui pension, oarecum curățel, un aer de mizeră *promiscuitate* periferică. Nefericită idee de a trimite femeii aici. Nefericită e și dispoziția de a se fi lăsat în grija unui vagmistru veterinar, prost și incult, grija a 16 intelectuali, printre care se poate totuși găsi și un om subțire...Și când acela s-a găsit bunăoară în persoana

¹ I.V. Botez, regizor tehnic.

² Mihail Sorbul (1885-1966), dramaturg, cumnat și prieten cu L.R. Soția lui, Marioara, era soră cu Fanny.

³ Ion Finteșteanu (1899-1972).

⁴ Adela Xenopol, scriitoare și publicistă (fiica lui A.D. Xenopol).

cumpănitului Ștefan Dumitrescu,¹ el a avut numai cuvinte de dispreț și dezgust pentru ruralul vagmistru de cai.

Adineauri mă certai cu domnișoara Xenopol. Mi-a arătat romanul d-tale *Pădurea Spânzuraților*, plin de adnotări. Găsea că are fraze lungi și obositoare. I-am răspuns: De, domnișoară, e scriitor mare și are respirația adâncă și largă, și neobișnuită... și altfel decât a noastră. S-a cam supărat...

Am citit măgăriile urâte din *Cuvântul*² și m-au supărat poate mai mult decât pe d-ta.

După cum vezi, deci, nu prea mă bucur de liniște pe aici. Și totuși, nu sunt o fire rebelă. Știi doar bine că la Capșa am prietenii în toate categoriile de scriitori. Mă bucură însă aerul... Îmi face foarte bine. Regret numai că unui cămin de sfântă reculegere i s-a dăruit directoratul unui director de herghelie, care, atunci când se află vreo nemulțumire, vine și îți spune pe un ton urcat și răspicat și obraznic: Dacă îți place! Dacă nu îți place, pleacă de aici... E rușinos și e urât!

În sfârșit. Îmi pare rău că între acești munți de cristal albastru și aceste dealuri pictate de mâinile unui mare, mare maestru, nu te poți bucura și tu biet scrib, de o clipă de odihnă pură. Și am fost totuși nevoit să viu, deși cunoștem din anul trecut oamenii. Și poate că va trebui să părăsesc castelul din aceleași pricini. Nu e bucurie, d-le Rebreanu. Nu e bucurie. Poate să fie la toamnă, la București. Când, cu același suflet unic și miraculos pe care ți-l cunosc, ai să-mi dăruie bucuria de a-mi putea înjgheba un volum mare și sănătos.

Până atunci mă gândesc la luminata dragoste sfâșiitoare, la copilul mare și bun ce ești și strâng cu dragoste mâna mare și caldă, ce de atâtea ori m-a înduioșat și m-a bucurat.

Al d-tale,
Camil Baltazar

[P.S.] Frumoase sărutări de mână doamnei. Bune salutări domnișoarei.

B.A.R., inv. 142055

⁵ Nicolae Cernescu (n.1895-?).

¹ Corect: Ștefan Dimitrescu (1886-1933).

² *Cuvântul*. Cotidian politic (1924-1934, 1937-1941), fondator C. Gongopol.

105

*București, 24 septembrie 1926**Iubite domnule Rebreanu,*

Nu ți-am putut vorbi astă-seară la Capșa și de aceea utilizez toc și cerneală.

Presimțeam de mult că va veni o zi în existența mea când voi fi ajuns la ultimul stadiu al boalei, adică la cel mai grav și când voi fi dezarmat și mai încolțit ca oricând. Pare că am divinat just. Peste trei zile nu voi mai avea gazdă. În preajma viscolului și a frigului și a iernii, stau cu patru membre de pe acum umflate, bolnave și cu un trup neputincios din cauza boalei. Doctorul mi-a interzis să ies din casă, imediat ce timpul se răcește.

Îți scriu d-tale, bunul și marele părinte înțelegător al inimii mele. Îți scriu rugându-te să fii bun a accelera sosirea acelei sume ce sperî a o căpăta de la Casinoul din Constanța.¹ Sau, dacă e să dureze prea mult, să fii atât de bun să te gîndești ce putem face. Când voi fi și mai bolnav și voi trebui să intru în spital, voi supăra mult mai mult pe bunii mei prieteni ca acum.

Trebuie să fiu ajutat să mă îndrept, pentru a-ți fi și d-tale și mie mai puțină povară.

Ca întotdeauna, știu că nu ai să mă lași.

Te îmbrățișează adînc și cu lacrimi al d-tale

Cu dragoste,
Camil Baltazar

B.A.R., inv. 142056

106

*București, 11 octombrie 1926**Iubite domnule Rebreanu,*

D-ta nu ești nici bancher nici nu ai [burtă], ca să trebuie să-ți scriu epistole neapărat sfîșietoare și lacrimogene. Dimpotrivă, d-ta ești sânge din sângele meu; mi-ești frate mai mare, care mă înțelegi încă înainte de a deschide gura, astfel că nu e nevoie să inzist.

Dar, crede-mă, sunt în mare desperare: nu am bani pentru strictele doctorii care îmi trebuiesc, ele fiindu-mi aerul și lumina și hrana astăzi. Din sara când ne-am despărțit la d-ta acasă și mi-ai promis că îmi vei face rost de ceva bani, din acea sară – eu nu mai am oxigenul necesar oricărui om și care astăzi la mine este doctoria. Crede-mă: sunt greu

¹ În timpul președinției la S.S.R., romancierul convenise cu financiarul guvernului ca un procent din

bolnav. Știu, am luat de la Societate de mai multe ori. Dar cred că pentru astfel de înlesniri există acel fond; mai întâi pentru astfel de cazuri.

Acum că s-a întors și Gregorian,¹ te rog mult, aibi bunătatea și dragostea și acordă-mi ceva...

Cu multă dragoste al d-tale,
Camil Baltazar

B.A.R., inv. 142057

107

București, 11 aprilie 1927

Iubite domnule Rebreanu,

Știi că nu te-am cam supărat în ultimele 4-5 luni – deși nu am dus-o deloc strălucit. Asta se cheamă că nu te necăjesc decât atunci când mi-i cuțitul la os. E cazul.

Stau cu lucrurile grămadă și nu pot să mă mut fiindcă nu am 1000-2000 lei negreșit necesari. Părinte al meu sufletesc, bun și mare și generos, trebuie să mă ajuți. Pentru disperarea fiului Baltazar se mai poate găsi o mie de lei de la S.S.R. Nu mă lăsa și dă-mi două rânduri către Măciucescu.¹ Aceasta până la rezolvirea minunată pe care dorești să mi-o oferi la sfârșitul acestei luni.

Îți strâng mâinile și te rog să nu mă părăsești.

Cu dragoste,
Camil Baltazar

P.S. Te rog să dai comisionarului rândurile către Măciucescu, fiindcă fiecă clipă mi-e prețioasă.

[Pe plic:] *D-lui Liviu Rebreanu, str. Popa Tatu 109, Loco*

B.A.R., inv. 142058

veniturile cazinoului din Constanța să fie repartizate scriitorilor.

¹ George Gregorian, poet (1886-1962), aflat atunci în Consiliul S.S.R., vechi prieten, încă de pe vremea când ambii au frecventat Cenaclul „Convorbirilor Critice”, condus de Mihail Dragomirescu. Peste ani, când L.R. se va afla în conducerea S.S.R., se va număra printre denigratorii săi (a se vedea la nevoie notațiile scriitorului din L.R., *Opere*, vol. 17).

108

*Sâmbăta de Sus, 2 iulie 1927**Iubite domnule Rebreanu,*

Întâiul gând se cuvine d-tale.

Întâiul cuvânt de mulțumire copilului alb și înalt, cu părul zăpezit. Să trăiești. Îți strâng mâna largă și caldă de frate mare. Dintre munții cristalini și apele literare îți trimet gândul și omagiul meu cel mai curat, cel mai simplu.

Cu multă dragoste,

Camil Baltazar

[P.S.] Două rânduri de la d-ta mi-ar face bine și m-ar bucura cât o îmbrățișare.

[Plic cu însemnele:] Castelul Brîncoveanu Sâmbăta de Sus, Făgăraș.

[Adresa:] Domnului Liviu Rebreanu, Președintele Soc[ietății] Scriitorilor Români
Str. Popa Tatu 109, București.

[Expeditor:] Baltazar, Sâmbăta de Sus, Făgăraș.

B.A.R., inv. 142059

109

*București, 20 februarie 1928**Scumpe domnule Liviu Rebreanu,*

Îmi fac marea bucurie a reînnoi în scris invitația ce am plăcerea a-ți adresa verbal. Mă voi simți fericit a te avea pe d-ta și pe d-na d-tale printre invitații din sara de miercuri 22 februarie, ora 10 sara.¹

Ne leagă împrejurări și amintiri de o atât de înaltă umanitate, încât nu se poate să nu te împărtășești acum de marea mea bucurie, tot așa cum altă dată ai înțeles să iei asupra d-tale jumătate din tristețea mea. Îți doresc să cobori și asupra altora aceeași inimă de aur curat pe care ai pogorât-o asupra creștetului meu.

Vă aștept cu dragoste mare, al dvs.,

*Camil Baltazar**în strada Anastase Pann nr. 11 prin Dudești, telefon 64/69*

B.A.R., inv. 142060

¹ Eusebiu Măciucescu, administra fondurile S.S.R. (vezi supra).

¹ Invitație la logodna poetului cu Marie-Joseline, viitoare soție, a cărei corespondență cu Rebrenii o puteți consulta în paginile următoare.

110

București, 1 octombrie 1928

Scumpe domnule Liviu Rebreanu,

Îmi fac plăcerea să te rog să fii bun și să aibi dragostea a răspunde la ancheta ce o fac pentru revista mea,² care apare la 15-20 octombrie.

1. Care este sensul poeziei?
2. Destinul ei?
3. Cari sunt cei mai reprezentativi poeți ai neamului nostru?

Aștept cu mare dragoste răspuns, pe care voi trece să-l iau luni, 8 octombrie.

Cu multă dragoste,

Baltazar

[P.S.] Tot atunci când trebuie să iau fragmentul de roman promis.¹

B.A.R., inv. 142061²

111

București, 10 octombrie 1928

Scumpe domnule Rebreanu,

Presupun că ești foarte ocupat, de vreme ce nu am reușit să te văd de câteva zile încoace. Ținând sâma de promisiunea d-tale că voi avea luni fragmentul de roman, am cules tot restul și am și tipărit prima coală din revistă. Am tipărit și afișe pe care anunț bucata d-tale.³ Acuma nu pot tipări coala a II-a, fiindcă aștept bucata d-tale. Dacă o ai la îndemână, fii te rog bun și dă-i-o băiatului meu,⁴ sau spune când să vie s-o ia.

De asemeni, îmi fac plăcerea să te rog să fii bun și să ai amabilitatea a răspunde câteva rânduri la ancheta:

² *Tiparnița literară*, revistă lunară (oct. 1928-mai 1935). În paginile ei nu se află răspunsurile solicitate de C.B. Ulterior, romancierul va participa la o altă anchetă: *Mărturia scriitorilor despre marea europeană Hortensia Papadat-Bengescu* (vezi *Tiparnița literară*, II, nr. 2-3, ian.-febr. 1930, p. 28 și L.R. *Opere*, vol. 19, p. 122). Revista a publicat, de asemenea, articole elogioase despre creația lui L.R., sub semnăturile lui Dan Botta și Camil Baltazar.

¹ Această promisiune va fi respectată, fragmentul de roman, *Crângul Feregetului*, fiind tipărit încă din primul număr al revistei, în oct. 1928, p. 7-8 (vezi L.R., *Opere*, vol. 7).

² Carte poștală cu antetul revistei: *Tiparnița Literară* /Redactor Camil Baltazar/ București, str. Anastase Pan nr. 11/Telefon 6449.

³ Vezi supra 110, nota 2.

⁴ Nu este vorba de „fiul” poetului (nu a avu copii), ci de un tânăr slujbaş.

Care este sensul poeziei?

Destinul ei.

Cei mai reprezentativi poeți ai veacului,

dându-i-o tot băiatului meu. În așteptarea lor, te rog să primești, scumpe domnule Rebreanu, odată cu mulțumirile mele, asigurarea deosebitelor sentimente de dragoste ce îți păstrez.

Camil Baltazar

B.A.R., inv. 142062¹

112

București, 18 ianuarie 1929

Iubite domnule Rebreanu,

Îmi iau plăcerea să te rog să-mi faceți grația ca manuscrisul promis pentru luni să pot să-l am astăzi după-amiază sau mâine dimineața. Îmi lipsește la paginație pagina 2, care este pagina rezervată manuscrisului dumitale și nu pot continua. Sunt deci condamnat să trebui să întârzii apariția cu cel puțin 5 zile, în caz că voi avea manuscrisul dumitale abia luni. De aceea, te rog foarte mult, iubite domnule Rebreanu, aibi dragostea și găsește modalitatea ca să pot să mă bucur cu o zi mai înainte de manuscrisul promis. Eventual, tânărul ce aduce aceste rânduri, poate transcrie el de la „Cartea Românească” manuscrisul¹.

Cu multă dragoste și mulțumiri, al dumitale

Camil Baltazar

B.A.R., inv. 142063²

113

București, 23 ianuarie 1929

Iubite domnule Liviu Rebreanu,

Cum vremurile acestea de acum sunt foarte grele și împrejurările precare, cum dumneata întotdeauna ai fost un frate mare și drag și cu înțelegere pentru mine, rugu-te din suflet, acordă-mi din partea teatrului o mică subvenție de lei două mii, fie sub forma de publicitate, fie de abonament.

¹ Carte poștală cu antetul revistei (vezi supra 110, nota 3).

² Vezi supra 110, nota 2. Vezi supra 110, nota 3.

Mi-a fost greu să mă hotărâsc să-ți solicit ceea ce dumitale îți e ușor; dar acum că am făcut-o, las totul în grija dumitale frățească.

Cu mare dragoste, al d-tale,
Camil Baltazar

B.A.R., inv. 142064¹

114

București, 10 aprilie 1929

Iubite domnule Rebreanu,

Știu că aveai nevoie de o casă, mai demult. Într-o vreme mă rugaseși chiar să mă interesez dacă nu e ceva care să-ți convie. Anul trecut fiind supraproducție de construcții, se găsesc foarte multe case ieftine de vânzare. Am vreo două, admirabile, chilipir. Spune-mi, te rog, când ai timp să mergem împreună să le vedem, sau spune-mi precis în ce cartier îți convine mai degrabă. Eventual, fii bun și dă-mi un telefon: 64/49.²

Cu dragoste, al dumitale,
Camil Baltazar

[P.S.] Profit de prilej să te rog pentru două bilete la *Meteorul*. Cu mulțumiri, C.B.
B.A.R., inv. 142065¹

115

București, 15 aprilie 1929

Iubite domnule Liviu Rebreanu,

Îmi ofer plăcerea a-ți recomanda pe domnul Pascal, care se ocupă îndeaproape cu chestia casei despre care ți-am mai pomenit. În caz că chestiunea achiziționării unei case mai este tot actuală pentru d-ta, dl. Pascal te va servi minunat.

Cu multă dragoste,
al d-tale,
Camil Baltazar

B.A.R., inv. 142076

¹ Carte poștală (vezi supra, 110, nota 3).

² L.R. nu va da curs invitației, rămânând în continuare chiriaș în strada Popa Tatu nr. 85, după.

¹ Carte poștală (vezi supra 110, nota 3).

116

[Râșnov], 1 august 1929

Dragi și frumoase salutări trimite din cetatea de roze: Rosenau-Rîșnov, cetate de la 1200, curată, gospodară și pitorească.

Cu dragoste,
Camil Baltazar

B.A.R., inv. 142066¹

117

*București, 22 XII 1929**Iubite domnule Liviu Rebreanu,*

Îmi ofer bucuria de a trimite la dumneata omul meu, ca să-i oferi volumul promis² și pe care îl aștept cu mare plăcere.

Cu multă dragoste, al dumitale
Camil Baltazar

B.A.R., inv. 142067

118

*[București] 22 XII 1929**Iubite domnule Rebreanu,*

Îmi ofer bucuria de a trimite la dumneata omul meu, ca să-i oferi volumul promis și pe care îl aștept cu mare plăcere.

Cu multă dragoste, al dumitale
Camil Baltazar

B.A.R., inv. 142067¹

¹ Carte poștală ilustrată.

² Text cu cerneală, pe un carton mare, de carte de vizită, prevăzut cu o vigneta imprimată sub titlul revistei *Tiparnița literară*. Pe verso-ul cartonului: „Tiparnița literară, apare în fiecare lună cu Ticu Arhip, F. Aderca, Hortensia Papadat-Bengescu, I. Brucăr, Ion Călugăru, Mihail Cellarianu, Leon Feraru, E. Lovinescu, Florica Mumuianu, Perpessicius, Dragoș Protopopescu, Camil Petrescu, Liviu Rebreanu, Mihail Sebastian, Cicerone Theodorescu, Andrei Tudor, Ion Vinea și Camil Baltazar.

¹ Pisălog peste măsură, C.B. revine și va reveni continuu asupra unor solicitări. Vezi supra, 110, nota 3.

119

București, 16 mai 1931

Iubite domnule Liviu Rebreanu,

Îmi ofer plăcerea a vă anunța că, începând cu nr. 187 din 17 mai 1931, m-am retras de la conducerea *Vremii literare*.²

Mulțumindu-vă cu efuziune pentru admirabilul sprijin acordat acestei pagini în timpul cât am fost redactorul ei, cred că mă voi bucura și în viitor, în împrejurări asemănătoare, de încrederea și colaborarea dumneavoastră.

Primiți, domnule Rebreanu, asigurarea sentimentelor de dragoste ce vă poartă

Camil Baltazar

B.A.R., inv. 142068²

120

Sâmbăta de Sus, 2 iulie 1932

Iubite domnule Rebreanu,

Amicul nostru Periețeanu³ nu mi-a făcut nimic. În prima zi când m-am dus la el a fost foarte amabil și mi-a promis că îmi rezolvă hârtia, pentru ca a doua zi, certându-se cu nevasta, să coboare pe furiș în hol și să mă anunțe că „n-are timp”. Eram deci joia, ziua plecării, în imposibilitatea de a pleca, deoarece îmi lipseau banii de drum și de buzunar. Am făcut o ultimă încercare la C.A.M.⁴ și am reușit.

Cu acest prilej nu e rău să vă lămuresc cauza întârzierii în rezolvirea hârtiei. Făcusem cererea pe o coală de hârtie din acelea imprimate de dumneavoastră la început, care nu purtau nici numele directorului revistei, nici sediul ei. Șeful de cabinet al lui

² La *Vremea* – revistă săptămânală, care a ființat între 23 februarie 1928 și 25 decembrie 1938 – director a fost Vladimir Danescu (1903-?), având ca director literar pe I.Al. Vasilescu-Valjean. Profilul revistei – aplecată deopotrivă asupra vieții social-politice, dar și culturale – determinase lărgirea colectivului redacțional, cu responsabilități distinse. C.B. s-a ocupat o vreme de problemele literare. Menționăm că publicația a fost deosebit de favorabilă scriitorului care, la rândul său, a tipărit în paginile ei fragmente din volumele sale, interviuri și răspunsuri la anchete, precum și povestirea *Cântecul lebedei* (vezi *Vremea*, III, nr. 110 de Paște 1930). De reținut contribuțiile remarcabile la cercetarea creației sale aduse de Pompiliu Constantinescu (nr.108, 278 și 543), Tudor Teodorescu-Braniște (nr. 44), Octav Șuluțiu (nr. 211). Interviu de Al. Sahia (nr. 212), C. Baltazar (nr. 416), Vasile Netea (nr. 679 și 715).

¹ Plic cu antetul revistei Tiparnița literară, a cărei apariție încetează tot în 1931.

³ I. Gr. Periețeanu (vezi supra, 85).

⁴ Casa Autonomă a Monopolurilor statului, care se ocupa, îndeosebi, cu exploatarea tutunului.

Stănescu a înșoțit hârtia de un bilețel către casier, ca să anunțe revista, dar casierul a zis că are un pretext admirabil să oprească hârtia la el, deoarece hârtia nu are adresa revistei. Mi s-au aprobat 8000 lei⁵ pe anul 1932 și un 5000 lunar, cum ne-a anunțat domnul Gusti.¹ Le vom face așadar publicitate, începând de la 15 iulie până în decembrie și în limita spațiului pe care îl vom avea și socotindu-l, împărțind suma cu el.

La plecarea mea din București, adică joia, numărul 20 era tipărit, iar nr. 21 era paginat tot, afară de ultima pagină, adică fără de articolul lui Cicerone Theodorescu² și de cronica lui Sebastian,³ articole ce vor veni la timp, deoarece m-am îngrijit ca ele să nu lipsească. Pentru adunarea materialului numărului 22 eu voi fi în București la timp și am lăsat și indicațiuni să mi se prepare material. În lipsa mea, abonamentele continuă să le facă Abramovici⁴ și tot el întreține relațiile cu casele comerciale, care mi-au promis mie bilanțuri și anunțuri, încât activitatea mea nu a rămas fără continuitate.

Aștept să vă țineți de făgăduială și să-mi trimiteți ceva material pentru gazetă, deoarece mai ales în iulie și august o să-mi meargă tare greu.⁵ Pentru ca să reușesc să adun materialul ultimelor numere, am făcut un adevărat tur de forță. Aștept de asemeni cu nerăbdare și curiozitate primile foiletoane de traduceri din limba engleză.

Pe aici, pe la Sâmbăta, deocamdată e liniște. Truda mea de la București de a lupta cu noua voință și reaua credință se arată aici, după constatarea faptelor, destul de justificată. Sunt locuri destule. Sunt chiar 3 locuri libere. Alte detalii vă voi servi personal, când ne vom vedea la București.

⁵ Este vorba de o subvenție acordată revistei *România literară*, aprobată la București, sub conducerea lui L.R., la 20 febr. 1932, ultimul număr (89) fiind tipărit la 6 ian. 1934. Ca să înțelegem valoarea ei, precizăm că ea acoperea cu prisosință costul unui număr din *România literară* (5600 lei pentru 2000 foi, inclusiv afișele).

¹ Dimitrie Gusti (1880-1955) sociolog, viitor președinte al Academiei Române, care, la data emiterii scrisorii era președinte al C.A.M. (din 1929).

² Cicerone Theodorescu (1908-1974), poet. Articolul vizat de C.B. se intitula *Pentru criticii tineri* și va apărea în nr. 22 al revistei, respectiv la 16 iulie 1932.

³ Mihail Sebastian (1907-1945), dramaturg, prozator și critic literar, promovat de L.R. în redacția *României literare* încă înainte de a debuta cu vreun volum, la vârsta de 25 de ani. În cazul invocat de Baltazar, este de menționat că în nr. 21 al revistei – apărut la 9 iul. 1932 – M. Sebastian va publica o cronică negativă la romanul *Plecăt fără adresă*, de Cezar Petrescu.

⁴ Funcționar comercial.

⁵ Preocupat de redactarea romanului *Răscoala*, L.R. va publica rar în paginile *României literare* (în

Vreau să-i dau drumul de la nr. 22 cu interviurile la scriitori acasă. Interviuri care să fie mai mult o introspecție a mediului familiar al scriitorului, surprinderea lui în stricta și ambianța intimitate care îi e proprie și inspiratoare. O începem cu Arghezi.¹

Am inaugurat de la nr. 21 și o cronică a cărților franceze, pe care vreau s-o continui sistematic și am de gând să public și o serie de mici reportagii trăite a locurilor și localurilor bucureștene, unde mișună specia umană a scriitorului. Am început cu Capșa. Fiecare local îl va face un intim al său, care îi cunoaște mecanismul și șuruburile.

Aștept să-mi scrieți dacă aveți – eventual oarecari sugestii să-mi transmiteți. Îmi puteți scrie aici până la 11 ale lunii, iar după această dată la București. Eu stau, adică aici, până ce apare și nr. 21, iar pentru adunarea materialului pentru nr. 22 plec luni, 11 iulie, la București.

În așteptare, rămân, iubite domnule Rebreanu, cu toată dragostea al dvs. devotat,

Camil Baltazar

[P.S.] Vă rog să primiți salutări din partea domnilor: V. Demetrius² și George Dimitru-Cioc,³ camarazi de cămin.

[Pe plic:] *Domnului Liviu Rebreanu, pe adresa domnului Mihail Sorbul, Școala Profesională Pitești.*

[Expeditor:] *C.B. „Căminul de odihnă de la Sâmbăta de Sus, oficiul Voila, jud. Făgăraș”*

B.A.R., inv. 142069

fragment, *Friguri*, va apărea în revistă abia la 29 oct. 1932).

¹ Interviurile ocupă un loc principal în paginile revistei, cele mai multe având ca autori pe Baltazar, C. Teodorescu și V. Cristian. Ele au vizat personalități precum Camil Petrescu, T. Arghezi, E. Lovinescu, G. Călinescu, N.D. Cocea, F. Aderca, G. Galaction, M. Eliade, Gib Mihăescu, V.I. Popa, M. Sebastian, P. Istrati ș.a.

² Vasile Demetrius (1878-1942), prozator care, ulterior, va susține că romanul *Răscoala* este tributary propriei sale creații.

Sâmbăta de Sus, mercuri 20 iulie 1932

Iubite domnule Rebreanu,

Am sosit ieri din nou aici, după o absență de opt zile, în care timp am zăbovit la București ca să prepar numerele 22 și 23 din *România literară*. Am plecat de aci luna trecută, 11 crt., dimineața și în sara aceleiași zile am sosit la București, unde m-am pus pe treabă. Nu numai că numărul a fost gata la timp, dar a putut fi pe piață vineri ora 4½. Iar numărul 23, adică numărul care trebuie să apară vinerea 22, eu l-am lăsat gata, *complet gata încheiat* pentru tipar încă alaltăieri, luni, când am părăsit Bucureștii. Eu rămân aci până duminică, iar luni 25 voi fi la București pentru a mă ocupa de numărul 24 al revistei. Îmi merge cam greu cu materialul, deoarece cei mai mulți dintre colaboratorii revistei sunt plecați: Călinescu,¹ Cantacuzino,² Sebastian, Gulian³ și Sadoveanu⁴ părăsesc și ei Bucureștii, așa că treaba e de două ori mai grea.

Am așteptat câteva rânduri de la dvs. cât și materialul promis, dar ele nu mi-au sosit. Le mai aștept încă. Trebuie neapărat să-mi culeg material mai mult și din timp, deoarece, din motive de economii, la tipografie se lucrează numai câte o jumătate de zi, așa că, de fapt, pot lucra numai dimineața revista. În general, aș fi sosit să vă văd sau să avem contact prin scris pentru a mai discuta diverse chestiuni și a mai găsi sugestii noi. Văd însă că romanul vă ia aproape tot timpul, de vreme ce n-ați mai descins la București și probabil că nu veți descinde decât în august, după cum se aude. Cred însă că ar trebui să mă ajutați – cel puțin cu materialul promis și, în măsura în care aveți timp, să-mi împărtășiți sugestiile și ideile dumneavoastră. Aștept să fac la întoarcere pagina cu Arghezi, pe care l-a intervievat Cicerone Theodorescu. În clipa când veți avea răgaz, aș dori să viu să vă iau și

³ De presupus George Dimitriu, publicist, secretar al Asociației Culturale Miron Cristea.

¹ Călinescu, Gheorghe (1899-1965), critic și istoric literar, prozator, poet, memorialist și gazetar, colaborator frecvent al revistei, cu studii și articole.

² Ion I. Cantacuzino (1908-1975), medic, critic literar și de artă cinematografică, om de bază în redacția *România literară* (fiu al prințului Ion Cantacuzino și al actriței Maria Filotti).

³ Emil Gulian (1907-1934), poet și traducător român, remarcat prin tălmăcirile din Edgar Allan Poe. În revista lui L.R. a publicat și eseuri despre creația lirică a contemporanilor săi.

⁴ Ion Marin Sadoveanu (1893-1964), remarcat la început ca eseist consacrat teatrului și artei spectacolului, iar apoi ca remarcabil romancier. A fost colaborator devotat în ambele directorate ale lui L.R. la Național, precum și la Direcția Educației Poporului.

dumneavoastră interviul promis. Aștept veste de la dumneavoastră și cu multă dragoste vă salut.

al dvs.

Camil Baltazar

P.S. Numărul pe care l-am lăsat gata încheiat la București, apare cu colaborarea următorilor: Emanoil Bucuța,¹ G. Călinescu, I.I. Cantacuzino, Eugen Ionescu,² Mihail Sebastian, Camil Baltazar, Eugen Jebeleanu,³ Octav Șuluțiu,⁴ Emil Gulian, Cicerone Theodorescu și Menalgue.⁵ L-am uitat pe Camil Petrescu. Ba nu, el a intrat în numărul trecut.

B.A.R., inv. 142070

122

București, 20 august 1932

Iubite domnule Rebreanu,

Doamna Rebreanu mă anunță astăzi că articolul dumneavoastră: *Camera deputaților fără d. Iorga*⁶ trebuia să apară neiscălit. Abia în clipa aceasta mi se servește această

¹ Emanoil Bucuța (1887-1940), poet și prozator, versatil în raporturile cu ceilalți confrăți. Colaborator al romancierului, pe vremea când acesta conducea Educația Poporului, avea să-i ia locul după ce și-a prezentat demisia.

² Eugen Ionescu (1908-1974), poet, dramaturg și eseist, unul dintre cei mai tineri colaboratori din redacția revistei (avea 24 de ani), amintit și în jurnalul scriitorului (vezi L.R., *Opere*, vol. 17).

³ Eugen Jebeleanu (1911-1991), poet și eseist. În *România literară* a publicat versuri și comentarii critice privind creația lirică a confrăților săi.

⁴ Octav Șuluțiu (1909-1949), scriitor și gazetar.

⁵ Menalgue (pseudonimul lui Barbu Florian, gazetar).

⁶ Articolul, cu puternice accente pamfletare, a apărut în *România literară*, I, nr. 27, 20 aug. 1932, p. 1 și se referă la anul de guvernare al lui Nicolae Iorga (1871-1940), intercalat între 18 apr. 1931 și 5 iun. 1932. Pe parcursul vremii, relațiile dintre acești mari oameni de cultură nu fuseseră dintre cele mai bune, ceea ce explică, între altele, amânarea primirii lui L.R. în Academia Română. Inițial, adversiunea istoricului se datora deșănțatelor atacuri ale altora împotriva romancierului, acuzat că a colaborat cu nemții în timpul ocupării Bucureștilor. Se avea în vedere activitatea de gazetar la *Lumina* lui C. Stere, unde, de fapt, tânărul ardelean nu a publicat decât articolele de interes cultural, îndeosebi cronici romantice. Este motivul pentru care mai demult îl va caracteriza pe Nicolae Iorga drept „om de geniu și încăpățânat critic literar” (vezi interviul din revista *Spre ziuă*, I, nr. 1, 11 mart. 1923, reprodus în L.R., *Opere*, vol. 19, p. 10). Relațiile încordate dintre Iorga și Rebreanu transpar edificator în jurnalul acestuia din urmă (vezi L.R., *Opere*, vol. 17, consultând indicele de persoane).

informație. Ca să vă arăt în ce măsură pot fi tras la răspundere, trebuie să fac un mic istoric al faptelor. Doamna Rebreanu, imediat după sosirea domniei sale de la Valea Mare,¹ m-a anunțat că a adus un articol al domniei voastre. Am rugat-o pe doamna Rebreanu să fie amabilă și să-l trimită la tipografie, unde voi trece să-l văd. Doamna Rebreanu mă informează astăzi că mi l-a trimes în plic închis. Imediat după ce mi-a telefonat domnia sa, am telefonat eu la tipografie și Romanescu² mi-a comunicat că a primit două articole ale domniei voastre, între care unul pentru pagina I-a. L-am rugat să aștepte sosirea mea la tipografie pentru a vedea articolul și a da indicațiuni cu ce literă trebuie cules. Romanescu mi-a răspuns că litera e indicată pe manuscris și l-a dat la cules.

De altfel, trebuie să fac o mică paranteză, pentru a vă spune că doamna Rebreanu a dat dispoziție la tipografie ca, imediat după ce se culeg, manuscrisele dumneavoastră să-i fie retrimise acasă, încât au fost cazuri când, spre a-i putea face corectura, am fost nevoit să cer doamnei Rebreanu să-mi retrimită câte un manuscris. Și de data aceasta, din grija de a nu se pierde manuscrisul la tipografie, am procedat ocult cu el.³

Eu m-am trezit cu articolul iscălit și în clipa când am observat (adică în clipa când manuscrisul mi-a parvenit) era prea târziu. Dacă mi s-ar fi predat în plicul închis în care mi-a fost trimes de la început și l-aș fi văzut, aș fi dat indicațiunile de rigoare. Așa, s-a făcut corectura lui de către corectorul tipografiei, iar eu am fost anunțat că totul este în regulă. De altfel, toate mă făceau să cred că așa este, deoarece și eu – domniei voastre – v-am cerut un articol iscălit pentru pagina I-a. Deoarece nu aveam niciun alt articol care ar fi putut fi pus în fruntea revistei mă gândesc de altfel că, chiar în cazul când apărea neiscălit, dumneavoastră tot ați fi fost identificat.

Pentru a evita însă pe viitor dezagrementele de felul acestora, vă rog, iubite domnule Rebreanu, ca să-mi trimiteți manuscrisul mie, cu toate indicațiunile necesare. Sau, dacă îl trimiteți la tipografie, să nu se atingă nimeni de el înainte să îl văd eu.

Eu sunt atât de meticulos și de atent în chestiunile redacționale, încât ar fi nedrept să mi se atribuie inadvertențe tocmai în ceea ce privește articolele dumneavoastră. Nu parvin

¹ Localitate lângă Pitești, unde L.R. avea o gospodărie.

² Din conducerea tipografiei „Cartea românească”. Aici s-a tipărit *România literară*, între 20 febr. și 1 oct. 1932 (nr. 1-33), după care se va apela la serviciile tipografiilor „Bucovina”, a lui I.E. Torontiu, și „Adevărul”.

³ Raporturile dintre Fanny Rebreanu și C.B. au fost mai totdeauna încordate, în dauna acestuia din urmă, aflat în postura de salariat (secretar de redacție). În lipsa lui Rebreanu, aflat la Valea Mare cu grija finisării romanului *Răscoala*, ambii se ocupau de întreaga administrare a revistei.

însă să le văd. Atenția excesivă a celor de la tipografie ca nu cumva articolele să se piardă și ei să aibă neplăceri, fac ca ele să nu treacă prin mâinile mele.

Alte vești plăcute, însă aci bagatelele astea, dar parese că a devenit necesar să le știți.

Cu multă dragoste și frumoase salutări,

al dvs.,

Camil Baltazar

B.A.R., inv. 142072

123

[București], 26 septembrie 1933

7 ore seara

Iubite domnule Rebreanu,

Vă scriu de la tipografie, unde trebuie să rămân ca să pot băga revista la mașină. Se tipărește în astă noapte, așa că nu pot să vin pe la dumneata. De aceea, îmi fac plăcerea să-ți transcriu aci textul notiței pe care o pun. Dacă vrei să punem alta, dă-mi rogu-te, un telefon la zețăria ziarului Adevărul.¹

Notița, sau mai bine zis nota, că e cu literă mare, sună așa: „*România literară* își reia, cu acest număr, apariția regulată. Revista noastră va apare bilunar, adică la 1 și 14 ale fiecărei luni. Numărul viitor al *Rom[âniei] Lit[erare]* apare deci sâmbătă, 14 octombrie 1933.”

Colaborările noastre sunt cele pe care vi le-am comunicat verbal: Gala Galaction,¹ Șerban Cioculescu,² Emanoil Bucuța,³ Dan Botta, Al. Rosetti,⁴ Al. Marcu,⁵ Octav Șuluțiu,⁶ St. Streitmann⁷ și subsemnatul, plus cronică revistelor streine și curier românesc.

¹ Schimbarea tipografiilor se datora încurcăturilor de ordin financiar. Noua tipografie era situată pe strada Constantin Milea nr. 7-9.

¹ Gala Galaction, pseudonim al lui Grigore Pișculescu (1879-1961), prozator și teolog, aflat în bune raporturi cu L.R.

² Șerban Cioculescu (1902-1988), critic și istoric literar, prezent cu articolul *Un eveniment editorial. Apariția Poeziilor lui M. Eminescu* (R.L., II, nr. 82, 30 sept. 1933, p. 1-2).

³ Emanoil Bucuța, colaborator frecvent al revistei.

⁴ Alexandru Rosetti (1895-1990), filolog și profesor universitar, la rândul său prezent în corpul revistei cu o cronică la ediția „Eminescu” de C. Botez (R.L., II, nr. 82, 30 sept. 1933, p. 1-2).

⁵ Alexandru Marcu (1894-1955), italianist, profesor universitar. Colaborator pasager în revistele conduse de L.R. O excepție notabilă o constituie studiul *Romanticii italieni și latinitatea noastră*,

Cu dragoste, al dumitale

Camil Baltazar

[P.S.] Trebuie să fiu gata cu numărul până mâine, deoarece altfel devine nevalabil un anunț al Loteriei. El însă va fi pe piață, firește, tot vineri.

B.A.R., inv. 142075

124

[București, octombrie 1932]⁸

Iubite domnule Rebreanu,

directorul tipografiei mă anunță că îi trebuie tirajul gazetei pentru ca să poată comanda hârtia. Oficiul de hârtie e deschis numai până la 3½ p.m.

Vă rog ca, odată cu tirajul gazetei¹ să binevoiți a-mi trimite fragmentul promis din *Răscoala*.² Ieri, în loc să-mi pot aduna ultimile manuscrise, a trebuit să mă pun la punct cu orânduelile tipografiei ăștea noi³... Îmi fac totul absolut singur, încât sunt legat de tipografie, nu pot lipsi o clipă de aici.

Vă rog așadar să binevoiți a-mi trimite fragmentul de roman odată cu numărul de tiraj.

Cu mulțumiri și dragoste,

al dvs.

Camil Baltazar

B.A.R., inv. 142093

în *R.L.*, II, nr. 69, din 10 iun. 1933, p. 2).

⁶ Octav Șuluțiu (1909-1949), prozator și critic literar, colaborator asiduu în paginile *României literare*. Articolul vizat de C.B. este *O antologie a epigramei*, alcătuită de Al. Calotescu-Neica și N. Crevedia (vezi *R.L.*, II, nr. 82, 30 sept. 1933, p. 3).

⁷ Henrik St. Streitmann (1873-1949), publicist.

⁸ Dată prin coroborarea calendaristică a informației.

¹ *România literară*.

² L.R. îi va satisface rugămintea. Cu titlul *Friguri*, fragmentul apare în numărul 37 al revistei, pe prima pagină, la 29 oct. 1932.

³ Începând cu numărul 34, din 8 oct. 1932, revista *România literară* se tipărește la „Bucovina”, a lui I. Torontin, din strada Grigore Alexandrescu, nr. 4.

125

*[București, vara 1933]**Iubite domnule Liviu Rebreanu,*

Cum bănuiesc că n-ai să te abați atât de curând pe la București, mă văd silit să te supăr la țară.⁴ O fac împotriva voinții și împins mai mult de o tristețe care e rău sfetnic în zilele astea. Sunt lucruri prea măsurate cu care te deranjez, dar n-am cui altcuiva să mă plâng și să-i cer un sfat.

La Sâmbăta de Sus nu-i chip de plecat. Când vei veni la București, îți voi explica de ce. Nici în capitală însă nu pot să rămân. În neputința lor de a-mi găsi o explicație bolii – care îmi dă mereu temperatură – doctorii apelează la formula: schimbă aerul și du-te de te odihnește. Pentru aceasta mi-ar trebui câteva mii de lei. Dacă dumneata ai veni curând la București, cred că am găsi mijlocul prin care să-mi faci rost de ei.

Boala asta misterioasă care mă sapă, mă demoralizează. Și poate că schimbarea peisajului mi-ar face realmente bine. Vrei să mă ajuți, iubite domnule Rebreanu?

Îți mulțumesc dinainte și rămân cu aceeași înlăcrimată dragoste, al dumitale

Camil Baltazar

B.A.R., inv. 142071

126

*Bușteni, 8 august 1933**Iubite domnule Rebreanu,*

Îmi îngădui să te supăr și de la distanță cu micile mele necazuri, deoarece știu că, peste plictiseala de o clipă, tot la dumneata găsesc înțelegerea reală și frățească.

Îmi amintesc că, la cererea mea de a pleca la Bușteni, deoarece eram pus în imposibilitatea să mă duc la Sâmbăta [de Sus], am întâmpinat enervarea lui Corneliu Moldovanu.¹ Într-adevăr, enervarea s-a tradus oarecum în fapt. O constat aici. În loc de ordine și de cameră, m-a trimis cu o simplă carte de vizită, ca să mi se dea – unde se va putea o odaie. Or, a treia zi după ce mă servise pe mine cu o carte de vizită pentru o odaie

⁴ La Valea Mare.

¹ Corneliu Moldovanu (1883-1952), poet și prozator. La data scrisorii, era președinte al Societății Scriitorilor Români, fiind ales după expirarea mandatului dat lui L.R. Funcția o mai deținuse între 1921 și 1923, iar acum o va avea între anii 1933 și 1935.

disponibilă la mansardă, a trimis aici pe gazetarul Albu² cu număr de odaie în regulă, deși Albu nu e nici scriitor, nici om fără ceapă ca mine.

Aici am găsit situația următoare: A. de Herz cu doamna și copiii ocupă două odăi; Ardeleanu³ cu doamna și doi băieți ocupă două odăi; Cazaban⁴ cu fiica și o prietenă a fiicei⁵ ocupă două odăi; Albu cu doamna și fiica ocupă două odăi. Mai sunt Zaharia Stancu¹ cu doamna și un copil și Mihail Celariu² cu doamna, care ocupă fiecare câte o odaie cu două paturi. Iar eu, cu nevasta, cum am venit, am fost suit la mansardă într-o odaie nu cu mobilier sumar, ci inexistent. A trebuit să-mi arăt indignarea pentru ca să fiu scos de acolo și mutat la primul etaj, într-o odaie cu un singur pat, tot atât de sumar mobilată. Aveam intențiunea să plec cu primul tren, când aflând de situația mea Cazaban, indignat, a intervenit și am fost, în sfârșit, găzduit într-o cameră ca lumea, *odaie care până atunci stătuse neocupată* și deci disponibilă.

Îți relatez, iubite domnule Rebreanu, aceste mărunte lucruri ca să vezi că nu trebuie să fii catastrofic, că unde vii să-și bată lumea joc de tine numai pentru simplul fapt că ești un om sărac.

Acuma Herz, deși și-a împlinit sorocul, rămâne și pe luna a doua. S-a aranjat cu Condeescu.³ Cum Cazaban a venit puțin mai târziu, rămâne și el pe a doua lună. Ardeleanu continuă și el să stea. Situația deci, va fi mai dificilă la venirea seriei a doua.

Te rog deci, iubite domnule Rebreanu, să aibi bunătatea și să-mi faci câteva rânduri către maiorul Ghicca. Văd că ai mare autoritate în ochii lui. Maiorul e un tip docil, care, la o intervenție, devine de o superbă serviabilitate. Scrie-i câteva rânduri în care să-i spui că sunt omul dumitale devotat și roagă-l să facă așa fel ca să mă mulțumească. Restul îl aranjez eu cu el. O rudă de a mea își va permite să treacă pe la dumneata ca să ia răspunsul. Vreau să-l folosesc cât mai neîntârziat, deoarece zilele acestea vine Caton Theodorian,⁴ căruia va trebui să-i cedez odaia și rămân în aer.

² S. Albu (vezi scrisoarea 36).

³ Carol Ardeleanu (1883-1949), prozator.

⁴ Alexandru Cazaban (1872-1966), prozator.

⁵ Matilda, bună prietenă cu Puia Rebreanu.

¹ Zaharia Stancu (1902-1974), la data scrisorii gazetar și poet, mai târziu romancier.

² Mihail Celariu (1893-1985), poet și prozator, ginerele lui Al. Macedonski.

³ Generalul Nicolae Condeescu (1880-1939).

⁴ Caton Theodorian (1877-1939), dramaturg, primul președinte al Societății Autorilor Dramatici Români.

Îți mulțumesc din suflet, iubite domnule Rebreanu și te rog primește tălmăcirea sentimentelor de dragoste și admirație pe care ți le poartă dumitale

Camil Baltazar

B.A.R., inv. 142074⁵

127

Bușteni, 9 august 1934

Hotel Bușteni

Iubite domnule Rebreanu,

Îți scriu cu dragoste de pe aceste ploioase meleaguri, ca să te încredințez încă o dată de sentimentele mele constante de caldă afecțiune și respectuoasă prietenie. Te pomenim adeseori în discuțiile de aici, cu o dragoste și o devoțiune de parcă ai fi prezent aici. De altfel, avem și imaginea dumitale fizică aici sub forma unei copii: G.M. Sămărineanu¹ are ceva din [canura]* dumitale, din zâmbetul și voioșia, minus prestigiul dumitale.

Eu mi-am adus o groază de lucru. Sunt două traduceri pentru care am mâncat de mult banii și care trebuiesc predate neapărat în septembrie, editorilor. Stau aici toată ziua în casă și lucrez. Deși duc o viață sedentară și vegetativă, nu m-aș putea plânge de ea, dacă reușesc să duc la bun capăt lucrul pe care mi l-am adus aici.

Îmi îngădui să-ți amintesc, iubite domnule Rebreanu, de un prieten al nostru care merita toată solitudinea: Wolf² și căruia, dacă intervii dumneata, i s-ar putea acorda o mansardă la Bușteni, că sunt.

Și fiindcă te supăr cu chestiunea aceasta, îmi permit să supăr memoria dumitale rugându-te să-ți amintești de promisiunea făcută profesorului Cosla Kaufman, că îi vom comunica în cursul acestei luni datele ce i s-au fixat pentru conferințe, ca să și le poată

⁵ La clasarea documentelor de către B.A.R., s-a introdus în același lot de scrisori către L.R. și o cerere a lui C.B. către președintele Ateneului Român. Ea poartă numărul 142074. Mai mult decât sigur, a fost înmănată romancierului pentru a fi prezentată de el, ceea ce nu a făcut.

În scrisoare se cerea sala Ateneului Român pentru organizarea unei manifestări culturale de către Cercul Analelor („Conferință în contradictoriu asupra romanului *Răscoala*”).

¹ G.M. Sămărineanu (1893-1957), gazetar, rămas în memoria scrisului autohton prin înființarea revistei *Ghimpele*, *Gazeta de Vest*, *Vestul românesc* și prin reluarea unei publicații de veche tradiție, *Familia* (seria a III-a).

² Bebe Wolf, din administrația trustului „Adevărul”, amintit de L.R. în jurnalul său, în perioada elaborării romanului *Răscoala*.

prepara din timp.¹ M-aș achita de o apăsătoare grațitudine făcându-i micul serviciu de a-i comunica la Karlsbad cele hotărâte de domnia ta la Radio.

Cu reînnoite mulțumiri, rămân al domniei tale cu dragoste și devotament,

Camil Baltazar

[Pe plic:] *D-lui Liviu Rebreanu, Bulevardul Elisabeta 97, etajul IV, București;*
trimite: Camil Baltazar, Hotel Bușteni, Bușteni.

B.A.R., inv. 142077

128

București, 2 ianuarie 1935

Iubite domnule Rebreanu,

Sunt bolnav de câteva zile în pat și în imposibilitatea să mă deplasez din casă. Aș fi vrut să te văd dimineața, ca să-ți mai spun câteva lucruri. Dacă n-am să mă pot deplasa nici după-masă din casă, te rog, iubite domnule Rebreanu, să ai bunătatea și să mă susții în Comitet pentru conferința despre „O carte pentru tineret: *Dusty Answer* de Rosamond Lehmann”.² I-am vorbit lui Voiculescu³ și mi-a spus că în ședința de azi a Comitetului se rezolvă.⁴

Mi-am permis să te supăr în aceste rânduri, știind că îmi porți sentimentele unui frate mai mare.

Îți mulțumesc, iubite domnule Rebreanu, și rămân cu multă dragoste, al d-tale

Camil Baltazar

B.A.R., inv. 142078⁵

¹ Solicitarea este adresată lui L.R. în calitatea sa de vicepreședinte al Radiodifuziunii Române.

² Rosamond Lehman (1901-1990), romancieră britanică. S-a afirmat cu un prim roman de scandal, *Dusty Answer*, apărut în anul 1927, următoarele opere făcând-o familiară în mediul scriitoricesc al vremii.

³ Vasile Voiculescu (1884-1963), medic și poet, prieten bun cu L.R., care l-a avut colaborator la Radiodifuziunea Română, în anii când romancierul a fost vicepreședinte al Societății.

⁴ Este vorba de comitetul de programe, condus la Radio de L.R.

⁵ Scrisoare cu antetul fostei reviste *Tiparnița literară*.

129

[București, 15 iulie 1935]¹*Iubite domnule Rebreanu,*

Îmi iau permisiunea să-ți amintesc că sunt aci. Cu acest prilej îmi permit să pomenesc de o veche propunere pe care v-am făcut pentru o conferință despre *Dusty Answer*, de Rosamond Lehmann. I-am vorbit și d-rului Voiculescu și m-a rugat să-i aduc aminte.²

Camil Baltazar

B.A.R., inv. 142079³

130

Căminul Principele Nicolae,

Jud. Neamț, comuna Broșteni, 21 august 1935

Iubite domnule Rebreanu,

Mi-a trebuit un timp îndelungat până să mă adaptez mediului de aici; jumătatea timpului petrecut aici mai mult m-a zbuciumat. Profit de primul prilej de relativă sănătate ca să-ți trimit aceste rânduri.

Ca să pot veni aici am făcut multe sacrificii și m-am împovărat, chiar cât stau aici, cu lucru și m-am și îndatorat, dar nu-mi pare rău. Broștenii e una din stațiile de munte cele mai reușite din România. Localitatea aceasta întrunește laolaltă aceste mari calități: la o altitudine de 635 metri are o climă temperată, dar binefăcătoare, soare din belșug, astfel că poți face plajă pe malul Bistriței, ai liniște desăvârșită și confort, lipsă de praf și împrejurimi de-a dreptul încântătoare. E o desfătare. Păcat că eu am venit cu lucru mult.

Căminul aparține Domeniului Broșteni al Prințului Nicolae și pentru 120 lei pe zi ți se oferă o cameră luminoasă, curată, plăcut mobilată și masă relativ bună în veselă din porțelan de Limage și în servicii de argint. Lumea pensionurilor se compune din profesori universitari, magistrați, ofițeri și funcționari superiori ai Ministerului de Externe. Mediu plăcut, cum vezi, dacă aș dispune de bani, aș sta aici până în octombrie, așa mă întorc la

¹ După ștampila poștei bucureștene (vezi și scrisoarea din 2 ian. 1935, supra).

² După toate sursele consultate (programele de radio și *Bibliografia radiofonică românească*, vol. 1, 1928-1935 (1998), conferința nu a avut loc. Singura vorbire a lui C.B. la Radio fusese ocazionată de interviul luat lui Alexandru Rosetti, directorul Fundației Regale Carol II, la data de 3 mai 1935.

³ Carte de vizită, cu următorul text imprimat: „Camil Baltazar, redactorul revistei *Reporter*, Anastase Pan, 11, telefon 36555”. Publicația amintită a existat între 6 dec.-4 iul.1936; 1 ian. 1937-6 febr. 1938, având ca director pe A.G. Grama. De la 7 nov. 1937, redactor responsabil a fost N.D. Cocea.

sfârșitul luni la București. Atunci sper să pot avea plăcerea să stau mai mult de vorbă decât în această vară, care m-a dispersat de această intelectuală și sufletească desfătare.

Cu dor să te văd, iubite domnule Rebreanu, rămân devotat și cu aleasă dragoste, al dumneavoastră

Camil Baltazar

[P.S.] Respectuoase salutări de mâini doamnei Rebreanu.

[Pe plic:] *Domnului Liviu Rebreanu, Comuna Valea Mare I. G. Duca,¹ județul Muscel; trimite din Căminul Principele Nicolae, com. Broșteni, județul Neamț*
B.A.R., inv. 142080²

131

[București], 9 februarie 1936

Iubite domnule Rebreanu,

Nu m-a necăjit reproșul dumatile, căci l-am socotit un reproș de dragoste, cum nici n-ar putea fi un altul. N-am mai venit pe la dumneata tocmai fiindcă am crezut că în momentul acela nu te mai interesez, că te obosesc chiar. Trăiesc în ultimul timp cu obsesia că prietenii mei sunt în genere obosiți și obosiți de mine în special, și atunci nu mai vreau să-i supăr.

Însă natura relațiilor noastre este de o zonă atât de pură încât nu mă poate atinge acuzația de interes.¹ Știu de mult, admit, pe viață, că ai fost cea mai revelatoare întâlnire din existența mea. Mi-ai umplut viața cu o valoare și un climat unic, pe care numai amintindu-mi-le și mă simt emoționat.

¹ Vechea denumire a comunei Valea Mare.

² Plic cu antetul: „Camil Baltazar, București 11, Rue Anastase Pan, téléphone 3-65-35”.

¹ Jurnalul scriitorului nu face nicio referire la incidentul ivit. Nu mai puțin adevărat este că, sâcâitor, C.B. reușește adesea să irite pe cel care, nu o dată, îl sprijinise. Este drept că ideea înființării unei reviste – ce avea să se realizeze prin apariția *României literare* – aparținuse poetului. Numai că insistența de a fi și el în conducerea publicației îl deranjase pe romancier, făcându-l pe Camil să-și cunoască lungul nasului. Îndelungata experiență redacțională, dobândită de Liviu la *Rampa*, ca și în conducerea unor reviste proprii, îl făcea apt să se descurce și singur. Cităm o notație jurnalistică, înainte de apariția *României literare*: „Iar Camil Baltazar, căruia a trebuit să-i declar net: revista e a mea, eu sunt stăpânul, nimic nu merge fără știrea mea, nimeni nu scrie fără voia mea, nu va glorifica pe dușmanii mei. Am ieșit cu el, dăscălindu-l și rămânând ca duminică să-mi aducă lista colaboratorilor interni, să stabilem rubricile eventuale, să începem mișcarea și publicitatea” (21 ian. 1932, cf. L.R., *Opere*, vol. 17, p. 188-189). La un moment dat, romancierul renunță chiar la colaborarea gazetarului, nemulțumit în postura de secretar de redacție. Se vede clar din însemnarea: „Baltazar e amărât că nu l-am mai luat; retractează tot, promite să fie miel” (31 ian. 1932; cf. *ibid*, p. 195).

Aș putea să spun că, mai mult decât prietenie, te-am iubit, dar e mai mult: aveam totdeauna o necesitate sufletească de dumneata, pe care simpla dumitale prezență o satisfăcea. O necesitate atât de pură dar totuși atât de mare că n-aș fi putut trăi dacă nu mi-o satisfăceam. Cred că sunt unul dintre puținii oameni care *te simt* și te văd integral cu materialul marmoreean și transcendent din care ești construit, dar îți simt și marea și simpla omenie care e în dumneata. Cred că sunt unul din puținii care am intuit copilul adânc ce sălășluiește proaspăt în inima dumitale și singurul care te văd în mărimă naturală.

De-a fi avut harul să trăiesc în preajma unui atât de desăvârșit miracol, e un dar pe care îl prețuiesc mai presus de viața mea. Întotdeauna mi-ai dat și am avut nevoie de prezența dumitale: umană, sufletească; când ai mereu nevoie de un om nu poți să-l abandonezi pentru nesatisfacerea unui interes oarecare... Ai nevoie de el ca de lumina vieții. Continui să te iubesc, fiindcă n-am încetat niciodată, fiindcă te cunosc adânc și deplin și am nevoie de d-ta.

Al dumitale cu aceeași dragoste

Camil Baltazar

[Pe plic:] *Domnului Liviu Rebreanu, Bulevardul Elisabeta nr. 97, etajul IV, Loco B.A.R., inv. 142083*

132

Bușteni, 30 martie 1936

Vila Chivulescu Bulevardul V.A. Ureche 7 bis

Iubite domnule Rebreanu,

Simt o sfială să-ți trimit aceste rânduri. Datorită sensibilității mele excesive din zilele când am aflat că sunt suferind, buna dumitale voință, dragostea și frăția integrală au fost maltratate de susceptibilitatea mea.¹ De aceea mă simt stânjenit acum când trebuie totuși să-ți amintesc ce lucru imens ai făcut pentru mine. Te rog să mă ierți, iubite domnule Rebreanu, dar aș fi dorit să-mi păstrez și în suferință o decență pe care înainte mi-am făcut un fel de nobleță s-o port în relațiile cu domnia ta. Spre nenorocul meu, starea mea într-adevăr se înrăutățise. Încât insinuanta muștrare care ți se adresa era mai mult strigătul de desperare al unui om care simțea că slăbește din zi în zi mai rău, că-l lasă puterile și te

¹ Din scrisoarea Josefinei Baltazar din 12 mart. 1936, ar fi fost vorba de o maladie pulmonară, nebacilară (infra). Nu știm cât de exact era diagnosticul, iar cu certitudine starea sănătății era afectată și de mai vechile manifestări nevrotice, boală veche, care, în cele din urmă, îl vor duce pe Camil în pragul nebuniei.

ruga să-l ajuți mai repede, nu din pretenția să te grăbești, cât din neliniștea și panica în care nu mai putea să-și ție frâul. Țin așa de mult la noblețea calmă a relațiilor dintre noi și țin atât de mult ca ele să rămâie în altitudinea spirituală ce m-ai învățat să prețuiesc în relațiile noastre, încât ai să-i ierți lui Baltazar momentana lipsă de nobleță.

Am găsit, adică mi-a găsit minunata tovarășe, care este soția mea, o odăiță delicioasă la o văduvă de treabă, o căsuță retrasă pe Valea Cerbului, cu cerdac și lumină multă și soare, atunci când soarele de aci răzbate ceața deasă de nori.

Nevasta mea se pricepe să îngrijească un om debilizat, mai ales că în familia lor au fost în această privință foarte încercați. Pneumonii, tifose și tot soiul de boli care cer îngrijiri devotate, alimentație specială și cură de aer. Îmi procură un regim alimentar bogat, variat, servit de cinci ori pe zi, mă odihnesc mult în răstimpul cât mi-l lasă lucrul pe care trebuie să-l termin. Am luat obiceiul ca, atunci când vreau să mă așez pe scaun, să prefer canapeaua, iar atunci când vreau canapeaua să mă întind pe pat. Când e vreme frumoasă, stau și afară, pe cerdac, pe un șezlong. Cu un cuvânt, sunt foarte cuminte, deoarece nevastă-mea îmi amintește mereu că sacrificiile bunului Rebreanu trebuie să dea roade maxime și că timpul petrecut aici trebuie folosit și el la maximum.

Cred că pofta de mâncare va merge crescând, pe măsură ce mă voi adapta climei și cred că din ce în ce, scăpând de lucru, am să mă pot ține mai strict de regulile curei de odihnă, care pretinde opt ore de repaos total în aer sau în odaie cu geamul deschis.

Mi-am permis să-ți ofer toate aceste detalii ca unui părinte sau unui frate mai mare, fiindcă acesta ai fost pentru mine, oricât prieteni binevoitori sau mici susceptibilități de-ale mele împieteză asupra minunatei dumitale inimi.

Știu că reluând relațiile și reconfortantele discuții intelectuale, voi ști să mă spăl de tot aburul pe care omul suferind din mine l-a pus între mine și dumneata și știu că după o oră de comuniune plăcută ai să mă ierți – dându-ți seama că întotdeauna ai năzuit să mă rădic în spirit și că totdeauna prezența dumitale mi-a înlesnit aceasta.

Cu fierbintea mea recunoștință și asigurarea dragostei mari ce îți port, te salut, iubite domnule Rebreanu, al dumitale

Camil Baltazar

[P.S.] Afectuoase și respectuoase sărutări de mână și salutări doamnei Rebreanu.

[Pe plic:] *Domnului Liviu Rebreanu, Bulevardul Elisabeta 79, etajul IV, București; trimite din: „Vila Chivulescu, Bușteni, Bulevardul V.A. Ureche 7 bis., Camil Baltazar*

B.A.R., inv. 142081

133

București, 15 septembrie '936

Iubite domnule Rebreanu,

În ziua când sosești dumneata la București, adică miercurea, eu intru la Sanatoriul Noua Maternitate din Strada Traian, ca să mă operez. După chinuitoare tribulații pe care le știi, doctorul s-a hotărât să-mi deschidă burta ca să vadă ce este acolo, pentru că bănuiește că pricina temperaturii mele provine de la intestine.

Aș fi dorit să te văd înainte să mă operez, ca să discutăm o mie de lucruri, dar ele rămân pe după operație. Aș dori ca într-un comitet de programe să se hotărască din nou funcționarea rubricii „Cărți și reviste”,¹ pe care, pe vară am scos-o, dând textele mele pulverizate, la „Actualitate”.

Vorbind cu Mugur,² mi-a spus că vrea să dea extindere rubricii. Desigur că așteaptă sfatul dumitale. Aștept cu nerăbdare *Gorila*,³ cum o așteaptă atât de mulți oameni și trag nădejde că voi fi printre primii care o va citi.

Intru în sanatoriu fără un ban, fiindcă dacă n-ai fost dumneata și mâna și inima dumitale, n-a fost altcineva care să-și aplece urechea; și n-am voit să te mai supăr, fiindcă boala mea devenise în ochii dumitale un fel de poveste cu cocoșul roșu. Acum se va lămuri într-un fel sau altul, cuțitul decide și după isprava lui, o să știu mai mult decât știu acum.

¹ Rubrică susținută la Societatea de Radio.

² G.D. Mugur (1878-1945), publicist, veche cunoștință și prieten de familie. La Direcțiunea Educației Poporului, L.R. îi încredințase funcția de inspector general. Acum era director de programe în cadrul Societății de Radio.

³ Anunțat în presă încă din iarna 1930-1931, romanul avea să apară în vara anului 1938. Dându-și demisia din funcția de director al Educației Poporului, din cadrul Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, L.R. văzuse în *Gorila* un mod de răzbunare împotriva celor care îl atacaseră în haită, folosind ca prototip literar pe Pamfil Șeicaru. Mai târziu, proiectul a trecut pe al doilea plan, prioritatea la masa de scris având-o *Răscoala*. Din considerente financiare, prozatorul a menținut trează atenția editorului, de la care continuă să încaseze avansuri în contul cărții. Peste ani, însuși C.B. îi ia un interviu în paginile revistei *Reporter* (II, nr. 22, 16 mai 1934, p. 5) despre romanul, aflat, chipurile, în lucru.

Am ținut să leg aceste vorbe cu domnia ta înainte să mă operez, ca să te simt lângă mine și să am senzația că strâng mâna dumitale mare, caldă și cuprinzătoare, ca o îmbărbătare.⁴

Al dumitale cu aleasă dragoste,

Camil Baltazar

Spitalul Caritas Nona – Maternitate

Rezerva nr. 1

[Pe plic:] *Domnului Liviu Rebreanu, Bulevardul Elisabeta 79, Loco*

B.A.R., inv. 142082¹

134

Bușteni, 1 august 1937

Iubite domnule Rebreanu,

Înainte de a pleca din București, voiam să-ți trimet câteva rânduri de mărturie a dragostei ce port omului pe care, deși nu-l văd, îl am în suflet. Dar, sub influența simpatiei ce-ți port, prezența dumitale a luat forma asta, obiectivă, de omagiu a celui pe care îl vă totdeauna mai sus de noi, cei mărunți, în trainica lui măreție.

Sunt bucuros că astfel am exprimat oarecum în acest articol și emanația și simpatia a mai multora decât mine, prin mine și dragostea mea, augmentată de cei care, citind articolul au aderat și ei, consimțind la cuvintele mele, ia astfel un caracter impersonal¹.

Primește așadar, iubite domnule Rebreanu, aceste rânduri de ziar, nu numai ca o dovadă de stimă și dragoste sfioasă din partea mea, ci a tuturor aceloră căroră le lipsești în momentul de față. Și știind că vei *ghici* dincolo de elipticul acestor rânduri toată căldura ce mă animă scriind chipului și sufletului dumitale drag, rămân cu aleasă considerație al dumitale

Camil Baltazar

[P.S.] Respectuoase sărutări de mână doamnei Rebreanu.

[Pe plic:] *Domnului Liviu Rebreanu, în mâini.*

B.A.R., inv. 142084

⁴ În cele din urmă, C.B. va fi operat de apendicită (vezi epistola din 7 oct. 1938).

¹ Scrisoare cu antet, cu mențiunea adresei expeditorului.

L. R. nu mai citește răvașul lui C.B. Ca să dobândească liniște totală, se retrăsese încă de la 18 iul. 1937 la moșia cumnatului său, Ionel Rădulescu, din Bascar. La Valea Mare rămăsese Fanny să vadă de gospodărie. Atenția scriitorului este strict concentrată pentru definitivarea romanului *Gorila*.

Bușteni, 7 octombrie 1938

Scumpe și prea iubite domnule Rebreanu,

Mă aflu la Bușteni de la 25 septembrie, unde am venit să continui o refacere începută încă din ultimele două luni petrecute la Sanatoriu.¹ Având norocul să găsesc aici o vreme nespus de frumoasă, cum rareori s-a întâmplat la Bușteni, ea mi-a creat o bună dispoziție și o stare de tihnă și calm, ce ajută mult echilibrării fizicului și sănătății mele.

N-ai zice că e octombrie. Orașul ăsta veșnic ploios are, de când am veni aici, o climă de Elveție sudică, egală, calmă și a arborat pe culmi un soare binefăcător și continuu, de parcă n-ar fi toamnă, ci vară.

Am mai fost aici și în aprilie 1936, în preajma operației de apendicită, în aceeași odăiță la soare pe care o locuiesc și acum. Și atunci era o atmosferă plăcută, fiindcă era primăvară în care natura renăștea în verdele fraged al arborilor, în frunzele și mugurii gingași, dar parcă nu era totuși ca acum.

Venit să mă odihnesc, mi-am adus cărți pe cari le aveam mai demult, dar n-am avut răgaz să le citesc: *Anglia*, de Nicolae Petrescu,¹ „opera lui Ștefan Petică,² volumele IV și V din Caragiale,³ ediția îngrijită de Șerban Cioculescu și *Gorila*⁴ (Ce actual e Caragiale, iubite domnule Rebreanu, și ce mare scriitor rămâne în orice mărunțiș pe care îl scrie!) Trebuie să fac o remarcă asupra *Gorilei*, care cred că e valabilă pentru toate cărțile dumitale. Am citit-o în ediția obișnuită la Sanatoriu, apoi, căpătând ediția pe Japan,⁵ am simțit nevoia s-o recitesc și am reînceput lectura ei aici. Remarca mea e aceasta: cărțile dumitale trebuiesc recitite sau citite de două ori. Sunt atât de substanțiale și au o așa de reală valoare de eternitate și actualitate că ele se relevă deplin și le pătrunzi parcă mai bine la a doua lectură. Cazul acesta mi s-a întâmplat și cu Thomas Mann.⁶

¹ Între timp, starea psihiatrică a poetului se agravase, impunând internarea în spital. Citesc din jurnalul lui L.R. știrea aflată la 22 mai 1938: „În aceeași zi de vineri mi s-a comunicat de la Ocneanu [editor la „Socec” n.n.] că bietul Camil Baltazar a înnebunit și trebuie internat, cerându-mi-se sprijinul” (cf. L.R., *Opere*, vol. 17, p. 289). Disperată, soția celui cu mintea răătăcită îi va cere ajutorul lui L.R. (vezi infra, scrisoarea nr. 142101, datată mai 1938).

¹ Nicolae Petrescu, publicist.

² Ștefan Petică (1877-1904), poet.

³ Începută de criticul Paul Zarifopol (1874-1934), ediția critică de „Opere Caragiale” din care apăruseră trei tomuri între 1930 și 1932 – va fi continuată de Șerban Cioculescu, autor a patru volume (IV-VII), tipărite între 1938 și 1942.

⁴ Apărută de curând.

⁵ Exemplare de lux, publicate pe hârtie specială.

⁶ Thomas Mann (1875-1955), prozator și eseist german, pentru care L.R. avea o admirație deosebită.

Apropo de acest măreț scriitor. Vreau să-ți mărturisesc chipul cum mi-a venit să-ți scriu. Nu găseam mijlocul firesc de a reîncepe corespondența cu domnia ta, deoarece nevasta mea a sechestrat și nu ți-a trimes [epistolele] pe care i le-am predat, fiind încă la sanatoriu. Așa a crezut ea că e mai bine, deși când ți le voi citi, ai să vezi că nu erau scrise sub imperiul boalei, ci aceea a lucidității. De când sunt aci, imaginea munților monumentali cari, în acest anotimp cu cerul albastrui-violaceu, au o culoare de argint și platină încenușată, îmi amintesc obsedant chipul cum l-am vizionat ca om pe Thomas Mann la lectura romanului *Zauberberg*⁷ și pe domnia ta cu statura dumitale fizică și spirituală. Pe amândoi vă încorporez măreției și purității muntelui și vă identific în elevația lui supremă, care îmi dă o stare de curăție și evlavie ce cutremură cele mai adânci funduri din ființa mea. Ultima dată, când te-am văzut în acea jalnică situație și condiție în care mă aflam la sanatoriu, am avut intuiția – chiar în boala ce mă domina încă – a radiației de puritate și înalturi a ființei dumitale, care pentru oameni ca mine e aproape material palpabilă.

De aceea am venit la Bușteni, pentru acești munți înalți și minunați – care mă reculeg și mă axează în spirit și cugetare și am acum norocul să contemplu, în atmosfera calmă de singurătate și pace australă, când țigănia obișnuită acestui târg: grătarele cu mititei și potopul de vilegiaturiști zgomotoși au dispărut ca prin farmec.

Citind romanul dumitale, am trecut peste eșafodajul politic, fiindcă m-a atras, mărturisesc, mai mult structura psihologică a lui Pahonțu,¹ admirabil creată și redată și care este un monument epic al tipului energetic propriu timpului pe care îl trăim. Ce m-a încântat însă îndeosebi e portretul subtil și adâncit al Virginiei² (care este un tip reprezentativ al soției sacrificate) și dragostea lui Pahonțu pentru d-na Belcineanu.³ Vrând să realizezi un roman în care să redai zbaterea și triumful specific politicului ce domină viața societății noastre de azi, ai reușit să ridici schelăria lui de frescă monumentală epică, dar viața adevărată gâlgăie parcă mai autentic în paginile în care e descrisă tragedia căsniciei Virginiei și în paginile de tulburătoare dragoste pură dintre Pahonțu și Elena.

Citind paginile cu peregrinările nocturne ale lui Pahonțu, în care își ridică ochii spre cerul înstelat, deosebind constelațiile, mi-am amintit, iubite domnule Rebreanu, zilele reconfortante petrecute în preajma dumitale la Valea Mare și când, într-una din seri,

⁷ Roman apărut în anul 1930, tradus în românește cu titlul *Muntele vrăjit*.

¹ Toma Pahonțu, protagonistul romanului.

² Virginia Pahonțu, soția lui.

³ Cristiana Belcineanu, protagonista romanului.

plimbându-ne, mi-ai arătat și descris cu mare iscusință toate constelațiile.⁴ Continui gândul și amintirea acelor zile în serile complet luminoase de aci, când în cerul luminat disting, ca într-o carte albă cifrele negre, toate constelațiile și, urmărindu-le, mă simt cuprins de farmecul acelor frumoase zile.

De la popasul de-atunci la via dumitale posed una din cele mai reușite fotografii ce mi s-au făcut. M-ai surprins, în timp ce te jucai cu aparatul Leika, în curte, la masa la care în dimineața răcoroasă, stăteam firesc de vorbă. Aș fi fericit să găsim clișeul ei ca s-o măresc, fiindcă e poza mea cea mai naturală și a plăcut mult tuturor celor cărora le-am arătat-o, fiind socotită drept cea mai bună fotografie a mea și apoi e făcută de prietenul meu, Liviu Rebreanu.

Te voi căuta în primele zile când revin la București, căci nu te-am văzut de patru luni, care au fost ca patru ani. Și-apoi m-ai văzut într-o stare deplorabilă. Văzându-mă acum ai să-ți dai seama pe viu și plastic ce admirabil am depășit nenorocirea în care m-ai văzut zbatându-mă, frate minunat de ajutorare.

Cu nețărmuită dragoste, al dumitale

Camil Baltazar

[P.S.] Soția mea ține să-ți exprime cele mai calde salutări și sentimente de recunoștință. Trimetem minunatei dumitale tovarășe de viață, doamna Fanny Rebreanu, cea mai fierbinte expresie a dragostei și admirației pe care i-o purtăm.

[Pe plic:] *Domnului Liviu Rebreanu, Bulevardul Elisabeta nr. 97, București II; trimite: Camil Baltazar, Vila Chivulescu, Bulevardul V.A. Ureche, nr. 7 bis, Bușteni.*

B.A.R., inv. 142085¹

⁴ În arhiva scriitorului se păstrează chiar un jurnal astrologic, în care L.R. notează poziția astrelor, după ce, în prealabil, achiziționase o lunetă.

¹ Pe scrisoare, o notație răzleață a lui L.R.: „Margarete Durand, Str. Orzari, 94. Tram[vai] 14 până la Șos. Mihai Bravu!”.

136

31 decembrie 1939

Str. G. Mondrea 14, et[aj] II,

Parcul Călărași

Iubite domnule Liviu Rebreanu,

De câte ori mă aflu în preajma unui moment solemn în ceea ce te privește pe domnia ta, ca de pildă o urare sau o felicitare, simt nevoia să înalț o rugă către Domnul, să te ție mulți ani teafăr și voinic, pentru mai departea desfătare a cetitorilor și bucuria prietenilor. Dac-aș ști că am har la Cel de Sus (și după cât am suferit, ar trebui să am nițel), l-aș mai ruga ceva, să creeze pentru oameni ca domnia ta mijloace speciale de crutare.

Nu știu dacă mă exprim clar, dar voi încerca să lămuresc ceea ce voiesc să spun. De câte ori mă aflu în preajma unor oameni excepționali, hărăziți cu un destin unic, ce au rosturi mari de îndeplinit în viața lor, spre binele semenilor lor, mă frământă gândul că pentru acest soi de oameni ar trebui născocite paveze și mijloace speciale care să-i ferească de uzura și măcinarea menită numai oamenilor de rând. Îmi aduc aminte că am simțit aceasta văzându-l pe Regele Carol¹ ținut în picioare mai bine de o oră, la sărbătorirea cărții² de anul ăsta. Mă gândeam: puterile acestui om trebuiau cruțate, el trebuie ținut cât mai mult în viață și cât mai intact. Așijderi mă gândesc despre domnia ta, iubite domnule Rebreanu, în multe împrejurări când te văd săcâit, iritat, măcinat de necazuri personale sau impersonale. Îmi spun: „Rebreanu, pe lângă cea mai luminoasă și mai reprezentativă figură a literaturii și a gliei românești, este și omul de desăvârșită construcție sufletească, așa cum se nasc rar și ceea ce mă emoționează în chip osebit la el este că în făptura lui s-a întrupat un mare scriitor cu un om mare, mare prin bunătatea și puterea de a se depăși pe sine în toate împrejurările în care aceasta i se cere. Rogu-mă, ție, Doamne, ca făpturi ca el să se bucure de un regim special de imunitate contra bolii și-a uzurii, ține-l, Doamne, teafăr și tânăr până la adânci bătrânețe și fă ca dreapta lui, ce ține condeiul care ne înviorează sufletele să nu ostenească niciodată, să nu se vestejească niciodată și fă ca el întreg să rămâie ca un copac falnic, din cei ce trăiesc pe plaiurile noastre, pe care nu-l supără

¹ Carol al II-lea de Hohenzollern-Sigmaringen (1874-1949), considerat patron al Artelor.

² Manifestare anuală, pe durata unei săptămâni (pentru detalii, vezi ancheta „Ce cred scriitorii despre „Săptămâna cărții” în *România literară*, II, nr. 66, 20 mai 1933, inclusiv răspunsul romancierului, în L.R., *Opere*, vol 19, p. 174).

intemperiiile, vremurile de restriște și vitregie și care, pe deasupra oricâtor potrivnicii, își înalță coama înaltă spre cerul creației și al lui Dumnezeu”.

Cu nețărmuită dragoste și nestrămutată stimă și admirație.

Camil Baltazar

P.S. În privința reproșului repetat și în fața invitațiilor dumitale că am dat dovadă de lipsă de camaraderie, nu țin să vă arăt cât de mare nedreptate faceți unui om a cărui singură virtute, recunoscută și de prieteni și de adversari, e tocmai spiritul de camaraderie. Eu contez cu (sic!) factorul timp și-aștept ziua când însuși Liviu Rebreanu își va aminti dățile când m-a încredințat că sunt un real camarad.¹

Dar împărțășind nevestii mele măhnirea că tocmai cel mai drag și cel mai mare dintre prietenii mei s-a arătat neînțelegător față de mine, dânsa mi-a replicat ceea ce eu nu vă puteam replica de față cu martori: „Dar bine, de ce nu i-ai spus lui Rebreanu că ție doctorii nu ți-au îngăduit să muncești mai mult de trei ceasuri pe zi, adică exact orele care ți le cerea pentru servirea camaradului polon?”²

Da, iubite domnule Rebreanu, atât mi-a permis și mi-a impus că am voie să lucrez pe zi profesorul Tomescu.³ Iar când omul a cărui scăpare ați socotit-o „o minune” a replicat omului de știință: „bine, domnule profesor, cum să împac exigențele existenței cu imperativele medicale?”, Tomescu mi-a replicat: „ai prieteni de seamă, să te ajute; aurora creierului dumitale a fost atinsă, trebuie ca timp de patru ani s-o cruți (așa cum trebuie să-ți cruți nervii) pentru ca apoi s-o mai poți eventual utiliza.”

[Pe plic:] *Domniei sale Domnului Liviu Rebreanu, membru al Academiei Române, Bulevardul Elisabeta 97, etajul IV*

B.A.R., inv. 142086

¹ Șiret și lingușitor peste măsură, C.B. profitase în repetate rânduri de bunăvoința lui L.R. Nu a existat an în care să nu-și asigure vacanțele fără sprijinul confratelui său, abuzând de clemența și bunățatea acestuia. Fragmentul de scrisoare ne îngăduie să vedem, la polul opus, reacția romancierului peste notațiile sale jurnalistice.

² Este vorba de Boguslaw Kuczynski, scriitor polon ce se refugiasse în România după ocuparea țării sale de către armata germană. În pribegia lui, se stabilise în comuna Neica, lângă Panciu, unde scrisese o carte, *Panica din văzduh*, prefăcută și tipărită în 1940 (vezi L.R., *Opere*, vol. 16, p. 406-407).

³ Petre Tomescu, profesor universitar de psihiatrie.

137

*Bușteni, 26 august 1940**Căminul Scriitorilor**Iubite domnule Liviu Rebreanu,*

Mă găseam în sânul unei distinse familii, unde tocmai discutam în contradictoriu despre ultima dumitale carte,¹ când am aflat de numirea dumitale ca membru reprezentant al Statului în Consiliul de administrație al Societății Române de Radiodifuziune.²

Mă bucur nespus, prea iubite domnule Rebreanu, că reocupi locul pe care nicio clipă n-ar fi trebuit să-l părăsești, unde cinstea dumitale, spiritul dumitale admirabil de dreptate și mai ales spiritul dumitale de întreprinditate vor găsi teren prielnic de creație pe tărâmul culturii. De astă dată, datorită termenului lung, vei avea cu adevărat răgazul să materializezi planul domniei tale vast, din ale cărui prime semințe aruncate s-a hrănit Direcția programelor și în prima perioadă a participării dumitale la lucrările programelor.

Sunt așijderi bucuros că vechii dumitale colaboratori, atât de doritori să lucreze sub plăcuta și reconfortanta dumitale oblăduire, vor avea fericirea să te aibă în mijlocul lor, iar noi pe aceea de a te ști acolo.

Cu veche și neștirbită dragoste și admirație și respectuoase omagii doamnei Rebreanu, rămân al d-tale

Camil Baltazar

[Pe cartea poștală:] *Domniei sale domnului Liviu Rebreanu, comuna I.G. Duca, județul Argeș, oficiul Ștefănești; trimite: Camil Baltazar, Căminul Scriitorilor, Bușteni.*

B.A.R., inv. 142087

138

*[București], 20 ianuarie 1941**Iubite domnule Rebreanu,*

Profit de faptul că sunt reținut la pat pentru a-ți împărtăși câteva gânduri pe cari le-aș fi conturat mai bine verbal. Dar, deși sunt încredințat că scrisorile nu sunt operante, starea de boală mă silește să-ți scriu.

¹ Este vorba de romanul *Amândoi*, apărut în luna martie 1940.

² Funcție pe care L.R. a mai avut-o după 1934.

Îți comunic cele de mai jos cu inima împăcată și cu calmul unui om care în răstimpul celor 5 zile de suferință și-a găsit un refugiu și o plăcere în a revedea tot ce a scris despre domnia ta în decurs de 18 ani și cu fermă convingere că oricâte uneltiri și clevetiri s-ar pune la cale, ele nu pot clinti dragostea și devotamentul cu care te înconjur, tot astfel cum cred că ele nu pot schimba sentimentele cu care mă cinstești.

Când ți-am telefonat ultima dată, iubite domnule Rebreanu, vocea dumitale avea un ton plictisit, cum mi se întâmplă rareori să aud. Am bănuir că te afli în prezența cuiva care mă vorbește de rău și acela nu putea fi decât Petrașincu.¹ Am bănuir aceasta pentru că, întâmpinându-mă în preajma Crăciunului la Societatea Scriitorilor cu P[etrașincu], a insinuat că comit indiscreții în privința editurii. L-am pus la locul lui însă, de bună credință, l-am informat ca fiind la editorul Steinberg² și acesta întrebându-mă dacă d-ta preiei editura Ciornei,³ i-am răspuns categoric că ești ultimul care te-ai putea preta la o preluare. Același lucru l-am repetat și lui Giurgea.¹ Știind însă că Stainberg e un om care nu posedă simțul realității și nu știu ce soartă îl paște, l-am avertizat că ar trebui să-și pună, din timp editura la adăpost. Reținându-mi indignarea, în timp ce-i spuneam toate acestea lui Petrașincu, îmi venea să adaug: numai să nu umbli cu intrigi la Rebreanu.

Bănuiala mea s-a verificat a doua zi, când văzându-mă cu el la editura Ciornei, mi-a confirmat că a fost la domnia ta, în ziua când ți-am telefonat. Și bănuiala mea s-a confirmat îndoit când, plecând de la editură și telefonând peste un ceas, lui Dan Faur² ca să-l întreb

¹ Dan Petrașincu (pseudonimul lui Angelo Lorretta), prozator și publicist, remarcat de L.R. drept „un talent plin de sevă”, într-un interviu „despre cele prezente și viitor” (cf. *Vlăstarul*, XIV, nr. 5, dec. 1937, reprodus în L.R., *Opere*, vol. 19, p. 337). Ca și Camil Baltazar, a publicat o convorbire cu L.R. în preajma semi-centenarului acestuia (vezi *Adevărul literar și artistic*, XIV, nr. 760, 30 iun. 1935, p. 1-2, reprodusă în L.R., *Opere*, vol. 19, p. 710-713). Cu timpul, a devenit un prieten al Rebrenilor. S-a numărat printre primii recenzenți ai romanului *Amândoi* (cf. *România literară*, II, nr. 51, 31 mart. 1940), carte ce face și obiectul unui alt interviu al aceluiași scriitor (vezi *Jurnalul*, II, nr. 141, 30 mart. 1940, reprodus în L.R., *Opere*, vol. 20, p. 7-9).

² H. Steinberg, editor care a publicat volumul de debut „în țară” al lui L.R., *Golanii*, în 1916. În 1919, când tânărul ardelean s-a aflat într-o situație dificilă, i-a încredințat colecția „Scriitori celebri”, din care a publicat aproape 20 de numere.

³ Editura Ciornei nu fusese frecventată de L.R. Aparținând unor evrei, „preluarea” la care face referire C.B. făcea parte din politica de românizare declanșată de regimul antonescian. (Subliniem că scrisoarea este expediată la câteva zile după înăbușirea rebeliunii legionare). C.B. intervenise pe lângă romancier să preia firma pe numele său.

¹ Iuliu Giurgea (1887-1947), publicist și traducător de mare succes în zona tălmăcirilor din literatura engleză. Veche cunoștință a lui L.R., încă din anul 1912 când se refugiase și el în Regat.

² Dan Faur – pseudonimul lui Dan Fechter (1911-1961), scriitor avangardist, iar după august 1944 realist-socialist (avea să devină șef de redacție la Editura Tineretului).

dacă nu cumva a comis față de P[etrașincu] o indiscreție în ceea ce privește chestia editurii, m-a încredințat că nu – dar a adăugat că P[etrașincu] a afirmat că „*am dat zvon în tot orașul că Rebreanu face editură*”. Dar asta nu-i nimic. Fiind, cu câteva zile înainte la Lovinescu,³ care m-a tras de câteva ori de limbă ca să-i spun „ce se aude cu editura?”, primind răspunsul meu categoric că nu știu nimic, Lovinescu m-a întrebat din nou: ce știi despre o editură pe care o face Liviu Rebreanu și despre preluarea editurii Ciomei? I-am răspuns din nou răs-picat că nu știu absolut nimic, adăugându-i că probabil că Petrașincu a insinuat ceva. La care Lovinescu mi-a răspuns: „Ei bine, în cazul aceste ești foarte cuminte”.

Așadar, după cum constat, Petrașincu umblă din om în om să mă defaime; un fel de atac concentric, cu scopul de a mă bagateliza și coborî nu numai în ochii dumitale, dar și în ai lui Lovinescu, care știe ce discret am fost în această chestiune, iar Dan Faur de asemeni. Și toate astea numai pentru greșala pe care mi-o recunosc, de a-i fi împărtășit sigur lui Petrașincu, în afară de Giurgea, că domnia ta pui la cale o editură, dar am făcut-o tocmai pentru că știam că e un om al casei dumitale și pot avea toată încrederea în el.

Cum să bănuie că omul care m-a rugat să intervin pe lângă Tomescu,⁴ să-l consulte, fiindcă se simte deprimat și slăbit, ba m-a determinat chiar să mă duc cu el la spital, mai mult, în ziua când m-a văzut cu el la Ciomei, a repetat rugămintea să-l însoțesc din nou la profesorul Tomescu – căci vrea să-și facă o puncție lombară?! Cum să bănuie că poate uza în așa măsură de nenorocitul spirit de cafea, ca să nu-i spun altfel și câteva clipe după ce îmi cere un serviciu, să mă denigreze în spate?!

Nu e momentul să ne ocupăm de astfel de bagatele și crede-mă, iubite domnule Rebreanu, că am destule necazuri de natură să mă absoarbă, dar am ținut să pun lucrurile la punct, dat fiind că mă sâcăie să văd că apele frumoase ale vechii noastre prietenii, de 20 de ani, caută să le tulbure un om care, pe lângă meteahna tinereții, s-ar părea că n-are alte griji decât să se ție de minore și să defaime oamenii.

³ Psihiatrul Petre Tomescu (vezi supra).

⁴ Vinovat sau nu, C.B. știa și ce n-ar fi trebuit să cunoască alții, fie și pentru că intermediase posibilitatea de a „salva” editura lui Ciomei (termenul îi aparține lui L.R.). O inițiativă similară aparținuse și celor de la „Socec”, romancierul refuzând propunerea unei preluări formale, ci a cumpărării printr-un împrumut bancar. Tratatările au vizat „Biblioteca pentru toți”. Asemenea tranzacții nu erau onorabile în climatul antisemit al vremii și nu este de mirare că pe L.R. îl deranjau comentariile tendențioase din culisele oamenilor de cultură. Drept e că, o clipă, se lăsase pradă ??? (vezi însemnările din jurnalul său, datate 7 nov. 1940, reproduse în L.R., *Opere*, vol. 17, p. 352-353), dar, ulterior, renunță la orice compromis.

Al domniei tale cu toată dragostea și cu mâhnirea că trebuie să te supăr cu mărunțișuri de astea.¹

Camil Baltazar

P.S. 4 februarie 1941. Observând răceala dumitale din ziua când ne-am întâlnit pe stradă, m-am simțit îndemnat să-ți trimet aceste rânduri puse de-o parte. Și le trimit cu toate că am auzit din partea lui Ocneanu² altă vorbă pusă în seama mea: „D-l Rebreanu e intrigat că s-a zvonit că dumneata ai afirmat că faci editură cu el!” Dacă domnia ta ai putut crede că eu pot afirma așa ceva, nu mai am nimic de adăugat.

B.A.R., inv. 142088⁹

139

[București], 28 martie 1941

Iubite domnule Rebreanu,

Luat de focul discuției cu caracter personal, am uitat, când am fost cu dumneata să-ți vorbesc – atunci când mi-ai pomenit de un anumit fond – de prietenul nostru Jalea.¹ Mă căzneau tot timpul să-mi aduc aminte ce mai voiam să-ți spun și până la capăt am uitat.

Cum îl cunoști și îl prețuiești – și ca artist și ca om, îmi îngădui să-ți împărtășesc faptul că o duc destul de greu. Lucrul a sistat complet, nu se mai dau comenzi, nu se mai fac lucrări și sculptorii în genere trec printr-o criză cum n-a cunoscut demult meșteșugul acesta. Știu din propria-i mărturisire că de pe urma expoziției sale de luna trecută, cea mai bogată, cea mai variată și mai reprezentativă a artei lui Jalea, dat fiind că a adus lucrări cu caracter național, social, religios, nu și-a scos nici măcar cheltuielile.

¹ Em. Ocneanu, editor la „Socec”.

² Documentul este important și prin notațiile jurnaliere aranjate de scriitor:

„Dum[inică] 20 oct. 1940, [Gh. D.] Mugur – din partea lui Ocneanu de la Alcalay – pentru Biblioteca pentru toți”

„Joi 7 nov. [1940] Ocneanu – Socec numai p[entru] B[iblioteca] p[entru] toți.”

„Vineri 8 nov. [1940] Camil Baltazar cu fiul lui Ciornea ptr. Salvarea editurii.”

„1 I. 1941 „Globul” cu concernul Gigârțu.

¹ Ion Jalea (1887-1983), sculptor. Bizarerie: numele artistului a fost folosit de L.R. ca pseudonim când a semnat mai multe broșuri, în 1919 – când, după sfârșitul războiului, L.R. era considerat „colaboraționist”.

Pe de altă parte știi, iubite domnule Rebreanu, că Jalea e un om nedepins să solicite și să facă anticameră. De aceea îmi îngădui să-ți amintesc de situația lui – în nădejdea că ai să fii bun să te interesezi de el și de lucrările sale, dintre cari cele mai bune n-au fost reținute. Încredințat că n-ai să-mi iei în nume de rău aceste rânduri, rămân cu vechea dragoste și admirație

Camil Baltazar

B.A.R., inv. 142089

140

*Mandrea 14, et.[ajul] II,
Parcul Călărași, 30 octombrie 1941,
București*

Iubite domnule Rebreanu,

Când ne-am întâlnit zilele trecute, la Socec, continuam să rumeg un gând venit la Academie – în timp ce lucram la bibliografia dumitale: ea ar trebui să cuprindă și ce s-a scris cu prilejul apariției romanelor dumitale în limbi streine. În sensul acesta ar trebui ca cineva de la Viena, eventual atașatul nostru cultural sau de presă să urmărească cele ce s-au scris la apariția romanului *Die Erde, die Frunken macht*.¹ În legătură cu bibliografia dumitale: mărturiseai că Ion, la apariția lui n-a fost îndeajuns recepționat de critică. Citind „tot ce s-a scris în decurs de 21 de ani despre *Ion*, constat că el are cronică cea mai bogată și mai întinsă.”² Apropos de critica lui *Ion* e interesant să cetești azi reacțiunea a două spirite fundamental opuse: N. Iorga și Tudor Arghezi acei cari au [îngreniat]* mai aprig *Ion*. Cum să te miri că presa cotidiană nu s-a învrednicit să și-l apropie, când spirite ca Iorga și Arghezi au

¹ Traducerea romanului *Ion*, cu schimbarea titlului (în românește: *Pământul care îmbată*) – tălmăcire efectuată de prof. Konrad Richter. A apărut în anul 1942 la „Wiener Verlag”).

² Remarca lui Camil este îndreptățită. Apărut în 1920, romanul *Ion* s-a bucurat de un ecou fantastic în presa vremii. Din considerente romantice, autorul cărții a cochetat mult cu „lipsa de ecou”, de genul: „*Ion* a apărut într-o totală indiferență critică. Nu s-a scris un articol, nu s-a publicat o notiță, cartea a apărut într-o desăvârșită tăcere” (cf. Interviu dat lui C.B. în *Vremea*, VIII, nr. 416, 1 dec. 1935, reprodus în L.R., *Opere*, vol. 19, p. 263-273). Amnezie totală. Dacă ar fi să ne amintim doar cele patru numere din *Sburătorul*, folosite de E. Lovinescu pentru marcarea momentului istoric, reprezentat de apariția cărții, considerată culmea prozei românești de la Filimon la Sadoveanu (consultă la nevoie nr. 30-34, tipărite în luna dec. 1920, când cerneala romanului nu se uscaseră încă). La rândul lor, Tudor Vianu, Felix Aderca, Mihail Sorbul ș.a. au elogiat romanul, ca eveniment deosebit în viața literară.

pus pe hârtie aberații pe care peste puțin le vor fi regretat ei înșiși?³ E de înțeles însă reacțiunea lor: Ion spârgea tiparele tradiționale ale romanelor lăncede și de aceea cei de vârsta lui Arghezi și Iorga nu l-au înțeles. L-au înțeles și apropiat cei de generația mea și cei puțin mai vârstnici, adică generația între 39-45 ani.

Din seninătatea acestor constatări m-a smuls apariția dumitale și vorbele schimbate între noi. Recapitulez dialogul din fața mașinii: Domnia ta: „mai treci pe la mine într-o dimineață, la o parolă”. Eu: „Când?” (restul frazei din gând nu l-am continuat, dar era acesta: „când, ca să nu-mi spuie servitoarea că nu ești acasă în orele când ești însă de obicei acasă...”) Domnia ta mi-ai răspuns: „În principiu.”

Reconstitui acest dialog deoarece în frazele schimbate, puținele cuvinte rezumă atitudinea dumitale din ultimul timp față de mine, nevoia de a continua comerțul intelectual, urmată de o rezervă ce te face să devii imediat retractil. De pildă: ultima dată când am avut plăcerea să te vizitez acasă, am stat de vorbă aproape o oră și ai vorbit mai ales dumneata, într-o atmosferă caldă, firească de schimb gratuit de gânduri. La urmă, dumneata, speriat de aparenta dărnicie, revii: „Și-acum, Baltazar, că m-ai ținut de la treburi, pleacă... Și ai mai adăugat ceva ce era o jignire gratuită pentru un om pe care l-ai dăruit, în decurs de 20 de ani, cu toată caldă și largă dumitale prietenie.

Vasăzică în clipa când vechiul și marele meu prieten își exprimă intenția să vin la el, să stăm de vorbă, celălalt eu din el, retractil, la întrebarea „când?” adaugă: „am crezut-o în principiu”. Vezi unde am ajuns? Dar bine, iubite domnule Rebreanu, n-a trecut nici un an de când dumneata, atunci când nu te vizitam o lună, când mă întâlneai, îmi făceai reproș d'amour: „așadar, grăiai, trebuie să te întâlnesc din întâmplare” sau „numai când ai nevoie de mine, vii să mă vezi”. Mă întâlneai ca un prieten sau erai dumneata cu prieteni pe stradă și mă opreai: „Stai, hai cu mine acasă”. Dumneata, care nu numai că nu mi-ai precepuțit niciodată prietenia și dragostea, dar mi le-ai dat cu o dăruire magnifică, opui intenției dumitale de a mă vedea retractarea imediată a lui „în principiu”. Când? Când eu am renunțat hotărât să-ți mai cer să-mi faci vreun serviciu, când țin să te văd din pură plăcere, din nesățioasă nevoie de a-ți afirma mereu marea admirație și venerație ce-ți nutresc.

³ Adevărul este mai complex: pentru Iorga, patron al sămănătorismului, prezentarea satului cu cele mai dure contradicții ale realității răsturna idilismul cu care era învăluită lumea rurală. Pentru Arghezi, stilist prin excelență, proza bolovănoasă a începutului de roman îl crispa totalmente (de fapt, în articolul denigrator din *Cuget românesc*, I, nr. 1, febr. 1922, declară că nu citise din carte mai mult de 27 de pagini).

Tăria mea, și pe care o opun atitudinii dumitale de ultimă oră, este că indiferent cum te porți cu mine, rămân statornic în admirația și sentimentele mele față de domnia ta, chiar azi [dimineața]* am scris rânduri despre opera și persoana dumitale; această tărie mă oprește să mă necăjesc de felul cum mă neglijezi; ca să nu zic altfel și ea consistă uneori și în încredințarea că va veni o zi când îți vei da seama că, peste vicisitudini și neînțelegeri, alții n-au văzut, precum am fost unul din puținii care am crezut și am scris-o când alții nu credeau și nu scriau ce mare ești. Ești un om dintr-o bucată, iubite domnule Rebreanu! Rămâi un om dintr-o bucată. Se vor împlini la 20 noiembrie 21 de ani de când a apărut I-a ediție din *Ion*. Ești în vârful gloriei; ai numai în parte ceea ce merită marele dumitale geniu, dar o ai. Nu-ți cer nimic alta decât să nu-ți cenzurezi sentimentele față de mine și să nu le pui opreliști atunci când sufletul te îndeamnă să mă vezi. Pot scrie aceste rânduri omului de la care am dovezi statornice, nepieritoare de stimă, prietenie și dragoste și pot să-i cer în virtutea acestei vechi și dezinteresate legături să se poarte rectilin cu mine.

Rămân cu nestrămutată admirație și neclintită dragoste,

al dumitale,
Camil Baltazar

B.A.R., inv. 142090

141

[București, 1941]¹

[Camil Baltazar] roagă pe domnul Liviu Rebreanu să nu uite de el și să convingă pe Ocneanu că trebuie să facă un mic efort de bunătate și omenie. Mulțumesc cu efuziune.

Camil Baltazar

[Pe plic:] *Domniei sale, domnului Liviu Rebreanu, directorul General al Teatrului Național.*

B.A.R., inv. 142095

¹ Datare propusă de noi prin coroborarea unor elemente biobibliografice: adresa de pe plicul cărții de vizită, știindu-se că L.R. parcurge al doilea directorat în conducerea Teatrului Național după ian. 1941; de asemenea, Em. Ocneanu, evreu, nu va mai fi ulterior un factor de influență în viața Editurii Socec.

142

*[București, fără dată]**Iubite domnule Rebreanu,*

Îți trimit o tălmăcire de-a mea pe care poate o mai [ai] prin casă, dar te rog colegial s-o cetești, căci concurează la premiul de traducere al Societății [Scriitorilor Români] și are adeziunea d-lui Vlădescu¹ și a d-nei Claudia Millian,² cari au cetit-o.

Cu dragoste, al d-tale,
Camil Baltazar

B.A.R., inv. 142096

143

[București, fără dată]³

Încredințat că bunul Dumnezeu o să vă ție în viață până la vârsta patriarhilor ca să fiți far de lumină, îndemn la elevație și soare salutar, vă urez toate fericirile câte le merită inima dumneavoastră largă și bună ca inima celui ce străjește deasupra capetelor noastre.

[Pe plic:] *D-nei și d-lui Liviu Rebreanu, B-dul Elisabeta 97, în oraș.*

B.A.R., inv. 142094⁴

¹ G. M. Vlădescu (1885-1939), prozator cu care L.R. a avut raporturi camaraderesti, nu însă și prietenești (vezi L.R., *Jurnal*, în *Opere*, vol. 17, p. 84).

² Claudia Millian-Minulescu, poetă și pictoriță, vecină de apartament cu Puia Rebreanu.

³ După adresa de pe plicul cartei de vizită, felicitarea a fost trimisă între anii 1934-1944. Presupunem că urarea este prilejuită de un An Nou, câtă vreme este destinată ambilor soți.

⁴ După adresa de pe plicul cartei de vizită, felicitarea a fost trimisă între anii 1934-1944. Presupunem că urarea este prilejuită de un An Nou, câtă vreme este destinată ambilor soți.

IV. ETNOGRAFICA

NUNTA LA ȚĂRANUL ROMÂN DIN JURUL NĂSĂUDULUI*

Ștefan BUZILĂ

(TRIBUNA, An VII, Sibiu, vineri 31 august (12 septembrie) 1890, nr. 198, p. 789.)

În „Foița Tribunei” este publicat materialul intitulat „**Nunta la țăranul român din giurul Năseudului**” de Ștefan Buzilă (acest material a obținut la concursul literar al „Tribunei” premiul seriei n).

„Să jucăm până ce-i nuntă,
C’apoi mintenaș se ciuntă”.
Poesie poporală

În secolul nostru, acest secol al luminilor, când fiecare lucru este considerat după meritul lui, când oamenii au început a se ocupa cu tot ce numai folositor poate fi, când scrutărilor profunde ne dovedesc că adese lucrurile acele, care în trecut au fost desconsiderate, sunt de cea mai mare însemnătate științifică; în acest secol o parte însemnată a oamenilor învățați și-au îndreptat ochii scrutători și asupra obiceiurilor populare și prin scrutărilor lor ne-au dovedit marea importanță a studiului acestora. Așa vedem pe un Alexandri, Hașdeu, Bălcescu, Eminescu, Odobescu, Teodorescu ș. a. m., care ca să poată scrie cu geniul limbii noastre, au cercat colibele țărănești; ba însuși Academia română, acest far al nostru, a exmis premii pentru studierea obiceiurilor populare. Și oare de ce aceste toate? Pentru aceea, căci tesaurii ce conțin aceste obiceiuri sunt neprețuiți. Poporul nostru, – chiar și de ar posede mine de petri scumpe – nicicând nu va putea lăsa urmașilor săi un testament mai bogat decât obiceiurile ce le-a „apucat” din bătrâni.

Aceste obiceiuri, aceste datini, pentru un popor sunt o istorie autentică, o cronică nepărțială a trecutului. Însemnătatea lor azi nimeni nu o trage la îndoială. Cunoșcând datinile, credințele și tradițiunile unui popor, vom cunoaște și pe poporul respectiv, vom ști cine a fost dânsul, ce a suferit și că ce este el azi!?

Datinile poporului român sunt istoria acestuia; originea lui se vede mai eclatant în datinile ce practicează. Pentru aceea datori suntem ori-și care a respecta aceste datini, a le

* Text stabilit de cercet. șt. drd. Claudia Septimia Peteanu, păstrându-se, pe cât posibil,

aduna în toată integritatea și puritatea lor, fără a schimonosi adăugând ceva de la noi sau lăsând ceva afară.

Iată motivele care m-au îndemnat și pe mine a face o scurtă descriere a obiceiurilor sau datinilor ce practicează poporul român din jurul Năsăudului și anume la nunți. Pentru descrierea acestora în toată integritatea lor s-ar recere un spațiu foarte mare, de care nedispunând eu, mă voi mărgini la o descriere a celor mai momentoase și a celor mai generale și care mult-puțin variază de cele din alte ținuturi. Ici-colo îmi voi da nisuița de a asemana una și alta din datini cu izvorul lor, adică cu datinile romane. Toată descrierea aceasta pentru ușurătate o voi împărți în 3 părți și anume: în partea de sub I voi descrie datinile și credințele până la încredințare, în a II-a până în ziua cununiei și în a III-a cele din ziua cununiei și din următoarele, toate acestea însă pe scurt.

Până a nu trece la descrierea mai de aproape a obiceiurilor de la nuntă, trebuie să amintesc ceva despre datinile și credințele care premerg actului ca atare. Aceste datini pe Someș sau în ținutul din jurul Năsăudului își au centrul lor în noaptea dinspre Sân-Văsiiu (Sfântul Vasile) și anul nou, când fetele prin săvârșirea alor anumite ceremonii – să le numesc așa – cred că din reușita lor pot deduce cu siguranță la viitorul lor soț de căsătorie.

În pre seara de Sân-Văsiiu, fiecare fată merge la casa unde umblă dânsa în „șezătoare”, ducând cu sine o cununiță. Această cununiță pe care o pregătise dânsa încă de acasă este făcută din coajă de măr nobil, pe lângă care e învârtit ceva bumbac sau scul roșu și are o mărime cam de 3-6 cm. în diametru. Pentru-ca fiecare fată să-și poată cunoaște veriguța ei (cum numesc ele această cununiță), pe lângă aceea, că cununițele variază în mărime, mai au și ceva bumbac sau scul verde, albastru, negru, galben etc. ca semn de distingere. Adunându-se toate fetele din o respectivă șezătoare, închid ușa ca să nu intre feciorii în lăuntru, iau o cofă nouă, nefolosită încă, plină cu apă curgătoare – nu din fântână – și din care apă nu este iertat să bea nimeni (pentru că altcum „nu-i de leac”), pun toate cununițele în cofă, însă așa ca fiecare cununiță să fie văzută de toți când s-a pus; apoi una dintre fete – cea mai isteasă – ia un „mănunchi” (o legăturică) de busuioc uscat, îl bagă în cofă și începe a învârti cununițele prin apă până când s-au legat toate sau cele mai multe de busuioc. În timpul cât se învârt cununițele în cofa, toate fetele sunt strânse în jurul cofei, asupra căreia se află întinsă o năframă mare, ca nimeni să nu poată vedea în cofă. Fetele în timpul acesta, ținând fiecare o margine a năframii apropiată de gură cântă toate următoarea poezie: Sân-Văsiiu, Văsiiu,/ Unde te-a găsii-u,/ La Vadul-Bogat;/ Cine

te-a legat?/ Petrea cu Ignat,/ Dă-mi, Doamne, bărbat/ Să mă culc în pat, / Să fac un ficior/ Să-l cheme Ion!/-Sus, vere drăguță,/ Scoate'-mi veriguță!''.

Fiecare vers în cântare se repetesce de 2-ori și când ajung de cântă cele două versuri din urmă, se ridică năframa; fata, care a învățat busuiocul în cofa, îl scoate acum pe acesta afară și, fără a fi iertat să se atingă cineva de el, ținându-l sus privesc cununița fiecărei fete, că oare s-a legat sau nu de busuioc, apoi dacă da, legatu-sa mai sus au mai jos pe busuioc. Aceasta o fac pentru aceea, deoarece se crede, că aceea fată, a cărei cunună nu s-a lipit de busuioc, nu se va mărita în anul acela, și că cu cât cununița s-a legat mai sus pe busuioc, cu atât fata respectivă se va mărita mai curând. Luându-și apoi fiecare fată cununița sa, o bagă din nou în cofă; repetesc de 3-ori actul descris mai sus.

După ce au scos a treia oară cununițele din cofa, încep a trage conclusiuni care se țin de foarte adevărate. – Așa d. e., dacă cununița unei fete a ieșit de toate trei-ori pe busuioc, fata respectivă desigur se mărita în acel an; dacă a ieșit de 2-ori sau numai o dată, atunci este posibilitate să se mărite; dacă însă la o fată nu i-a ieșit niciodată cununița pe busuioc, aceea hotărât în acel an nu se mărită; și în urmă, că la care fată i-a ieșit cununița mai sus pe mănunchiul de busuioc, aceea se va mărita mai întâi și vice-versa.

După aceasta, fiecare fată își ia cununița ei, merge drept spre vreun gard din apropiere cu ochii închiși și de la parul pe care a pus prima dată mâna, numără 9 pari în oricare parte și în parul de a-l nouălea își pune cununița. Deschide apoi ochii, și dacă parul e drept, din lemn frumos și cu coajă, crede că bărbatul ei va fi un om frumos, isteț și avut; dacă parul e clenciuros (cu noduri), strâmb și urât: urât îi va fi și bărbatul; iar dacă parul e fără coajă: bărbatul ei va fi sărac. Dacă s-ar întâmpla ca parul de al 9-lea să fie îngemănat (adică doi pari lângă olaltă, unul de-o parte, altul de cealaltă, parte pe lângă gard pentru sprijinirea acestuia), se crede că respectiva va avea doi băbați.

Pag. 790 – Datiniile din preseara de Sân-Văsiiu și adică cele descrise până aici la popor sunt cunoscute sub numele de „Veriguță”; se zice de ex. mergi la veriguță? etc. și aceasta pentru aceea, deoarece cununița cea de coajă de măr se numește exclusivamente „veriguță”.

După ce au tras conclusiunile și de la parii pe care și-au pus veriguțele, se duc fiecare la casa ei unde se încep alte lucruri. Așa d. e. slobod porcii din cotețe, fac mătânii pe acopereminte (fețe) de masă fiind dezbrăcate de tot, ascultă la ferestrele vecinilor etc. Modul cum îndeplinesc aceste, precum și credința ce le-o dau, nu variază de ale românilor din alte ținuturi, – Una este însă de observat, că fetele când se scoală dimineața spun că s-au visat cu cutare și cutare tânăr sau cu ceva neamuri de-ale lui, care vis, spun ele, consună cu prevestirile ce și le-au putut câștiga în preseara acelei zile.

„Veriguța” este proprie fetelor de măritat; prin urmare la actul acesta nu se admit nici fetișoarele cele tinere, la care „încă nu le-a sosit vremea de măritat”, dar nici cele bătrâne, care acum nu se mai mărită.

Se crede sus și tare că fiecare tânăr de ori-ce sex, nu se căsătorește decât cu acela „care îi e partea”. Dacă se întâmplă câteodată, ca unul să se căsătorească cu cine nu-i este partea, cu care „nu i-a fost scris de la D-zeu”, atunci muierea acestuia trebuie să moară, pentru ca el să-și iee partea, să-și iee „ursita”. De aici apoi și aceea credință, că fata sau feciorul îmbătrânit n-a putut încheia căsătorie fiindcă i-a murit ursita; de aici provine și aceea, că fetele, când observă că nu se pot mărita, aleargă la vrăjitoare „să le facă pe ursită”. – Această facere pe ursită consistă într-aceea, că merg cu vrăjitoarea la pădure; acolo leagă un lanț de împiedicat calul în jurul unui arbore și apoi recitând diferite vrăji¹, bat între lanț și arbore atâtea icuri (găvoasde, cum le zic) până-ce se rupe lanțul și atunci trebuie să se rupă și viața femeii aceleia, care s-a măritat după ursita respectivei fete, pentru-ca fostul ei bărbat să-și poată lua ursita lui.

Deși vrăjile aceste sunt niște lucruri contra d-zeirii, poporul totuși le începe cu invocarea ajutorului divin, prin însemnarea cu semnul s. cruci și prin un „Doamne ajută!”, ba în ziua când se fac vrăjile, ajună chiar – Aceasta după mine nu e altceva, decât cu o dovadă mai mult că lucrurile acestea se derivă din cultul păgân unde ajutorul zeilor se invoca chiar și la săvârșirea lucrurilor cele rele. – (Va urma)

Pag. 793 – „Tribuna”, Sibiu, nr. 199, sâmbătă, 1/13 septembrie 1890. Foița „Tribunei” – „Nunta la țaranul român din giurul Năsăudului” de Ștefan Buzilă. (Urmare)

Pe lângă vrăjile acestea, fetele bătrâne împreună cu mamele lor, ba de multe ori și cu alte femei plătite anume spre acest scop, se pun pe ruga lui Dumnezeu ca acesta să aducă pe ursita fetei. Ruga aceasta către Dumnezeu consistă mai cu seamă din ajun și recitarea repetată a rugăciunilor de toate zilele, precum și din mătăanii. Zilele, care cu deosebire se ajună și în care se roagă pe Dumnezeu sunt: 1. Sfântul Nicolae (6/18 Decembrie), pentru că Sfântul Nicolae a ajutat pe 3 fete de s-au putut căsători. 2. Patruzeci de sfinți de la Sebastia (9/21 martie), făcând pentru fiecare sfânt câte 40 de mătăanii, de

¹ [De fapt în text este o steluță. Toate notele în continuare sunt notate eu steluță, dar eu am preferat să le notez începând cu l...până la ultima notă, *n.n.*]. Desigur vor fi foarte interesante descântecelile și vrăjile ce le fac babele cu aceste ocaziuni. Regret foarte, că pe lângă toată niziunța mea de a culege barem câteva, nu mi-a succedat, deoarece vrăjitoarele se tem a spune ce știu, căci sau cugetă că omul voiește a le arăta la judecată sau se tem să nu-și

toate 1600 și zicând anumite rugăciuni. 3. Intrarea Născătoarei de D-zeu în biserică (21 noiembrie). 4. Ajunurile prescrise de biserică. 5. Luni, miercuri și vineri în săptămână, iar marțea o țin atunci când „ursita” respectivei e căsătorit, ca să-i moară femeia. Zilele acestea le țin cu abținere de la lucru, de la mâncare și băutură. Totodată, când țin aceste zile, se crede că nu-i iertat să dea nimic din casă, până chiar nici un pahar de apă sau un singur apringior, căci la din contră nu se ajunge efectul dont. Nu arare-ori fetele alergă și pe la pascălieri (căutători de noroc), pentru ca din aruncare cu cărțile, din semnele de pe mâini, din „Pascălie”, „pe care numai ei o au și numai ei știu citi”, să le spună că mărita-se-vor ori ba, și dacă da, după cine, când etc. Firește fiind dănele în bună credință că pascălierii aceștia nu mint, ci spun cum e scris la Dumnezeu.

Vrăjile, ajunurile, alergarea la căutători de noroc, toate își au cauzele lor. Și anume: cei ce rămân necăsătoriți, ori unde merg sunt foarte rău văzuți și peste tot poporul îi ține ca pe niște oameni fără de noroc. Le dă chiar și nume de batjocură, numindu-i „borlaci”. Pentru aceea se aude câte o fată îmbătrânită cântând cu jale: Câte fete cu boscoane¹/ Toate au în cap sovoane²/ Eu las după D-zeu/ Până-i vai de capul meu!”.

Ce se ține de timpul când poporul nostru încheie căsătorii este a se observa că dânsul, fiind ascultător și supus în toate, așa și aici ține a fi foarte mare păcat dacă contractează căsătorii în timpul oprit de biserică și pentru aceea în acele timpuri nici nu încheie atari căsătorii. Din timpul liber, neoprit, își alege poporul pentru căsătorii mai vârtos carnevalul (câșlegile) Crăciunului pentru-că în acest timp dânsul nu este ocupat cu lucrul câmpului, precum d. e. în timpul verii sau al toamnei, când ar pierde prea mult timp cu ospețele. Cu toate acestea se întâmplă căsătorii și în alte timpuri ale anului, dar acelea sunt foarte rare. Aici se vede, că împrejurările climatice au făcut pe acest popor să se abată de la datina romană de a celebra căsătoriile în luna lui Iunie, numită și Iunoniu de la zeița Iuno care era patroana căsătoriilor. Deși biserica gr.-cat nu oprește, totuși poporul crede a nu fi iertat să se cunune în zi de duminică sau altă sărbătoare.

La o căsătorie mai are în vedere poporul de pe aici încă și legătura de neam ce s-ar putea afla între respectivii căsătorinzi. Referitor la neamul de sânge, poporul – dacă ar fi căsătorinzii consângeni chiar într-un grad tare îndepărtat, – crede și susține, că nu este bine să se iee laolaltă, chiar dacă obțin dispensare, totuși păcătuiesc cei ce se iau. Cam asemenea cred și despre cuscrenie (afinitate), fie aceea provenită din legături de căsătorie,

piardă câștigul, crezând că cineva voiește a învăța să facă el singur atari lucruri.

¹ „Boscoane”, ca substantiv numai în pl.=vrăji; l-a bosgonit=l-a vrăjit, l-a fermecat.

² „Sovon” se numește vâlul miresei, vezi mai la vale.

fie din administrarea botezului sau fie ilegală. Este de însemnat că dâșii, afară de gradurile oprite de biserică, mai țin de oprite și de păcat și altele, care aievea nu sunt de atari. – Așa la consângenitate dâșii țin de mare păcat și gradul al 8-lea¹, zic că pacătuiesc cel ce ia neam „până la a șaptea viță și sămânță”, chiar și dacă o face asta cu dispensare; că va avea copii muți sau orbi sau schilavi, că nu va avea noroc la nimic etc., iar dacă se iau neamuri aproape, zic că trebuie să moară, deoarece D-zeu nu-i lasă să trăiască ca păgânii, adică „să se pângărească”. – La afinitate provenită din legături de căsătorie, dâșii țin a fi păcat și rândul (ordul) al treilea, adică afinitate de 3 neamuri, ceea ce în biserică nu se compute a fi împedecământ. La botez crede poporul că nașul și nașa au devenit în legături așa deaproape cu finul, precum sunt frații. – Precum se face legătura de neam prin botez, tocmai așa zice poporul, că se face legătura de neam și prin cununia între cununați și între martorii (nașii) de la cununie, ceea ce însă biserica în canoanele sale nu o spune a fi neam. – În urma acestora poporul se ferește foarte a încheia căsătorii cu neamurile, crezând a fi păcat mare chiar și în gradurile neprevăzute de biserică și amintite mai sus.

La căsătorie mai are în vedere țăranul de pe aici și națiunea persoanei respective. Așa mai întâi nu se întâmplă căsătorii cu persoane de alt neam. Fata unui țăran de român nicipând nu se va mărita după un jidov, ungur, țigan etc., întocmai după cum se întâmplă oare-când în mama noastră Roma, unde încheierea căsătoriei cu persoană de alt neam o putea concede numai senatul, ba la început absolut nu era permisă.

Dau mult Românii noștri și pe familia, din care se trage respectivul căsătorind și în special se uită mult ce mame au avut, căci zic: „pe unde sare capra, pe acolo sare și iada”; și iarăși: „așchia nu cade departe de lemn”. Mai presus de toate însă se uită și deoparte și de alta la averea celuilalt și poți zice, că abia un procent nu pune aceasta condițiune de cea dintâi și apoi aceasta e cauza mulțimii de căsătorii nefericite.

În privința etății de căsătorie ar fi foarte anevoie a stabili termeni, deoarece fetele se mărită atunci, când le vine unul pe plac și feciorii se însoară când se pot, după ce adică nu le mai stă în cale nici împedecământul miliției. Totuși, cele mai multe cazuri de căsătorie la feciori se întâmplă între 23-26 ani, iar la fete între 18-23. Poporul însă, cât poate, se ține de zicala bătrânilor, că „ori de tânăr te căsătorește, ori de tânăr te călugărește”; apoi „însuratul de cu vreme și mâncarea de dimineață, aduc bun folos în viață”. Ba fetele se pare că chiar voiesc a aștrânge pe feciori să se însoare de tineri, când le cântă: „Măgheran

¹ Deoarece poporul de pe Someș ale cărui datini și credințe se descriu aici, e tot greco-catolic, computarea neamurilor încă se ia după prescisele canoanelor

crescut în fir/ Râu îți stă, bade, bătrân;/ Măgheran crescut în iarbă,/ Râu îți stă, bade, cu barbă.”

Pentru fete bucurăși observă, dacă pot, regula ca nicicând să nu se mărite cea mai tânără înaintea celei mai de etate, – dacă sunt mai multe fete la casă, pentru că zic: „de la vârful se începe stogul” (claie mare de fân). La Romani, căsătoriile de regulă se îndeplineau cam între 30-35 ani ai bărbatului, iar ai femeii 18-20, fiind fata îndată ce împlinea 14 ani ai vieții numită Domina¹. (Va urma)

Pag. 797- „Tribuna”, Sibiu, nr. 200, duminică, 2/14 septembrie 1890.

Foița „Tribunei” – „Nunta la țăranul român din giurul Năsăudului” de Ștefan Buzilă. (Urmare)

La încheierea unei căsătorii este datorie de ton și învoirea părinților și poporul crede, că fără aceasta nici nu poate căsătorie, deși consensul părinților, biserica îl numără numai între împedimentele împedecătoare, dar nu dărâmătoare. De multe ori un june trebuie să iee o soție pe care el nu o voiește, ci numai simplu – pentru că părinții voiesc așa. Tot așa se întâmplă și cu fetele. Pentru aceea câteodată se întâmplă că fata, silită fiind de părinți să se mărite după unul pe care nu-l iubește, dânsa atunci se înțelege cu amorezul („drăguțul”) ei și fug din sat pe câmp, unde rămân până atunci, până când se învoiesc și părinții să o deie după drăguțul ei și nu după altul. De aici s-a născut și cântecul, respectiv chiuitura, care zice: „Haida, mândră, să fugim,/ Că noi bine ne vâjim,/ Peste munți nerourați/ Să trăim necununați –/ Este-un popă între molizi,/ Cunună pe cei fagiți,/ Și apoi este altu-n fagi,/ Cunună pe cei ce-s dragi”.

Iar fata, dacă n-ar voi să fugă, ci la îndemnul părinților s-ar căsătorii cu altul, atunci amorezul ei rămas o blastămă așa: „Ajună-te, mândr’ ajună/ Dorul pe calea cea lungă;/ Și te-ajună dor cu drag,/ Să șezi toată ziua-n prag/ Cu sculuțul după cap./ Cu ațucă trasă-n ac!/ Niciodată să nu-mpungi,/ Făr aminte să-ți aduci,/ Că nu-i blestem de la părinți/ Că-i blăstăm de la drăguț!”.

De sine se înțelege, că aceste feciorul înșelat le chiuiește în vreo petrecere publică, unde e și aceea că l-a lăsat și imediat continuă în mod sarcastic: „Frunză verde foaie lată,/

bisericii gr.-cat.

¹ Ca izvoare în eruarea datinilor de la popoarele antice, vezi „Cultul păgân și creștin”, tom I de Dr. At. M. Marinescu și „Nunta la romanii antici pe timpul republicii”, „Familia” din 1875, precum și Elena Sevastos; „Nunta la Români”, pe care autori îi citez odată pentru totdeauna aici.

Nu stă lumea dintr-o fată,/ Nici din tine măi surată¹;/ Că o fată-i ca o floare,/ Când stă-n grădină la soare/ Dar feciorul grădinar./ El când întră în grădină,/ Toate florile-i se-nchină:/ El se uită și tot tace/ Și-apoi rupe care-i place”.

Dacă s-ar întâmpla că părinții feciorului ar voi să-l adstrângă pe acesta să iee pe o altă fată, nu pe care o iubește, atunci feciorul, cât ce ajunge la joc, nu întârzie a încunoștiința pe amanta lui despre constanța și credința sa chiuint: „Vrea tata să mă însoare/ Pân-ce¹ umblu-n sat la o floare,/ Dar cu sila nu m-a făce/ Să iau pe cine nu-mi place!/. Apoi: „Aleii morții tăi Sibii,/ De trei-ori de ocolii,/ C-un păpuc fără călcăiu,/ Tot ca mândra nu găsiu!”.

II

Fiindu-mi cunoscute acum datinile și credințele care premerg încredințării, să vorbim ceva acum și despre datinile și credințele care însoțesc încredințarea și care premerg cununia, actului celui mai însemnat al unei căsătorii.

Îndată-ce un tânăr a ajuns timpul de însurat, atunci se înțelege cu părinții, respectiv le spune acestora voința sa. În urmarea aceasta, se întâmplă în respectiva familie o consultare, că oare pe care fată ar fi mai consult să o iee feciorul lor, având în vedere cele descrise mai sus. Cu această ocaziune apoi întreabă pe toate neamurile, pe toți amicii sinceri, care cunosc pe respectiva fată, să li se deie informațiuni despre ea. Dacă o fată nu le convine, atunci caută alta, – dacă se învoiește la așa ceva și feciorul. – După ce odată s-au decis pentru una, atunci roagă pe o muiere (câteodată pe un bărbat), care se află cu ei în ceva legături de neam, sau dacă e amicică a familiei lor, însă o femeie isteată și „bună de gură”, o roagă, zic, să meargă la părinții fetei (eventual la tutori, la îngrijitori) să-i întrebe, că nu ar fi aplicați să-și deie fata după cutare fecior? De regulă, se știe înainte că ce rezultat va aduce; mersul acesta se face însă, ca să fie așa zicând, „lucrul oficios”. Femeia aceasta, când pleacă în această cauză, trebuie să fie îmbrăcată cum se cade cu veșminte de iarnă. Pentru ce, aceasta se va spune mai la vale.

Pag. 798 – Mersul acesta la casa fetei se numește pețire. Se zice d. e. „umblă a peți”, „a fost a peți”, „i-au venit pețitori”. Până când „pețitoarea” aceasta își aduce în îndeplinire lucrul început, trebuie să fie în continuu cu voia bună și plină de bucurie să se arate pretutindeni. Dacă pețitoarei îi iese în drum cineva cu gol, atunci dânsa crede că nu

¹ „Măi surată”; surată se ia cu semnificarea de „a doua soră”, iar „măi” corespunde la „tu” și pe Someș se folosește și față cu muierele.

va umbla bine și așteaptă până ce respectivul om își umple vasul; dacă pe drum află o bucată de fier, crede că, căsătorii vor fi fericiți. Aceste sunt niște credințe pur romane, deoarece la ei încă aflăm o mulțime de atare soi. Ajungând pețitoarea la casa fetei respective, acolo cu o extraordinară voce bună și o istețime mare întreabă pe părinții fetei, că nu ar fi aplicați a-și mărita „copila” după feciorul cutare? Dacă i se răspunde afirmativ, atunci îi roagă să-i spună că cam pe când să vină feciorul cu părinții săi la încredințare? și așa defig un termen pentru lucrul acesta. Nu arareori se întâmplă că fata nu consimte la aceea căsătorie, însă trebuie să facă după voia părinților, întocmai după cum se întâmpla aceasta și la Romani înainte de împărați, când nici nu se lua în considerare consensul fetei. Aceasta este apoi cauza căsătoriilor nefericite și a proceselor celor multe de divorț.

Pag. 803 – „Tribuna”, an VH, Sibiu, nr. 201, marți, 4/16 septembrie 1890. Foița „Tribunei” – „Nunta la țăranul român din giurul Năsăudului” de Ștefan Buzilă. (Urmare)

Am zis că pețitoarea în coînțelegere cu părinții fetei defig un timp pentru încredințare. Referitor la timpul acesta este de însemnat, că nici-când nu se alege o zi oarecare, ci totdeauna o seară și iarăși nicicând nu alege seara de Marți spre Miercuri sau cea de Sâmbătă spre Duminică. Acum, dacă îi întreabă omul, că pentru ce? partea cea mai mare nu-ți scie da alt răspuns, decât numai atâta, că „așa e bine”, sau „așa am apucat de la moși de strămoși”; dar deși majoritatea nu scie cauza acestui lucru, totuși această credință, – ca și multe altele, – o observă cu multă punctualitate. – Dacă întrebi pe cei bătrâni, atunci ici-acolo găsești câte unul, care îți spune, că Sâmbătă seara pentru aceea nu se face încredințarea, deoarece Sâmbăta e ziua morților, și dacă „legătura asta mare” s-ar face în această zi, atunci căsătorii se despărțesc prin moarte, adică unul dintre ei moare cât de curând. – Marți seara zic, că nu e bine a îndeplini încredințarea, pentru că în această seară umblă necuratul, care face multe „polojenii” (posne). Întră prin sat sub forma unui țap, purtând coame scurte și groase, dar umblă, ca omul pe două picioare. Urma lui e ca a copite de cal. Când se apropie însă de vreo fată, care îi place sau care l-a supărat cândva, se preface în cel mai frumos ficior, dându-se de tre-ori peste cap. Dacă s-ar face finanțarea Marți seara, atunci „bată-l nouă cruci” capătă drept asupra fetei fidanțate și o omoară. Tot Marți seara umblă și „Marțolea”, care încă „strică ori-ce legături ce s-ar face în această seară”.

¹ „Pân-ce” = pentru ce.

Încredințarea o numesce poporul cam cu următoarele nume. îi zic „ferie” (șere) și aceasta, după cum mi s-a spus, pentru aceea, deoarece în timpurile trecute, când îi era iertat și poporului de pe aici să fiarbă vinars și când prin urmare fiecare econom avea vinars propriu, – atunci cu ocaziunea încredințării se pune pe masă o ferie plină cu vinars și din aceea își lua fiecare cu păharul și bea, și apoi de la feria aceasta se zice și azi la încredințare „berea feriei”, „au băut feria”, „când veți be feria?” etc. Se mai numește încredințarea: „tocmeală”; „darea mâinii” (de la „dextrarumjunctio” a Romanilor); mai rar îi zic și logodnă.

Încredințarea se face totdeauna la casa părinților (tutorilor sau îngrijitorilor) viitoareii mirese, ceea ce tocmai așa se făcea și la străbunii noștri Romani. Iar împrejurarea aceea, că cu atare ocaziune beau, mănâncă și se veselesc, încă se derivă din datina Romanilor, care îndată după săvârșirea actului „dextrarumjunctio” făceau diferite sacrificii, care erau urmate de ospete.

După ce s-a fixat timpul pentru berea feriei, la casa fetei încep a se face pregătirile necesare pentru a putea primi cât mai bine pe viitorul ginere. În seara hotărâtă, feciorul căsătorind, însoțit de părinți, eventual de tutori sau îngrijitori, cu câțiva oameni, neamuri, buni de gură, merg la casa miresei, ducând cu ei atâta băutură, câtă le ajunge să-și petreacă cu toții de cum se face seară până către miezul nopții; iar părinții fetei proved masa cu mâncări, având și ei câteva neamuri adunate aici. Muzică cu această ocazie arareori se folosește, pentru că viitori afini știu a-și petrece și numai cu povestea destul de interesant. După ce au sosit „pețitorii” aici la miresă și după ce au ocupat locurile oferite de stăpâna casei pe după masa, unul din oamenii feciorului, – nu părintele, – care se ține mai isteț, începe a vorbi, mănecând de la un obiect, prin a cărui desfășurare să poată ajunge în scurt la cererea fetei. Așa d.e. începe a vorbi, că nu știe cum și-au luat seama, cum nu, destul, că nu și-au adunat destul „nutreț” și așa se tem, că nu va ajunge la vite. Sosind la acest punct, zice cam așa: „Am auzit, că d-voastră, oameni de omenie, aveți o clăie de otavă, care vă e de vândut, și tocmai acum, fiind vremea mai potrivită a-ți voi a o vinde; după-ce noi, cum știți și d-voastră, avem lipsă și clăia d-voastră ar fi chiar vâjită pentru noi, ne-am ruga să ne-o dați nouă, dacă cumva ne vom putea vâji cu târgul!”. Atunci începe părintele fetei: „Eu, ce-i drept, am o clăiță și mi-e de vândut, d-apoi... ce se ține de mine, bucuros am face laolaltă, da să vedem ce-a mai zice și baba mea?... Tu babă, vină încoace! la, ce vreau oamenii ăștia de omenie...! Ce ai zice și tu?”. Atunci mama fetei fără multă ezitare zice: „D-apoi, oameni de omenie, ce-i scris de la D-zeu, omul nu poate strica, vi-om da

d-voastră...”. Atunci părinții mirelui dau mâna cu părinții fetei, însă nu cu mâna goală, ci acoperită cu poala sumanului sau a recălului¹ adică a veșmântului din spate zicând „noroc să dea Dzeu!” – Cheamă apoi pe fată la masă, căci dânsa până aici – ca și cum nici n-ar auzi ce se petrece în casă – era ocupată pe la foc cu pregătirea mâncării, și venind și feciorul, fiind toți îmbrăcați cu pieptar și cu suman² se declară împrumutat învoirea de a se căsători laolaltă. După aceasta dau mâinile drepte asemenea acoperite cu poala veșmântului sau barem cu o năfrămuță. – Imediat după aceasta își dau și ceva semne de credință, d. e. câte o batistă, ba unii dau chiar taleri. Semnele acestea se numesc *per emmentiam* „credință”. – Romanii încă îndată după *dextrarum junctio* își dădeau atari semne de credință, *mutua fidei signa*”, care consistau parte din bani de aur ori aramă; parte din inele de aur, verigi de aur, ori chiar inele de fier.³

Se întâmplă câte odată, că părțile interesate hotărăsc cu această ocaziune, că cel ce va repăși de la legătura încheiată, cel ce „va strica”, să plătească o anumită sumă de bani ca gloabă (*poena conventionalis*).

Atâta ar fi despre tocmeala propriu-zisă sau despre încredințare. La poporul din giurul Năsăudului logodna solemnă nu este în uz și numai rar se întâmplă, ca preotul să meargă la încredințare; fără când vin mirii să se cunune, atunci mai întâi face preotul, – în biserică, – logodna sau încredințarea solemnă, apoi trece la cununie. Logodna solemnă la casa miresei se face numai atunci, când d. e. feciorul are a merge în cătane sau în alt loc depărtat pe mai mult timp și se teme, că până va veni el acasă, fata respectivă se va mărita.

După ce s-a îndeplinit actul descris mai sus, se înșira toți în jurul mesei. Pe masă se află ulcioare și flăsci⁴ cu vinars și mâncare. Dintre oamenii miresei unul e „păharnic”, și acesta tot umple păharele și dă la fiecare pe rând să bea. Acum șad și fidanțații după masă, îmbrăcați după cum au fost când au dat mâna⁵ Printre pahare încep a se înțelege despre

¹ „Recăl” e un veșmânt făcut din pânură albă, scurt și fără clini, este mai ușor ca sumanul. Se mai numește și „chit” de la grecescul [cuv. în limba greacă] tunică, veșmânt.

² „Suman” este un veșmânt propriu Someșenilor. E lung, larg, făcut din pânură neagră, are guler lat, iar îndărăt, – în spat, – de sub fiecare subsuoară se întind jos 2 proeminenții ce se numesc „clini”. Acesta e un veșmânt de iarnă. Sumanele, în limba latină sagum, de sărbători sunt prevăzute pe tivituri cu un fel de șănură (petea îngustă) de lână neagră, care se numește „răsad”. – Vezi și nota de pe pagina 15.

³ Vezi Dr. At. M. Marinescu: Cultul păgân și creștin.

⁴ La o glajă (sticlă, oiagă) mai mare de 1/2 litru îi zice poporul „flască”, latinește phlasca, grecește [cuv. în greacă]. Vezi *Dicționarul limbii române* de A. T. Laurian și T. C. Maxim, pag. 1244.

⁵ Mirii, începând de la fidanțare, de câte ori se săvârșește vreun act pentru ei aparținător la

zestre. Mai întâi de regulă se spune, că cam ce va căpăta feciorul, apoi trebuie să spună părinții fetei, că ce vor da și ei fetei, pentru ca să-i poată face „gazde tinere”. De sine e înțeles, că zestre variază după starea respectivelor familii. Ca zestre la fată se îndătează a se da, – dacă au, – **Pag. 804** 1. veșminte de rudă¹, veșminte de pat; 2. boi sau vaci; 3. porci, găște; 4. bani gata; 5. negreșit trebuie să aibă fata o ladă, „lada miresei”, în care își pune veșmintele, când merge la socri; 6. alte lucruri folositoare; moșie, adică pământ arător sau de fânaț.

Nu arareori se întâmplă, că până când la masă târguiesc despre zestre, unul din ai feciorului se scoală și, prefăcându-se, că-și ia un cărbune în pipă, pune sub oalele de la foc câte o cârță udă, ca să vadă observa-va socăcița sau nu, care de comun e mama fetei, și așa să o cunoască oare femeie isteată e sau ba.

După ce s-au ospătat bine cu toții, atunci își iau oamenii mirelui noapte bună și se duc către casă, povestind pe drum despre modul cum au fost primiți, despre calitățile viitoarei soacre mici, despre ale fetei etc.

Tot la casa fetei și tot în modul descris se face tocmeala și atunci, când viitoarea mireasă e din altă comună, numai atunci cu o săptămână de regulă înainte de fidanțare fata cu părinții ei vine „pe vedere” la mire. Cu această ocaziune cearcă tot ce numai este pe lângă casă la mire: umblă prin cămară, prin pod, grajduri etc. Sunt însă și oameni de aceea, care știu înșela foarte bine; umplu de pildă mai multe lădoaie (lăzi mari) cu lucruri fără nici un preț, iar deasupra pun grâu sau alte bucate, ca să cugete cei ce au venit pe vedere, că au multe bucate, ba fac și aceea, că aduc în grădină vite străine. –

De la încredințare până la cununie poporul n-are un timp fixat, că adică cât trebuie să treacă până la cununie, ci după împregiurări se cunună la 3-6 săptămâni de la tocmeală.

Mirele de la timpul credinței până la cununie mai în toată seara merge la viitoarea lui soție, o conduce la șezătoare, iar aici se pune lângă ea, îi prăveale (deapănă de pe un fus pe altul) câte un fus; îi ridică fusul, când îl scapă jos, și îi mai trage câteodată și cu ochiul. Mai însemnat e, că o ține de povești în mod așa petrecător, încât fata nici nu știe cum trece vremea. Dacă au trișcă (fluier) și joacă, atunci dânsul își joacă numai fidanțata

căsătoria lor, totdeauna trebuie să fie îmbrăcați cu pieptare și sumane, și această datină se trage de la Romanii vechi, la care mirii în timpul serbărilor de la cununie trebuiau să fie îmbrăcați în tunică și încă încinși peste ea; ba mirele trebuia să poarte și toga.

¹ La țărani în fiecare casă pe peretele din dos, care de regulă nu are ferestre, sunt puse mai multe lemne orizontale, pe care apoi se află așezate veșminte cu diferite țesături; iar mai deasupra perini țesute cu figuri și această împodobire a casei se numește „rudă”.

sa; iar când se duc din șezătoare, dânsul o petrece până acasă, unde după o îmbrățișare se despart. – De sine e lucru înțeles, că acestea au loc numai când ambii sunt din un sat. –

Se întâmplă câteodată, că fidanțarea se desface și atunci, se zice, că „au stricat”. Stricarea aceasta se întâmplă astfel, că muierea, eventual bărbatul, care a mers prima dată să se pețescă, duce „credința” îndărăt și fără a mai istorisi nimic, e știut, că toate relațiunile au încetat. Credința se poate trimite nu numai pe pețitori, ci pe ori-ce persoană.

—

Dacă nu s-a stricat credința, atunci cuscii cei mari în coînțelegere cu cei mici (părinții feciorului și părinții fetei) decid un termen pentru cununie. – Apropiindu-se din ce în ce termenul acesta, atât în casă la mireasa, cât și la mire, se observă o mișcare mai mare. Unul iese din casă, altul intră; unul îngrijește de una, altul de alta. Copiii întrebă pe părinți, că unde se duce sora lor; până chiar și moșii cei bătrâni se pare, că se mișcă cu o mai mare vioiciune. –

De sine se înțelege, că atât mirele, cât și mireasa nu rămân indiferenți fată cu apropierea termenului pentru cununia lor. Mirele își alege din oamenii cei onești o păreche de nănași, la care alegere mireasa nu are drept să participe decât numai cu vot consultativ. Tot mirele își mai alege încă din prietenii săi „holteie” doi „chiamători”, apoi din neamurile lui își mai alege 2 „druște” și 2 „cuscii”, iar dacă are frați sau surori, aceste la ospățul cununii poartă numele de „frați și surori de mire”. – Mireasa asemenea își alege 2 „chemătoare”, 2 „petrecători”, iar frații de mireasă se numesc „frați de mireasă” și exclusiv „petrecători”, fiindcă exclusiv acestora le compete dreptul de a petrece pe mireasă până la casa mirelui; surorile miresei se numesc „surori de mireasă”. – Afară de aceasta atât mirele, cât și mireasa își caută câte un om bătrân sărman, care are să invite la ospăț pe toți cei de invitat și care poartă asemenea numele de „chemător”, dar „bătrân”. – Nănaș încă își alege mai întâi un „fecior de pom”; apoi din neamurile lor câte 2-4 „druște de nănași”. Aici trebuie să însemn, că druștele mirelui și ale nănașilor, precum și feciorii ce poartă numele de cuscii și petrecătorii miresei nu șed la ospăț până în capăt, ci numai în seara primă, ori la cine va fi aceea. –

Fetele, care îmbracă ceva oficii cu ocaziunea solemnităților acestora pe lângă mireasă, reprezintă pe fetele, care la Romani aveau datorința de a îmbrăca pe mireasă în „thalamus”, care o însoțeau pe mireasă în tot locul și care peptănu pe mireasă.

Pag. 807 – „Tribuna”, an VII, Sibiu, nr. 202, miercuri, 5/17 septembrie 1890. Foița „Tribunei” – „Nunta la țăranul român din giurul Năsăudului” de Ștefan Buzilă. (Urmare)

Persoanele, care sunt în oficiu la mu-e și la nânași, nu au nici un lucru până în preseara cununiei, până-când cele de la mireasă o săptămână întreagă înainte de cununie trebuie să fie tot la mireasă, pentru a-i ajuta în lucrurile ce trebuie să fie gata până în ziua cununiei. În special obligământul lor e să coase cămașa, pe care mireasa are să o dea mirelui, eventual mamei acestuia cu ocaziunea cununiei; iar în schimb pentru această cămașă, mirele trebuie să cumpere pentru mireasă (eventual soacra mică) o pereche de ciubote (cizme).

În ajunul cununiei persoanele cu oficii au multe de împlinit. Mirele își caută muzicanți, care de multe ori sunt atât de răi, încât nu-ți vine a-i asculta. Chemătorii caută flori, năfrâmi și clopoțele pentru „steag”; iar chemătoarele năfrâmi și flori pentru colaci. – În această zi feciorii pregătesc steagul. Acesta se face în deosebite forme, care însă în esență nu diferesc, ci numai în modul cum se împodobește sau înfrumusețează. Cea mai uzitată formă e următoarea: La capătul cel subțire al unei bâte, numită „bătă de steag”, lungă cam de o orgie și împistritată (înfrumusețată cu figuri tăiate cu cuțitul), se leagă prin ajutorul unor cuie de lemn puse în bătă în formă de cruce 2-4 clopoțele mici de „spijă”, precum și 2 colăcei mici împlețiți de făină de grâu în mărime cam de 7 cm. în diametru. Imediat de la colăcei în jos se leagă de bătă steagului 2 năfrâmi, însă numai cu o margine, așa că partea cea mai mare a lor atârnă în jos, formând astfel flamura steagului. La partea de jos a năfrânilor se leagă iarăși de bătă steagului 2-4 clopoțele și 2 colăcei ca și mai sus. Pe marginea, cu care sunt cusute năfrâmile de bătă steagului, se află cusute diferite flori. În timpul verii pun cele mai frumoase, iar iarna pun cu deosebire vâsc¹ și bărbânoc² care și iarna își păstrează culoarea verde. Clopoțelele se pun pe steag, pentru ca stegarul sau vornicelul, cum îi zice Elena Sevastos³, care este totdeauna un chemător, lovind capătul de jos al bâtei steagului de cureaua, cu care e încins⁴, clopoțelele să sune atunci. Când umblă pe drum, steagul se duce cu ei, și atunci îl ține cu mâna cam de la mijloc, fiind cu un capăt

¹ „Visc” sau vâsc, lat. Viscum, grecește [cuv. în lb. greacă] e un soi de plantă parazită ce crește pe arbori, culoarea de vară și-o păstrează și iarna. *Dicțion. Limbii r. Laurian* și Maxim p. 15 gb:

² „Bărbânoc” sau „merișor” sau pe alte locuri „bănățel”, lat. Buxus, unguerec téizöld, germ. Immergrün.

³ Nunta la Români.

⁴ Locuitorii din giurul Năsăudului poartă peste cămeși, care cu lungimea ajung până la genunchi și sunt foarte largi, nisce curele de piele foarte late, cam 25-30 cm, și au câte 2-5 cătarâmi. În atare cureaua apoi poate lovi cu bătă steagului.

răzimat de curea, cu celălalt capăt se ridică în sus în direcția pezișă. Năfrămile de la steag sunt cele mai frumoase ce numai le pot căpăta.

Tot în ajunul cununiei chemătorii își pregătesc niște „măcauă” cu colaci, cu care măcauă apoi umblă a invita. Acestea sunt niște bote de tuia verzi, de pe care, dacă se poate se ia o parte din coajă jos în formă de țic-țac. La capătul superior al acestei bâte, care are mărimea unei bâte ce se poartă în mână de comun, se află puși 4 colaci de grâu de o mărime cam de 2 dm. în diametru. Din acești colaci 2 îi capătă de la mireasă și 2 de la mire. Prin colaci se bagă o năframă frumoasă împăturată de-a lungul, care apoi atârnă pe măcău în jos.

Tot în această zi, când se apropie de seară, chemătorii merg la casa miresei, de unde, luând chemătoarele acesteia, merg a invita la ospăț. Cu această ocaziune feciorii poartă în mână măcauăle cu colacii. Asemenea și fetele au niște colaci mari, „colaci de chemătoare”, făcuți de mireasă, în mărime cam de 5 dcm., în mijloc având atâta loc gol, cât să poată intra mâna. De acești colaci, – pe lângă aceea, că au pe ei o mulțime de figuri făcute din aluat și coapte pe ei, – mai atârnă și câte o năframă frumoasă împăturată de-a lungul, – și aceștia se poartă pe mână, fiind băgată aceasta prin mijlocul lor. Atât feciorii, cât și fetele poartă acești colaci în preseara cununiei ci ocaziunea invitărilor și în ziua cununiei, iar după aceea nu. – A invita merg mai întâi la preotul din sat și aici cel mai istet dintre chemători îl invită astfel: „Este-o slujbă și-o ’nchinare/ De la ’mpăratul cel mare: (N. adică numele mirelui)/ El frumos s-o rugat, / Noi frumos ne rugăm, / Ca pe mâni să vă gătați, / Tot lucrul să-l lăsați,/ la domnia-lui să v-aflați/ Pe un scaun de hodihnă/ La un pahar de băutură/ Și mai multă voie bună,/ Cu domnia-lor dimpreună!”.

Tot această invitare o repetă și o chemătoare în numele miresei, schimbând numai genul și numele. Adică: „Este-o slujbă și-o nchinare/ De la mpărăteasa mare; (N. numele miresei) – .

De la preot merg la nănași și acolo invită chiar așa ca și la popa. Ieșind de aici, se despart fetele de ficiori. Aceștia merg pe la casele unde sunt ficiori, iar celelalte pe la casele cu fete. Pe fete le invită cu deosebire la cântatul gogii (vezi mai la vale), după-cum se vede aceasta din cuvintele invitatului:..... [sunt două rânduri cu puncte de suspensie, n.n.] „N-avem holdă de secerat,/ Nici grâu de adunat,/ Făr’ un vers mândru de cântat”.

După ce au sfârșit cu invitățile, chemătoarele se duc acasă la mireasă, iar chemătorii merg la mire, pentru a se pregăti „să aducă mireasa la steag”.

Ducerea miresei la steag se întâmplă în preseara cununiei. Fiind toți adunați la casa mirelui, beau câte un pahar de vinars, ca să capete voce bună, și apoi chemătorii dimpreună

cu fratele de mire, dacă este, și cu alți mulți feciori din sat, care se adună aici, iau muzicanții în mijlocul lor și, având stegarul steagul la el și tot scuturându-l, merg de la mire către casa miresei, făcând voie bună și chiuind de răsună satul. Se înțelege, că fiind înserat, mulți din ei au lumini în mână. De la fiecare casă ies toți oamenii să privească, pentru că sunetul muzicii, al chiuiturilor, al fluierăturilor (fișcăituri), al clopoțelilor de la steag, pe care în continuu îl tot scutură; aceste toate în liniștea nopții nu lasă pe nime a fi indiferent față cu acest lucru. Această mergere după mireasă tocmai așa se întâmplă și la Romani. Acolo încă puneau fluierașul în frunte, iar oaspeții cu câte o lumânare în mână porneau strigând și săltând după mireasă sub scutul zeiței Iuno¹.

Când aude mireasa zgomotul acela, știe, că vin să o ducă, și atunci numaidecât iese din casă și merge la o vecină să o gate, adică să o pieptene și să o înstruțe. Gătarea aceasta a miresei consistă într-aceea, că i se piaptână frumos părul, i se împletește apoi în o singură coadă în parte dindărăt a capului, care coadă atârnă pe spate la vale. Părul este astfel împletit, că pe mijlocul capului se află începând de pe frunte spre ceafă o cărărușe frumoasă și dreaptă, fiind părul dat în două laturi spre urechi. La Romani încă avea mireasa părul pieptănat cu cărărușe pe mijlocul capului, și anume aceea cărărușe se făcea cu ajutorul unei „hasta coelibalis” sau sulita Minervei, ca mireasa să nască eroi; numai cât că părul nu se pieptăna la Romane în o coadă, ci în mai multe.

Pag. 808 – Pe cosiță² la mireasă sunt puse în un anumit ord diferite flori, vara de grădină, iar iama de târg; pentru aceea se zice „e dusă mireasa să se înstruțe”.

Până când se gată mireasa, chemătorii și cei ce au venit după ea mai beau câte un pahar de vinars în casă la ea, mai joacă cu fetele ce s-au adunat aici de prin vecini, mai chiuiesc. – Las, că și mireasa se gată cu greu, dar apoi ei totuși se arată foarte impacienți cu această ocaziune: în continuu trimit după ea, ba merg ei chiar. în urmă se duce stegarul și o aduce de mână în casă la părinți, pentru ca de acolo să o ducă la mire. Mireasa numaidecât se îmbracă în suman și apoi, însoțită de fratele sau sora de mireasă, – dacă sunt, – precum și de chemătoare, cu ochii roșii de plânsul cel mult, pleacă în mijlocul chemătorilor către casa mirelui. Mersul nu este mai puțin zgomotos ca cum a fost venitul la mireasă și privitorii nici acum nu lipsesc, ba din contră sunt mai mulți. Mireasa cu

¹ I. T. Fane: Nunta la Romanii antici pe timpul republicii. „Familia” din 1875.

² Coadă în partea superioară formează un triunghi, adică de către fiecare ureche vine câte o împletitură de păr, care apoi în ceafa („în moalele capului” zice poporul) se împreună în o singură împletitură, adică în adevărata coadă. Împletiturile cele două ce formează triunghiul se numesc „cosițe”.

această ocaziune nu e iertat să fie însoțită de mire, – nici chiar de părinți, – afară de persoanele amintite mai sus, cu care apoi rămâne acolo la mire.

Datina, ca un chemător să aducă pe mireasă de la casa unde s-a înstruțat, apoi datina de a plânge mireasa la pornire spre casa mirelui, sunt niște datini pur romane¹.

Cei de la mire, auzind zgomotul, știu îndată, că vin cu mireasa; deci se și pregătesc să o primească. Mirele îmbrăcat iese cu o lumină în mână până în pragul ușii, pe unde are să intre mireasa, și aici o așteaptă. Ajungând mireasa aici, mirele o ia de mână, o duce în casă, unde o pune în fruntea mesei, iar el se pune lângă dânsa. Mireasa șede de-a dreapta mirelui, lângă ea vin frații de mireasă, dacă sunt, și apoi ceilalți oaspeți. –

Modul de a-și primi mirele mireasa în pragul ușii cu lumina în mână, iarăși e o datină română, unde tocmai așa se întâmplă primirea miresei, cum se întâmplă la țărani noștri. Apoi datina de a o duce pe mireasă la mire cu chiuitori, cu salturi și făcând voie bună se derivă iarăși din „domum deductio” al Romanilor. –

Străinii, – fetele și feciorii, – care s-au adunat aici din curiozitate de a vede mireasa, se departă acum pe la locuințele lor, și așa, rămânând numai oaspeții, încep a-și petrece. Oaspeții din seara aceasta sunt numai neamurile cele mai de aproape ale mirelui, străini nicidecât nu. Modul cum își petrec și cum se veselesc în seara aceasta nu variază nicidecât de petrecerile ce se fac în serile de după cununie cu singura excepțiune, că în această seară mireasa nu se joacă pe bani și că oaspeții cei mai de frunte nu sunt petrecuți cu muzica, când merg acasă, – La capătul petrecerii mirele este obligat să-și petreacă mireasa spre casă până la jumătate locul, însă nicidecât nu mai departe. – Depărtându-se fiecare la ale sale, abia așteaptă să se culce, căci mâne unul ca și altul are mult de lucru, deoarece mâne e ziua cea mare, ziua cununiei. – (Va urma)

Pag. 811- „Tribuna”, an VH, Sibiu, nr. 203 Joi, 6/18 septembrie 1890. Foița „Tribunei” – „Nunta la țăranul român din giurul Năsăudului” de Ștefan Buzilă. (Urmare)

III

În ziua cununiei, fiind deja știut, că la cine va fi ospăț pe seară, întâlnim dis de dimineață pe un om bătrân, care umblă din casă în casă. Acesta este chemătorul cel bătrân al miresei (dacă se face la ea ospățul pe seară; sau al nașului dacă se face la el). Acest chemător peste cămașă e încins cu o curea îngustă de piele, după care are un colac legat, de pe care se cunoaște, că ce e oficiul lui. Dânsul merge ca și chemătorii cei tineri mai

¹ I.T.Fane, *loc.cit.*

întâi la preot, apoi la nănași, după aceea la neamurile mai deaproape și în urmă la toți câți i s-au spus, că sunt de a se invita. Cuvintele, cu care invită el, sunt tot acele, cu care au invitat și chemătorii cei tineri¹ schimbând numai numele celui ce invită. Dacă dânsul intră în vreo casă, unde e fată, aici trebuie să se pună puțin să șadă, ca să șeadă norocul.

De regulă cununia se face numai după amiază, iar înainte de amiază numai arareori. Trecând deci de amiază, la casa mirelui se adună tot personalul oficios și se pregătesc a merge după mireasă să o aducă la cununie. Stegarul își ia steagul, lângă dânsul e mirele și celălalt personal oficios, și apoi, plecând între sunetele muzicei, chiuiesc, fluieră și sar mergând pe drum către biserică, unde lasă pe mirele singur, iar ei pleacă mai departe după mireasă. Mireasa acum este foarte supărată, că se desparte de părinți, de unde s-a și născut proverbul: „Ce stai drâmboiat (supărat) ca o mireasă?” – Dânsa, întocmai ca și în seara precedentă, când aude, că vin să o ducă, se duce la o vecină, ca să o gate. Găteala aceasta se deosebesce de cea din seara precedentă numai prin aceea, că până-când aseară avea flori numai pe coșite, acum își pune și o cunună de flori pe partea dinainte a capului, care apoi se și numește „cununa miresei”, întocmai după cum era și la Romani. – Întocmai ca și în seara precedentă, așa și acum, își petrec feciorii puțin cu jocul la casa miresei, până ce se gată aceasta, iar când e gata merge stegarul de o a aduce. Venind dânsa acasă, se așează în mijlocul casei și apoi vin înaintea ei toate neamurile, îi închină câte cu un pahar de băutură și totodată îi fac și câte un dar de ceva bani; în urmă mireasa sărută toate neamurile, făcând începutul cu părinții, și aceasta ca semn de rămas bun, de „adio”. Sărutările aceste se întâmplă între cele mai înfocate lacrimi, întocmai ca și la străbunii Romani. Chemătoarele, petrecătorii merg cu mireasa ducând chemătoarele colacii lor cu sine, iar ceilalți având fiecare câte doi colaci de mărimea celor ai chemătorilor legați de brâu. Se postează cu toții pe lângă stegar și muzicanți în mijlocul casei, unde chiuiesc și sar. În urmă se ia mireasa între petrecători și petrecătoare și între stegar, și apoi pornesc cu dânsa spre biserică, chiuind toți feciorii în cor: Ia-ți, ficuță, ziua bună²/ De la frați, de la surori,/ De la grădina cu flori;/ De la struț de tămâiță/ De mers altul pe uliță;/ De la struț de busuioc/ De mers altul pe la joc;/ De ta struț de mutătoare/ De mers altu-n șezătoare.

Se vezi acum, cum plânge mireasa, de cuțeți, că se rupe cămașa pe dânsa. Mersul pe drum este ca de comun foarte zgomotos. Ajungând la biserică, aici, lasă pe mireasa lângă mire, iar chemătorii se duc să aducă pe nănași. Ajungând la casa acestora, joacă

¹ Vezi mai sus.

² „Ficuță”, poporul pronunță „șicuță”; tămâița, busuiocul (*ocymum basilicum*) și mutătoare sunt niște flori.

puțin până se gată aceștia. Nănașul acuma își cheamă pe feciorul de pom, căruia îi dă desagii¹ cu colacul de cununie să-i ducă la biserică, precum și luminile de cununie, adică luminile ce trebuie să ardă în biserică la miri în mână până ce se citește evanghelia, iar în celălalt timp le țin nașii. Aceste lumini sunt în lungime cam de un metru, făcute din ceară de stup, legate pe lângă un bețișor subțirel cu bumbac roșu; pot să fie chiar și de stearin. Ocupând ficiorul de pom loc lângă nănași, pleacă cu toții spre biserică tot sărind și chiuind. Ajungând aceștia la biserică, mirele și mireasa merg și sărută mâna la nănași, care acum scot din dășagii de la ficiorul de pom 4 colaci și-i leagă la brăul mirilor, câte 2 la unul, mai având fiecare de acasă câte 4 legați tot la brău.

După aceasta venind preotul, mirii, nănașii, precum și alți privitori intră în biserică, pentru a se îndeplini cununia mirilor. Nașa, cât ce a ajuns în biserică, scoate din coșarca ce o are în mână un cot de pânză albă și-l pune jos, trebuind mirii să pășească fiecare cu piciorul drept pe pânză, care este simbolul, că după cununie se va nimici curățenia, virginitatea mirilor. Preotul, după ce a întrebat consensul mirilor, începe a face mai întâi logodna solemnă, care, după cum am zis, nu se face la casa miresei, iar după aceasta trece imediat la cununie. În timpul cât se citește evanghelia, „colacul de cununie”, care l-au adus nănașii, respectiv ficiorul de pom, se pune pe capul mirilor, fiind așezate în el 4 luminițe de ceară aprinse, iar la baza fiecărei lumini câțiva crețari. De aici proverbul despre fete: „Sciu, că nu ți-a ars foc în cap”, v. s. d. nu ești căsătorită. Colacul acesta după cununie îi rămâne popii. Părțile acele ce se scot din el pentru a se pute așeza luminițele și banii, se dau mirilor și nănașilor în decursul cununii unsă cu miere, pe care a adus-o nănașa în coșarcă de acasă. Preotul la logodnă, schimbând inețele, le așează pe degetul penultim (degetul inelului); o datină aceasta adusă de la Romani, care purtând inețele pe acest deget, credeau, că numai vâna din acest deget merge până la inimă, altele nu. E datină în unele comune, că în timpul, când se cântă „Isaia dăntuesce”, mirii se leagă jur împrejur cu o panglică. În unele comune e datină, că imediat după cununie mirii trebuie să se sărute o dată acolo în biserică înaintea preotului și a publicului, ca semn, că se iubesc.

¹ „Dășagi”, latinește bissacium, aceștia sunt doi saci legați deolaltă așa, că punându-se pe umăr, un sac vine dinainte și unul dindărăt. Fiecare sac de acesta poartă numele de desagă, având fiecare o mărime cam de o merță. În dicționarul l. române cit. p. 1056 se află următoarea definițiune: „Un sac deschis în partea de mijloc, care plin se poartă pe umăr sau se pune în spinarea unui cal, mul, asin etc.”.

În timpul cât sunt mirii la cununie, chemătorii, chemătoarele, druscele, petrecătorii, petrecătoarele și alți feciori și fete din sat, adunați înaintea bisericii, joacă în continuu chiuind și fișcăind. Când observă, că mirii ies din biserică, stegarul merge repede înaintea lor și le scutură steagul deasupra capetelor lor, iar mireasa îl prinde și ea cu mâna și îl scutură puțin. Tot atunci celălalt chemător dă „salve” cu un pistol ce-l are la sine. Când ies mirii din biserică, se țin prinși ambii de o batistă, ca să nu treacă nimeni printre ei, căci în cazul acela nu vor putea trăi în unire, sau va muri unul din ei cât de curând, după-cum cred.

Datina aceea de a duce mai întâi pe mire, apoi pe mireasă și în urmă pe nănași la biserică, nu e chiar statornică, ci pot să fie duși și în alt rând; ceea ce atârnă de la locuința unuia fiecăruia dintre ei.

După cununie, dacă se face și la nănași ceva veselie, merg cu toții direct la ei, iar de nu, merg la mireasă. Dacă face și nănașul ceva veselie, acesta se numește „prânzul nănașului”, deși e noaptea și nu pe timpul prânzului. Această veselie apoi decurge întocmai ca cea de la mireasă cu excepțiunea gogei, care nu se cântă decât acasă la mireasă. Dacă nănașul face prânz, de acesta e legată și „strângerea cu colaci”. Anume – **pag. 812** – toți finii anteriori ai nănașului actual, trebuie să ducă cu această ocaziune la el câte un „colac”, care consistă din 1/2-1 merță de grâu curat, sau dacă pot duce, și 2 colaci de mărimea colacului de cununie și a acelora ai chemătoarelor. Prânzul acesta durează o noapte întreagă.

De la nănași, sau dacă aceștia nu au făcut prânz – de la biserică, merg toți „uspecioii” direct la mireasă. Îndată ce au pornit către casa miresei, aceasta își ia chemătoarele, druscele, petrecătoarele, și asociindu-se și cu alte fete, merg faga la casa miresei, pentru de a-i cânta gogea. Fetele aici toate se așează după masă, iar mireasa rămâne în mijlocul casei. Atunci cea mai isteată dintre chemătoare o cere de la părinții ei să o lase după masă, zicând: „Jupâneasă soacră mare/ Și jupâne socru mare,/ Ne-am ruga la d-voastră,/ Să lăsați pe înălțata împărăteasa/ Să vie cu noi”la masă;/ Că noi bine vedem,/ Că slujba vi-o luăm/ Și din casă și de-afară/ Și din lucrul cel de vară,/ Da nu-i de a noastră vină,/ Că-i de vina/ Cui o dat mâna; Că, când mâna o dat,/ Pe noi nu ne-a chemat,/ Și când o încredințat/ Pe noi nu ne-a poftit/ Nu, că nu i-am trebuit”.

După aceasta părinții fetei mirese mulțumesc la chemătoare, apoi trimit pe mireasă să se pună în fruntea mesei. Pun apoi toate capul pe masă, se acoper pe capete cu o năframă mare și încep a cânta gogea precum urmează: „N-am venit să te vedem,/ Ci-am

venit să te muștrăm,/ Că dai portul cel fetesc/ Pe portul cel nevestesc?/ De frumos e mai frumos,/ Numai o țără-i lăcrămos!/
Plânge-ți goage¹ cununa,/ Că n-ai știut-o vrâsta,/ C-ai vrâstat-o puținel. – / – Plânge mama gogiței/ în stâlpuțul vranitei²/ Se roagă la sfântul soare/ Să ție diuca mare;/ C-azi e di de despărțare,/ Are-o fiică ducătoare/ Preste munți la alte curți,/ La părinți necunoscuți. – / – Plânge, goge, după masă,/ Că-i plânge și după casă/
Că te-or pâri vecinii/ Și te-or bate străinii./ Și te-or pâri fără vină/ Și te-or bate fără milă! – Așa-i rândul fetelor,/ Cum e rândul merelor,/ Până-s mere măruntele,/ Stau pe crengi înșirățele;/ Dacă prind a se mări,/ Ele-ncep a se rări,/ Dacă cresc și bate vânt/ Pică toate la pământ – / – Plânge-mă, maică, cu dor,/ Ți-am fost fată și ficior,/ Ți-am scos plugul din ocol/ Și ți l-am pus la ogor,/ Ca să samăn grâu de vară/Să-mi fac, maică, meringioară,/ Că plec în străină țeară.” –

În timpul cât fetele cântă gogea aceasta, sosesc și miretei³ la casa miresei, făcând cea mai mare voe bună, sărind și chiuind. Atunci 2 sau mai mulți oameni de ai miresei, aleși anume spre acest scop dintre cei ce sunt mai buni de gură, ies la pragul ușii pe care ar fi să între miretei în lăuntru. Pun pe prag un scăunel atât de lung, cât de lung e pragul. Pe scaunul acesta cu 4 picioare pun 2 colaci de mărimea celor de la steag și în mijlocul fiecărui colăcel câte un păhărel de vinars plin. Tot pe acest scăunel, care e acoperit cu un ștergar, mai pun și un tăier, în care se află coji de ceapă de cele roșii. – Ajungând oaspeții aici, dintre ei încă se aleg câte 2 buni de gură, care să poată sta de poveste cu aceia ai miresei.

Pag. 815 – „Tribuna”, an VII, Sibiu, nr. 204, vineri, 7/19 septembrie 1890. Foița „Tribunei” – „Nunta la țăranul român din giurul Năsăudului” de Ștefan Buzilă. (Urmare)

Acum începe unul dintre ai mirelui: Bună seara la d-voastră⁴/ Boeri de cinste și de omenie!/ V-aș întreba de trăit,/ De libovit;/ Văd bine, că trăiți,/ Că liboviți;/ V-aș întreba de fericita sănătate,/ Da aceea-i la D-zeu suită! – Oare ce saltă, ce veselie,/ Ce lucru poate să fie?/ Ce stați aici adunați,/ Preaiubiților mei frați?/ Noi mult loc că am umblat,/ Ca aicea n-am aflat/ Tocmai așa lucruri tocmite,/ Precum nouă sunt iubite!/?/ Noi venind sărind/

¹ „Goge” se numește aici per eminentiam mireasa; gogea (poesia) ce o cântă fetele miresei e deosebită de gogea ce se cântă, când se aduce cununa de grâu.

² „Vraniță” este un fel de poartă la ocol, făcută de lețuri înguste așezate între 2 stâlpi ce se numesc „armăsari”.

³ „Miretei” cu numele acesta se numesc exclusiv numai mirii, însă în înțeles figurat tot cu acest nume poporul numește pe toți oaspeții de la nuntă.

⁴ Tarostea aceasta am auzit-o de la Dimitrie Bosbiciu, econom în Rebrișoara.

Jucând/ Făcând o veselie mare,/ în casă-i plâns și întristare,¹ / Tocmai ca la-un lucru mare'/
Da fiți cu noi buni și blânzi,/ Că noi nu suntem flămânzi!

După aceste se apucă unul din lăuntru și începe a-i întreba, că ce vagabunzi sunt, de unde vin, ce caută, aruncându-li-se în obraz câte verzi și uscate. La aceasta răspunde iarăși unul de ai mirelui: Bine, bine, taroste de casă,/ Spune, că mie nu-mi pasă,/ Că sunt întreg ca mărul,/ Ți-oi spune tot adevărul,/ Noi vedem aici o poartă legată/ Și cu fiare n-ferecată/ Strânsă și adunată/ Lângă poartă/ Multă gloată./ Poarta-i legată cu paie,/ Gloata stă-n cap să ne sae;/ Și-i legată cu lanț de car,/ Ca să umblăm în zadar./ Poarta-i legată cu fune de fuior,/ Doară de noi v-a fost dor?

Cel al miresei răspunde din lăuntru: Nu ne temem noi de voi,/ Barem suntem trei sau doi/ Tot cu puști și cu pistoale,/ Cei mai mulți cu mânuri goale!

Celălalt: De-ar fi lucru cu bănat,/ Tot ți-oi spune adevărat,/ Decând de-acas am plecat/ Printr-o pădure-am intrat/ Când din pădure-am scăpat,/ Am nimerit la un capăt de sat,/ La un pod stricat/ Pe pod am încălecat,/ Dar s-a rupt o podea cu mine/ Și-am picat fără rușine;/ Mai cu seamă cu tărie/ A picat a mea soție²./ Până m-am sculat,/ Până m-am ridicat,/ Urma mi s-o astupat,/ Drumul nii s-o făcut cruce,/ Mai mult nu ne-am putut duce./ Înainte ne-a ieșit o babă sbârcită/ Spre al nost folos venită,/ Și ni-o spus/ Să mergem pe drum în sus/ Și să umblăm din casă-n casă,/ C-om³ afla a noastră masă./ Aici steaua ni-se lasă, deci ne faceți loc la masă. –

Începe apoi colăcarul miresei a-l întreba: Ei bine, cine ești, ce cauți, ce-ți trebuie, noi nu te cunoaștem. – Deci răspunde colăcarul mirelui: Eu ți-oi spune-adevărat,/ Tânărul nost împărat/ De dimineață s-a sculat,/ Fașă albă a spălat,/ Chică neagră-a peptănat/ Mare oaste-a adunat,/ Două sute grănițeri⁴./ O sută feciori boeri. –/ Pe noi doi⁵ el ne-a ales,/ Ca pe grâul cel dires⁶./ Care cu cai mai fagaci/ Și din gură mai șăgaci⁷./ Pe crângul cerului,/ Pe lumina stelelor/ Când steaua sta/ Și noi stam,/ Apoi steaua luminoasă/ Ne-a adus la d-voastre. –/ Îți spuni socru mie,/ Să fii omul cel voinic/ Că când se dă soarele n-deseară,/ Mare oaste te-mpresoară,/ Să lărgiți casa,/ Să-ntindeți masa,/ Că vine împăratu-ndată/ Cu

¹ Aludează la cântecul de j ale al gogei, care se aude de afară, precum și la plânsul miresei.

² Atunci arată cu degetul pe celălalt chemător.

³ „C-om” = că vom.

⁴ Versul acesta dovedește, că starostea aceasta e compusă de vreun fecior de pe Someș, pentru că în alte părți din apropiere nu au fost grănițeri.

⁵ Adică pe chemători.

⁶ Grâu dires = grâu vânturat, ales de pleavă.

⁷ Om „șăgaci” se zice un om comic, unul care te știe distrage bine.

oștirea lui cea lată! / Să se-adune aici tot satul / Ca să înveselească pe-mpăratul! / De nu-i ave bucate deajuns, / Să-ți cauți loc de-ascuns! / Să ai buți cu vin, / Care cu fân, / Vaci lăptoase, / Fete frumoase.

Luând apoi plosca de după cap, închină o dată la socrul mic cu vinars și zice: Na, socru mic, / Fii om voinic, / Pune plosca la gură / Și trage-o dușcă bună, / Dar nu bea să te îmbeți / Și apoi să nu ne vezi, / Că nu-i asta ca pe sate, / Zeamă de poame uscate! / Acesta-i rachiul de la Pitești, / Când beai te înveselești.

Apoi repetează: Dar nu bea să te îmbeți / Și apoi să nu ne vezi, / Să faci burta dobă / Și să te pui după sobă, / Să stai cu greluși de vorbă! / Și ai grijă, socru mic, / Nu o săruta cumplit, / Și să nu o săruți prea tare, / Că și căciula din piept îți sare, / O sărută-ncetișor, / Ca să-ți pară dulcișor, / La mireasă dă 8 boi / Și 7 vaci / Cu coame largi / Și tot să rabzi și să taci.

Până când socrul mic (tatăl miresei) ia plosca în mână, vornicul mirelui închină în modul următor: Faceți bine și iertați, / Că aceste ni-s vorbele, / Că suntem cam de pe munte / Și nu scim așa de multe, / Dar le-am uitat, / În un săculeț legat, / Și o fost cam înnorat, / Baremi cât le-am căutat, / Totuși nu le-am aflat, / Va da D-zeu și va însenina / Și iarăși le-om afla / Și-apoi le-om mai spune cândva.

Când starostile sunt către fine, atunci fetele în casă înceată cu gogea, și după ce fata, care a invitat pe mireasă la masa, a căpătat un colac, iar celelalte un țipoi, se departă de aici cele străine pe altă ușă, pentru că acum vin uspecioii în lăuntru.

Atât chemătorii cei de afară, cât și oamenii dinlăuntru ai miresei, care stai de vorbă la ușă, se numesc „colăcari” sau „starosti” (lat. *intermedius*), lucrarea, respectiv oficiul lor „colăcări” sau „stărostit”, în Moldova: conăcarie, conăcașie; în Muntenia: conăcerie, olăcerie, orație, olăcașie, (vezi Sevastos, op. cât., pag. 99).

Cu această ocaziune se adună aici o mulțime de oameni din sat, pentru ca să audă stărostitul. Acest stărostit își trage începutul din „locutio fescmna” a Romanilor, care se ținea la ușa casei mirelui de către oarecare – **pag. 816** – oaspe atunci, când ducea mireasa la mire cu „pompa nuptialis”. Elena Sevastos (op. cât., pag. 26, 35, 48) numește staroste și pe cel care cere fata în seara fidanțării, dar pe aici acela n-are nume deosebit.

După finirea starostii, chemătorii mirelui pun mâna pe cele 2 păhărele cu vinars de pe scaunul și le beau, iar colăcarii le pun bine. Voiesc apoi a intra în lăuntru, dar nu sunt lăsați de colăcarii miresei până nu plătesc vama. Atunci dâșii dau un crețar, dar cei din lăuntru nu se îndestulesc; dau apoi un crețar de 4, o pițulă, dar nici așa nu se îndestulesc cei din lăuntru, ci zic să nu se facă, fără să dea bani, căci uite (și atunci arată scoartele roșii

de ceapă de pe tăier) ce bani avem noi! Colăcarii mirelui la acesta duplică pițula și repede apucă scaunul și intră în lăuntru.

Abia au intrat în tindă și au și dat de o altă piedică, căci ușa casei e închisă, respectiv ținută din lăuntru, că nu pot intra în casă. Ușa e ținută de frații miresei, cărora încă trebuie să le plătească vama. Plătind-o și pe aceasta, intră în casă. Din casă iau pe mireasă și pe socrii mici și ies afară în ocol (ogradă).

Aici toți uspecioii se prind de mână și formează un cerc în jurul soacrei mici sau al altei femei istețe și încep a juca roată după muzică. Muiera din mijloc are în un șurț sau pânzătură grâu, fiind pânzătura cu parte de jos pusă după brâu, ca să nu se verse grâul; în mâna stângă are o cofă nouă, cumpărată de nănași, plină cu apă proaspătă, iar în mâna dreaptă are busuioc uscat, pe care îl tot udă în cofă și stropește cu el pe oaspeți jucând, apoi pe rând la fiecare îi pune în poală la cămeșe, la muiera în pânzătură, câte puțin grâu din poală de la ea. Astfel jucând încep a striga (a chiui): Moldovene, Moldovene,/ Samănă grâul devreme,/ Că s-o coace, nu te teme.

Oamenii mirelui chiuiesc: Dă-ne grâu, nu ne da pleavă,/ Că ni-e mirele de treabă;/ Dă-ne grâu, nu ne da orz,/ Că ni-e mirele frumos.

Muiera din mijloc răspunde: Na-vă apă din pârâu (și îi stropește)/ Că mirele-i din neam râu,/ Na-vă apă din fântână,/ Mireasa-i din viță bună!

Finind apoi jocul, aruncă cu toții grâul peste casă, ca să crească celor tineri căsătoriți holde frumoase, chiuind: Crească grâul cât casa/ Să trăiască mireasa!

Acest joc cu grâu, după mine, se derivă din „sacrificiul de nuntă” al Romanilor, pentru că și la acela aflăm o muiera matronă purtând în mână un blid cu fructele de lipsă la jertfă și mergând înaintea celorlalți oaspeți, care asistau la sacrificiu. –

După aceste intră cu toții în lăuntru și se așează la masă, ca să se ospăteze. Mirele și mireasa ocupă loc în fruntea mesei, lângă ei nănașii, apoi urmează ceilalți oaspeți, totdeauna foarte numeroși, în rândul: bărbat, muiera, până-când mai pe urmă la masă șed ficiorii și fetele, care au ceva oficiu la nuntă.

Aranjamentul în casa de ospăț e următorul: casa înainte de toate este curățită foarte frumos și împodobită cum numai e posibilă. Pentru oaspeți sunt puse mese jur împrejurul casei atâtea, câte se crede, că vor fi deajuns. Mesele sunt acoperite cu acopereminte albe, și fiind ele încornurate, în fiecare corn de masă se află câte un „țipoi”¹, iar în mijlocul mesei un tăier cu sare, pentru ca după un pahar de vinars cine va voi, să mănânce țipoi

¹ „Țipoiu”, țipou, aceste sunt niște pite de mărime mijlocie, făcute din făină de grâu mestecată

sărat. Afară de aceea se află pe masă ulcioare și flăști de vinars. La fiecare masă stăpânul casei pune câte un „paharnic”, care toarnă la oaspeți să bea pe rând. – Muzica totdeauna ocupă loc lângă ușă și trebuie să asculte voința tuturor, ceea-ce e foarte greu, dacă se amesteca limbile. Păharnicul are grijă, ca paharul să meargă pe rând și nu cumva să rămână careva nebăut, iar de va bea dublu, norocul lui.

Fiecare oaspe, când vine la ospăț, trebuie să aducă cu sine „un blid de plăcinte”, adică 6-8 plăcinte cum le fac ei, iar pe acest blid de plăcinte o bucată de carne friptă; afară de aceea 1/2-1 litru vinars, pe care și-l pune dinaintea lui pe masă, iar plăcintele cu carnea le dă la socăciță. La oște de atare natură totdeauna se conduce ca bucătăreasă sau socăciță cea mai măiastră femeie din sat în privința pregătirii bucatelor.

După ce paharnicul a dat câte 2-3 rânduri de pahare, îndată încep oaspeții a căpăta voe. Feciorii oficioși de la nuntă, lângă care se alătură și alții „nechemăți”, stau în apropierea muzicii. Aici chiuiesc, hopăesc, flueră, sar de se cutremură casa. Țigani încep a trage „de strigat” și atunci încep ficiorii a chiui câte și mai câte, ca d. e.: Fătuță din 2 părinți,/ Ce cugeți de te măriți;/ De-ai sci cum e măritată,/ Ai șede la mă-ta fată/ Și-ai împleti coadă lată./ Că stebila-i¹ o haină grea,/ Multe gânduri îți dă ea,/ Peteaua-i haină ușoară/ Suflă vântul și-o doboară/ frunză verde amu se face/ Om frumos la frumos trage,/ D-apoi² cel hâd ce se face?/ Frunză verde sângerel¹/ Tot a merge cătinel/ Pân va da de-un hâd ca el.

Într-aceasta cei de la masă închină cu păhărelul zicând: Păhărelu-i cât un cui,/ Cum îl pui la gură nu-i.

Tot continuând cu păhărelul, încetul cu încetul se observă influența băuturii la oaspeți și cu deosebire la muieri, care acum așa bună voe au, încât nici nu mai pot bea fără de a chiui una păhărelului după muzică: Și acest păhar l-oi be/ Să știu mâine c-oi zăce,/ Și acesta l-oi înghiți»/ Să știu mâine c-oi muri,/ D-acesta l-oi be de-a dușcă,/ Să știu c-oi muri de pușcă!

Altă muiere din altă parte a casei, ca să nu o întreacă altele, ia și ea un păhar în mână și chiuiesce: Așa zic vecinele,/ Că eu-mi beau găinile;/ Dar eu de m-oi mânia/ Și cocoșul mi lo-i bea!

cu de cucuruz și se folosesc numai cu ocaziunea ospățului.

¹ „Stebă”. Femeile măritate spre distingerea de fete poartă stebă, care nu sunt altcum, decât coada de păr ce ca fete o purtau pe spate, acum o pun pe cap în formă de cerc și acesta se numește stebă.

² D-apoi, dar apoi

Pag. 819. „Tribuna”, an VH, Sibiu, nr. 205, sâmbătă, 8/20 septembrie 1890. Foița „Tribunei” – „Nunta la țăranul român din giurul Năsăudului” de Ștefan Buzilă. (Urmare)

Stăpâna casei, când își vede oaspeții așa cu voe, nu poate de bucurie și luând, și dânsa un păhărel, se ridică și, adresându-se către toți, zice: Fiți, prieteni, cu voe bună/ Până suntem dimpreună,/ Că dacă ne-om despărți,/ D-zeu sci ce-a mai fi,/ Care pe unde-om trăi!/ – Săracii prietenii mei/ Cum veselesc cu ei./ – Să jucăm până ce-i nuntă,/ C-apoi mintenaș se ciuntă!

Începând a fi căldura din casă nesuferibilă și începând a simți oaspeții, că băutura se cam sue spre prea multă voe bună, atunci mai ies în tindă sau în șură la joc. Fetele de prin vecini, care cu atari ocazii dorm numai iepuresce, cât ce aud muzica, că cântă afară, numaidecât se scoală și vin și ele la joc, căci, vezi Doamne, trebuie să joace la nunta prietenei lor. Încep a juca aici „Archeneaua”, „Boereasca” și în special „Ardeleana” (modul jocurilor acestora vezi-l în *Magnum Etimologicum Romaniae* tom II, fesc. II, coloana 1494 descris cu multă precisiune de un Someșan). Mai joacă apoi de mână și un joc numit „Țiganca”. Să auzi acum în joc la chiuituri, care de care mai interesante: Dragu-mi cu cine joc,/ Că miroase-a busuioc!/ Și mi drag cu cine sar,/ Că miroase-a măghiran/ Să trăiască nănașu,/ Pentru dânsu-i libovu;/ Să trăiască nănașa/ Pentru dânsa-i dragostea.

Unul din altă parte neplăcându-i cum zice muzicantul: Țigane, cetera sa,/ Trebui-re-ar zugrăvită/ C-un dărab de lemn lovită/ Și pe sub vatră zvârlită./ Vai de mine, bine zici,/ Trage-ți corbii carnea-n huci./ Vai de mine, bine tragi./ Tragă-ți corbii carnea-n fagi.

Dacă sunt câte doi, care să nu joace bine, îndată se află câte unul, care să le chiuiască; Vai săracii și acești-doi,/ Cum pisează de oloi,/ Vai săracii și acești ni,/ Cum pisează sâmburii.

Dacă se gată un joc încep altul și tot așa continuă până se satură de joc. În timpul acesta bătrânii, cărora nu le place jocul, rămân în casă lângă păhar și aici ei încă își petrec cu cântece. Așa cântă unul: Când eram în vremea mea,/ Cetera nu-mi trebuia,/ Că-mi era gurița mea./ Bătrânețe cu slăbie,/ Nu-mi cădeți năpastă mie,/ Năpastă de mi-ți căde,/ Cu săcurea voi tăia.

¹ Sângerele e un fel de lemn.

Adeseori la atari cântece acompaniază și muierile și atunci se produce un cor minunat, încât ai tot asculta. Precum se vede, nu e deosebire între tineri și bătrâni și toți se veselesc pe întrecute.

După aceea mai vin în lăuntru cu toții, se așează la masă și încep a mai gusta din băutură, închină unul la altul, însă fără a ține toasturi lungi, deoarece Românului nostru i se uresce a asculta atari orații; el e datat a zice „străesci” (să trăiești) și apoi să bea, iar dacă totuși mai adaugă ceva, atunci pentru el e destul atâta: „Dumnezeu îți dee sănătate și noroc, Dumnezeu te bucure!”. Ficiorii parcă nu se vor mai sătura niciodată de joc; ei, dacă intră în casă, se așează iarăși lângă muzică și acolo prinzându-se de după cap unul cu altul sar și chiuiesc în continuu. Nevestele cum au căpătat voe, merg și se bagă între ei și apoi cu toții strigă una și aceeași strigătură. De câte ori bea mirele sau mireasa, ori altă persoană distinsă de la ospăț, strigă cu toții cât pot de tare „să trăiască”, „vivat!”.

La un timp mai ies iarăși afară la joc, dacă au timp, și joacă pe întrecute. Acum, fiind toți bine dispuși, joacă „Perina” și aici capătă nevestele voe de a chiui: Cine joacă perina,/ Multă gură-a căpăta/ Și bătaie pe atâta.

După ce s-au săturat iarăși de joc, intră din nou în casă și aici dispune nănașul la muzicanți, după-ce s-au așezat toți la locul lor, să zică Jocul miresei”, adică încep a juca mireasa pe bani. Înaintea nănașului se află un talger (tăier), pe care pune atâția bani, câți poate și cu cât voesce a cinsti pe mireasă. De la acest talger se zice: „pun pe talger”, adică bani. Cel ce pune bani pe talger învârte mireasa de 2-3 ori și până când pune altul pe talger, până când adică nuo răscumpără altul de la el, se zice, că mireasa e a lui; pentru aceea, până când nu se insinuă altul, nici nu-i iertat să o lase de mână. Mai întâi începe a o juca pe mireasă nănașul sau nănașa, după aceea urmează toți oaspeții până la cel din urmă. La jocul acesta încă se strigă deosebite strigături. Așa d. e. strigă un neam de al miresei: Săraca mireasa noastră/ Că-i ca floarea de pe coastă/ Dar mirele-i meteleu/ Râu mă tem c-or trăi rău!

Apoi de exemplu vre-o soră a miresei sau vre-un frate: la seama, cumnate, bine,/ Că iai sora dingă mine,/ Cu dânsa să trăesci bine!/ De-oiu vede, că trăesci rău,/ Mai mare voinic sunt eu/ Înapoi ca să ți-o iau! Hei, cumnate dragul meu,/ Nu ținea pe sora rău,/ Că n-o fost de nasul tău,/ C-o fost de nas de căprar,/ Cu năframă-n în buzunar.

Îndată-ce gată unul de jucat mireasa, nănașul strigă de după masă „noa la merță și la voe bună, haida raita, care-i gata!” – Cu ocaziunea jocului acestuia e în datină, că „făgăduesc” la „gazdele cele noue” și orice obiecte folositoare pentru ei, d. e. o oaie, o junincă, o găină, o zi de plug, un **miel**, o merță de bucate etc.

Când a ajuns mireasa în mâna celui din urmă și numai sunt alții, care să o joace, de la acela trebuie să o răscumpere mirele. Anume mirele trebuie să dublice toată suma aceea ce o pune respectivul pe talger. Să-l ferească D-zeu pe mire să nu fie acela amoresul vechi al fetei, căci atunci tot târguiesc, până în urmă se golește punga mirelui; în urma urmelor mireasa totuși trece în posesiunea lui. Când se învârtă mirele cu mireasa, atunci nănașa strigă de după masă: Joacă fina cu finu/ De tremură pământu,/ Joacă finul cu fina/ De se tremură casa!

Datina de a-și răscumpăra mirele mireasa încă se trage de la Romani. La Romani adică era o căsătorie ce se încheia prin cumpărarea simbolică a miresei. Anume un atare cumpărător sau „*libripens*”, ținea în mâini niște cumpene, în care mirele aruca un ban, de regulă un as de aramă, și prin aceasta fata respectivă trecea în posesiunea lui.

Finindu-se și jocul miresei și fiind acuma și timpul înaintat, la rugarea socăciței ies oaspeții oferă de mai joacă un joc două, până când acesta pune „cina” pe masă. Intrând apoi iarăși în lăuntru, se așează fiecare la locul său pe lângă mese, pe care acum sunt așezate bucatele spre mâncare. Înainte de cină, mai beau câte un pahar, apoi sculându-se în picioare, nănașul cel mare zice un „Tatăl Nostru” și după aceea încep a mânca. Nănașul, până a nu mânca, e datina să dea la socăciță o plăcintă. Această plăcintă se dă numai cu anumite ceremonii și numai atunci, când ospățul e în casă la mireasă. Mai – **pag. 820** – întâi se pune, respectiv se împlântă în plăcintă un păhar cu vinars cu fundul în sus, însă așa, ca să nu se verse vinarsul din pahar; apoi se împlântă în plăcintă o lingură, nisce oase și câțiva crețari. Provoacă apoi nănașul pe muzicant să zică de chiuuit și, ridicând dânsul sau nănașa plăcinta într-o mână, invită pe socăciță să vină să i-o dea și zice chiuind: Socăciță, socăciță,/ Socăciță vină-n coace,/ Ce-ai făcut mie nu-mi place:/ Curechiul e cu omide/ Ni l-ai pus pe dinainte,/ Urechiuși încornorate,/ Socăciță nespălată.

Socăcița răspunde: Frunză verde de costreie, Cui nu-i place, las să stee!

Nănașa: Of, de Luni și până Joi/ Tot cu mâna prin țipoi,/ Pentru doi grăițărași noi!/ Of, săracă socăciță,/ Mult te-ai fript pentru-o groșiță;/ De-ar fi groșița de-argint/ Te-ai mai frige cât te-ai fript;/ Da groșița-i de aramă,/ Tu te-ai fript fără de seamă! Hop!

Socăcița: Nu mă ocări așa rău,/ Că-s copilă din Bârgău,/ Nu-mi număra banii de aramă,/ C-acea n-au nici o seamă;/ Făr numără-mi de-argint,/ Ca aceia-s luați la rând. (Va urma).

Pag. 823 – „Tribuna”, an VH, Sibiu, nr. 206, marți, 11/23 septembrie 1890. Foița „Tribunei” – „Nunta la țaranul român din giurul Năsăudului” de Ștefan Buzilă. (Urmare și fine)

Nănașul: Bine-mi pare de ce-mi pare,/ Că și eu sunt nănaș mare,/ Am mai fost de două-ori/ Și-oi mai fi de nouă ori!

Socăcița: Of, săracu nănașu,/ Tot închină și suspină/ Și-i cu gândul la găină,/ Da găina-i cucuiată,/ În cămara încuiată,/ Adă cheia s-o descuiu/ Să o dau nănașului,/ Să o taie drept în două/ Să ne facă parte și nouă.

Nănașa: Nice asta nu-i așa/ Fără gura ta cea rea/ Nice asta nu-i văjită/ Fără gura ta rânjită! Hop!Hop!”

Cu acesta se gată disputa și nănașa predă plăcinta la socăciță. Nănașul singur are dinaintea lui pe plăcintă pusă o găina, pentru aceea se face amintire mai sus în dispută despre găină. Cu acesta încep a mânca în liniște, până-când fiecare s-a săturat. Se ridică apoi de la masă, dau mulțumită lui Dumnezeu prin rostirea unei „Născătoare de Dumnezeu”. Acum cam de regulă e dimineață și încep a se pregăti să meargă la mire, unde îi așteaptă cu atâta dor.

Înainte de a pleca la mire „se fac schimburile”, adică își dau daruri împrumutate. Așa nănașii dau la fiecare neam de al miresei colaci și mireasa dă asemenea 2 colaci nănașilor¹. Tot acum mireasa, adică fina „spală pe nănașa”, adică o udă pe față cu câțiva picuri de apă și o șterge cu un ștergar frumos, pe care îl dă nănașei, iar pentru aceasta capătă un dar de la nănașa, pr. Niște desagi necusuți, adică numai pânza sau o pereche de mâneci țesute de cămașă muierească etc. Acum dă mireasa cămașa ce a pregătit-o pentru mire însoțită de 2 colaci; iar acesta îi predă ciubotele.

Când merg acum la mire, chemătorii trebuie să ducă zestrea miresei, care consistă din veșminte. O ladă nouă e plină și de pe greutatea ei se vede, că mireasa a căpătat multe veșminte. Se întâmplă însă, că mireasa fiind sărmană, nu are veșminte, atunci pune petrii în ladă, pentru că aceasta fiind închisă, nu poate vedea nime ce-i în ea, și cu aceasta înșeală pe chemători de zic, că mireasa a fost „foarte îmbrăcată”. Chemătorii trebuie să ducă lada pe mâini, alții d. e. cuscii etc. duc în spate perini, țoale, (cerge) etc. Petrecătorul însă duce o față de masă, în care se află o plăcintă și o găină friptă, căci mireasa nu voescă a pleca de la părinții ei fără merinde. Merg acum pe drum toți prinși de după cap, formând câte 2-3 șiruri cât e drumul de larg. Țiganii pe mijloc trag pe ceteră cu toată nădejdea, căci dacă nu, apoi în dispoziția acesta a spiritelor mai capătă și peste cap. – Toți cu tânăr și bătrân, bărbat și femeie chiuiesc pe întrecute, mergând de tot lin, ba mai stând în loc etc.

¹ Unde nu se spune mărimea colacilor, peste tot să se știe că sunt, ca și de la măcauăle chemătorilor.

așa că le trebuie cam de 30 ori atâta timp să ajungă la mire, ca cum ar merge liberi. – Mireasa, când îi ridică ficiorii veșmintele să plece cu ele, începe a chiu: Mulțumesc la măicuța./ Că mi-o umplut lăduța/ De haine ca mătasa/ Și de giolgiu și de bumbac/ Și m-o dat după om drag!

După acesta imediat, încongiurată de chemătoare, de druște, de petrecătoare se pun în fruntea oaspeților și mergând îi cântă gogea. – Se produce un ce tare atrăgător, când deoparte cântă gogea, iar de altă parte chiuiesc, fleșcăiesc, hopăesc, sar, strigă, când bea careva, să trăiască; cu un cuvânt peana nu poate descrie aceasta. – Luminile de cununie, ca ori și când, când merg undeva, așa și acuma le duc mirii aprinse, iar ceilalți au alte lumini sau felinare aprinse.

Datina de a merge în modul acesta pe drum e o datină romană. Și anume la Romani, când se ducea mireasa la casa mirelui cu așa numita „pompa nuptialis”, două neamuri mai deaproape ale mirelui, precum și trei „virgines” o conduceau pe aceasta. Cel-ce duce fața de masă cu găina și plăcinta e identic cu cel ce ducea la Romani cu această ocaziune „panis farreus”, care era un fel de pânișoară sau lipiu. Jocurile, salturile, chiuiturile ce se fac la poporul nostru cu această ocaziune sunt o derivare din jocul „thiasus”, care îl jucau Romanii, când duceau mireasa, și care era im joc din cultul lui Bach, care se folosea la ospețe. Afară de aceea lumini purtau și Romanii, ei încă duceau câte un obiect de al miresei, iar „virgines” cântau pe drum anumite hore, care sunt toate identice cu gogea de azi.

Una e de însemnat și anume: mireasa, înainte de a pleca la casa mirelui, „se îmbălțește”, adică i se pun stebile pe cap, pe aceste pun o năframă mare albă cam de 1 m. ce se numește „sovon” (adică vâlul de mireasă). Acesta se leagă de stebile cu o ață împletită din scule roșii, galbene și albastre. Sovonul acesta e semnul, că dânsa de azi înainte nu e mai mult fată și e iarăși de origine română, Anume își trage originea de la „flammeum” al miresei romane și care era un vâl de culoare galbenă, cu care se acoperea mireasa romană.

Ajungând oaspeții la mire, acolo iarăși se face petrecere sau ospăț. Mai adeseori se întâmplă însă, că mirele nu adună oamenii până seara, pentru-că trebuie să mai și doarmă. La petrecerea mirelui dintre tineri nu vin numai chemătorii și chemătoarele, ceilalți toți după ospățul de la mireasă au gătat pentru acel rând cu nunta; ba dacă strânge nănașul cu colaci, atunci numai la nănași merg, și la mireasă nu; cu un cuvânt, ei nu participă decât în o seară la ospăț.

Adese-ori se întâmplă, că mirele și mireasa adună oaspeții câte în două seri la ospăț și atunci se fac petrecerile alternative și nunta ține câte 4-5 zile.

Este de însemnat, că dacă petrecerile nu sunt împreunate, adică nu se continuă, atunci mirele și mireasa petrec pe nănași și pe alți oaspeți de onoare tot cu muzica și cu steagul până acasă; și când e să vină iarăși la petrecere, merg cu muzica după ei.

Pe Someș nu e datină, ca ospecioii să umble cu carul, ci numai când sunt din sate străine vin și merg cu căruța.

Se întâmplă câteodată, că fiind sărmani mirele și mireasa, se înțeleg și fac numai în o singură casă petrecerea amândoi.

Dacă unul dintre căsătoriți e văduv, și anume mireasa: atunci nu se face steag, nu este muzică, nu se îmbălțește mireasa, nu se în struță; iar dacă e bărbatul, poate fi cu toate cele ca și cum ar fi holtei.

Dacă mireasa este din alt sat, atunci nu vin oaspeții de acolo până când nu isprăvesc cu totul, apoi se pun pe căruțe și vin la mire. Cu această ocaziune chemătorii umblă călări și poartă în spate niște „chepenege” fără mâneci, cu guler îndoit, făcute din pănură albă și tivite cu postav de diferite culori, care chepeneghe sunt adevărate „togi” de ale Romanilor.

– Celelalte decurg în modul descris mai sus toate. –

Cam de regulă ospățul se gată la mire. Acum după atâta osteneală, după atâtea nopți nedormite, sunt foarte osteniți cu toții; în urma chiuitului celui mult toți sunt răgușiți și se văd pe ei urmele ospățului cu săptămânile. – Aceasta ar fi nunta țăranului român din jurul Năsăudului. –

Pag. 824 – După ce – încât mi-a stat în putință, – am descris nunta poporului țăran român din jurul Năsăudului, să-mi fie permis a face pe scurt câteva observări. —

Sunt foarte multe lucruri foarte frumoase și interesante în nunțile din poporul nostru, sunt multe momente de cea mai mare însemnătate; – dar fără îndoială sunt altele precât de neînsemnate în sine, pe atât de periculoase. Să căutăm numai la câteva. Pedepsa la care se obligă căsătorinzii în caz de ruperea credinței, sila părinților, etc.! Au nu sunt aceste așa niște lucruri, care ruinează societatea în mod indirect, *quidem*, dar cu foarte mari efecte? Da, căci dânsle dau ansă de a se face căsătorii din silă, și fructele unei atari căsătorii, – unde soții trăiesc laolaltă numai din silă, fără iubire, fără stimă și fără alte multe calități ce trebuie să aibă o adevărată căsătorie, – sunt de cea mai mare stricăciune societății. Copiii atâtor soți de căsătorie niciodată nu vor ave atare creștere, încât să fie membri folositori familiei lor și prin dânsa societății omenеști. Cu tot dreptul căci familia educațiunea și instrucțiunea din o familie pun basă bună sau rea statului. Ori doară trebuie să mai consider și alte părți rele ale acestui lucru trist! Nu, căci oricine se va putea convinge singur, judecând asupra lui!

Ce să mai zic oare de morburile cele multe și lungi ce se derivă din șederea la ospăț câte 4«5 zile fără a dormi baremi cât de puțin? Ce să zic despre timpul cel scump care îl pierde atâtea brațe tari pentru lucru? Ușor poate afla oricine concluziunea.

Sunt apoi o mulțime de lucruri, care sunt în contrazicere crasă cu principiile, pe care le propagă religiunea noastră și care pe zi ce merge se înmulțesc fără nici un folos de cei răuvoitori sau mai bine zis ignoranți.

Va zice poate cineva, că eu singur îmi contrazic, susținând o dată, că datinile poporului nostru sunt tesauri neprețuiți, iar de altădată pledând contra lor. Nici decăt. Nu sunt în contra datinelor pure și oneste, ci le prețuiesc și respectez: zic însă și voi zice că datinile rele, datinile aduse de unii și alții fără a căuta la urmările lor, fără a căuta la stricăciunea ce produc, – trebuie stârpite, le trebuie zis: *Vivite felices, quibus estperacta fortuna iam sua!*

Preoții și inteligența de pe la sate sunt chemați în prima linie a veghia asupra integrității și purității moravurilor unui popor; ei au ocasiune de a vede și a se convinge ce e rău și bun în popor; prin urmare datorința lor este de a lucra din toate puterile, ca răul să se delătore și să se păstreze binele curat. –

19 iulie 1890.

NECESITATEA CERCETĂTORILOR ETNOGRAFICE ÎN ȚARA NĂSĂUDULUI

Teodor ONIȘOR

„Și cum vin cu drum de fier,

Toate cântecele pier”.

Eminescu.

Când m-am apucat să schițez rândurile ce urmează, mi-au venit în minte versurile lui Eminescu, așezate ca moto sub titlul meu. Ele mi-au sugerat întrebarea: în cât timp, calea ferată nou introdusă și prelungită pe valea Someșului, în Țara Năsăudului își va arăta urmările: bune și rele? În special mă gândeam: cam în cât timp va reuși drumul de fier să ne aducă și să ne răspândească civilizația modernă orășenească, uniformizatoare, în satele grănicerești.

Pentru a putea răspunde la această întrebare, am căutat să mă conving mai întâi dacă într-adevăr această civilizație modernă, orășenească, a fost și este ea distructivă și uniformizatoare? În acest scop am făcut o mică incursiune în publicațiile noastre mai accesibile, iar rezultatul a fost edificator, după cum vom vedea.

Dl. Prof. S. Mehedinți, adâncul cunoscător al problemelor noastre etnice, ne spune X, p. 6^x că epoca actuală se caracterizează printr-un grozav dezechilibru creat prin dezvoltarea extraordinară a tehnicii materiale, printr-o superlativă evoluție a mării industrii pe de-o parte, iar pe de alta, printr-o vertiginoasă prăbușire a unor laturi ale culturii, în special în latura etică, etc. Într-un cuvânt. „Epoca actuală se caracterizează printr-o dezordine extraordinară în latura tehnicii culturale și printr-o tehnică admirabilă în latura industrială”. „Paralel cu tehnica acestei industrii a mers și o devastare a omenirii, cum nu s-a mai pomenit de când există omul pe pământ; ramuri întregi de oameni, de rase și mai ales sub-rase, sunt pur și simplu nimicite, iar alele pe cale de dispariție” x, p. 8.

*O adevărată „devastare etnografică” x, p. 15.

Din domeniul științelor naturale știm că s-au luat anumite măsuri, internaționale chiar, pentru paza unor specii de animale sau vegetale primejdiate în existența lor, creându-se numeroase rezervațiuni sau parcuri naționale, de protecție. Dacă lucrurile stau astfel, zice Dl.

* Cifra romană din paranteză indică numărul de ordine din bibliografia de la sfârșit, iar cifra arabă indică paginile din publicația respectivă.

S. Mehedinți, atunci „cu atât mai mult suntem datori să păstrăm ce se mai poate păstra din marele arbor al omenirii, care a dat atâtea ramuri din tulpina sa primitivă” x, p. 11-12.

Ne miră însă faptul că oamenii de știință din Apus – cu excepția Americanilor, care cel puțin de formă, au creat Statul Indiana pentru Autohtonii din continentul de Nord al lumii noi – n-au luat, după cât știm, nici o inițiativă, n-au făcut nici o intervenție pe lângă guvernele țărilor care stăpânesc teritorii cu popoare expuse pierii. A trebuit să ajungem anul 1938, când Congresul Internațional de Științe Antropologice și Etnologice ce s-a ținut la Copenhaga să primească cu entuziasm propunerea Etnografului român Prof. Romulus Vuia, care, în numele științei și a umanității, a cerut să se facă intervențiuni pentru crearea de rezervațiuni etnografice pentru popoarele și rasele amintite cu dispariția, ca Vedașii, Papuașii, Pigmeii, Boșimanii, Hotentotii, Eschimoșii etc.

Tot Dl. Prof. S. Mehedinți ne spune că lucrurile au ajuns așa de departe încât au făcut pe un episcop din Statele Unite să afirme că. „Civilizația ne duce către cimitir”. Căci, într-adevăr, spre cimitir se îndreaptă, în chip fatal, acei țărani care au devenit atât de „burghezi” încât, ca în America, „se duc cu automobilul în pădure sau pe câmp la arat și se întorc tot cu automobilul. Este un plugar cu picioarele moi, care nu poate ține pas cu plugarul care se întoarce pe picioarele lui” XIV, p. 35.

Această „binefacere” a civilizației „burgheze” se simte din plin și la poporul nostru.

Dl. Prof. S. Mehedinți într-o carte recentă, spune următoarele cuvinte foarte grele. „Ca profesor de geografie și etnografie, consider faza prin care trece poporul nostru ca cea mai gravă dintre toate câte le-a văzut până acum” XIV, p. 103. „De mii de ani, de când trăim împrejurul Cârpiilor, niciodată neamul nostru n-a fost mai strâmtorat decât azi” XIV, p. 210.

Cred că merită să cercetăm mai de aproape lucrurile și să vedem ce l-a făcut pe acest savant, foarte cumpătat și cumpănit în expresii, să rostească astfel de cuvinte grave.

Pentru ca să nu credem că acele cuvinte au fost spuse numai ca să ne atragă atenția asupra unor vremuri care ar putea să vină, Dl. Prof. S. Mehedinți ne descrie uimitoarea transformare care s-a petrecut sub ochii Domniei – Sale în Soveja, satul copilăriei lui, din munții Vrancei, unde a apucat o viață arhaică, aproape ca a Dacilor din timpul lui Zamolxe. „În satele de lângă munte, au fost până mai ieri case în care nu se afla un lucrușor cât de mic, adus de aiurea „până și cuiele de bătut șindilă pe acoperiș, erau făcute de localnici, din lemn de tisă” XIV, p. 266, *care, după ce „le cuprindea bine fumul și stergia nici nu mai putezeau” /XIV, p. 103/. La fel îmbrăcăminte, toată era lucrată în casă, de mâna țăranilor. Hrana, tot așa, se pregătea la fața locului, căci pometurile, prisăcile, și mai ales stânele erau dovezi de străveche adaptare la mediul geografic.

Cu un cuvânt, străbunii noștri ajunseseră la o înaltă civilizație, adică la o dezvoltată tehnică materială în lupta de adaptare la mediu. Toate ale casei erau ticluite din lemn, lână, piele, în și cânepă sau coajă de tei, după canoanele unei industrii străvechi, apucată din moși strămoși. Se putea spune că ajunseseră chiar la autarkie, adică la deplina neatarnare de sine „N-aveam nevoie să cumpărăm de la oraș nici măcar un capăt de ață – doar câteva fire de tămâie, să le aprindem la capul morților. Abia – abia începuseră a se ivi acele de fabrică, iar undrelele de cusut sumane, le lucrau tot fierarii satului” /XIV, p. 103/.

La fel și cultura sau tehnica sufletească, era foarte înaintată. E suficient să amintesc că Zamolxe, cu învățătura lui despre nemurirea sufletului, așa fel a pregătit pe străbunii noștri, încât erau aproape creștini înainte de creștinism. Iar ce s-a mai adăugat mai târziu, veac după veac, „ca proverbe, cântece, jocuri, cusături și mai ales viersurile populare, culminând cu Miorița, erau produse atât de fine, încât nu mai poate fi îndoială că neamul nostru era unul dintre cele mai culte din Europa” /XV, p. 104, cf. și p. 265-266/.

Dacă dânsul a avut norocul să se nască într-un sat în care, în copilărie, a putut să vadă astfel de lucruri, apoi tot dânsul a ajuns să fie martor la „o revoluție cum nu s-a mai pomenit de când e pământul și neamul românesc”. Căci, într-adevăr, sub ochii lui „în multe părți ale țării toată civilizația strămoșească a pierit”, sate întregi și-au părăsit traiul de odinioară, numai în câteva zeci de ani, lepădând întâi ortul, și împreună cu el un șir întreg de munci plugărești, păstorești și de industrie casnică, săteanul ajungând să trăiască numai cu mâna în pungă, robi ai negustorilor de la oraș, – mai toți străini /XIV, p. 104 și 266/.

Dar paguba nu este numai materială ci și culturală. Căci, „cine și-a părăsit portul, acela părăsește și un șir întreg de munci / ale cânepii, inului, borangicului, pieilor etc./, și deci a încetat de a mai cugeta la o sumă de lucruri pe care le uită. Creierul lui nu mai creează” /XIV, p. 105 și 266-267/.

Chiar și din aceste scurte spicuiuri, se vede clar că „poporul nostru, atât ca civilizație cât și în ce privește cultura, a suferit și suferă încă de cel mai cumplit cutremur din câte s-au abătut vreodată asupra lui” /XIV, p. 106/. „Am văzut cu ochii, spune Dl. Prof. S. Mehedinți, cea mai grozavă prefacere dintre toate câte au turburat vreodată ființa poporului nostru. Am fost martor an cu an la destrămarea unei civilizații și a unei culturi milenare” /XIV, p. 265/. „De mii de ani, de când trăim împrejurul Carpaților, niciodată neamul nostru n-a fost mai strâmtorat decât azi”. Au trecut multe valuri și mulți venetici peste hotarele și pământul nostru, dar toți, ca roiurile, s-au risipit, cu excepția a o mână de Sași și Săcui, în Ardeal. /XIV, 210/.

De o sută și ceva de ani, spune același, valurile au început să roadă mai grozav decât ori și când insula românească. Bucovina e copleșită de forfota străinilor aduși de stăpânirea

austriacă, Moldova de Sud – Basarabia – sub ochii părinților noștri a fost împănată cu o mulțime de venetici; la fel Dobrogea a fost umplută cu o populație bulgărească, „balcangii”, la fel Banatul, colonizat de Austrieci și la fel Ardealul, colonizat de Unguri ... / XIV, 211/.

„E sigur deci – absolut sigur – că, de când e neamul nostru, niciodată strămtoarea n-a fost mai grea, mai cu seamă dacă ținem seamă că înăuntrul țării s-a revărsat o invazie mai cumplită decât toate cele din trecut. Invazia elementului evreiesc, care a copleșit chiar ținuturi dosnice, cum e Maramureșul” /XIV, 211/.

„Regele însuși a spus în fața străinătății că problema cea mai grea a țării noastre e problema evreiască” /III, p. 164/.

„E sigur că războaiele, ciuma, holera, cutremurele și năvălirile tuturor barbarilor până la Huni / și dincolo de Huni, până în penumbra protoistoriei / au fost o nimic toată, față de cumplita zguduire a secolului trecut. E vorba de acea năvală de lucruri și de obiceiuri străine, provocată în deosebi de infiltrarea Evreilor – cel mai grozav fenomen istoric dintre câte s-au petrecut pe pământul Daciei.

„De la Zamołxe până la Tudor Vladimirescu, temeiurile neamului legat de Carpați nu se schimbaseră atâta, cât s-au prefăcut de pe la jumătatea secolului al 19-lea până azi” /XIV, p. 265/.

Este suficient să amintesc un singur exemplu, scos dintr-o lucrare a D-lui N. Iorga /IX/. Anume, înainte de anii 1800-1830, sau cum spune autorul „înainte de a se introduce cetele de Jidovi”, portul frumos de munte, cu fota sau prigitoarea în jurul corpului, apoi cu ia frumos cusută, se găsea răspândită în toată Moldova. Astăzi acest frumos port se oprește la Siret, iar dincolo de acest râu a fost înlocuit cu „bulendre” orășenești, cu „testemele, barizuri, polcuțe de cit și fuste” /IX, 13/.

Acum înțelegem și admirăm – pe vechii grăniceri, care n-au permis așezarea acestui „popor ales” în satele din dreapta Someșului, unde nu s-au putut stabili decât după anul 1850, după desființarea instituției grănicerești. /XXIV, p. 97. A se vedea și lucrarea d-lui E. Bocșa – Mălin, Evreii în Ținutul Năsăudului, Cluj, 1938/.

Unii cititori ar putea crede că ne-am abătut de la subiectul nostru, tratând astfel de probleme. Acestora le reamintim că, de la început ne-am pus întrebarea dacă într-adevăr civilizația modernă este ea vinovată de acuzațiile ce i se aduc, că ar fi distructivă, uniformizatoare.

Până acum am văzut că într-adevăr epoca în care ne găsim este caracterizată chiar prin dezastrul provocat de contrastul dintre dezvoltarea uimitoare a tehnicii materiale și decăderea laturii culturale.

Dar oare „mașinismul” și științele aplicate au avut ele de la început acest scop final?

Aici credem că trebuie să dăm dreptate acelor care spun că „adevărata menire a mașinismului și a științelor atât de mult dezvoltate, era de a îmbunătăți situația materială a națiunii întregi, și a facilita astfel pe seama tuturor câștigarea unei culturi sufletești mai perfecte decât cea de până atunci” /XVII/.

De asemenea și afirmația că adevăratele intențiuni și rosturi ale inovațiilor secolului al XIX au fost alterate, iar rezultatele lor întrebuințarea în scopuri contrare, în urma celor spuse de Dl. S. Mehedinți despre influențarea acestui secol de către Evrei, credem că încă trebuie admisă.

În urma acestei influențe, în loc ca popoarele creștine să profite pe urma uimitorului avânt din secolul XIX, al mijloacelor de producțiune / mașinism, științe aplicate / , ajungând a-și desăvârși prin acest profit cultura sufletească, ele au pierdut în urma acestui avânt și avutul ce-l aveau mai înainte, iar în loc de a li se da o cultură superioară, li s-a răpit și pervertit și cea veche, moștenită di strămoși ... I s-a luat, pe lângă bunăstarea de mai înainte, cântecele și comorile sufletești, i s-a atacat credința în Dumnezeu și respectul moralei creștine /XVII/.

Sunt pline de adevăr și de tristețe versurile lui Eminescu

„Și cum vin cu drum de fier

„Toate cântecele pier”

Căci într-adevăr, cum zice și Dl. Prof. Iuliu Moldovanu, Președintele Astrei, „pe unde trece drumul de fier, civilizațiunea cu cosmopolitele e orânduiești, pier nu numai cântece, port și dansuri naționale, piere și credința și modesta și înțeleapta mărginire, piere tradiția strămoșească, forțele protectoare ale ființei noastre românești se reduce și natalitatea și declinul calitativ și numeric este inevitabil” /XVIII, p. 315/.

„Mașinismul ni-a răpit cultura sufletească de mai înainte, pentru a o înlocui nu cu alta mai bună, ci tocmai cu o falsă cultură, pervertitoare și aducătoare de pieire sufletească. Dacă drumurile de fier ar fi adus, în locul cântecelor pe care le-au alungat, altele noi și mai frumoase, n-am fi blestemat în doinele noastre de jale aceste drumuri, ci le-am fi slăvit în hore de bucurie. Și așa ar fi fost, dacă roadele acestui avânt al producției ar fi intrat în stăpânirea noastră” /XVII/.

Putem cita și alți autori consacrați care să ne sprijine constatarea că civilizația modernă, orășenească, a influențat în rău poporul român, mai cu seamă că „în graba cu care poporul nostru încă tânăr a căutat să-și însușească bucuriile civilizației, s-a întâmplat că, uneori, nu spre ce a fost mai trainic și mai folositor a întins mâna sa nerăbdătoare, ci – lucru obișnuit făpturilor tinere – a fost ademenit mai mult de ce i-a licărit mai viu și mai colorat înaintea ochilor” /XXV, p. 3/.

Vecinătatea orașelor, mai ales, a contribuit mult la dispariția elementelor specifice sătești, în primul rând a portului, după care au urmat și celelalte, cum am văzut. „Le costum national / tend ce-pendant a disparitre, sourout dans le visinage des villes et le long des chemins de fer ..” /XX, p. 35/. „L’art rustique, le titre de gloire le moins contestable et le plus authentique de la culture roumaine, tend a disparitre, sous le developpement de la civilisation urbaine. Le gout des faubourgs envahit les villages. Le paysan perd l’ineret et l’amour des ei villes choses, des vieilles traditions, de la vie d’autre-fois. Il suit le cours de la mode, se sent attiré par les produits de l’industrie moderne ...” XX, p. 78/.

La inaugurarea Universității din Cluj 1930, reprezentantul Spaniei a afirmat că poporul român a păstrat una dintre cele mai strălucite civilizațiuni populare. Numai că această civilizație „profund autohtonă și specific românească, cum zice Dl. Prof. Romul Vuia, sub influențele civilizației cu caracter universal a orașelor, este atacată și amenințată în existența ei” XXVIII, p. 180/, „este în primejdie de a fi în total părăsită tocmai de aceia care au creat-o, de pătura noastră țărănească” /XXX, p. 16/.

„Oamenii de acum, constată Dl. I. Diaconu /V, p. XVI/, sunt în contrast izbitor în fața celor de ieri. Satele de podgorie, spre pildă, merg vertiginos către orășenizare ... Costumele străvechi aici nu se mai află iar obiceiurile par nici să fi fost”. Transformarea, și aici, s-a făcut recent, căci „acum câteva decenii, sufletul ținutului fusese altul, acum patruzeci de ani oamenii duceau o viață retrasă, de crescători de vite și muncitori ai pământului”.

În urma tuturor acestor constatări, credem că este justificată întrebarea care ne-am pus-o la început. Căci într-adevăr, cât timp vor mai rezista oare acele „frumuseți etnografice” și acel „conservatorism” nășăudean, grăniceresc, care a uimit pe toți călătorii care au trecut pe la noi?

Cât timp oare vor mai fi valabile frumoasele cuvinte ale D-lui Dumitru Imbrescu spuse într-un articol despre „Granița Năsăudului”, în care zice că „Pentru cel ce pentru prima dată trece prin ținutul de graniță al districtului Năsăud, și oamenii și locurile prezintă o notă specifică în complexul de manifestarea vieții românești. Observi ceva nou, ce te atrage de la primul pas, o structură psihologică cu determinante adânci în obârșia noastră etnică. Năsăudul se impune printr-o bine chibzuită atitudine a oamenilor. Țăranii locului, descendenți ai Dacilor ce odinioară stăpâneau acei munți, au o înfățișare sobră, dar pe măsură ce i-ai cunoscut începi să crezi, și pe bună dreptate, că au un suflet bun și o inimă curată.

„Dacă ne putem ferici cu ceva la locuitorii grăniceri de pe acele locuri, e tocmai partea lor de conservatism, viața n-a cunoscut, decât într-o nespus de mică măsură, procesul de trecere de la un așezământ la altul. Autohtonismul este și astăzi în plină lumină. Locuitorii se îmbracă aproape la fel ca strămoșii lor aproape de 2000 de ani. Păstrează aceleași credințe și

mănuiesc aceleași meșteșuguri. Procesul de continuitate s-a scurs încet dar cu siguranțe de trăire, nu numai la suprafață, ci în chiar miezul realității. Dacă ne-am lua numai după aspectul de azi, când elementele supraviețuitoare nu mai sunt așa de strâns legate între ele, încât să ai dintr-odată imaginea faptului de care te interesezi, poți desprinde totuși în plină lumină că a existat în trecutele veacuri un puternic așezământ de viață socială pe care vremurile l-au păstrat ca un document de cheazășie a trăinicieii elementului românesc pe aceste plaiuri. Așa rămâne cu credința cel ce pentru prima dată calcă pe drumurile prăfuite ale graniței Năsăudene. O credință întru nimic greșită, pentru că, pe măsură ce te familiarizezi cu oamenii, această credință își capătă o semnificație simbolică”. „Țăranul graniței năsăudene, păstrează și astăzi entuziasmul și elanul de altădată” /VIII, p. 24/.

Dar „căderea din etnografic” /XXVII, p. 5/ și a acestui ținut de graniță se apropie cu pași repezi. Căci, dacă altădată viața a fost mai liniștită, vremurile grele de astăzi „l-au mînat, pe țăranul năsăudean, pe drumuri anevoioase. Pădurile nu mai produc, ca odinioară, destul câștig. Problema forestieră e astăzi pentru ei pe primul plan. Elementul primar a fost secătuit în drepturile lui. Alții sunt cei ce împart beneficiile muncii grănicerilor” VIII, p. 24/. Iar această deposedare se va accentua și mai tare în urma deschiderii noilor linii ferate ce fac legătura cu Bucovina și Maramureșul, de unde ne-au venit și până acum și o să ne mai vie multe elemente despre care Dl. Prof. S. Mehedinți spunea că au provocat cel mai grozav fenomen istoric dintre câte s-au petrecut pe pământul Daciei /XIV, p. 265/.

Cu siguranță matematică, peste câteva decenii, dacă nu vor fi luate măsuri de protecție – se va vorbi și despre frumusețile etnografiei năsăudene ca despre niște lucruri care „au fost” dar au dispărut. Este așa de natural ca să se petreacă și aici același lucru care s-a petrecut și în alte părți.

Valea Prahovei, de exemplu, înainte de a fi „descoperită de Regele Carol I, visa de veacuri în poala „Babelor”, sub straja „Vârfului cu Dor” și a enigmaticului „Omul”. /XXVI, p. 342/. Cu câteva decenii înainte și aici „pustietățile codrului nu erau tulburate decât de clopoțele blânde ale mănăstirii spătarului Mihai Cantacuzino ...” Iar astăzi: Expresiile, ... lungile convoiuri de cisterne ... se încrucișează în gările mari și largi cu alte convoiuri de lemne ... „Fabrici de var și ciment, de cute, de postav, de mobile, de sticlă, de bere, mugesc în zori, chemând lucrătorii la muncă” /XXVI, p. 342/.

Nimic nu ne poate împiedica să credem că peste câteva decenii, dacă nu mai repede, ținutul graniței năsăudene va prezenta aceleași peisagii .. Nu peste mult se va putea spune și despre valea Someșului ca și despre valea superioară a Prahovei, că „de acum caracterul românesc e pierdut în aspectul așezărilor omenești. Din vechile cătune nu vor mai rămâne decât puține șiraguri de drăguțe case albe, pe cale de repede dispariție. „Vila”, de multe ori

meschină și de stil enigmatic, făcută mai ales pentru speculă, iar uneori pentru afirmarea unei averi câștigate fără muncă sau fără cinste, ia locul vechii locuințe țărănești. Portul și obiceiurile populare s-au pierdut. Costumul alb muntenesc abia mai există. Ia și catrința creată cu o lată bandă roșie pe poale, de un frumos efect decorativ, nu se mai vede decât de la Comarnic în jos, deși acum douăzeci de ani, scria în 1924, era obișnuită în toate satele văii. La Sinaia, „țărânul” umblă sfiit și pare un străin. La Azuga, o zi de sărbătoare adună pe șosea o lume de lucrători în haine negre și de fete îmbrăcate mohorât orășenesc ...” /XXVI, p. 346/.

Singura încheiere ce se poate face acestor rânduri este următoarea: *Adunarea, cât mai grabnică în muzeele etnografice, precum și a studierea documentelor civilizației și culturii poporului nostru, a acelor documente etnografice care alcătuiesc specificul etnic al satelor noastre, /Cf. XIII, p. 101; și XXXI/, până nu va fi prea târziu.*

Urgența necesității și a cercetării ca și a adunării sau colectării materialului și obiectelor etnografice, o subliniază toți oamenii de știință care s-au ocupat cu astfel de probleme.

G. Vâlsan, unul din cele mai autorizate glasuri, spune că „dacă alte științe își pot îngădui o întârziere sau o înceată adunare a materialului, etnografia nu poate face aceasta, la noi, în nici un caz. Aceste elemente de veche cultură, prin influența distructivă a civilizației materiale moderne, care să răspândește mult mai repede decât cea spirituală, sunt menite să se altereze și să dispară” /XXV, p. 20/.

„Cred că ce ne-a rămas, trebuie adunat în grabă și cu sfințenie, oricâte sacrificii ne-ar cere, fiindcă în acest material vom găsi certificatul nostru de noblețe națională” /XXV, p. 23/.

Tot așa și marele savant naturalist, Emil Racoviță, care consideră etnografia ca o disciplină a științelor naturale, încă constată „iuțeala cu care gospodăriile, obiceiurile și datinile primitive se pierd, mai ales din cauza revoluțiilor etice sociale, economice și financiare pricinuite de marele război. Trebuie să ne grăbim să observăm ce a mai rămas de observat, să culegem ce a mai rămas de cules, căci mâine poate numai urme neînțelese vor rămâne din acele minunate așezări relict, ce sunt martore aproape neschimbate a unui trecut ce numără multe zeci de secole, și pe care avem încă marele noroc de a-l putea cerceta pe materialul viu, dar și marea răspundere de a nu-l lăsa să piară ne cercetat” /XXII, p. 523, cf. și II, p. 176/.

O întârziere cât de neînsemnată a studierii și colectării materialului etnografic, va fi foarte păgubitoare pentru cercetările viitoare, pentru că, pe de o parte bătrânii și bătrânele, care sunt adevărații deținători ai comorilor noastre tradiționale, dispar și ei /II, p. 177; VI, p. V/, pe de altă parte, cum am mai spus, sub influențele și „în fața năvalei modernismului și civilizației vremurilor noastre, cultura aceasta patriarhală, specifică, se stinge și pierde ...” /I,

p. 108/. Iar vinovați de pierderile acestea, cum zice Tudor Pamfile, nu vor fi țărani ci stăpânii lor morali, conducătorii, precum și acei ce-l ademenesc. /XXI, p. 473/.

De aceea, pe lângă studiere se mai impune și o „acțiune de păstrare organizată în mod sistematic, pentru stăvilirea acestui proces de dezagregare a civilizației noastre populare și spre a-i reda iarăși viabilitatea și strălucirea de odinioară” /XXVIII, p. 180/.

Pentru a putea reuși o astfel de acțiune, credem că trebuie luate, între altele, și următoarele măsuri:

Întâi, împiedecarea pătrunderii, pentru viitor, a acelui element distructiv de care am vorbit mai sus, a elementului evreiesc, ca și a tuturor străinilor. Apoi, treptat, înlăturarea de pe teritoriul ținutului grăniceresc a celor infiltrați de la 1850 încoace. Justificarea acestei propuneri reiese din paginile anterioare, așa că nu mai insist.

Apoi, trebuie reînviată conștiința noastră de stăpâni, cum zice D-l. Nichifor Crainic /XXXIII, p. 165/, sau redeșteptată conștiința națională, cum zice D-l. Iuliu Hațieganu, care cere „recunoștință și respect înaintașilor” și „răspundere și grijă pentru urmași” păstrând și transmițând acestora toate bunurile moștenite /VII, p. 6/.

Dacă ar fi o mare greutate să reintroducem unele elemente dispărute, avem însă marea obligație de „a păstra măcar ce ne-a mai rămas ca să nu ajungem de tot robi veneticilor” /XIV, p. 271/.

„Părinții noștri, spune Prof. S. Mehedinți, au ascultat „Cântarea României”, noi, dacă nu deschidem ochii, vom asculta „Plângerea României” /XIV, p. 120/.

„Generația de azi este, vrând-ne vrând, decisivă:

„Sau întărim vechea civilizație și cultură, clădind mai departe pe temeliile străbunilor și vom birui;

„Sau, dacă nu, vom fi franți și vom rămâne în fața istoriei ca generația cea mai vinovată dintre toate, acoperită de veșnicul blestem al urmașilor” /XIV, p. 120/.

Bibliografie:

- I. ARBORE / AL. P./ Însemnătatea cercetărilor etnografice pentru cunoașterea poporului român. Buletinul Soc. Regale Române de Geografie, București, 1929, XLVIII.
- II. BREDICEANU / Tib. / Părerii relative la problema salvării și cultivării specificului nostru etnic. Transilvania, Sibiu, 1937, An. 68.
- III. CRAINIC /Nichifor/. Spiritul autohton. Gândirea, București, 1938, An XVII.
- IV. O datorie națională. să adunăm produsele folclorului nostru. un apel. Transilvania, Sibiu, 1930, An. 61, Nr. 11-12..
- V. DIACONU / I./ Folclor din Râmnicul Sărat. Focșani, 1933, vol. I
- VI. DIACONU / I./ Ținutul Vrancei. Etnografie, Folclor, Dialectologie, București, 1930.
- VII. HAȚIEGANU / Iuliu/. Conștiința. Șoimii Cârpiților, Cluj, 1938, I, nr. 1.

- VIII. IMBRESCU / Dumitru. Granița Năsăudului. România. Revista Oficiului Național de Turism, București, 1938, III.
- IX. IORGA / N/. Portul popular românesc. București, 1912/. Apud, Ion Clopoțel, Antologia scriitorilor români. Arad, 1918, vol. IV.
- X. MEHEDINȚI / S./ Caracterizarea epocii actuale. Curs ținut în anul 1935-1936. Editat de Societatea Studenților în Geografie „Soveja”. Ploiești, Tip. Românească, /1936/, în 8, 58 p.
- XI. MEHEDINȚI S. – Caracterizarea etnografică a unui popor prin muncă și uneltele sale. Ed. II. București, Socec, 1930, in-8, 36 p.
- XII. MEHEDINȚI. S. Către noua generație. București, „Minerva”, 1912, 191, p.
- XIII. MEHEDINȚI. S. Coordonate etnografice. Civilizația și cultura. București, Academia Română, 1930.
- XIV. MEHEDINȚI S. „Învățătorul” în Straja Țării. București, Edit. „Cugetarea”, 1938, in-8, 274, p. Lei 75.
- XV. MEHEDINȚI. S. Politica de vorbe și omul politic. București, Tip. „Convorbiri Literare”, 1920, in-8, 132 p.
- XVI. MEHEDINȚI S. Poporul. Cuvinte către Studenți. Ed. I, București, „Minerva” 1913, in-8, 173 p.; Ed. III. București, Edit. „Cugetarea”, 1939, in-8, 240 p. Lei 65.
- XVII. M.I. Ce ne dați în locul „cântecelor care pier”? Cuvântul Studentesc, București 1924 Martie 4.
- XVIII. MOLDOVANU Iuliu. Cuvânt la deschiderea Adunării generale, a Astei, din Tg. Mureșului. Transilvania, Sibiu, 1934, An 65, p. 309-318.
- XIX. MUȘLEA Ioan. Învățătorul și Folclorul. Cluj, Tip. „Ardealul” 1928, in-8, 17 p. Extras din Învățătorul, Cluj, 1928, IX.
- XX. OPRESCU G. L’Art du paysan roumain. Bucarest, Acad. Română, 1937
- XXI. PAMFILE Tudor. Industria casnică la Român. București, Academ. Română, 1910.
- XXII. RACOVITĂ Emil. Comunicare făcută Academiei Române în ședința din 30 mai 1935, cu ocazia prezentării „Dării de seamă” a ședințelor „Societății Române de Antropologie din Cluj”, pe anul 1933-1934. În: Dare de seamă asupra ședințelor Soc. Române de Antropologie din Cluj pe anul 1934-1935. Cluj, 1935, p. 25-26.
- XXIII. RACOVITĂ – Etnografia, o disciplină a științelor naturale. Transilvania, Sibiu, 1928, An. 59.
- XXIV. Șotropa Virgil. Răboaje di trecut. Arhiva Someșană, Năsăud, 1926, nr. 4.
- XXV. VÂLSAN G. o știință nouă. Etnografia. Cluj, Tip. „Ardealul”, 1927, in-16, Astra. Biblioteca Geor. Etnogr, nr. 2.
- XXVI. VÂLSAN G. Valea superioară a Prahovei. Cultura, Cluj, 1924, I.
- XXVII. VRÂNCEANU Dragoș. Frumusețile etnografice românești. România, Rev. O.N.T, București, 1938, III, nr. 4.
- XXVIII. VUIA Romulus. Acțiunea de păstrare a porturilor, cântecelor, dansurilor și obiceiurilor strămoșești. Transilvania, Sibiu, 1937, An. 68.
- XXIX. VUIA Romulus. Muzeul Etnografic al Ardealului, București, Tip. Fundația Culturală Regele Mihai I, 1928, in-4, 39, p. 1.
- XXX. VUIA Romulus Pentru păstrarea portului nostru popular. Șoimii Carpaților, Cluj, 1938, I, nr. 1.

PERIȘOR – FIȘE DE MONOGRAFIE

Crina Lăcrămioara DIMACHE

Introducere

Intellectualitatea rurală a perioadei interbelice, prin cei mai buni fii ai săi, a imortalizat, în literele tipărite ale unor laborioase monografii, imaginea satului românesc.

În timp și peste vremuri ele rămân documente de preț în evaluarea spiritualității noastre rurale, când vlăguită, când uitată de puternicii unor perioade revoluate. Iată, acum se reia o tradiție, îngemănând preocupări din domeniul istoriei, demografiei, folclorului etc. zidind pertinent edificiul unei monografii satești, care va dăinui în timp. Rolul bisericii (ortodoxe) și al școlii stau la baza supraviețuirii exemplare a vetrei strămoșești din Valea Zăgrii – care aparține uneia dintre cele șapte subzone etnofolclorice ale județului Bistrița-Năsăud, de invidiat prin geniul creator al fiilor acestor meleaguri (George Coșbuc, Tănase Tudoran, Andrei Mureșanu, Ion Pop Reteganul, Liviu Rebreanu etc.).

Realizarea unui studiu, fie el turistic, etnografic sau de orice natură, presupune cunoașterea cât mai completă a subiectului, ceea ce înseamnă adunarea, pe cât posibil, a tuturor informațiilor legate de acesta. Pe de altă parte, subiectul respectiv nu există pur și simplu, este nevoie de o desfășurare a lui pe toate planurile, deoarece, acesta face parte din contextul istoric și natural al timpului. Altfel, fără cunoașterea spațiului național și local din care face parte subiectul propus pentru a fi tratat, studiul devine superfluu și incorect realizat.

Satul Perișor, ca subiect de cercetare, se înscrie și el în condițiile modalității de lucru specifice: căutarea surselor de informare, adunarea datelor, prelucrarea lor, și încercarea de a le pune într-o anumită relație, astfel încât să se poată realiza un „portret” al regiunii, cât mai complex.

Consider că este o datorie de onoare a noastră, a tuturor, de a ne apropia de strămoși, de a descifra semnificațiile de adâncime ale valorilor de cultură, armonia gândului ce asimilează și înțelepciunea trăită, ce cucerește încă o dată viața, așa cum apar ele într-o idee moștenită de o colectivitate umană, într-o vorbă aleasă sau o zicere de duh, în creațiile simple ce numesc oameni, preocupări și îndeletniciri intrate în mitologie, în lemnul arcuit și meșteșugit lucrat, în taina ulciorului de lut, în viersul de colindă sau bocet, în graiul măsurat, desemnând locuri legendare și fapte istorice, ca să

ne dea – toate laolaltă – însemnul unei civilizații ce leagă generațiile între ele în același spațiu mioritic al dăinuirii neamului nostru românesc.

Capitolul 1. Denumirea satului și istoricul satului

1.1 Denumirea satului

Numele satului a fost dintotdeauna, în limbajul popular, de „Curtuiuş”. Chiar și după schimbarea toponimicului de autoritățile administrative, din Curtuiuş în Perişor, în 1920, totuși în limbajul comun al oamenilor se păstrează vechea denumire de Curtuiuş. Schimbarea denumirii a fost determinată de faptul că, în cadrul comitatului Solnoc-Dobâc, mai existau încă două sate care aveau același nume.

Denumirea satului este de origine maghiară, atât în vremea de până la sfârșitul Primului Război Mondial (1914-1918), cât și în intervalul 1940-1944, satul fiind ajuns din nou sub stăpânire maghiară, a fost „BETHLEN-KOTTVELYES”.

Istoricul Kadar-Joseph menționează că în anul 1576 denumirea satului era de „Körtvelyes”, o denumire asemănătoare având și dealul Comoara într-o hartă din 1934, adică „Kurtuilus-Cerech”.

Denumirea satului se pare că a oscilat de-a lungul timpului între doi termeni: „Kurtuiluş” și „Kortvelyes” care în traducere liberă înseamnă un loc cu mulți peri, ceea ce nu corespunde adevărului deoarece în hotarul satului au predominat dintotdeauna și predomină și azi prunii și nucii. Denumirea de „Kurtuiluş” – „Körtvelyes” provine probabil de la numele dealurilor ce se învecinează în sud cu satul Dumbrava, cunoscute ca dealurile Curtuiuşului. Toponimicul **Perişor** pare a fi traducerea în limba română a celui maghiar.

1.2 Istoricul satului

Prima atestare documentară a satului Perişor a fost în anul 1576, când, alături de satele Sita și Săsarm, aparținea de domeniul Săsarm.

Descoperirile arheologice din perioada daco-romană în această zonă a Transilvaniei au demonstrat că granița Imperiului Roman, a provinciei, era fixată, pe linia Cășei – Ilișua – Monor și Brâncovenești (județul Mureș). O bună parte din teritoriul actualului județ Bistrița-Năsăud a rămas în afara graniței, continuând să aparțină dacilor liberi.

Din punct de vedere administrativ, începând de la împăratul Hadrian (118-138), teritoriul județului a făcut parte din Dacia Superioară și apoi, din 167-168, din Dacia Porolissensis cu capitala la Napoca. Prin urmare, teritoriul Văii Zăgrii s-a situat pe linia

„limesului” roman de la nordul Someșului Mare. Săpăturile arheologice dovedesc apartenența Văii Zăgrii la linia de apărare a Daciei Porolissensis.

Punctele de observare, turnurile de veghe și semnalizare a limesului de NE aflate la hotarele Perișorului cu Zagra fac parte din linia superioară a Daciei Porolissensis, limes depistat fără întrerupere între Cășei și Năsăud. De la Spermezeu, spre est, linia turnurilor urcă pe primul aliniament de creste ale districtului geografic al dealurilor Suplaiului pe linia Sita – Zagra, existând posibilități excelente de a controla zone largi spre nord, în primul rând datorită înălțimii mari a dealurilor Suplaiului.

Primul turn de apărare, pe aliniamentul Spermezeu – Zagra, este acela de pe locul numit „Casa Urieșilor” la 1,2 km nord-est. Cu câteva sute de metri mai spre nord, pe Capul Dealului, se află urmele inelare ale unui turn de dimensiuni reduse care se pare că a supravegheat trecerea pe această șea din Valea Ilișuăi spre Perișor.

Următorul turn se află pe coama aceleiași creste, pe terminația ei mai joasă numită Dealul Corhii, la punctul numit Păăltiniș, care se ridică deasupra Văii Perișorului.

În continuare, în aliniamentul de creste, întretăiat de Valea Perișorului, adâncă și destul de sălbatică, se ridică falnic Dealul Comorii situat la vest față de Vârful Hotarelor de 765 m, locul unde se face limita între Perișor, Zagra și Târlișua.

Originea satului pare destul de îndepărtată, deoarece acesta nu a fost de la început o așezare organizată (sat – comună), ci mai degrabă un loc de refugiu al locuitorilor din Valea Someșului. Aflați în primejdie datorită popoarelor năvălitoare, ei își găseau adăpostul în pădurile din împrejurimi, unde se retrăgeau cu tot ce aveau. inclusiv vitele. Poate cel mai important lucru a fost că locul unde primii întemeietori s-au așezat, a fost un loc ascuns, în mijlocul pădurilor, accesul făcându-se prin câteva poteci numai de ei știute.

În documentele scrise se amintesc puține invazii, ultima fiind a tătarilor în 1729. Istoricul Kadar Joseph în „Monografie” susține că această așezare ar fi fost întemeiată între anii 1560-1576. Aceasta se bazează pe faptul că această localitate nu este pomenită într-o conscripție făcută în 1560, ci numai în cea din 1576.

Pe vremea stăpânirii maghiare satul a aparținut județului Someș, care era identic cu comitatul „Solnoc-Dobâca” (Syolnok-Doboka). Mai apoi a aparținut de plasa Agrieșului, iar după desființarea acestei plase a rămas la plasa Beclean.

În perioada raioanelor, satul a aparținut de raionul Beclean, fiind trecut mai târziu la raionul Năsăud, unde a și rămas până la desființarea totală a raioanelor. În vremea când aparținea de raionul Beclean, satul a fost inclus în cadrul notariatului

Chiuza, respectiv mai târziu, în comuna Chiuza. După trecerea sa la raionul Năsăud și până în ziua de azi, satul a aparținut de comuna Zagra.

Capitolul 2

2.1 Vecinii

În partea estică, limita ce desparte satul de localitatea Zagra trece prin: Comoara, Fundu Ploștinii, Dosul Ploștinii, Runculeț, Vacolea, Valea Nadului, Măgura.

În partea sud-estică, Perișorul întâlnește pe porțiuni restrânse hotarele satelor Mocod, Piatra și Mireăș.

Valea Nadului, până la locul numit Lunca Largă, desparte hotarul Perișorului de cel al satului Mocod.

Limita cu satul Piatra este făcută de Pârâul Gezuinilor, care trece prin vârful Dealului Dumbrava.

Cireticul Mureșului (o dâlmă care aparține satului Mireăș) împreună cu locul numit „La Loză” face delimitarea cu Mireăș. În partea sudică, limita ce trece prin dâlmă Piciorul Sazmezeului, Valea Gicșorului, Coasta Luncii și Stâna Botârului desparte Perișorul de Păltineasa.

În partea sud-vestică, limita se face cu satul Sita prin: După Dâlme, Păltiniș și pârâul Sătii.

În partea vestică, limita ce desparte satul de Borleasa trece prin Gura Borâlii, Vârful Fetii, Dealul Ursului, pădurea Beciș, Obcină și Vârful Secăturii.

În partea nordică, satul se învecinează cu Târlișua, limita trecând prin Valea Măgurii, Dealul Obcinii și Vârful Hotarelor.

2.2 Relieful

Privit pe hartă, hotarul Perișorului apare ca o fâșie lungă cam de 11 km și având o lățime de 3 până la 5 km. Hotarul satului are un aspect deluros, specific Dealurilor Suplaiului, având o singură vale mai însemnată, care adună majoritatea apelor din vatra și hotarul satului. Luncile acestei văi sunt mai late în două locuri: „Cireăș”, parte a satului despărțit de acesta de dealul „Comoara” și „Lunca”.

Câteva podișuri cu o arie mai însemnată sunt folosite pentru culturi agricole specifice condițiilor climatice, fiind cunoscute sub numele de Podirei, Ploptiș, Păltiniș. Valea principală este Valea Gicșorului care izvorăște din partea nordică a hotarului din locul numit „Fundu Poienii”.

Hotarul, aproape în totalitate, este cuprins între cele două culmi de dealuri, care se bifurcă în partea nordică a hotarului, în locul numit „Valea Măgurii”. Aceste două aliniamente de dealuri sunt plasate pe latura estică şi respectiv vestică a satului, făcând limita cu satele vecine. Astfel, aliniamentul estic face delimitarea cu comuna Zagra, iar aliniamentul vestic cu Târlişua, Borleasa, Sita şi Păltineasa.

Există şi câteva parcele care fac excepţie aceste delimitări şi fac parte din hotarul Perişorului, chiar dacă trec peste culmea aliniamentului deluros: „După Deal”, „Cocârţele”, „După Gezuini”, „Sazmezeul”.

Perişorul, aparţinând Dealurilor Someşului Mare, relevă un relief deluros cu caractere specifice unităţii majore în care se încadrează. Dealurile au versanţii cu expoziţie nordică mai abrupti, iar cei orientaţi spre sud au pante mai domoale. Deşi relieful este destul de fragmentat, se întâlnesc platouri prielnice chiar cerealelor cum ar fi: Poderu, Ploptiş şi Păltiniş, aceste locuri fiind propice agriculturii datorită expoziţiei sudice. Totodată se întâlnesc platouri folosite pentru cultura pomilor fructiferi, îndeosebi: pruni, meri, peri, nuci.

În cadrul acestui relief de cuestă se remarcă spinări monocline relativ domoale: Sub Măluţ, Sub Dumbravă, Linca, Cărpiniş, Sleamăn, Calea Luncii, Poderu, Zăpode, După Dâlme, Săpătura, Poeniţa, Tarniţa care coexistă cu coaste şi spinări mai abrupte, cum ar fi: Coasta Luncii, Râpa Buhii, La Poiană, Porcăreţ etc.

Întreg satul este situat pe versanţi cu pante mai puţin accentuate, având un caracter răsfirat, accesibilitatea în vatra satului fiind destul de redusă pentru mijloacele de transport (automobile). Pe lângă vatră, satului i se mai adaugă încă două porţiuni cu case concentrate în micile lunci formate de Valea Gicşorului, şi anume Lunca şi Cireaş.

Procesul de formare şi dezvoltare al reliefului nu este dat exclusiv de factori interni, nici de cei externi, luaţi separat, ci de rezultanta interacţiunii lor în timp şi spaţiu, apa de ploaie, râurile, zăpada, vânturile, organismele şi omul se resimt în această zonă în funcţie de caracterul climei (temperat-continentală de tranziţie) de rocile existente (sedimentare) şi de energia reliefului.

Din categoria deplasărilor fac parte alunecările frecvent întâlnite în hotarul satului, mai ales în locurile La Soci şi La Cheie. Printre microformele rezultate cele mai caracteristice sunt: ondulări, crăpături, mici excavaţii, trepte, brazde etc. Aspectul acestor microforme atestă faptul că alunecarea a pornit de la bază înaintând pe versant, trepte corespunzătoare nivelului argilos. Dacă prăbuşirile şi alunecările de teren au afectat de obicei terenurile cu înclinaţie accentuată, deplasările lente afectează orice servit acoperit cu pătură de alterare, începând de la înclinări de 2°-3°.

Cu toate că lipsește un curs de apă important, rețeaua hidrografică este formată din numeroase pârauri scurte cu debite scăzute, importante fiind pentru acestea, pe lângă alimentarea subterană, alimentarea din ploile căzute și din topirea zăpezii.

Se întâlnesc și torenți, definiți ca scurgeri temporare și cu o mare viteză dirijați pe versanți cu pante accentuate (peste 10° - 15°). Torenții de pe Comoara, Cocârța, Coasta Cârlijatu au evoluat din rigole și ogașe, datorându-se mai ales pășunatului irațional.

Defrișările accentuate sunt alt factor important care permit eroziunea de suprafață. În urmă cu aproximativ 7-8 decenii, pădurile ajungeau aproape de vatra satului, iar acum a devenit o problemă și achiziționarea lemnului folosit drept combustibil.

Nivelul de 600-700 m are cea mai mare importanță pentru păstorit, deoarece oile și vitele mari stau la această altitudine aproape tot timpul anului. Vegetația ierboasă este foarte abundentă și bună pentru producerea fanului. Acesta de cele mai multe ori, nu este transportat în sat, ci este consumat în locul unde a fost cosit, când animalele rămân aici. Astfel, au apărut „casele din câmp” cu locuințe temporare, care, cu timpul, pot căpăta caracter de permanență.

2.3 Clima și rețeaua hidrografică

Analiza climatică a teritoriului satului Perișor este necesară pentru a forma o imagine cât mai complexă. Trăsăturile specifice ale climei împreună cu caracteristicile reliefului constituie doi factori determinanți ai peisajului geografic local.

Satul Perișor se încadrează în caracteristicile generale ale climei din sectorul nord transilvan, cu zonă de tranziție de la deal la munte, ceea ce îi conferă principalele elemente climatice: regimul temperaturii aerului, regimul umidității, regimul nebulozității, regimul precipitațiilor.

Regimul temperaturii aerului. Temperatura aerului este unul dintre cei mai importanți parametri ai stării aerului. Diferențele dintre minimele (de iarnă) și maximele (de vară) lunare evidențiază variabilitatea neperiodică de la un anotimp la altul. Cele mai mari amplitudini tehnice sunt cuprinse între 28° - 29°C și se explică datorită temperaturilor scăzute de suprafața solului din timpul iernii.

Temperaturile mici din timpul iernii sunt rezultatul invaziei de aer rece continental din est. În luna decembrie predomină procesele atmosferice caracteristice de iarnă ca și în lunile ianuarie și februarie, datorită extinderii Anticiclonului Siberian, care își face simțită prezența și în cadrul Dealurilor Suplaiului.

Temperatura medie anuală înregistrează $+7^{\circ}\text{C}$.

De la o zi la alta, în cursul anului, temperaturile medii zilnice nu se succed în creștere sau în descreștere continuă, ci prezintă adesea schimbări cu caracter foarte variabil, datorită alterării sau înlocuirii bruște a maselor de aer cu caracteristici termice, resimțită mai ales de trecerea fronturilor.

Ultima zi cu temperaturi mai mari de 10°C este în jurul datei de 11 octombrie, 11 noiembrie este ultima zi cu temperaturi medii zilnice mai mari de 5°C , iar 1 decembrie este limita pentru temperaturi pozitive.

Prima zi în care se înregistrează temperaturi mai mari de 15°C este în jur de 11-21 mai, iar temperaturi mai mari de 5°C în jur de 11 aprilie. Aceste intervale pot să difere de la un an la altul. Iarna, scăderea temperaturii aerului sub 0°C este un fenomen obișnuit pe tot teritoriul României, în zona Dealurilor Suplaiului, coborârea temperaturilor sub 0°C primăvara și toamna provocând uneori pagube culturilor agricole, pomilor fructiferi.

În zona Dealurilor Suplaiului și totodată pe raza satului Perișor, primul îngheț se produce în prima decadă a lunii octombrie. Ultimele înghețuri, de primăvară se produc în ultima decadă a lunii aprilie și câteodată în prima decadă a lunii mai.

Regimul umezelii. Umezeala relativă a aerului constituie un indicator important pentru caracterizarea regimului climei. Vecinătatea Mării Negre, precum și efectul de baraj al lanțului Munților Carpați care se manifestă prin persistența aerului oceanic deasupra Transilvaniei, explică valorile mai mari ale umezelii relative medii anuale din această regiune.

În luna ianuarie valorile umezelii relative sunt cele mai mari în cursul anului, adică 84%, tot ridicate menținându-se și în iulie, 72%. Ca și pe întreg teritoriul României, se observă și în cadrul Dealurilor Suplaiului două minime și două maxime. Minimul principal se produce în luna aprilie (68%) sau mai, iar cel de-al doilea în luna iulie. Maximul principal se produce în decembrie-ianuarie, provocat în decembrie de frecvența mare a invaziilor de aer relativ cald, însă adecvației aerului mai rece și mai uscat dinspre nord și nord-est. Cel de-al doilea maxim, destul de redus, se observă în luna iunie, când crește simțitor numărul zilelor de ploaie.

Regimul nebulozității creează o serie de particularități esențiale în distribuția și variația celorlalte caracteristici ale climei. Regimul norilor este în strânsă dependență de circulație și de relief. Trecerea și staționarea pe teritoriul țării a sistemelor barice, a maselor de aer și fronturilor legate de acestea, joacă rolul principal în dezvoltarea

norilor în zona Dealurilor Suplaiului. Relieful, de asemenea, provoacă modificări însemnate în transformarea maselor se aer și în evoluția fronturilor.

Regimul precipitațiilor atmosferice. Precipitațiile atmosferice constituie una dintre cele mai importante caracteristici ale climei. Precipitațiile, mai ales cele pluviale, sunt deosebite pentru o bună cultură în agricultură, de asemenea și pentru alimentarea majorității pâraielor din cuprinsul hotarului Perișorului, care au o alimentare pluvio-nivală. Astfel, apa provenită din ploi și din topirea stratului de zăpadă, constituie rezerva de umezeală a solului, necesară plantelor în perioada de vegetație și asigură alimentarea pâraielor.

Poziția geografică a satului Perișor în vecinătatea masivului vulcanic Țibleș și totodată în vecinătatea culoarului Someșului Mare, influențează puternic regimul anual al precipitațiilor. Iarna precipitațiile sunt cuprinse între 125-150 mm; primăvara precipitațiile sunt mai abundente decât iarna cu 25-50 mm, fiind cuprinse între 160-180 mm. În timpul verii, sumele medii de precipitații sunt aproximativ de două ori mai mari decât cele din timpul iernii.

Regimul presiunii atmosferice. Presiunea medie anuală este 955 mb. În luna ianuarie, presiunea atmosferică are cele mai mari valori din tot cursul anului, fiind 958mb. în luna iulie, presiunea atmosferică medie lunară este mai scăzută decât cea medie anuală.

Calamități naturale și variații climatice. În Transilvania, începutul sec. al XVIII-lea a cunoscut alternanța între timp friguros și timp ploios și altul secetos, agravând starea recoltelor, afectate suplimentar și de invaziile succesive de lăcuste și de distrugeri provocate de mișcarea antihabsburgică, în timpul căreia, datorită confruntărilor militare, au fost devastate o mare parte a ogoarelor. Din această cauză, între 1704-1710, starea recoltelor a fost slabă. Pe fondul acestor condiții nefavorabile. a izbucnit epidemia de ciumă, ce a cuprins rapid întreaga provincie.

Cel de-al doilea deceniu al secolului XVIII este marcat de alternanța inegală a regimului precipitațiilor abundente și inundațiilor din anii 1711, 1713, 1715, 1716, cu perioadele de secetă din anii 1712, 1714, 1717, 1719. Seceta din vara anului 1717, a dus la apariția foametei, favorizând re izbucnirea epidemiei de ciumă, determinând mulți oameni să emigreze.

În 1738 au fost semnalate cazuri de ciumă la Zagra. Extinderea ciumei a fost favorizată și de sărăcia și foametea ce s-au abătut în zonă datorită ploilor abundente și înghețului din 1732-1736.

Una din cele mai mari mișcări a populației din această zonă a fost cea din perioada 1740-1746. Au fost căderi de grindină, distrugerii provocate de pasări și șoareci. În Zagra cultura grâului de toamnă a fost distrusă de grindină. Între anii 1746-1749 o altă calamitate de proporții s-a abătut asupra comunei și anume invazia de lăcuste. Grindina care a căzut în anii 1753, 1754, 1755, 1756, 1757, 1760 a calamitat culturile de cereale cu efecte directe asupra numărului de animale domestice.

Mijloacele practicate, de care dispunea societatea pentru combaterea efectelor dezastruoase ale acestor calamități erau extrem de fragile și în cea mai mare parte lipsite de eficiență. De fiecare dată, acestea erau dublate de practici magico-religioase, pelerinaje sau purtarea de talismane, așa cum s-a văzut în timpul invaziei lăcustelor din anii 1748-1749.

Resursele de apă. Răspândirea teritorială a apei este foarte importantă pentru dezvoltarea unei așezări. Situat în sectorul nord-transilvan, satul Perișor dispune de ape de suprafață îndestulătoare, la alimentarea acestora contribuind apele meteorice (din ploii și din topirea zăpezilor) și izvoare.

Alimentarea subterană a rețelei hidrografice reprezintă peste 30% din total. Pe teritoriul satului se găsesc în partea nordică ape freatice caracteristice depozitelor sedimentare cu structură monoclină și în restul satului, ape freatice caracteristice zonei de dealuri cu structură cutată. Apele freatice se află la adâncimi de 2-10 m, fiind captate de populație prin puțuri sau fântâni și constituie sursa principală de alimentare cu apă a locuitorilor.

Rețeaua hidrografică este compusă din numeroase râuri mici, principalul colector fiind Valea Gicșorului care se varsă în Ilișua și izvorăște din locul numit „Fundu Poienii”. Majoritatea apelor sunt colectate de acest pârâu cu deosebire, trei ape: pârâul Sâti, care izvorăște din Păltiniș și separă hotarul Perișorului de Sâta, Valea Hotarului și pârâul Gezuinilor care se varsă în Valea Nadului.

Valea Gicșorului are o lungime de aproximativ 10 km, de la izvor și până se varsă în Valea Ilișuei. Valea Gicșorului colectează nu numai apele Perișorului ci și pe cele ale Păltinesei și Dumbrăviței.

Iată câțiva din afluenții Văii Gicșomului: pârâul Valea Ursului, pârâul Porcăreșilor, pârâul Buhii, pârâul Valea Calului, pârâul Vacolea, Valea Runculețului, Valea Lúpan, pârâul Cărpinișului, Valea lui Epure etc.

În tot cuprinsul hotarului există numeroase izvoare, în general apă potabilă, de care a fost condiționată și înființarea așezării. În prezent, chiar dacă există fântâni în fiecare gospodărie, apa potabilă folosită de oameni este procurată tot de la vechile

izvoare din vatra satului. Apa din fântâni este folosită ca apă menajeră și pentru adăpatul animalelor.

Cel mai important izvor, care are apa cea mai bună, este Rugeana, mai bine de un sfert din populația satului folosind această apă de băut.

Un alt izvor important este fântâna Doamnei, situat în partea sudică a satului, cu debit mai scăzut decât izvorul Rugeana. Ambelor izvoare li s-au constituit aducțiuni și conducte, pentru a fi mai ușor populației să se aprovizioneze cu apă.

Există numeroase izvoare folosite mai ales pentru adăpatul animalelor: fântâna Bobului, Cioroiul Găltănelului, fântâna din Rât, fântâna Pujna.

Și în cuprinsul hotarului există numeroase izvoare mai mici sau mai mari: fântâna din locul numit „Petrișor” (cea mai mare), izvoare localizate în mijlocul Măgurii, în Săcătură, Vacolea, la Cheie, izvoarele numite: „în Față”, în Porcăreț, fântâna Bondrii, în Cireaș – „fântâna de lângă vale” fântâna de la Plita etc.

Solurile silvestru brune (gălbui), podzolite și pseudoghizate (formate în general pe materiale fine, relativ acide) predomină Dealurile Suplaiului.

Pe dealurile din apropierea vetrei satului, mai ales în zona La Soci, este prezent un strat de argilă ce favorizează alunecări de teren.

Locuitorii satului, în urma unor experiențe îndelungate, pentru a remedia fertilitatea scăzută a solului, folosesc cantități apreciabile de îngrășăminte naturale, precum și îngrășăminte chimice. Aceste soluri permit cultivarea cartofului, porumbului, plantelor de nutreț, suprafețe mari fiind destinate pășunilor și fânețelor. Pomicultura (cultura prunului și mărului) constituie una din ramurile agricole principale din această zonă, alături de creșterea animalelor.

Capitolul 3. Repere istorice ale comunei Zagra

3.1 Vestigii ale vieții materiale și spirituale constatate arheologic

Urme de neolitic

Istoria societății românești din Valea Someșului Mare și din văile râurilor afluenți, cum este comuna Zagra, cu toate că în anumite epoci sau perioade istorice reprezintă unele aspecte particulare, se încadrează organic istoria României, a spațiului carpato-pontic-nistrean, care se încadrează în ceea ce marii istorici ai lumii numesc „Old European Civilisation”.

Cele mai vechi urm semnalate în comuna Zagra sunt din neolitic – 5000-3000 î.Hr. Neoliticul se caracterizează prin tehnica superioară de prelucrare a pietrelor, șlefuirea (lustruirea care se realizează prin frecarea îndelungată a pietrelor dure). Din

piatră șlefuită sunt făurite mici topoare, săpăligi, dălți, maiuri, alte unelte mai productive decât cele din piatră cioplita. În epoca nouă a pietrei, omul se transformă din culegător și vânător, în producător de hrană. El domesticește toate animalele cunoscute azi și învață să cultive plantele comestibile lucrând pământul cu ajutorul săpăligilor și al plantatorului. Descoperirea neolitică cea mai importantă este un topor găsit în anul 1920 în hotarul comunei Zagra, la locul numit Zănoaga Runcului, de către locuitorul Ioan Bița. Toporul a ajuns în păstrarea Muzeului de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca. Este confecționat din gresie cenușie verzuie. Datarea toporului este între 2600-2200 î.Hr.

Urme din epoca bronzului

În vremea epocii bronzului, spațiul geografic al județului Bistrița-Năsăud a cunoscut o considerabilă împânzire cu așezări omenești.

Din epoca bronzului tracic datează pe lângă așezările și punctele fortificate depozite de obiecte de bronz. Alături de depozitele de la Agrieș, Uriu, Rebrișoara, Ghinda, se numără și depozitul descoperit în toamna anului 1975 în punctul numit „După Dâlme”. Depozitul se afla depus într-un vas de lut lucrat într-o pastă cu nisip brun-roșcată, bine arsă. cu dimensiuni mijlocii, care a putut fi reîntregit parțial. Depozitul se află în păstrarea Muzeului Județean Bistrița-Năsăud. Se compune din următoarele piese: un pumnal cu lama romboidală în secțiune transversală și cu mâner plin, șase topoare cu ceafă prelungită, un topor cu ceafa emisferică, nouă topoare de luptă cu disc și pin de diferite tipuri, șase celturi de tip transilvănean întregi și fragmentare, două seceri cu cârlig, cinci seceri cu prag și trei cu buton, o sulă de bronz.

Urme din epoca fierului

Această epocă a însemnat o creștere a productivității muncii și a creat premisele unor realități sociale evolute. În cuprinsul regiunii au fost semnalate așezări și cetăți de pământ cu șanț și val de apărare situate pe vârf de dealuri.

În această epocă apare plugul cu brăzdar de fier. Meșteșugurile se dezvoltă ca îndeletnicire a unei categorii sociale speciale asigurându-se cu timpul separarea lor de agricultură și păstorit.

Între Zagra și Salva, lângă Dealul Belei, se află „Dâmbul Cetățelelor” cu urmele unei cetăți de pământ. Tot aici se subliniază că s-au găsit și cioburi de pământ ars.

Urme din perioada daco-romană

Granița Imperiului Roman, era fixată pe linia Cășei – Ilișua – Monor și Brâncovenești. Dincoace de hotarul menționat, spre „barbanan”, o fâșie de câțiva km

(10-15), era controlată de trupele romane din castrele de graniță, având detașamente răspândite pe dealurile de la Spermezeu, Zagra, Ardan, Livezile.

Punctele de observare, turnurile de veghe și de semnalizare a limesului de NE de pe teritoriul satului Zagra, sau cele aflate în hotar cu Perișorul, fac parte din linia de apărare a Daciei Porolissensis.

De la Spermezeu, spre est, linia turnurilor urcă pe primul aliniament de creste ale districtului geografic al dealurilor Suplaiului pe linia Sita – Zagra, existând posibilități excelente de a controla zone largi spre nord. Turnurile de la Perișor sunt situate de la punctul numit Păltiniș. Ruina turnului de aici formează o colină de formă regulată, un segment sferic cu diametrul de 13 m și la punctul numit Corobană, care se aseamănă cu cel de la Păltiniș.

3.2 Participarea locuitorilor comunei Zagra la evenimentele istorice

Comunitatea obștilor alcătuite din sate este o dovadă incontestabilă a continuității poporului român ca popor permanent legat de pământ.

Cu siguranță au existat asemenea obști sătești pe văile râurilor sau în depresiunile naturale conduse de juzi, jupâni, criezi, ajutate de oameni buni și bătrâni din Banat, Crișana – Transilvania.

Transilvania cuprindea un număr mare de obști sătești așezate de-a lungul văilor și în numeroasele depresiuni intradeluroase din Podișul Transilvaniei, printre aceste zone amintim și Valea Zăgrii. Obștile erau formate din țărani liberi români.

Existența obștilor sătești formate din țărani liberi români este atestată de însăși împrejurarea că nu sunt pomeniți în documentele nobiliare sau voievodale, lucru care dovedește viața lor liberă, neștirbită încă de aservire. Țărănimea este atestată de documente doar atunci și în măsura în care aceasta intră, într-un fel sau altul, în sfera de interese a claselor stăpânitoare.

Documentul de la 1440 prezintă o dublă importanță pentru Zagra. Este documentul care păstrează și atestă documentar localitatea.

Până în anul 1475, când Matei Corvin emite diploma prin care Valea Rodnei era unificată definitiv cu Bistrița, târgul și satele aparținătoare aveau o situație relativ independentă din punct de vedere administrativ.

Organizarea obștii în comuna Zagra era similară cu a tuturor obștilor românești. Obștea, prin conducătorii ei, împărțea fondul comun în sorți. O parte a fondului agricol în folosință comună a obștii era cultivat de către toate familiile și produsele constituiau

fondul comun, rezerva pentru vremuri grele. În comun erau folosite: pășunile, pădurile, apele.

În timpul graniței militare, autoritățile militare de pe Valea Zăgrii au întâmpinat greutăți privind militarizarea. Cu ocazia vizitei episcopului unit Petru Pavel Aron în 1763 în satele din Valea Zăgrii s-a constatat o enormă agitație între femei din cauza înrolării bărbaților în regimentul grăniceresc. Cu cuvinte indecente și grosolane au blasfemeiat miliția și după aceea au revenit la ilustritatea sa împăratul. În 10 mai 1763 generalul Bucow împreună cu episcopul Petru Pavel Aron veni să treacă în revistă tmepele de grăniceri născuțene. Pe platoul „Mocirlă” din apropierea Salvei, bătrânul Tănase Todoran îi încurajează pe soldați cu un înflăcărat discurs: „Jos armele!”. 19 locuitori au fost condamnați: 3 la moarte prin spânzurătoare, Tănase Todoran să fie pedepsit prin frângerea pe roată iar restul au fost bătuți cu verigile.

În 1851, la scurtă vreme după evenimentele anilor 1848-1849, monarhia habsburgică a luat hotărârea desființării regimentelor de graniță.

Amintesc două memorii, suficiente pentru a sublinia lupta pentru menținerea stării de oameni liberi. Primul este „cel din 1761”, în care se arată: „cu prilejul conscrierii în mod perfid au încercat să ne iobăgească... am știut și de aceea de la strămoșii noștri, că luându-se după Rodna cu Vidicul de la comitatul Dăbâca, s-au încorporat la orașul Bistrița, așa că locuitorii români au acceptat aceleași libertăți și privilegii ca și locuitorii bistrițeni”. În februarie 1864, li se confirmă statutul de oameni liberi. În cererea formulată la 13 mai 1864, pentru a fi reprezentați în Dieta de la Sibiu, întâlnim următoarea exprimare: „Opidul Rodnei ca atare, conform privilegiului de anno 1475 a regelui Mathias pe care se provoacă și celelalte privilegii, au drepturi, libertăți, grații, privilegii de care s-au bucurat și până acum, se bucură însăși Cetatea Bistriței”.¹

Capitolul 4. Viața economică a satului Perișor

4.1 Creșterea plantelor

În cuprinsul comunei Zagra, ca pretutindeni pe teritoriul României, s-au practicat toate ocupațiile, începând cu cele tradiționale: albinăritul, culesul din natură, vânătoarea până la cele mai complexe. Acestea li se adaugă meșteșuguri de industrie populară: instalații pentru prelucrarea produselor obișnuite din cultivarea pământului:

¹ Șotropa Valeriu, *Districul grăniceresc născuțean*, Cluj-Napoca, 1975.

cereale, în, cânepă sau produse animaliere: lână, piei, carne. Agricultură a fost și este o ocupație de bază.

În întregul ev mediu se înregistrează un progres simțitor în privința inventarului agricol, generalizându-se și pentru zona montană plugul din lemn, dar cu brăzdar de fier. Progresul se înregistrează și prin introducerea unor noi tehnici în agricultură. Se folosesc unelte care se pot utiliza cu ușurință în cadrul reliefului accidentat: sape, hârlețe, seceri, coase, plugul cu brăzdar de fier la care se păstrează coamele, cormana din lemn, tocmai pentru a fi mai ușor de purtat pe terenurile accidentate. Animalele folosite erau caii și boii.

Și în prezent, se folosesc în agricultură multe din uneltele folosite în evul mediu, dar mai perfecționate (seceră, coasă, car). Folosirea unei metode tehnologizate în agricultură nu este permisă din cauza condițiilor fizico-geografice.

Sistemele de cultură cele mai frecvente erau cel bienal și cel trienal. În sistemul bienal, țarină-imaș o parte din hotar era țarină (culturi, fânețe, livezi) și un an pășune pentru oi sau vite. Din secolul XVI a început să se practice îngrășământul pământului folosindu-se gunoiul de grajd.

În sistemul trienal terenurile erau împărțite în trei parcele (câmpuri): una destinată tomnărilor (culturilor de toamnă), alta rezervată primăverilor (culturile de primăvară) iar alta, a treia, rămânând necultivată pentru pășunat și gunoit cu animalele. Se cultivă grâu, orz, secară. Porumbul pătrunde și pe teritoriul satelor din Bistrița-Năsăud, generalizându-se abia în secolul XVIII.

Cultura pomilor fructiferi are tradiții îndelungate în această zonă, deși condițiile naturale ale Dealurilor Suplaiului nu permit cultivarea tuturor speciilor. Astfel, prunul, mărul, părul, nukul, s-au cultivat atât în grădinile și curțile oamenilor cât și în preajma satului.

În grădinile din jurul locuințelor și terenurilor din îngusta zonă de luncă, Valea Gicșorului, locuitorii cultivau legume și zarzavaturi. La începutul secolului XVIII în cuprinsul zonei pătrunde cultura cartofului. Locuitorii au început să cultive cartoful deoarece în anii mai puțini favorabili (anii ploioși, brume de la începutul lunii septembrie) porumbul dădea recolte mai slabe.²

² Plăianu, Clemente, *Chiuza, veche vatră românească și leagăn al Rebrenilor, monografie*, vol. I-III, 1983 (manuscris).

4.2 Creșterea animalelor

Pădurile întinse și pășunile bogate din zona Dealurilor Suplaiurilor, au dat posibilitatea creșterii animalelor, paralel cu agricultura. Păstoritul este una din ocupațiile de bază. Vechimea acestei ocupații a fost facilitată de condițiile geografice foarte prielnice ale acestei zone. Ca tip de păstorit, Perișorul, la fel ca și satele din Valea Zăgrii, au practicat păstoritul de pendulare dublă (bipendulară).

Acest tip de păstorit se caracterizează în esență prin următoarele: primăvara oile și caprele pasc în preajma satului, vara la pășunarea alpină și în general la pășunarea montană, toamna revin în preajma satului pe miriști și porumbiști, iama pleacă în zona fânațelor de pădure sau de sub pădure, unde tot timpul verii proprietarii își adunau fânul.

De fapt, primii locuitori la început s-au ocupat numai de creșterea vitelor și mai cu seamă cu oieritul. La început agricultura nu s-a practicat deloc. Treptat însă, în măsura în care golurile despădurite s-au lărgit prin defrișări și populația satului a crescut, au început să se semene și cereale, rămânând ca ocupație de bază tot creșterea animalelor – în special creșterea oilor, aceasta până târziu, până în apropierea Primului Război Mondial. Dar și mai târziu, grație faptului că se practică o agricultură destul de rudimentară, cuantumul de cereale de pe terenul agrar nu a putut acoperi necesarul populației.

Terenurile unde sunt fânațe și proprietarii se așează la iernat sunt: Măgură, Opcină, Runculeț, Săcătură, La Poiană, La Râpă, Vacolea, Sub Măluț, Stâna Botârlii, Sub Dumbravă. În aceste locuri se amenajau căsoaie din lodbe de lemn, colibe sau hala a pentru adăparea animalelor. Astăzi aceste amenajări sunt niște case în toată regula, proprietarii dotându-le cu tot ce este necesar unei gospodării. Pe lângă oi, gospodarii aduc aici: vaci, capre, cai. Izvoarele arhivistice indică ponderea fenomenului în secolele XVIII și XIX în raport cu primele decenii ale secolului XX, când această practică intră în declin, odată cu răspândirea culturilor pentru nutreț și îmbunătățirea căilor de comunicații (drumuri de hotar) și a mijloacelor de adăpostire (case cu fundație și grajduri).

4.3 Meșteșugurile

Locuitorii din satul Perișor au valorificat, încă din cele mai vechi timpuri, potențialul hidroenergetic a pâraielor de pe teritoriul satului. Conscripția anului 1750 menționează existența a trei mori în satul Perișor.

Beneficiind de suprafețe de pădure suficiente, exploatarea lemnului a fost o ocupație secundară, dar nu lipsită de importanță pentru locuitori. În evul mediu lemnul și piatra au constituit materiile prime necesare construcțiilor cum ar fi: case,

dependințe, mori. Bărbații sunt pricepuți în prelucrarea lemnului, confecționând în primul rând unelte necesare în agricultură, în gospodărie. Femeile se preocupă de treburile casnice, destinate satisfacerii cerințelor vitale, în primul rând alimentare și vestimentare, practicând munca câmpului, în sezoanele agricole, alături de bărbați.

Torsul și țesutul au fost perfecționate de-a lungul anilor, în sfera limitată a gospodăriei. Se produce numai atât cât este necesar familiei, din materiale și unelte lucrate în gospodărie. Materialele necesare pentru tors și țesut provin din culturile de in, cânepă și lână de oaie.

Femeile, începând cu vârsta de 25-26 ani, se inițiau în prelucrarea și vopsirea materialelor și în diferite tehnici de lucru. Unelte necesare pentru tors și țesut sunt: stative, țevi, meliță, vârtelniță etc. În prezent, aceste activități sunt practicate mai mult de femeile în vârstă, puține fiind tinerele care vor să mai cunoască vechile tehnici de țesut și tors.

Prelucrarea pieilor era făcută de „suci”. Se confecționau cojoace, pieptare înfundate și pieptare cu ciucuri.

Opincăritul era făcut de „opincari” care confecționau opinci din piele de porc sau viței. Astăzi meșteșugul se mai practică încă, dar opincile sunt confecționate din cauciuc.³

Păstoritul – a rămas una din ocupațiile de bază ale locuitorului satului caracterizează prin următoarele etape: primăvara oile pasc în preajma sau toamna revin în preajma satului pe miriști și porumbiști, iarna pleacă în zona fânațelor de sub pădure unde se amenajează căsoaie în care locuiește pe timpul iernii proprietarul. Pe lângă oi, proprietarii mai aduceau aici vaci, bivoli, capre, boi.

În luna martie, cel târziu aprilie, proprietarul angajează ciobanul pentru vară. acesta este angajat cu un preț fix în lei pentru fiecare oaie, la care se adaugă „bucstele” care constau într-un număr prestabilit de „cupe” de mălai, grâu sau ovăz și bineînțeles „atâtea” kilograme de brânză.

La începutul lunii mai, oile sunt adunate din sat și duse la imaș. În această zi, oile sunt mulse de către alți proprietari, pentru a nu se lăsa nici un strop de lapte. care să aducă celui alt mai mulți litri de lapte la măsură.⁴

Măsura oilor – a doua zi, pe la ora 10, familiile care au oi în turmă se adună cu mic cu mare pentru măsura oilor. Se instalează cu cornulețe și carele pe lângă staul.

³ Prahase, Mircea, Rus, Gavrilă – *Zagra – O monografie posibilă*, Bistrița, 1997.

Chiar și copiii au în această zi liber de la școală. În jurul prânzului oile sunt aduse în staul. Preotul satului bionecuvântează turma și pe enoriași, după care urmează „concursul” propriu-zis.

După ce se verifică vasele, pentru a nu fi apă în ele, fiecare se apucă să-și mulgă oile lui, interesul fiind a nu lăsa lapte nemuls. După ce toată lumea a terminat de muls, se adună gălețile de lapte lângă comarnic (locul unde se prepară brânza și unde stânașul va locui).

Se începe memorarea laptelui în litri și contabilitatea fiecărui proprietar fiind până de curând încrestată pe un par, numit *carârule* sau *răboj*. Cel care are cel mai mult lapte va intra primul la brânză și va da de băut celorlalți. După fiecare litru de lapte se primește un număr de kilograme, de obicei 50 kg de brânză.

După ce partea „administrativă” este încheiată lumea se așează în rând pe cuverturile aduse de acasă și începe distracția: mâncare (de obicei preparate din carne de miel), prăjituri, țiucă. Ceterașul pornește jocul și oamenii se apucă numaidecât de joc, strigând de se aude până în sat: „Asta-i ziua zilelor/ Măsuratul oilor/ Asta-i turma turmelor/ Asta-i turma gazdelor” sau „Hai, bărbace, să merem/ Oile să le mulgem/ Să facem brânză și caș/ Și s-o ducem la oraș”.⁵

4.4 Industria casnică. Bucătăria

Țăranul român niciodată nu a trăit ca să mănânce, ci a mâncat ca să trăiască.

Hrana țăranilor din satul Perișor provine din produsele rezultate din munca lor și a familiei, fiind arareori nevoit să-și completeze alimentația cu mărunțișuri auxiliare cum sunt piperul, boiaua, drojdia de bere, zahărul. Secole de-a rândul, locuința țărănească (construită din lemn, acoperită cu paie sau șindrilă) a constatat în două încăperi: o cameră numită casa și tinda. Deci bucătăria cu pregătirea mâncărilor a avut loc în aceeași încăpere în care dormea, locuia, primea oaspeți, organiza nunți, oștețe și șezatori, zăcea bolnav ori adăpostea trei zile mortul din familie.

În cameră erau cuptorul de copt pâine sau „turte” și cuptorul de gătit, soba, o continuare a cuptorului de copt. Pe „muchia cuptorului” și pe vatră se păstrau câteva vase. oale și cratițe, iar farfuriile și tacâmurile limitate la câteva blide de lut și câteva linguri de lemn atârnate pe „almariu/ raft” din spatele ușii de la intrare. Vara toată

⁴ Drăgoi, Dan Marius, *Folclor poetic din Spermezeu*, vol. 1, 2, Ed. Limes, Cluj-Napoca, 2005.

⁵ Precup, Emil, *Păstoritul în Munții Rodnei*, Cluj-Napoca, 1926.

activitatea se muta în tindă sau în curte, iar în cameră, în timpul verii nu se mai făcea foc, decât cel mult odată pe săptămână când se cocea pâinea.

Vara, când sunt în toi muncile agricole în câmp și zilele lungi, se servesc patru mese: dejunul numit prânz între orele 7-8; prânzul numit gustare la amiază, servit pe câmp; ojina între orele 17-18, servită tot pe câmp și cina în jurul orelor 20-21. Primăvara și toamna țăranii servesc masa numai de trei ori pe zi, renunțând la ojină, iar iarna unii țărani, îndeosebi vârstnicii, reduc masa la două mese pe zi, una dimineața între orele 8-9 și una după-amiaza între orele 16-17.

De asemenea, deosebim zilele de post de zilele de dulce. În zilele de dulce, mâncărurile sunt pregătite cu carne, grăsimi animale (slănină, untură) lapte și derivatele lui și ouă, iar în zilele de post, îndeosebi din cartofi, fasole și alte legume pregătite cu uleiuri vegetale. Tot în zilele de post se consumă și fructe uscate sau afumate și diferite aluaturi: plăcinte coapte pe lespede sau în cuptor gătite și ele cu legume sau fructe, îndeosebi cu varză, ceapă, prune, mere.

Alimentele de bază în vechea bucătărie țărănească au fost: mămăliga, pâinea, porcul tăiat și afumat, lapte cu derivate, ouă, carnea păsărilor de curte, legume, cartofi, fructe uscate sau afumate (mere, pere, prune) și grăsimile. În perioade mai scurte se consumă și carnea de miel (primăvara), de oaie (toamna) și accidental cea de vită. Aceste alimente se consumă și în zilele noastre, fiind alimente de bază pe lângă cele din comerț. Mămăliga (coleșă), până la actualizarea porumbului în zonele noastre era preparată din mei sau orz. Se servește cu brânză (fie de oi, fie de vaci), pregătită într-o farfurie în care se alternează păturei subțiri de brânză cu mămăligă presărată între ele și untura (unsoare), lapte, jumări de ouă numită „papă”, diferite tocănițe de pui, găină, rațe, găște, curci, oi, miel, vită, porc, varză călită („cureci fript”), fasole frecată, pogacea – constând din mămăligă rămasă la o masă, făcută în formă de turtă groasă și prăjită pe sobă sau pe plita cuptorului, balmoșul, pregătit la fel ca mămăliga din făină de porumb, dar fiartă în jântuit de oi.

Pâinea era gătită din făină de porumb care se numea „mălai”, dar de la un timp încoace, cel mai mult e pregătită din făină de grâu și se numește „pită”. Aceasta se cocea o dată pe săptămână în cuptor, aproape în fiecare locuință având cuptorul ei. Pregătitul, frământatul și coptul pâinii revin gospodinei. Cu pită se mâncau toate supele, ciorbele sau celelalte mâncăruri gătite. Supele și ciorbele se mai numesc și „zamă” și se mănâncă de obicei la amiază.

Porcul tăiat și afumat furnizează carnea pe timpul iernii, iar grăsimea și slăcina pe tot timpul anului. Specialitatea țăranilor din porcul tăiat este cârnațul pregătit din

carnea porcului tocată și mestecată cu usturoi și caltaboșii numiți călbași, pregătiți din păsă de porumb și jumări din carne grasă. Cârnații, caltaboșii și călbașii, ciolanele și slănina sunt puse în pod la fum pentru că se păstrează pentru vară sunt apoi prăjiți în untură și puși în borcanul închis ermetic.

Laptele cu derivatele are prezență permanentă în bucătăria localnicilor. Laptele proaspăt fiert (lapte dulce), brânza de oi, urda și cașul, laptele acru, smântâna (groșciorul), laptele prins sunt folosite zilnic, mai ales la mesele de prânz și de seară.

De la păsările de curte se consumă ouăle și carnea. Ouăle se mănâncă fie fierte, fie prăjite: ochiuri sau „papă”. Din carne se pregătește fie supă dulce cu tăiței (toșmagi), fie tocăniță care se servește cu mămăligă caldă. Aceste mâncăruri, de obicei se servesc duminica sau în sărbători.

Carnea de miel se consumă primăvara, după măsura oilor, începând cu sărbătorile Paștilor, gătită de tocăniță sau friptură, iar cea de oaie spre sfârșitul verii. Din carnea de oaie se mai gătesc și ciorbele cu varză crudă.

Sarmalele (găluștele), odinioară erau gătite cu păsă de porumb, carne tăiată mărunt și înfășurată în varză crudă sau iarna în varză murată punând în oală, între ele, o bucată din capul afumat de porc. În zilele noastre sarmalele sunt gătite și cu orez.

Legumele folosite sunt ca și astăzi fasole, varză, ceapă, usturoi (ai), roșii (porodici), castraveți (pepeni), salată verde (șălate). Cel mai important produs folosit de către țărani este cartoful.⁶

Capitolul 5. Populația

5.1 Evoluția numerică a populației

Dezvoltarea continuă, în timp a satului a avut loc odată cu evoluția numerică a populației. Bineînțeles, că această evoluție nu a avut același ritm de creștere, ea cunoscând și perioade de stagnare și chiar perioade de regres.

Creșterea numărului populației satului Perișor are loc pe baza sporului natural. Până la începutul secolului XVII lipsesc datele statistice în măsură să ne ofere o situație demografică corespunzătoare și apropiată de validitate. Abia din datele conscripției fiscale de la 1720-1721, întregite cu categoriile neimpozabile pe atunci, ca nobili, preoți, scutiți, cu sau fără avere, pe bază de evaluări în raport cu alte lucrări și

⁶ Menuț Maximilian, *Cartea diuganilor (văzută de Maximilian Menuț)*, Ed. Karuna, Bistrița, 2006.

similar întocmite în acea vreme, s-a estimat populația Perișorului și a tuturor localităților din județul Bistrița-Năsăud.

Evoluția numerică a populației satului s-a urmărit pe baza datelor recensămintelor efectuate:

An	1721	1786	1830	1850	1880	1910	1930	1941	1956	1966	1977	1992	2002
Loc	305	455	460	476	643	814	934	977	993	1029	887	785	630

Se observă o creștere relativ mică a populației, în decursul a 130 de ani de existență a satului, mai precis între 1721-1850, când populația a crescut numai cu 171 de locuitori.

După 1770, populația satului înregistrează o scădere drastică, înregistrând la recensământul 1977, 887 de persoane față de statisticile din 1966. Această descreștere se datorează abolirii legii întreruperii sarcinii, tendințelor de planning familial; cu toate că este perioada în care populația multor sate din județ este afectată negativ de efectul colectivizării, nu este și cazul Perișorului. Acest sat, datorită localizării sale geografice, nu ajunge să cunoască procesul de colectivizare. În schimb, populația a fost afectată de migrarea masivă a tineretului spre mediul urban, spre industrie.

5.2. Structura populației

Aceasta se poate analiza din mai multe puncte de vedere: pe sexe. pe grupe de vârstă, pe ramuri de activitate, structură etnică și confesională.

5.2.1 Structura populației pe grupe de vârstă și sexe

În perioada interbelică, populația era dominată de cea masculină. După 1960 statutul femeii s-a schimbat, apoi a intervenit componenta demografică și psihologia urbană.

La recensământul din 1977 se poate constata majoritatea populației de sex masculin, în cadrul grupei de 0-4 ani, aceasta însumând 34, în comparație cu cea de sex feminin, numai 26. Dominația femeilor constă în cadrul grupei de peste 60 de ani, aceasta însumând 62, iar bărbații fiind în număr de 53.

Din statisticile din 2002 se constată o egalitate între populația de sex masculin și cea de sex feminin, astfel din totalul de 630 locuitori, 315 sunt bărbați, 315 sunt femei.

În prezent se observă ponderea relativ mare, dar mai scăzută față de statisticile anterioare a populației active 20-59 ani, fiind 330 de persoane din totalul de 629, adică procentaj de 52%. Se constată o continuă tendință de îmbătrânire, grupa de vârstă de

peste 60 de ani înregistrând 27% din 1992 deținând numai 23%. Grupa persoanelor tinere până la 19 ani este în scădere lentă, deținând 23% din totalul populației, în 1992 ponderea fiind de 24%.

Evident că ponderea din ce în ce mai mare a populației grupei de 60 de ani și peste 60 de ani duce în mod direct spre creșterea numerică a populației neproductive, ceea ce ridică o serie de probleme economice și sociale.

5.2.2 Structura populației active

Referitor la structura populației active, datele recensământului din 2002 arată că:

Structura populației active	Număr	%
Populația activă totală	515	100%
Agricultură	501	97,28%
Comerț	1	0,19%
Poștă	1	0,19%
Administrație publică	4	0,77%
Învățământ	4	0,77%
Industrie prelucrătoare	1	0,19%
Alte activități, servicii	1	0,19%
Șomeri în căutarea primului loc de muncă	2	0,38%

Populația inactivă înregistrează un procent de 18,25%, adică 115 persoane, categorie ce înregistrează mai ales bătrânii și copiii.

Agricultura a rămas și va rămâne mult timp ramura de bază a satului. Fenomenul de navetism afectează foarte puțin populația activă, datorită accesibilității dificile în sat și lipsei unei linii de transport în comun, precum și stării deplorabile a principalului drum de acces prin sat, acesta fiind neasfaltat.

5.2.3 Structura confesională

Cultul ortodox a fost și este o confesiune de rezistență, neproducându-se o reformă comparativ cu religia catolică. Doar în a doua parte a secolului al XVIII-lea, ca urmare a unei „oferte” făcute populației române din Transilvania, o parte din aceștia au aderat la greco-catolicism.

În evul mediu creștinismul catolic a fost recesionat de reforma lui Luther. Acesta a avut (?) un impact în Transilvania asupra populației maghiare și germane. La

cucerirea Transilvaniei de către Imperiul Habsburgic, partea centrală a generat „contrareforma”. În afară de cele două religii (creștinismul occidental și ortodoxism) în urma imigrației etnice în Transilvania au existat și alte confesiuni: romano-catolic, reformat, neoprotestant.

Structura confesională era mai variată la sfârșitul secolului XX. Astfel, la recensământul din 1857 majoritatea populației era greco-catolică, iar la nu mai puțin de 30 de ani mai târziu, la recensământul din 1880 majoritatea populației revine la ortodoxism.

Anul	Populație	Ortodocși	Greco-catolici	Izraeliți
1857	493	-	488	5
1880	643	590	40	13
1900	785	699	60	26
1910	814	793	8	21
1941	977	968	8	-
2002	630	630	-	-

Astăzi, toți locuitorii satului sunt ortodocși. În ceea ce privește limba maternă, toți locuitorii satului vorbesc limba română.

Capitolul 6. Portul popular, la loc de cinste în lada de zestre a satului Perişor

Câți dintre noi știm cu câtă trudă, amestecată în același timp cu sentimentul de dragoste și nerăbdare, lucrau bunicile noastre la războiul de țesut în lungile nopți de iarnă, pentru a termina hainele pentru membrii familiei în timp util? Costumul popular este purtat azi de puțini oameni din lumea satului ,cu precădere în localitățile unde tradițiile populare au fost ridicate la rang de artă.

Portul popular al tinerilor de azi e simțitor diferit față de cel al tinerilor din trecut. În trecut, portul era confecționat după sezon din pânză de casă, din pânură de lână dată în piuă pentru a se îndesa, din care se confecționau sumanele (cioarecii și obielele pentru opinci). Astăzi tinerii nu mai îmbracă costumul popular decât la serbări școlare și atunci cu mare greutate, căci hainele acestea sunt din ce în ce mai incomode.

Cămășile femeilor erau „peste cot” cu alesături „în cruci”, „în pășituri”, cusute „pa dos”, „alesă cu mărgele”, „nevedite și trase în ceară” (război de țesut). Fetele aveau

de obicei „şâr” pe umăr, iar la mâneci „cipcă”. Bărbaţii purtau cămaşă cu guler pe care erau alesături cusute sau alese cu mărgelile.

Feciorii aveau „şâr” atât la guler, cât şi pe umeri, la mâneci şi pe poală. La capătul poalei era cusută „cipca”. Vara se purtau „pantaloni” pe picior, confecţionaţi din „ceară în patru ite” şi „izmene largi”, iar iarna se purtau cioareci din pânură. În picioare aveau cizme sau opinci.

Curelele (brăiele) erau din piele. Unii mai înstăriţi purtau brâu cusut cu mărgelile şi clop cu păun în zilele de sărbătoare. Ceilalţi purtau brâu simplu din piele şi clop simplu „de păr” îngrădit cu „bertiţă” din mărgelile şi „bumbuşti”. Cei care se căsătoreau nu mai aveau dreptul să poarte bertiţa. Pieptarele erau fie cu ciucuri, fie brodate cu cunună.

Poalele femeilor se confecţionau din pânză de casă. Zadiile se ţeseau în „ceară” în diferite culori, fie de lână, fie mai nou din „şar” (fire sintetice). Existau două tipuri de zadii: „soţai” (perechi) şi cu „şurt”. Acesta era uneori din postav pe care se brodau manual diferite forme. Pieptarele erau „alese cu mărgelile” sau brodate în mătase „cu cunună”. Frânghiile cu care se legau zadiile se confecţionau tot în „ceară” din care, pe lângă altele nu lipseau culorile tricolorului românesc. Femeile aveau în picioare opinci, iar în zile de sărbătoare şi duminica purtau papuci de piele.⁷

Textilele de interior. Camera dinainte, cea în care nu se stătea, se intra doar la sărbători era mobilată cu un pat înalt, aşternut cu „cergă” şi tot înflorat. Pe pat gazdele îşi înşirau pernele ale căror feţe erau cusute manual de către femeile din casă, diferite motive populare. Pe pereţi atârnau „blide de lut”, icoane şi „ştergare” cusute de asemenea de către femeile din casă. Pe jos erau preşuri ţesute de către femeile casei, cu diferite motive populare.⁸

Capitolul 7. Datini şi obiceiuri

7.1 Ciclul calendaristic

7.1.1 Vergelul (Alt mod de a petrece revelionul). Seara, în ajunul Anului Nou, fetele mergeau la horă la casa unde se ţinea de obicei jocul şi şezătoarea. Fiecare fată îşi ducea în traistă blidul cu plăcintă, pancove şi turtă (prăjitură). Tradiţia este de a

⁷ Filip V., Vasile, *Eseuri etnologice*, Ed. Eikon Arcade, 2008.

⁸ Bumb, Emilia, *Studii etnologice (Bistriţa-Năsăud – obiceiuri, meşteşuguri, rapsozi)*, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2007.

coace plăcintă cu brânză în seara de ajun. Întocmai făceau și fetele localnice, doar că azi, duc și preparate după ultimele rețete culinare. Fetele și feciorii jucau până la miezul nopții după care fiecare fată se așeza la masă punându-și blidul cu plăcinte. Alături, fiecare își invita „drăguțul” și rudele sau feciorii cunoscuți. Se juca și cânta până spre dimineață, dar nu până târziu, pentru că dimineața de Sfântul Vasile fiecare fecior și fată trebuiau să meargă la Biserică. Tot în seara de ajun mai e obiceiul ca fetele și feciorii să confecționeze păpuși pe care în cursul nopții băieții le așează la casele în care locuiesc tineri. Pentru băieți pun o păpușă (fată) iar pentru fete un „păpușoi” și se spune că acestea seamănă cu drăguțul/drăguța fetelor/băieților.

7.1.2 Boboteaza. Una din marele sărbători din ciclul sărbătorilor creștinești de iarnă este BOBOTEAZA sau BOTEZUL DOMNULUI. Fetele care doreau să-și vadă „orânda” (viitorul) trebuia ca în ajunul Bobotezei să nu mănânce nimic până în seara când se prepara un „liptiu” din nouă linguri de faină, se lua de nouă ori sare și apă după care se frământa și se cocea în cuptor. Fata trebuia să-l consume afară pe tăietorul de lemne. Din partea unde se auzea lătratul de câini, de acolo trebuia să vină mirele. În ajunul Bobotezei preotul din sat umbla cu Crucea, unde era însoțit de dieci care cântau Iordanul (Troparul Bobotezei) și de făt, care purta „canceul cu ageasmă”. Vecinii îl conduc pe preot de la o casă la alta cu lumânarea aprinsă. Pe masă gazda are toate bunătățile posibile, că doar odată în an vine Crucea în casă. În prima zi de Bobotează, după terminarea slujbei de la Biserică, se iese cu Crucea la râu (Fântâna Doamnei sau la Rugeana), unde în cadrul unei ceremonii are loc sfințirea apei. Credincioșii își iau cânti cu agheasmă, care este bună pentru leacuri în casă. După aceea, cei mai aproape de apă își cheamă rudele și prietenii la ei pentru a petrece împreună ultima zi din ciclul Sărbătorilor de iarnă.⁹

7.1.3 Paștele sau Învierea Domnului. În joia de Paști, seara la Biserică se citesc cele 12 evanghelii. În vinerea de Paști, ziua, după masă, lumea se adună în cimitir pentru pomenirea morților. Seara, la Biserică, se face prohodul Domnului. În noaptea de sâmbătă spre duminică, se merge la Biserică începând cu ora 12, pentru a se asista la slujba de înviere.

În Joia Mare, cei care nu s-au spovedit până acum, se duc la Biserică și se mărturisesc. Toată lumea se împacă cu cei care au fost certați, pentru a nu-i prinde Paștele așa. În Vinerea Mare, când la cimitir se face slujba de pomenire a morților, copiii prezenți aici primesc daruri (dulciuri) de la femei. Toată suflarea satului se îmbracă de Paști în haine noi. În trecut bărbații

⁹ Filip, V. Vasile, *Universul colindei românești (În perspectiva unor structuri de mentalitate*

îmbrăcau în locul cioarecilor groşi, izmenele şi o cămaşă lungă până la genunchi şi erau încinşi peste brâu cu o curea, pe cap cu pălărie în locul cuşmei iar în picioare cu opinci. Femeile purtau cămaşă, poalele şi zadiile prinse în brâu cu frânghiile şi pe cap o năframă subţire. Aceste haine erau confecţionate iarna şi modelele erau ținute de multe ori în secret, până în ziua de Paşti, când îşi făceau apariţia cu ele la Biserică.

Înainte de Paşti are loc curăţenia de primăvară atât în curte, cât şi în casă, prin vărui şi îmbrăcarea pereţilor cu cele mai frumoase ştergere pe pereţi, aranjarea patului, cu toate pernele, cearceafurile şi cuverturile existente în casă. În noaptea de Înviere, când trag clopotele, toată suflarea satului merge la Biserică. Fiecare familie duce o traistă cu pască şi alimente (ouă fierte, slănină, cârnaţi) care este sfinţită de preot şi care se va mânca la întoarcerea acasă.

Mâncărurile specifice de Paşti sunt „pasca” (o pâine umplută cu brânză de vacă şi unsă cu ou) şi ouăle roşii. Deşi ouălor vopsite li se spune „roşii”, ele sunt vopsite în diferite culori. La vopsitul acestora, cel mai adesea se folosesc fierturi din coji de ceapă şi urzici.

De la Paşti până la Înălţarea Domnului, oamenii se salută cu „Hristos a Înviat!” şi se răspunde „Adevărat că a înviat!”.

7.1.4 Rusaliile. Rusaliile, sau Pogorârea Sfântului Duh, este o sărbătoare care, ca şi Paştele, cade întotdeauna duminică, la cincizeci de zile de la Paşti. Cu o zi înainte, casele sunt împodobite şi în plus, specific Rusaliilor, se mai împodobesc şi cu crenguţe de paltin proaspăt tăiate. În prima zi de Rusalii, după obişnuita slujbă de la Biserică, se iese cu icoanele în ţarină pentru sfinţirea acestora şi a recoltei. Când verile sunt extrem de secetoase, cu aceasta ocazie se fac şi rugăciuni pentru ploaie.¹⁰

7.1.5 Cununa secerişului. Este un obicei cunoscut în toată Transilvania de nord şi nord-est şi se sărbătoreşte la sfârşitul secerişului.

Când se sfârşea secerişul în gospodăria care are cel mai mult grâu, se împletea o cunună din spice de grâu, prevăzută cu două mănunchiuri din paie de spicelor împletite, de care se prindea şi se ţinea pe cap de către una din secerătoare şi o aducea din câmp de la locul unde a sfârşit secerişul şi până acasă.

Cununa trebuia udată după ce convoiul de secerătoare a intrat în sat cântând, în frunte cu putătoarea cununii. Aproape de la fiecare casă ies cu vedere (găleţi) pline cu apă, îndeosebi tineret şi udă cununa.

Fata care poartă cununa, când este udată, se învârteşte o dată împrejur.

Cununa era purtată numai de fete mari. Nu era îngăduit să fie purtată de femei căsătorite. În credința sătenilor, grâul e curat, sfânt și feciorelnic. Tot așa trebuia să fie curată și feciorelnică purtătoarea cununii cum e rostit cântecul:

„Cine duce cununa
Dreaptă-i ca și lumina
Ca lumina cea de ceară
Ce-o țin doamnele-n păhară”.

Cuvântul „dreaptă” trebuie înțeles „curată”, confirmând comparația ce urmează, căci ceara este un produs al unor ființe feciorelnice, al albinelor lucrătoare.

La intrarea cununii în ocol (curte), gospodarul așteaptă cu videra (găleata) plină cu apă, udă și el cununa, după care o primește și o așează la loc de cinste la ultimul din stâlpii târnațului casei înspre uliță.

Cununa sfârșește cu o masă, cu mâncare și băutură, de cele mai multe ori nelipsind nici jocul, fiind o adevărată sărbătoare.¹¹

7.1.6 Jocul la șură. Jocul se organizează la nunți, la clăci, dar mai cu seamă duminicile și sărbătorile de peste an. Până la construirea căminului cultural din sat, jocul se organiza pe perioada verii în curtea sau șura unui sătean, iar iama, într-o casă. Gazdele erau: Vlașin Nicolae, Suciuc Ioan, Vlașin Emil, Leach Gheorghe.

Organizarea jocului cădea în seama „cizeșilor” (doi, trei băieți mai vârstnici, de obicei cu stagiul militar satisfăcut). Ei arvuneau muzicanții, iar cheltuiala se împărțea pe întregul tineret care participa la joc sub forma unei taxe de intrare. Fetele nu plăteau această taxă.

Fetele se plimbau în grupuri prin centrul satului, așteptând să fie chemate de feciori, deoarece singure nu puteau intra la joc. Pe lângă tineretul care participa efectiv la joc se mai adunau și femeile din sat, unele având în joc fete sau flăcăi, altele nepoți și nepoate. Existau însă și persoane care intrau în joc doar de dragul de a privi. Bărbații erau și ei în apropiere, fie în curtea în care se organizează jocul, fie în uliță, unde petreceau ziua întreagă discutând diferite treburi gospodărești, ori depănându-și amintirile din cătănie. Acest stat în preajma jocului a părinților și frații tinerilor flăcăi era o măsură de prevedere pentru a evita ori a potoli la timp eventualele scandaluri ce s-ar ivi între tineri. Nu de puține ori jocul se termina datorită unor tineri, în special din cauza fetelor.

¹⁰ Păiuș, Liviu, *Folclorul Țării Năsăudului*, ediția a II-a, Ed. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2009.

¹¹ Moldovan-Nestor, Elisabeta, *Cununa – sărbătorea secerișului. Cântece de seceriș din ținutul Năsăudului*, în „Revista de etnografie și folclor”, 9 (1964), nr. 6.

Jocul dura 4-5 ore, cu scurte pauze, după care fetele erau conduse acasă de băieți, înainte de „Sfințitul Soarelui”. Uneori erau conduse până la poartă, alteori flăcăii intrau în casă unde erau serviți cu câte un pahar de horincă.¹²

7.1.7 Sezătoarea, prilej de întâlnire în postul Crăciunului

În așteptarea Sfințelor Sărbători ale Nașterii Domnului se desfășurau șezători, care aveau loc seara, cu excepția zilelor de marți și duminică. Erau două șezători, separate, una a fetelor, alta a femeilor căsătorite.

Șezătorile se organizau după terminarea muncilor agricole de toamnă, începând cu Postul Crăciunului și țineau până la începutul Postului Mare.

Fetele se adunau într-o casă hotărâtă de ele de comun acord cu gazda, contra unei contribuții de bani, fuioare de cânepă, uneori și zile de muncă peste vară, sub formă de clacă. Tot sub formă de clacă ajutau și flăcăii la transportul și tăiatul lemnurilor pentru casa șezătoare.

Șezătoarea începea după ce se însera și ținea uneori până dimineața la cântatul cocoșilor, când fetele își adunau fusele pline de tort sau cusăturile și plecau spre casă. Încă de la sosirea cu furca de tors, fetele începeau să horească cântece care aveau scopul de a-i avertiza pe feciori că a început șezătoarea. Aceștia vizitau în fiecare seară șezătorile umblând grupuri-grupuri dintr-o șezătoare în alta. În sat erau câte trei-patru șezători de fete pe noapte, iar una dintre gazde era aceeași ani la rând.

Dacă în șezători o fată refuza un fecior la joc, aceasta risca la plecarea acasă să fi alungată cu „șuveie” de către feciorii care arau solidari în asemenea cazuri.

Pe lângă joc, în șezători se horea, se spuneau ghicitori și bancuri, se dădea cu sita când se observa că nu vin feciorii. Aveau fetele farmecele lor pentru atragerea feciorilor. Astăzi șezătorile sunt tot mai rare.¹³

7.1.8 Sărbătoarea satului (hramul). Din cele mai vechi timpuri, locuitorii din Perișor au ținut hramul pe 8 septembrie la Sfânta Maria Mică. În această zi slujesc la Biserica mai mulți preoți. După liturghie, se organizează joc unde vin și lătureni cu căruțele din satele înconjurătoare. Jocul are loc în curtea unui sătean. Fetele și femeile duc blide cu turtă, găluște (sarmale) și alte bunătăți, iar bărbații și feciorii duc sticla cu horincă. Cât timp ceterașii cântă („zîc”), cei prezenți la joc se împart în grupuri,

¹² Vezi lista informatorilor.

¹³ *Studii și cercetări etnoculturale; Anuar al Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud*, vol. I-XIV, 1996-2008, redactor coordonator: cercet.șt.pr. Mircea Prahase.

servesc câte ceva din bunătățile aduse, fiecare invitându-și alături prietenii sau rudele lătureni.

7.2 Ciclul individual

7.2.1 Nașterea

Timp de șase săptămâni, femeile lehuze nu au voie să gătească, nici să meargă la fântână, ca să nu se facă „codați” (puieți de broască) în apa fântânii. De asemenea, nici la câmp nu aveau voie să lucreze, ca să nu bată gheața. „Nu e slobod” ca în acest timp de șase săptămâni să lași copilul singur acasă. Trebuia să se pună mătura sau foarfeca pe leagăn sau în pătuțul în care era culcat copilul pentru ca duhul cel rău să nu se poată apropia de el și să-l urâțească.

Pentru femeia lehuză și pentru copilul nou-născut, încă din prima zi de la naștere, moașa ducea la preot apă curată pentru a o sfinți. Cu această apă sfințită se stropea casa și lehuza și se punea în baia copilului până la botez. Acasă, lehuza nu putea fi vizitată până nu se aducea această apă de către moașă. Pentru a avea lapte, mama consuma foarte multă pâine cu ceapă.

Pe parcursul celor șase săptămâni (până la botez), prietenii, vecinii, rudele, merg cu mâncare acasă la lehuză.

La patruzeci de zile de la naștere, lehuza merge la Biserică cu copilul pentru moliță. Femeii i se citește o rugăciune la ușa Bisericii, după care are dreptul să intre în sfântul lăcaș, iar copilul este îmbisericit. Dacă este băiat, atunci el este dus în altar, unde este închinat în cele patru colțuri ale Sfintei Mese. Dacă este fată, se face doar închinarea în fața icoanelor de pe iconostas. Începând cu această dată, femeia iese din starea de necurățire.

Dacă pe neprevăzute copilul face o criză sau dă semne că e pe moarte, orice femeie creștină îl poate boteza stropindu-l cu agheasmă în numele Sfintei Treimi. Dacă moare copilul, se considera că e creștin și i se făcea înmormântarea cu preot.

Cele care duc copilul la biserică pentru botez sunt moașa și nașa, împreună cu alte rudeni ale copilului. Până la Biserică, pruncul este dus de către moașă. Înainte de a începe botezul, nașa de botez (care e de obicei nașa de cununie a părinților) ia copilul în brațe și răspunde le lepădările de Satana.

După aceea, copilului i se citesc rugăciunile Botezului și este uns cu Sfântul Mir. Tot nașa aduce acasă copilul creștin de la biserică și îl așează în casă, pe masă, ca să fie de cinste în toată viața.

După toate acestea, urmează „ospățul botejunii” la care participă nașii, moșii, vecinii și rudeniile. La botezurile mai mari se invită și ceterașii pentru joc. În timpul ospățului se

dă cinste la nașă și moașă, câte doi colaci pe care se așează cadouri. La rândul lor, moașa și nașa dădeau înapoi un colac pe care se așezau haine pentru nou-născut sau bani. Mama copilului ia colacii și cadourile și închină cu horincă.

7.2.2 Nunta

Momentul nunții este precedat de anumite trepte de evoluție a relațiilor dintre cei doi tineri:

Peșitul are loc înainte cu câteva săptămâni înaintea nunții. Oricum, momentul peșitului e în așa fel conceput, încât să îngăduie consumarea tuturor celorlalte etape rituale de până la nuntă. El se desfășura sâmbăta sau duminica, avându-i ca protagoniști pe nași, pe mire, părinți și unele rude apropiate. În acest moment se discuta și despre zestre.

Tocmeala este încheierea târgului făcut, fie odată cu peșitul, fie în altă seară, dacă nu s-a căzut de acord de prima dată.

Intervenită înțelegerea dintre părți, se face tocmeala și numai atunci părinții fetei cinstesc peșitorii cu mâncare și băutură, semn al înțelegerii intervenite și al tocmeii perfectate.

În cazul în care tinerii se cunosc mai puțin și sunt dintre cei ce nu au șezut împreună, atunci, până ce părinții discută între ei, tinerii sunt trimiși în tindă să se înțeleagă și să-și dea cei dintâi consimțământul la căsătoria proiectată.

Această trimitere a tinerilor în tindă are loc îndeosebi atunci când flăcăul peșitor este dintr-un sat străin și tinerii s-au cunoscut mai puțin sau deloc.

Chematul

Chemătorii (feciori), de obicei patru-cinci, sunt costumați în straie populare și poartă bastonașe împodobite de diferite culori și câte o sticlă de horincă. Misiunea chemătorilor este să intre în fiecare casă în care sunt flăcăi pentru a-i chema la nuntă și la steag.

Chemătoarele (fetele), de obicei tot patru-cinci, intră în casele unde sunt fete și le invită la nuntă. Sunt costumate în straie populare.

La oamenii mai în vârstă sau căsătoriți chemările le face un bărbat, de obicei apropiat sau chiar tatăl mirelui.

Steagul si cununa

În preziua nunții, de cu seară se adună la casa mirelui chemătorii și chemătoarele să facă steagul nunții. Steagul nunții se confecționează dintr-o prăjină de circa 2 m lungime, dintr-un lemn de esență moale, ce să fie ușor, de obicei din brad.

Prăjina e frumos giluită și prevăzută la partea superioară cu două sau trei stinghii bătute în cruce, de care se leagă clopotele, iar sub clopote e cusută de prăjină pânza steagului, formată din năfrâmi (baticuri) frumos colorate aduse de fete, peste care curg petele (panglici) multicolore, legate și ele la extremitatea de sus a steagului, sub clopote.

Clopotele sunt din aramă care se poartă la gâtul cailor, prinse pe un brâu de curea îndeosebi iarna, când caii sunt prinși la sânni care nu produc zgomot, iar sunetul clopotelor le vestesc circulația de la mari distanțe.

În timp ce se împodobește steagul, stegarii și feciorii cântă: „O, măi mire, după tine/ Nu mai vezi plângând pe nime/ Dar după mireasa ta, plânge frunza și iarba/ Plânge frunza rochiței/ Și inima-n doi sau trei/ Plânge frunza de bujor/ Și inima la un fecior/ O măi mire dragul meu/ Nu purta mireasa rău/ Și de ți-a greși vreodată/ O sărută și o iartă”.

Între timp, la mireasă fetele împletesc cununa de bărbânoc. După aceea fetele strigă: „Miresucă cu cunună,/ Cămeșa pe tine sună/ Nu sună că n-ai fost bună/ Că nici mă-ta n-o fost ră/ Că te-o făcut frumușă/ Cu păr galbăn, fața albă/ La tăta lumea ești dragă”.¹⁴

Alaiul mirelui – are loc în ziua nunții. Pornitul alaiului de la mire e bine calculat în funcție de distanța dintre mire, Biserică și mireasă, astfel încât duminica, la ieșirea preotului de la slujbă, mirii să fie prezenți. În fruntea alaiului erau călăreți, feciori călare pe cai împodobiți cu „ștergare” și cuverturi. Urmează stegari care scutură mereu steagul al cărui clopoței anunță venirea mirelui. În drum, alaiul se oprește și pe la casa nănașilor.

Până la casa miresei, alaiul strigă: „Scutură bade stagu/ Scutura-te-ar norocu/ Ți se șade-a scutura/ Nimeni nu-i ca dumneata/ Și ca tine altu nu/ Numai tu și dumneata/ Și ca tine altu ba”.

După ce alaiul ajunge la mireasă, mirele ia tânăra și se îndreaptă către Biserică pentru Taina Cununiei. Pe drum se strigă din nou, iar oamenii ieșiți pe la porți se omenesc cu horincă din sticlele nuntașilor. Fetele strigă: „Hai mireasă-n cununie/ Până-i verde frunza-n vie/ Dacă frunza s-a usca/ Popa nu te-a cununa”.

După intrarea în Biserică a mirilor, tineretul se adună în fața acesteia, unde participă la joc. În Biserică, mirii calcă pe țoluri. Nănașii aduc „colacul de cununie”

¹⁴ Drăgoi, Dan Marius, *Folclor poetic din Spermezeu*, vol. I-II, Ed. Limes, Cluj-Napoca, 2005.

care se frământa cu o zi înainte de către mireasă şi era mare cât masa. Colacul se ţine la cununie de către naşi deasupra capetelor mirilor cât se citeşte Evanghelia. Din el se taie şi se împarte cu miere de albină tinerilor.

Alaiul nunţii. După cununie, alaiul se împarte în mai multe părţi. Mireasa şi druştele se îndreptau spre casă, unde erau părinţii şi rudele, care nu participă la cununie. Naşii merg acasă, iar mirele şi stegarii, împreună cu ceilalţi nuntaşi, merg la casa mirelui unde-i aşteaptă socrii mari.

La un interval de un ceas, alaiul mirelui porneşte din nou după mireasă, de această dată să o aducă definitiv la casa mirelui. În drum se opresc din nou la casa nănaşilor, unde alaiul este cinstit cu o masă. După acest mic ospăţ, mirele cu naşii şi cu alaiul se îndreaptă spre casa mirelui. Socrii mari ies în prag cu sticlele de horincă şi cu turtă din pomul vieţii în mână. După ce soacra mare strigă o „iuitură” se intră la ospăţul propriu-zis.

În camera din faţă erau mirii cu naşii şi oamenii căsătoriţi, iar în tindă era tineretul. După intrarea la ospăţ nănaşii mergeau odată până acasă – conduşi cu steagul până la poarta mirelui, urmând să revină, de această dată definitiv, aduşi din nou de alai. După un timp veneau şi părinţii miresei cu neamurile apropiate lor.

Lada de zestre. E adusă în timpul ospăţului pe căruţă. Conţine perini, lepedee, toluri, lada propriu-zisă pe care sunt puse pernele, iar în ea hainele şi strictul necesar al miresei.

Pomul vieţii. Un pom tăiat din grădină e pus pe masa mirilor, iar în el sunt turte de mentă, făcute în diferite forme. Aceste turte sunt făcute acasă la mire şi duse la Biserică de obicei joia sau vinerea dinaintea nunţii, când se spovedeau şi mirii. Cei care mor înainte de căsătorie, au pomul vieţii la înmormântare.

În cadrul ospăţului se primeşte şi cinstea pentru miri. Spre sfârşitul ospăţului, mireasa e dusă de către naşă într-o încăpere aparte, i se împletesc cozile în cosiţe şi cununa e înlocuită cu năframă. Spre dimineaţă naşi şi nuntaşii sunt conduşi până la poartă, scuturându-se steagul.

Luni seara este „spălăcenia” când naşii revin la fini, unde sunt stropiţi simbolic cu apă şi apoi şterşi cu un ştergar frumos care din acel moment le aparţine. Urmează din nou un ospăţ, de această dată doar de către cei ai casei şi naşi. După un timp erau chemaţi şi finii la casa naşilor pentru a servi o masă.¹⁵

¹⁵ Şeuleanu, Ion, *Nunta în Transilvania (în contextul ceremonialului nupţial românesc)*, Ed.

7.2.3 Plecarea răgutelor

Plecarea răgutelor (recruților) are ritualul ei. La vârsta de 18 ani, feciorii fiind prinși în evidențele pregătite în vederea chemării la militarie, după această înregistrare erau socotiți flăcăi adevărați. Se spune despre ei că „au tras țâncușa”, semnul acesteia fiind o hârtie „țâdula” primită de la primărie și purtată ca o floare sub panglica de la pălărie.

La recrutarea propriu-zisă întregul contingent de tineri pleacă deodată din sat la sediul comisiei de recrutare, de unde la fel se întorc împreună chiuind și purtând la pălărie ca pe o podoabă actul de recrutare, plin de mândrie fiecare, că a fost găsit apt de cătănie, om între oameni.

Chemarea recruților la oștire pentru îndeplinirea stagiului sau plecarea răgutelor, e de asemeni cunoscută în sat prin ordinul de plecare purtat de fiecare „răgută” la pălărie. De la primirea ordinului de chemare și până la plecare, răgutele petrec aproape în fiecare seară. Este petrecerea lor de rămas bun. Pe ulițele satului se aude în fiecare seară cântecul răgutelor, o strigătură păstrată din generație în generație.

„Cântă cucu-n par de vie
Cânte că nu-mi cântă mie,
Că-i cântă la păcurar
Tot de jele și amar
Să nu lase oile
Pe coasta cu florile
Florile-s de trebuială
La-mpăratul de cerneală
Să cernească puștile
Să meargă răgutele
Să cernească și-a mea pușcă
Să mă duc și eu răgută”.

La casa fiecărei răgute se face o petrecere cu fete și feciori, la care feciorii duc câte o sticlă cu horincă (palincă), iar fetele câte un blid de turtă (prăjitură).

Bineînțeles că la petrecere participă și drăguța celui care pleacă în cătane care era tot timpul supărată că rămâne în sat fără drăguț, timp în care ea trebuia să fie mai retrasă, să nu meargă la petreceri, să nu poarte costume elegante, deci într-un cuvânt să fie mai retrasă și să aștepte venirea drăguțului din cătane.

Fetele horeau (cântau) şi ele mai mult de jale, iar fata care era în cauză începea să lăcrimeze.

Pe melodie de doină, cântă:

„Pe iest deal, pe iastă luncă
Trece-o carte şi-o poruncă
Frunzuliţă de negară
Să ducă feciorii iară.
Am un bade tinerele
Şi l-or duce şi pe el
Şi-oi face un măr gutâi
L-oi pune la căpătâi
Măr gutâi o putrezi
Tot fără drăguţ oi fi”
sau
„Dare-ar Dumnezeu să deie
Frunza-n plop să nu mai steie
Şi cătane să nu ieie.
Rău mă tem măicuţa eu
Şi i-oi duce dorul greu
I-oi face un măr gutâi

Să îl pun la căpătâi
Rău mă tem c-o putrezi
L-oi lăsa şi-a cătuni
De-a avea parte-a veni
Tot pe mine m-a iubi.
Unde-aud cucul cântând
Mă duc în codru şi plâng.
Crengile stau pe pământ
Şi mă-ntreabă de ce plâng.
Taci codre nu mă-ntreba
C-aiest lucru nu-i afla
C-am pierdut o rujă plină
Jumătatea din inimă
C-am pierdut o rujă creaţă,
Jumătate din viaţă
Şi pe badea di pe braţă”.

Odată cu terminarea petrecerii, adică spre ziuă, membrii familiei însoţesc răgutele până la gară. Recruţii pleacă din sat toţi deodată, cu ceteraşii chiuind, cu ţadula în pălărie şi purtând în mâini sticla de horincă, închinând unul altuia precum şi trecătorilor întâlniţi în cale, de care se despart, făcând din această despărţire o tragedie.

Această tragedie e motivată de atâtea pierderi de tineri bărbaţi cauzate în sat de diferite războaie, numai ultimele două războaie mondiale pricinuind moartea a peste 50 de bărbaţi din sat. Apoi invalizii care poartă amprenta războiului până la moarte, ca şi nenumăraţi orfani şi văduve rămase în urma celor dispăruţi.

Bocetele mamei şi îndeosebi ale soţiei, dacă recrutul e căsătorit, de multe ori ale recrutului însuşi, sfârşeau numai la plecarea trenului, încheind ceremonialul.

În toată perioada satisfacerii stagiului militar, fetele satului trimit cărţi (scrisori) celor din cătane, frumos compuse sub formă de poezii şi cu desene reprezentând flori sau semnul unei inimi îndurerate.

7.2.4 Ultimul drum

Înainte de a muri, dacă presimte apropierea acesteia, muribundul își cere iertare de la cei apropiați cărora le-a greșit pe parcursul vieții. La orice moment de slăbiciune, familia îl cheamă pe preot ca să-i citească molitve și rugăciuni de ușurare. Se spovedește din timp și se împărtășește cu Sfintele Taine, ca merinde pentru viața de veci. Spovedania și împărtășania este dator să le primească cât mai devreme, ca să nu cadă în inconștiență. Cei ai casei supraveghează tot timpul muribundul ca să nu moară fără lumânare în mână. Când începe „să tragă a moarte”, cineva din casă aprinde o lumânare și i-o ține în mână dreaptă până când își dă ultima suflare. După ce moare, lumânarea se așează într-un pahar și i se pune la căpătâi.

După ce se adună familia, vecinii, prietenii la patul celui decedat încep să se facă pregătirile pentru înmormântare.

Trupul celui decedat „se scaldă” (se spală) cu apă caldă, curată de izvor. Se îmbarcă cu haine curate, de sărbătoare, dinainte pregătite. Dacă mortul este o femeie, se scaldă de către femei, dacă este bărbat se scaldă de către bărbați. De obicei scaldatul și îmbrăcatul se fac de către cei ai casei.

După ce mortul a fost spălat și îmbrăcat în hainele de sărbătoare, se așază în camera cea mai curată (camera din față) pe o masă lungă, acoperită cu covoare. Exista și obiceiul ca, până la confecționarea sicriului, mortul să fie așezat pe laița de lângă perete.

După ce i se pune sub cap o pernă, sub el o pânză de casă, iar deasupra „giolgi” alb, se aduc de la Biserică cruce, care i se pune pe piept, sfeșnicul cu trei lumânări care se așează la cap și steagul negru care va rămâne trei zile la poarta casei, până după înmormântare. În același timp se vorbește cu clopotarul să înceapă trasul clopotelor de trei ori pe zi.

După ce mortul se așează pe sălaș, femeile se adună pentru a confecționa din ceară curată „lumina trupului”. Două femei iau ață de lungimea mortului, iar celelalte încălzesc ceara și o pun pe ață, răsucind-o în formă de melc, cu un capăt ridicat în sus, care se aprinde atâta timp cât mortul stă în casă. Această „lumină a trupului” se așează pe o farfurie și se pune pe un scaunel la capătul mortului. După ce sicriul va fi așezat în groapă, farfuria va fi spartă de capătul sicriului. Există și obiceiul ca farfuria cu lumânarea să se spargă de ușa casei, după ce mortul era scos din casă, pentru prohodire.

După ce sicriul (copârșăul) se cumpără sau se confecționează din scândură de brad sau de stejar, mortul, cu o zi înainte de prohod, era așezat cu fața în sus și mâinile pe piept. Alături de el se pune ac și ață să-și coasă hainele de dincolo, un pieptene („să se

ceptine gincolo”), un colăcel („să aibă meringe pe drum”), o bătă („să se apere de câini în aia lume”) şi bani („să plăcească la cele 24 ge vămi”).

La intervalul de timp în care trag clopotele, se aprinde lumina mortului şi lumânările din sfeşnic iar femeile rudenii ale mortului se adună pe lângă el şi-i „cântă morţeşte”: „Mândru-ţi ard luminile(Scurte Ț-o fost zălele/ Mândru-ţi arde lumina/ Gre Ț-o mai fost viața/ Roagă-te la Precista/ Să-ți faci un Paraclis/ Să afli Raiu deșcis”.

Pe parcursul celor trei zile, femeile din sat vin la casa mortului, unde aduc pomană, alimente pentru masa de pomană din ziua înmormântării şi/sau bani. În aceste zile, în cuptorul de la casa mortului se pregăteşte „coptatură”, colacii din popor şi de la lumânări, colacii de pomană, pomioarele, precum şi mâncarea pentru masa pomenii, După ce se lasă din traistă alimentele la bucătărie, femeia intră în casă să vadă mortul. Se practică obiceiul de a însemna cruciş cu palma peste pânza ce acoperea mortul în semn de rămas bun, după care făcând semnul crucii rostesc formulele „Dumnezeu s-o să-l ierte şi s-o/să-l hodiească-n pace!”.

În dimineaţa zilei în care are loc prohodul, patru bărbaţi merg la Biserică şi aduc acasă praporii negrii. În aceşti prapori se agaţă (în timpul prohodului) câte un colac şi un ştergar (cingeu, prosop) ţesut în „ceară” (război de ţesut). Cu vreo două ceasuri înainte de ora înmormântării, se adună femeile din sat pentru a asista la „cântatul morţeşte” interpretat în cor de rudenii. Fiind un act obligatoriu „necântarea” mortului agoniseşte ruşine asupra întregii familii.

Cântecele morţeşti interpretate, sunt concepute sub formă de dialog, exprimându-se durerea din suflet prin evocări afectuoase ale celui dispărut: „Noi mândru te-am înştimbat/ Nu ştim unde te-am plecat/ La Biserică ori-n sat/ Şi noi mândru te-am gătit/ Nu ştim unde te-am pornit/ La Biserica ori-n târg/ Ori-n cel fund de pământ”.

Când preotul cu diecii intră în curtea mortului pentru slujba înmormântării, femeile din casă cântă cu mai mult patos mortul în versuri speciale: „Scoală mamă (tată), de-aicea/ Şi te uită pe fereastră/ Cum vine legea popească/ Pe noi să ne despărtaşcă/ Vai ge mine popa vine/ Ore unge ce-am ascunge/ Ce-am ascunge-n greginuță/ Supt o tufa de sascuță/ Sascuța s-a scutura/ Pa dumneata ce-or afla/ Vai ge mine nu ce duce/ Ce-om scalda în lapce dulce”.

Preotul cu diecii şi fătul intră în casă, fac o scurtă panihidă, după care ies afară în curte şi se aşează la o masă special amenajată. După ei, se scoate mortul, descoperit, cu picioarele înainte, aşezându-l pe masa care este scoasă din casă în mijlocul curţii. În acest timp femeile cântă cu mai multă jale: „Nu ieşi, mamă, afară/ Că-napoi nu mai vii iară/ Mamă, afară nu ieşi/ Că-napoi nu-i mai vini”.

La cele patru colțuri ale sicriului stau praporii ținuti de patru bărbați. Dacă moare o femeie, se numesc patru femei de seama mortului care vor ține cele patru colțuri ale sicriului, un colac cu o năframă și o lumânare în mâna dreaptă. La sfeșnic se alege de asemenea un bărbat sau o femeie, în funcție de persoana decedată și care ține un colac și un prosop. El (ea) va avea grijă de cele trei lumânări din sfeșnicul de la capătul mortului. Aceștia toți sunt obligați să-l însoțească pe mort, în cele patru colțuri, pe drumul până la groapă. În timpul prohodului, femeile cântă morțește.

După slujba prohodului, preotul rostește predica, iertăciunea și dezlegarea mare, după care intră în casă și face sfeșanie și se ridică pomioare în camera în care a decedat (sau a stat pe parcursul celor trei zile) persoana respectivă.

În acest moment se aduce carul, anume pregătit pentru ducerea mortului în cimitir. După ce preotul citește în poarta ogrăzii prima Evanghelie, se scoate mortul din ocol în strigătele disperate ale femeilor.

Cortegiul funerar, în drum spre cimitir, se compune în față din copiii care poartă coroanele, urmați de bărbații care duc cei patru prapori și crucea. În urma lor se află preotul cu diecii și fătul, iar la o anumită distanță carul care duce sicriul, înconjurat de familie și femeile „bocitoare” care bocesc din mers, în pauzele dintre Evanghelii. Acestea din urmă se citesc în funcție de distanța la care se găsește cimitirul de casa decedatului.

La poarta cimitirului femeile bocesc mai cu jale. Tot acolo, preotul citește ultima Evanghelie, după care cortegiul se îndreaptă spre mormânt.

Groapa mortului se sapă ori de către rude, prieteni vecini sau de către groparii satului. Înainte de a se pune capacul deasupra sicriului, rudeniile sărută fiecare obrazul decedatului, după care i se acoperă fața cu pânza. Partea de pânză de deasupra feței se taie în semnul crucii cu foarfeca, astfel ca fața să rămână descoperită, așteptând învierea morților. În timpul în care se bat cuiele de la sicriu, se cântă în strigăte și suspine: „Nu bateți cuiele tare/ Că la inimă mă doare”. În timpul în care patru bărbați coboară funiile sicriului în mormânt, cântecul morțesc caută o consolare pentru cei care se coboară în recele mormânt.

După ce sicriul se așează în groapă, preotul pecetluiește cu o sapă groapa în semnul crucii, până la cea de-a doua venire a lui Isus, apoi presară peste sicriu cenușă din cădelniță zicând: „Pământ și cenușă ești”, apoi stropește cu agheasmă și busuioc. După ce fiecare participant aruncă o mână de țărână în mormânt, groparii rămân să umple groapa și să dea forma cuvenită mormântului.

La poarta cimitirului, la întoarcere, fiecare participant primește câte un colăcel și un pahar de horincă iar copiii primesc dulciuri. La masă sunt invitați preotul, diecii, fătul și toți participanții la înmormântare. Masa se servește la casa decedatului, sau mai nou la Căminul cultural. Înainte de a intra și a se așeza la masă, lumea este întâmpinată de două, trei femei cu vase de apă pentru spălătul mâinilor.

La șase săptămâni și la un an de la înmormântare, se face parastas la Biserică. La ieșire, fiecare om primește câte un colăcel și un pahar de țuică sau vin la masă pentru sufletul celui răposat.¹⁶

În loc de concluzii

Considerăm că am realizat un nucleu al unei viitoare monografii a satului Perișor, satul în care înaintașii mei (străbunici, bunici, părinți) s-au născut și au copilărit. Tot aici m-am născut și eu și am copilărit până la vârsta de 5 ani, când părinții și bunicii mei au hotărât să se stabilească în altă zonă a județului, pentru un trai mai bun (transport, comunicații).

În cuprinsul acestei lucrări am făcut cercetări asupra istoricului și denumirii satului, așezarea geografică a satului (vecini, câteva aspecte de relief, climă, rețea hidrografică, sol, vegetație, faună), câteva repere istorice ale comunei Zagra (vestigii materiale și spirituale constante: participarea locuitorilor comunei Zagra la evenimente istorice). Viața economică a satului (creșterea plantelor, animalelor, meșteșugurile, industria casnică, bucătăria), componența umană (evoluția numerică a populației, structura populației pe grupe de vârstă și sex, structura populației active, structura confesională), portul popular la loc de cinste în lada de zestre, credințe și obiceiuri (ciclul calendaristic: vergelul, boboteaza, paștele, rusaliile, cununa secerișului, jocul la șură, sezătoarea – prilej de întâlnire în postul Crăciunului, sărbătoarea satului – Hramul), ciclul individual: nașterea, nunta, plecarea răgutelor, ultimul drum. Lucrarea cuprinde și câteva anexe: texte folclorice pe care sătenii le interpretează în diferite momente ale vieții.

¹⁶ Romila, G. Adrian, *Imaginea raiului în cultura populară, Eseu de antropologie*, Ed. Timpul, Iași, 2009.

ANEXĂ**MATERIAL FOLCLORIC****Strigătură în prag**

Mândru s-o strâns ominii
 Să vadă cum oi ieși
 Cum oi ieși din cămin
 La doi cineri să le-nchin
 Nu vă uitați așa tare
 Că nu-s io soacra hai mare
 Că soacră-i mătușa mea
 Și ea nu pote striga
 Că o doare inima.
 Pânce io voi ciui
 Tot mătușa va primi
 Că mătușa-i de primit
 Cu ea aveți de trăit
 Frunză verge viore
 Tu mireasă draga me
 Mătușa are feciori
 Și cu ea două nurori
 Și-un ginere ge-omenie
 Pî la voi să nu mai vie
 Până mătușa o trăi
 Pă la voi tot or veni
 Când i vede prin ogradă
 Să nu ce uiți supărată.

Soacra mare – strigătură în prag

Ceteraș din sat străin
 Zi-mi o țără rar și lin
 La norucă să-i închin
 Mulțumim lui Dumnezeu
 C-am ajuns asta și eu

Mulțam, Doamne, c-am trăit
 C-am făcut ce am gândit
 Fecioru l-am însurat
 Ce i-o plăcut o luat
 Să mor astăzi, să mor mâne
 Nici o grijă nu-mi rămâne.
 Tu, norucă, draga me,
 Io ți-oi spune trei cuvinte
 Te rog să le ții în minte
 Aici dacă îi intra
 Lucră ziua ce-i lucra
 Omenește-ti soția
 Prietene nu-ți căpăta
 Las prietenia la dracu
 Că la mulți le-o mâncat capul
 Să trăiești și na! și be!
 Să trăiești, noruca me!
 Na! Be din fârtaiu meu
 Că io nu ți-oi vrea de rău
 Că-n lume cât oi trăi
 Numa-oi lucra și-oi munci
 Haină scumpă n-oi pofti
 Și voi griji de copii.
 Să trăiești cu sănătate
 Și de rău să fii departe!
 Nănașule iubăreț,
 Hai cu mine la podeț
 De-i veni să vii cu pușcă
 C-a me turturică mușcă
 Când mă duc la veselie
 O las focului mânie
 Supărarea-o pun în cui
 Mânia-o las dracului
 Supărare-o-nchid în ladă

Şi-o las focului să ardă.
 Frunza verde viore
 Mult mă mir de altele
 De ce le dor spatele
 În casă cu mamele
 Io, de-aş fi cu mama me,
 Nici capul nu m-ar dure.
 Frunza verde lemn domnesc
 Fetele aşa gândesc
 Mândru-i portu nevestesc
 Mândru-i, mândru şi gătat
 Da' mai mult îi supărat
 Mândru-i, mândru şi gătit
 Dar mai mult îi bănuit.

Pomul

Noroc, noroc
 Mire şi mireasă
 Nănaşi şi nănaşa,
 Rog cinstita adunare
 De la mic şi de la mare
 Mie să-mi daie-ascultare.
 Când intră nănaşii-n casă
 Aruncă ochii drept la masa
 Şi văd pomul până-n pod
 L-ar mânca nănaşii tot,
 Numai de l-ar căpăta
 Sănătos pom, frumos şi mănos,
 Mănos ca vara, roditor ca toamna
 Pe la poală-n poleit
 Pe la mijloc zugrăvit,
 Pe la vârf într-aurit
 În numele Domnului numit.
 Şi acela-i domnul mare
 Care coace grâu de soare

Şi uscă fânul la răcoare.
 Acest pom galben
 Eu l-am adus,
 Din dealul cu doru,
 De unde creşte bujoru,
 De unde iarba creşte
 În trei şi-n patru
 Se-mpleteşte.
 De unde trei cosaşi cosă
 Şi iarba nu se mai sfârşa,
 Iar doi din întâmplare
 Se uitau peste hotare,
 Cum trecea o fată mare,
 Hristu mică păsărică
 C-un firuţ de busuioc
 D-zeu să le dea la tineri noroc.
 Să trăiţi cinstiţi nănaşi mari
 Ce făgăduiţi finilor?
 Naşii: Voie bună!
 Şi o oaie înc-ar fi bună
 Dar să nu fie oaia bălaie
 Să fete şapte miei în paie
 Când zici bâr
 Ea să nu facă mâr
 Când o prinzi de lână
 Ea să nu te prindă de mână.
 Să trăiţi, cinstiţi nănaşi mari.
 Ce făgăduiţi finilor?
 Naşii: Voie bună şi noroc!
 Îi bună o oaie şi-un porc
 Să fie porcul jigan
 Să mănânce şi bostan.
 Să trăiţi cinstiţi nănaşi mari
 Ce făgăduiţi finilor?
 Naşii: O oaie şi-un miel!

O oiță cu miel brez
 În tot anul să mergeți la botez.
 Va gândiți să mai fâgăduiți un roi,
 Dar să nu fie roiul foi
 Să meargă mireasa-napoi,
 Să fie roiul bogat
 Să nu umble mireasa cu capul spart
 S-aveți 20 de câini,
 Zece să îi dați la fini
 Când mireasa vrea să fugă
 Mirele cu câinii s-o ajungă.
 Să dea Dumnezeu în curțile
 dumneavoastră
 Șapte pluguri cu cinci cai
 Zece coste cu mălai
 Patruzeci de vaci cu lapte
 Să le dați la fini jumătate.
 Să trăiți, cinstiți nănași mari!
 Eu nu-s slugă de simbrie
 Nici p-o sticlă de rachie
 Să-mi dați o turtă și mie.
 Să-mi dați pomul jumătate
 La nuntași a treia parte
 Celelalte să le dați
 La copiii mari și mici
 Și feciorii de stegari.
 Să trăiți, nănași mari!
 Să trăiască toți nuntașii.

Plecarea răgutelor

(Scrisoare către drăguțul din catane)

Di la noi di pe răzoare
 Eu îți scriu, bade, scrisoare.
 Mai întâi și la-nceput
 Îți fac, bade, cunoscut

Că mă aflu sănătoasă
 Ca o pasăre voioasă.
 Florică de mohor,
 M-o cuprins un mare dor
 Și-am luat ceruza-n mână
 Și am scris de la inimă.
 Sturzu cântă, vântu bate
 Eu îți scriu, bădiță, carte,
 Pun ceruza pe hârtie
 Și cu drag încep a-ți scrie
 Ție, bade,-n cătanie
 Cărtică-n colțurile
 Scrisă cu dor și cu jele,
 Du-te carte peste munți
 Și treci ape fără punți
 Peste deal și peste sate
 La bădița meu departe.
 Cărtică, du-te iute
 La badea să te sărute
 Că și eu te-am sărutat
 Când pe tine te-am gătat
 Du-te carte ca și-un gând
 Și nu sta la poartă mult
 Du-te carte și te lasă
 La bădiț-al meu pe masă
 Să steie să se-odihnească
 Pe tine să te citească
 Și răspuns să-mi pregătească.

Colindă

Auzât-am o minciună
 C-aicea horinca-i bună!
 Îndulcită cu zahăr
 Dă-ne gazdă un pahar
 Un pahar nu ni-i bugăt

Dă-ne gazdă olu tăt!
 Că ni-i neamu băutor
 Be o cupă de tri ori
 Şi un ol de nouă ori.
 Coborât-o coborât
 Maica Sfântă pe pământ
 Cu păr galbăn despletit
 Cu lacrimi până-n pământ
 Şi se uită câtă soare
 Vede trei fete fecioare
 Staţi fete nu mereţi tare
 Să vă pun câte-o-ntrebare
 Cât aţi umblat pe pământ
 N-aţi văzut pe Fiul Sfânt?
 Ba noi şi de l-am văzut
 Bine nu l-am cunoscut.
 L-aţi putut cunoaşte bine
 Că pe Faţa Fiului
 Scrisă-i Raza Soarelui
 Mai în jos pe umerele
 Scrisă-i luna şi tri stele
 Şi pă ai lui pomnişori
 Scrisă-s patru sărbători:
 Crăciunu şi Paştile
 Anu Nou, Rusaliile.

Bocet

Deşcige, tata poarta,
 C-amu îmi aduc zăstrea
 Zăstrea mi-i păioara
 Ge-ar mânca-o para
 Zăstrea mi-i copârşău
 Ge l-ar fi mâncat focu.
 Că-n locu oişâlor
 Îs praporii feciorilor

Şi-n loc ge vaca cu lapce
 Crucea-i la copil în space.
 Mândrul mamei, pui ge vară
 Ce-am scăpat din cas-afară
 Şi nu ce pot pringe iară.
 Barăm n-ai mărs cu plugu,
 Tot mă doare sufletu,
 Bare-mi n-ai mers cu coasa,
 Rău mă doare inima.
 Mândrul mamei, mândră floare,
 Mi ce-ai rupt de la cetoare
 Inimuţa rău mă dore.
 Copilaş, dragu mamii,
 N-am mai crezut că-i muri.
 Copilaş, pana la flori,
 Vai păcat a fost să mori
 C-ai fost micuţ şi frumos
 Şi cum ce-o pus moarcea jos
 Moarcea cea neîndurătoare
 Cum ce-o luat mândră floare.
 Puiuţule, copilaş,
 Cum ce-o pus moarcea-n sălaş.
 M-ai lăsat cu mare dor,
 M-ai lăsat sângură-n casă,
 Ge dor cu inima arsă.

Lista informatorilor

1. Vlaşin Ion
 Porecla: Ion Graţian
 Ocupaţia: agricultor
 Data naşterii: 15.01.1933

2. Vlașin Floare

Porecla: A Coconilor

Ocupația: agricultor

Data nașterii: 25.08.1939

4. Vlașin Raveca

Porecla: Căca

Ocupația: agricultor

Data nașterii: 08.05.1944

3. Brici Leon

Porecla: Togica

Ocupația: agricultor

Data nașterii: 03.07.1935

5. Bojor Ion

Porecla: Coconu

Ocupația: cioban

Data nașterii: 08.05.1949

Bibliografie:

1. Bumb, Emilia, *Studii etnologice (Bistrița-Năsăud, Obiceiuri, meșteșuguri, rapsozi)*, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2007
2. Drăgoi, Dan Marius, *Folclor poetic din Spermezeu*, vol. I-II, Ed. Limes, Cluj-Napoca, 2005
3. Drăgoi, Macarie Marius-Dan, *Ler Sfântă Mărie (Colinde de pe văile Țibleșului)*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2005
4. Filip, V. Vasile, *Eseuri etnografice*, Ed. Eikon Arcade, 2008.
5. Filip, V. Vasile, *Universul colindei românești (În perspectiva unor structuri de mentalitate arhaică)*, Ed. Saeculum I.O., București, 2004.
6. Menuț Maximilian, *Cartea diuganilor (văzută de Menuț Maximilian)*, Ed. Karuna, Bistrița, 2006
7. Moldovan-Nestor, Elisabeta, *Cumuna – sărbătoarea secerișului. Căntece de seceriș din ținutul Năsăudului*, „În Revista de etnografie și folclor” (1946), nr. 6.
8. Plaianu, Clemente, *Chiuza, vechi vatră românească și leagăn al Rebrenilor*, monografie, vol. I-III, 1983 (manuscris).
9. Precup, Emil, *Păstoritul în Munții Rodnei*, Cluj-Napoca, 1926
10. Prahase, Mircea; Rus, Gavrilă, *Zagra, o monografie posibilă*, S.C. Supergraph Tipo S.R.L., Cluj-Napoca, 1997.
11. Romila, G.A. Adrian, *Imaginea raiului în cultura populară, Eseu de antropologie*, Ed. Timpul, Iași, 2009.
12. Șeulean, Ion, *Nunta în Transilvania (în contextul ceremonialului nupțial românesc)*, Ed. Viitorul românesc, București, 2000.
13. Șotropa, Valeriu, *Districtul grăniceresc năsăudean*, Cluj-Napoca, 1975
14. **, *Arhiva Someșană, Năsăud, 1924-1977, 1995 (serie veche și nouă)*.
15. **, *Studii și cercetări etnografice, anuar al Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud*, vol. I-XIV, 1996-2009 (coordonator cercet.șt.pr. Mircea Prahase).

V. DOCUMENT

DEDUCȚIUNE ISTORICĂ DESPRE ÎNFIINȚAREA FONDURILOR SCOLASTICE

Nistor ȘIMON

CUVÂNT INTRODUCȚIV

Adrian ONOFREIU

Personalitatea complexă și completă a „graniței năsăudene” reprezentată de Nestor Șimon a fost „trimisă” într-un con de umbră de posteritatea interbelică.

Manuscrisele sale, „*ucise*” atât de moștenitori – cele două fiice și în egală măsură fratele său, profesorul de desen Teodor Șimon, prin scoatere la mezat – au fost „*sacrificate*” a doua oară, în numele unui „proiect” născut tocmai din valoarea acestor manuscrise, intitulat „Arhiva Someșană”, în beneficiul chiar a accederii principalilor colaboratori – cu „*ajutorul familial sau spiritual al zonei*” – în categoria „nemuritorilor” din Academia Română.

În acest mod, manuscrisele lui Nestor Șimon „odihnesc” între copertile celor 26 de numere ale „Arhivei Someșene”, sub semnături „celebre” și instituționalizate în cercetarea științifică de aici: Virgil Șotopa, Iuliu Moisil, Iulian Marțian, Vasile Bichigean.

Acest „demers” a continuat prin însușirea „tehnicilor” acestora de către cei care au urmat, din a căror realizări se desprinde ca „un fir roșu” recursul la unica sursă citată, publicația apărută la Năsăud în perioada 1926-1940.

În acest mod, s-a obturat și înlocuit – pentru generații întregi – personalitatea de excepție a lui Nestor Șimon cu alte „repere științifice”, transformate în atitudini morale și modele de viață.

Nestor Șimon s-a format în climatul intelectual al celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, când societatea românească din Transilvania a resimțit din plin consecințele *Außgleich*-ului din 1867 și a avut ca trăsătură esențială *devotamentul* pe care l-a manifestat pentru orice cauză sau acțiune de ridicare și luminare a neamului românesc.

A beneficiat de faptul că prin origine, și apoi locul unde și-a desfășurat activitatea, a cunoscut și apoi a exercitat tradițiile unei zone în care libertatea, onoarea jurământului și supunerea față de legi reprezentau un *summum* existențial. La aceste

repere s-au adăugat formația sa intelectuală – absolvent al dreptului – și acribia, dublată de corectitudine, în activitatea desfășurată un sfert de veac într-unul din posturile cheie ale Administrației fondurilor grănicerești, aceea de secretar.

Toate acestea au conturat o personalitate puternică, dornică de muncă și cu mare aplecare spre cunoașterea și aprofundarea trecutului, atât al zonei de proveniență, cât și al arealului mai larg al populației românești din Transilvania.

În calitatea sa oficială, a desfășurat o muncă grea și de durată, reușind să aducă în bună regulă actele care stăteau la baza deciziilor instituției care gestiona un patrimoniu material important – format din proprietăți individuale și cumulative asupra pădurilor și pășunilor alpine – moștenit ca urmare a prestării aproape un veac a serviciului militar. În același timp, a căutat, adunat, depozitat și valorificat ca nimeni altul materialul documentar extrem de bogat și dens în informații al/și despre zona fostului Regiment de graniță de la Năsăud.

Funcționarul conștiincios a intrat însă în conflict atât cu alți slujitori ai instituției fondurilor – interesați și de *beneficii materiale* – cât și cu intelectualii zonei, văzuți ca având interese meschine și subordonate scopurilor personale.

Spre deosebire și de unii și de alții, Nestor Șimon și-a subordonat atât activitatea profesională cât și cea științifică, *interesului și binelui comun*.

Împrejurările nefavorabile, greutățile traiului zilnic – împovărat de susținerea financiară a doi copii la studii universitare la Cluj – au făcut ca din multitudinea manuscriselor elaborate autorul acestora să reușească să publice în timpul vieții extrem de puțin. Cu toate acestea, calitatea lor nu a fost pusă la îndoială, dovadă fiind faptul că lucrarea *Vasile Nașcu. Viața și faptele lui*, apărută la Năsăud în anul 1911 rămâne de neocolit pentru perioada de după Revoluția de la 1848/1849 și până la redobândirea proprietăților de către fostele comune militarizate din zona Năsăudului.

Perioada activității sale la Năsăud (1889-1914) se definește prin câteva coordonate importante.

În privința activității ca secretar la Administrația fondurilor grănicerești năsăudene, a încercat să pună în ordine baza documentară a acestora. Valoroasa arhivă a acestei instituții a ordonat-o și organizat-o pe grupe importante, care reflectau domeniile principale ale activității instituției, cu precădere cele referitoare la gestionarea valorosului patrimoniu material și fructificarea acestuia pentru ridicarea culturală a urmașilor „graniței militare”.

Apoi, s-a implicat și în gestionarea patrimoniului instituției, prin elaborarea a numeroase materiale de sinteză, în care erau arătate modul de proveniență, inventarul bunurilor imobile, repartizarea și distribuirea efectivă a burselor.

În domeniul științific străduințele sale au fost orientate pe două direcții principale.

Prima s-a concretizat în truda neîntreruptă pentru adunarea documentelor care se aflau în zona fostei granițe militare, atât la instituții (școli, biserici) cât mai ales la personalități din timpul sistemului militar. Așa au fost salvate numeroase manuscrise și documente care stau până astăzi mărturie pentru faptele glorioase ale înaintașilor săi: memoriile lui Francisc Mihăilașu, schița monografică a parohiei Ilva-Mare, documente referitoare la colonelul Storch, Atanasie Moț Dâmbul, Basiliu Bașotă, istorii ale regimentului, documente privind Revoluția de la 1848-1849. Pentru adunarea acestora era în stare să jertfească sume de bani și truda unor călătorii în localitățile unde se găseau, - era în stare să meargă pe jos până la Leșu – într-un timp când comunicația nu era atât de facilă, în afară de necesitatea prezenței la serviciul de la fonduri.

A doua latură și cea mai prolifică, se referă la străduința lui pentru a elabora o istorie integrală și integrată a zonei militarizate născădute. Spre deosebire de alți colecționari – pricepuți sau pur și simplu diletanți – Nestor Șimon – după propria expresie – a **și lucrat**. Finalitatea marelui său proiect al reconstituirii trecutului zonei se dorea o incursiune în domeniul instituțional, al organizării, funcționării, faptelor de arme, a vieții zilnice și a portretelor bărbaților de seamă, toate subsumate ideii de **măreție a trecutului** și de a servi ca mărturie și imbold pentru generațiile viitoare.

Dificultățile perioadei în care și-a realizat proiectul, atitudinea neprincipială a celor „importanți” din societatea născădută – și nu numai – au făcut ca o mică parte din realizări să poată fi publicată în timpul vieții. Restul manuscriselor – valoroasa sa moștenire! au rămas „pradă” celor care i-au urmat. O soartă mai bună a avut donația de cărți făcută bibliotecii gimnaziului, care poate fi reconstituită pe baza evidențelor instituției păstrătoare, Filiala din Năsăud a Bibliotecii Academiei Române.

Aceste considerente ne-au determinat să începem un proces de reconsiderare a operei și valoroasei moșteniri spirituale a lui Nestor Șimon. Din acest proiect am reușit să realizăm până acum repunerea/punerea în valoare a următoarelor componente:

Lucrări publicate de autor:.

1. Cartea de Aur a bisericii romanesci gr. catolice din Ragla (comit. Bistrița-Năsăud), Ed. Preotului Român, Clusiu/Gherla, 1888.

2. Munții Rodnei. Note critice asupra dizertațiunii d-lui. Meruțiu Vasile, profesor substituit în Năseud, scrisă în limba maghiară despre Munții Rodnei, Brașov, 1904.

3. Vasile Nașcu. Viața și faptele lui în legătură cu luptele grănițerilor năsăudeni pentru asigurarea averilor și fondurilor grănicerești, Ed. Librăriei M. Onișor, Năsăud, 1911.

Lucrări publicate postum:

1. Nestor Șimon, *Dicționar toponimic*, (volum îngrijit de Ioan Mureșan, Adrian Onofreiu, Mircea Prahase); Ed. Napoca-Star, Cluj-Napoca, 2007.

2. Nestor Șimon, *Starea regimentului și evenimentele din anii 1848-1849*, (editori Ioan Mureșan, Adrian Onofreiu, Mircea Prahase), în *Arhivele-mărturii ale trecutului*, Ed. Mesagerul, Bistrița, 2007, pp. 49-305.

Studii și articole publicate de autor:

1. *Buna credință a patrioților noștri*, în „Tribuna”, Sibiu, anul II, 1885, nr. 131, p. 1;

2. Câteva cugetări despre starea noastră economică și culturală”, în „Transilvania”, iunie 1886, pp. 42-46.

3. Unu cuvântu către urmașii foștilor grăniceri din regimentul I și al II-lea românesc de la Năsăud și Orlat, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 115/1887; „Tribuna”, nr. 119/1887; „Telegraful Român”, nr. 57/1887.

4. *Valachi civilizați*, în „Tribuna”, nr. 133-142/1891.

5. *Cibleșulu*, în „Minerva”, Bistrița, nr. 1/1892, pp. 3-4.

6. Locotenentul George Pop din Leșu, în „Minerva”, nr. 15-19/1892.

7. Unele evenimente mai importante din istoria teritoriului ce formează astăzi comitatul Bistrița-Năsăud, în „Minerva”, nr. 1/1893, p. 23; nr. 5/1893, p. 45.

8. *Vasile Nașcu. Viața și faptele lui*, în „Revista Bistriței”, Bistrița, 1907, nr. 30-33; 37-39; 41; 48; 51-52; 1908, nr. 26-28; 30-34; 36-52; 1909, nr. 7-9; 11-27; 29; 31-35; 37-41.

Studii publicate postum:

1. Adrian Onofreiu, Elena Darabont, *Sorgintea Fondurilor grănicerești năsăudene. Mărturii documentare*, (Formarea și sorgintele de venite a fondului nostru

de proveniență a-lu confinarilor), în „Arhiva Someșană” Năsăud, seria a III-a, I, 2002, p.225-270.

2. Adrian Onofreiu, Nestor Șimon -manuscrite inedite, în „Arhiva Someșană”, Arhiva Someșană”, seria a III-a, Năsăud, III, 2004, pp. 469-493 (Câteva pagini din trecutul Casinei române din Năsăud, pp. 470-477; Trei decenii din viața Despărțământului „Asociației Transilvane” din Năsăud,, pp. 477-493;

3. Adrian Onofreiu, *Nestor Șimon – „MUNȚII RODNEI” sau un alt mod de toponimie*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, Bistrița, IX, 2004, p. 211-239.

Lucrări și studii despre personalitatea lui Nestor Șimon :

Lucrări:

1. *Nestor Șimon. 1915-2005. Corespondență*, (volum îngrijit de Adrian Onofreiu), Ed. Supergraph, Cluj-Napoca, 2005.

Studii:

1. Adrian Onofreiu, *Nestor Șimon – un istoric omis al graniței năsăudene*, în „Anuarul Arhivelor Mureșene”, Tg.-Mureș, I, 2002, p. 151-162.

2. Idem, *Nestor Șimon – istoric al graniței năsăudene*, în „Arhiva Someșană”, seria a III-a, I, 2002, p. 383 – 412.

3. Idem, *Nestor Șimon – Omul și opera*, în „Arhiva Someșană”, seria a III-a, II, 2003, p. 383-403;

4. Idem, *Nestor Șimon – o posibilă colecție arhivistică*, în „Anuarul Arhivelor Mureșene”, III, 2004, p. 301-321.

5. Adrian Onofreiu, *Contribuții documentare privind realizarea lucrării „Istoria Școalelor Năsăudene*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, Bistrița, X, 2005, p. 251 – 278.

6. Sorin Mitu, *O necesară reparație morală: posteritatea lui Nestor Șimon*, în „Arhiva Someșană”, seria a III-a, Năsăud, IV, 2005, pp. 277-283.

Finalizarea acestui proiect urmărea și publicarea celorlalte manuscrise identificate de noi. În această direcție, au fost pregătite pentru a fi publicate într-o lucrare de sine stătătoare. Dificultățile materiale ne-au determinat să abordăm o altă strategie și să începem publicarea manuscriselor amintite oriunde ar fi posibil, pentru a contura integral amploarea și valoarea operei realizate de Nestor Șimon și a pune totodată la dispoziția generațiilor viitoare *dovezile* furtului realizat în decursul timpului. Comparația acestora cu repertoriul realizat de Onisim Filipoiu (publicat în *Arhiva*

Someşană (1924-1994), Ed. Tipomur, Tg-Mureş, 1994, pp. 155-171) – din care amintim doar traducerea *Pöemation-ului* realizată de Nestor Şimon în anul 1909 şi publicată de Vasile Bichigean **în nume propriu** începând cu anul 1924, studiile „semnate” de Virgil Şotropa despre Revoluţia de la 1848-1849, despre alte evenimente importante din trecutul zonei, figurile grănicereşti realizate de Iuliu Moisil, „extrase” din „Pantheonul” lui Nestor Şimon, raportul generalului Siskovits, memoriile ofiţerilor din regiment, „asumate” de Iulian Marţian – aduce dovada de netăgăduit a ceea ce a realizat şi cât a fost furat Nestor Şimon.

Asumându-ne această direcţie, redăm în continuare cel mai consistent manuscris din seria celor pregătite pentru publicare. Având ca temă studiul privind constituirea şi descrierea surselor de venit rezultate din moştenirea „graniţei militare”¹, acesta se constituie din 5 capitole principale.

Primul dintre acestea se referă la istoricul Văii Rodnei, înţelegând aici viitorul teritoriu care va fi militarizat, inclusiv Valea Bârgăului şi a Şieului. Definitiv este redarea luptei permanente dintre români şi saşi pentru drepturi civile, de proprietate şi politice, cu accente pe considerarea românilor egali ca poziţie cu aceea a „civilor cetăţii Bistriţa”. Al doilea capitol analizează perioada militarizării zonei, cu toate consecinţele ce au decurs de aici pentru români şi statutul lor ca slujitori ai monarhiei; interesantă apare aici deviza tradusă de Nestor Şimon a salutului împăratului Iosif II, concretizat în denumirea localităţilor Salva, Romuli, Parva, Nepos ca fiind: ***Salutare ție, mic nepot al lui Romuli.***

Capitolul trei analizează perioada de după desfiinţarea graniţei, cu accent pe lupta îndârjită şi continuă pentru redobândirea proprietăţilor, atât împotriva statului/erariu, cât şi a familiilor nobiliare transilvănene. Demnă de remarcat traducerea dată de autor cunoscutei formule prin care a fost decorat steagul batalionului I: *Fürstandheftes Ausharren in der beschworen Treue im Jahre 1848* = ***Pentru insistenţă cu perseverenţă în credinţa jurată în anul 1848.***

Capitolul patru conţine descrierea fizico-geografică a teritoriului fost militarizat, urmat în capitolul cinci de enumerarea surselor de venituri financiare pentru cele două fonduri: Fondul Central Şcolar şi cel de Provente, transformat în Fondul de Stipendii (burse).

¹ Vezi şi Elena Darabant, Adrian Onofreiu, *Sorgintea Fondurilor grănicereşti năşăudene. Mărturii documentare*, în „Arhiva Someşană”, Năşăud, seria II, nr. I, 2002, pp. 225-270.

Ultimul capitol, șase, descrie sobru și în amănunt, proprietățile/averile celor două fonduri: Fondul Central Școlar și cel de Stipendii, atât din „raionul” fostului regiment, cât și din afara acestuia.

Copleșesc aici rigurozitatea documentării – până la consemnarea ultimelor parcele, de ordinul stânenilor pătrați – susținerea fiecărei proprietăți cu argumentul conșcrierii în cărțile funciare și raportarea la actele prin care a fost dobândită, amănunțitul chestionar –vizionar de altfel – referitor la modul în care trebuia administrat un domeniu – aici, cel al fondurilor de la Ceanul Mare – cât și observațiile consistente și aproape omniprezente la fiecare proprietate analizată.

În altă ordine, trebuie să subliniem acribia științifică a autorului, care și-a conceput studiul cu certe valențe științifice, argumentate de: un aparat critic extrem de dens și bine informat, numeroase citate din documente, atât din arhive, cât și din marile colecții de documente din epocă, stăpânirea perfectă a limbilor latină, maghiară și germană, capacitatea de analiză și sinteză.

Toate acestea dovedesc **actualitatea operei lui Nestor Șimon** și plasează într-un con de umbră –la adevărata lor valoare – realizările celor care l-au „preluat”. În acest mod, Nestor Șimon devine contemporanul nostru, ne dă încă o lecție de morală și validează teza potrivit căreia **valorile adevărate, bazate pe principiul deplin asumat de acesta – nici o zi fără o linie – ajung să fie recunoscute și apreciate, chiar dacă sfârșitul odihnește în început!**

În redarea manuscrisului am optat pentru actualizarea limbajului din epocă, cu păstrarea elementelor specifice de exprimare.

De asemenea, consistentele note de subsol ale autorului le-am marcat cu litere *cursive*, pentru a le delimita de intervențiile noastre, marcate cu litere obișnuite.

Intervențiile noastre completează și actualizează informația autorului, postând în actualitate ceea ce s-a realizat punctual în problemele abordate de acesta.

La final, am marcat și sursa documentară unde se păstrează manuscrisul, pentru eventuale comparații și analize!

Ne exprimăm convingerea că aceia care vor citi manuscrisul vor fi determinați, la sfârșitul lecturii, să recunoască valoarea și întâietatea acestuia față de modestele realizări din conținutul „Arhivei Someșene” interbelice, și nu numai.

Acestora, cât și celor care se definesc prin insistență cu perseverență în credința aceluia mod de a analiza trecutul – definit de „Arhiva Someșană” interbelică – le dorim lectură plăcută, urmând ca la capătul drumului, să-și definească/redefinească atitudinea!

Deducțiune istorică

despre înființarea **fondurilor scolastice grănițierești** menite pentru susținerea de institute de învățământ și educațiune, apoi pentru distribuirea de stipendii, care sunt proprietatea comună și nedesparțiveră¹ a locuitorilor foști grăniceri și a descendenților acestora din raionul fostului Regiment al II-lea român confiniar din Ardeal ce s-a desființat la anul 1851

I.

Teritoriul acestui regiment s-a compus cu ocazia militarizării, din comune aparținătoare la patru văi: Valea Rodnei, Valea Șieului, Valea Mureșului și Valea Borgoului.

Valea Rodnei în frunte cu opidul Rodna și cu comunele aparținătoare a constituit în timpurile vechi o jurisdicțiune de sine stătătoare, cunoscută și mai târziu sub denumirea de *Districtus Vallis Rodnensis* sau și *Districtus Valachorum Rodnensis*.

Timpul de când opidul Rodna își are începutul său, e necunoscut².

Ceea ce însă este constatat, că la Rodna încă pe timpul domniei Dacilor s-a lucrat la mine. Dacă terminarea în „dava” la numirile orașelor dacice sau getice a fost proprie limbii lor, dacă dacii sau geții, ca aparținători de anticul popor traco-iliric, care a stat în strânsă legătură de afinitate cu grecii și italii (*Die Völkstämme der Österreichisch-Ungarischen Monarchie*, von Dr. A. Picker, Wien, 1869) erau înaintați în cultură – dacă considerăm că la Rodna, unde astăzi se lucră la mine se află urme de străvechi spălătorii de aur și urme de lucruri metalurgice – și dacă în fine, precum se zice („Revista Română”, 1861) un Zamolxis sau Samolsis (numirea colectivă a pontificilor sau regilor dacilor) a locuit în ținutul de unde izvorăște fluviile Tisa, Cocaion (Bistrița Aurie), Moldova și Someș (Zamos³, Samus, Samusius – numire ce se poate aduce în analogie cu Samolsis) și la centrul acestor fluvii alt loc mai potrivit spre scopul amintit, ca la Rodna, nu se poate afla, nu poate fi nici o îndoială că la Rodna a

¹ Indivizibilă.

² Pentru detalii vezi *Rodna, pagini de monografie*, Ed. Adno-Tours, Timișoara, 1996; Liviu Păiuș, *Monografia comunei Rodna-Veche*, vol. I-II, Ed. George Coșbuc, Bistrița, 2003.

³ În diploma regelui Andrei din anul 1230 dată coloniei germane de la Satu-Mare se numește *Someșul, Zamos...Nostris hospitibus de Zathmar-Nemethi iuxta fluvium Zamos residentibus*).

existat un oraș metalurgic de al dacilor și verosimil, orașul Rumidava sau Ruidava care a fost deodată și reședința lui Samolsis.

Împrejurarea că la Rodna se află cunicule¹ (stoluri) vechi, în care provin intermisiuni spre desemnarea duratei timpului pentru îndeplinirea lucrului întocmai după cum era uzitat la romani, precum și că drumul romanilor (Via Romana) descoperit la comuna Cociu (din sus de Becelan, unde se îmbină Someșul cu Șieul) își are continuarea pe Someș în sus spre Rodna (*Die römischen Alterthümer und die deutschen Bürgen in Siebenbürgen*, von M. I Ackner, Wien, 1857, p. 52) dovedește că după ocuparea Daciei prin romani, aceștia au continuat lucrarea minelor de la Rodna, romanizând și numirea orașului dacic.

Analogia numelui în combinare cu Tabela Peuntingeriana (Tabula Peuntingeriana sive Tabula geographica Theodosiana) – o mapă constatătoare din 12 foi de pergament despre Imperiul Roman care se află la Biblioteca Împărătească din Viena) și cu datele referitoare la situațiunea și depărtarea orașelor după mile și grade a geografului antic Ptolomeu, dă presupunerii mare probabilitate, că cetatea romanilor „Ruconium”, despre care se zice din partea unora a se fi aflat la Ieci (Vecs, iar din partea altora la Răureni) a fost la Rodna, pentru care unii au început a scrie „Rocna”, Opidul Rodna provine în opurile istorice mai vechi, asemenea și în documentele publico-diplomatice sub numirea de Rudana, Rodana, Rudna și Rodna și astfel se poate presupune că, precum numirea castelului de la Făgăraș provine de la numele castelului de pe timpurile dacilor „Fogaru”, așa și numele de Rudana, Rodana, Rudna, Rodna² își au originea de la orașul dacic Rumidava sau Ruidava.

¹ Galerii subterane.

² Rodna se numește:

La Rogerius, în Carmen Miserabile super destructione R. Hungaria per Tartaros facta, cap. 20: Ridana (Cadan...inter Rosciam et Cumaniam ad divitem Rodanam...villam regis argentiferam in qua morabatur in numero populi multitudo).

La Bonfinius, Reg. Hungar. decade II, libr. VIII, p. 280 Rodana (Cadan inter Cumaniam et Ruteniam veniens per sylvas trium dierum etinere ad Rodonam in editissimis montibus sita, ubi fadina auri et agrenti erant tandem pervenit).

În scrisoarea papei Urban IV din anul 1264, prin care demandă regelui Ștefan jun. să restituie reginei, mumei sale, vilele și terenurile ocupate: Bistriția, Rodna, Szelnă și Crainimățul, încă Rodana, Zalosum et Queralis...ques et ceterde reginae Hungar....a tempore, cuius memoriae non existitit, tenierunt pacifice et quiesete; Katona, VI, p. 417; Fejer, C.D., tom. IV, vol 3, p. 216; vezi documentul în text latin la Eudoxiu de Hurmuzachi, Documente pentru istoria României, Volumul I,

S-a făcut încercare din partea sașilor a se deduce Rodna de la cuvântul german Roden-au (luncă extirpată), pentru care au fost început a scrie „Rodnau”. Aceasta este însă numai o ficțiune, pentru că deși este verosimil a se fi aflat la Rodna, către începutul secolului XIII un despărțământ al Ordinului Cavalerilor Germani (cavalerii germani așezați tot pe acest timp în Țara Bârsei, au fost alungați la anul 1225 de către regele Andrei II și verosimil, o dată cu aceștia și cei așezați în nordul Transilvaniei) după cele indicate mai sus și fiindcă nu se poate presupune a se fi așezat acei cavaleri între munți, la locuri neîmpopulate, apoi fiind, fiindcă venirea coloniei de sași de la Bistrița (din Scepusia în Ungaria) se datează numai de la finea secolului al XII-lea (începutul Bistriței se datează, după cronicile sașilor, mai de la anul 1206) pe când Rodna, ca oraș metalurgic, se află în stare înfloritoare, numărând peste 40.000 locuitori, așa originea acestuia nu se poate adscrie¹ elementului german.

Rodna a fost la anul 1241 devastat prin mongoli². Acest opid, ca emporiu³ și ca pas de tranziție a comerțului cu orientul a avut cumpăna sa proprie de bani⁴ (valută).

În anul 1412 a introdus Stibor voievodul Transilvaniei pentru Rodna un nou regulament de vamă. Numeroasele urme de opuri fodiare⁵ vechi, mulțimea zgurii, a

1199-1345, București, 1887, pp. 319-320; textul tradus în limba română în Documente privind istoria României. Veacul XIII. C. Transilvania. Vol II (1251-1300), București, 1952, pp. 69-70. La Samuel Köleseri în Auraria romano-dacica Rudna.

În toate documentele publico-diplomatice și în toate actele oficiale de la secolul al XIII-lea încoace se numește acest opid Rodna. Vezi între altele, la Fejer, Codex Diplomaticus, Tom. IV. vol. 3, p. 480; Tom. VIII, vol. I, p. 389-391; Tom. X, vol. VIII, p. 536; 551-552 și 650.

¹ Atribui.

² Rogerius la locul citat mai sus zice că în acest timp s-a aflat la Rodna o mulțime nenumărată de popor.

³ Târg.

⁴ A. Chr. 1268, Magistratul din Rodna da un testimoniu despre vinderea unei posesiuni cu 155 mărci de argint, după cumpăna de acolo. Nos Judez et Jurati de Rodna ad universorum notitiam harum serie cupimus pervenire praesentium per tenerem, quod comes Rotho cum bona voluntate omnium amicorum et haeredum....vendi dit has posseissionses comiti Henrico (Acest Henric a fost prefect al castelului de Buda) filio Brendolino et suis heredibus heredumque successoribus pro centenos et quinquaginta V in arcis fulminati argenti cum pondere de Rodna. E coll. Diplo. Széchény.

⁵ Aici, în sensul de galerii de mină.

ruinelor de muri¹ și a celariilor² subterane sunt dovezi învederate că acest opid a fost în secolele trecute un oraș metalurgic mare și avut și că lucrarea minelor a fost manoperată în extensiune însemnată.

Cum că, pe lângă alți privați, și familiile regești au fost posesoare de mine și de alte terenuri la Rodna se constată:

a) Prin scrisoarea papei Urban IV, datum apud veterem Urban (Roma) XIII, Calendas August 1264, citată mai sus;

b) Din privilegiul lui Ioan Huniade, dat bistrițenilor d.d. Bistrița in festo B. Mariae Magdalena A.D. 1453³ în care se ziceTributum vero in posseione nostra Rodna exigi solitum pront tempore annotati D-ni. Sigismunde imperatoris et regis usque ad tempora quondam D-ni. Alberti regis exactum fuit, ab usdem civibus et inhabitatoribus dictae nostrae civitatis Bistriciensis et earum pertinentiarum ita et eodem modo exigi recipere et extorquere facinus...

c) Prin documentul din anul 1310⁴ în tenoarea⁵ căruia Ladislau, voievodul Transilvaniei declară a se supune regelui Carol Robert, ginerelui său. Itun promissimus eidem restituere et remittere argenti fodinam de Rodna...Datum in Sequedino, feria IV, proxima post dominicam Judicat, Fridvalsky, *Mineralog. Transilv.* Claudiopoli, 1767, p. 107 et seq; Katona, *VIII*, p. 303, Fejer, *C.D. Tom. VIII*, vol. I, p. 389-391.

d) Prin scrisoarea lui Ladislau, voievodul Transilvaniei și a lui Nicolau, comitele secuilor, circa anul 1366, prin care se demandă⁶ lui Nicușiu de la Rodna să dea satisfacțiunea oficialului lor și anume, Ladislau (Vlad) de la Rodna pentru un omor, ce s-a fost comis. Ladislaus, voievoda Transilvaniae ac Nicolaus comes siculorum. Dicet nobis Ladislaus filius Deseő officialis noster de Rodna, quomodo vos super amenda mortis illius hominis iuxta nostram commissionem satisfacere recussatis surdo aure prorogando, super quo damus tibi firmis in mandatis, quatenus super eadem emenda mortis eidem magistri Ladislai officiali nostro omnimodum impendes satisfactionem...Aliter commissuris mediantibus aliis literis nostris ut de tuis haereditatibus Bistricia existentibus Judex et Jurati de eadem ipsi Magistro Ladislao ex integro satisfaciant.... Datum in St. Ivan, in festo

¹ Ziduri.

² Galerie de mină care nu se mai exploatează, este închisă.

³ 22 iulie 1453; vezi textul în *Urkundenbuch*, V, nr. 2.867, pp. 412-414.

⁴ 8 aprilie 1310; traducerea în limba română în *Documente privind istoria României. Veacul XIV. C. Transilvania. Vol. I (1301-1320)*, București, 1953, document nr. 118, pp.172-173.

⁵ Conform căruia; în conținutul căruia, în temeiul.

⁶ Poruncește, cere.

conversionis B. Pauli apostoli¹ ... A parte exteriori haec legebantur: „Provido viro Nykus de Rodna”. Ex. Mscript. Andreae Huszti; Fejer, *App. D. Transilv.* Tom. III.

Pe la mijlocul secolului XV s-a aflat Districtul Văii Rodnei anexat la comitatul Solnocului Interior, după cum se dovedeşte din literele statutare din 21 ianuarie 1440, prin care se adevereşte că regina Elisabeta a demandat ca Mihail, fiul lui Ştefan Iaks Huzal, fost comite al secuilor, cu fratele său şi alţii din acea familie să fie instalaţi în posesiunea fortăreţei de la Rodna, şi a mai multor comune din Valea Rodnei, aparţinătoare de comitatul Solnocului Interior.in castrum desertum sive locum castris desolati Rodna nuncupati nec non in possessiones seu villas in majori parte, ut dicitur vacuas et inhabitatoribus destitutas, similiter: Rodna, Major (Maieru), Szenthgyorgh (Sângeroz), Nyirmezö (Feldru), Felső Rebra (Rebra Mare), Also Rebra (Rebrişoara), Cheh (Telciu), Naszod²) (Năsăud), Zalwa (Salva), Zagra et Makod (Zagra şi Mocod), în comitatul Solnocul Interior, partium Transilvaniae habitas, Exslat. Cartogr. In *Arvhiv Conv. Kolos-Monostor*, XIII.; *App. C.D. Transilv.*, Tom. V. După aceea a devenit acel district anexat la comitatul Dăbăcei, numărându-se locuitorii între nobilii acestui comitat.

Constelaţiunile politice au fost început de timpuriu a se dezvolta tot mai tare în nefavoarea naţiunii române din Transilvania. Să ne aducem aminte de conflictele cele dese între principii Ardealului şi ai României, de ura nedumerită între apuseni şi răsăriteni³ din cauze religioase, de influenţele străinilor curteni recrutaţi în cea mai mare parte din preoţi şi cavaleri germani, să ne aducem aminte de „Unio Trium Nationum” de la anul 1437; să nu pierdem din vedere starea administraţiunii politice şi juridice de pe atunci, când saşii întruniţi în jurisdicţiuni proprii aveau toată administraţiunea teritoriului regesc în mâna lor, şi încă

¹ 25 ianuarie 1366; document îndoielnic, lipseşte din *D.R.H.*

² În decretul regelui jud. şi a ducelui Transilvaniei Ştefan, din anul 1263 sine die, prin care teritoriul de la Năsăud, rămas lipsit de locuitori se donează comitelui Házos, se numeşte această comună Nazwod; *App. C.D. Transilv.*, Tom. I.

³ Românii din Muntenia şi Moldova fiindcă erau de religiune răsăriteană, se numeau din partea catolicilor infideli, păgâni, Aşa zice: a) În diploma dată ordului (ordinului – n.n) cavalerilor germani din Țara Bârsei la anul 1213 ...et a quotidianis paganorum defendunt incursibus.

b) În documentul de donaţiune dat ordului Ioaniţilor spre scop de a se aşeza în Ardeal din anul 1247...arma assumere contra omnes paganus.

c) În documentul regelui Matei din 1471 despre Braşov, ce se află ...in confinibus christianitatis et in metis infidelium.

d) În scrisoarea papei Eugeniu din 1436 despre Decanatul Sibiului, ce se află ...in confinibus paganorum.

Astfel erau priviţi şi trataţi şi românii din Ardeal, din cauză că nu erau catolici.

până în regiunile cele mai înalte, așa încât în secolul al XV-lea, contra dispozițiilor comitelui lor numai la rege sau la dietă se mai putea afla refugiu; să ne mai aducem aminte în fine, că în secolul XIII, începând pe baza Bulei de Aur și a slăbiciunilor regilor, uzurpările câtorva familii puternice ajunseseră la culme, care neluând în seamă autoritatea regească, cuprindeau teritorii întregi după placul lor și prevăzuți cu cetăți și castele bine întărite și cu cete de ostași, se aruncau asupra poporului liber și a nobililor mai mici de prin-prejur și-i adstrângeau¹ a păși în relațiuni de dependență către dâșii, până ce în urmă îi aserveau.

Aceste exemple stârniră pofta de asemenea procedură și la orașele săsești și drept aceea, nu avem a ne mira că sașii circumspecți, văzând fatalitatea situațiunii pentru români și starea favorabilă pentru dâșii și știind bine că darurile în bani² adunați cu cunoscuta lor avariție, ce servicii bune vor face curții regale, care, parte în urma deselor războaie și parte, pentru luxul enorm de domnea la curte, se află adeseori în mare perplexitate, s-au știut folosi de împrejurări cu atât succes spre a câștiga ținuturi întregi locuite de români, în mare parte libertini sau și nobili cu toate privilegiile lor, nu au fost în stare a se apăra cu destul rezultat în contra atacurilor îndreptate asupra lor.

Sub astfel de împrejurări a căzut și Valea Rodnei sub jurisdicțiunea săsească din Bistrița. La cererea acestei cetăți a emanat regele Matei un decret d.t. laurini in profesti B. Emericianno 1472³, prin care dispune că, deoarece după cum afirmă bistrițenii, toți românii locuitori din Districtul Văii Rodnei au fost donați în perpetuu cetății Bistriței de către predecesorii regi ai Ungariei, așa, *de cumva aceasta este adevărat* (s.a), acei români mai mult să nu se numere între nobilii comitatului Dăbâței, ci să se țină de cetatea Bistriței, având a se bucura de libertățile de mai înainte; C.D. Tom. III, 347, 348.

Deși această dispoziție a rămas nerealizată, totuși bistrițenii care au fost pus ochiul pe Valea Rodnei, nu s-au lăsat de propusul⁴ lor; Magistratul din Bistrița a știut esopera⁵

¹ Obligau, forțau.

² Regele Matei a primit de la cetatea Bistriței în anul 1464 un dar de 6.000 florini de aur, iar pentru alți 4.000 florini de aur le-a dat castelul edificat de Ioan Huniade.

Tot acest rege, pe lângă 21.600 florini plătiți de către sașii din Ardeal în 1471 a mai primit în anul 1475 alți 10.000 florini de aur de la bistrițeni și de la celelalte scaune săsești. Cu ce jertfe vor fi câștigat bistrițenii tot de la regele Matei în anul 1465 (App. C.D. Transilv., Tom IV, p. 128) emanciparea de sub stăpânirea familie Huniazilor, căreia i-a fost donat domeniul cetății Bistriței, deodată cu alte 25 comune aparținătoare, nu se știe. Vezi mai la vale.

³ 4 noiembrie 1472.

⁴ Propunerea.

⁵ Obține.

decretul de la regele Matei d.d. Buda, Sabatho proxime post octav. Festi corporis Christi, Anno 1475¹, prin care se ordona a se separa opidul Rodna și cu apartenențele sale numite Valea Rodnei de către comitatul Dăbâței și a se încorpora la cetatea Bistriței, însă sub expresă condițiune ca *indicatul opid cu apartenențele sale (adică comunele aparținătoare) deodată și locuitorii și oaspeții săi să se bucure și să se folosească pentru totdeauna de toate aceleași unverse drepturi, libertăți, conservațiuni (obiceiuri), grații și privilegii, de care se bucură și cu care trăiește cetatea Bistriței, civii și comunitatea acesteia, din timpurile antice* (s.a), numărându-se locuitorii acelei văi între civii acestei cetăți și taxându-se deopotrivă cu toate contribuțiunile regești ordinare și extraordinare, pe lângă care mai demandă la sfârșit încă o dată, că locuitorii respectivei văi să fie susținuți și apărați în toate acele drepturi, libertăți, consvetudini², grații și privilegii și nici să fie conturbați sau molestați în exercitarea acestora, nici să fie supuși la alte stări de servitute, sub pierderea grației regești.

Acest decret este de cuprinsul următor [...] ³.

Încorporarea la cetatea Bistriței a și urmat tot în acest an, în ziua de 11.000 virgine, după cum adeverește din literele relatoare edate⁴ în forma de privilegiu din partea conventului de Kolos-Monostur d.d. Budae, feria sexta post festum assumptionis B. Mariae Virginis, A. 1475⁵.

Tot regele Matei a emanat cu datul 16 Calendes Maii 1488⁶ alt decret, prin care confirma urmata încorporare.

Asemenea a emanat regele Vladislav patru decrete, unul d.d. Budae in festo decollationis B. Ioannis baptistae. A. 1492⁷, prin care confirmă și din partea sa acea încorporare; altul, d.d. 1 septembris 1494, sunător despre libertățile opidului Rodna și ale aparținătoarelor sale, cu care s-au încorporat la cetatea Bistriței, precum și despre urmata încorporare; al treilea, d.d. Budae, feria 5ta proxima post festum B. Barbarae virginis et martyris, A. 1498⁸, prin care confirmă din nou încorporarea de sub întrebare și deodată,

¹ 3 iunie 1475.

² Avantaje.

³ Urmează textul documentului în limba latină.

⁴ Conținutul documentului, emis de...

⁵ 18 august 1475; vezi textul în *Urkundenbuch*, VII, nr. 4.063, pp. 57-58.

⁶ 16 aprilie 1488; vezi textul în Berger, *Urkunden-Regesten*, nr. 377; Teleki, *Hunyadiak kora*, XII, p. 402.

⁷ 29 august 1492.

⁸ 4 decembrie 1498.

respinge și încercările comitatului Solnocul Interior de a atrage la sine și a subjugă pe comunele din Valea Rodnei; al patrulea, d.d Budae, in festo visitationis B. Mariae virginis, A. 1508¹, prin care interzice Magistratului din Bistrița de a impune greutăți speciale locuitorilor din Valea Rodnei, ignorând drepturile acestora cu care s-au încorporat la acea cetate și deodată, demandând a observa strict uzul vechi.

În fine, regele Ludovic încă a emanat un decret d.d. Budae in festo B. Ladislai regis et confessoris A. 1520², sunător despre variile libertăți și drepturi ale opidului Rodna și ale apartenențelor sale, cu care s-au încorporat la cetatea Bistriței și prin care, despre o parte, revocă concesiunea dată la doi civi din Bistrița, Wolfgang Forster și Jonnes Ervlay pentru exercitarea dreptului de cârciumărit în opidul Rodna, pentru că acest drept de compete³ numai rodnenilor, iar pe de altă parte, donează opidului Rodna o marcă proprie⁴ (insigna; de fapt, stemă – n.n.) și îi dă deodată și concesiunea pentru ținerea unui târg de săptămână pe ziua de duminică.

De cetatea – și respectiv de Districtul Bistriței – au aparținut și alte două comune române, situate în Valea Șieului, adică Nușfalău și Sântioana, a căror locuitori încă au fost de condiție libertinală⁵.

Decretul regelui Matei din anul 1475, pe temeiul căruia s-a încorporat opidul Rodna și cu comunele aparținătoare la cetatea Bistrița este baza dreptului istoric și baza

¹ 2 iulie 1508; vezi textul în Berger, *Urkunden-Regesten*, nr. 492; „Arhchiv des Vereines..., Neue Folge”, 4, p. 253.

² 27 iunie 1520.

³ Revine.

⁴ Această marcă este un scut triunghiular, împărțit în două câmpuri, dintre care unul de culoare vântă (albastru) conține două ciocane încrucișate cu mănunchiurile, iar celălalt conține un munte mineral cu două râuri. Unul dintre ciocane stă cu vârful tâmpit (tocit, plat) ridicat în sus, iar celălalt, cu vârful ascuțitor, împlântat în munte. Sub scut este o tablă cu literele R. B.

⁵ Autorul articolului *Beitrag zur Geschichte der Militarisation des Rodnaer Thales* – Consemnări despre militarizarea Văii Rodnei susceput în „Programa Gimnaziului Evanghelic” din Bistrița cu finea anului școlar 1879/1880, se încearcă a demonstra îndată la început (p. 5 și 7) că Rodna ar fi stat din timpurie cele mai vechi în legătură națională și politică cu cetatea Bistriței și prin urmare ar fi constituit o parte întregitoare a ținutului Bistriței, ce a fost donată lui Ioan Huniade; vezi Friedrich Kramer, *Beitrag zur Geschichte der Militarisation des Rodnaer Thales*, în „*Programm des Bistritzer Gymnasiums*”, 1880, pp. 13-36.

În literele relatoare din anul 1453 despre introducerea lui Ioan Huniade în domeniul cetății și a districtului Bistriței sunt indicate cu numele comunitățile care au constituit acest domeniu, în care despre Rodna și apartenențele sale nu se face nici o amintire, dovadă că aserțiunea autorului e cu totul neadevărată.

relaţiunilor de drept ale acelora faţă de această cetate şi de Magistratul acesteia. După tenoarea¹ acestui decret, confirmat şi prin decretele ulterioare din anii 1488, 1492, 1494, 1498, 1508 şi 1520 au fost a se trata locuitorii Văii Rodnei întru totul şi întocmai ca şi civii cetăţii Bistriţa, iar comunele, ca corpuri morale, ca şi însăşi cetatea Bistriţei.

Consecinţa logică şi juridică a cuprinsului acelui decret în legătură cu pasajul final, că locuitorii Văii Rodnei, nici să fie conturbaţi sau molestaţi în exercitarea respectivelor drepturi, nici să fie supuşi la alte stări de servitute, sub pierderea graţiei regeşti, este că cetatea Bistriţei, prin cestionata încorporare nu a câştigat drept dominial peste comunele şi locuitorii acelei văi, pentru că nu au fost donate sub titlul de dominium, ci au fost numai anexate cu drept jurisdicţional, adică în sens administrativ.

În toate documentele de donaţiuni despre domenii, unde teritoriul donat şi cu locuitorii acestuia aveau să stea faţă cu donatorul în relaţie de servitute, se întrebuinţau termenii uzuali: „domus, dodnmus et conferimus”; apoi, afară de aceasta, despre libertăţile speciale a respectivilor locuitori nu se face nici o amintire.

Însă cu toate acestea, Magistratul din Bistriţa, care exercita potestatea² administrativă şi juridică, îşi încordă toate puterile pentru a despuia pe locuitorii din Valea Rodnei de drepturile lor şi a-i aduce la starea de servitute.

Aşa se poate zice că din momentul de când s-a supus această vale jurisdicţiunii, adică potestăţii Magistratului din Bistriţa, soarta locuitorilor români din această vale a devenit din ce în ce mai grea, păşind mereu spre decadenţă.

Deci acel Magistrat, întocmai ca şi celelalte magistrate săseşti din fundus regius a întrebuinţat sistematic şi cu o pre-calculaţiune corespunzătoare caracterului circumspecţiei şi prudenţei naţiunii săseşti, toate mijloacele spre atingerea scopului propus. Mai întâi, a început acel Magistrat sub titlul „pentru salarizarea magistratualilor şi a trabanţilor³” a încurca pe locuitorii din Valea Rodnei succesiv, cu diverse impozite, care dintâi au fost neînsemnate, însă cu timpul s-au tot înmulţit şi înmărit.

Aşa s-au introdus impozite naturale pe bucate, pe oi, capre şi miei, pe rămători, pe brânză, pe stupi, pe mori, pe arsul varului⁴.

¹ Conţinutul.

² Putere; aici, în sensul de autoritate.

³ Aici, în sensul de funcţionari ai Magistratului orăşenesc.

⁴ La anul 1724 au constat aceste impozite naturale în 165 găleşi de grâu, 223 găleşi de ovăz, 551 berbeci, 100 rămători şi 52 ferii de miere. 1 găleată = 1 câblă săsească în sec. XVI = aprox. 83 l; N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoşii*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1971, pp. 188-198; 1 feră = 10 l; *Ibidem*, pp. 171-180.

După aceea, repartițiune pe boi, vaci și cai, taxe pentru pășunatul pe munți, pentru vânat, pentru măcelărit în Rodna, reluțiuni¹ de bani pentru a fi scutite comunele de la lucrul natural la pământurile alodiale ale cetății, echivalente de bani pentru decime și pentru venitul comunelor din dreptul de cârciumărit.

Mai târziu s-au introdus liferări² de lemne de foc și de clădire, liferări de dranițe și de var la Bistrița, prestațiuni de muncă cu pălmași și cu trăsurile impuse concretalminte pe singuraticile comune, iar mai la urmă s-au impus aceste prestațiuni de muncă pe singuraticile familiei, s-au introdus decime formale și s-au adstras³ la casa alodială din cetatea Bistriței și veniturile întregi obținute din dreptul de cârciumărit.

Tot de pe aceste timpuri se datează și ocupările de pământuri la Lușca Cârsti, la Rodna, la Maieru și la Sângeorgiu, pentru cetatea Bistriței, precum și cearta de hotar între comunele din Valea Rodnei, Ilva-Mică, Feldru, Nepos și Reبریșoara, contra comunelor săsești Iad, Pinitc și Dumitra.

Cam către începutul secolului XVII au devenit limitele dintre Valea Rodnei și între comunele Moisei, Săliște, Dragomirești și Ieud din Marmăția⁴ în ceartă.

După ce diferendul nu s-a putut aplană, la anul 1634, așa s-a adus cauza de ceartă spre pertractare și decidere înaintea tribunalului provincial din Cluj, care prin sentința pronunțată în 16 decembrie 1638 a satorit linia demarcatoare pe vârfurile munților Țibleș, Leștior – Mesteacănului, Măgura lui Ștefan, Obârșia Sălăuței, Vârful Șetrefului, Fagul, Rotunda, Vârful Muncelului, Besaraba, Bătrâna, Lespedea, Obârșia Rebri, Luncetul, Obârșia Anieșului, Vârful Genunei, Galați și Gergeleu, iar de aici mai departe, pe fluviul Bistrița Aurie așa, încât terenul ce cădea de la divorțul (scursura)⁵ apelor spre Valea Rodnei și respectiv, zace dincoace de Bistrița Aurie, să se țină de districtul Bistriței, respectiv de Valea Rodnei, iar ce cade dincolo, să se țină de Marmățieni⁶.

¹ Obligații financiare, impozite, plata în bani a unei prestații în natură.

² Obligații de livrare.

³ Încasat.

⁴ Maramureș.

⁵ Cumpăna.

⁶ Pentru descrierea părților de hotar a comunelor din Valea Rodnei, vezi Simion Retegan, *Satele născădene la mijlocul secolului al XIX-lea*, Ed. Accent, Cluj-Napoca, 2002; Adrian Onofreiu, *Toponimie și relații geografice în Districtul Năsăud*, în „Revista Bistriței”, XVII, 2003, Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, p. 331-355; Idem, *Nestor Șimon – „MUNȚII RODNEI” sau un alt mod de toponimie*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, IX, Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, Bistrița, 2004, p. 211-239; Nestor Șimon, *Dicționar toponimic*, Napoca Star, Cluj-Napoca, 2007 (volum îngrijit de Ioan Mureșan, Adrian

Această frontieră¹ se află edată din partea principelui George Rakotzi în formă de privilegiu cu datul, Alba-Iulia, în 21 mai 1639.

În partea de către Moldova şi de către România încă a fost linie de graniţă a Transilvaniei şi prin urmare şi o parte de munţi de către est, aparţinători de Valea Rodnei, de ceartă şi anume, partea cu mănăstirea Moldoviţa şi partea, cu ocolul (ţinutul) Câmpulungului, vezi mai la vale.

Cu mănăstirea Moldoviţa au stat sub controversă munţii Vâlfa, Piciorul Bancului, Tunzerile, Stânişoara, Rusaia, Lala, Putredul, Obârşia Bistriţei (de Aur), Lopadna – de jumătate, Piatra Ineului – de jumătate. Cu ţinutul Câmpulungului, Paluta, Panasurile, Suvarosul, Suhardul – de jumătate, Perşa – de jumătate, Muncei Înşiraţi – de jumătate, Cucureasa – de jumătate.

Această diferenţă a dat ansă² – începând de la 1593 – la corespondenţă între principii Moldovei şi ai României şi între principii respectivi şi guvernul Transilvaniei³, asemenea şi la mai multe pertractări comisionare la faţa locului, cu scopul de a stabili limitele dubii, prin aceasta a pune capăt şi deselor controverse şi excese. Chestiunea a rămas însă

Onofreiu, Mircea Prahase).

¹ *Actul procesului se află în original în Arhiva Conventului de Colos-Monostor în Cluj (locus credibile). Incusa, răspunsul, replica, duplica, ascultarea martorilor şi reognitiunea documentelor, apoi sentinţa, sunt scrise pe mai multe coli de hârtie lipite de –a lungul una de alta, în forma unei pânze.*

² Pricină, motiv.

³ *Acele respective se află toate adunate la nr. guv. 259 ex. 1770. O dovadă de astuţia a Magistratului din Bistriţa se constată prin actul Metalis reambulationis Moldaviam inter et civitatum Districtuunqve Bistriciensis, 8 august anno 1642, per acta. La comisionarea pe faţa locului, unde au fost reprezentanţi din partea Transilvaniei (în persoanele lui Simeon Pesti de St. Erzebet, Peter Gavai, Achatius Barcsay şi Ianos Sarosy) cât şi din partea Moldovei, s-au provocat bistriţenii spre dovadă, că teritoriul districtului Bistriţei se extinde până la Bistriţa Aurie, pe două documente originale produse:*

- pe un privilegiu al voievodului Transilvaniei Ştiber, din anul 1412 şi pe alt privilegiu, al regelui Sigismund, tot din anul 1412, argumentând că în ambele aceste documente se zice apriat, că teritoriul comunei Iad se extinde pe de o parte, până la râul Bistriţa şi fiindcă această comună aparţine districtului Bistriţei, aşă, teritoriul acestui district se extinde până la Bistriţa Aurie. Râul „Bistriţa” la care se face amintire în ambele documente este un râuşor, care curge prin Valea Borgoului şi trecând pe lângă comuna Iad şi prin cetatea Bistriţei, se varsă în râul Şieu şi cu acesta, în Someş. Iar „Bistriţa Aurie”, este un fluviu dincolo de cumpăna apelor, ce curge pe la Dorna (în Bucovina) şi traversând Moldova, se varsă în Siret. Prin urmare, râul „Bistriţa” de lângă comuna Iad nu e identic cu fluviul „Bistriţa Aurie”. Cu toate acestea, bistriţenii, folosindu-se de analogia numelui „Bistriţa” cu scopul de a înşela pe moldoveni, aplicară pasajul despre râul „Bistriţa”, din citatele documente, la fluviul „Bistriţa Aurie”.

nedecisă, până după înființarea institutului de graniță în Ardeal. Secolul trecut a adus pentru românii din districtul Bistriței cele mai grele furtuni. Magistratul din Bistrița, îndată la începutul acestui secol a pășit pe față și cu aplicarea de mijloace de forță la executarea planurilor sale.

Prin două concluzii magistratale, scrise în limba maghiară¹, unul cu data Bistrița, în 15 mai 1713 și celălalt, din 4 octombrie 1713, a decretat acel magistrat exterminarea elementului românesc din cetate și din toate satele săsești a districtului Bistriței, ocupând casele și moșiile.

Prin concluzia dintâi, estrădată în mod solemn și subscrisă de întregul magistrat și de colegiul centumviral, apoi prevăzut cu sigilii proprii, se dispune a se elimina toți românii locuitori în cetate și în satele săsești din districtul Bistriței, spre care scop se defig² un termen de 15 zile și anume, până la finea lui mai 1713, astfel încât casele acelora, care în 1 iunie 1713 se vor mai afla pe loc, să se ardă cu foc, prefăcându-se în cenușă, după cum, pe baza uzului vechi, a mai practicat acea cetate.

Această dispoziție se motivează cu aceea, că românii comit furturi și deprădări³ la pădurile și fructele sașilor, cum că românii *se prea înmulțesc între sași* (s.a) și-și ridică case frumoase, *pe când nația săsească scade* (s.a) și sașii nu sunt în stare a-și conserva casele lor⁴.

Al doilea concluz, asemenea estrădat în mod solemn și subscris de colegiul centumviral și prevăzut cu sigilii proprii este tot de cuprinsul celui dintâi, cu adăugarea că și mai înainte s-au eliminat atare români și casele lor s-au ars, după cum se mai află atare persoane onorifice, care au dus la îndeplinire asemenea execuțiuni – ex. commissione magistratus.

Tot pe acel timp a început Magistratul din Bistrița a ataca și drepturile de proprietate și posesiune a locuitorilor din Valea Rodnei.

Întreg teritoriul Văii Rodnei a fost din vechime – *jurae primaevae occupationis* – proprietatea locuitorilor acestei văi.

¹ Aflătoare în original în arhiva guv. sub nr. 179 și 195, ex. 713. Pe atunci s-a folosit Magistratul din Bistrița și verosimil, și celelalte magistrature săsești, de limba maghiară în afacerile oficiale.

² Stabilește, fixează.

³ Răpiri, spolieri.

⁴ Ori cine poate vedea că scopul a fost numai extirparea elementului român dintre sași, temându-se aceștia de prevalența românilor. Poate că și pe acel timp a fost în uz la sași sistemul de doi prunci (*Zweikinder System*).

Din un act scos din arhiva Bistriței se constată că fiecare comună din Valea Rodnei au posedat tot unii și aceeași munți începând de la 1641 până la 1708.

Acum însă, Magistratul din Bistrița a început a-și aroga drept de dispunere peste acești munți și, sub pretextul că aceștia, în tenoarea¹ privilegiului edat de Gerooge Rakotzi d.d Alba-Iulia, în 21 mai 1639, ar fi o avere concretă la întregului district al Bistriței.

Deși în acest document se zice apriat că respectivii posesori au să rămână „in antiquum dominium et usum alpinum suarum, magistratul a început la anul 1708 a-i distribui în tot anul între comune și ca să nu apară lucrul prea bătător la ochi, până la 1754, numai între comunele din Valea Rodnei, însă așa, încât mai în fiecare an primeau comunele alți munți, iar de aici încolo, a dat o parte din acești munți și la unele comune și partide săsești din districtul Bistriței, ce nu aparțineau la Valea Rodnei.

Prin aceste proceduri, nu numai a devenit dintr-odată întreruptă continuitatea de posesiune exercitată din vechime prin comunele din Valea Rodnei asupra munților cestionați, ci deodată, atacat și dreptul de proprietate, în urmarea cărei proceduri, acești munți au devenit la urmă, subsumați la titlul de „Fundi allodialis”.

Încă în anul 1751 au așternut românii din fundus regius – la care aparțineau și comunele românești din districtul Bistriței – o plângere colectivă contra neîndreptăților și împilărilor comise asupra lor din partea magistratelor săsești, în urma căreia s-a emandat² prea înaltul rescript din 24 iulie 1751 (la nr. guv. 711 ex. 1751), prin care s-a ordonat guvernului Transilvaniei a demanda comitelui națiunii săsești să dispună ca, sub înconjurarea³ de pedepse articulare, să înceteze persecuțiunile contra românilor din fundus regius.

Această cauză s-a adus prin directorul cauzelor fiscale, în formă de protestațiune și înaintea Dietei Transilvaniei, după cum dovedește protocolul dietal, pag. 83-89, după care guvernul transilvan, conform actelor de sub nr. guv. 622 și 905 ex. 1751, a intentat acțiune fiscală contra națiunii săsești pentru „Exturbatio Valachorum.

Ajungând acea protestațiune la magistrat, s-a ordonat cu rescriptul prea înalt din 11 septembrie 1751 (vezi nr. 191, 212 și 258 ex. 1751 de Quarelis-Valachorum) esmiterea⁴ de două comisii investigatoare pentru fundus regius. Din operatul comisiei denumite pentru scaunul Mediașului și a Sighișoarei și pentru districtul Bistriței, dd. Frâua (Fraunedorf) în

¹ Conform cu.

² Emis.

³ Amenințarea; a fi pasibil de o anumită pedeapsă.

⁴ Numirea, desemnarea.

28 aprilie 1752 (la nr. guv. 369 ex. 1752) s-a constatat, între altele și nelegiuirile și abuzurile, apoi ocupările de pământuri, comise de către Magistratul din Bistrița asupra locuitorilor din comunele române aparținătoare de acest district¹.

Procedarea cea mai cutezătoare a Magistratului din Bistrița și-a ajuns culmea când cu ocazia introducerii sistemului „Seebertian”² și a legii noi de contribuție din 1754, a dispus a se înscrie toți locuitorii români din comunele Văii Rodnei și din comunele Nușfalău și Sântioana, în tabelele de contribuțiune ca iobagi ai bistrițenilor, faptă care, după ce pașii întreprinși mai înainte pe cale legală, precum și dispozițiile mai înalte, nu au avut nici un rezultat, a dat ansă³ la revolta cunoscută sub numirea „Tumultus 23 pagorum Districtus valachiis Bistriciensis”, care însă a fost înădușită⁴ cu putere armată.

Făcându-se în urma acesteia din nou investigațiune (vezi actul *Investigatio tumultus occasione manipulationes in Districtus Valachico Bistriciensis exorti per Ill. Comitem Gabrielem de Bethlen et Samuelen de Bruckenthal Reg. Commiss. Per acta 24 februarii 1755*, la nr. guv. 1478 ex. 1755) și așternând acestea comune și altă plânsoare la curte, care cu datul de 13 aprilie 1758 s-a trimis guvernului transilvan, așa acesta, cu datul de 15 februarie 1769, nr. 227, a demandat o sentință *cum că locuitorii din comunele Văii Rodnei, pe baza decretelor regești citate mai sus, sunt de condițiune libertinală* (s.a) și, prin urmare, ca atare a se trata.

Desconsiderând Magistratul din Bistrița și această sentință și nevoind a satisface nici rescriptului regesc nr. guv. 1.347 din 17 iulie 1760, prin care i s-a demandat a subșterne la curte până la finea lunii septembrie a aceluiași an, toate documentele pe baza cărora s-ar ține îndreptățit a trata pe locuitorii din comunele române aparținătoare de districtul Bistriței de iobagi, au așternut aceste comune, tot în anul 1760 (sub nr. guv. 1.642 ex. 1760) o plânsoare din nou, contra acestui magistrat și, după ce și aceasta a rămas fără efect, așa s-au aflat necesitate comunele din Valea Rodnei a denega⁵ ascultarea și a face opoziție formală față de acel magistrat.

¹ Între altele, s-a constatat și aceea, că cetatea Bistriței a ocupat locul bisericii și a cimitirului românilor de acolo, din care cauză, aceștia se află nevoiți a celebra sfânta liturghie în case private, că le este oprit a avea toacă la biserică, că nu le este iertat a face biserici, nici a avea clopote, ci numai la morminte pot pune cruci.

² Amănunte la Florin Mureșan, *Satul românesc din nord-estul Transilvaniei la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2005, pp. 109-155.

³ Cauză, pricină, motiv.

⁴ Înădușită, reprimată.

⁵ Refuza.

Acesta a cerut ajutorul militar, însă comanda militară din Sibiu nu a voit a-i da, după cum se constată din Nota acesteia, d.d. 6 martie 1762, adresată guvernului Transilvaniei, în care se zice apriat¹, că Magistratului din Bistrița nu i se dă asistență militară spre a abuza de aceasta și spre a întreprinde spolieri și deprădări.

Învindându-se încă la anul 1761 intenția Curții de Viena de a introduce și în Transilvania institutul de graniță și trăgându-se în combinație spre acest scop și locuitorii din comunele române aparținătoare de districtul Bistriței, așa acest magistrat, văzând împrejurările și temându-se că, cauza care din incidentul înscrierii acestor locuitori în tabelele de contribuțiune ca iobagi, prin care tezaurariatului țării s-a făcut o daună calculată de la 1755 până la 1762 la o sumă peste 35.000 florini (vezi *Deductio circa opus mixtae commissionis*, A. 1764, nr. 248, la nr. 13.561 ex. 1785), devenise sub apărarea directoratului cauzelor regale, va putea să aibă urmări neplăcute și va putea fi de judecat și la rebonificarea² acelei daune, află ocazia binevenită de a eluda urmările aceluși proces și, drept aceea, în coînțelegere cu Universitatea Națiunii Săsești, oferi la anul 1762 toate comunele române din districtul Bistriței, Curții de la Viena, spre scopul militarizării.

Deci, prin documentul de cesiune d.d. Bistrița, în 24 mai 1762, transpune opidul Rodna și alte 20 comune aparținătoare: Maieru, Sângeorz, Leșu, Ilva-Mică, Feldru, Vărarea (care fiind mai târziu strămutată pe malul stâng al Someșului, s-a numit Nepos), Rebra Mare, Rebrîșoara, Năsăud, Salva, Hordou, Telciu, Bichigiu, Suplai, Poieni, Găureni, Runc, Zagra, Mocod, Mititei, apoi, prin un alt alegeat³ separat, (rezervat), prin care transpune și comunele Nușfalău și Sântioana, pretinde acel magistrat:

a) Rezervarea dreptului de *jud dominiale* și pe viitor și sub acest titlu, rezervarea dreptului de a percepe în tot anul taxele munților, decimele și veniturile de la dreptul cârciumăritului, morăritului, măcelăritului, vânatului, de la arsul de var și de la stupi;

b) Sub titlu pentru pierderea de prestațiuni urbariale, o sumă anuală de 7.209 florini 20 cruceri;

c) Sub titlu de prestațiuni urbariale, de contribuțiuni și de alte datorii restante, o desdăunare o dată pentru totdeauna, în sumă de 105.144 florini 5 15/16 cruceri și anume:

1. Restanțe urbariale de la 1756-1762⁴ 38.908 florini 59 cruceri;

¹ Clar, limpede.

² Plata unei despăgubiri.

³ Anexă, act adițional.

⁴ De aici se constată că comunele române au denegat de la acest an începând, a face

2. Datorii pasive (de natură privată) 47.062 florini 24 cruceri;
3. Restanțe de contribuții mai vechi, până la 1754 11.322 florini 39 cruceri;
4. Restanțe de contribuții mai noi, până la 1762 2.766 florini 17 cruceri;
5. Datoria națională 4.455 florini 45 cruceri;
6. Prețul de răscumpărare pentru birtul și pentru casa de la Rodna 625 florini 45 cruceri;
- Total 105.144 florini 5 cruceri.

d) Că locuitorii români din comunele Nușfalău și Sântioana să fie strămutați în Valea Rodnei, iar teritoriul să rămână districtului Bistriței, pe care să-l împopuleze cu familii săsești;

e) Că persoanele de naționalitate săsească sau maghiară locuitoare în Rodna să nu se militarizeze, ci să rămână dependente de cetatea Bistriței.

În contul acestor pretenții s-a și dat magistratului din Bistrița, pe baza patentei împărătesei Maria Terezia, d.d. 8 decembrie 1764¹, o sumă de 12.000 florini.

Sub astfel de împrejurări a stării faptice au trecut respectivele comune sub jurisdicțiunea Magistratului din Bistrița la statul militar.

II.

Cu ocazia organizării locuitorilor din cele 23 de comune ca grănițeri s-au așezat în Valea Rodnei mai multe sute de familii române strămutate din cetatea și din celelalte comune săsești ale districtului Bistriței², asemenea și din multe comune ale comitatelor învecinate. La început s-au format din acești locuitori 12 companii de infanterie și 8 companii (escadroane) de călăreți³ (dragoni) sub numirea „Regimentul al II –lea român de graniță nr. 17”⁴, iar teritoriul său s-a denumit „Districtul militar al Rodnei”¹ (Rodnaer

prestațiuni urbariale, a da decimele și taxele munților și a concede intrarea veniturilor de la dreptul crâsmăritului la casa alodială din Bistrița.

¹ După tradițiune și conform cuprinsului din această patentă, sub punctul 3 se adevărește că Magistratul din Bistrița a cedat și transpus necondiționat biserica fostă evanghelică-lutherană din Rodna la comuna greco-catolică de aici.

² Încă în anul 1763 s-au plâns preoții evanghelici-lutherani din districtul Bistriței la comandantul regimentului, vice-colonelul Dombrowska, că și servitorii lor au devenit grănițeri, precum și că li se denigă decimele din partea românilor militarizați.

³ Călăreții s-au desființat la anul 1770, străformându-se (transformându-se)- n.n. în infanterie.

⁴ Emblema sigiliului regimentului a fost la început: aquila imperială și cu mențiunea: *Virtus Romana Rediviva*, apoi cu circumscripțiunea: *Sigl. II legions Valachie nr. 17*. Mai târziu,

Militär District). În 12 mai 1763 s-au sfinţit flamurile de la ambele batalioane şi stindardele călăreşilor.

Înţelegând însă aceşti grăniceri că dânşii sunt transpuşi din partea Magistratului din Bistriţa sub titlul de iobagi, iar posesiunile comunale sub titlul de alodiaturi şi, cum că şi ca grăniceri vor avea a plăti taxele munţilor şi vor avea a da şi decimele şi alte impozite de natură urbarială la cetatea Bistriţei, apoi intrând la mijloc şi alte agitaţiuni, se răsculară şi depuseră armele, strigând că până când nu li se va recunoaşte dreptul libertinal şi nu li se va asigura dreptul de proprietate la posesiunile lor private şi comunale, apoi nu vor fi eliberaţi de la prestarea decimelor şi de la plăţirea taxelor de munţi şi ale altor prestaţiuni la cetatea Bistriţa, nu le vor primi.

Deci s-a început o investigaţiune în două direcţii principale: în privinţa întrebării titlului de drept şi a pretensiunilor Magistratului din Bistriţa şi în privinţa depunerii armelor.

După ce capii tumultului s-au pedepsit şi s-au dat şi asigurări că vor fi trataţi ca oameni libertinali şi nu vor avea a presta nimic, nici la Bistriţa, se reactivă iarăşi regimentul la anul 1764.

Într-aceea, Magistratul din Bistriţa, la demandare prea înaltă, a transpus prin sepcificaţiunea d.d. Sibiu, în 23 decembrie 1763, documentele originale citate mai sus din anii 1472, 1475, 1488, 1492, 1494, 1520 şi 1639 generalului baron Buccow².

În privinţa întrebării titlului de drept şi a pretensiunilor Magistratului din Bistriţa, după ce cauza a devenit sub apărarea procuratorului cauzelor fiscale, după ce şi Cancelaria Aulică Transilvană, prin opul *Deductio circa opus miztae commissionis e militari provinciali et camerali statu jussu suae Maiestatis c.r. erectae, ataqe a 18 Februarii 1764 officio defungentis circa praetensionem, quam Magistratus Bistriciensis erga oppidum vallemque Rodna habere praetendirt a. 1764 nr. 248 (la nr. 13.651 ex. 1785)* explicând cuprinsul decretului regelui Matei din 1475, pe baza căruia s-a încorporat Valea Rodnei la cetatea Bistriţei, a combătut după toate formele juridico-diplomatice titlul de *jus dominiale* şi de pretensiune a Magistratului din Bistriţa şi a demonstrat că toate acestea sunt numai uzurpaţiuni,

s-a introdus în locul acestuia alt sigiliu, cu marca imperială şi cu circumscripţiunea: II Walachen Grenz I-ferie. R-gmt. Nr. 17.

¹ Cel dintâi comandant peste infanterie a fost vice-colonelul Raschütz, cu staţiunea în Salva, iar peste călăreşi, vice-colonelul Dombrowska, cu staţiunea în Năşăud.

² Urmează reproduce, adresa de înaintare şi specificaţiunea-regestrul documentelor transpuse.

prin urmare, după principiul juridic *nemo plus juris in alind transferri potest quam ipse habet*¹, acel magistrat nu a putut transpune drepturi și realități ce nu le-a posedat pe cale legală și, drept aceea, legalminte nu i se compete² nici o desdăunare, a urmat – cu provocare și la sentința guvernială din 15 februarie 1760 nr. 227 – acea deciziune prea înaltă, că Magistratului din Bistrița, nu numai nu i se compete nici o dezdăunare, dar are încă să refunde³ [...] ⁴.

[...] militarizați deodată cu descendenții lor din districtul militarizat al Rodnei, care până atunci nu au fost de această condiție, iar pe de altă parte, dispune ca fondul de provente, care nu se considera de avere erarială, să rămână pentru scopul destinațiunii sale, să se administreze prin un organ separat, care s-a numit „Comisiunea economică militară” (Militär Oeconomie Commission) și care a constatat din reprezentanții comunali, sub prezidiul comandantului regimentului⁵.

În fondul de provente au încurs:

1. Venitele din drepturile regale (cârciumărit, morărit) de la 1764 începând până la 1861 970.000 florini;

2. Venitul încurs de la plutăritul cu lemne din pădurile comunale, împreună cu transportul de sare pe apa Someș până la Solnoc, între anii 1765 și 1780
455.892 florini;

3. Contribuțiunea plătită pe 1763, însă relaxată, care neputându-se erua⁶, singuraticii contribuenți, la dispoziția Consiliului Belic Aulic din 8 martie 1770, nr.111, s-a transpus fondului de provente: 7.799 florini 59 cr.

4. Banii de la școală (Schulgeld) plătiți prin grănițeri de la 1765 până la 1835, pe tot anul câte 819 florini 57 cr., 57.396 florini 40 cr.

5. Prețurile incurse de la vânzări de mori, de la dreptul cârciumăritului (de la Anieș și Coșna) și de la alte obiecte 10.000 florini;

¹ În limba latină.

² Nu-i revine; nu i se cuvine.

³ Să achite din urmă; să achite restanțele care nu le-a achitat la timp.

⁴ Lipsește pagina 9, conform numerotării autorului.

⁵ În sala acestei comisii din Năsăud se află o tablă cu inscripțiunea:

*Consilia hic Pallas Themis
Hic oracula dictat;
Dat frumenta Ceres Mars
Pater arma dat.*

⁶ Calcula, socoti.

6. Taxe de păduri de la 1806 până la 1808, taxe de jeleri, de mori, pedepse banale pentru prevaricațiuni de păduri și alte venituri din esarendari de diverse obiecte, cel puțin 7.200 florini;

Total: 1.508.279 florini 39 cruceri, adică peste un milion și jumătate florini. Din actele Consiliului Belic Aulic și cu deosebire din actele transpuse la „Arhiva de Stat” și de Curte” (Staats und Hofarchiv) sub titlul de „Turinis”, precum și din acelea, care în anul 1802 și 1803 s-au înregistrat din nou (5 Ternione) se constată că limitele imperiului austriac față de provinciile învecinate supuse imperiului turcesc au fost dubii.

Regimul austriac a făcut în mai multe epoci încercări pentru regularea acestor limite. Așa, relativ la Ardeal, cu ocazia încheierii Păcii de la Pasarowitz, în 21 iulie 1718 și după aceea, la anul 1740.

Cu ocazia pertractării în acest an, s-a declarat comisarul turcesc Menkufat Mehmed Effendi a fi învoit a se statorni limitele pe divorțul (scurgerea) apelor, încât teritoriul ce cade dincoace, să se țină de Ardeal, iar ce cade dincolo, de principatele Muntenia și Moldova.

Chestiunea a rămas însă nedecisă până în anul 1769, când fiind Turcia încurcată în război cu Rusia, Austria a aflat ocazia binevenită spre a-și executa planul său pentru regularea pretensiunii sale, spre scopul lărgirii teritoriului Ardealului, în sensul operatului conte Marsigli din anul 1700¹.

Deci s-a ordonat a se muta aquilele împărătești² și cu aceasta deodată și cordoanele mai încolo, spre Muntenia și Moldova, prin care operațiune s-a câștigat pentru Ardeal un teren cu o extensie însemnată, care până atunci s-a ținut de ambele aceste principate³ și care s-a numit „teren revendicat” sau „munți revendicați” și acest teren, la care mai târziu au

¹ Vezi *Statistik der Militärgränze des Österr. Kaiserthums*, von C.B. Heitzinger, Wien, 1817, I, Th., p. 52 Anmerkungen 9.

² Pe linia de graniță se aflau în anumite puncte colonne cu marca imperială (aquila cu două capete), unde erau postate și cordoanele.

³ Prin Pacea de la Sistov (1791) a recunoscut Poarta Otomană de legale aceste ocupări și în anul următor, s-a reambulat granița prin o comisie mixtă, la care au fungat, ca și comisari din partea Austriei: maiorul de Thornfeld și căpitamul Auner, iar din partea Turciei: Abdulah Effendi și Achmet Nurulan Effendi. Instrumentul de reambulare poartă data din Stânceni, în 14 noiembrie 1792 (copia nr. 356 la nr. 24.554 ex. 1852, Direct. Finanț. Prov. Fasc. 105 Guv.). Această linie se află demarcată pe mapa lui Lutsch (*Archiv. Consil. Bel. Aul. Nr. 5, Mappa Transil.*), vezi și Ballmanns, *Statistik Landeskunde*, §6 / Acten. Descrierea liniei de graniță între Districtul Rodnei și între Bucovina și Moldova, apoi între comitatul Marmăției, se află în alegerile Ordinațiunii comandai regimentului, d.d. Năsăud, în 15 decembrie 1819, nr. 2398/2585, adresate la toate companiile.

făcut pretensiune mai multe familii nobiliare și unele corporațiuni morale, s-a dat grănicerilor ardeleni în posesie.

Așa, acea parte din acest teren, care a stat în continuitate cu teritoriul districtului militar al Rodnei¹ s-a împărțit la anul 1770 între comunele acestui district.

Prin rescriptul Consiliului Belic Aulic (Hof Kriegsrath) d.d, Viena, în 23 aprilie 1770, nr. 1.117, 1.756 și 4.519, s-a demandat a se introduce cărți funduare (Grundbücher) în districtul militar al Rodnei, în care să se înscrie cu drept de proprietate toate posesiunile teratice² ale privaților, ale comunelor, școlilor și bisericilor, ca corpuri morale, cu numirile proprii, cu extensia, cu cultura și cu granițele³.

Prelucrările pentru aceste cărți funduare s-au început la anul 1771. În anul 1780 au fost gătite și s-au rectificat la anul 1784. Între anii 1790 și 1796 s-au compus alte cărți funduare, care s-au rectificat la anul 1807.

Aceste cărți funduare compuse pentru fiecare comună în câte două exemplare, dintre care unul s-a păstrat în arhiva regimentului, iar celălalt în arhivele respectivelor companii, au rămas în valoare până la desființarea graniței în Ardeal, în anul 1851.

În anul 1783 s-au militarizat încă două comune foste iobage din Valea Borgoului, Borgoul de Jos și Borgoul de Sus⁴ din comitatul Dobăcei, care în 5 ianuarie 1784 încă s-au încorporat la districtul militar al Rodnei.

¹ Cu această ocazie s-a ocupat și o parte din teritoriul comunei Dorna Candrenilor (din Bucovina de astăzi), care constituie comuna Coșna, numită și „Todașcani” (de la familia Todașcă), a cărei locuitori, deși au rămas nemilitarizați, au stat sub jurisdicțiunea militară a regimentului. Acești locuitori au plătit contribuțiunea de pământ și așa numita „taxa protecțională” la fondul de provente, iar contribuțiunea de cap și pentru vite, la visteria țării.

² Imobile.

³ Urmează textul german al ordinului de introducere a cărților funciare. Reproducem două note de subsol ale autorului, făcute la textul acestui document:

a) Grănicerii transilvani au plătit contribuțiunea capului până la 1770, iar contribuțiunea de pământ, până la finea lui octombrie 1801 și anume: în timp de pace, cu $\frac{3}{4}$ părți, iar în timp de război, acele familii, din care se aflau membrii la război, au fost scutite cu totul de contribuțiune.

b) Aceste persoane se numeau jeleri (Schelleren) și, deși erau supuse jurisdicției militare, nu puteau avea posesiune proprie și nu erau îndreptățiți la folosirea bunurilor comunale (pășune, pădure). Afară de aceasta, plăteau contribuțiunea capului și a vitelor la visteria țării, iar „taxa protecțională” la fondul de provente. Pentru folosirea pășunii și pentru lemnărit plăteau la respectivele comune taxe separate.

Pe timpul sustării graniței, jidovilor nu era iertat nici a întreprinde vreo speculațiune și nici a petrece peste 48 de ore în vreo comună din raionul regimentului.

⁴ Cauza pentru care borgovenii nu s-au militarizat deodată cu Valea Rodnei, sau cel puțin

Din acestea s-au format 8 comune: Borgo Rusu, Borgo Joseni, Borgo Mijloceni, Borgo Suseni, Borgo Prund, Borgo Bistrița, Borgo Tiha și Borgo Moroșeni¹. Despre Borgou² se face amintire în documentele din anii 1317, 1328, 1386 și 1506.

Prin documentul d.d. Borgo, în comitatu dicto Dobocensi feria secunda proxima post festum Philippi et Jacobi Apost. d.d. 1317³, se atestază despre realizarea unei împărțiri a alpiilor Borgoului între familiile consângene ale lui Ioan Bethlen și a lui Ladislau și Nicolae Apași, prin o comisiune compusă din funcționari ai comitatului Dobâca și Solnocului Interior; *C.D. Tom. I, p. 165-168; Originale sigillis sex Regionum munitumet in papyro conscriptum produxit fiscus R. in causa Apafana-Bethleniana Transmiss., p. 1.669*. Cu datul Deva, în festo B. Eliae Prof. d.d. 1328⁴, scrie Toma, voievodul Transilvaniei lui Ioan Heniul, fiul lui Geobul, că a înțeles, cum că locuitorii din comunele Pietriș și Borgou, iobăgiți și supuși la sus numitul Heniul, ar voi să părăsească acele locuri, deci îi provoacă să rămână pe loc, pentru că voievodul îi ia sub protecțiunea sa, îndemnând și pe alții, ca să se așeze în acele comune; *C.D., Tom. I, p. 275; Originale produs fiscus R. in causa Apafiana-Bethleniana, Transmiss., p. 1.592-1.593*.

Regele Carol II, cu datul din 15 ianuarie 1386, a dat lui George Bethlen și lui Petru și Ladislau Apași un document de donațiune peste dominiul Borgoului; *C.D., Tom. X, p. 273*. Cu datul în posesiune Lucsak, 2 die festi S. P. corporis et. d.d. 1506⁵, scrie Petru, voievodul Transilvaniei, Conventului de Colos-Monostor, că cetatea Bistrița a cumpărat de la Nicolae Bethlen dominiul acestuia din Borgoul de Sus și de Jos și demandă totodată, a se face introducerea, care după cum relatează acel convent, s-a și dus la îndeplinire cu datul feria V p.a. festum B. Margarethae Virginis et. Marthyr, d.d. 1506⁶; *C.D., Tom. IV, p.*

deodată cu cele 7 comune din Valea Șieului și Mureșului au fost confesiunea greco-orientală a borgovenilor, după cum se constată din operatul baronului Siscovics, d.d. 28 aprilie 1764.

¹ Borgo Moroșeni s-a constituit ca comună de sine stătătoare numai la anul 1817.

² Din împrejurarea, că comuna săsească Walendorf (românește Aldorf – azi Unirea, n.n) situată în Valea Borgoului, lângă cetatea Bistriței, în timpurile mai vechi s-a numit „Villa fallorum” sau „Villa latinorum”, (italorum) în combinație cu cuvântul Borgo, uzitat și la italieni, se poate deduce că Valea Borgoului a fost dintru întâi împopulată de o colonie italienească, de la care și-a împrumutat și numirea.

³ 2 mai 1317, în zisul comitat Dobâca.

⁴ 20 iulie 1328; vezi textul documentului tradus în *Documente privind istoria României. Veacul XIV. C. Transilvania. Vol. II (1321-1330)*, București, 1953, document nr. 512, pp 262-263.

⁵ Conform căruia; în conținutul căruia.

⁶ 12 iunie 1506.

⁷ 9 iulie 1506.

131-133. *Transumpt pdxt. Fiscus R. in causa Apaina-Bethleniana Transmissor*, p. 1.634; *Origin. Extrădat în Arhiva Conventului de Colos-Monostor, XI, 81.*

Când și pe ce cale, a pierdut cetatea Bistrița acest dominium, nu s-a putut afla. Atât e (cunoscut) constatat, că Borgoul a fost în ante de militarizare, un dominium a familiei conte Bethlen¹, de la care regimul militar a răscumpărat sesiunile și prestațiunile urbariale, terenurile alodiale și drepturile regale². Venitele din aceste drepturi au incurs în fondul de provente.

În Valea Rodnei s-au format, între anii 1772 și 1781, șase comune noi: Ilva Mare, Măgura, Sântiosif (Poiana), Rodna Nouă (Șanț)³, Parva⁴ (Lunca Vinului) și Romuli (Strâmba).

¹ Se zice că în Borgou au fost mai înainte și familii de condițiune nobilă și libertinală. Între cele nobile, ar fi fost descendenții preotului Ilea, care s-a ridicat la starea nobiliară prin diploma principelui Transilvaniei, Apaffi, d.d. Făgăraș, în 19 februarie 1682, a căror următori însă, cu timpul iarăși ar fi căzut la starea de servitute. Încercarea făcută pe timpul graniței de a se recunoaște unele familii grănițere, pe baza dreptului de succesiune, de nobili, a rămas fără rezultat, din lipsă de documente autentice; vezi cav. I Pușcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sibiu, partea I-a – 1892, partea II-a-1895.

² Ca preț de răscumpărare pentru dominiumul Borgoului s-a dat familiei Bethlen dominiumul fiscal „Păuliș” în Banat (în preț de 400.000 florini) și, pe lângă acesta, încă în bani gata, suma de 360.000 florini. Neavând acea familie conscripții peste dominiumul Borgoului, s-a conscris acest dominium numai cu ocazia transpunerii (*Gemeinschaftliches Commissions Protokoll*, dd. 7 august, bis 17 october 1783), care operat s-a rectificat la anul 1789. Din aceste operate, se constată că comunele borgovene au avut și ca corpuri morale, unii munți și păduri proprii, care nu au căzut sub răscumpărare, precum și cu ocaziunea conscrierii entităților dominiale, care cade sub răscumpărare, s-a făcut presiune a se conscrie sub titlu de iobagi, de prestațiuni urbariale și de drepturi dominiale și respectiv, de acele entități, care până atunci au fost în exclusivă posesiune și folosință a locuitorilor privați și ale comunelor.

³ Comuna Rodna Nouă s-a constituit ca comună de sine stătătoare, numai în anul 1781.

⁴ Numele comunelor Salva, Romuli, Parva, Nepos (**Salutare ție, mic nepot a lui Romuli** s.n.) s-au adus în combinare prin renumitul colonel Carol, baron de Enzenberg, un bărbat care a apărut cu multă energie interesele locuitorilor din acest district militar și a introdus și multe instituții folositoare, în a cărei onoare căpitanul comes Silviu Tanoli (italian) a compus Pöemation de II^{da} legione Valachica sub Carolu, Barone Enzenberg, Cibinii, 1768. Basiliu Vaida, fost pe atunci concipist la guvernul transilvan și, deodată, profesor de dreptul patriei la liceul din Cluj, amplificând acest op cu Reflexiones IX ad. Pöemation de II^{da} legione Valachica sub Carolu, Barone Enzenberg, la retipărit la Oradea Mare, în anul 1830.

Din cauză că pentru aceste comune a trebuit a se escinde¹ hotare și munți proprii – ca între comunele din Valea Șieului și Mureșului – a trebuit a se face o nouă arondare de hotare și munți, că pentru comunele înmulțite din Valea Borgoului, încă a trebuit a se face o asemenea arondare nouă de hotare și a se da și acestor comune o parte din munții revendicați, care până atunci se aflau împărțiți, de la 1770, numai între celelalte comune, așa s-a aflat de necesar a se face o împărțire din nou a tuturor munților aflători în raionul acestui regiment, care să fie corespunzătoare recerînțelor comunelor.

Deci toți acești munți, fără considerare la natura lor de mai înainte, adică atât cei avuți ab antiquo, cât și cei revendicați și, și cei foști alodiali, s-au contopit în o masă, din care pentru fiecare comună s-a destinat o parte anumită.

Spre acest scop, s-au început operațiunile la anul 1787 și s-au finit la 1796.

Această împărțire s-a realizat cu consimțământul reprezentanților din toate comunele, s-a aprobat din partea autorităților supreme militare și s-a indus și în cărțile funduare indicate mai sus.

Aflându-se în decursul timpului că împărțirea munților de la 1796 nu corespunde deplin cerințelor mai multor comune, așa la anul 1807 s-a luat acea împărțire sub pertractare. Aceasta din urmă a fost mai mult o rectificare parțială a împărțirii de la 1796, s-a efectuit asemenea, cu convenirea reprezentanților comunali și s-a aprobat din partea Comandei Generale Militare, cu datul Sibiu, în 8 aprilie 1807, R. 1.329, apoi s-a indus și în cărțile funduare.

Rezultatul acestei împărțiri din urmă este următorul:

Compania nr. 1.

Rușii Munți și Morăreni : { Dealul Lat, de jumătate;
Gledin : { Paltinul; Pietrile Roșii; Tomnatecul, de jumătate;
Monor : { Dealul Lat, de jumătate; Izvorul Bucinișului, de jumătate; Miragiul; pe lângă care i s-au mai dat
 Piciorul Podereiului, la Drăgoioasa;

Compania nr. 2.

Budacul Românesc și Ragla: { Dumitreul; Dealul Batoșului; Pietricica, cu două din trei părți;
Nușfalău : { Mărișelul;
Șieuț : { Haita; Izvorul Bucinișului, de jumătate;

¹ Defalca, a repara, a împărți.

Sântioana : { Fața Gardului; Cerbucul; Petricioara, cu a treia parte;

Compania nr. 3.

Borgo-Tiha : { Ciosa; Bucșoaia; Gruicul (sau Dornișoara);

Borgo Prund : { Dălbidanul; Zâmbroaia; Muncelul; Parângul,

pe lângă care i s-au mai dat: Piatra Slatinii,

de s-a luat de la comuna Borgo Bistrița;

Compania nr. 4.

Borgo Suseni și : { Buba; Măgura; Heniul, cu a treia parte; Temeul;

Borgo Mureșeni

Borgo Joseni

Borgo Rusu : { Bistricioara; pe lângă care i s-au mai dat: Poienile

Măgura Calului; Dealul Îngrădit; Priporul Candrei;

Compania nr. 5.

Rodna Veche : { Beneșul; Curățelul; Crăciunelul; Suvarosul, de

jumătate: În cazul când Crăciunelul s-ar esarenda

erariului montan, i se va da ca echivalent: Paluta și Poiana Coșnii¹;

Rodna Nouă : { Fața Ineului; Făgețelul, Stânișoara;

Ilva Mare : { Lala, de jumătate; Lopadna; Rusaia; Muncei

(la Muntele Corni); Runcul Tunzerilor, i s-a

luat și s-a dat comunei Salva;

Compania nr. 6.

Sângeorgiu : { Perșa; Putredul; Cișia; Mihăiasa;

Pântecele; Muncelul, de jumătate;

Sâniosif : { Dosul Ineuțului; Muncei Înșirați, cu a treia

parte i s-a luat și i s-a dat comunei Nepos;

Măgura : { Suhardul; Perșa (sau Dosul Perși); Lopadna,

de jumătate;

Compania nr. 7.

Feldru : { Munceii Înșirați, cu a treia parte, Corongișul;

pe lângă care i s-au mia dat: Vâlfă, de jumătate,

ce s-a luat de la comuna Ilva Mare;

Leșu : { Lala, de jumătate; Heniul, o parte; Piciorul

¹ Mai târziu s-a și anexat Crăciunelul la terenul montan de la Rodna și comuna Rodna Veche a

Omului; Netedul, i s-a luat și s-a dat

comunei Mocod;

Ilva Mică : { Heniul, o parte; Fața Cucuresei; Șesul Ineului

Tomnatecul; Vâlfă, de jumătate; cealaltă jumătate

i s-a luat și i s-a dat comunei Feldru;

Compania nr. 8.

Rebrișoara : { Gușetul; Bătrâna; Bârlea, de jumătate;

Rebra Mare : { Craia, de jumătate; Detunata;

Nepos : { Galați, o parte; Suvarosul, de jumătate;

pe care i s-au mai dat: Munciei Înșirați,

cu a treia parte, ce s-a luat de la comuna

Sâniosif; Poiana Răchiții;

Parva : { Poiana Roșie; Bârlea, de jumătate; pe

lângă care i s-au mai dat: Dealul Bancului;

Compania nr. 9.

Năsăud : { Saca; Izvorul Mare;

Salva : { Mihăiasa; Pietrosul; pe lângă care i s-au

mai dat Runcul Tunzerilor, care s-a luat de

la comuna Ilva Mare;

Compania nr. 10.

Telciu : { Oprișasca; Muncelul; Bătrâna;

Hordou : { Busdeiu; pe lângă care i s-au mai dat:

Munciei Înșirați, cu a treia parte, ce s-au

luat de la comuna Maieru;

Bichigiu : { Cormaia; Budinul;

Romuli : { Muncelul Râios;

Compania nr. 11.

Zagra : { Galați; Țibleșul, de jumătate;

Poieni : { Poiana Runcului; Piciorul Negru;

Piciorul Mesteacănului, care se

numesc și Arsul;

Găureni : { Măgura Neagră;

Suplai : { Muncelul Țibleșului;

Compania nr. 12.

Mocod : { Lucăceasa; Rantea; pe lângă care i s-au mai dat Netedul, se s-a luat de la comuna Leșu;

Mititei : { Obârșia Rebri; pe lângă care i s-au mai dat Panasurile Mari și Mici;

Runc : { Basaraba; Craia, de jumătate¹.

Atât cu ocazia împărțirii din 1796, cât și din 1807 s-a dat – după cum se constată din respectivele documente – muntele de pășune (revendicat) Stânișoara la comuna Rodna Nouă, iar acea parte de munte acoperită cu pădure, ce sta în continuitate cu acest munte și se numește „Dosul Stânișoarei”, apoi se află situată între văile „Rusaia” și „Diacă” și fluviul Bistrița Aurie nu s-a împărțit la nici una din comune, ci s-a rezervat ca un teren comun al tuturor comunelor, spre a-l folosi prin proprietarul de mine din Bucovina, Mainz de Mariensee.

Astfel, posesiunea teratică, atât a privaților, cât și a bisericilor, școlilor și comunelor, ca și corpuri morale, din districtul militar al Rodnei s-a aflat pe timpul sustării institutului de graniță stabilită și, deodată, și deplin asigurată prin cărțile funduare, după toate recerințele legale. În acest district erariul de stat (fiscul) nu a avut nici o posesiune, iar afacerile autorităților militare față de administrarea bunurilor comunale a avut loc numai încât li se competa² după normele sus-stătătoare, ca deregătorii politico-administrative, din punct de vedere polițian și tutorial.

În timpurile mai vechi, după sistemul feudalismului, era domnitorul supremul proprietar al întregului teritoriu, iar conceptul de posesor și de posesiune – ba, întrucâtva și de uzufruct, după instituțiile dreptului privat cuprinse în sine, deși cu anumite restrângeri – aceea ce astăzi înseamnă proprietate și proprietar.

Și după ce până în timpurile mai recente numai clasele privilegiate erau legalminte îndreptățite a putea avea posesiune teratică proprie, așa locuitorii din districtul militar al Rodnei, pe baza dreptului antic, pe baza patentei imperiale din 12 noiembrie 1766 și pe baza funduare, încă s-au bucurat de asemenea drept de posesiune³.

¹ În continuare este reprodus textul în limba germană privind această împărțire a munților. Vezi pe larg părțile de munți pentru fiecare comună la Nestor Șimon, *Dicționar toponimic...., passim*.

² Cât aveau competență; în limitele competențelor.

³ *Normativul d.d. 28 ianuarie 1808, R. 346, emanat de la Comanda Generală Militară din*

Pe baza ordinațiunii Comandei Generale Militare d.d. Sibiu, în 6 noiembrie 1801, R. 297, s-a dat „Dosul Stânișoarei” în arendă familiei Mainz de Mariensee, pe timpul de la 1 noiembrie 1801 până la încheierea unui nou contract de arendă, care s-a făcut cu data Năsăud, în 3 februarie 1808, pe timpul de la această dată și până la finea lui octombrie 1837. Acest contract s-a aprobat din partea Consiliului Belic Aulic cu data Viena, în 14 mai 1808.

După expirarea acestui timp, s-a încheiat alt contract, cu data Năsăud, 4 noiembrie 1839, pe timpul de la 1 noiembrie 1837 până la finea lui octombrie 1867; și acest contract s-a aprobat, pe baza rezoluției Consiliului Belic Aulic d.d. Viena, în 30 aprilie 1839, B. 1.707, prin Comanda Generală Militară, cu data Sibiu, în 13 februarie 1840, ad. R. 686.

Arenda de la acest teren, care pentru perioada din urmă a fost 600 florini pe an, a încurs în tot anul – până la înființarea fondului de montur la 1830 – în casele tuturor comunelor, iar după aceea, în acest fond, care de la 1861 încoace poartă numirea „Fondul de stipendii”.

Arendatorul – fiind îndreptățit prin contractele indicate mai sus – a colonizat pe o parte din acest teren aflat lângă fluviul Bistrița Aurie (vis a vis de comuna bucovineană Cârlibaba) mai multe familii de băieși¹, care lucrau la minele sale – și teritoriul acestei colonizări s-a numit apoi „Ludwigsdorf” sau românește, „Cârlibaba Transilvană”.

Cu finea perioadei de arendă din urmă, fiindcă arendatorul, către capătul acestei perioade a căzut în concurs și averea i s-a vândut pe calea licitației publice, a devenit Dosul Stânișoarei iarăși posesiunea fondului de stipendii.

Fiii fostului arendator din urmă, frații Anton și Josef Mainz de Mariensee au cumpărat de la fondul de stipendii, prin contractul d.d. Năsăud, în 6 august 1869, și d.d. Câmpulung, în 12 august 1869, aprobat din partea ministrului regesc unguresc de Culte și Învățământ, cu data Buda, în 27 iulie 1870, nr. 15.424, o parte de teren din „Dosul

Sibiu, prin care se statorește procedura și referințele dreptului de proprietate și de ereditate la averile imobile în cazuri de moarte, de adopțiuni, însurațiuni și măritșuri, declară pe toți membrii de ambele sexe aflători pe o moșie (sesiune) de coproprietari la averea imobilă a aceleași moșii și eschide de pe sexul muieresc, asemenea și pe cel bărbătesc, numai atunci de la dreptul de proprietate și de ereditate la moșiile părintești, dacă se mărită sau prin adopție și măritșuri (Einheirathung) de trec pe alte moșii, unde devin coproprietari și unde li se compete și dreptul de ereditate. Dacă la vreo sesiune nu se află persoane de sexul bărbătesc, cele de sexul muieresc aveau dreptul a-și lua bărbați pe moșiile lor. Codicele civil austriac introdus în acest regiment la anul 1812 nu a produs nici o schimbare în dispozițiunile acestui normativ. Vezi textul tradus al reglementării în A.N. B.-N., fond Anton Coșbuc, d. 37, f. 1-6.

¹ Mineri.

Stănișoarei”, ce poartă sub numirea „Lunca Măgurii” (vis a vis de râul Ciboului), de o extensiune de 59 jug. 736 stj.p²., cu prețul de 2.000 florini pe care cumpărătorii au început a clădi edificii și alte întocmiri pentru o industrie de fier.

Acest teren, deodată cu edificiile și întocmirile aparținătoare, s-au vândut pentru o datorie la erariu finaciar de 1.485 florini 93 cruceri, iarăși pe cale judecătorească cu licitațiune publică, care conform protocolului de licitațiune d.d. Cârlibaba Transilvană, în 23 februarie 1877, l-a cumpărat tot fondul de stipendii cu prețul de 50 florini, prin ce acest fond a devenit iarăși proprietar al acestei părți de teren.

Încă cu data Bistrița, în 19 august 1764, a compus generalul Baron Siscovich un proiect pentru escinderea¹ unui teren la Rodna, spre a se folosi pentru trebuințele minelor de aici².

Acest proiect a rămas însă nerealizat, până ce pe baza unui protocol comisionar susceput la Sibiu, în 25 octombrie 1806, s-a dispus a se escinde în jurul minelor de sub întrebare un teren de pădure din munții învecinați, la care să se mai adauge și Crăciunelul.

În urma acesteia s-a și escindat din munții învecinați Beneș, Curățel, Gaura și Ciungi, ai comunei Rodna Veche, Cișia, al comunei Sângeorgiu, Corongiș, al comunei Feldru și Saca, al comunei Năsăud, câte o parte de teren de pădure, la care s-a mai adăugat și Crăciunelul, ca munte fânaș, tot al comunei Rodna Veche și complexul compus din aceste părți, care poartă numirea „terenul montan de la Rodna” (Rodnaer-Werksraum) s-a dat, prin protocolul comisionar citat mai sus și aprobat din partea Consiliului Belic Aulic cu data Viena, în 16 decembrie 1806 B. 3.386 (Ad. R.A 5.687, d.d. 24 decembrie 1806, Comanda Generală Militară) în arendă erariului montan pe timpul de la 1 noiembrie 1806 până la finea octombrie 1836, iar arenda anuală stipulată cu 600 florini a incurs în timp de doi ani, în casa comunală din Rodna Veche și fiindcă acestei comune s-au dat ca echivalent pentru Crăciunelul, părțile de munți revendicați Paluta și Poiana Coșnii, așa a incurs această a doua jumătate de arendă de aici încolo, până la înființarea fondului de montur în 1830, în casele tuturor comunelor, iar de aici încolo, în acest fond.

Tot acest teren s-a dat, pe baza protocolului comisionar d.d. Sibiu, în 20 martie 1838 și a apendicelui acestui protocol, d.d. Sibiu, în 30 aprilie 1839, iarăși în arendă erariului montan pe timpul de la 1 noiembrie 1836 până la finea octombrie 1866 și arenda anuală, stipulată cu 240 florini, a incurs în sensul clausului de aprobare d.d. Sibiu, în 4 mai 1839,

¹ Defalcare.

² Minele de la Rodna sunt proprietate cu $\frac{3}{4}$ părți ale erarului și cu $\frac{1}{4}$ parte, a familiei Desán, însă se lucră numai prin erariu.

ad. R. 1879 ex. 1839, urmate pe baza rescriptului Consiliului Belic Aulic d.d. Viena, în 17 iulie 1838, B. 2.828 şi 2.940, pe jumătate în fondul de provente şi pe jumătate, în fondul de montur al acestui regiment.

Îndată după înfiinţarea fondului de provente, s-a început a se clădi edificii pentru încartiruirea ofiţerilor şi a celorlalte partide de stab¹, apoi pentru ofiţerii de companii şi pentru cancelarii.

Aceste edificii s-au clădit pe pământuri comunale intravilane, pentru care materialul crud (lemn, piatră, nisip) şi lucrătorii i-au prestat comunele grăniţere gratuit, iar spesele banale necesare s-au purtat din fondul de provente. Aşa, în Năsăud, unde au fost stabul regimentului şi deodată şi staţiunea de căpitan pentru compania a 9-a, s-au clădit mai multe atare edificii şi între acestea şi o cazarmă cu două etaje, unde au fost încartiruite partidele de stab mai inferioare şi unde au fost şi localităţile de cancelarie.

Devenind la anul 1817 nelocuiveră această căzarmă, s-au răscumpărat la anul 1819 pe spesele fondului de provente mai multe case, cu ocoalele şi grădinile aparţinătoare de ale privaţilor grăniţeri din strada principală, destinându-se acestea pentru încartiruirea respectivelor partide de stab.

Toate edificiile ce s-au clădit şi s-au răscumpărat pe spesele numitului fond, s-au numit „edificii de provente”(Proventengebäude).

Încă în anul 1765 s-a înfiinţat în Năsăud o şcoală Normală constatătoare la început numai din două clase, la care în anul 1785 s-a adăugat clasa a treia, iar cu începutul anului şcolar 1823/1824, în urma rescriptului Consiliului Belic Aulic, d.d. Viena, în 26 iulie 1823, B. 5.049/79, intimat² cu ordinaţiunea Comandei Generale Militare d.d. Sibiu, în 19 august 1823, Z. 1.782, clasa a patra.

În această şcoală se învăţa până la 1770 limba română şi germană, de la acest an până la 1820, limba germană şi latina, iar de aici încoe, numai limba germană.

În legătură cu aceasta a stat şi un Institut militar de educaţiune (Militär-Erziehungs Institut), care pe baza rescriptului împăratului Iosif II din 23 februarie 1782, prin care, deodată s-a asemnat³ din fondul de provente suma de 6.996 florini 43 cruceri, s-a edificat în anii 1783-1784.

1782, prin care, deodată s-a asemnat din fondul de provente suma de 6.996 florini 43 cruceri, s-a edificat în anii 1783-1784.

¹ Stat major.

² Trimis, înaintat.

³ A desemna; a aloca pentru o anumită cheltuială bugetară.

În acest institut s-au întreținut, începând din 22 noiembrie 1784¹, 50 de elevi numai din acest regiment, pentru care, prin rescriptul aceluia împărat din 18 aprilie 1786 s-au asemnat din numitul fond pe tot anul, câte 1.750 florini, iar de la 1828 încoace, s-au susceput numai 30 de elevi din acest regiment și alți 30 din Regimentul I grănițesc român cu stabul la Orlat, pentru a căror întreținere s-au mai mărit și dotațiunea anuală tot pe contul fondului de provente de aici.

La anul 1766 s-au mai înființat încă trei școli naționale române în Năsăud, Maieru și Monor.

La anul 1785/1786 s-au mai înființat atari școli naționale române și în Zagra și Borgo Prund.

Școala din Maieru s-a strămutat mai târziu în Sângeorgiu.

Aceste școli, care de la anul 1823 începând s-au numit școli române triviale, s-au transformat la anul 1837, pe baza rescriptului Consiliului Belic Aulic, d.d Viena, în 30 martie 1837, B. 1.239, în școli germane triviale (Deutsche-Trivialschulen), cu care ocazie școala fostă română trivială din Năsăud s-a strămutat la Telciu.

Astfel au existat școli germane triviale de la 1837 încoace în Sângeorgiu, Zagra, Telciu, Borgo Prund și Monor.

În anul 1826 s-au mai înființat în Năsăud, pe baza rescriptului Consiliului Belic Aulic, d.d Viena, în 10 noiembrie 1825, B.4.128 (la ordinul Majestății Sale din 21 octombrie 1825), intimat cu ordinațiunea Comandei Generale Militare d.d. Sibiu, în 29 noiembrie 1825, Z. 3.004, o școală de fete.

Din un protocol al Comisiunii economice-militare susceput în ședința ținută în Năsăud în 5 noiembrie 1770, la care sub prezidiul comandantului regimentului, colonelul Baron de Enzenberg, au luat parte reprezentanții din comunitățile Rodna, Maieru, Sângeorgiu, Ilva Mare, Măgura, Sântiosif, Leșu, Ilva Mică, Văraea², Rebra Mare, Rebrîșoara, Năsăud, Salva, Hordou, Telciu, Bichigiu, Runc, Suplai, Poieni, Zagra, Găureni, Mocod, Sântioana, Nușfalău, Ragla, Budacul Românesc, Șieut, Monor, Gledin, Morăreni și Ruși Munți – se constată că reprezentanții comunali s-au învoit ca, familiile grănițere să plătească și mai departe la fondul de provente, ca ajutor pentru susținerea Școlii Normale

¹ În salonul acestui institut se afla o tablă cu inscripțiunea:

Litterae et Virtus

Vestra felicitas.

² Această comună încă nu au fost pe acest timp strămutată de pe partea dreaptă pe partea stângă a Someșului, când apoi s-a numit Nepos. Tot pe acest timp încă nu au existat

din Năsăud și a școlilor naționale române din Năsăud, Maieru și Monor, câte 1 ½ cruceri pentru fiecare florin; ca contribuțiune de pământ, asemenea fiecare familie grănicerească să plătească și alți 5 cruceri, foști până atunci repartizați pe contribuțiunea capului, care de la acest an începând, a fost încetat a se plăti prin grănițeri.

Simțindu-se lipsă a se procura veșmintele militare din pănură mai fină (uniformă) pentru soldați campestri¹ (feldstand) analog regimentelor de linie, așa la anul 1830, s-a înființat „fondul de montur” (Montursfond).

În acest fond au intrat, pe baza declarațiunilor edate din partea comunelor grănițere următoarele venituri:

- a) arenda întreagă de la Dosul Stănișoarei;
- b) arenda de jumătate de la terenul montan;
- c) a treia parte din restul banilor de la casele comunale, cu finea fiecărui an;
- d) reluțiunile de bani ce se plătesc de către erariul militar pentru ghetete, ce era dator a le da în natură;
- e) prețurile de bani pentru lemnele de foc livrate ofițerilor și partidelor de stab, apoi ofițerilor de pe la companii;
- f) paușalele pentru folosirea monturului în garnizoane și în expedițiuni belice;
- g) venitele de la recolta ce rezultă din anumite părți de imaș, care se semnav cu aerariali;

În urma rescriptului Consiliului Belic Aulic d.d. Viena, în 16 noiembrie 1827, B. 3.940, intimat cu ordinațiunea Comandei Generale Militare d.d. Sibiu, în 1 decembrie 1827, Z. 2.821, s-a înființat în toamna anului 1828, în cele mai multe comune ale acestui regiment, școli comunale naționale, care la început au fost numai școli de iarnă.

În urma rescriptului Consiliului Belic Aulic d.d. Viena, în 19 septembrie 1829, B. 3.555 (pe baza mandatului Majestății Sale din 18 august 1829), intimat cu ordinațiunea Comandei Generale Militare d.d. Sibiu, în 10 octombrie 1829, Z. 2.629, s-au înființat atari școli comunale naționale și în acele – mai puține comune – în care până atunci nu au existat, iar perioada de școală s-a statorit prin ordinațiunea Comandei Generale Militare d.d. Sibiu, în 5 septembrie 1845, Z. 3.337, de la 1 noiembrie până la finea lui iulie.

Spesele pentru aceste școli au trebuit a le suporta casele comunale.

comunele Rodna Nouă, Parva și Romuli.

¹ Uniforma procurată din fondul de montur a fost pentru acest regiment: recălul de culoare brunetă, cu egalizare de culoare verde-albastru; bumbi argințați, și lecta albastră, cioareci insinorați de culoare albastră, pe cap chivăr negru și la picioare, ghete.

La stăruința fostului vicar foraneu gr.cat., deodată director a școlilor din acest regiment, Ioan Marian, s-au înființat la anul 1838 *fondurile școlar comunale* (*Gemeinde Schulfonde*). Relativele propuneri satorite încă în anul 1837 s-au subșternut din partea Comandei regimentului, cu data Năsăud, în 12 ianuarie 1838, nr. 2.371 ex. 1837, Comandei Generale Militare din Sibiu, care cu data din 3 februarie 1838, Z. 376, le-a înaintat Consiliului Belic Aulic și acesta le-a aprobat, cu rescriptul d.d. Viena, în 28 mai 1838, B. 2.087, intimat cu ordinațiunea Comandei Generale Militare d.d Sibiu, în 28 iulie 1838, Z. 2.347.

Ambele aceste dispoziții s-au comunicat în copie la toate comunele, cu ordinațiunea regimentului, d.d. Năsăud, în 25 noiembrie 1838, ex. 2.283.

Așa s-a înființat pentru fiecare dintre cele 44 comune grănițere din acest regiment câte un fond școlar comunal propriu, prin urmare 44 atari fonduri din care, după completarea capitalelor fundamentale, care s-au satorit pentru comunele mai mari, din câte 4.000 florini, pentru cele mijlocii, din câte 2.500 florini și pentru cele mici, din câte 2.000 florini, să se poarte spesele pentru școlile comunale naționale, spre care scop s-au destinat veniturile de jumătate de la arenda dreptului de crâșmărit, trei luni de toamnă, din fiecare comună.

III.

Prin ordinul împărătesc din 22 ianuarie 1851 s-a desființat institutul de graniță în Ardeal¹.

La esmisul guvernatorului militar și civil d.d. Sibiu, 20 februarie 1851, nr. 3.598, prin care s-a publicat această prea înaltă dispozițiune și prin care, deodată, a fost provocată populația grănicerească din acest regiment a decide, relativ la ulterioara dispunere despre fondurile școlare comunale și despre fondul de montur, au ținut reprezentanții din toate 44 comunele în Năsăud, în 13 martie 1851 o ședință, sub prezidiul vice – colonelului, ca și comandant al regimentului cantonal, în care au concluz cu unanimitate și au subscris o relativă declarație, de cuprinsul:

¹ *Flamura batalionului 1 de la acest regiment s-a decorat în 20 mai 1852 în Klagenfurt, cu o medalie mare de aur, ce poartă circumscripțiunea: „Für standhaftes Ausharren in der beschwornen Treue im Jahre 1848” (Pentru insistență cu perseverență în credința jurată în anul 1848 – traducere N.S.! n.n). O copie de bronz a acestei medalii se păstrează în biblioteca gimnaziului superior din Năsăud.*

1. că munții să rămână și pe viitor așa împărțiți între comune, după cum au fost pe timpul graniței, iar cei ce nu au fost împărțiți, să rămână tot așa, respectiv veniturile obținute de la aceștia să încurgă și pe viitor în acele fonduri, în care au încurs până atunci;

2. ca fondurile școlare să se susțină și să rămână destinate pentru scopul înființării lor;

3. ca fondul de montur să nu se împartă între comune, ci să rămână ca o avere concretată și nedisputaveră, și fiindcă scopul pentru care s-a înființat acesta a încetat, așa se destinează spre a se da din veniturile sale stipendii¹ la fii și descendenții grănicerilor din acest regiment, care vor studia la institutele mai înalte;

Tot deodată s-a ales și o comisiune constatătoare din 9 persoane, la care i s-a și concretizat² administrarea și manipularea respectivelor fonduri și a tuturor veniturilor acestora³.

Prin această comisiune s-a susținut de odată și continuitatea dreptului de administrare exercitat până atunci prin Comisiunea economică militară.

Pe când era a se face transpunerea de la administrația militară la cea civilă, iacă și pași erariul financiar⁴ cu pretensiuni draconice la averile comunale de aici.

Acesta pretinse:

a) să i se transpună definitiv, ca avere erarială, restul fondului de provente, drepturile regale din toate comunele, fondul de montur, cu toate izvoarele sale de venituri, toate edificiile de provente, cu apartenențele acestora, și toate sesiunile grănicerești vacante;

b) a se separa terenurile foste alodiale înainte de militarizare, de cele foste comunale, și numai acele entități să rămână comunelor, care pe acel timp, au fost comunale, ia toate celelalte, deși pe timpul graniței au stat în posesiunea comunelor, respectiv au fost recunoscute și tratate de proprietate comună – să se transpună definitiv erariului financiar;

¹ Burse.

² Încredințat.

³ Pentru originea și constituirea fondurilor grănicerești, vezi manuscrisul lui Nestor Șimon, publicat de Elena Darabont și Adrian Onofreiu, *Sorgintea fondurilor grănicerești născădune. Mărturii documentare*, în „Arhiva Someșană”, seria III, nr. I, 2002, p. 225-271; o analiză pertinentă și la Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești născădune (1851-1918)*, Presa Universitară Clujeană, 2001.

⁴ Ministerul de Finanțe.

c) și până la realizarea acestei separări, să i se transpună spre administrare fără excepție, toți munții, toate pădurile și toate pășunile comunale, deodată cu veniturile acestora, precum și toate fondurile școlare comunale.

Afară de erariul financiar, a mai făcut pretenții și familia conte și baron de Kémeny la 9 munți, dintre cei revendicați la anul 1769, sub titlul ca aparținătorii la domeniul Ieciului (Vécs).

Guvernatorul militar și civil, conform notei din Sibiu, în 7 aprilie 1851, nr. 7.900, adresată consilierului ministerial Rosenfeld, a corespuns din partea acelei pretenții, în urma căreia s-au și transpus erariului financiar: restul fondului de provente, drepturile regale, edificiile de provente cu apartenențele lor și toate sesiunile vacante, asemenea și fondul de montur, iar cu pretenția de sub c), s-a respins.

Abia depuseră foștii grăniceri armele¹, care le-au purtat cu onoare, atât în timp de pace, cât și de război pentru apărarea tronului și patriei, și iacă, au și început a se ridica furtuni grele asupra lor, ce-i amenințau cu ruina. Aici vedem politica inamicilor seculari ai românilor iarăși reînviată, care țintește de a dezbrăca pe foștii grăniceri români de averile lor, câștigate și apărute cu sângele lor, vărsat pe toate câmpurile de bătălie ale Europei².

O presiune mai nerușinată și mai cutezătoare, care deodată lovește în față și toate principiile de drept, ca aceea, că și acele posesiuni, drepturi și fonduri, care sub decursul institutului de graniță s-au manipulat și s-au recunoscut de averi comunale, să se detragă de la comune, și să se transpună – pe cale scurtă – în administrarea financiară, nu poate fi pe fața pământului.

Minunat de bine a fost calculat organul administrației financiare, când a cerut a se trece cu vederea starea posesiunii, stabilită după toate recerințele legale în decursul

¹ În realitate, numai numele s-a schimbat, pentru că regimentul a rămas și după aceea, lung timp, completat tot din populația de aici.

² Laudele și meritele regimentului al II-lea român de graniță, câștigate în războaiele de mai înainte, se pot vedea în opul citat mai sus, *Poemation de II legione Valachica, sub Carol Br. De Enzenberg, Magno-Varadini, 1830, precum și în Istoria regimentului al II-lea românesc grăniceriu transilvan, de G. Barițiu, Brașov, 1874. Pierderea acestui regiment a fost:*

- în războiul cu Prusia, la anul 1779: 210 capete;
- în războiul cu Turcia, 1788-1791: 1.218 capete;
- în războiul cu Franța, de la 1793 până la 1815: 2.334 capete;
- în garnizoanele de la 1830-1846: 57 capete;
- în războiul civil de la 1848/1849: 412 capete;
- total: 4. 231 capete.

duratei institutului de graniță, și a face o săritură îndărăpt, peste un timp mai de 90 de ani, pentru că, pe de o parte, erau informate acele organe despre jurustările¹ dinainte de militarizare, iar pe de alta parte, presupuneau că, după ce vor fi primit o dată preținsele entități, încercările foștilor grăniceri de a și le recâștiga – din mai multe motive precalculate, ori vor rămâne cu totul fără de succes, ori și realizarea lor de va amâna cu zecile de ani.

Administrația financiară își încordă din nou toate puterile ca – cel puțin – să poată pune mâna pe păduri și pe capitalele fondurilor școlare comunale și, într-adevăr, i-a și succes, că, cu data de 8 decembrie 1851 s-a introdus peste păduri un sechestrul politic, peste care – în contra protestelor date din partea comunelor – s-a instituit un personal numeros, subordonat administrației financiare, pe spesele fondului de provente, la care speze a contribuit mai târziu și fondul de montur.

Din incidentul că, teritoriul comunei Coșna aparținea terenului revendicat și din motivul că acest teren s-a dat grănicerilor și că Majestatea Sa – prin ordinul d.d. 22 ianuarie 1851 a dispus ca munții revendicați din ambele regimente române să rămână și mai departe în folosința comunelor foste grănicere, așa prin contractul d.d. Bistrița în 26 mai 1857, încheiat pe baza împuternicirii date de către fosta cezaro – regească Locotenentă d.d. Sibiu, în 6 februarie 1857, nr. 28.109/2.869 ex. 1856 și d.d. 24 aprilie 1857 nr. 8.822/1008 ex. 1857, în numele fondului de montur, între fosta prefectură cezaro-regească din Bistrița și între speculanții de lemne Dassan Tacsicsi Hassi Oglu, care s-a aprobat din partea acestei Locotenente cu data Sibiu, în 4 iulie 1857, nr. 12.449/1.432 ex. 1857, s-a predat o parte de pădure de la Coșna în favoarea fondului de montur. Tot acest întreprinzător a clădit pe spesele sale, lângă râul Coșna, și 6 mori de firez, spre care scop s-au achiziționat și pământurile necesare, sub condiția ca aceste mori, după expirarea timpului contractual, să rămână proprietatea fondului de montur, fără ceva răscumpărare ori rebonificare.

Cauza referitoare la pretenția erariului financiar și la pretenția familiei Kémeny s-a luat la pertractare pe cale *politico – administrativă*².

Ne putem închipui ce rezultate erau de a se aștepta, considerând influența cea puternică a ambelor aceste partide pretensionare, pe care le ajuta încă și starea politică, față de situația nefavoritoare a comunelor, care fiind împărțite la mai multe cercuri politice, nu

¹ Împrejurările.

² Este exact ceea ce vor aminti permanent urmașii grănicerilor, *ingerința factorului politic în probleme care trebuiau rezolvate pe cale juridică, în instanță* (n.n.).

se aflau între sine în strânsă legătură, iar inteligența – deși numeroasă – era, parte, la miliție, și parte, ca oficianți civili, depărtați de locul nașterii; apoi, arhiva regimentului, unde se păstrau documentele, a fost arsă în primăvara anului 1849. Pe lângă acestea, și starea de asediu, care se menținea cu rigurozitate, și sub care, ori ce pas de apărare se privea și trata de renitență¹, conspirație, răscoală, și mai știe Dumnezeu ce fel de crime, da contrariilor² noștri, cu atâta mai mare prospect de reușită³.

A. Relativ la pretențiile erariului financiar.

S-a denumit în Năsăud o *comisie segregatoare* (Grundausscheidung – Commision), constatătoare din oficianți politico – administrativi și de finanțe, la care, numai la repetate rugări așternute din partea acestor comune, a participat și bravul căpitan – auditor⁴ în pensie, Iosif Schottl.

Comunele fiind provocate a – și documenta drepturile în privința posesiunilor și drepturilor, cu respect la starea dinainte de militarizare și pe timpul graniței, au așternut concret, după văi, câte un script de apărare⁵ la acea comisie. Operatele acestei comisii⁶, deodată cu opiniile separate ale membrilor, s-au transpus de către guvern la un *Comitet de super arbitru* (Uiberprüfungs – Comité) din Sibiu⁷.

Propunerea acestui comitet, care are de bază principiul *restitutio statului quo ante*, deodată cu respectivele acte, s-au subșternut de către guvernatorul țării, cu data

¹ Nesupunere.

² Inamicilor.

³ Așternându-se în anul 1851, la guvernatorul civil și militar din Sibiu un memorandum cam fulminant, subscris de mai multe persoane, care a pătruns ca un fulger în planul inamicilor, se făcu cercetare de caz în Năsăud, la domnii Macedon Pop, fost vicar gr-cat, la Basiliu Nașcu, fost învățător normal și la Petru Tanco, cezaro-regesc locotenent în pensie, sub pretextul de a cerca după corespondență revoluționară; însă în realitate, spre a afla conceptul memorandumului și a descoperi pe urzitorii și participatorii aceluia pas de apărare; făcându-se după aceea investigație, au devenit suspendați din oficiu domnii Moise Panga, director, și Basiliu Nașcu, învățător normal, însă mai târziu iarăși s-au restituit în posturile lor.

⁴ Procuror – militar, în timpul regimentului.

⁵ Dintre aceste scripte compuse în limba germană, se află conceptele de la Valea Rodnei și Mureș – Șieului, păstrate la Administrația fondurilor în Năsăud. Cel din Valea Rodnei se află și în traducere română, reprodus în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, din anul 1854, nr. 22, 23, 32, 33 și 34, sub titlul Legitimarea Rodnenilor și Răspunsul Rodnenilor.

⁶ A funcționat din iulie 1853 până în 25 februarie 1856.

⁷ A constat din oficianți politico – administrativi și financiari, și a funcționat din 23 martie 1857 până în 10 februarie 1858.

din 5 aprilie 1858, nr. 2.658, ministerului de Interne din Viena, unde, în şedinţele ţinute în 11, 16, 21, 25 şi 30 iulie 1859, la care au participat, pe lângă membrii din acest minister, încă reprezentanţi din ministerul de Finanţe şi de Justiţie, de la Comanda Supremă de armată, şi de la Curtea Supremă Urbarială, chestiunea s-a luat la pertractare şi concluzie finală.

Cu concluzia acestui consiliu, adus cu majoritate de voturi, care s-a redactat în formă de proiect, pentru decizia împărătească, nu a fost îndestulat ministerul de Finanţe, şi drept aceea, a elaborat din partea sa, alt proiect de decizie împărătească. Ministrul de Interne Bach a subşternut, prin raportul său d.d. 20 august 1859, nr. 19.144, ambele proiecte de decizie, deodată cu protocoalele consultărilor finale, la Majestatea Sa.

B. Relativ la pretenţia familiei Kémeny.

La cererea Universităţii Săseşti – care în numele celor 7 judeţe (*Siebenrichter – Stühle*), pretinde 22 de munţi din raionul fostului regiment I român de graniţă – s-a denumit în Sibiu, o comisie ad – hoc, constatătoare din concepistul de locotenentă Adolf Jekelius (sas) şi din comisarul de finanţe Anton Dobak.

Operatul acestei comisii este un protocol, d.d. Sibiu, în 1 mai 1858 (B. 1. ad. 61. 415 ex. 1859, la actul din 19 ianuarie 1860), în care, cu provocare la respectivele acte, se descriu momentele principale a procedării de mai înainte, relativ la fiecare pretendente, între care se află şi familia Bethlen, şi, şi familia Kémeny.

Iosif II, co-regentul împărătesei Maria Terezia, a decretat în anul 1770 că, acei munţi revendicaţi, care nu vor fi de lipsă pentru grăniceri, să se restituie la acei pretendenţi, care vor documenta dreptul lor de proprietate.

Asupra întrebării iscate, că munţii revendicaţi să se trateze – *jure fisci* -, sau să se lase grănicerilor?, a decis împărăteasa Maria Terezia, la anul 1775, că este a se susţine uzul de până atunci, prin urmare, a se lăsa în posesiunea grănicerilor.

Conform rescriptelor Consiliului Belic Aulic, din 14, 15 şi 19 iulie 1783 (vezi relaţiunea Comandei generale militare d. d. Sibiu, în 3 mai 1841, R. 1.774) a decretat împăratul Iosif II, cu data din 13 iulie 1783, cum că munţii revendicaţi, au să rămână grănicerilor, la care, nimeni nu poate face nici o pretenţie.

Din cauza ocupării mai multor munţi revendicaţi, prin unii pretendenţi, a ordonat împăratul Iosif II, în anul 1786 (Nr. aulic. 8.836 din 10 august, nr. guv. 7.986), ca grănicerii să se pună necondiţionat în posesiunea întregului teren revendicat, iar acei

pretendenți, care vor putea comproba posesiunea pașnică asupra uneia sau altei părți din acest teren, pe timpul revendicării, la 1796, să li se dea o bonificație convenientă. Dovadă la aceasta e ordinațiunea Divizei de trupe d.d. Sibiu, în 4 august 1786, publicată comunelor grănicere.

Resuscitând pretendenții cererile lor, împăratul Leopold II, cu data din Milano, în 19 iunie 1791 (Nr. aulic. 4.566 d.d. 28 iunie 1791, nr. guv. 7.7589 ex. 1791), a decis, că acelor pretendenți, care în termenul prescris de 5 ani vor dovedi, că vre-o parte din terenul revendicat, este proprietatea lor, ori să li se restituie în natură, ori, să li se dea o rebonificare.

Guvernul Transilvaniei va subșterne Cancelariei Aulice Transilvănene, relativele pretenții, deodată cu opinia fiscului, căruia i se demanda¹ a pune deosebit pond² pe împrejurarea, că atunci când posesorii pretensionari au primit domeniile, transpu-su-li-s-au, deodată, și partea aceea, ce o pretind acum, ori nu?, căci dâșii, în cazul din urmă, nu pot face nici o pretenție.

De aici încolo, s-au început pertractările speciale, și actele referitoare la această chestiune se află înregistrate sub nr. guvern. 3.397, 5.603, 5.604, 8.793 ex. 1792; 417 ex. 1793; 509, 1.665 ex. 1784; 1.080 ex. 1797; 9.605 ex. 1798; 7.086 ex. 1801; 1.050 ex. 1802; 575, 1.857 ex. 1807; 5.461, 3.773 ex. 1809; 8.897 ex. 1811; 10.395 ex. 1913; 3.826 ex. 1825; 7.179 ex. 1835.

Fiindcă familia conte Bethlen, prin rezoluția sub nr. Cancelariei Aulice Transilvănene 2.825 din 29 octombrie 1813 (nr. guv. 10.395 ex. 1813), s-a respins definitiv, cu pretenția ridicată asupra unor munți revendicați, sub titlul de apartenenți a domeniului Bârgăului, așa a mai rămas nerezolvată pretenția familiei Kémeny.

Această familie și-a fundat pretenția sa asupra a 9 munți revendicați, sub titlul de apartenenți a domeniului Ieciului, pe două documente: pe un inventar din 1692 (conscriptie) și pe un protocol de fasiune de martori.

Directoratul fiscal, care pe baza pertractării concertative din ședința ținută în 27 aprilie 1805 a fost provocat, și-a dat părerea a se respinge această familie cu pretenția sa, pentru că în inventarul de sub întrebare, provin numai *Paltinul* și *Tomnaticul*³,

¹ Porunca.

² Preț, greutate, însemnătate.

³ Munți cu atari numiri se află mai mulți.

pentru că, cei 9 munţi preţinşi, nu zac în continuitate, şi pentru că identitatea acestora nu e comprobată¹.

Dându-şi familia Kémeny reflexiunile sale (la nr. guv. 3.373 ex. 1809), s-a ordonat, pe baza deciziei prea înalte din 12 octombrie 1813, sub nr. aulic 2.825 din 29 octombrie 1813 (nr. guv. 10.395 ex. 1813) a se cere din nou părerea directoratului fiscal, despre obiecţiile date din partea familiei Kémeny. Pe baza deciziei prea înalte din 4 martie 1825 sub nr. aulic 575 (nr. guv. 3.826 ex. 1825) şi la mandatul Cancelariei Aulice Transilvănene din 27 mai 1825, nr. 1.983, a denumit guvernul Transilvaniei din gremiul² său o comisie, care conform protocolului (p. 114 – 121) aşternut în 14 iulie 1826, în contra opiniei Directoratului fiscal din 1809 şi 1825³, şi cu ignorarea momentelor decizitoare prescrise în ordonanţa împăratului Leopold II din anul 1791, şi – a dat părerea a se restitui familiei Kémeny munţii preţinşi, şi a se i se da şi o rebonificare, pentru uzufructul detras⁴.

Cerând Consiliul Belic Aulic încă unele desluşiri de la Comanda generală militară, s –a dat relativul operat în 1844 la o comisie compusă din delegaţi ai Cancelariei Aulice Transilvănene, ai Consiliului Belic Aulic Transilvan şi ai Camerei Aulice, spre a formula o părere finală.

Amânând această comisie pertractarea din an în an şi intervenind zgduirile fatale din 1848/1849, a rămas cauza nedecisă, până după desfiinţarea graniţei în Ardeal.

Cancelarul Transilvaniei, baronul Francisc Kémeny, în propunerea sa către Maiestate din 10 ianuarie 1861, pentru reactivarea jurisdicţiunilor în Transilvania, zice, cu referire la cererea năşăudenilor pentru formarea unei jurisdicţiuni proprii, că dânsul nu poate sprijini acea cerere, pentru că Regimentul al II –lea român de graniţă s-a compus la militarizare, din comune ce au aparţinut mai înainte la mai multe jurisdicţiuni, şi acum ar fi lucru natural a se reîncorpora aceste comune, iarăşi la respectivele jurisdicţiuni. Considerând însă jurustarea, că această chestiune ar fi a se dezlega prin legislaţie, aşa dânsul propune, ca spre a nu se împiedica organizarea ţării,

¹ Dovedită, justificată.

² Din funcţionarii săi.

³ *Acesta şi-a dat părerea, că documentele produse de familia Kémeny nu sunt de ajuns spre conprobarea dreptului de proprietate, şi cum că, cauza ar fi a se pertracta „in foro contradictorio”.*

⁴ Pentru neîncasarea sumelor cuvenite în acest interval de timp.

întregul teritoriu al aceluși regiment, până la proxima dietă, să se anexeze Districtului Bistriței.

Mai încolo, zice că nu poate sprijini cestionata cerere și pentru aceea, căci nu află consult¹ ca un popor constător din români deprinși în arme, și aflător tocmai la granița cu Moldova, unde comunicația cu Principatele Dunărene este și de prezent așa de vie, să fie de sine stătător, sub conducerea și inspecția de oficanți proprii naționali, pentru că – deși această împrejurare, de prezent nu s-ar arăta a fi periculoasă, totuși, s-au nu ar putea fi mai târziu, rămâne ascuns în întunericul viitorului – și drept aceea dânsul nu poate lua asupra – și responsabilități îngreunate cu o asemenea propunere. Majestatea Sa însă, cu datul din 24 martie 1861, aprobând celelalte propuneri, ordonă tot odată, ca teritoriul ce a format raionul fostului Regiment II român de graniță, cu stațiunea de stab Năsăud, să constituie o jurisdicțiune de sine stătătoare, sub numirea *Districtul Năsăudului*, în care administrația să se organizeze întru totul, analog Districtului Făgărașului.

În urma acestei prea înalte decizii, după ce a fost denumit Alexandru Bohățiel de căpitan suprem, a și urmat constituirea și organizarea Districtului Năsăud, în 19, 20 și 21 iunie 1861, împărțindu-se acest district în 6 cercuri administrative, și anume, în cercul Rodeni, Sângeorzului, Năsăudului, Zagrei, Borgo Prundului și Monorului.

Pentru a se putea câștiga un rezultat favorabil, relativ la dezlegarea întrebării de proprietate, care se afla înaintea Majestății Sale, s-a esmis – la dispunerea vicarului foraneu gr-cat. Din Năsăud, Grigore Moisi – o deputăție la Viena, constătătoare din Basiliu Nașcu – învățător normal, Ioan Puceila și George Lica – ambii căpitani în pensie, și Ioachim Mureșan, concipist ministerial, care deputăție, în audiența din 13 decembrie 1860, a așternut o petiție² Majestății Sale.

În urmarea acestei petiții, și după mai mulți alți pași întreprinși ulterior, a urmat cu data Laxemburg, în 27 august 1861, autograful împărătesc, care statorește principiile despre regularea definitivă a posesiunii de pământ, și a drepturilor uzufructuare, ale populației foste grănicere din ambele regimente române de graniță din Ardeal. Pe baza acestui autograf, sunt a se considera:

I. De proprietate a populației foste grănicere.

A. Familiilor foste grănicere:

¹ Potrivit.

² Această petiție s-a litografiat, însă numai în puține exemplare, din care se află și la *Administrația fondurilor*, iar românește, în „*Foaie pentru minte, inimă și literatură*”.

1. Toate sesiunile intra şi extra-vilane, deodată, şi toate acele extirpaţii, care la desfiinţarea graniţei, în 22 ianuarie 1851, s – au aflat în posesiunea lor.

B. Comunelor foste grănicere, ca şi corpuri morale:

1. Toate fondurile şcolare comunale;

2. Fondul de montur, deodată cu toate veniturile şi toate izvoarele de venituri ale aceluia;

Apoi, în special:

a) În Valea Rodnei:

* Toate terenurile, inclusiv cu toţi munţii şi pădurile, care pe timpul graniţei, şi respectiv, la desfiinţarea acesteia, au stat în posesiunea sau uzufructul respectivelor comune, deodată, şi acei munţi revendicaţi, în respectul cărora nu se află pretenţii pertractante;

** Drepturile regale din toate aceste comune;

b) În Valea Borgoului, Şieului şi Mureşului:

* Toate terenurile, inclusiv cu toţi munţii, care şi înainte de militarizare au fost comunale, asemenea, acei munţi revendicaţi, în respectul cărora nu se află pretenţii sub pertractare.

** Drepturile regale la comunele Mărişelu şi Sântioana.

II. De proprietate a erariului financiar:

1. Fondul de provente de până atunci, asemenea, şi drepturile regale din toate comunele Văii Bârgăului, apoi din celelalte comune din Valea Şieului şi Mureşului;

2. Toate edificiile de provente, cu apartenenţele acestora, afară de cele necesare pentru Şcoala Normală şi de fete din Năsăud;

3. Toate sesiunile vacante, şi toate celelalte pământuri intra şi extra-vilane, care pe timpul graniţei, s-au administrat prin deregătoriile militare;

4. Toate acele terenuri, aflătoare în Valea Borgoului, Şieului şi Mureşului, care înainte de militarizare, au fost de natură alodială; aceasta însă, în cazul de lipsă, pe lângă rezervarea dreptului de regulare, după patenta urbarială.

Încă înainte de a se fi publicat acest autograf împăratec, au dat reprezentanţi din toate comunele Districtului Năsăud, înaintea Oficiolatlui Districtual, la protocolul susceput în 27 şi 28 septembrie, apoi în 5 şi 6 octombrie 1861, şi continuat în 13 şi 14 septembrie 1862, o declaraţie prin care cu toţii statoresc cu deplină valoare şi nerevocaver:

1. În sperarea că, chestiunea relativă la proprietăţile şi drepturile populaţiei foste grănicere din acest regiment, care stă înaintea Majestăţii Sale, se va dezlega în favoarea

acestei populații, așa, fondul de provenite și fondul de montur, ambele înființate pe timpul sustării institutului de graniță, după ce vor fi transpuse la comunele din acest regiment, să nu se împartă între respectivele comune, ci să rămână și pe viitor, ca un întreg nedespărțiver, și drept aceea:

a) Fondul de montur se destinează și acum pentru a se da din el stipendii la fiii și descendenții foștilor grăniceri din acest regiment, care vor studia la institutele mai înalte (universitate, academie), sau se vor aplica la meserii, ori în industrie, pentru care de acum înainte, acest fond va purta denumirea de *Fondul de stipendii*.

b) Fondul de provenite, fiind destinat pentru întreținerea de instituții de învățământ și educație, după ce din veniturile numite drepturile regale, care se speră a fi câștigate acum pentru comune, vor intra în el în tot anul $\frac{3}{4}$ părți, rezervându-se $\frac{1}{4}$ parte pentru casele de bani comunale, se va numi pe viitor *Fondul școlar central*.

2. Din fondul școlar central se vor susține următoarele institute de învățământ și educație, deja existând:

- o școală de fete în Năsăud;
- cinci școli triviale (școli populare superioare), de câte 3 clase în Sângeorgiu, Zagra, Telciu, Borgo-Prund și Monor, și respectiv, cele din Borgo-Prund și Monor, să se transforme la timpul lor, sau în școli comunale de câte 4 clase;

Afară de aceasta, să se mai înființeze din nou în Năsăud și să se susțină:

- un gimnaziu superior;
- o școală reală;
- un convict¹ pentru 100 de elevi.

Acest protocol fundațional s – a aprobat de Majestatea Sa cu data de 3 septembrie 1863, nr. aul. 1.722, conf. esmisului Guvernului Regesc Transilvănean d. d Cluj, în nr. 29.847 ex. 1863.

În urma ordinațiunii ministrului de Finanțe din Viena d. d. 8 octombrie 1861, nr. 46.755/486, și a dispoziției Direcțiunii Financiare provinciale d.d. 16 octombrie 1861, nr. 20.020/554, s – au transpus din partea erariului financiar, pe baza punctului 3 și 14² din autograful împărătesc citat mai sus, cu 1 noiembrie 1861, drepturile regale:

¹ Internat.

² *Influenței Alteței Sale, arhiducele Rainer, fost pe atunci ministru – președinte, este a se mulțumi, atât înființarea Districtului Năsăud, cât și susceperea punctului 14 în amintitul autograf împărătesc, pentru care, în semn de recunoștință, s-a dispus în Instrumentul fundațional a se da convictului numirea de Institutul Rainerian. Tot atunci și-a fost câștigat*

a) la comunele din *Valea Rodnei*: Rodna-Veche, Maieru, Sângeorz, Leşu, Ilva-Mică, Feldru, Nepos, Rebra-Mare, Rebrîşoara, Năsăud, Salva, Hordou, Telciu, Bichigiu, Suplai, Poini, Găureni, Ilva-Mare, Măgura, Sânt-Iosif, Parva şi Romuli;

b) la comunele din *Valea Şieului*: Mărişelu şi Sântioana.

Pe baza declaraţiei reprezentanţilor comunali, cuprinsă în protocolul citat mai sus, s-a şi înfiinţat, din cele $\frac{3}{4}$ părţi ale veniturilor din drepturile regale de la comunele enumerate mai înainte, *Fondul şcolar central*.

Şi deodată s-a ales, atât pentru administrarea acestui fond, cât şi al celui fond denumit de stipendii, apoi pentru administrarea al fondurilor şcolare comunale, un organ sub numirea *Comitetul administrator de fonduri şcolare grănicereşti din Districtul Năsăudului*.

Comisia regulatoare de posesiune, denumită în sesnul punctului 15 din autograful împăărătesc pentru Districtul Năsăudului¹ a edat² decizii separate pentru fiecare comună. După tenoarea³ acestor decizii, s-au recunoscut de proprietate a erariului financiar:

1. Afară de unele edificii de provente necesare pentru şcoala normală şi de fete din Năsăud, toate celelalte atari edificii, deodată cu apartenenţele lor, precum şi toate sesiunile vacante, intra şi extra-vilane, din toate comunele.

2. În Valea Rodnei.

a) terenul montan de la Rodna;

b) toate locurile de casă, cu ocoalele şi grădinile aparţinătoare ale minerilor şi ale quartirelor oficialilor de la administraţia montană din Rodna-Veche;

c) alt teren, sub numirea *Dosul Poienii Rotunde*;

3. În Valea Borgoului.

a) sub titlul de alodiatură, un teren de o extensie totală de 58.553 jug.

4. În Valea Şieului şi Mureşului.

a) sub titlul de alodiatură, un teren de o extensiune totală de circa 10.000 jug;

b) drepturile regale de la cele 7 comune;

Vasile Naşcu în Viena, epitetul de executor al Năsăudenilor.

¹ Membrii acestei comisii au fost Johann Pöeck, general-maior în pensie, ca preşedinte; Josef Schweiger, consilier de locotenentă, în disponibilitate; Michael Traugott Suchanek, şeful Direcţiei cercuale de finanţe din Bistriţa. Această comisie a funcţionat aproape 6 ani (aprilie 1862 până în octombrie 1867) şi a costat statul circa 100.000 florini.

² Redactat.

³ Conţinutul.

Aici nu se poate trece cu vederea observarea că, comisia regulatoare indicată mai sus, între multe altele, a comis două ilegalități prea bătătoare la ochi, prin ce învederat a lucrat în contra principiilor din autograful împărațesc.

După cum s – a constatat mai târziu, prin comisia ministerială, s – a aflat, pe baza conscripției din 1783, în Valea Borgoului, un teren de natură alodială de o extensiune totală de 42.700 jug. 1187 stj², însă comisia regulatoare a recunoscut de proprietate erarială, sub titlul de alodiatură în această vale, un teren de o extensiune totală de 58.553 jug., adică un plus de 15.852 jug. 413 stj².

Altă ilegalitate a comis această comisie prin aceea, căci specialminte, în Valea Rodnei, a indicat o parte însemnată din munții aflători în această vale de munți revendicați, care după situația locală, și după documentele ce i – au stat la dispoziție ca directive, nici când nu s – au numărat între munții revendicați, pentru că se află situați dincoace de cununa munților, pre când din contră, o parte iarăși însemnată a munților aparținători de Valea Borgoului, Șieului și Mureșului, care în adevăr se numără între cei revendicați, i – a desemnat de munți alodiali, și ca atare, i – a recunoscut de proprietate a erariului financiar.

Tot comisia regulatoare a fost adjudecat prin decizia din Bistrița, 25 martie 1863, nr. 307, și pădurea aflătoare pe teritoriul revendicat de la Coșna, în extensie de 4.179 jug, de proprietate a erariului financiar, iar pe locuitorii din comuna Coșna, de foști inquilini (jeleri)¹.

Pentru rezolvarea chestiunii referitoare la pretențiile asupra munților revendicați, s – a instituit la Viena, la demandarea Majestății Sale din 26 august 1860, o *Comisiune Immediată (Inmdeiat Commission)*, la care au participat ca membrii, și de acele persoane care, parte, au reprezentat pe partida pretensionară și, parte, din punct de vedere al amicitiei și al afinității cu pretendentii, și din ură națională față cu elementul român, au avut interes și au stăruit din răsputeri a se satisface dorinței pretendenților².

Procuratura de Finanțe din Ardeal – fiind provocată – și – a dat părerea încă cu data 31 decembrie 1859, nr. 6.058/1.305 VI, ex. 1859, în genere, pentru toți

¹ Prin instrumentul de învoire, datat Coșna, 17 martie 1865, s – a reglementat proprietate asupra acestei păduri astfel: 2/3 pentru comuna Coșna și 1/3 pentru Fondul de stipendii (n.n.).

² Membrii la această comisie au fost: contele Francisc Nadásy, ca președinte; Kabos Daniel și Moldovan, consilieri la Cancelaria Aulică Transilvăneană; Iosif Nándori și Conrad (sas), comisari de secțiune la ministerul de Finanțe Josef Glanz și baronul Francisc Reicheinstein (ambii sași), consilieri ministeriali la ministerul de stat; Jekelius (sas), ca notar.

pretendenții întru acolo, că din punct de vedere strict juridic, sunt a se considera toate pretențiile acestora, în sensul § 17 și patentă de avicitate din 29 mai 1853¹, de încetați, pentru că de la timpul, de când au ieșit pretendenții din posesiunea realităților pretinse, și până la introducerea codicelui civil austriac în Ardeal, au trecut mult peste 30 de ani, și pretendenții au întrelăsat a pășii cu incusă formală, în timpul prescris de un an.

Comisia Inmediată a așternut la Majestatea Sa o propunere de a se recunoaște dreptul de proprietate la mai mulți pretendenți, între care se afla și familia Kémeny² și acestora a li se restitui în natură munții preinși, și totdeodată, a li se da din casa statului, și o rebonificare corespunzătoare pentru detragerea uzufructului de la 1770 încoace, sub condiția de a documenta (posteriormente) identitatea acestor munți înaintea respectivei comisii reglatoare, și cu îndatorirea de a estrăda un revers cum că, primesc asupra – și în mod gratuit, toate obligațiile, greutățile și contractele, ce se referă la acei munți, atât în general, cât și eventual, amăsurat³ dispozițiilor din autograful împărătesc de la 27 august 1861.

În această propunere se zice – între altele – că, deși familia Kémeny nu și-a documentat dreptul pretensionar în sensul ordinațiunii împăratului Leopold II din 19 iunie 1791, cum că atunci când această familie, pe calea donației a intrat în posesia domeniului Ieciului, i s-au transpus deodată și munții de sub întrebare, tot după ce donația cestionatului domeniu este constatată, și munții preinși sunt apartenenți ai acestui domeniu, urmează de la sine, că și acești munți i-au fost donați, și respectiv, transpuși, deodată cu domeniul⁴.

Mai încolo se zice că, deoarece pertractările relative la munții de sub întrebare s-au început și au decurs numai pe cale politico-administrativă, urmează că, și acum

¹ Vezi textul noului Cod Civil General în *Legislație ecleziastică și laică privind familia românească din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, ediție de texte, studiu introductiv și note de Ioan Bolovan, Diana Covaci, Daniela Deteșan, Marius Eppel, Crinela Elena Holom, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2009, pp. 117-163.

² Munții revendicați preinși de familia Kémeny sunt: Dumitrelul, Haita, Tămău, Paltin cu Pietrile Roșii, Tomnaticul, Mărișelu, Dornișoara, Tihulețul sau Stânișoara sau Mezgasu, Nireșul sau Piciorul Calului. Extensia totală a acestor munți face 27.285 jug. Tot pe baza acestei propuneri, s-au restituit și Universității Săsești – celor 7 județe – 23 munți din raionul Regimentului I român de graniță.

³ Potrivit.

⁴ Dar unde este dovada, că acești munți sunt apartenenți ai domeniului Ieciului? Unde este dovada că munții i s-au transpus cu numele, deodată cu domeniul? Sau, nu s-a putut dona domeniul și fără de respectivii munți, care și altcum, nu stau în continuitate cu domeniul, și care până la timpul revendicării, în 1769, s-au ținut de Moldova?

este a se rezolva cauza subversantă, tot pe acea cale¹, și drept aceea, neținându-se aceasta de competența judecătorească, nici dispozițiile cuprinse în patentă de avicitate din 29 mai 1853, la care se provoacă Procuratura de finanțe, nu pot să fie aplicate.

Această propunere s-a aprobat de către Majestatea Sa cu data de 24 septembrie 1863.

Reasumând extensia totală a teritoriului adjudecat de proprietate, parte, a erariului financiar, parte, a familiei Kémeny, face:

I. erariul financiar:

a) în Valea Rodnei: 5.000 jug;

b) în Valea Borgoului: 58.553 jug;

c) în Valea Șieului și Mureșului: 10.000 jug;

total: 73.553 jug.

II. familia Kémeny: 27.285 jug;

Total general: 100. 838 jug., sau peste 10 mile ², de care era a se deposea populația românească fostă grănicerească de aici.

Cu esmisul Guvernului Transilvaniei datat Cluj, 6 februarie 1864, nr. 6.615, s-a transmis oficiolatului districtual din Năsăud spre publicare două scripte litografiate, parte, în limba germană și parte, introducându-se în limba română. Unul dintre aceste scripte a fost semnat cu nr. 4.617 ex. 1863 și 2.100 ex. 1864 Gub., fără dată, fără subscriere și fără a conține deregătoria de la care s-a emandat. Celălalt, cu nr. 4.617 ex. 1863 și cu data Viena, în 31 decembrie 1863, fără subscriere, însă intitulat *Principii conducătoare – Leitende Grundsätze*.

Scriptul dintâi, referitor la ambele foste regimente române de graniță este de cuprinsul, că Majestatea Sa a ordonat a se restitui mai mulți munți revendicați la anumite persoane și corporațiuni, și între acestea, și la familia Kémeny, cei 9 munți preinși, și la acei pretendenți, a se plăti din vistieria statului și rebonificarea amăsurată pentru uzufructul detras, pe lângă împlinirea condițiilor indicate mai sus.

Scriptul al doilea, se relatează numai la fostul regiment II român de grăniceri și conține dispoziții drastice.

Pe baza acestor principii conducătoare în legătură cu procedura Comisiei reguloare, ar fi trebuit a se lua mai jumătate din munții aflați în Valea Rodnei sub titlul de *munți revendicați* și din aceea, a se da comunelor din Valea Borgoului, Șieului

¹ În memorandumul așternut Dietei din Pesta la începutul anului 1868, s-a demonstrat că

și Mureșului, recompensă pentru terenul detras de la comunele din aceste văi, în favoarea erariului și a familie Kémeny, iar ceilalți munți, ce mai rămăneau în Valea Rodnei, deodată, și celelalte terenuri de pășune și pădure, tot din această vale, ar fi trebuit, spre a se putea realiza o complanare, a se împărți din nou între comunele din aceste văi.

Ori cine poate pricepe, că principiile conducătoare conțin o sentință de moarte pentru comunele din Valea-Rodnei – deoarece li se pune în prospect, pe lângă o pierdere de peste 50.000 jug. – o totală răsturnare a stării de posesiune din această vale, începând de la Țibleș și până la Pasul Bârgăului. Comisiunea imediată, care este izvorul acestei fatalități, a manifestat și cu această ocazie, până la care grad de răință poate ajunge un suflet spurcat, condus de ură națională și adăpat de principii tendențioase seculare, spre a ruina elementul român.

Venind la întrebare pretenția erariului financiar pentru rebonificarea speselor purtate din fondul de provente pentru personalul silvanal, care speze deodată cu unele desdăunări pentru prevaricațiuni¹ de pădure rămase neîncasate erau calculate la suma de 163.267 fl. 32 cr., și se pretindeau de la populația de aici, Comisia regulatoare – fiind provocată a-și da părerea – a făcut propunerea cu data din 22 decembrie 1864 nr. 1.864 nr. 769, a se esconta erariului, din fondul de montur (de stipendii) și din fondurile școlare comunale², pentru care scop erariul să perceapă interesele de la obligațiile de stat ale numitelor fonduri, până la deplina deslușire a cestionatei pretenții.

aceste aserțiuni sunt cu totul false.

¹ Contravenții.

² *Este de admirat jurisprudența Comisiei regulatoare manifestată cu ocazia acestei propuneri. Noi însă nu cunoaștem nici o lege pozitivă, și nici un principiu juridic, după care – abstrăgând de la împrejurarea că, deoarece instituirea personalului silvanal de sub întrebare, a urmat în contra voinței și în contra protestelor populației de aici, prin urmare cf. § 1.035 și 1.036 cod civil, nici pretenția rebonificării relativelor speze nu poate avea loc – s-ar putea adjudeca totalitatea poporului din întregul District Năsăud, până și la rebonificarea de daune de pădure comise numai prin unele persoane singuratice, fie acestea chiar și dintre acești locuitori. Se vede dar lămurit, că numitei Comisii regulatoare, precum și molocului căruia i se închină, le-a fost un spin în ochi, fondurile și institutele de învățământ și de educație din acest district. Contra acestei manevre s-a subșternut Guvernului Transilvănean, un script de apărare în limba germană, datat Năsăud în 21 mai 1865, ce s-a tipărit sub titlul Vertheidigungsschrift der Bevolkerung des bestandenen II Romanen 17 Grenz Regiments. Cestionata pretenție a rămas apoi cu totul nerealizată. Textul tradus în limba română, în *Contribuții documentare referitoare la situația economică a satelor năsăudene în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, (volum îngrijit de Simion Lupșan și Adrian Onofreiu), Ed. Mesagerul, Bistrița, 2007, pp.158-205.*

Pentru a evita pierderea unui teren de o extensie de peste 100.000 jug., împreună cu grandioase confuzii, ce ar fi urmat din o împărțire din nou de munți și de hotare, în sensul principiilor conducătoare, și care ar fi putut da ansă¹ și la procese între însele comune, s-a subșternut în audiența din 5 octombrie 1865 o petițiune majestatică², instruată³ cu 67 documente, apoi din incidentul, că s-a fost ordonat transpunerea terenurilor de sub întrebare la erariul financiar și la familia Kémeny, și încă sub asistență militară, s-a subșternut altă suplică, datată Năsăud în 22 februarie 1867⁴ la Guvernul Transilvănean.

Tot în cauza de sub întrebare, s-a subșternut în toamna anului 1867, un memorandum la ministerul regesc ungar, apoi, cu începutul anului 1868, alt memorandum, la Dieta din Pesta, care tipărindu-se, s-a și distribuit între ablegații⁵ dietei.

În urmarea acestor pași s-a instituit o comisie ministerială, constătătoare din câte un reprezentant al ministerului regesc ungar de Interne, de Finanțe, și de Justiție, care a fost însărcinată, pe baza actelor de mai înainte și a suplicelor așternute, a studia cauza și informându-se deplin despre starea lucrului, a face o propunere de rezolvare.

Această comisie, la care a fost transpus spre opinie și *Instrumentul fundațional pentru institutele de învățământ și educațiune din Districtul Năsăudului în Transilvania*, datat Năsăud, la 18 august 1865⁶, compus în urma decretului regesc din 4 mai 1864, nr. 829, intimat cu esmisul Guvernului Regesc Transilvănean, datat Cluj în 15 mai 1864, nr. 15.694, prin Comitetul administrator de fondurile școlare grănicerești, pe baza protocolului susceput în 27 și 28 septembrie, apoi 5 și 6 octombrie 1861, și continuat în 13 și 14 septembrie 1862, și-a dat părerea pentru a se aproba, și în urmarea aceasta, pe baza deciziei Majestății Sale din 23 martie 1871, s-a și prevăzut cu clauza

¹ Motiv.

² Care s-a tipărit sub titlul *Majestätagesuch der Bevolkerung des bestandenen II Romanen 17 Grenz Regiments nunmehrigen Nassoder Districts Gebiethes in Siebenbürgen, in der Grundebsitz-Regulierungsfrage*; textul tradus în limba română, în *Contribuții documentare...* pp. 117-157.

³ Prevăzută.

⁴ Conceptul acestei suplici se află păstrată în arhiva Administrației fondurilor, din Năsăud.

⁵ Membrii.

⁶ Cancelaria Aulică Transilvăneană, la care, încă în anul 1865 s-a fost așternut acest instrument fundațional, a pus neîntrerupt piedici la aprobarea lui, prin ce aceea Cancelarie – în frunte cu vice-președintele ei, baronul Reichenstein – a manifestat, ce tendință a nutrit față de institutele de învățământ și educație ridicate și susținute numai prin propriile puteri

de aprobare din partea ministerului regesc ungar de Culte și Învățăământ, cu data Buda, în 10 aprilie 1871, nr. 6.806.

Tot această comisie a recomandat a se satisface și mai multor suplice așternute, atât din partea unor comune, cât și a Administrației fondurilor din Năsăud, prin care s-au cerut mai multe edificii de provenite, ce s-a și realizat în anul 1870.

În fine, după ce s-a gătit extrasul de acte¹, s-a luat cauza principală la dezbateri în comisia ministerială, care convingându-se despre legalitatea stabilirii stării de posesiune pe timpul graniței, despre defectuoșitatea procedurii Comisiei reguletoare și a Comisiei imediate, și în fine, despre confuziile grandioase ce ar urma, în cazul executării relativelor decizii, a acceptat principiul: *cum că aceste decizii sunt, din punct de vedere juridic, politic și al economiei de stat, de nerealizat, prin urmare ar fi a se lăsa neatacată starea posesiunii faptice* (s.n.).

Deci s-a făcut propunerea în sensul acesta, pe lângă care s-a mai adăugat, că erariul să cedeze și să transpună populației de aici, și acele drepturi și realități, care se află în posesiunea sa.

Însă ca să se poată aduce această propunere în combinație și cu titlul de drept a erariului și a familiei Kémeny, fără de a prejudicia prea înaltelor dispoziții, ar fi a se aplană cauza de sub întrebare, pe calea unei împăciurii.

Acceptându-se această propunere din partea ministerului regesc ungar de Interne, de Finanțe și de Justiție, s-au provocat prin esmisul ministrului regesc ungar de Interne din 1 mai 1871, nr. 10.742, toate comunele, cât și Administrația fondurilor școlare grănicerești, și deodată, și familia Kémeny, spre a-și trimite la Pesta, pe 1 iunie 1871, reprezentanți plenipotențiați, cu care regimul să poată intra în negocieri.

Încercarea de aplanare între plenipotențiații familiei Kémeny, care au pretins o sumă de răscumpărare de tot exagerată, și între comisia ministerială, în numele regimului, a rămas fără de succes.

Pertractarea decursă între plenipotențiații năsăudenilor și între comisia ministerială, a produs o învoire, care s-a redactat în formă de contract bilateral, cu data Buda, în 30 iunie 1871.

Acest contract, care s-a fost acceptat din partea ministerului de Interne, nu a voit a-l accepta ministrul de Finanțe, Kerkápoly.

ale populației de aici.

¹ *Actele respective au greutate de 2 măzi și 28 punți austriece (aprox. 230 kg! –n.n.).*

După repetate pertractări ce au avut loc între plenipotențiații năsăudenilor și între însuși ministrul de Finanțe¹, a succed totuși la urmă – deși cu mare greutate – o aplanare, rezultatul căreia a fost încheierea unui nou contract între ministrul de Finanțe, Carol Kerkápoly – în numele erariului financiar – și între plenipotențiații năsăudenilor – Florian Porcius și Ioan Florian, cu data Buda, în 12 martie 1872, care pe baza prea înaltei decizii a Majestății Sale din 16 aprilie 1872, s-a prevăzut cu clauza de aprobare din partea ministrului regesc ungar de Interne, datată Buda, în 5 mai 1872, nr. 12.796.

Acest contract este în traducere română, de următorul cuprins².

Prin acest contract a cedat erariul financiar:

a) *Fondului Școlar Central*:

A) Toate edificiile de provenite, cu apartenențele lor și toate sesiunile intra și extra vilane, care au fost adjudecate erariului și respectiv, au fost până atunci în posesiunea acestuia.

B) Drepturile regale din comunele Văii Bârgăului: Borgo Rusu, Borgo Joseni, Borgo Mijloceni, Borgo Suseni, Borgo Prund, Borgo Bistrița, Borgo Tiha și Borgo Mureșeni, apoi, ale Văii Șieului și a Mureșului: Budacul Românesc, Gledin, Șieut, Morăreni, Ruși Munți, cu totul, 15 comune.

b) *Fondului de stipendii*:

A) Terenul montan de la Rodna, apoi alt teren, „Dosul Poienii Rotunde”.

c) *Comunelor respective*:

A) Toate acele terenuri care prin comisiunea regulatoare, în anii 1864, 1865 și 1866, au fost adjudecate erariului, pe lângă, sau fără susținerea regulării urbariale și se află în faptea posesiune a comunelor.

¹ „Cu toate deputațiunile – se arată într-un document elaborat la Năsăud – ce absorbiră în anii din urmă 10.000 florini, din sudoarea oamenilor noștri, noi nici azi nu știm cum stăm cu proprietățile, cel puțin nu e clar lucrul cu ele”; (A.N.B.-N., fond Ioachim Mureșan, d. 327, f. 212- n.n.).

² Urmează textul contractului. Partea a III-a din studiul lui Nestor Șimon a fost reprodusă după A.N.B.-N., fond, *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene*, d. 47, f. 27-32 și *Ioachim Mureșan*, d. 370, f. 18-20, unde se află paginile cu numerotarea aparținând autorului, 18-19, s.n.), conținând textul contractului din 12 martie 1872. Este și aceasta dovada fragmentării manuscrisului unitar, realizat de Nestor Șimon, de către urmașii binevoitori! De asemenea, partea a III-a, dintre filele 27-32 a fost reprodusă sub titlul *Rezolvarea problemelor de proprietate în graniță în Contribuții documentare...*, pp. 65-84.

Pentru toate aceste realități și drepturi, s-a stipulat o sumă de răscumpărare de 100.000 florini, deodată cu 5% interese, care are Fondul Școlar Central a le plăti erariului în timp de 20 de ani.

Pe lângă acestea, s-a mai stipulat că terenul montan de la Rodna, din care s-au separat în favoarea Fondului Școlar Central 4 jug. pentru scaldă minerală și pentru o ospătărie la Valea Vinului, să rămână și mai încolo, și anume până atunci în folosința erariului, ca proprietar a minelor de la Rodna Veche, până când aceste mine se vor lucra prin erariu.

Pentru acestea erariul are să plătească Fondului de Stipendii o taxă anuală de 25 cruceri pentru 1 jug., iar când ar înceta lucrarea acestor mine, să fie erariul, și deodată, și înșiși băieșii, îndreptățiți a răscumpăra intravilanele, locurile curiale și grădinile aflătoare în folosința lor, cu un capital ce corespunde unei taxe anuale de 1 florin pentru 1 jug.

În fine, s-au mai satorit, că după ce pretensiunea familiei Kemény la cei 9 munți revendicați nu se poate realiza pe cale politico-administrativă, așa respectivele comune au să rămână și mai departe în posesiunea acelor, iar pentru cazul, când această familie ar păși cu incusă formală pe cale judecătorească pentru câștigarea respectivilor munți și pentru rebonificarea uzufructului contra erariului, iau comunele asupra lor evicțiunea pentru erariu, însă acesta este dator a extrăda comunelor toate documentele relative aflătoare în posesiunea sa, sub greutatea pedepsei dreptului de evicțiune.

Comitetul administrativ de fonduri școlare grănițerești a ținut în Năsăud, în 14 iunie 1872, o ședință plenară, în care din motivul de a evita ori ce bănuieli sau chiar procese, ce s-ar fi putut naște pe viitor între fonduri și între comunele interesate, apoi, de a nu scurta nici pe comunele participante la veniturile dreptului de crâșmărit, precum și în respectul edificiilor de provențe, s-a adus o concluzie prin care:

a) Recunoaște dreptul de proprietate mai înainte la respectivele comune, asupra acelor părți din terenul montan de la Rodna, care aparțin la munții din care s-au escindat, asemenea și asupra părților de munte, care constituie „Dosul Poienii Rotunde”.

b) Pe baza declarațiunii d.d Năsăud, în 13 martie 1851, se rezervă pentru Fondul de Stipendii dreptul de a percepe și pe viitor veniturile banale ce ar incurge de la terenul montan de la Rodna și de la terenul sub numirea „Dosul Poienii Rotunde”.

c) Afară de edificiile de provențe aflătoare în Năsăud (sub nr. conscr. 3, 4, 5, 6, 7,,25, 27, 309 și 310), afară de edificiul din Rodna Veche (sub nr. conscr. 2) și afară de edificiul din Borgo Prund (sub nr. conscr. 175), dimpreună cu parcelele aparținătoare, care s-au rezervat Fondului Școlar Central, toate celelalte edificii de provențe, deodată cu alte pământuri intra și

extra vilane, se cedau pentru scopuri școlare și bisericești, la acele comune din Valea Bârgăului¹, pe a căror teritoriu acestea se află.

d) Din veniturile dreptului de cârciumărit de la cele 15 comune din Valea Borgoului, Șieului și Mureșului, enumerate mai sus, după ce se va cumula dreptul de cârciumărit trei lunari cu cel de peste an, să incurgă, în sensul Instrumentului fundațional, $\frac{3}{4}$ părți în Fondul Școlar Central, iar $\frac{1}{4}$ parte, la respectivele comune.

Pentru transpunerea realităților și drepturilor cedate din partea erariului financiar prin contractul d.d. Buda, în 12 martie 1872 la Fondul Școlar Central, la Fondul de Stipendii și la respectivele comune, s-a emis de comisari din partea ministerului regiu ung. de Interne, consilierul ministerial Gustav Goris, iar din partea erariului financiar, secretarul de la administrația bunurilor de stat, Gustav Böhm, care, conform protocolului susceput în Năsăud, în 18² și continuat în 21, 22, 24, 25 și 27 iunie 1872, au dus la îndeplinire transpunerea, cu considerarea concluzului din 14 iunie 1872, citat mai sus.

¹ Toate celelalte edificii de provențe se aflau cedate și transpuse din partea erariului la fonduri și la comune, de mai înainte.

² Reprezentanții comunelor din Valea Borgoului, neaflându-se mulțumiți cu punctul contractului prin care erariul ceda Fondului Școlar Central dreptul de regal din această vale, a cerut de la comisiunea transpunătoare a se transpune acest drept numai la comunele lor, care apoi vor ceda de bună voie o tangentă anumită din veniturile crâsmăritului la Fondul Școlar Central.

Deși plenipotențiații năsăudenilor au stăruit a se stiliza astfel contractul, încât toate entitățile cedate din partea erariului să se transpună de-a dreptul la respectivele partide, totuși la aceasta, absolutaminte nu s-a învoit nici reprezentantul ministerului de Finanțe Kerkápoly, pentru că această împrejurare ar fi învolat necesitatea a se impune și prețul de răscumpărare pe singuraticile comune și pe fonduri, spre care scop ar fi trebuit a se statori o cheie corespunzătoare pentru repartitia acestui preț.

Considerând însă diversitatea intereselor atacate prin deciziunile Comisiei reglatoare, prin propunerea Comisiei Îmmediate și prin principiile conducătoare față cu entitățile câștigate prin relativul contract, era cu neputință a se afla o atare cheie de repartizare, care să poată îndestuli pe toate partidele și cu aflarea de atari cheie ar fi expirat ani întregi, prin ce se putea periclita cauza întreagă. Numai Fondului Central Școlar încă nu i s-a putut impune întreaga sumă de răscumpărare spre greutate, fără de a i se fi dat și mijloacele.

Despre altă parte, pentru clarificarea lucrului este de lipsă a se observa că pentru câștigarea dreptului regal din cele 15 comune ale Văii Bârgăului, Șieului și Mureșului, asemenea și pentru câștigarea relativelor edificii de provențe din Năsăud și din comunele Văii Bârgăului, s-au întrepris numai reprezentanții năsăudenilor, din propria lor inițiativă, pentru că din partea populației de aici, în toate suplicele, petițiile, memorandele și alte scripte așternute în cauza proprietăților, s-a cerut numai expres, ca comunele să fie susținute în posesiunea acelor terenuri, ce le-au avut pe timpul graniței,

Administrația fondurilor a voit încă mai înainte a aduce la cale o regulare a referințelor de posesiune între Fondul de Stipendii și între coloniștii – foști mineri – și locuitori în comuna Cârlibaba Transilvană, care însă urmând calea învoirii reciproce nu a succes.

Cu ocaziunea transpunerii, în anul 1872 prin mijlocirea consilierului ministerial Gustav Groiș, s-a făcut între Administrația fondurilor noi, fondului de stipendii și între coloniștii din Cârlibaba Transilvană o împăciuire susceptă la protocolul d.d. Rodna Veche, în 20 iunie 1872, care, conform ordinațiunii ministerului regesc ung. de Interne d.d. în 19 septembrie 1872, nr. 30.519, s-a aprobat de Majestatea Sa cu data din 12 septembrie 1872.

Această împăciuire conține următoarele condițiuni principale:

1. Coloniștii din Cârlibaba Transilvană rămân în posesiunea uzufructuară a terenului acelora, care pe acest timp s-au aflat în folosința lor, însă cu îndatorirea de a plăti la Fondul de Stipendii taxa anuală care s-a statorit:

β) pe timpul de la 1 ianuarie 1868 și până la finea anului 1872, cu câte 50 cruceri pe an și pentru 1 jug,;

β) pe timpul de la 1 ianuarie 1873 începând, pe fiecare an, 1 florin pentru 1 jug.;

Taxele restante pe timpul indicat sub β, sunt a se răfui în termen de 5 ani consecutivi, iar cele de sub β, sunt a se solvi în tot anul, în două rate: cu 1 ianuarie și cu 1 septembrie;

2. În timp de 20 de ani poate fiecare colonist, asemenea și comuna ca și corp moral, să-și răscumpere pământurile sale cu un preț care corespunde la taxa anuală de 1 florin pentru 1 jug.

3. Fondul de Stipendii este îndreptățit a-și rezerva și escinde pentru drumuri de acces lemne din pădure, precum și pentru depozitare de lemne lângă ape (schele), atâta pământ, cât va fi de lipsă pentru aceste scopuri. În cazul însă, când pentru aceste scopuri ar fi de lipsă a se lua pământuri de ale respectivilor coloniști, va avea Fondul de Stipendii să răspundă acestor coloniști alt pământ, în măsură de trei ori mai mare, însă acești coloniști vor avea să plătească pentru acest pământ numai taxa anuală simplă, așisderea și prețul de răscumpărare numai simplu, adică numai ca pentru 1 jug.

IV.

iar erariul financiar și familia Kemény – ca pretendenți extra-dominium, pe calea legii. Și dacă acei reprezentări nu s-ar fi întrepus și pentru câștigarea acestor entități, ar fi rămas acestea și mai încolo, în proprietatea erariului.

Teritoriul care a constituit raionul fostului Regiment al II-lea român de graniță este situat în unghiul nord-estic a Transilvaniei, între $41^{\circ} 58'$ și între $43^{\circ} 18'$ și între a lungimii de la insula Ferro, apoi între $46^{\circ} 54'$ și între $47^{\circ} 34'$ a lățimii nordice și conține o suprafață de 55,57 mile².

Acest teritoriu a constituit de la 1861 și până către finea anului 1876 o jurisdicțiune civilă de sine stătătoare, sub numirea „Districtul Năsăudului”, când apoi s-a contopit cu „Districtul Bistriței”, formând ambele districte „Comitatul Bistrița-Năsăud”.

Întreaga parte nordică și estică sustă din un lanț al munților Carpați, de la care escurg spre intern mai multe ramificații de munți, de dealuri și de coline, despărțite prin văi în partea cea mai mare afunde și strâmte.

Această împrejurare, în legătură cu înălțimea terenului atribuie acestui teritoriu un aspect muntos și în cea mai mare parte mai puțin apt spre agricultură.

Lungimea catenei de munți, începând de la alpele¹ Țibleș, care în partea de către nord-vest formează granița cu comitatul Solnoc-Doboca și al Marmației și până la Drăgoioasa, care în partea de către est-sud formează granița cu România (Moldova) și cu comitatul Ciucului, este peste 20 mile. Înălțimea medie a acestei catene este, în partea nordică, mai mare decât în cea de către est. Cea dintâi se calculează la 1.800 m, cea de a doua, la 1.600 m, pe când unele vârfuri se ridică peste 2.000 m.

Cu respect la elevațiune, se împarte acest teritoriu în:

I. Regiunea inferioară, adică a văilor, colinelor și a dealurilor (promontoriilor), până la 800 m;

II. Regiunea subalpină și alpină, de la 1.250 m până peste 2.000 m.

După diferitele culturi conține:

- pământuri arătoare: 5,41 mile²;
- grădini și fânaț: 8,44 mile²;
- pășuni, inclusiv cu ale munților: 11,07 mile²;
- păduri: 29,44 mile²;
- pământuri neproductive: 1,21 mile²; în total, 55,57 mile².

Dintre cereale se cultivă: cucuruz și hrișcă, prin văi, până la o elevațiune de 600 m; grâu, secară, orz și cartofi, până la 950 m; ovăz, până la 1.250 m.

¹ Formă stricată pentru alpi = munți.

Pădurile constau în cea mai mare parte din brădet, mai puține de fag, iar stejar provine numai în unele grupe mai mărunte. Afară de aceste soiuri de lemne, mai provine încă: frasin, ulm, plop, carpeni, arțar, paltin, jugastru, tisa, tei, mesteacăn, alun, scoruș, salcie, arini.

Pădurea frunzoasă înceată – în calcul mediu – la 1.200 m, iar cea aceroasă (de brădet) în față, la 1.600 m și în dos, la 1.800 m¹.

În acest ținut se pot deosebi două zone teritoriale: una care constă din catena munților și din părțile mai apropiate și alta, care constă din părțile mai depărtate de această zonă.

În zona dintâi, care conține $\frac{3}{4}$ părți a întregului teritoriu, este fertilitatea terenului cultivat redusă la un grad inferior, pentru că, pe de o parte, catena munților înalți ocupă cea mai mare extensiune și acesta nu se poate cultiva, iar pe de altă parte, fiind celălalt teren muntos, substratul stâncos, pietros sau arinos, elevațiunea însemnată, clima mai mult rece, văile înguste și înclinarea coastelor de dealuri piezișă (de la 40-70°), apoi stratul supraposit de humă subțire și acesta, prin ploi și prin vărsări de apă, care în această zonă, din cauza munților apropiați și a extensiunii pădurilor, se întâmplă mai des și mai repertiv, se spală ușor, așa toate aceste împrejurări locale influențează în mod cu totul nefavorabil la cultivarea terenului de prin văi și de pe coaste care se poate lucra, pentru aceea și producțiunea mai de multe ori nu corespunde muncii extraordinare și cheltuielilor împreunate cu aceasta.

Pe lângă aceste împrejurări se mai adaugă și încă nefavoritoarea stare, că primăvara intră târziu și este de comun împreună cu brumă, apoi răcelile și brumele care se ivesc de către toamnă de timpuriu, nu numai cauzează întârziere la lucru, ci adeseori ruinează și însăși semințele.

În zona a doua, care conține $\frac{1}{4}$ parte din întregul teritoriu, este terenul mai așezat, clima mai călduroasă, văile mai largite și stratul supraposit de humă ceva mai gros și astfel, această zonă este mai favoritoare pentru agricultură.

În zona dintâi și anume, în 25 comune din Valea Rodnei, în 7 comune din Valea Bârgăului și în o comună din Valea Șieului, cu totul dar în 33 de comune, se seamănă numai cereale de vară.

¹ În funcție de expunere; partea cu expunere estică, la soare, este *fața*, spre deosebire de expunerea nordică, care este *dosul*.

În zona a doua și anume, în o comună din Valea Rodnei, în 2 comune din Valea Borgoului și în 9 comune din Valea Șieului și Mureșului, cu totul în 11 comune, se seamănă cereale de toamnă și de vară.

Ocupațiunea principală a locuitorilor din acest raion este și anume: din 33 comune ale zonei prime, în prima linie, economia de vite împreună în măsură mai mică cu agricultura, iar în alte 2 comune, Cărlibaba Transilvană și Coșna, parte, economia de vite și parte, aplicarea ca lucrători de ziuă și ca plutași la întreprinderile care transportă materialul de lemne cumpărat, atât din pădurile comunelor ale acestui raion, cât și din pădurile aparținătoare de Marmăția și de Bucovina, pe fluviul Bistrița Auria și Siret, până la Galați și mai departe, iar din 11 comune ale zonei a doua, mai mult agricultura, împreună cu economia de vite.

Pe teritoriul comunei Rodna Veche posedă erariul statului mine de plumb, care conține argint și puțin aur. Deci o parte mai mică a locuitorilor din această comună, unde se află și administrațiunea montană, își află subzistența ca lucrători băieși¹.

În comunele din acest raion Rodna Veche, Năsăud, Monor, Rușii Munți și Borgo Prund se țin târguri de țară și, și de săptămână, iar în comunele Sângeroz și Zagra, numai târguri de săptămână.

Fertilitatea pământului din prediul Entradam corespunde celei din zona a doua, amintită mai sus. Aici se seamănă cereale și de toamnă și de primăvară. Însă locuitorii evrei din acest prediu se ocupă specialminte cu fabricarea și cu vinderea de băuturi spirtoase, apoi și cu alte speculațiuni mai mărunte.

Locuitorii din comuna Cepan se ocupă principalminte cu agricultura. Teritoriu acestei comune este mai fertil decât a prediului Entradam. Pământul este mai mult lutos-văros și stratul supraposat de humă este ceva mai gros. Aici se seamănă și cereale de toamnă și, și de primăvară. Aici se află și păduri și acestea constau în cea mia mare parte din stejar. Tot aici se cultivă vița de vie, însă vinul este de o calitate inferioară.

Pe teritoriul comitatului Bistrița-Năsăud, la care aparține atât raionul fostului Regiment II român de graniță nr. 17 din Ardeal, cât și prediul Entradam și comuna Cepan, sunt următoarele drumuri publice de stat și jurisdicționale, care în partea cea mai mare se află în stare bună:

- drumul de stat Desiu-Bucovina, ce trece prin Valea Borgoului;

¹ Minerii.

- drumul jurisdicțional ce duce de la Bethlean prin Valea Someșului până în Valea Bistriței Auria, unde se îmbină cu drumul de stat Sighet-Bucovina;

- drumul jurisdicțional ce comunică între comuna oipdană Năsăud și cetatea Bistrița;

- drumul jurisdicțional ce duce din Valea Someșului, peste Șetref, la Marmația;

- drumul jurisdicțional ce comunică peste Strâmba, între Valea Someșului și Valea Borgoului;

- drumul de stat ce duce de la Serețel, preste Teaca, la Reginul Săsesc¹;

- drumul jurisdicțional ce duce de la cetatea Bistrița, peste Șieul Mare, Monor și Batoș, la Reginul Săsesc;

- drumul jurisdicțional ce duce de la cetatea Bistrița peste Sielna², Ragla, Budacul Românesc și Sioimisiu³, la Șieul Mare;

- drumul jurisdicțional ce comunică între Lechentia și între drumul de stat Seretiel-Reginul Săsesc;

- drumul de țară din Valea Mureșului, ce comunică între Topiltia și Reginul Săsesc.

Dominiumul de la Ceanul Mare este comasat încă de la anul 1859 și din acesta se află în intravilanul comunei numai o casă cu ocolul și grădina aparținătoare, iar celălalt pământ este extravilan și constituie numai un singur complex. Acesta se află situat pe 6 văi și 12 coaste de dealuri, prin urmare terenul este mai mult deluros. Înclinarea acestor coaste este de la 20-35°.

Substratul pământului este în cea mai mare parte lutos și, numai puțin văros.

Stratul supraposit de humă este la circa 2/3 părți de la 20-40, iar la circa 1/3 parte, de la 10-20 cm. gros, prin urmare pământul peste tot luat este tare fertil.

Ape curgătoare nu sunt.

Ape de băut pentru oameni și vite se scoate din fântâni.

Izvoare de apă sărată încă nu sunt. Moară de măcinat încă nu este.

Dominiumul se dă în arendă. Arendatorul nu exercită un turnus regulat în economizarea lui, ci după buna chibzuire a sa, își reține pentru sine pământul de pășunat, iar celelalte pământuri de arat și de fân, le împărțește în porțiuni mai mici și pe acestea le dă la alți economi țărani din jur spre lucrare și arendatorul primește din cereale, 1/3 parte, iar din fân, 3/5 părți, iar cele 2/3 și 2/5 părți rămân la respectivii economi țărani, care sunt deodată îndatorați a ara și semăna pământurile, apoi a le

¹ Azi, corect, Reghin.

² Azi, corect Jelna.

³ Azi, corect Șoimuș.

secera și respectiv, a culege cucuruzul, apoi a face fânul și după aceea, a transfera și clădi părțile arendatorului de cereale și de fân la locurile desemnate de acesta.

Dintre cereale se seamănă grâu și secară, de toamnă, iar de vară, cucuruz și puțin alac și ovăz.

Producțiunea anuală medie se poate calcula cu totul:

cucuruz, circa 10.500 litre;

grâu, 1.500 litre;

secară, alac și ovăz 450 litre;

fân 350 care¹.

Apele principale sunt:

Fluviul *Bistrița Aurie*, care de la izvorul său și până la Valea Diaca, formează granița cu comitatul Marmăției și cu Bucovina; are un curs spre est și se varsă în Moldova, în Siret.

Fluviul *Someș*, care în cursul său spre sud-vest, adapă Valea Rodnei și se scurge în Tisa.

Râul *Bistrița*, care adapă Valea Borgoului.

Râul *Șieu*, care întrunit cu râul *Bistrița* se scurge în fluviul *Someș*.

Fluviul *Mureș*, care trece numai în o distanță scurtă pe lângă comunele Mororeni și Ruși Munți.

Afară de acestea, se mai află încă multe alte râuri, văi, vâlcele și pâraie laterale. Ape minerale se află în mai multe locuri, așa la Rodna Veche, la Rodna Nouă, la Sângeorgiu, la Parva, la Coșna, la Șendroaia, la Valea Colibiței, pe muntele Dealul Lat.

La *Anieș* (Dombhát), ½ oră depărtare de Rodna Veche și la comuna *Sângeorgiu* sunt întocmiri pentru scalde calde și reci, iar la *Valea Vinului* 1 oră depărtare de Rodna Veche și la *Antonia*, ¼ oră de la această comună, sunt întocmiri numai pentru scalde reci.

Fluviile *Bistrița Aurie*, *Someșul* și *Mureșul* sunt plutivere². Pe *Bistrița Aurie* se transportă lemnele până la Galați și de aici și mai departe, pe *Someș*, până la Satu-Mare.

Comunele sunt situate:

¹ Descrierea celor două zone de vegetație și a culturilor, a drumurilor și a domeniului de la Ceanul Mare se păstrează în A.N. B.-N., colecția *Iulian Marțian*, d. 10, f. 137-140, *încă o dovadă a fragmentării și utilizării manuscrisului de către aceeași binevoitori urmași!*; vezi și *supra*, nota 158. Carul, ca unitate de măsură pentru volum, era măsurat în secolul XVIII cu stângenul, având înălțimea și lățimea de câte un stângen, deci un stângen cubic, iar în 1875, 1 stângen cubic=6,821 m³; găleata, ca unitate de măsură pentru materii uscate era egală în zona Clujului, cu 160 l; apud. Nicolae Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii*, Ed. Științifică, București, 1971, p. 191; 300.

² Se poate practica plutăritul.

I. În Valea Rodnei:

În valea principală: Metri elevat.*Rodna Nouă Trig*¹. 629,62

Kl. B. 631,84

Rodna Veche (opid) Trig. 508,26

Kl. B. 512,79

Fisch. 503,58

☼² *Maieru* 474,12*Sângeorgiu* (2,84 m. sub fântâna minerală) Kl. B. 452,30*Ilva Mică* -II- 403,83☼ *Nepos* -II- 357,99☼ *Rebrișoara* -II- 331,99*Năsăud* (opid) Trig. 322,40

Kl. B. 321,79

Fisch. 323,64

☼ *Salva* -II- 312,91☼ *Mititei* -II- 306,60☼ *Mocod* -II- 293,95În valea laterală a Ilvei:☼ *Ilva Mare* -II- 568,94*Măgura* Kl. B. 543,53☼ *Sâniosif* -II- 489,92☼ *Leșu* -II- 469,12În valea laterală a Rebrii:☼ *Parva* -II- 537,34☼ *Rebra Mare* -II- 442,51În valea laterală a Sălăuței:*Romuli* -II- 556,81*Telciu* -II- 386,83

¹ Trig. desemnat după măsurare trigonometrică cu ajutorul busolei, iar datele de la *Klops et Burghardt, Fischer*, se fundează pe măsurări barometrice bazate pe valorile presiunii atmosferice.

² Punctele marcate cu semnul ☼ nu sunt măsurate cu instrumente, ci numai calculate aproximativ, prin combinare și aprepire cu cele mai de aproape măsurate.

☼ *Bichigiu* -II- 372,97

☼ *Hordou* -II- 328,72

În valea laterală a Tibleșului:

☼ *Suplai* -II- 543,66

☼ *Găureni* -II- 467,80

☼ *Poieni* -II- 464,44

☼ *Runc Trig.* 392,58

Zagra Kl. B. 403,46

II. *În ținutul fluviului Bistrița Aurie:*

În valea principală:

Cârlibaba Transilvană Trig. 904,63

În valea Coșnei:

Coșna -II- 815,49

III. *În Valea Borgoului:*

Borgo Mureșeni Kl. B. 653,55

☼ *Borgo Bistrița* -II- 512,05

☼ *Borgo Tiha* -II- 496,25

Borgo Prund Trig. 494,95

Fisch. 495,95

☼ *Borgo Suseni* -II- 477,28

☼ *Borgo Mijloceni* -II- 467,80

Borgo Joseni Kl. B. 458,69

☼ *Borgo Rusu* -II- 442,51

IV. *În Valea Șieului:*

☼ *Budacul Românesc* -II- 461,48

☼ *Ragla* -II- 451,99

☼ *Gledin* -II- 448,83

☼ *Monor Kl. B.* 445,98

☼ *Șieuf* -II- 429,87

☼ *Sântioana* -II- 372,97

☼ *Nușfalău* -II- 363,49

V. *În Valea Mureșului:*

☼ *Ruși Munți* -II- 437,78

☼ *Morăreni* -II- 436,19

Cununa munților de către est apără ca un scut contra vânturilor reci de miază noapte și de răsărit și aceasta este cauza, că cel puțin prin văi – unde sunt situate și comunele – temperatura este moderată și teritoriul intern mai puțin expus vânturilor nord-estice.

Totuși, considerând diferența în respectul relațiilor de elevațiune ($2.263 - 280 = 1.983$ m), a situațiunii singuraticelor puncte locale, precum și a formațiunii geologice, apoi mai considerând și extensiunea pădurilor și multitudinea izvoarelor, râurilor și fluviilor, se poate zice că și relațiunile climatice sunt diferite.

Deci, deși temperatura în regiunea inferioară este moderată, totuși în regiunea montană, sub-alpină și alpină este cu atât mai aspră, cu cât și elevațiunea este mai mare. După datele meteorologice referitoare la cetatea Bistrița, care este situată în Valea Borgoului, în apropierea teritoriului nostru, se poate calcula *pentru regiunea inferioară* (s.a) a acestui teritoriu:

Temperatura anuală medie: + 6,5° maximă, 29,0 °; minimă, – 24,0 °, sau pentru iarnă, (decembrie, ianuarie, februarie), – 28,0 °; primăvară (martie, aprilie, mai), + 6,5°; vară (iunie, iulie, august), + 15 °; toamnă (septembrie, octombrie, noiembrie), + 8.0 °. (grade Reamr.).

Presiunea aerului: maximum, 331; minimală, 310.

Precipitațiunile atmosferice: anuală medie, 342; maximă, 368; minimă, 290.

Dacă se va lua numărul total de ploi de peste an cu 160 de zile, cade pe fiecare zi de ploaie circa 2,14 m.

Zilele de ploaie și prin urmare și cantitatea de precipitațiuni sunt pe munți, sau pe locurile cele mai apropiate de aceștia cu mult mai numeroase, decât în părțile mai depărtate.

În genere, se poate zice că în acest teritoriu sunt ani ploioși mai puțin favoritori, ba adeseori, chiar dăunători pentru economia rurală, decât aceea în care predomină seceta.

Populațiunea predominantă în acest ținut este de naționalitate română, pe lângă care se mai află și de alte naționalități, precum maghiari, germani, sași, slavi, armeni, jidovi și turci.

După conumerarea poporului din 1870 s-a aflat cu totul:

a) Populația prezentă: bărbați, 26.468; femei, 26.220; laolaltă, 54.520.

b) Care se împarte, după confesiunea ei: romano-catolică, 1.213; greco-catolică, 42.500; armeano-catolică, 52; greco-orientală, 7.712; armeano-orientală, 11; augsburgică, 170; helvetică, 56; unitară, 6; evreiască, 955; mahomedană, 13.

Numărul vitelor s-a constatat: armăsari, 45; iepe, 2.891; cai, 1.635; tauri, 103; vaci, 11.277; boi, 10.157; bivoli, 101; oi, 66.696; capre, 18.952; rămători, 10.644; stupi, 3.597¹.

Combinând numărul sufletelor de la conumerarea poporului din anul 1857: bărbați, 21.369; muieri, 21.987, laolaltă, 43.356², cu cele ale anului 1870: bărbați, 26.468; muieri, 26.220; laolaltă, 52.688, se arată în timp de 13 ani un crescământ de: 5.099 bărbați; 4.233 femei., cu totul, 9.332 suflete, sau peste 17%.

De confesiunea greco-catolică sunt toți românii din cele 27 comune de pe Valea Rodnei, apoi din cele 9 comune de pe Valea Șieului și a Mureșului, dar și cei din comunele Borgo Tiha și Borgo Mureșeni, prin urmare, din 38 comune întregi, apoi o parte din comuna Borgo Bistrița, pe când cei din celelalte 5 comune întregi, apoi partea cea mai mare din comuna Borgo Bistrița de pe Valea Borgoului, asemenea și cei din comuna Coșna și Cârlibaba Transilvană, sunt de confesiune greco-orientală.

Numărul romano-catolicilor este mai mare în Rodna Veche, iar mai puțin în Năsăud, Cârlibaba Transilvană și în Borgo Prund.

Evreii sunt dispași mai prin toate comunele.

Izvorul principal de câștig al acestor locuitori este agricultura, împreună cu economia de vite.

Situațiunea muntoasă, împreună cu puținătatea și sterilitatea pământului apt pentru agricultură este cauza că producțiunea frumentelor³ de abia acoperă lipsa consumului intern.

Bucate de toamnă se seamănă în Valea Rodnei la comunele Mititei și Mocod, în Valea Borgoului, la comuna Borgo Rusu, iar în Valea Șieului și a Mureșului, la comunele Nușfalău, Sântioana, Ragla, Șieuf, Monor, Gledin, Morăreni și Ruși Munți, cu totul dar, numai la 11 comune, pe când în celălalte 25 comune din Valea Rodnei, în 7 comune din Valea Borgoului și o comună din Valea Șieului, prin urmare în 33 de comune dintre cele foste grănițere, se seamănă numai de primăvară. Afară de acestea, în comuna Cârlibaba Transilvană și în Coșna, afară de crumpeni⁴ și de in, alte bucate nu se seamănă.

¹ Pentru comparație, vezi Az 1870 év elején végrehejtott népszámlálás. A hasznos házi állatok, Pest, 1871.

² Vezi *Recensământul din 1857. Transilvania*, (ediția a II-a, coordonator Traian Rotariu), Editura Staff, 1997.

³ recoltă

⁴ Cartofi.

Pe teritoriul comunei Rodna Veche posedă erariul mine de plumb, care conţin argint şi tare puţin aur. Deci, o parte a locuitorilor din această comună sunt lucrători mineri.

Locuitorii din comuna Cârlibaba Transilvană şi, parte din comuna Coşna, îşi află subzistenţa cu deosebire ca lucrători cu ziua şi ca plutaşi la antreprenorii care transportă lemnele din pădurile, parte cumpărate de la comunele din acest ținut, parte, de la marmaşeni şi din Bucovina, pe Bistriţa Aurie şi Siret, până la Galaţi.

În Rodna Veche, Năsăud, Borgo Prund, Monor şi Ruşi Munţi se țin târguri de ţară şi de săptămână, iar în Sângeorgiu şi Zagra, numai de săptămână.

Neguţătoria, meseriile şi industria sunt mai bine reprezentate în Năsăud, Rodna Veche şi Borgo Prund.

Comuna Ceanul Mare, unde posedă Fondul de Stipendii un dominium comasat, aparţine comitatului Turda. Comuna Ciceu-Cristur, unde Fondul de Stipendii posedă un dominium comasat, aparţine comitatului Solnoc-Dobâca, iar comuna Cepan¹, unde tot acest fond posedă un teren de pădure, aparţine de comitatul Bistriţa-Năsăud.

V.

A. *Fondul Scolastic Central* este destinat pentru întemeierea şi susţinerea următoarelor institute de învăţământ şi educaţiune:

- a) un gimnaziu superior în Năsăud;
- b) o şcoală reală în Năsăud;
- c) un convict² pentru 100 de elevi în Năsăud;
- d) o şcoală normală de 4 clase în Năsăud;
- e) o şcoală de fetiţe în Năsăud;
- f) o şcoală normală de 4 clase în Borgo Prund;
- g) o şcoală normală de 4 clase în Monor;
- h) trei şcoli triviale (şcoli populare superioare) de câte 3 clase în Sângeorgiu, Zagra şi Telciu.

Dintre aceste institute au rămas până acum neînfiinţate şcoala reală şi convictul. Însă, acontu convictului, se împart în tot anul între studenţii fii de grăniţeri de la gimnaziul din Năsăud, ajutoare în bani.

¹ Azi, Cepari.

² Internat.

Gimnaziul s-a început în 1 octombrie 1863 cu prima clasă, la care în tot anul s-a adăos câte o clasă, încât în finea anului scolastic 1870/1871 a fost complet de 8 clase și în acest an s-a ținut și cel dintâi examen de maturitate.

Straformarea¹ școlilor foste triviale în Borgo Prund și Monor în școli normale de câte 4 clase a urmat în anul 187...[corect, anul 1872; n.n.]².

Deci, din Fondul Scolastic Central se fac următoarele solviri:

1. Salariile și alte accidenții pentru personalul profesoral și învățătoresc de la toate institutele de învățământ indicate mai sus.

2. Pensiuile și eventualimnte, gratificațiunile de escontentare pentru acest personal, inclusiv cu al văduvelor acestora.

3. Ajutoarele în bani ce se dau în tot anul acont convictului la studenții fii de grănițeri de la gimnaziul din Năsăud.

4. Premiile ce se împart la examene între studenții de la gimnaziul din Năsăud și între școlarii și școlărițele de la școlile normale de fete și triviale.

5. Speșele pentru procurarea materialului scripturistic, a cărților, rechizitelor, aparatelor și instrumentelor fizico-naturale de la respectivele institute de învățământ, asemenea și pentru muzeul și biblioteca gimnaziului din Năsăud.

6. Speșele necesare pentru clădirea unui edificiu de convict și școala reală.

7. Speșele necesare pentru susținerea în stare bună a edificiilor de gimnaziu, a școlii normale și de fete din Năsăud, precum și a îngrăditurilor de la aceste edificii.

Observare. Edificiile școlilor normale din Borgo Prund și Monor, precum și a școlilor triviale din Sângeorgiu, Zagra și Telciu sunt proprietatea comunelor concurente la aceste școli, care prin urmare au datorința a le susține în stare bună din propriile lor puteri.

8. Speșele pentru clădiri din nou, în cazuri de lipsă, apoi pentru susținerea în stare bună a celorlalte edificii ale Fondului Scolastic Central din Năsăud, de la Anieș, din Rodna Veche, Borgo Prund, Tihuța, Măgura Calului și Ceanul Mare.

9. Primele pentru asigurarea părților arzătoare contra focului de la toate edificiile de la acest fond.

10. Speșele pentru procurarea materialului de încălzit și de luminat, atât pentru localitățile de instrucțiune, cât și pentru cele folosite de cancelarie prin Administrațiunea fondurilor.

¹ Transformarea.

² Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești...*, p. 96.

11. Salariile oficialilor de cancelarie de la Administrația fondurilor, precum și spesele pentru trebuințele scripturistice la această cancelarie.

12. Spesele pentru inspecțiunea și vigilara¹ pădurilor de la Cegan și eventualmintele, de la Ceganul Mare.

13. Spesele pentru purtarea de procese și pentru călătorii oficiale în interesul Fondului Scolastic Central.

Afară de acestea, încă:

14. Contribuțiunea statului: de pământ, de casă și de venit pentru pământurile, casele, arenzile și alte venituri.

15. Echivalentul statului pentru realitățile imobiliare.

16. În contul depunerii sumei de răscumpărare datorite cu cele 100.000 florini și 5% interese, pe tot anul, o cotă de 7.625 florini, până la definitivă depunere².

B. Fondul de Stipendii.

Este destinat pentru a se da din venitele sale, pe tot anul, stipendii la fiii foștilor grănițeri și a descendenților acestora din raionul fostului regiment de aici, care studiază la universități, academii și alte institute mai înalte, sau care se aplică la o meserie sau la industrie.

Deci din Fondul de Stipendii se fac următoarele solviri:

1. Stipendiile, care se asemnează³ în tot anul.

2. Spesele pentru clădiri din nou în cazuri necesare, apoi pentru susținerea în stare bună a edificiilor acestui fond de la Valea Vinului, din Cărlibaba Transilvană, de la Coșna și din Ciceu Cristur, asemenea și pentru îngrăditurile de la aceste clădiri.

3. Spesele pentru inspecțiunea și vigilara pădurilor de la Dosul Stănișoarei, de la Coșna și de la Ciceu Cristur.

4. Contingentul la salariile oficialilor de cancelarie de la Administrațiunea fondurilor, precum și la spesele scripturistice de la această cancelarie.

5. Primele pentru asigurarea părților arzătoare contra focului la aceste edificii.

6. Spesele pentru purtarea de procese și pentru călătorii oficiale în interesul acestui fond.

Afară de aceea, încă:

¹ Paza.

² Achitare.

³ Se acordă.

7 Contribuțiunea statului de pământ, de casă și de venite pentru pământurile, casele, arenzile și alte venituri.

8. Echivalentul statului pentru realitățile imobile.

VI.

Averea care de prezent este proprietatea Fondului Central Școlar și a Fondului de Stipendii s-a câștigat pe baza următoarelor date:

A. Averea Fondului Scolastic Central.

a. În interiorul raionului fostului regiment:

1. În baza autografului împărătesc din 27 august 1861 și în urmă ordinațiunii ministerului de Finanțe din Viena d.d. 8 octombrie 1861, nr. 46.755/486 și a dispozițiunii Direcțiunii Financiare Provinciale d/d 16 octombrie 1861, nr. 20020/559 s-au transpus, conform protocolului susceput în Năsăud în 1 noiembrie 1981, drepturile regale la 27 comune foste grănițere din Valea Rodnei, apoi la cele 2 comune foste grănițere din Valea Șieului, cu totul, 29 comune, și anume:

α) *Din Valea Rodnei:* la Rodna Veche, Maieru, Sângeorgiu, Leșu, Ilva Mică, Feldru, Nepos, Rebra Mare, Rebrîșoara, Năsăud, Salva, Hordou, Telciu, Bichigiu, Suplai, Poieni, Găureni, Runc, Zagra, Mocod, Mititiei, Rodna Nouă, Ilva Mare, Măgura, Sâniosif, Parva și Romuli;

β) *din Valea Șieului:* la Nușfalău și Sântioana.

Din venitele drepturilor regale de la aceste comune se compete, pe baza declarațiunii date la protocolul susceput în 27 și 28 septembrie, apoi în 5 și 6 octombrie 1861 și continuat în 13 și 14 septembrie 1862, care conform esmisului Guvernului Regesc Transilvan d.d.¹,

nr. 29.847 ex. 1863 s-a aprobat de Majestatea Sa cu data din 3 septembrie 1863 la nr. Cancelariei Aulice 1.722, precum și pe baza Instrumentului fundațional, d.d. Năsăud în 18 iunie 1865, compus pe temeiul sus indicatei declarațiuni și aprobat de Majestatea Sa cu data din 23 martie 1871, Fondului Scolastic Central, $\frac{3}{4}$ părți, iar la fiecare dintre aceste comune, $\frac{1}{4}$ parte.

Observare. De drepturile regale indicate mai sus aparține și taxa anuală în sumă de 50 florini care sub titlul *în recognitione juris dominalis* a plătit-o mai înainte la Fondul de

¹ Lipsește data în manuscris. (n.n.)

Provente proprietarul berăriei din Năsăud pentru dreptul de a fierbe bere și de a o vinde și ala minuta în localul său din Năsăud, din care venit încă se compete Fondului Scolastic Central $\frac{3}{4}$ părți, iar comunei Cârlibaba, $\frac{1}{4}$ parte.

2. Pe baza deciziunii Comisiei reglatoare de proprietate d.d. Năsăud în 26 iunie 1862, nr. 76, extrădată comunei Năsăud, s-au transpus spre scopuri școlare și anume, pentru școala normală și cea de fete din Năsăud, următoarele realități intravilane din Năsăud:

a) un edificiu de piatră, sub nr. conscr. 2, cu ocolul (curtea) aparținătoare, sub nr. conscr. 6, în mărime de 439 stj², și cu grădina sub nr. top. 7, în mărime de 602 stj²;

b) un edificiu de piatră sub nr. conscr. 308, cu parcela aparținătoare, sub nr. top. 638, în mărime de 794 stj² și cu altă parcelă, sub nr. top. 639, în mărime de 1.483 stj²;

c) un edificiu de lemn sub nr. conscr. 43, cu ocolul aparținător, sub nr. topo. 92, în mărime de 155 stj² și cu grădina aparținătoare, sub nr. top. 93, în mărime de 732 stj².

Observare. Ad. a. De edificiul indicat mai sus, sub nr. conscr. 2, a aparținut și un șopru și grajd de piatră, clădite tot pe parcela sub nr. topo. 6, care la anul 18...¹ prin adaptare s-a străformat în un edificiu de școală și acestuia i s-a dat nr. conscr. 462.

Din această împrejurare s-a divizat apoi parcela de sub nr. topo. 6 în două părți și astfel, în operatul cadastral și la cartea funduară a comunei Năsăud se află indicate edificiul de sub nr. conscr. 2, pe parcela sub nr. topo. 6/1, iar edificiul de sub nr. conscr. 462, pe parcela sub nr. topo. 6/2.

Ad. b. Asemenea, a aparținut de edificiul sub nr. conscr. 308 și un șopru de piatră, clădit tot pe parcela sub nr. topo. 638, care însă în anul 18...², prin adaptare s-a străformat din parte, în un edificiu de locuit.

Din această împrejurare s-a divizat apoi parcela de sub nr. topo. 638 în două părți și astfel, în operatul cadastral și în cartea funduară a comunei Năsăud provine indicat edificiul principal sub nr. conscr. 308^a, pe parcela sub nr. topo. 638/1, iar celălalt edificiu, sub nr. conscr. 308^b, pe parcela de sub nr. topo. 638/2.

Toate aceste realități se află întăbulate la cartea funduară a comunei Năsăud pe numele Fondului Scolastic Central, sub nr. prot. Cărții funduare 2, partea I, A I. (alegat)³.

3. Pe baza deciziunii Cancelariei Aulice Transilvane d.d. Viena în 26 iunie 1863, nr. 4.360 ex. 1862, intimată cu scriptul Comisiunii reglatoare de proprietate dd. Borgo Prund,

¹ Nu este trecut întreg anul. (n.n.)

² Nu este trecut anul întreg. (n.n.)

³ Anexat.

în 19 iulie 1863, nr. 391 și extrădat comunei Năsăud, s-au mai transpus spre scopuri școlare și anume, ca și quartire pentru învățătorii de la școala normală din Năsăud, încă următoarele realități intravilane aflătoare în Năsăud:

- a) un edificiu de lemn, sub nr. conscr. 40, cu ocolul aparținător, sub nr. topo. 86, în mărime de 109 stj², apoi cu grădina aparținătoare, sub nr. topo. 87, de 834 stj²;
- b) un edificiu de lemn, sub nr. conscr. 42, cu ocolul aparținător, sub nr. topo. 90, în mărime de 226 stj² și cu grădina sub nr. topo. 91, de 1.199 stj²;
- c) un edificiu de lemn sub nr. conscr. 44 cu ocolul aparținător, sub nr. topo. 94, în mărime de 136 stj² și o cu grădina, sub nr. topo. 95, în mărime de 671 stj²;
- d) un edificiu de lemn sub nr. conscr. 306, cu ocolul sub nr. topo. 634, în mărime de 129 stj² și cu grădina sub nr. topo. 635, în mărime de 340 stj².

Aceste realități se află întăbulate la cartea funduară a comunei Năsăud pe numele Fondului Scolastic Central sub nr. prot. Cart. Funduară 2, partea I, A I. (alegat).

4. Prin contractul dtto. Năsăud, în 10 martie 1869 încheiat între Administrațiunea fondurilor scolastice grănițerești din Năsăud în numele Fondului Scolastic Central, ca cumpărător și între contele Alexandru de Bethlen din Beclean, ca vânzător, care s-a aprobat din partea ministerului reg. Ung. de Culte și Învățăământ dtto. Buda, în 9 septembrie 1869, nr. 16.773, s-a cumpărat cu prețul de 15.000 florini dreptul crășmăritului de la Anieș (Dombhát), care până atunci la exercitat vânzătorul.

Tot prin acest contract a transpus vânzătorul cu dreptul de proprietate la Fondul Scolastic Central și un pământ extravilan cumpărat cu contractul d.d. Rodna Veche, în 12 martie 1869, de la Ilisie Porcius din această comună, situat pe hotarul comunei Maieru, sub nr. topo. 9.427, în mărime de 1.523 stj², loc arător.

Acest pământ se află întăbulat la cartea funduară a comunei Maieru pe numele Fondului Scolastic Central sub nr. proto. Cart. Funduară 704, partea I, A I. (alegat).

5. Pe calea licitațiunii publice judecătorești, conform protocolului de licitațiune d.d. Năsăud în 28 aprilie 1870, nr. 454/civ., aprobat din partea Sedriei Generale a Districtului Năsăud cu data din 16 august 1870, nr. 977/civ. s-au cumpărat prin Administrațiunea fondurilor scolastice grănițerești din Năsăud, în numele Fondului Scolastic Central, cu prețul de 160 florini următoarele pământuri extravilane, foste ale Mariei Berezowski din Năsăud, situate pe hotarul comunei Năsăud:

- a) parcela sub nr. topo. 1.489, în extensiune de 448 stj², loc arător;
- b) parcela de sub nr. topo. 1.490 în extensiune de 112 stj², loc de fânaț.

Ambele parcele se află întăbulate la cartea funduară a comunei Năsăud pe numele Fondul Scolastic Central sub nr. protoc. Cart. Funduară 2, partea I, A I. (alegat):

6. În sensul esmislui ministerului de Interne reg. ung. dd. Buda, în 27 iunie 1870, nr. 9.705 şi conform protocolului de transpunere d.d. Năsăud, în 26 august 1870, a cedat ministerul reg. ung. de Finanţe, în numele erariului şi s-au transpus în proprietatea Fondului Scolastic Central următoarele realităţi intra şi extra vilane aflătoare în comuna Năsăud şi pe hotarul acesteia, şi anume:

a) Intravilan:

- ruinele fostului Institut militar de educaţiune, sub nr. conscr. 1, cu ocolul (curtea) sub nr. top. 3, de 1.293 stj², apoi cu grădina sub nr. tpo. 2, de 3 jug. 50 stj² şi cu pomăria, sub nr. top. 4, de 1.011 stj²;
- un edificiu de lemn sub nr. conscr. 8, cu ocolul sub nr. tpo. 18, de 165 stj²;
- locul unui edificiu de lemn sub nr. conscr. 9, cu ocolul sub nr. top. 19, de 879 stj²;
- un edificiu de lemn sub nr. conscr. 23 cu ocolul sub nr. top. 48, de 68 stj² şi cu grădina sub nr. top. 49 de 493 stj²;
- un edificiu de lemn sub nr. conscr. 24 cu ocolul sub nr. top. 50 de 52 stj² şi cu grădina sub nr. top. 51, de 360 stj²;
- un edificiu de piatră sub nr. conscr. 25 cu ocolul sub nr. top. 52, de 208 stj² şi cu grădina sub nr. top. 53, de 270 stj²;
- un edificiu de piatră sub nr. conscr. 26^a şi alt edificiu de piatră, sub nr. conscr. 26^b, cu ocolul sub nr. top. 54, de 178 stj² şi alt ocol, sub nr. top. 56, de 291 stj²;
- un edificiu de lemn sub nr. conscr. 37, cu ocolul sub nr. top. 80, de 62 stj² şi cu grădina sub nr. tpo. 81, de 856 stj²;
- un edificiu de lemn sub nr. conscr. 38 cu ocolul sub nr. top. 52, de 71 stj² şi cu grădina sub nr. top. 83, de 1.580 stj²;
- un edificiu de lemn sub nr. conscr. 39 cu ocolul sub nr. top. 84, de 192 stj² şi cu grădina su nr. top. 85, de 1.144 stj²;
- un edificiu de lemn sub nr. conscr. 41 cu ocolul sub nr. tpo. 88, de 158 stj² şi cu grădina sub nr. top. 89, de 1.186 stj²;
- un edificiu de lemn sub nr. conscr. 278 cu ocolul sub nr. top. 645, de 209 stj² şi cu grădina sub nr. top. 646, de 203 stj² şi apoi altă grădină, sub nr. top. 847, de 1.171 stj²;
- un edificiu de lemn sub nr. conscr. 303 cu ocolul sub nr. top. 628, de 439 stj² şi cu grădina sub nr. top. 629, de 274 stj²;
- un edificiu de lemn sub nr. conscr. 305 cu ocolul sub nr. top. 632, de 70 stj² şi cu grădina sub nr. top. 633, de 296 stj²;
- un edificiu de lemn sub nr. conscr. 307 cu ocolul sub nr. top. 636, de 113 stj² şi cu grădina sub nr. top. 637, de 508 stj²;

- un edificiu de lemn sub nr. conscr. 311 cu ocolul sub nr. top. 655, de 280 stj² și cu grădina sub nr. top. 656, de 1.462 stj².

Apoi, încă fostul prat pentru deprinderea în arme (Castrum Exercierwiese), sub nr. top. 654, de 6 jug. 1.222 stj².

b. Extravilan:

- parcela sub nr. top. 674, arătură de 384 stj²;
- parcela sub nr. top. 1.109, arătură de 357 stj²;
- parcela sub nr. top. 1.304, arătură de 107 stj²;
- parcela sub nr. top. 1.493, fânaț de 884 stj²;
- parcela sub nr. top. 1.552, arătură de 336 stj²;
- parcela sub nr. top. 1.553, arătură de 336 stj²;

Observare.

a) Toate edificiile indicate mai sus sunt parter.

b) Edificiile de sub nr. conscr. 38 fiind în stare de tot rea, s-au demolat la anul 1879 și prin urmare, de prezent nu mai există.

c) Pentru edificiile de sub nr. conscr. 307 cu parcelele aparținătoare, sub nr. top. 636 și 637, care încă în anul 1868 s-au fost donat din partea ministerului reg. ung. de Finanțe la comunitatea de confesiune evanghelică-lutherană din Năsăud pentru clădirea unei biserici, s-a dat acestei comunități, cu ocaziunea transpunerii efective în 26 august 1870, în schimb, parcela de sub nr. top. 657 în mărime de 580 stj², pe care se află un șopru de vară (Kaltgrubenschosen) care parcelă, în sensul sus citatului esmis ministerial din 27 iunie 1870, nr. 9.705, a fost a se transpune Fondului Scolastic Central.

Acest schimb s-a aprobat din partea ministerului reg. ung. de Interne cu data Buda, în 22 septembrie 1870, nr. 16.461.

Toate realitățile indicate mai sus se află întăbulate la cartea funduară a comunei Năsăud pe numele Fondului Scolastic Central sub nr. prot. Cart. Funduară 2, partea I, A I. (alegat).

7. Prin contractul d.d. Năsăud în 8 mai 1871, încheiat între Administrațiunea fondurilor scolastice central, ca și cumpărător și între Grigore, cavalier de Bota din Năsăud, ca vânzător, care s-a aprobat din partea ministerului reg. ung. de Culte și Instrucțiune Publică cu data Buda, în 5 octombrie 1872, nr. 24.734, s-a cumpărat cu prețul de 1.200 florini următoarele realități intra și etxravilane aflătoare în comuna Năsăud și pe hotarul acesteia:

a) Intravilan:

- un edificiu de piatră parter, sub nr. conscr. 432 cu parcela aparținătoare, sub nr. top. 651/1, în mărime de 104 stj²;

b) Extravilan:

- parcela de sub nr. top. 1.499, arătură de 672 stj²;

- parcela de sub nr. top. 1.500, fânaț de 1 jug. 210 stj²;

- parcela de sub nr. top. 5.487, arătură de 510 stj²;

- parcela de sub nr. top. 5.516, arătură de 265 stj².

Observare. Parcele sub nr. top. 1.499 și 1.500, în extensiune totală de 1 jug. 882 stj², s-au dat mai târziu în schimb lui Ioachim Mureșanu din Năsăud, pentru care s-au primit de la acesta parcelele extravilane de sub nr. top. 1.112 și 1.302, în extensiune totală de 442 stj², prin urmare, dintre parcelele cumpărate de la Grigore, cavaler de Bota, au rămas în proprietatea Fondului Scolastic Central numai cele de sub nr. top. 653/1, 5.487 și 5.516 (vezi mai la vale, la punctul 13). Edificiul de sub nr. conscr. 432 este parter. Realitățile indicate mai sus și anume, edificiile de sub nr. conscr. 432, apoi parcelele sub nr. top. 653/1, 5.487 și 5.516 se află întăbulate la cartea funduară a comunei Năsăud pe numele Fondului Scolastic Central sub nr. protoc. Cart, funduară 2, partea I, A I. (alegat).

8. În baza contractului d.d. Buda, 12 martie 1872 și conform protocolului de transpunere susceput în Năsăud în 18 și continuat în 21, 22, 24, 25 și 27 iunie 1872, apoi în considerarea concluzului Comitetului administrator de fondurile scolastice grănițerești din ședința ținută în Năsăud în 14 iunie 1872, s-au transpus în proprietatea Fondului Scolastic Central următoarele realități și drepturi din partea erariului financiar reg. ung:

a) În comuna Năsăud:

- un edificiu de piatră, sub nr. conscr. 3 cu ocolul sub nr. top. 8, de 273 stj² și cu grădina sub nr. top. 9, de 430 stj²;

- un edificiu de piatră sub nr. conscr. 4 cu ocolul de sub nr. top. 10, de 32 stj² și cu grădina de sub nr. top. 11, de 416 stj²;

- un edificiu de piatră sub nr. conscr. 5 cu ocolul de sub nr. top. 12, de 275 stj² și cu grădina de sub nr. top. 13, de 589 stj²;

- un edificiu de piatră sub nr. conscr. 6, apoi alt edificiu de piatră sub nr. conscr. 463, cu ocolul de sub nr. top. 14/1 și 14/2, de 453 stj² și cu grădina de sub nr. top. 15, de 306 stj²;

- un edificiu de lemn sub nr. conscr. 7 cu ocolul de sub nr. top. 16 de 133 stj² și cu grădina de sub nr. top. 17, de 284 stj²;

- un edificiu de piatră sub nr. conscr. 27 cu ocolul sub nr. top. 57, de 302 stj² și cu grădina de sub nr. top. 58, de 237 stj²;

- un edificiu de piatră sub nr. conscr. 309 cu ocolul de sub nr. top. 641, de 1.314 stj² și cu grădina de sub nr. top. 642, de 1 jug. 721 stj²;

- un edificiu sub nr. conscr. 310 cu ocolul de sub nr. top. 643, de 742 stj² și cu grădina de sub nr. top. 644, de 850 stj²;

Pe lângă acestea, încă: – Biserica romano-catolică, cu parcela de sub nr. top. 640, de 205 stj²; – cimitirul romano-catolic de sub nr. top. 648, de 336 stj²;

Observare.

a) Edificiul de sub nr. conscr. 3,4,5 și 310 sunt parter, iar celelalte, de sub nr. conscr. 627 și 309 sunt cu câte un etaj.

b) Edificiul de sub nr. conscr. 27, deodată cu parcelele aparținătoare, de sub nr. top. 57 și 58, aparțin dreptului de cârciumărit și se folosesc de birt și drept aceea, la aceste realități participă Fondul Scolastic Central cu $\frac{3}{4}$ părți, iar comuna Năsăud, cu $\frac{1}{4}$ parte.

Realitățile indicate mai sus se află întăbulate la cartea funduară a comunei Năsăud și anume:

a) Edificiul de sub nr. conscr. 27, deodată cu parcelele sub nr. top. 57 și 58, pe numele Fondului Scolastic Central cu $\frac{3}{4}$ părți și pe numele comunei Năsăud, cu $\frac{1}{4}$ parte, sub nr. protoc. cart. Funduară 2, partea I, A I (alegat).

Toate celelalte edificii și parcele numai pe numele Fondului Scolastic Central sub nr. prot. cart. funduară 2, partea I, A I. +.

b) La Anieș (Dombhát):

a) un pământ extravilan numit „al lui Dubălaru”, situat pe hotarul comunei Maieru, în extensiune de 302 stj², care pe baza ordinațiunii Comandei Generale Militare, ddto. Sibiu, în 26 noiembrie 1840, R. 5.105, s-a dat în arendă spre folosirea pe timp nedeterminat, proprietarului de scalde de la Anieș și pe care se află o scaldă rece de apă minerale.

b) tot deodată, s-a transpus Fondului Scolastic Central și dreptul de a percepe de la proprietarul acestor scalde următoarele taxe anuale sub titlu *in recognitione juris dominalis*: 1) pentru realitățile de scaldă de la Anieș, câte 40 florini;

2) pentru exercitarea dreptului de crâșmărit de la Anieș, câte 15 florini 75 cruceri.

Observare.

a) După ce proprietarul acestor scalde a vândut dreptul cârciumăritului de la Anieș la Fondul Scolastic Central încă în anul 1869 (vezi mai sus la punctul 4), așa, îndatorirea de a plăti taxa indicată mai sus sub 1, se privește de încetată.

b) Pământul numit „a lui Dubălaru”, fiind contopit cu celelalte terenuri de la scaldele de la Anieş, nu are număr topografic aparte şi prin urmare, nici nu este întăbulat la cartea funduară a comunei Maieru pe numele Fondului Scolastic Central.

c. În comuna Rodna Veche:

- un edificiu de piatră, sub nr. conscr. 2, cu ocolul de sub nr. top. 738, de 188 stj² şi cu grădina de sub nr. top. 739, de 179 stj².

Observare. La aceste realităţi, care aparţin dreptului de cârciumărit şi, prin urmare, se folosesc de birt, participă Fondul Scolastic Central cu $\frac{3}{4}$ părţi, iar comuna Rodna Veche, cu $\frac{1}{4}$ parte.

Edificiul sub nr. conscr. 2 este parter.

Aceste realităţi se află întăbulate la cartea funduară a comunei Rodna Veche numai pe numele Fondului Scolastic Central, sub nr. prot. cart. funduară 574, partea I, A. +.

d. În comuna Borgo Prund:

- un edificiu de piatră sub nr. conscr. 175 cu ocolul de sub nr. top. 513, de 690 stj² şi cu grădina de sub nr. top. 514, de 390 stj².

Observare.

Edificiul sub nr. conscr. 175 este parter.

Aceste realităţi, care aparţin dreptului de cârciumărit şi, prin urmare, se folosesc de birt sunt, în sensul concluzului Comitetului administrator de fonduri scolastice grăniţereşti din şedinţa ținută în Năsăud în 14 iunie 1872, rezervate cu drept de proprietate numai Fondului Scolastic Central.

e. În Valea Borgoului, Şieului şi Mureşului:

Drepturi regale din comunele:

1. Valea Borgoului: Borog Rusu, Borgo Joseni, Borgo Mijloceni, Borgo Suseni, Borgo Prund, Borgo Bistriţa, Borgo Tiha şi Borgo Mureşeni.

2. Văii Şieului: Budacul Românesc, Ragla, Şieuş, Monor şi Gledin.

3. Valea Mureşului: Morăreni şi Ruşi Munţi.

Observare

Pe baza concluzului Comitetului administrator de fondurile grăniţereşti din şedinţa ținută în 14 iunie 1872, se compete din venitele dreptului de cârciumărit din toate aceste comune, după de dreptul de cârciumărit trei lunar de toamnă va fi cumulat cu dreptul de cârciumărit de peste an, $\frac{3}{4}$ părţi Fondului Scolastic Central şi $\frac{1}{4}$ parte, la fiecare din respectivele comune.

9. Din contractul d.d Năsăud în 31 ianuarie 1873, încheiat între Administraţiunea fondurilor scolastice grăniţereşti, în numele Fondului Scolastic Central, ca cumpărător şi

între Andreas Groß și Paul Brants din Năsăud, ca vânzători, care s-a aprobat din partea ministerului reg. ung. de Culte și Învățământ cu data Buda, în 12 aprilie 1873, nr. 9.117, s-au cumpărat cu prețul de 1.000 florini următoarele realități, foste a lui Gottfried Sekira din Năsăud, situate în comuna Năsăud:

- o casă de lemn, sub nr. conscr. 277 cu ocolul sub nr. top. 650, de 332 stj² și cu grădina de sub nr. top. 651, de 647 stj².

Această casă este parter.

10. Din contractul d.d. Dombhát, în 27 septembrie 1874, încheiat între Administrațiunea fondurilor scolastice grănițerești din Năsăud, în numele Fondului Scolastic Central, ca cumpărător și între Ștefan Șteopan din Rodna Veche, ca vânzător, care s-a aprobat din partea ministerului reg. ung. de Culte și Învățământ cu data Budapesta, în 18 decembrie 1875, nr. 30.685, s-au cumpărat cu prețul de 596 florini, următoarele parcele extravilane, situate pe hotarul comunei Rodna Veche:

- parcela sub nr. top. 4549/1, fânaț de 989 stj²;
- parcela sub nr. top. 4549/2, fânaț de 450 stj²;
- parcela sub nr. top. 4551/1, arătură de 556 stj²;
- parcela sub nr. top. 4551/2, arătură de 264 stj².

Aceste parcele se află întăbulate la cartea funduară a comunei Rodna Veche pe numele Fondului Scolastic Central sub nr. prot. cart. funduară 620, partea I, A +.

Observare. Pe aceste parcele s-a clădit în anul 1875 și 1876 un edificiu de lemn sub nr. conscr. ..., care se folosește de birt, asemenea și un șopru cu grajd mic de lemn, cu a căror clădire s-a spesat din Fondul Scolastic Central suma de 5.454 florini 40 cruceri apoi cu îngrăditura, suma de 282 florini, cu totul dar, 5.636 florini 40 cruceri, care speze s-au aprobat din partea ministerului reg. ung. de Culte și Învățământ cu data Budapesta, în 7 septembrie 1878, nr. 31.047 ex. 1876.

Acest edificiu este parter.

11. Din contractul d.d. Rodna Veche în 19 ianuarie 1875, încheiat între Administrațiunea fondurilor scolastice grănițerești din Năsăud, în numele Fondului Scolastic Central, ca cumpărător și între Filip, Ioan Șteopan din Rodna Veche, ca vânzător, care s-a aprobat din partea ministerului reg. ung. de Culte și Învățământ cu data Budapesta, în 4 septembrie 1877, nr. 21.071, s-a cumpărat cu prețul de 120 florini următorul pământ extravilan, situat pe hotarul comunei Rodna Veche:

- parcela sub nr. top. 4548/2, fânaț de 1.449 stj².

Această parcelă, care s-a anexat la complexul constător din parcelele indicate în punctul precedent 10, se află întăbulată la cartea funduară a comunei Rodna Veche pe numele Fondului Scolastic Central sub nr. prot. cart. funduară 620, partea I, A +.

12. Din contractul d.d. Năsăud, în 25 decembrie 1876, încheiat între Administraţiunea fondurilor scolastice grăniţereşti din Năsăud, în numele Fondului Scolastic Central, ca cumpărător şi între Franz Bertel, Mathilde şi Teresia Bertel din Borgo Prund, ca vânzători, s-a aprobat din partea ministerului reg. ung. de Culte şi Învăţământ, cu data Budapesta, în 23 iunie 1877, nr. 13.660, s-au cumpărat cu preţul de 8.300 florini următoarele realităţi extravilane şi drepturi din Măgura Calului, hotarul comunei Borgo Tiha:

- un edificiu de lemn, sub nr. conscr. 542 cu parcela de sub nr. top. 4848/a, de 1.200 stj²;
- un edificiu de lemn sub nr. conscr. 548 cu parcela de sub nr. top. 4850/a, de 1 jug. 1.400 stj²;
- un edificiu de lemn sub nr. conscr. 611 cu parcela sub nr. top. 4923/a, de 2 jug. 2 stj².

Apoi, alte pământuri şi anume:

- parcela de sub nr. top. 4.847, fânaţ de 4 jug. 460 stj²;
- parcela de sub nr. top. 4.848, fânaţ de 10 jug. 1.260 stj²;
- parcela de sub nr. top. 4.850, fânaţ de 3 jug. 320 stj²;
- parcela de sub nr. top. 4.851, fânaţ de 10 jug. 1.475 stj²;
- parcela de sub nr. top. 4.923, fânaţ de 5 jug. 112 stj²;
- parcela de sub nr. top. 4.923/b, păşune de 3 jug. 1123 stj²;
- parcela de sub nr. top. 4.924, fânaţ de 4 jug. 1.0333 stj²;

Cu totul dar, 47 jug. 385 stj².

Dreptul de cârciumărit în Măgura Calului, care până la data contractului, l-au exercitat arendatorii.

Observare. Toate aceste edificii sunt partere.

Realităţile indicate mai sus se află întăbulate la cartea funduară a comunei Borgo Tiha pe numele Fondului Scolastic Central sub nr. protoc. cart. fund. 955, partea I, A +.

13. Din contractul de schimb d.d Năsăud, în 2 februarie 1878, încheiat între Administraţiunea fondurilor scolastice grăniţereşti din Năsăud, în numele Fondului Scolastic Central, ca cumpărător şi între Ioachim Mureşanu din Năsăud, ca vânzător, care s-a aprobat din partea ministerului reg. ung. de Culte şi Învăţământ cu data Budapesta, în 1 februarie 1879, nr. 2.353, a dat Fondul Scolastic Central lui Ioachim Mureşanu parcelele

cumpărate de la Grigore, cavaler de Bota (vezi mai sus, la punctul 7), de sub nr top. 1.499, arătură de 672 stj² și sub nr. top. 1.500, neproductiv, de 1 jug. 210 stj², pentru care a primit următoarele pământuri extravilane situate pe hotarul comunei Năsăud:

- parcela de sub nr. top. 1.112, arătură de 335 stj²;
- parcela de sub nr. top. 1.302, arătură de 107 stj².

Acestea din urmă două parcele se află întăbulate la careta funduară a comunei Năsăud pe numele Fondului Scolastic Central și anume:

- parcela cu nr. top. 1.112, sub nr, ptotoc. Cart. funduară 2, partea I; A I, iar
- parcela cu nr. top. 1.302, sub nr protoc. cart. funduară 387, partea I, A +.

14. Din contractul d.d Năsăud, în 22 august 1879, încheiat între Administrațiunea fondurilor scolastice grănițerești din Năsăud, în numele Fondului Scolastic Central, ca cumpărător și între Alexandru Gomboș din Tihuța, ca vânzător, care s-a aprobat din partea ministerului reg. ung. de Culte și Învățământ cu data Budapesta, în 1 august 1880, nr. 18.645, s-au cumpărat cu prețul de 3.050 florini următoarele realități din Tihuța, hotarul comunei Borgo Prund, partea a II-a (Tihuța și Zimbroyaia):

- jumătate din edificiul de birt și de șopru cu grajd din lemn, sub nr. conscr. 428, apoi jumătate din parcela aparținătoare, extravilan, sub nr. top. 390/1, de 1.354 stj²;
- jumătate din dreptul de cârciumărit, care se exercita în edificiul de birt indicat mai sus, sub a.

Observare

Cealaltă jumătate din entitățile indicate mai sus sub cele două poziții, este proprietatea soției vânzătorului, Johanna Gombos, născută Szöcs, în părți de jumătate.

Acest edificiu de birt este parter.

Fondul Scolastic Central este întăbulat la cartea funduară a comunei Borgo Prund cu partea referitoare la realitățile indicate mai sus, sub cele două poziții, sub nr. protoc. cart. funduară 258, partea a II-a (Tihuța și Zimbroyaia). A +.

14. Din contractul d.d Năsăud, în august 1879, încheiat între Administrațiunea fondurilor scolastice grănițerești din Năsăud, în numele Fondului Scolastic Central, ca cumpărător și între Alexandru Gomboș din Tihuța, ca vânzător, care s-a aprobat din partea ministerului reg. ung. de Culte și Învățământ cu data Budapesta...., s-au cumpărat cu prețul de florini următoarele realități din Tihuța, pe hotarul comunei B....

- jumătate din edificiul de birt și de șopru, clădite ambele din lemn, sub nr. conscr...., apoi jumătate din parcela aparținătoare, extravilan, sub nr. top....
- jumătate din dreptul cârciumăritului, care se exercită în edificiul de birt indicat mai sus.

Observare

Cealaltă jumătate din entitățile indicate mai sus sub cele două poziții, este proprietatea soției vânzătorului, Johanna Gombos, născută....prin urmare la întregul acestor entități este Fondul Scolastic Central coproprietar cu...., Gombos, născută....în părți de jumătate.

Fondul Scolastic Central este întăbulat cu partea sa referitoare la realitățile indicate sub cele două poziții, la cartea funduară a comunei.

b) *În afară de raionul acestui regiment.*

15. Prin contractul d.d. Szamor – Ujvar (Gherla) în 22 martie 1868, încheiat între Administrațiunea fondurilor scolastice grănițerești din Năsăud, în numele Fondului Scolastic Central, ca cumpărător și între Todorffi Bogdan și Negruț Kristof, ca vânzător, care s-a aprobat din partea Guvernului Regesc Transilvan cu data Cluj, în 2 aprilie 1868, nr. 6.604, s-a cumpărat cu prețul de 49.500 florini un domeniu situat pe hotarul comunei Ceanul Mare.

Acest dominiu a constat din următoarele realități:

A. *Realități.*a. Intravilane:

- un edificiu de sub nr. conscr. 152, cu parcelele de sub nr. top. 933, 934, 035, 938, 942;

- un edificiu de sub nr. conscr. 155, cu parcelele de sub nr. top 928, 929;

- un edificiu de sub nr. conscr. 156, cu parcelele de sub nr. top 926, 927;

- un edificiu de sub nr. conscr. 151, cu parcelele de sub nr. top 910, 911;

- un edificiu de sub nr. conscr. 154, cu parcelele de sub nr. top 930, 931¹.

b) Extravilane:

Parcelele sub nr. top. 548-556; 558-560; 562-576; 578-590; 592-594; 596-607; 970; 1027-1028; 1.036-1040; 1.047; 1.135; 1.154; 1.459-1.460; 1.470.

Toate aceste pământuri conțin:

Intravilane: – locuri de casă și ocoale;

– grădini, în total, 4 jug 173 stj²;

b) Extravilane:

- arătură: 527 jug. 372 stj²;

- fânaț: 363 jug. 1.300 stj²;

¹ Nu este trecută suprafața parcelelor.

- pășune: 74 jug. 924 stj²;
- pădure: 51 jug. 596 stj²;
- neproductiv 14 jug. 373 stj²; în total, 1.031 jug. 365 stj².

B. Drepturi.

Din acest dominium s-a vândut lui Gavrilă Cucu din Ceanul Mare, prin contractul d.d Năsăud, în 31 mai 1874, încheiat între Gavrilă Cucu, ca cumpărător și între Administrațiunea fondurilor scolastice grănițerești din Năsăud, în numele Fondului Scolastic, ca vânzător, care s-a aprobat din partea ministerului reg. ung. de Culte și Învățământ cu data Budapesta, în 3 ianuarie 1875, nr. 34.924 ex. 1874 cu prețul de 815 florini următoarele realități:

a. Intravilan:

- un edificiu, sub nr. conscr. 152, cu parcelele sub nr. top. 933-935; 938; 942;
- un edificiu, sub nr. conscr. 155, cu parcelele sub nr. top. 928, 929;
- un edificiu, sub nr. conscr. 151, cu parcelele sub nr. top. 910, 911;
- un edificiu, sub nr. conscr. 154, cu parcelele sub nr. top. 930, 931.

b. Extravilan:

- parcelele sub nr. top. 970, 1027, 1028, 1036-1040; 1047; 1154; 1459- 1460; 1470.

Aceste pământuri vândute constau din:

- Intravilane

- locuri de case și ocoale; grădini, cu un total de 3 jug. 573 stj².

- Extravilane:

- pășune: 500 stj²; neproductiv: 1.012 stj²; total, 4 jug. 485 stj².

După substragerea pământurilor vândute, mai rămâne ca avere proprie a Fondului Scolastic Central:

A. Realități.

Intravilane:

un edificiu sub nr. conscr. 156, cu parcela nr. top. 926 și parcela nr. top. 927 de....

- Extravilane:

- parcela sub nr. top. 548-556; 558-560; 562-576; 578-584; 584-590, 592-594; 596-607; 1.135.

Aceste pământuri constau:

Intravilane:

- locuri de casă și ocoale, grădini; în total, 1.200 stj²;

Extravilane:

- arătură: 527 jug. 372 stj²;

- fânaț: 363 jug. 1.300 stj²;
- pășune: 74 jug. 424 stj²;
- pădure: 51 jug. 596 stj²;
- neproductiv: 13 jug. 961 stj²; total, 1.031 jug. 53 stj².

b. *În afara raionului fostului regiment.*

15. *În afară de raionul acestui regiment.*

15. Prin contractul d.d. Szamos – Ujvar (Gherla) în 22 martie 1868, încheiat între Administrațiunea fondurilor scolastice grănițerești din Năsăud, în numele Fondului Scolastic Central, ca cumpărător și între Todorffi Bogdan și Negruț Kristof, ca vânzător, care s-a aprobat din partea Guvernului Regesc Transilvan cu data Cluj, în 2 aprilie 1868, nr. 6.604, s-a cumpărat cu prețul de 49.500 florini un domeniu situat pe hotarul comunei Ceanul Mare.

Acest dominium a constat din următoarele realități și drepturi regale:

A. *Realități.*

a. Intravilan:

- o casă de lemn sub nr. conscr. 183 (mai înainte 152), cu locul de casă și de ocol și cu parcelele aparținătoare sub nr. top:

- 933, grădină, de 475 stj²;
- 935, grădină, de 950 stj²;
- 938, grădină, de 100 stj²;
- 942, grădină, de 125 stj²;

- o casă de lemn sub nr. conscr. 185 (mai înainte 155), cu parcela sub nr. top. 928, locul de casă și de ocol, 163 stj² și cu parcela sub nr. top. 929, grădină de 275 stj²;

- o hrubă de pământ sub nr. conscr. 183 (mai înainte, 151), cu parcela sub nr. top. 910, grădină de 195 stj² și cu parcela sub nr. top. 911, cu grădină de 44 stj²;

- o hrubă de pământ sub nr. conscr. 186 (mai înainte, 154), cu parcela sub nr. top. 930, loc de hrubă de 113 stj² și cu parcela sub nr. top. 931, cu grădină de 163 stj²;

Apoi parcelele: sub nr. top. 970; 1027-1028; 1036-1040; 1047; 1154; 1159; 1160 și 1470.

b. Extravilan:

- o casă de lemn sub nr. conscr. 326 cu locul de casă și de ocol, sub nr. top. 549/1, de 40 stj²;

- o casă de lemn sub nr. conscr. 327 cu locul de casă și de ocol, sub nr. top. 559/1, de 21 stj²;

- o casă de lemn sub nr. conscr. 328 cu locul de casă și de ocol, sub nr. top. 559/2, de 15 stj²;
- o casă de lemn sub nr. conscr. 329 cu locul de casă și de ocol, sub nr. top. 578/1, de 20 stj²;
- o casă de lemn sub nr. conscr. 330 cu locul de casă și de ocol, sub nr. top. 600/1, de 16 stj².

Apoi, parcelele: sub nr. top. 548, 549/2, 550-556; 558, 559/3; 560, 562-576; 578/2; 579-590; 592-594; 596-599; 699/2; 601-607, descrise astfel:

- parcela sub nr. top. 548, fânaț de 61 jug. 1.419 stj²;
- parcela sub nr. top. 549/2, arătură, de 131 jug. 1.180 stj²;
- parcela sub nr. top. 550, arătură, de 30 jug. 150 stj²;
- parcela sub nr. top. 551, fânaț, de 116 jug. 390 stj²;
- parcela sub nr. top. 552, arătură, de 2 jug. 1.100 stj²;
- parcela sub nr. top. 553, fânaț, de 5 jug. 220 stj²;
- parcela sub nr. top. 554, arătură, de 39 jug. 430 stj²;
- parcela nr. top. 555, fânaț, de 81 jug. 698 stj²;
- parcela nr. top. 556, arătură, de 5 jug. 800 stj²;
- parcela nr. top. 558, neproductiv, de 2 jug. 1.311 stj²;
- parcela nr. top. 559/3, arătură, de 24 jug. 325 stj²;
- parcela nr. top. 560, pășune, de 14 jug. 1.260 stj²;
- parcela nr. top. 562, pășune, de 8 jug. 72 stj²; î
- parcela nr. top. 563, arătură, de 22 jug. 842 stj²;
- parcela nr. top. 564, pășune, de 3 jug. 403 stj²;
- parcela nr. top. 565, pășune, de 9 jug. 1.492 stj²;
- parcela nr. top. 566, arătură, de 14 jug. 584 stj²;
- parcela nr. top. 567, arătură, de 9 jug. 412 stj²;
- parcela nr. top. 568, neproductiv, de 900 stj²;
- parcela nr. top. 569, arătură, de 1 jug. 200 stj²;
- parcela nr. top. 570, arătură, de 7 jug. 800 stj²;
- parcela nr. top. 571, pășune, de 4 jug. 500 stj²;
- parcela nr. top. 572, arătură, de 8 jug. 60 stj²;
- parcela nr. top. 573, pășune, de 4. Jug. 20 stj²;
- parcela nr. top. 574, pășune, de 5. Jug. 1.470 stj²;
- parcela nr. top. 575, fânaț, de 16 jug. 250 stj²;
- parcela nr. top. 576, fânaț, de 6 jug. 90 stj²;

- parcela nr. top. 578/2, fânaţ, de 5 jug. 1.189 stj²;
- parcela nr. top. 579, fânaţ, de 18 jug. 834 stj²;
- parcela nr. top. 580, pădure, de 15 jug. 336 stj²;
- parcela nr. top. 581, pădure, de 26 jug. 1.489 stj²;
- parcela nr. top. 582, arătură, de 2 jug. 389 stj²;
- parcela nr. top. 583, arătură, de 143 jug. 704 stj²;
- parcela nr. top. 584, fânaţ, de 2 jug. 1.389 stj²;
- parcela nr. top. 585, fânaţ, de 3 jug. 150 stj²;
- parcela nr. top. 586, arătură, de 3 jug;
- parcela nr. top. 587, neproductiv, de 8 jug. 1.000 stj²;
- parcela nr. top. 588, arătură, de 29 jug. 1.484 stj²;
- parcela nr. top. 589, arătură, de 8 jug. 550 stj²;
- parcela nr. top. 590, fânaţ, de 57 jug. 71 stj²;
- parcela nr. top. 592, fânaţ, de 1 jug. 1.095 stj²;
- parcela nr. top. 593, pădure, 7 jug. 1.081 stj².

Toate aceste pământuri conţin:

a) Intravilan:

- locuri de casă şi ocoale: 451 stj²;
- grădini: 1 jug. 1.582 stj²;
- fânaţ: 1 jug. 1.365 stj²;
- păşune: 500 stj²;
- neproductiv: 537 stj²; în total, 4 jug. 1.235 stj².

b) Extravilan:

- locuri de casă şi ocoale: 112 stj²;
- arătură: 527 jug. 281 stj²;
- fânaţ: 363 jug. 1.820 stj²;
- păşune: 74 jug. 924 stj²;
- pădure: 51 jug. 596 stj²;
- neproductiv: 13 jug. 961 stj²; în total, 1.034 jug. 1.597 stj².

Din acest dominiu s-a vândut lui Gavril Cucu din Ceanul Mare, prin contractul d.d. Năsăud, în 31 mai 1874, încheiat între Gavrilă Cucu, ca şi cumpărător şi Administraţia fondurilor scolastice grăniţereşti din Năsăud, în numele Fondului Scolastic Central, ca vânzător, care s-a aprobat din partea ministerului reg. ung. de Culte şi Învăţământ cu data Budapesta, în 3 ianuarie 1875, nr. 34.924 ex. 1874, cu preţul de 815 florini, următoarele realităţi intravilane:

- o casă de lemn sub nr. conscr. 183 (mai înainte 152), cu locul de casă și de ocol și cu parcelele aparținătoare sub nr. top:

- 933, grădină, de 475 stj²;
- 935, grădină, de 950 stj²;
- 938, grădină, de 100 stj²;
- 942, grădină, de 125 stj²;

- o casă de lemn sub nr. conscr. 185 (mai înainte 155), cu parcela sub nr. top. 928, locul de casă și de ocol, 163 stj² și cu parcela sub nr. top. 929, grădină de 275 stj²;

- o hrubă de pământ sub nr. conscr. 185 (mai înainte, 151), cu parcela sub nr. top. 910, grădină de 195 stj² și cu parcela sub nr. top. 911, cu grădină de 44 stj²;

- o hrubă de pământ sub nr. conscr. 186 (mai înainte, 154), cu parcela sub nr. top. 930, loc de hrubă de 113 stj² și cu parcela sub nr. top. 931, cu grădină de 163 stj²; în total, 1 jug. 1.283 stj².

Apoi, parcelele intravilane sub nr. top. 970, 1027-1028; 1.036-1040; 1047; 1.154, 1459, 1.460 și 1.470, care conțin:

- fânaț: 1 jug. 1.365 stj²;
- pășune: 500 stj²;
- neproductiv: 537 stj²; în total, 2 jug. 802 stj² + 4 jug. 1.283 stj²; în total, 4 jug. 485 stj².

Deci, după substragerea acestor realități vândute mai rămâne avere proprie a Fondului Scolastic Central:

A. Realități:

a. Intravilane:

- o casă de lemn sub nr. conscr. 184 (mai înainte 156) cu locul de casă și de ocol, sub nr. top. 926, de 175 stj²;

- sub nr. top. 927, o grădină de 575 stj²; în total, 750 stj².

b. Extravilane:

- o casă de lemn sub nr. conscr. 326 cu locul de casă și ocolul de sub nr. top. 549/1, de 40 stj²;

- o casă de lemn sub nr. conscr. 327 cu locul de casă și ocolul de sub nr. top. 559/1, de 21 stj².

Observare. Edificiul de sub nr. conscr. 156, deodată cu parcelele sub nr. top. 926 și 927 se folosesc....

Realitățile indicate mai sus, proprii a Fondului Scolastic Central se află întăburate pe numele acestui fond la cartea funduară a comunei Ceanul Mare.

Aici ar fi a se indica:

A. stau pământurile extravilane în continuitate, respectiv formează un întreg? unde se află situate? cu cine, respectiv cu a cui pământuri se mărginesc? sunt și ce fel de semne de graniță?

b. sunt curialiști și câți cu numele, ce posesiune au după extensiune, cultură și nr. top, intra și extravilan, au case, sub ce nr. top?

c. spre ce se folosește casa de sub nr. top. 156, din ce material e făcută, în ce stare se află, câte încăperi are, cât face aria după m^2 ?

d. află-se și pe a cui nume întăbulate pământurile curialiștilor la cartea funduară?

e. se pretențiuni sunt datori a face curialiștii cu palma și cu trăsura, după număr, la fiecare, pe fiecare an?

f. câți curialiști s-au răscumpărat, cât pământ, după cultură și extensiune, de la cumpărarea dominiului încoace și cu ce preț?

g. cât e venitul curat al dominiului rămas nevândut, cât face contribuțiunea anuală de pământ, de casă, de venit, echivalentul în special și cât face toată contribuțiunea statului, cu adausământ cu tot?

h. cât fac impozitele comunale și de comitat pe an?

i. ce drepturi regale are acest dominiu:

1. de cârciumărit, în care măsură sau parte, cât se capătă pe an?

2. este edificiu de cârciumă?

3. se exercită acest drept în regie proprie, ori se dă în arendă și câtă arendă se capătă, sau cât venit aduce pe an?

j. ce fel alte greutateți sau sarcini zac pe dominiu?

k. este drept de pescuit, morărit, unde, în ce măsură, ce venit aduce pe an?

l. pădurea din ce arbori constă, bătrână sau tânără, cum se folosește, este estimat un plan de economizare, în care turnusuri e împărțită, servitutele, terenul de pădure este întreg cu lemne crescute, cât gol, de cine se administrează, este vigil, cu ce plată pe an, de care inspectorat aparține, cât e facultatea și cât e productivitatea pe an, venitul brut și net, se speze sunt? cât sunt de scumpe lemnele după m^3 , car, sanie sau bucăți, spre ce sunt bune, și spre ce se folosesc (de foc, măiestrie)?

m. în ce mod se economizează dominiul, în câte și după care turnusuri se face arătura, fânaț, pășunea? cât e producțiunea anuală de bucate (grâu, secară, orz, ovăz, mălai), de fân, de legume, de rapiță?

Ce preț au bucatele în loc și la târg, unde sunt târgurile mai aproape, în care depărtare, unde e stațiunea drumului de fier apropiată, în ce stare e drumul de la Ceanul Mare până la această stațiune?

n. câte bucate și cât fân consumă pentru purtarea economiei în regie proprie, câte vite, câți servitori și cu plata anuală sunt de lipsă spre acest scop?

o. află-se dominiumul în decădere și din ce cauze, ori află-se pășind spre ameliorare; ce ar fi de întreprins spre a-l feri de decadență, respectiv, spre a-l îmbunătăți?

p. nu s-ar putea da pământurile spre lucru *în parte* (s.a) la mai muți economi, cât ar face partea Fondului, după diversele produse, în natură și în bani?

r. descrierea topografică a ținutului în genere, apoi a dominiumului, în special.

Este pământ deluros, ori șes, ce ape curg, sunt pământurile lutoase, văroase, pietroase, fertile și în care măsură, ori macre¹; cât e de gras stratul de humă, au lipsă de gunoaie; capătă-se lucrători de ajuns și cu ce preț?

s. putea-s-ar mai aquira² pământuri învecinate, de la cine, câte și cu ce preț?

16. Din contractul d.d. Năsăud, în 29 martie 1871, încheiat între Administrația fondurilor scolastice grănițerești din Năsăud, în numele Fondului Scolastic Central, ca cumpărător și între Samuel de Földváry din Nimigea Ungurească, ca vânzător, care s-a aprobat din partea ministerului reg. ung. de Culte și Învățământ cu data Budapesta, în 23 iulie 1871, nr. 18.218, s-a cumpărat cu prețul de 13.100 florini un teren de pădure situat pe hotarul comunei Cepan, sub nr. top. ...în extensiune de 68 jug. 1.359 stj².

Acest teren de pădure se află întăbulat la cartea funduară a comunei Cepan pe numele Fondului Scolastic Central.

17. Din contractul d.d. Năsăud, în 12 decembrie 1872, încheiat între Administrația fondurilor scolastice grănițerești din Năsăud, în numele Fondului Scolastic Central, ca cumpărător și între Josef de Földváry și muierea acestuia, Clara de Földváry, născută conte Haller, din Nimigea Ungurească, ca vânzători, care s-a aprobat din partea ministerului reg. ung. de Culte și Învățământ cu data Budapesta, în 23 octombrie 1875, nr. 25.732, s-a cumpărat cu prețul de 4.200 florini un teren de pădure situat pe hotarul comunei Cepan, sub nr. top. ...în extensiune de 68 jug. 48 stj².

Acest teren de pădure se află întăbulat la cartea funduară a comunei Cepan pe numele Fondului Scolastic Central.

¹ Neproductive.

² Achiziționa prin cumpărare.

Observare. Terenul de pădure de 68 jug. 1.359 stj² cumpărat de la Samuel de Földvály (vezi punctul 16) și cu cel cumpărat de la Josef de Földvály și muiera acestuia, Clara de Földvály, de 48 jug. 110 stj², care fac laolaltă 116 jug., stau între sine în continuitate și prin urmare, constituie un complex.

18. Din contractul d.d. Cușma, în 25 iunie 1876, încheiat între Administrația fondurilor scolastice grănițerești din Năsăud, în numele Fondului Scolastic Central, ca cumpărător și între contesa Catarina Kuhn, văduvă după baronul Löventhal, ca vânzător, care însă nu se află aprobat din partea ministerului reg. ung. de Culte și Învățământ.

S-a cumpărat cu prețul de 526 următoarele entități intravilane din prediul Entradam, pe hotarul comunei Prislop:

- o casă nobilitar, sub nr. conscr. 104, deodată cu ocolul aparținător, de sub nr. top. 664, în mărime de 442 stj², fostă înscrisă pe vânzătoare la cartea funduară a comunei Prislop, la prediul Entradam, sub nr. 48 A + O. Z. 10.

- dreptul cârciumăritului, ce este legat de casa indicată mai sus și care până la data vinderii l-a exercitat vânzătoria.

Drepturile de proprietate peste realitățile indicate mai sus s-au prenotat la cartea funduară a comunei Prislop, prediul Entradam pe numele Fondului Scolastic Central cu data Năsăud, în 24 martie 1877, nr. 1.469 ex. 1876.

B. Averele Fondului de Stipendii.

a. În interiorul raionului acestui regiment:

19.a. Partea de munte *Dosul Stănișoarei*, ce stă în continuitate cu muntele Stănișoara a comunei Rodna Nouă, a fost – în urma ordinațiunii Comandei Generale Militare din Sibiu, d.d 6 noiembrie 1810, R. 297 – dată în arendă proprietarului de mine din Bucovina, Mainz de Mariensee.

Perioada acestei arenze a durat de la 1 noiembrie 1801 până la încheierea acestui contract, cu data Năsăud, în 3 februarie 1809, aprobat din partea Consiliului Belic Aulic cu data Viena, în 14 mai 1808, prin care timpul de arendă s-a defipt¹ până la finea lui octombrie 1837.

Tot acea parte de munte s-a esarendat iarăși numitului proprietar de mine prin contractul d.d. Năsăud, în 4 noiembrie 1839 pe timpul de la 1 noiembrie 1837 și până la finea octombrie 1867 și acest contract s-a prevăzut cu clausul de aprobare din partea

¹ Fixat.

Comandei Generale Militare d.d Sibiu... ad. R. 686, pe baza rescriptului Consiliului Belic Aulic d.d. Viena, în 30 aprilie 1839, B. 1.707.

Dosul Stânișoarei a fost rezervat și tratat, începând de la împărțirea munților în 1796, ca un bun concret al tuturor comunelor grănițerești din acest regiment, pentru aceea și esarendarea de sub întrebare s-a realizat după tenoarea¹ respectivilor contracte, în numele tuturor acestor comune, apoi arenda anuală încă a incurs până la înființarea Fondului de Montur al 1830, în casele tuturor acestor comune, iar de aici încoace, în Fondul de Montur (acum de Stipendii). Această parte de munte, care se mărginește de către vest, cu Valea Rusaia, de către nord, cu fluviul Bistrița Aurie (granița cu Marmăția și Bucovina), de către est, cu Valea Diaca și Izvorul Omului, iar de către sud, sau pe partea deasupra, cu muntele de pășune Stânișoara, a comunei Rodna Nouă, se află de prezent întăbulat în următorul mod:

1. La cartea funduară a comunei Rodna Nouă:

a. partea II-a, sub nr. top...de la 1 până la 121 inclusiv, apoi de la 124 până al 180 inclusiv și de la 182 până la 184 inclusiv, ca parcele folosite prin coloniștii din Cârlibaba Transilvană, în extensiune totală de 436 jug. 300 stj²;

b. partea II-a, sub nr. top. 181, ca pădure în extensiune de 6.849 jug. 900 stj², cu totul dar, 7.285 jug. 1.200 stj², pe numele Fondurilor Scolastice cu 2/3 părți și pe comuna Rodna Nouă, cu 1/3 parte;

c. partea II-a, sub nr. top. 185, ca pășune în extensie de 120 jug, numai pe comuna Rodna Nouă.

2. La cartea funduară a comunei Ilva Mare:

a. partea....sub nr. top. 2 și 3, ca pădure în extensiune totală de 780 jug. 1.200 stj², numai pe comuna Ilva Mare.

Deci întregul complex de la Dosul Stânișoarei, care este proprietatea exclusivă a Fondului de Stipendii (mai înainte fost de Montur) conține o extensiune totală de 8.186 jug. 800 stj (s.n.).

După măsurarea cu instrumente geometrice efectuată prin forestierul Iacob Ilieșiu în anul,conține cu totul acest teren

b. Pe baza împăciuirii susceptute la protocolul d.d Rodna Veche, în 20 iunie 1872, care s-a făcut între Administrațiunea fondurilor scolastice grănițerești din Năsăud, în numele Fondului Scolastic Central și între coloniștii din Cârlibaba Transilvană și care, în

¹ Considerat, repartizat, fixat.

sensul esmisului ministerului reg. ung. de Interne, datat Budapesta, în 19 septembrie 1872, nr. 30.519, s-a aprobat de Majestatea Sa cu data de 12 septembrie 1872, s-a realizat regularea conform protocolului susceput în Cârlibaba Transilvană în 10 octombrie și finit în 5 noiembrie 1872, în următorul mod:

1. s-a escindat¹ pentru întreg intravilanul comunei Cârlibaba Transilvană un areal de o extensiune totală de 609 jug. 1.219 stj²;

2. în interiorul acestui areal intravilan sunt cu totul 61 porțiuni de sesiuni, parte, ale singuraticilor familiei de coloniști, parte, ale comunei, ca și corp moral, care conțin cu totul, 562 jug. 382 stj² și pentru care taxa anuală de câte 1 florin pentru 1 jug. s-a calculat cu 546 florini 3 ¼ cruceri;

3. tot în interiorul acestui areal sunt rezervate Fondului de Stipendii, cu drept de proprietate, sub titlul de pământuri aparținătoare de edificiile acestui fond, de drumuri pentru scoaterea lemnului din păduri și de schele pentru depozitarea lemnului, sub nr. top. A mapei: 50, 77, 119, 140, 163, 167 și 179, cu totul, 591 jug;

4. ca loc neproductiv pentru drumuri publice, sub nr. top. a mapei 2, 8, 56, 72, 73 și 151, cu totul, 7 jug. 1.245 stj²;

5. ca piață, sub nr. top. a mapei 85, 600 stj²;

6. jumătate din fluviul Bistrița Aurie, sub nr. top. a mapei 152, de 28 jug; în total, 36 jug. 24 5stj².

c. Până în prezent și-au răscumpărat deplin porțiunile următoarele persoane:

Pop Alexa, 4 jug. 66 stj², cu prețul de 60 florini 62 cruceri;

Ursaru Samson, 7 jug. 1.413 stj², cu prețul de 118 florini 24 cruceri;

Jeremias Karl, 1 jug. 47 stj², cu prețul de 15 florini 44 cruceri;

Orovitzi Franz, 1 jug. 1.477 stj², cu prețul de 28 florini 54 cruceri;

Schimovski Carolina, 2 jug. 81 stj², cu prețul de 30 florini 75 cruceri;

Schukan George, 6 jug. 1.394 stj², cu prețul de 103 florini 6 cruceri; în total, 23 jug. 1.279 stj², cu prețul de 356 florini 99 cruceri.

c. Prin contractul d.d Năsăud, în 6 și Câmpulung, în 12 august 1869, care s-a aprobat din partea ministerului reg. ung. de Culte și Învățământ cu data Buda, în 27 iulie 1870, nr. 15.424 (vezi mai sus, sub II), au cumpărat frații Anton și Iosif Manz de Mariensee de la Fondul de Stipendii un teren de 59 jug. 736 stj², situat pe o parte din Dosul Stânișoarei, ce

¹ Destinat prin defalcare.

poartă denumirea de *Lunca Măgurii*, vis a vis de punctul unde se varsă râul Ciboului în fluviul Bistrița Aurie.

Pe acest teren au ridicat cumpărătorii mai multe clădiri corespunzătoare scopului pentru o industrie de fier.

Afară de aceste clădiri, au mai edificat acești frați încă și altă casă de lemn, deodată cu un turn pentru conservarea pulberii de pușcat, pe o parcelă separată de Dosul Stănișoarei, proprietatea Fondului de Stipendii.

Atât terenul de 59 jug. 736 stj², cât și edificiile clădite pe acesta, apoi și casa și cu turnul de pulbere, acestea din urmă, numai ca supra edificate, s-au vândut pe calea licitațiunii publice pentru o datorie la erariul financiar de 1.845 florini 93 cruceri, pe care, conform protocolului de licitațiune d.d. Cârlibaba Transilvană, în 23 februarie 1877, nr. 485, le-a cumpărat Fondul de Stipendii cu prețul de 50 florini.

Aceste realități cumpărate constau din:

- un edificiu de lemn, sub nr. conscr. 73, cu parcela aparținătoare, sub nr. top. 132/1, de 400 stj²;

- un cuptor mare de vărsat fier, prevăzut cu foi de suflat separate, apoi o casă de lemn, un șopru și șteampuri, toate acestea situate pe parcela sub nr. top. 181/2, de 1.000 stj²;

- un edificiu de lemn pentru vigitor, clădit pe parcela nr. top. 181/3, de 40 stj²;

- parcela de sub nr. top. 132/1, fânaț de 4 jug. 1.239 stj²;

- parcela nr. top. 181/4, pădure de 53 jug. 1.257 stj²; în total, 59 jug. 736 stj².

Apoi, încă:

- un edificiu de lemn, sub nr. conscr. 70, deodată cu un turn pentru conservarea pulverii de pușcat, acestea numai ca supra edificate, situate pe parcela sub nr. top. 181/5, în extensiune de 1 jug, conform protocolului de licitațiune din 23 februarie 1877, nr. 485.

VI. PORTETE

PROFESOR UNIVERSITAR DR. DOC. IULIU MORARIU

(5 ianuarie 1905 – Zagra – 8 ianuarie 1989 – București)

Cercet. șt. pr. Mircea PRAHASE

Parcurgând lista deosebit de generoasă a oamenilor de seamă pe care mirifica Vale a Zăgrii i-a dat culturii neamului și, în unele cazuri, și culturii europene, am încercat, pe parcursul timpului, să descoperim un filon central, o caracteristică specifică, un semn, o marcă. Căutarea n-a fost zadarnică, pentru că ne-am dat seama că ceea ce-i unește este dragostea de vatra în care s-au născut și s-au format ca oameni, vatră pentru care, fiecare în domeniul său, a încercat și a reușit să lase ceva în urmă drept moștenire; o școală, o biserică, un o carte, un studiu, o teorie, o monografie, o bibliotecă, o casă sau măcar un gând de recunoștință. Fiecare în parte și toți împreună au dorit ca zbaterele lor să fie într-un folosul țăranilor harnici din rândul cărora s-au ridicat și s-au afirmat în lume.

O asemenea personalitate a fost și profesorul universitar doctor docent Iuliu Morariu, verișor al viitorului academician Tiberiu Morariu, familia fiind originară din Salva.

S-a născut într-o familie numeroasă (11 copii) de țărani zăgreni (George și Ileana), învățând primele buchii la școala din sat și terminând cu rezultate deosebite la învățătură cursurile ilustrului liceu grăniceresc năsăudean (1924). După absolvire, se înscrie la Facultatea de științe a Universității clujene, în pofida faptului că părinții săi îl doreau preot. În anul 1928 își ia licența cu calificativul „foarte bine”, funcționând apoi vremelnic ca profesor la Năsăud, Sibiu și București.

În anul 1941 ocupă prin concurs postul de preparator la Facultatea de Silvicultură de la Școala Politehnică din București devenind apoi asistent universitar. În 1943 trece cu succes examenul de doctorat („MAGNA CUM LAUDAE”). În 1948 devine profesor, șeful catedrei de botanică de la Institutul de Silvicultură din Câmpulung Moldovenesc. După desființarea acestuia, este transferat la Facultatea de Silvicultură și Exploatare Silvicultură din Brașov, unde va funcționa până în anul 1970, când se pensionează.

În anul 1933 se căsătorește cu Ileana Hortopan din Cluj, în decembrie același an se naște unicul lor fiu, Iuliu Gavrilă, care își face studiile liceale la București și Facultatea Electrotehnică la Institutul Politehnic din Timișoara, singurul institut din țară cu acest profil. Fiul profesorului lucrează apoi ca cercetător științific principal la Laboratorul de cercetări

hidraulice a Institutului Politehnic București. Iuliu Gavrilă Morariu este inventatorul primului batiscaf românesc (L.S.L-Laborator submersibil).

Cadru didactic de excepție, fin pedagog și om de o modestie rară, profesorul Iuliu Morariu a contribuit la formarea unor generații întregi de specialiști valoroși, unii dintre ei purtându-i și acum o vie recunoștință. Activitatea sa științifică este impresionantă, concretizându-se în peste 200 de lucrări, studii, comunicări și cărți aparținând unor variate domenii de cercetare: floristic, ecologic, sistematic, micologic, de ocrotire a naturii, etnografic, toponimic etc.

Cu competența, acribia și scrupulozitatea ce-l caracterizau, prof. dr. doc. Iuliu Morariu a contribuit decisiv la redactarea unor lucrări de referință ale domeniului: **Flora R.P.R.** și **Dicționarul etnobotanic**. Manualul său de **Botanică Generală**, care a cunoscut mai multe ediții, stă și acum pe băncile studenților silvicultori.

Să încercăm a detalia doar câteva dintre domeniile de activitate pe care le-a onorat cu strălucire Iuliu Morariu.

1. În slujba catedrei. Perioada câmpulungeană a profesorului reprezintă o etapă extrem de fructuoasă din cariera sa dar și mai încărcată de eforturi, fiind obligat să predea, pe lângă cursul de botanică, și alte discipline: dendrologie, fitopatologie, fiziologie vegetală, genetică și selecția semințelor, răspunzând, cu competență și profesionalism, cu spirit științific și multă abnegație, solicitărilor specifice fiecărei discipline în parte.

Iuliu Morariu este un exemplu pilduitor de îmbinare a muncii de la catedră cu cea de cercetător științific, de împletire a obligațiilor didactice cu cele de cercetare pe teren. Într-adevăr, cele 145 de lucrări, (dintre care 27 de popularizare a științei) și 118 lucrări de cercetare confirmă pe deplin axioma lui Plinius cel Bătrân: „O viață este bine folosită dacă știi să te folosești și de nopțile ei”.

Pe fruntea sa de dascăl a strălucit răbdarea, din ochii lui iubirea, iar gura lui n-a exprimat decât adevărul științific și sfaturile morale. Afabilitatea, împletită cu seriozitatea, dar și cu fermitatea absolut necesare unui dascăl, au avut asupra generațiilor de studenți pe care i-a crescut și educat rolul pe care-l are o ploaie lină și caldă asupra vegetației. Acestea au fost principiile care l-au călăuzit la catedră, dar și în creșterea și educarea propriului fiu și a nepoților, care pot oricând servi drept model de educație, comportament și civilizație umană.

Încă din primii ani din învățământul secundar Iuliu Morariu se afirmă în coloanele ziarelor și revistelor din Țara Năsăudului, ținând în paralel, numeroase conferințe de popularizare a cuceririlor științifice naționale și din lume. Cum era și normal, primele sale

studii se referă la Valea Zăgrii: urme vechi ale atestării, plante și numiri de plante, instalații hidraulice țărănești etc., toate publicate în „Arhiva Someșană” condusă de Virgil Șotropa.

Cercetările sale se întind după anul 1939 și se referă, în principal, la unele specii de buruieni, plante antropofile, descrierea unor cenotaxoni etc. Printr-o temeinică analiză a asociațiilor de buruieni, ajunge să stabilească gradul de fertilitate a solului, indicând, în paralel, metode și mijloace de combatere ecologică a lor. Se ocupă, cu mult succes, de dinamica taxonilor de buruieni din jurul Bucureștiului.

Un merit deosebit îl are profesorul Iuliu Morariu în studierea stejarului brumăriu (*Quercus Pedunculiflora*), care a stat la baza înnobirii pădurilor din zonele de stepă și silvostepă. De asemenea, s-a preocupat de vegetația de pe litoralul românesc și a stațiunilor balneoclimaterice, insistând asupra necesității plantării vegetației decorative. Recomandă fixarea nisipurilor din zonele sudice ale țării cu relictul terțiar *Ephedra Distachya*, util și în producerea de efedrină, substanță foarte apreciată în medicină.

În fine, profesorul doctor docent Iuliu Morariu a făcut parte din 25 de comisii de acordare a titlului științific de doctor în biologie, fiind, în același timp, conducător de doctorat pentru numeroși cercetători sau cadre didactice universitare.

2. Domeniul floristic – este unul fructuos explorat, profesorul Iuliu Morariu afirmându-se ca unul dintre talentații taxonomiști ai României. Deosebit de valoroasă este în acest sens lucrarea „Monografia stejarilor din România”, scrisă în colaborare cu C.C. Georgescu. Cu același coautor publică, studiul „Contribuții la cunoașterea ulmilor din România”, iar cu M. Ciucă „Sistematica, răspândirea, întrebuințarea lui „*Fraxinus Ornus*”.

În calitate de colaborator al monumentalei opere FLORA RSR și apoi în calitate de membru al colectivului de redactare a acesteia, prelucrează **familiiile**: *Amarantaceae*, *Chenopodiaceae*, *Santalaceae*, *Myrtaceae*, *Onograceae*, *Primulaceae*, *Pirolaceae*, *Bigoniaceae*, *Valeriana*, *Oleacea*, precum și **genurile**: *Genista*, *Cythsanthus*, *Medicago*, *Campanula* (parțial), *Bellis*, *Eupatorium*, *Adenosyles*, *Solidago*, *Setaria*, *Digitaria*, *Stipa*, *Milium* etc.

Profesorul Iuliu Morariu, ca și ilustrul său înaintaș rodnean Florian Porcius, îmbogățește flora țării noastre cu noi unități taxonomice: *Amarantus patulus*, o raritate în arealul european, *Quercus getica*, *Amarantus dobrogensis*, *Stachis annua*, *Centaurea renana* (variantea *longisquamosa*), *Isopirum thalictorides* (*verticillata*), *Primula columnae* (variantea *senescensis*), *Dens canis* (variantea *tetramerum*), *Major a. repens* (variantea *Tricasum*) etc.

Ca **specii noi** pentru flora românească descrie: *Malva verticillata* m. *recta*, *Ulmus minor* u. *flava*, *Policorpon tetraphyllum*, *Bidens vulgatus*, *Ammania verticillata* etc.

A făcut cercetări asupra castanului comestibil, *Comandra elegans*, *Fraxinus ornus* și asupra speciilor din genul *Campanula*. În problema castanului comestibil opinează pentru continuitatea acestuia în flora europeană din perioada terțiară. Genul *Comandra*, reprezentat în flora noastră actuală de specia *elegans*, este considerat ca fiind tot de origine terțiară. Izolarea acestei specii de rudele sale din America s-a produs în era glaciară. În legătură cu *Fraxinus ornus*, remarcă răspândirea și importanța acestei specii ca o componentă termofilă a vegetației lemnoase din România, având și importanță economică.

Profesorul Iuliu Morariu a fost și un harnic etnobotanist, fiind preocupat, mai ales, de plantele ornamentale din grădinile satelor românești de pe Valea Someșului, printre care unele nu erau cunoscute până atunci. A adunat denumiri populare pentru plante din Munții Apuseni, Dobrogea, zona Bucureștilor, Țara Bârsei etc. Ca etnobotanist, colaborează la marele **Dicționar etnobotanic**, publicat sub semnătura profesorului Alexandru Borza, operă monumentală pentru cultura și civilizația românească.

În paginile „Arhivei someșene” publică articole interesante despre: **Ornamentica florală în Valea Zăgrii** (nr. 20 din 1936), **Noi numiri populare românești de plante** (nr. 23 din 1938), **Contribuțiuni la studiul unor asociații de plante** (nr. 25 din 1939). În introducerea la broșura „Noi numiri populare românești de plante”, Iuliu Morariu subliniază faptul că bogăția cunoștințelor floristice ale unui popor poate fi măsura fineței spiritului său de observație, dându-ne prețioase indicații generale asupra spiritualității și inteligenței sale.

3. Etnografie și istorie locală. Ca etnograf, profesorul Iuliu Morariu poate fi considerat un precursor pentru Țara Năsăudului, studiul său „Piuăle și piuăritul în Valea Zăgrii”, publicat în „Arhiva someșană” nr. 17/1933 fiind un material de referință pentru acest meșteșug dispărut cam repede din lumea satului românesc.

În numărul 18/1936 al revistei „Arhiva someșană” publică un articol privind „Urme în Valea Zăgrii”, comentând o serie de toponimice: Coasta lui Dan, Vârful Zgăului, Vârful Hotarelor, Purcăreți, La halauă locuri în care s-au descoperit numeroase dovezi arheologice, ceramică și monede, din perioada romană. Este primul care semnalează punctul de observație de la Zgău. Tema a fost reluată mai recent de unii arheologi clujeni.

4. Domeniul forestier. Profesorul dr. doc. Iuliu Morariu a avut colaborări la redactarea unor lucrări științifice de referință în acest domeniu: „Lexiconul tehnic românesc” și „Lexiconul forestier”. De asemenea, participă la realizarea terminologiei forestiere, pe probleme de botanică și fiziologie vegetală, evidențiindu-se printr-o claritate remarcabilă.

În ceea ce privește problema ocrotirii naturii, publică broșura „Ce ocrotim în Regiunea Brașov?”, lucrare unică în genul ei, precum și a unor numeroase articole, a susținut conferințe etc. în perioada sa brașoveană a fost ales ca membru în Consiliul județean

de ocrotire a monumentelor naturii. A fost, de asemenea, inspector onorific al Comisiei centrale de ocrotire a naturii, comisie ce funcționa sub coordonarea Academiei Române.

5. Autor de cărți didactice. Nu putem omite o altă latură foarte importantă a acestui harnic și prolific dascăl și cercetător științific, anume aceea de redactare a unor cursuri și manuale absolute necesare uzului studenților săi. Încă de pe când funcționa la Câmpulung Moldovenesc, publică, în 1950, **Cursul de fitopatologie**, iar la Brașov **Cursul de botanică** și cel de **Noțiuni de geobotanică**, acesta din urmă fiind prima lucrare românească de geobotanică generală.

În anul 1960 tipărește **Botanica generală și sistematică**, lucrare cuprinzătoare, redactată într-un stil științific clar și însoțită de multe desene și planșe. Lucrarea s-a bucurat de o foarte bună primire în rândul specialiștilor și studenților, ceea ce a impus apariția în 1965, a unei noi ediții, completate cu **Noțiuni de geobotanică**.

Profesorul dr. doc. Iuliu Morariu este autorul unui manual de **Botanică forestieră**, apărut în 1951, întreaga sa activitate științifică și publicistică identificându-se cu grijile și aspirațiile silvicultorilor din țara noastră.

A colaborat, de asemenea, la redactarea monumentalei lucrări **Flora R.S. România**, începând de la volumul al IX-lea fiind și membru în colegiul de redacție.

În paralel, i se recunoaște contribuția deosebită la realizarea de ierbare dintre care, cel al Facultății de Silvicultură din Brașov conține peste 42000 coli, cuprinzând aproape 7000 de specii de plante.

6. Colaborator la reviste și ziare. Lista revistelor și la care a colaborat distinsul profesor dr. doc. Iuliu Morariu este deosebit de lungă. Redăm mai jos doar principalele publicații:

- Revista științifică V. Adamachi – Iași
- Revista pădurilor – București
- Buletinul Grădinii Botanice și al Muzeului botanic – Cluj
- Viața forestieră – București
- Analele Academiei Române – București
- Buletinul Științific al Academiei Române (seria biologie, agricultură, geografie, geologie)
- Studii și Cercetări de biologie Academia Română (seria biologie vegetală – la care este redactor șef adjunct)
- Comunicările Academiei Române
- Natura – București
- Studii și Cercetări Științifice – Bacău

- Contribuții botanice – Cluj
- Comunicări de botanică – Societatea de științele naturii din România
- Studii și Cercetări de Ocrotire a Naturii – Suceava
- Lucrările Grădinii Botanice – București
- Buletinul Societății de Geografie – București
- Studii – București
- Lucrări Științifice – Brașov
- Buletinul Institutului Politehnic – Brașov
- Analele Institutului de cercetări și experimentație forestieră – București
- de biologie (redactor șef-adjunct) – București
- Lemnologie – Berlin
- Termeszt vilaga – Budapesta
- 100 fabre Arboretum – Berlin
- Memoriae da Sociedad – Lisabona

La toate aceste publicații științifice de prestigiu național și european, Iuliu Morariu publică multe materiale și articole în ziare locale, cum ar fi:

- Ardealul – București
- Plaiuri nășăudene – București
- Zori noi – Suceava
- România noua – Cluj
- Drum nou – Brașov
- Tribuna școlii – București
- Astra – Brașov
- Scânteia tineretului – București etc.

Pe plan internațional, profesorul zăgrean a fost colaborator consultant pentru România la redactarea operei **Flora Europaea**, cu largi colaborări din toate țările Europei, lucrare apărută la „University Press” din Cambridge (vezi scrisoarea anexată acestui material)

După cum se poate ușor observa, lista colaborărilor la reviste de specialitate și ziare este foarte largă, iar numărul studiilor, articolelor, comunicărilor trece de 200. La acestea se adaugă numeroasele conferințe susținute la sesiuni științifice, simpozioane, congrese organizate la: Cluj, Brașov, București, Brașov, Suceava, Nășăud, Câmpulung Moldovenesc, Fălticeni, Făgăraș, Vatra Dornei, Săcele, Sinaia etc.

Întrunind rarele calități ale intelectualului rasat ieșit dintr-o familie de țărani (bunul simț, omenia, altruismul, sobrietatea, blândețea, înțelepciunea și vorba sfătoasă și plină de tâlcuri), zdruncinat sufletește m familie (unicul său fiu s-a refugiat, împreună cu familia, în

Canada) Iuliu Morariu se stinge din viață la București, la 8 ianuarie 1989, lăsând m urmă un mare gol în rândurile botaniștilor români și al celor care l-au cunoscut, apreciat și stimat.

Semnatarul acestor rânduri își amintește cu emoție și profundă recunoștință de vacanțele studențești, petrecute în mirifica zonă a Zăgrii, când distinsul profesor aduna „studențimea”, peripatetizând atât pe probleme științifice, cât și pe probleme de viață sau de cultură. Neuitate vor rămâne excursiile organizate în grup în care, ca un adevărat Mecena, profesorul Iuliu Morariu dezvăluia în fața ucenicilor câte ceva din marile taine ale florei locale, pe care o cunoștea ca nimeni altul. De atunci mi-au rămas fixate m minte multe denumiri științifice latinești, cunoștințe pe care, nu de puține ori, am avut ocazia să le folosesc în activitatea mea de 40 de ani de etnograf filolog dialectolog sau etnolingvist. Pentru toate acestea îi mulțumesc și rostesc sfios, acum la mai bine de 25 de ani de la despărțire: „Sit sibi terra levis!” („Fie-ți țărâna ușoară!”).*

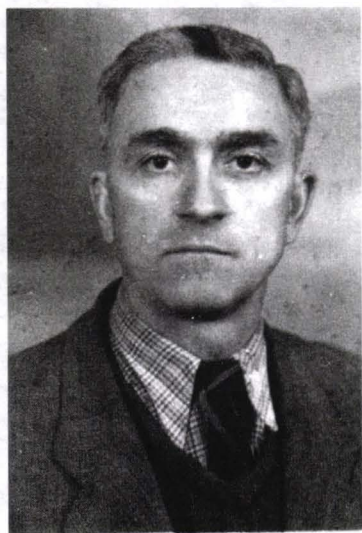

Casa părintească de la Mori

* Fotografiile au fost puse la dispoziție de familia Puica (Teofil, Floarea și George, nepoți din Zagra). Multe mulțumiri din partea autorului acestui articol.

Membru într-o comisie de atestare a învățătorilor

În perioada câmpulungeană

Doi dintre ceilalți 10 frați: Măriuța (căsătorită Clepșa) și Macedon

Pe lângă car, la Mori

Cu soția și nepoata Saveta

Săpături arheologice la Vf. Zgău

La zagra, alături de nepoți – fam. Puica

La Zagra, cu o parte din familie

În excursie la Zagra

Cu soția și nepoții (în costume populare) în grădina de la Zagra

Completare.

În anul 1970 sunt angajate de către al. Comitetului județean de îndrumare pentru cercetarea naturii Brașov. La Brașov s-a înscris în a doua sesiune a concursului: Se cercetăm din natura județului Brașov, coordonat de colaborarea lui Mircea P. și Cirohia V.

La București a apărut a doua ediție (1972) a cărții: Botanica sistematică, revizuită, editată împreună cu prof. dr. doc. T. Todor. Titlul acestei va fi în librărie.

Am colaborat la Flora R.S. România din care au apărut 12 volume, iar de la volumul IX (1964) începând sunt membru în comitetul de redacție al acestor mari opere. Mai este în proiect să apară un volum, XII, care va cuprinde completări și un index.

În prezent mai am o sarcină și a nume sunt colaborator, consultant pentru România la opera: Flora Europaea, pe care o lucrează un colectiv englez, cu largi colaborări din toate țările Europei. Din această lucrare au apărut deja volume tipărite la Cambridge, în Anglia în University Press. Eu personal colaborez la lucrare de peste un an de zile. Mai sunt în proiect să apară încă 3 volume

I. M. Prahase

Fragment de scrisoare autografă

VICARUL NĂSĂUDEAN IOAN NEMEȘ (1764-1839)

Prof. univ. dr. Ironim MARȚIAN

Este al treilea vicar foraneu episcopal al Rodnei (cu sediul la Năsăud), după Ioan Para (1786-1796) și Ioan Halmagi (1797-1802), ambii inițiatori ai luptei pentru apărarea drepturilor grănicerimii, dar și ale întregii națiuni române din Transilvania, în perioada 1790-1792.

S-a născut la Băița (Szász Banyitza/Mureș) din Comitatul Cojocna (Cluj), lângă Milașul Mare (azi în Județul Bistrița-Năsăud), în anul 1764, dintr-o familie de iobagi. Greu de presupus unde-și începe instrucția școlară, datorită zgârceniei surselor bibliografice, însă studiile liceale le urmează la Bistrița (Gimnaziul evanghelic) și Blaj, iar apoi Teologia greco-catolică din Lemberg (Liov; 1789-1792).¹ Astfel, în anul 1787 îl găsim pe Ioan Nemeș sfârșind „cum Eminentia” clasa superioară de „gramatică” (Supremae Gramatices Classis) la Gimnaziul din Blaj (a 3-a, care împreună cu prima și cea medie formau „cursul inferior”, iar următoarele două clase, de „umanități”, formau „ciclul superior” și ultimul). Aici (1784-1787-1789) îi va fi avut ca profesori pe Ignatie Darabant și Ioan Bob, ambii, succesiv, cu statut de „director regius”, pe Petru Maior (mai puțin), Vasile Filothei, Ioachim Pop și alții, cu care își va îngemăna eforturile întru emanciparea românilor transilvăneni.²

Prin desființarea seminariilor diecezane și arhiediecezane (1783-1784) și instituirea în locul lor a seminariilor generale, situație durând până la 2 iulie 1790, studiul Teologiei de la Blaj urma să fie transferat la Cluj, anterior se stabilise Alba Iulia. Drept urmare, Ioan Nemeș pleacă la Lemberg (Liov), unde se transferase și Colegiul „S-ta Barbara” din Viena (la 1 mai 1784) și unde erau destui „alumni” (< lat. *alumnus*, -i = cel hrănit, adoptiv, școlar, *n.n.*) români, îndeosebi după anul 1787; din 1785, Samuil Vulcan fusese aici prefect de studii, chiar vicerector, până în anul 1792 al lichidării.³

Revine pentru puțin timp ca profesor la gimnaziul din Blaj, apoi devine capelan castrens (preot de oaste, militar) al Regimentului II de graniță năsăudean. Participă la războaiele austriece contra Franței în perioada 1793-1801, încheiate cu Pacea de la Lunéville din 9 februarie 1801, însoțind cele trei batalioane ale regimentului. În acest an, ofițerii, auditorul (ofițer cu pregătire juridică, judecător) și capelanul castrens primiseră dreptul la servitori-ordonanțe, provenind dintre militarii cu invalidități. La 8 noiembrie 1797, capelanul militar Ioan Nemeș și căpitanul Petru Meheși ai

Regimentului II de graniță adresează din Tirol un apel episcopului unit de Oradea, Igantie Darabant (1788-1805), unul dintre principalii sprijinitori ai „Supplexului”, ca, profitând de meritele românilor dobândite pe câmpul de luptă, răsplătite de generali prin elogi aduse în „ordine de zi” și când „toată Europa îi pleacă spre răsuflare”, să se acționeze la Curtea din Viena și „pentru răsuflarea neamului nostru”, în virtutea „purtării românilor în herțuri și în credința către împărat”.⁴

De remarcat că Petru Meheși era frate cu Iosif Meheși, consilier la Cancelaria Aulică din Viena, care a avut un rol esențial în redactarea faimosului „Supplex Libellus Valachorum” (1791), amintitul apel fiind adresat „în numele tuturor românilor tisturi (ofițeri; < magh. *tiszt* = ofițer, *n.n.*) și de rând militari”, dovedind că „starea militară”, semnatară a „Supplexului”, se menținea mai departe „în primele rânduri ale luptei pentru emancipare națională”.⁵

Întors de pe front, ocupă funcțiile de cancelist episcopal la Blaj și de capelan la Cluj, este chiar primul preot al Parohiei gr.-cat. a Clujului înființată în anul 1800,⁶ iar din 1802 ajunge administrator vicarial până în vara anului 1808, în paralel fiind și capelan al Regimentului II de graniță, apoi vicar foraneu episcopal al Rodnei și paroh al Năsăudului până în anul 1834, când avansează canonic scolastic al Capitulului catedral din Blaj (a fost și director al gimnaziului, unde George Barițiu era profesor de Fizică); în anul 1835 va fi amintit în fruntea Decanatului Cojocnei (cu Arhidiaconatele Cluj, Aghireș, Fărăgău, Cătina, Morlaca, Sânmărtin, Mărgău și Palatca), al V-lea din cele XI în care era împărțită Dieceza de Alba Iulia și Făgăraș (cu sediul la Blaj).⁷ Citând „Șematismul Clerului diecezan al Făgărașului”, (Schematismus v. Cleri graeci ritus catholicorum dioeceseus Fogarasiensis in Transilvaniae) Blaj 1835, canonicul Dr. Victor Bojor afirmă că Ioan Nemeș fusese decorat cu „Crucea de argint pentru merite pii” (evlavioase, *n.n.*).⁸

Ca vicar episcopal foraneu al Rodnei (Năsăud), Ioan Nemeș a colaborat îndeaproape cu episcopul său, Ioan Bob (1782-1830), dârzul luptător petiționar pentru drepturile românilor și ale clerului unit. În primul rând, s-a îngrijit de pregătirea corespunzătoare a preoților din subordine, în sensul că din rândul absolvenților Institutului Militar se recrutau candidați la preoție, care erau trimiși la Blaj și, în urma câtorva cunoștințe teologice asimilate, se hirotoneau și deveneau preoți, ceea ce nu era „chiar potrivit și compatibil cu chemarea unui păstor sufleteș”. Din acest motiv, Ioan Nemeș propune episcopului să intervină pe lângă Comandamentul General de la Sibiu ca 12 tineri de la Școala Normală („norma”) din Năsăud să studieze la Gimnaziul din Blaj și apoi să urmeze Seminarul Teologic pentru a deveni preoți. În urma intervenției

sale din 22 octombrie 1808, împăratul emite Rescriptul Nr. 89/11 ianuarie 1808 (al Comandamentului General, Nr. 111/31 iunie), astfel că în toamna anului 1810 sunt trimiși, de la Năsăud la Blaj, 12 absolvenți ai „normei”, dar au fost primiți tot în clasa a III-a, căci la Năsăud nu se făcea suficient lb. latină. Au absolvit gimnaziul și seminarul doar 4 dintre ei: Ioan Marian (succesorul lui Ioan Nemeș), Grigore Pop (preot în Rebrîșoara), Ciril Dunca (preot în Gledin) și Ioan Habic (din Mocod, cleric decedat în București).⁹ Totuși, mai este amintit preotul Iacob Măierean (1790-1847) din Nepos, care a fost ales și trimis de localitatea natală ca și candidat de preoție la Blaj, tot în 1810, consacrat în anul 1812, apoi va fi preot până în anul 1847.¹⁰ Tot vicarul Ioan Nemeș cere Comandamentului Regimentului II de graniță să trimită la Viena încă 12 absolvenți întru a urma școli de meserii, dintre aceștia doar 2 au învățat lăcătușeria (Grigore Istrate și Dumitru Ordace), iar ceilalți n-au făcut „nici o ispravă”.¹¹

A militat, apoi, pentru ridicarea calificării învățătorilor de la „normă”, de la școlile „triviale” și „canoanele naționale”. La stăruințele învățătorului Ioan Marian (din 1821 catehet, iar din 1824 învățător la „normă”), ale directorului Nistor (Ernest) Istrate (1807-1834) și vicarului Ioan Nemeș, Consiliului Aulic de Război de la Viena dispune, în anul 1827, să fie selectați absolvenți ai acestei școli pentru a audia cursuri pedagogice de calificare superioară pentru învățători. Astfel, trei tineri, Pantelimon Domide (din Rodna), Petru Luchi (din Nepos) și Vasile Mureșan (din Mocod), au urmat un asemenea curs la Kezdi-Vásárhely (Cristurul Secuiesc), în perioada 1827-1829, pe cheltuiala statului (3 florini/lună); chiar și Ioan Marian a urmat la Lemberg (Liov) un curs pedagogic în anul 1830.¹²

Aceeași grijă o poartă și preoților din parohiile vicariatului: „Așijderea poruncește Ex. sa (episcopul) precum prin făcători de bine (doantori) sau din banii bisericii se poate să-și cumpere pe seama bisericii cărți, Penticostar¹³ mai bogat, care acum a ieșit, Triod,¹⁴ că acuși se vor găta; și fiindcă aceste anevoie se tipăresc, ar rămâne bisericile fără de cărți” (Circulara vicarială din 19 iulie 1808).¹⁵

Cum este cunoscut, în anul 1817, împăratul Francisc I (1792-1804-1806-1835) și soția sa, Carolina, vizitează Năsăudul, anume Biserica greco-catolică și Institutul Militar; în amintirea acestei vizite și a primirii omagiale ce li s-a făcut, în anul 1819 împăratul dăruiește două icoane cu chipurile înalților demnitari, care s-au așezat în acel institut la 22 iunie, după sfințirea lor în biserică de către vicar. Cuvântul festiv rostit de Ioan Nemeș cu această ocazie a fost urmat de propunerea sa ca numita dată să fie marcată anual printr-o „serbare școlară națională”, cu participarea întregului cler din vicariat, a reprezentanților celor 44 localități grănicerești și ofițerilor regimentului, a

localnicilor, acțiunea desfășurându-se până în anul 1835, ca semn de fidelitate față de Casa domnitoare. Școala Normală și Institutul Militar au fost vizitate și de episcopul Ioan Bob în timpul păstoririi sale.¹⁶

În ciuda nesatisfacerii obiectivelor preconizate în anii 1790-1792, episcopul unit Ioan Bob continuă acțiunile petiționare pentru asigurarea unui „cler cultivat”, cu o existență materială corespunzătoare, cel puțin decentă, spre a-și îndeplini misiunea sa fundamentală, de educare și ridicare morală a poporului, de îmbunătățire a situației lui culturale, căci era principalul contribuabil al sarcinilor publice.

De fapt, dotarea clerului unit i-a preocupat pe episcopi începând cu Inochentie Micu-Klein (1729-1732-1751), care invoca prima Diplomă Leopoldină (16 februarie 1699) și a doua Diplomă Leopoldină (19 martie 1701), aceasta din urmă în 15 puncte, unde, la punctul trei, se prevedeau drepturi politice „nu numai pentru preoții uniți, ci și pentru mireni și țărani, cari vor avea să fie priviți ca adevărați fii ai patriei, nu numai ca tolerați, cum au fost până atunci”.¹⁷ O serie de decrete imperiale ale Mariei Tereza (1740-1748-1780), cum sunt cele din 9 septembrie 1743, 15 aprilie 1746, 18 iunie 1747, 28 septembrie 1748, 15 iunie 1759, a prevăzut ca preoților uniți să li se acorde *porțiuni canonice* (ecleji) sau *capeții* (un quantum de cereale de la credincioșii proprii și loc de biserică și casă parohială), prin amintitul decret din 9 septembrie 1743 stabilindu-se și *ștola*, adică taxa ce o pot încasa preoții de la credincioși pentru Botez, Cununie, la Bobotează și Paști, pentru Învmormântare etc. Mai mult, episcopul Ioan Bob solicita într-o petiție adresată Dietei ca dijele credincioșilor gr.-cat. să fie asigurate pe seama preoților, iar numărul lor să fie stabilit în conformitate cu necesitățile reale, adică la 100 de familii unite să revină un preot, un capelan și un cantor. Printr-o rezoluție gubernială din anul 1804, realizează ca preoții să fie scutiți de contribuție pentru „porțiunile canonice”, iar în 1808, de toate sarcinile comunale. La cererea episcopului și a vicarului Ioan Nemeș, obține dreptul la „porțiuni canonice” (se mai numeau „plata patrafirului”) și pentru clerul din regimentele grănicerești.¹⁸

Pământurile atribuite bisericii, scutite de dare, în Regimentul II de graniță năsăudean s-au fixat la 10 iugăre cadastrale pentru terenurile arabile și la 5 iugăre cadastrale pentru fânețe, dar constituirea lor a fost anevoioasă; s-au folosit pământurile comunale, sesiile vacante revenite erariului militar în urma deceselor fără moștenitori sau a emigrării unor grăniceri, în sfârșit, prin cumpărarea cu bani din casa regimentului, la 3 florini iugărul.¹⁹ Ioan Nemeș, „disciplinat și cutezător”, a reușit să câștige „porțiuni canonice” pentru preoții din vicariat, o „sesiune capelanară” din lăsamântul fără urmași al locuitorului Ioan Miron din Năsăud, a determinat o

remunerație de 150 florini pentru catehetul „normei”, a stăruit pentru construcția de biserici și case parohiale, a reconstruit casa vicarială distrusă într-un incendiu din anul 1811.²⁰ Pune apoi în aplicare hotărârea episcopului din 27 mai 1801 „ca țințirurile să fie spre folosul preoților slujitori, care sunt datori a da iarbă și iară fân la vicarăș sau protopop când umblă la vizitație” (Circulara din 19 iulie 1808), în anul următor reamintindu-se „că tot ce-i în țințirim hasnă este a preoților slujitori” (Circulara din 7 februarie 1809).

Se cunoaște din literatura de specialitate²¹ că pe teritoriul Regimentului II de graniță nășăudean a funcționat, în afară de tribunalul regimentar, și justiția ecleziastică, sub denumirea de „Ratione personae”, care judeca preoții în majoritatea cazurilor de abateri, iar pe mireni doar în probleme legate de o „taină” a bisericii (cum este căsătoria). Exista o contradicție între autoritățile militare și cele ecleziastice, dar în condițiile în care primele au restrâns la minimum competența ecleziastică, supunând și pe preoți jurisdicției militare, vicarul Ioan Nemeș a reușit să extindă competența justiției ecleziastice,²² aceasta judecând clerul în chestiuni religioase și disciplinare, penale și familiale, prin viitorul „For vicarial” ca primă instanță, justiției militare rămânându-i competența numai în cauze „economice și civile” (privitoare la bunuri, posesia și folosința lor, contractele legate de ele etc.). Dar și clerul avea, în schimb, datoria să educe grănicerimea în spiritul disciplinei militare, spre a se preveni dezertările, în primul rând, fie individuale, fie cu întreaga familie. Dezertarea, cea mai gravă dintre infracțiuni, era pedepsită cu moartea și confiscarea averii (a sesiilor), dar dacă vinovații se întorceau, li se ierta pedeapsa. O circulară vicarilă a lui Ioan Nemeș din 25 iunie 1805 se referea la amnistia acordată de împăratul Francisc I în acel an: „Socotind aceasta preainălțatul împărat, ca un preabun al nostru părinte, măcar că după legi călcătorii de jurământ sunt vinovați morții, din inimă le iartă pedeapsa aceasta de moarte și tot felul de pedepse (...), scapă și de pedeapsa cea lumească neamul, femeia și pruncii lui, de pedeapsa care s-a hotărât, ca să li se ia moșia și să fie de ocară la cei mai slabi (...), dacă se întorc cu părerea de rău (adicăte pardon, *n.n.*). Pentru aceasta veți scrie această poruncă în protocol frumos, ca să o puteți ceti mai deseori (...). Faceți dară, frățiiilor, cum veți putea mai mare sânguință, ca să nu ne bage nouă vină la preoți”. Același îndemn este repetat în alte circulare vicariale: 19 iulie 1808 – „Se poruncește ca adeseori să faceți învățătură despre jurământ și (...) e păcat mare este călcarea lui”; 24 septembrie 1808 – „Cele care le propovăduiesc eu la norod pe sate și ce vă învăț pe frățile voastre în săboară procitiți-le la norod, mai vârtos despre ținerea jurământului”; cea din 3 februarie 1809 etc. Plină de învățăminte este, de asemenea, recomandarea

adresată preoților întru îndeplinirea menirii lor față de credincioși, inserată tot în Circulara din 24 septembrie 1808: „(...) Cu îndoită râvnă să vă străduiți norodul încredințat cu bună pildă și cu neîncetată învățătură și duhovnicească dojană în biserici și pe afară a-l învăța legea și năravurile cele bune, să fie strădalnic, lucrătoriu, ascultătoriu, stâmpărat, credincios. Căci dacă vor fi așa (enoriași), vor avea blagoslovenie de la Dumnezeu și milă de la împărăție”.

Pe linie administrativ-juridică, vicarul episcopal foraneu al Rodnei, Ioan Nemeș, a condus vicariatul prin „soborul mic” sau „soborul vicarial” sub președinția sa, ajutat de asesorii (cei mai capabili dintre preoți) și jurații (ulterior au fost nominalizați un „apărător al căsătoriei și fisc” și un „notar”) scaunului vicarial, care se ținea ori de câte ori era necesar (sau când episcopul se afla în vizitație canonică) și, de regulă, la sediul vicariatului (Năsăud), dar și în alte parohii. Dacă se convocau toți preoții din parohii era „deplin”, iar când participau numai asesorii și jurații se numea „nedeplin”. Într-un fel, se perpetua, în cu totul alte condiții, situația dinaintea militarizării, cu instanțe proprii ale comunităților locale, bune cunoscătoare ale obiceiurilor populației. Instituția aceasta datează din secolul XVII și este de sorginte latină (Synodus Arhidiaconalis). O colaborare între vicariat și Comandamentul Regimentului II de graniță năsăudean a existat, însă nu întotdeauna cordială, recunoscută fiind exigența vicarului. Este cunoscută cearta dintre vicar și un căpitan al regimentului, care a atras asupra lui Ioan Nemeș arestul la domiciliu timp de o lună, pedeapsă episcopală, iar asupra ofițerului, arestul la închisoarea regimentului (condusă de gardianul denumit „profos”, *Regiminis profos* = cârmuitorul desfrânaților) și mutarea lui disciplinară. Preoții care lipseau de la „soborul vicarial” erau pedepsiți cu o amendă de 6 florin („gloaba” < sl. *globa*), absența considerată fiind un delict.²³

Atribuțiile „soborului mic” sunt, de asemenea, cunoscute:²⁴ alegerea delegației pentru „soborul mare” (diecezan sau episcopesc, forul suprem bisericesc), alegerea asesorialor și a juraților Forului vicarial, alegerea vicarului și trimiterea rezultatului întru aprobare episcopului, aplicarea unor pedepse atât preoților, cât și credincioșilor (dojana în public, oprirea de la exercitarea preoției, în bani – „birșagul”, dar nu mai mult de 24 florini (< magh. *birságol* = a amenda), cu arest sau închisoare și altele), rezolva cauze administrative bisericești din vicariat (publicarea canoanelor din partea „soborului mare”, conscrierea preoților, constatarea calificării și a hirotonirii preoților, examinarea și instruirea lor. Să amintim aici „pedeapsa” dată de vicarul Ioan Nemeș preotului Ioan Pop din Monor, care, deși a fost „pofțit” de cpt. Ludvig Clococeanu al Companiei I să catehizeze la „școala trivială”, a răspuns că nu face „catehizație” din motivul că nu este

plătit și, pentru că în numita școală învățau copii din toate satele Regimentului II de graniță, cerea să întreprindă acțiunea fiecare preot din acele sate cu școlarii lui, fapt care a fost adus inițial la cunoștința comandantului regimentului (în acel moment col. Hermany de Heldenberg, 1832-1835; în timpul comandei sale, Năsăudul devenise „opid” la 1832, cu dreptul de a ține două târguri – iarmaroace, în 27 mai și 15 octombrie, și fusese vizitat de arhiducele Ferdinand d’Este în toamna anului 1834). Din acel motiv, la 17 noiembrie 1834, a fost „canonit” cu o călătorie la „scaunul vicăreșesc”, unde, pe lângă o „scurtă dojană”, i s-a amintit și hotărârea „înaltă” potrivit căreia „preotul nesilitor în catehizație și în învățarea tineretului să se lipsească de preoție!”, cu atât mai mult cu cât „datoriile preotului sunt numai două, adică împărțirea Sf. Sacramente (Taine) și învățarea poporului”. Se face cunoscut preoților cu acest prilej că acela „de vină aflat, mai aspru se va canonii”. Se pare că aceasta este ultima circulară a vicarului Ioan Nemeș, din 19 noiembrie 1834 (Nr. 29), și prima care poartă număr de evidență. Stilul în care a fost scrisă (însă nesemnat), dar mai ales încheierea cu obișnuitele amenințări la adresa preoților în caz de „neascultare” sunt cu siguranță ale lui, căci Ioan Marian devine vicar foraneu episcopal al Rodnei (Năsăud) prin Decretul Gubernial din 23 decembrie 1834 și Rescriptul episcopului Ioan Lemeni dat în Cluj, Nr. 24/16 ianuarie 1835.²⁵ De fapt, vicarul era vestit prin pedepsele aplicate preoților pentru abateri: cearta (mustrare orală), amenda (gloaba) sau arestul vreme mai puțin sau mai mult îndelungată, cum au fost cazurile de abateri ale preoților din Rebrișoara și Zagra. Ca revers, se constituiau plângerile fie ale preoților către „soborul vicarial” împotriva atitudinilor unor comandanți de stațiuni, precum cea înaintată de preotul din Poienile Zăgrii în anul 1810, fie ale „poporenilor” împotriva unor preoți care pretindeau mai mult de la ei decât prevederile „ștolare”, ceea ce a determinat Circulara din 8 august 1827, în care vicarul Ioan Nemeș accentua „că nimene să nu ia mai mult decât stă în ștolă și care va lua mai mult nu numai că va întoarce îndărăt, ci se va și canonii”. Alte mijloace de a conduce vicariatul între „sobaorele mici” au fost circularele și „vizitațiunile” vicariale.

În general, circularele vicariale aveau menirea de a îndemna preoții și credincioșii la o viață moral-spirituală corespunzătoare cerințelor societății năsăudene de atunci, în conformitate cu statutul militar și din perspectiva credinței în fața lui Dumnezeu și a superiorilor în cele pământești, toate având drept scop îndeplinirea obligațiilor și păstrarea ordinei în regimentul de graniță. Preoților li se impunea ca toate circularele să fie transcrise în protocoalele bisericești; erau insistent solicitați să aibă o bună comportare, să efectueze catehizații, să educe tineretul în spiritul necomiterii de

furturi, să evite petrecerile de noapte, interzicerea jocurilor în zilele de mari sărbători religioase și limitarea lor într-un anumit orar în alte sărbători, oprirea lucrului în zilele de sărbătoare stabilite de biserică. Cuprindeau deseori date despre modul cum se întemeiază o căsătorie în regiment. Cazurile de imoralitate trebuiau să fie aduse la cunoștința comandanților de companie, iar preoții să le comunice la vicariat. În scopul descoperirii infractorilor (dezertori, privind bunurile etc.), se cerea să fie denunțați. Nu rareori se întâlnesc în circulare îndemnuri de a sprijini pe cei calamitați, apoi cele legate de buna gospodărire a satelor, ajutorarea familiilor ale căror „capi” luptau pe front și altele. Câteva exemplificări sunt elocvente.

În primul rând, de o mare importanță sunt Circularele din 21 ianuarie și 20 martie 1834. Ele vin să lumineze mințile românești nășăudene, după secole de obscurantism pravoslavnic, care a dominat în Țările Române. Privind „purtarea protocoalelor”, acestea se vor face în conformitate cu instrucțiunile din *formularele* venite de la „preasfințitul scaun arhieresc” (episcop). În Circulara din 21 ianuarie 1834 se precizează: „*De la prima Ianuarie încoace, protocoalele să se scrie cu litere sau slove latinești adecă vechi românești nu cu acestea sârbești*, că puțini sunt care nu știu, și care nu știu pot, în tot satul, afla scriitori”. Solicitarea este reiterată în Circulara din 20 martie 1834: „*Înalta orânduială, că de aici înainte protocolale să se scrie cu slove vechi românești, a noastre strămoșești, care se zic latinești*, ba și toate scrisorile de ceva deregătorie, o ați auzit și o știți. Așadară *de la prima Mai* tot ce veți scrie încoace sau la Blaj să fie așa scris, cum e porunca. Străduiți-vă dară a vă deprinde întru acelea litere, că tocma de veți scrie cu greșală nu face nimic, că începutul e cam cu greu. (...) Și cantorii trebuie să învețe așa a scrie, ca să poată ajuta pe preoți. Ba unde nu știu preoții scrie, să poarte ei protocolul și popa să-și scrie numai numele cu a sa însuși mână”.²⁶ Eram la începuturile adevăratei limbi românești..., descătușată de grafia cirilică; de slavonă însă ne descătușase Reforma din secolul XVI. Într-o circulară datând din 24 aprilie 1814 a vicarului episcopal foraneu Ioan Nemeș se indica feților și cântăreților bisericești „să nu-și părăsească portul obișnuit”, constând din „suman negru și lung ca al militarilor grănițeri și ceva mai scurt ca al preotului; cămașa scurtă și băgată în cioareci, părul dinainte rătunzit și pieptănat, dinapoi mai lung; pieptul închis și la grumazi năframă neagră. Acesta este portul grănițeresc. Muierile să nu-și schimbe și schimonosească portul românesc, ci să-și facă ele zadiile și pânzeturile (catrințele)”.²⁷

O atenție sporită va acorda școlii, educării tinerilor. Potrivit Rescriptului Consiliului Aulic de Război Nr. 2154/27 iunie 1827, în fiecare regiment avea să funcționeze o *Comisiune școlară*, care să îndrume și să coordoneze activitatea

învățământului, alcătuită dintr-un ofițer al Statului Major, vicarul și învățătorul local. Astfel, în conformitate cu Ordinul Nr. 1934/17 august 1827 al Comandamentului general de la Sibiu, este aprobată propunerea Regimentului II de graniță năsăudean în următoarea alcătuire: mr. Rudolf Luxetich, viitorul comandant al regimentului (1838-1844), vicarul foraneu episcopal al Rodnei și parohul Năsăudului, Ioan Nemeș, și directorul „normei”, Nistor (Ernest) Istrate (1807-1834). De activitatea acestei prime comisii de învățământ regimentare se leagă înființarea *școlilor populare naționale* (National-Gemeinde-Schulen) în toate cele 44 localități grănicerești în perioada 1826-1830, cu instrucția în limba română, obligatorie pentru copiii de vârstă 7-12 ani și apoi încă 3 ani sub forma de „cursuri de repetiție” (pentru tineretul între 12 și 15 ani), în Duminici și sărbători. Erau susținute pentru început din contribuțiile comunelor grănicerești. În aceste școli copiii învățau cititul și scrisul în limba română, calculul și religia. Cum am văzut, catehizarea tinerilor se număra printre atribuțiile permanente ale preotului, aceasta rezultând încă din Circulara vicarială din noiembrie 1815: „Nice o sărbătoare și Duminică să nu rămâie fără de *catehizație*; care va lăsa aceasta, greu se va canoni, că de nu vor învăța pruncii de mici cu ce sunt datori lui Dumnezeu, Împăratului și celor mai mari, către părinți și către sine tot în răutăți vor rămânea și dacă nu vin pruncii, trebuie arătat la tisturi și vicariat”. Circulara din 26 ianuarie 1832 prevedea: „Preoții care nu-s dascăli să meargă în toată Vinerea la prunci să-i întrebe și să-i îndemne la învățătură”. Școlile populare naționale au constituit cea mai frecventată categorie de școli, în consecință au reprezentat sursa, baza culturalizării populației regimentului. Din aceste școli, copiii capabili puteau trece în „școlile triviale” sau „normă”, școli erariale (de stat) care înlesneau pătrunderea în „școli superioare”. Vom reaminti acum că la Năsăud funcționa „norma” (Normal-Hauptschule) din anul 1770, „triviala” (Trivial-Schulen) din 1764, alte două în Maieru și Monor, iar din 1786, cele de la Zagra și Prundul Bârgăului; în anul 1816, cea din Maieru este mutată la Sângeorz-Băi, iar în 1837, cea din Năsăud la Telciu, mai departe limba română fiind înlocuită cu limba germană. În 1784 se deschisese „Institutul Militar” (Militär-Erziehungs- und Erziehungsanstalt), apoi, în 1826, „Școala de fete”, tot de limbă germană, pentru fiicele grănicerilor și ale ofițerilor. „Norma” (latino-germană) avusese la început două clase, din 1784, trei, iar din 1824, patru clase.

Deosebit de frecvente în circularele vicarului Ioan Nemeș sunt problemele legate de întemeierea familiilor în Regimentul II de graniță năsăudean. Dacă regimentul și-a rezervat dreptul de împuternicire asupra viitoarelor familii, prin autorizațiile de căsătorie numite „slobozenii” sau „permisi” regimentare, privind bunurile posedate și

împărțirea lor, domiciliul și numele căsătoriților, numărul de persoane pe sesiile tinerilor etc., vicariatului, prin preoții localităților, îi revenea sarcina de a elibera așa-numitele „țidule de cununie”, adevărate acte de căsătorie. O căsătorie nu era posibilă fără „vestirile prealabile”, de trei ori Duminica sau în sărbătorile „legale” (joia și vinerea erau „sărbători băbești” nelegate de „maica biserică” și „împăratul nostru”). Circulara din 13 iulie 1804 întărește deplin antecedentele unei căsătorii: „Să nu îndrăznească nici un preot a cununa fără de poruncitele trei strigări (...) în trei Duminici sau trei sărbători legate, numai după Sf. Liturghie. Popa mirelui dă mirelui, popa miresii la mireasă țidulă. Amândouă aceste țidule le aduce mirele (...) aicea la mine la Năsăud. Țidula mirelui rămâne la mine iară pe țidula miresii scriu eu slobozenia ce merge iarăși în mâna preotului cununătoriu. (...) Țidula care o dau preoții la miretei trebuie așa să fie făcută: Eu mărturisesc în cunoștința sufletului meu că (!) cutare știe Tatăl Nostru, Credeul, Născătoarea, Poruncile (cele zece Porunci – Decalogul), Șapte taine (cele șapte Sf. Taine sau Sacramente: Botezul, Mirul, Euharistia, Pocăința și Reconcilierea, Maslul, Preoția, Căsătoria) și cele Patru de lipsă (virtuți morale: prudența, dreptatea, tăria și cumpătarea) ca fieștecă creștin cuminte, și nu este nici o împiedecare canonică. Pre această țidulă scriu eu aceste cuvinte: Dacă s-au plinit 3 strigări și nu este nici o împiedecare, de au slobozenie de la cinstitul regiment, se pot cununa. Până (nu) vede aceste cuvinte niciodată să nu cunune. Când mere mirele după mireasă, atunci să ducă și țidula de la popa său (...) și popa miresii până nu va avea țidulă de la popa mirelui să nu îndrăznească a cununa (...)”. În acele „țidule de cununie” erau înscrise numele, porecla, vârsta, starea socială a cununaților – „cătane-s sau jeleri și văduvi-s au holtei despre amândouă părțile”, data când s-a luat consimțământul „mireteilor” și cele trei zile în care au avut loc „vestirile prealabile”, o altă condiție indispensabilă fiind spovedirea tinerilor. Începând cu anul 1809, din înalte porunci ale împăratului, guvernului și episcopului (13 iunie), cei care urmau să se căsătorească era necesar să fie vaccinați („oltuiți cu vărsat”), iar din 22 octombrie, în toți anii, să fie „însemnați” cununații, botezații, morții și „oltuiții” (< magh. *olt* = a stinge, a potoli, a vaccina) în protocoalele bisericești întocmite după formulare trimise de la episcopie și înaintate vicarului (Circulara din 9 septembrie 1809). Este un început de înghebare în vicariat a *matricolelor parohiale*, cele ale Bisericii gr.-cat. din Năsăud fiind inițiate astfel: „Cartea născuților, 1808-1858” și „Protocolul morților, 1811-1870”, prin urmare în anii 1808 și, respectiv, 1811.

Grija față de familie și sănătatea ei este transmisă de către vicarul Ioan Nemeș din partea episcopului Ioan Bob sub forma unor întrebări la care trebuiau să răspundă

curatorii și bătrânii satului: există cununii oficiate de alți preoți decât ai tinerilor? sunt căsătoriți „în spița a 5-a și a 6-a de sânge” sau „de cuscrie”, de la cine și în ce au primit „blagoslovenie”? sunt luați în căsătorie bărbatul și femeia și trăiesc perechile dintâi și „cine i-au slobozit”? sunt bărbați sau femei care nu au perechea în viață și „trăiesc despărțiți”, „de câtă vreme” și „cine i-au despărțit”? (Circulara din 25 februarie 1810). Mai departe, „femeile care vreau să moșească, trebuie să se învețe a ști boteza în vreme de lipsă (dacă lipsește preotul), altminterea nu li se sloboade a moși” (Circulara din 21 noiembrie 1807), (...) femeile târoase (în sensul de gravide) care nu se spovedesc și cuminecă (dacă sunt) aproape de naștere până (pot) încă merge la biserică, fiind și al lor și al pruncilor suflet în primejdie, nu veți merge să le sloboziți casa. Aceasta arată împietrirea inimii”, „nici un preot să nu îndrăznească a boteza acasă, ci la biserică (...)”, unde „trebuie să fie loc de botezat”, „(...) apoi botejuni dacă vreau a face, măcar este cheltuială fără folos, le pot face când vreau, la o lună-două și mai târziu și încă și mai bine după 40 de zile când îi slobodă maica pruncului (perioada de lăuzie)” (Circulara din 21 noiembrie 1812); „Poruncă împărătească este că morții să se încue, să nu se ducă descoperiți la groapă sau să se sărute de la (neamuri) și să nu se îngroape în țințirimuri cari îs lângă biserici (...)”, ci „să vestiți la norod ca să ceară loc bun de țințirim afară din sat”, nici un preot să nu îndrăznească a băga mortul în biserică (...) să-l prohodească (...), pentru care supt grea pedeapsă” se va canoni (Circulara din 19 iulie 1808).

Alte circulare prevăd ca preoții din vicariat să aducă rugăciuni de ziua suveranului, la 21 ianuarie, „pentru îndelungă viață, fericirea și sănătatea Înălțatului împărat, căci numai așa vom fi și noi fericiți și fără mâhnire și întru liniștea lui vom avea și noi viață lină și fără gâlceavă” (Circulara din 3 februarie 1809), încă și „rugăciuni de obște pentru norocirea armelor Înălțatului împărat”, „pentru sporul ostașilor și întărire în războiu”, „de mulțămărită către Dumnezeu cel ce a dat putere oastei noastre (...) împotriva Frâncilor (Circulara din 25 mai 1809), apoi „rugăciune ca să se milostivească a ne apăra și de aici înainte de ciumă, de război și de foamete, care ne împresoară, ca să ne blagoslovească Dumnezeu țarinele” (Circulara din 12 mai 1814). Spre exemplu, foametea din anii 1814-1816 a determinat lipsa de cereale și o scumpete fără precedent, astfel că „aproape o treime din locuitorii Ardealului a emigrat la Bucovina și Moldova”, iar „grănicerii rămași acasă au căpătat ajutoare în cereale însă insuficiente, încât au fost nevoiți să taie, zdrobească și macine tulei de cucuruz și tot felul de pomi spre a se nutri. De aceea au și murit mulți”.²⁸

În două circulare din prima jumătate a anului 1817, vicarul Ioan Nemeș anunță că împăratul a trimis bani pentru semințe, îndemnând la lucru pe cei „în stare să ajute și pe cei lipsiți cu plugul, ca pe toamnă să poată avea bucate”, iar în cealaltă circulară cere din partea fiecărui preot să-l informeze: „a) câte numărușuri (numere de casă, de uși, *n.n.*) sunt în satul lui; b) câte familii; c) câte suflete bărbătești și femeiești de grăniceri; d) câte suflete de jeleri;²⁹ e) câți țigani;³⁰ f) câți au emigrat de la 1 iulie 1816 până la 1 iulie 1817; g) câți au murit de foame în acest an, ca astfel să se poată vedea sporul sau descreșterea din **1811**, când încă s-a făcut numărătorea, și până la 1817. Această a doua circulară este importantă sub aspect demografic în primul rând, situațiile statistice ale comunelor-stațiuni grănicerești înlesnind înregistrarea comuniunilor de casă, în cadrul cărora trăiau una sau mai multe familii în indiviziune, în conscripții cu auxiliarul lor recensământurile și în cărțile funciare, limitarea caselor grănicerești de cele în care erau cuprinși negrâncieri, cu atât mai mult cu cât era perioada de restrângere a caselor izolate la vetrele satelor de unde a plecat „roirea”, sau gruparea celor mai numeroase într-o altă așezare compactă, nu în ultimul rând sub aspectul sistematizării localităților. Este o latură pozitivă a colaborării dintre administrația militară și cea bisericească, reprezentată local prin preot și ajutoarele acestuia, feții (crâșnicii), cantorii și curatorii bisericești; a colaborării clerului la popularizarea ordinelor importante din partea Comandamentului Regimentului II de graniță și la determinarea, prin convingere, a enoriașilor întru executarea lor.

Numeroase circulare cheamă „poporenii” să contribuie cu ajutoare către cei săraci sau destinate celor năpăstuiți de calamități, motivându-se astfel, de exemplu, în Circulara din 3 mai 1912: „Aduceți-vă aminte, iubiților, fiindcă goli am venit în lume, goli ne vom și duce. Din toate câte avem n-om duce nemica cu noi (...). Ce dăm aici aceea găsim acolo înmulțit, ba netrecut și vecinic. Așadară, să ne străduim în tot chipul a da la cei amărâți, nenorociți și săraci”.

De importanță istorică este Circulara din 15 septembrie 1813. Cum se cunoaște,³¹ la 5 iunie 1817, este inițiată construcția drumului de pe Valea Bârgăului spre Moldova, pe vechiul drum „durat de primele colonii romane”, la 31 iulie 1783 fiind aprobat de către Guvern, cu unele modificări, proiectul lucrării și devizul de cheltuieli, prin urmare în preajma militarizării Văii Bârgăului. Datorită interesului manifestat de împăratul Iosif II (1780-1790) față de construcția acestei căi de comunicație cu Bucovina, prin Pasul Tihuța (Bârgău, 1227 m), i s-a spus „Calea Iosefiană”, iar pentru că a fost finalizată în anul 1814, s-a numit „Șoseaua Francisc I”, împărat care „pentru binele țării” a hotărât să întemeieze un sat, o localitate între

Mureșenii Bârgăului și Priporul³² Candrii, sub numele de Piatra Fântânele, cu „50 de gazde”. Făcându-se ecoul Regimentului II de graniță năsăudean, în numita circulară Ioan Nemeș precizează preoților din vicariat: (...) să îndemnați pe oameni ca să nu întârzie a se scrie, că mai pe urmă le va părea rău căci multe bunătăți le fâgăduiește Înălțatul împărat: să fie neam de neamul lor oameni slobozi să nu fie niciodată cătane, ba și feciorii acelora cari se scriu (la fondarea satului, *n.n.*) să vie acasă din tabără, să nu slujească nimăru, nici să dea nimic, fără să se ducă cu forspont (în germ. *Vorspann* = cai de poștă, cai înhâmați în plus) către Dorna și către Bistrița și să tocmească (întrețină) drumul din satul lor până către Priporul Candrii; (...) dacă acei de acolo n-or face alta fără ce s-au zis, capătă loc de 40 de mierțe de sămănătură și 51 aducături de fân și pot lăzui cât vor vrea, pot ținea marhă (vite) și mai vârtos capre destule. Capătă acolo beserică și popă și pot căpăta cai și boi și cară de la împărăție. Își pot în cinci ani ține moșia aceea apoi să pot ruga să facă ce vor vrea cu ea. Așadară, înțelegându-se cu comandașii companiilor, cari pe larg au vestit la oameni această înaltă voie, îndemnați în beserică pe oameni, cum veți ști mai bine ca socotindu-se să nu întârzie a se scrie (...) și în 22 octombrie să dați raport în ce zi ați îndemnat norodul”.

Preot „harnic și străbătător”, cu alese cunoștințe intelectuale (vorbea câteva limbi), ajutat de cei trei capelani ai săi, Dumitru Anton, preot și catehet (c. 1800-1810-1821), George Chitul, preot (1797-1823), Ciril Dunca din Gledin, preot și catehet în Năsăud (1824-1828), vicarul foraneu episcopal al Rodnei (Năsăud) Ioan Nemeș³³ a desfășurat o rodnică activitate bisericească, îndrumând deopotrivă preoții din subordine, credincioșii și tinerii spre o viață moral-creștină demnă, utilizând o vastă și variată gamă de măsuri preventive, constructive, benefice. Chiar dacă uneori îndrăzneala l-a adus în conflict cu organele militare grănicerești, s-a remarcat printr-o seamă de realizări conducând la progresul cultural și material îndeosebi al preoțimii, dar și la evoluția spirituală a Năsăudului cu ținutul său grănicerizat, care s-a integrat organic evoluției Bisericii românești Unite cu Roma din Transilvania. A fost cel din urmă vicar „străin”, ca origine, de Năsăud și tot cel din urmă care nu deținea și calitatea de conducător al școlilor năsăudene. A conlucrat însă fructuos cu directorul „normei” Nistor (Ernest) Istrate (1807-1834) și cu Ioan Marian, catehet și învățător al aceleiași „norme” (1822-1824-1833), iar din anul 1834, director al școlii și administrator vicarial, din 1835, vicar foraneu episcopal al Rodnei (Năsăud), vajnic urmaș al lui Ioan Nemeș.

Note bibliografice și comentarii

1. Vezi Gavril Bichigean, *Slujitorii altarului bisericii române din Năsăud*, Biblioteca „Din granița năsăudeană”, Nr. 6, Tip. „G. Matheiu”, Bistrița (1936), pag. 43.

2. Cf. Lucia Protopopescu, *Contribuții la istoria învățământului din Transilvania, 1774-1805*, Edit. Didactică și Pedagogică, București 1966, pag. 254 seq.

3. În acest fel, aserțiunea în baza căreia „îmi aduc aminte” a lui Ioan Mărgineanu, asesor la Sedria „Districtului românesc autonom al Năsăudului”, nu se confirmă, căci Ioan Nemeș și încă un coleg al său nu au putut „vorbitu cu împăratulu (Iosif II, *n.n.*) și i-au descrisu soartea româniloru din Transilvania”, de îndată ce vizita luminatului împărat în Bucovina (ultima) avusese loc în anul 1786: „În vara anului 1786 veni Iosif II a treia oară în Transilvania, și luând drumul iarăși peste Reghin trecu prin Bistrița și Bârgău spre Bucovina. De astă dată vizita lui pe teritoriul regimentului fu mai scurtă. Cu toate acestea el se interesă despre modul cum s-au executat ordinele sale date mai cu seamă privitor la Institutul Militar din Năsăud (deschis la 22 noiembrie 1784, *n.n.*), pentru care încuviințase în scopul întreținerii elevilor un ajutor anual de 1750 de florini (la 18 aprilie 1786, din Fondul de provente, *n.n.*). Mai departe se convinse în Bârgău cu ochii proprii despre mersul lucrărilor la regularea satelor și la construirea șoselei spre Bucovina”. Apud G(eorge) B(arițiu), *Istoria Regimentului alu II românescu granitiaru transilvanu. După monografia latină dein 1830 și după alte documente posterioare*, Brașov 1874, pag. 104, Anexa Nr. 16; de asemenea, Virgil Șotropa, *Împăratul Iosif II în Districtul Năsăudului*, „Arhiva Someșană”, Nr. 4, Năsăud 1926, pag. 9-10. Și totuși, au intervenit doi studenți în Teologie de la Lemberg (Liov), cu numele „Atanasie Sengheli sau Boer și Dobra din Blaj” pe lângă împăratul Iosif II (1780-1790) spre a nu numi ca episcop la Oradea un rutean, care „a indus în eroare pe împărat zicând că între români nu se află bărbați vrednici să fie arhieri”. Convins de contrariul, îl numi episcop, la 8 aprilie 1788, pe Ignatie Darabant de la Blaj. Cf. Ioan Georgescu, *Istoria Bisericii creștine Universale cu deosebită privire la istoria Bisericii românești Unite cu Roma*, Blaj 1921, pag. 239-240.

4. Vezi Ladislau Gyémánt, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania, 1790-1848*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București 1986, pag. 122; Vasile Lechințan, *Dicționar. Oficiali de stat români din Transilvania (1368-1918)*, Edit. Argonaut, Cluj-Napoca 2003, pag. 199; 233.

5. Detalii la Valeriu Șotropa, *Districtul grăniceresc năsăudean și locul său în lupta pentru progres social și liberate națională a românilor din Transilvania*, Edit. Doria, Cluj-Napoca 1975, pag. 250-254; apud Ladislau Gyémánt, *Ibid.*

6. Dintr-o corespondență purtată de Mihail Oros, secretar („expeditor”) al Guberniului Transilvaniei, la data de 31 decembrie 1802, cu episcopul Ioan Bob aflăm că Ioan Nemeș „a fost primul preot (administrator) al Parohiei Clujului”, „un preot vrednic și tabutat, care predica fără să citească din carte, lucru foarte rar pentru acele vremuri, din cauza pregătirii inferioare a

preoților”. Apud Pr. Nicolae Țap, *Episcopul Ioan Bob și Biserica lui din Cluj. Bicentenarul Bisericii Bob, 1803-2003*, Edit. Unitas, Cluj-Napoca 2003, pag. 28.

7. Cf. Ștefan Buzilă, *Protopopii și vicarii Năsăudului*, „Arhiva Someșană”, Nr. 27, Năsăud 1940, pag. 286.

8. Vezi Dr. Victor Bujor, *Canonicii Diecezei gr.-cat. de Gherla acum: Cluj-Gherla, 1857-1937*, Cluj 1937, pag. 36, Nota 1.

9. Apud Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *Istoria școalelor năsăudene scrisă cu prilejul jubileului de 50 de ani de existență (1863-1913) a Gimnaziului superior fundațional din Năsăud*, Năsăud 1913, pag. 17-18.

10. Cf. *** *Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos*, „Arhiva Someșană”, Nr. 20, Năsăud 1936, pag. 234.

11. Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *Op.cit.*, pag. 18.

12. *Ibid.*, pag. 114-115.

13. Carte care conține ritualul slujbelor dintre Paști și prima Duminică după Rusalii; *Penticostar*, Blaj 808.

14. Carte rituală cuprinzând cântările și rugăciunile din cele 10 săptămâni dinainte de Paști; *Triod*, Blaj 1800; ed. a III-a, 1804.

15. Citatele din „circularele vicariale” inserate în textul lucrării sunt extrase din Iulian Marțian, *Documente bisericești*, „Arhiva Someșană”, Nr. 7, Năsăud 1927, pag. 53-75; Nr. 8, Năsăud 1928, pag. 93-103; Nr. 9, Năsăud 1928, pag. 122-135, ca și din Ștefan Buzilă, *Documente bisericești*, „Arhiva Someșană”, Nr. 15, Năsăud 1931, pag. 22-48.

16. Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *Op.cit.*, pag. 18-20.

17. Apud Ioan Georgescu, *Op.cit.*, pag. 199.

18. Vezi Ladislau Gyémánt, *Op.cit.*, pag. 328-330.

19. Valeriu Șotropa, *Op.cit.*, pag. 220-221.

20. Vezi Gavril Bichigean, *Op.cit.*, pag. 44-45.

21. Valeriu Șotropa, *Op.cit.*, pag. 244-247.

22. *Regulamentul cuprinzând normele de organizare și funcționare ale regimentelor de graniță românești din Transilvania*, de la 12 noiembrie 1766, prevedea la Punctul 11: „Fiecare soldat grănicer va rămânea în legăturile bisericii în care a fost când l-au conșcris. În urmare, va plăti parohului său, căci noi nu voim să restrângem drepturile ecleziasticilor, toate stolele obicinuite, precum și alte îndatoriri. În general, în chestii bisericești militarii grăniceri sunt opuși jurisdicțiunii ecleziastice”; apud Vasile Bichigean, *Statutul grăniceresc*, „Arhiva Someșană”, Nr. 8, Năsăud 1928, pag. 82.

23. Cf. Valeriu Șotropa, *Op.cit.*, pag. 234.

24. Vezi Ștefan Buzilă, *Lucr.cit.* la Nota 7, pag. 257-258.

25. Cf. *** *Acte, corespondențe și ordonanțe vicariale*, „Arhiva Someșană”, Nr. 20, Năsăud 1936, pag. 263-267.

26. Cea dintâi carte rituală în scriere cu caractere latine a fost *Ceaslovul* sau *Orologhionul cel Mare*, tipărită de Timotei Cipariu, cu binecuvântarea episcopului Ioan Lemeni de Alba Iulia și Făgăraș (cu sediul la Blaj), Blaj 1835; cf. Iuliu Moisil, *Conștiința națională și eroismul grănițerilor năsăudeni*, „Arhiva Someșană”, Nr. 24, Năsăud 1938, pag. 152-153. Este cartea bisericească de rugăciuni și cântări pentru diferite ceasuri ale zilei și care folosea și ca „Abecedar”. La 4 ianuarie 1847 apărea la Blaj, tot din inițiativa și sub conducerea lui Timotei Cipariu, publicația *Organul luminării* (până la 29 septembrie 1848), transformată în timpul Revoluției de la 1848/49 în *Organul național*, prima gazetă tipărit în întregime cu litere latine.

27. Apud Iuliu Moisil, *Lucr.cit.*, pag. 153, citând lucrarea lui Pamfilu Grapini, 1733-1903. *Monografia comunei mari Rodna-nouă din fostul District al Năsăudului (azi Comitatul Bistrița-Năsăud) împreună cu Note istorice despre Valea Rodnei*, Bistrița 1903, pag. 256 (vezi Florea Grapini, *Cartea vieții Părintelui Pamfilu*, Edit. „Mușatinii”, Suceava 2003).

28. Vezi *Nota 10*, pag. 235.

29. Jelerii erau țărani nemilitarizați care nu posedau pământ, trăind numai din munca lor pe pământurile luate în arendă de la grăniceri; aveau sau nu casă, plăteau așa-numita taxă „capitis” (contribuție pe cap; provincialiștii, „taxa protecțională”), apoi taxa pe animale, pentru folosirea pădurilor și a pășunilor.

30. Țiganii formau o pătură și mai puțin numeroasă, liberă și fără pământ, stabili sau nomazi, care, de obicei, se ocupau cu prelucrarea metalelor și culesul aurului din aluviuni, numindu-se „aurari”.

Despre cele două categorii sociale vezi Valeriu Șotropa, *Op.cit.*, pag. 198-200.

31. (Coord. Simion Lupșan, Vasile Tulbure, Ioan Petruț, Ioan Varga, Ioan Apopei), *Căile de comunicație și transporturile din Județul Bistrița-Năsăud*, Edit. „Mesagerul”, Bistrița 1999, pag. 82-86.

32. Pripor = coastă de deal sau de munte, povârniș; (< bg. *pripor*).

33. Despre activitatea sa vezi și Macedon Pop, *Activitatea vicarilor foranei eppesci gr.cat. din Districtul Năsăudului, de la înființarea Vicariatului până la vicarul Anchidim Popu inchisive* (retipărită după revista „Albina” de Maxim Pop), Budapesta 1875; Ștefan Buzilă, *O predică a vicarului Ioan Nemeș, ținută în biserica gr.cat. din Rodna Veche la 1809*, „Unirea”, Blaj 1913.

VII. PROFILE

SEVER POP (1901-1961) – LINGVIST DE RENAME EUROPEAN

Sever URSA

Savantul Sever Pop coboară dintre țărani Poienii Ilvei, satul aparținător cândva Maierului vecin, județul Bistrița-Năsăud.

A ajuns să fie un învățat de reputație continentală pe tărâmul lingvisticii.

Nicolae Iorga îl aprecia la modul superlativ pentru contribuția sa la cultura românească. „Opera lui Sever Pop este un monument ridicat graiului matern al mulțimilor anonime”.

În zilele noastre, după buna-cuviință, i se înalță lui însuși monumente de recunoștință și neuitare, dar nu pe măsura valorii sale.

Peste numele său au viscolit vreme îndelungată ingratitudinea și oprimarea din partea unui regim de tristă aducere aminte, pentru „vina” de a-și fi desăvârșit studiile în occident și de a-și exercita acolo profesiunea.

Nu numai specialiștii în domeniu sunt unanimi în convingerea că ilustrul poienar ar fi meritat să fie, încă de mult timp, membru al Academiei Române.

Școala din Poiană a primit numele lui de cinste răsplătitoare; în fața edificiului i s-a înălțat un bust, iar pe tâmpla acestuia – o placă omagială. Și cam atât.

Poate că poienarii fac mai mult decât să-și amintească de celebrul lor consătean. îi prăznuiesc mereu nemurirea. A fost un pelerin transilvan. Oriunde l-ar fi purtat pașii pe cărările cercetărilor științifice, purta în suflet imaginea sătucului său de munte, ca pe o merinde sfântă, întocmai ca și în cazul lui Liviu Rebreanu.

Pentru feciorul Rafiei și al lui Carol Pop, aici sub Stanca Areftei era „cuibul visurilor”.

De fapt, există mai multe similitudini dintre viețile lui Liviu Rebreanu și a lui Sever Pop; pe unele le vom aminti.

Un indestructibil legământ de credință exultă această frază a marelui lingvist: „*Nu pot renunța la țara mea, unde am văzut lumina zilei, unde odihnesc țăranii mei, al căror sânge îl port în venele mele*”. Întocmai ca într-o altă variantă a „*Laudei țăranului român*”, discursul celebru cu când autorul lui „Ion” intra sub cupola nemuritorilor (mai, 1940), Sever, fiul Poienii Maierului, era atât de mândru de obârșia lui țărănească.... Simțea o plăcere vecină cu voluptatea care îmbrăca straiul țărănesc și când putea să vorbească în dulcele grai de acasă, „în rostirea neaoșă a strămoșilor”, cum ar fi spus marele Eminescu.

Când eram copil mic și stăteam la buncii din Poiană, în vecini de casa „casariului” comunal, îl vedeam cum mână caii, stând în picioare în căruță, strigând comenzile specifice: hai, hoisa... vișta... prrr... . Tatăl meu Augustin, care era rudă cu Profesorul, mi-a

pus numele de Sever, cum făcuseră și alți părinți, din admirație față de „domnișorul Poienii” care, ca un alt „domnișor Liviu”, avea să urce treptele celebrității, printr-un mare efort de voință.

Despre optimismul său robust și funciar, precum al hâtrilor săi consăteni, pentru cultul cruțării datinilor străbune, păstrăm un text al poetului Iustin Ilieșiu, măiereanul, fost coleg de liceu nășăudean și apoi de facultate clujeană. Iată textul: *„Aici l-am văzut dansând într-un picior un joc vechi, pe colegul meu Sever Pop care locuia în Ulița din dos, împreună cu Anchidim Bob, la Bojocia, o fată bătrână rămasă necăsătorită din cauza urâșeniei și care avea în gazdă copii de școală. Cine și-ar fi închipuit că unul dintre acești copii, Sever Pop din Poiană, va ajunge doctor în filologie, conferențiar și profesor universitar la București, Cluj, că el va avea partea leului la redactarea Atlasului Limbii Române și că până la urmă, plecat în străinătate, va ajunge la Universitatea din Louvain (Belgia). El mi-a fost coleg de clasă și nu se plângea că unii din ceilalți consăteni îi furau „pita și slănina” adusă din Poiană (...). Clasa noastră a V-a, a înființat o mică societate clandestină, firește, unde se citeau și se criticau micile noastre încercări poetice – noi încă nu aveam acces, cu octavanii și septimanii, în vestita societate „Virtus Romana Rediviva”.*

În „Micul Dicționar Enciclopedic” (ed. 1972), la pagina 1508, iui Sever Pop i se consacră câteva rânduri, strivite parcă și acelea sub poza unui mare potențat al vremii, care ocupa de patru ori mai mult spațiu. Încurajat, însă, de apariția, în 1974, a portretului literar al savantului, făcut de D-I Teodor Tanco, am pregătit o comunicare pentru festivitatea aniversării a 150 de ani a școlii din Poiana Ilvei (22-23 nov.1980). O dedicam memoriei lui Sever Pop, deși mi s-a interzis susținerea ei de către unul dintre ispravnicii-cenzori de la județ. Am insistat. Până la urmă mi s-a cerut textul comunicării intitulată *„Graiul ilvenilor – substratul operei lingvistice a lui SeverPop”*. Din titlul ciuntit a rămas doar „Graiul ilvenilor”. Am rostit totuși titlul întreg, iar după manifestare le-am cerut să mă mute disciplinar la județ. Delegații județeni, pentru orice eventualitate, și-au luat măsuri de prevenire. Când mi-a venit rândul să-mi susțin comunicarea, ultimul, au ieșit afară din sală și au ascultat prin ușa întredeschisă, să nu cumva să aibă de răspuns în cazul unei cercetări mai serioase. Dar lucrurile s-au oprit aici. Îmi amintesc că, la urmă, m-au îmbrățișat doi domni, venerabili fii ai Poienii. Fostul meu învățător aici, Tiberiu Istrate din Nepos și dr. Bodiu care, în stilul său caracteristic de umorist al locurilor, mi-a zis „Măi Severe, amu în Poiană sunt câte doi-trei Severi pe cap de vacă furajată”. Iar Doamna Măriuca, sora marelui sărbătorit, mi-a mulțumit zicând:

„Ceilalți nu și-au bătut cuie-n cap cu Sever Pop la serbarea asta”. Abia cu o lună înainte (5 oct. 1980) mă vizitase la Maieru profesorul meu de lingvistică, Romulus Todoran, fostul student eminent al lui Sever Pop la Cluj. Am rememorat câteva momente și împrejurări în care l-a cunoscut pe marele învățat.

Cei șapte ani de acasă, apoi revenirile în vacanțe, ori de câte ori a putut, până în anul 1939, sunt răstimpurile de contact fizic ale lui Sever Pop cu vatra natală.

Provenit dintr-o casă cu 12 copii, ca și Rebreanu, din alta, cu 14, se întoarce mereu la ai săi. Își însușea în profunzime graiul, expresiile, locuțiunile și vorbirea curentă. Îi plăcea să „vorovească” cum am mai spus, în limbajul molcom al ilvenilor.

Să-i dăm dreptate latinului Horațiu care spunea: „vasul de lut mai păstrează multă vreme mirosul licorii de care s-a îmbibat prima dată”. Scrisorile către mamele lor eroine, ale lui Rebreanu și Sever Pop – la fel de răscolitoare – rămân pecețile acestui adevăr insurmontabil: dorul, nostalgia plaiurilor dintru începuturi i-au însoțit pretutindeni în asprul tor suiș către înălțimi de piscuri.

Marii mei dascăli nășăudeni și clujeni, în anii unor întunecate decenii de cenzură roșie: Octavian Ruleanu, Octavian Scridon, Gavril Scridon, Iosif Pervain, Romulus Todoran, Ștefan Pașca, Ion Vasiu ș.a. ne aminteau doar în șoaptă pândită numele lui Sever Pop, atenți, se înțelege, la microfoanele din pereții cabinetelor lor. Dar o făceau cu unanimă admirație. Lingviștii foloseau, firește, în exemplificările lor științifice rezultatele acelor nenumărate chestionare ale maestrului, care în anii comunismului trăia în Belgia. Câteva mostre de chestionare avem și în Muzeul „Cuibul Visurilor”. Muzeul Limbii Române de la Cluj, întemeiat în anul 1919 din inițiativa lui Sextil Pușcariu, a însemnat pentru Sever Pop – laboratorul care l-a pregătit, rampa de lansare spre o catedră servită exemplar. Doctor în materie la numai 24 de ani, găsește aici un climat propice, o adevărată școală lingvistică.

Același grai de acasă fusese prima variantă a limbii române, aspră, bolovănoasă și dulce în același timp, atât pentru Liviu Rebreanu, cât și pentru Sever Pop, pe care îi despărțea geografic doar blândul Deal al Poienii, dar îi unea un pisc: Ineul!

Aceste încercări de apropiere a operei și a destinului celor doi creatori n-ar trebui să se considere ceva forțat, sau simple speculații de diletant. Buni cunoscători ai psihologiei țărânului, al celui ardelean în genere și al celui someșan în special – au scris fiecare în felul său câte o „Laudă a țărânului român”.

După metoda învățată de la Gillieron, lingvistul nostru lucra cu un singur informator. În cazul alegerii Poienii Ilvei ca perimetru lingvistic de lucru, cine ar fi putut fi altul decât Carol Pop, tatăl său, „colectărul” (casierul) care, timp de 36 de ani umblase de atâtea ori din casă în casă în sătucul care avea pe atunci doar 900 de locuitori și 210 case. Mapa Poienii, lucrată între 5-8 august 1930 începe cu numele oficial al comunei; Poiana Ilvei, nume popular Poiana, înainte Sântu Iosif: nume de băjocură: Găinari, numirea străină Szent Iosef. Cum își zic locuitorii: poienari; numele colectiv al locuitorilor din acea regiune: „di pe apa Ilvei” – nr. 217/19, cu peste 70 de denumiri topice. Sunt dați afluenții apei Ilva (vezi fișa în volumul cu transcriere fonetică, pag. 21). Simpla rostire a acestor denumiri toponimice și onomastice face trimitere departe, la împrejurarea care le-a dat

nume, la locuitorii dintâi, la proveniența latină ori dacică a termenilor, oglindită în ocupații specifice străvechi.

Sever Pop îmbina în anchetele sale lingvistice metodologia clasică – pe baza chestionarului și metodologia geografiei lingvistice moderne care constă în observația directă și parcurgerea pas cu pas a localității cu ajutorul informatorilor. Scopul urmărit într-o astfel de anchetă este în ce măsură s-a păstrat elementul românesc de continuitate, cum au pătruns diferite influențe și care sunt noile tendințe.

Un adevăr fundamental constatat de marele dialectolog este acela că, cu cât înaintăm de-a lungul văilor spre înălțimi, cu atât elementele de toponimie și antroponimie au șansa de a se conserva mai bine și de a fi mai aproape de forma lor primară.

Numele toponimice și onomastice mai noi sunt rare.

Ca particularități fonetice predomină: palatalizarea consoanelor labiale și dentale, cât și păstrarea formei arhaice de pronunțare (ce, ci, din).

Aria toponimică a Ilvelor este încadrată în subdialectul moldovenesc, întrucât partea de răsărit a Transilvaniei, unde se situează aceste localități, se circumscrie acestui teritoriu.

Datele dialectologice îi puteau oferi precizări asupra vechimii și continuității viețuirii locuitorilor în acest spațiu. Precum și puterea de a rămâne noi înșine!

Atlasul Lingvistic al lui Sever Pop este o operă monumentală, ca „Ion” al lui Rebreanu, o monografie a satului românesc nord-transilvănean. Fără datele acestui atlas nu se poate scrie o operă științifică a Limbii Române, precum fără romanul „Ion” al lui Rebreanu, imaginea țaranului român nu ar fi completă. Atât pe unul cât și pe celălalt îi preocupau aceste licăriri de genialitate din zicători, satire, locuțiuni, porecle, ca și frânturile de rugă și blestem din graiul nostru ilvean, izvodite la ceas de durere ori de împăcare.

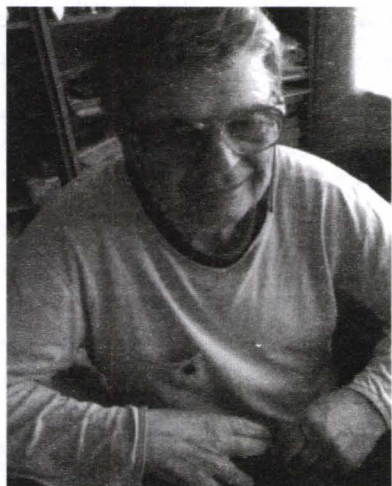
Toate acestea, precum și alte specii folclorice alcătuiau un adevărat cod moral printr-o permanentă distilare a valorii cuvântului, o adevărată „filosofie” a poporului, cum afirma George Barițiu. Aceasta e averea noastră, graiul neamului, pâinea și sarea cu care ieșim în întâmpinarea celor ce vor să vină aici să ne asculte colindul, legendele fără pereche, orațiile de nuntă, baladele și bocetele.

Astfel se dovedește că graiul ilvean al operei unui lingvist de talie europeană constituie substratul operei sale...

Pentru amândoi, romancierul și dialectologul, metaforele din satele zorilor vieții le-au fost, până la sfârșitul zilelor, călimările primare în care și-au înmuiat pana talentelor. Amândoi răsfoiau matricolele de stare civilă de la Măgura, Poiana, Maieru, Ilva Mare, ca să culeagă nume de oameni și locuri pe care, fiecare în felul său, să le veșnicească apoi în opere nepieritoare.

OFILAT VARVARI ȘI CĂRȚILE SALE

Radu SÎRBU

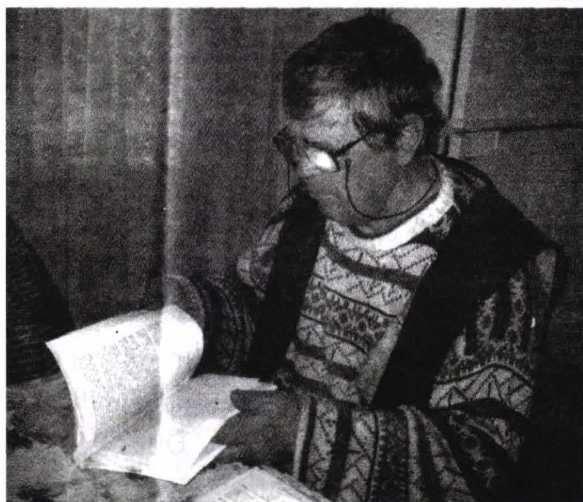
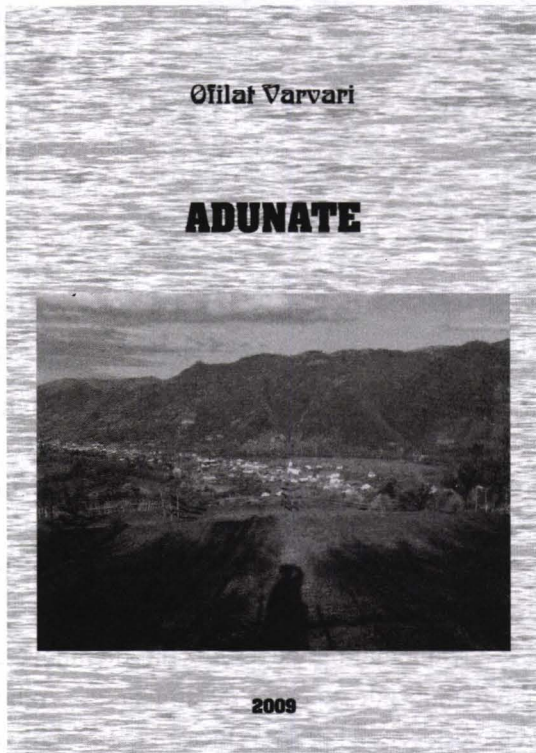
Născut la 13 octombrie 1939 în comuna Feldru, Ofilat Varvari a absolvit în anul 1972 Institutul Pedagogic din Suceava, iar în anul 1975 Facultatea de istorie-filozofie din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. Din anul 1974 devine profesor titular la Școala Generală „Sever Pop” din Poiana Ilvei (localitate în care își găsește „jumătatea” și se stabilește definitiv), până în anul 1999, când se pensionează. În anul 1975 obține gradul didactic I cu lucrarea „Contribuții la monografia satului Poiana Ilvei”. Pasionat încă din studenție de publicistică,

profesorul din Poiana Ilvei scrie o serie de studii și articole cu o tematică variată de la istorie și geografie până la metodică și istorie literară. În anul 2003, la Editura clujeană „Napoca Star”, i-a apărut lucrarea „Parohia Ortodoxă Poiana Ilvei, județul Bistrița-Năsăud”.

După mai bine de 30 de ani de muncă de cercetare și documentare, încorporând nenumărate zile și nopți de strădanie și răbdare, Ofilat Varvari își dorește, crede și izbândește să elaboreze o lucrare monografică, deloc ușor de realizat, o lucrare despre localitatea care „l-a adoptat”. Este vorba de volumul „Comuna Poiana Ilvei până la începutul mileniului trei. Pagini de monografie”, care a văzut lumina tiparului în anul 2004 tot la editura „Napoca Star”, lucrare care cuprinde 13 capitole mari și 55 de subcapitole, ce însumează peste 600 de pagini, în care autorul urzește cu chibzuință și acuratețe științifică numeroase documente arhivistice, analizate și interpretate critic. „În elaborarea acestei vaste lucrări, scriitorul așează căpătâi operei sale „Monografia comunei Sâniosif sau Poiana, 1910” a marelui cărturar Ștefan Buzilă. „Valea Ilvei”, „Istoricul așezării din cele mai vechi timpuri și până la atestarea documentară”, „Atestarea documentară”, „Numele satului”, „Istoricul localității”, „Hotarul satului”, „Viața economică”, „Populația și dinamica populației”, „Genealogia familiilor”, „Biserica”, „Școala” și „Oameni de seamă” sunt capitolele în care Ofilat Varvari împletește cu îndemănare știința cu conștiința, amănuntul istoric cu semnificațiile

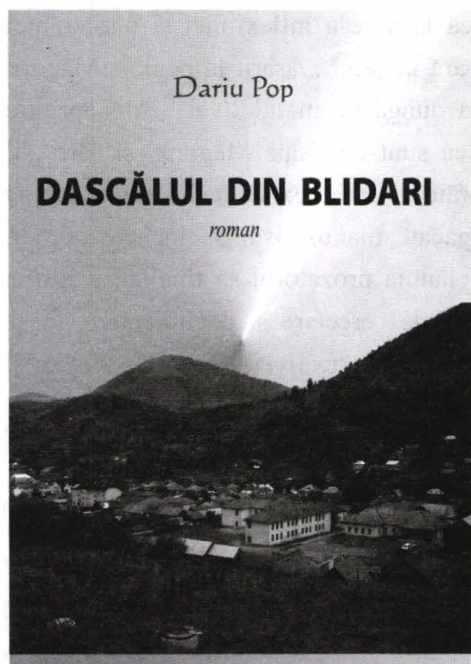
fiecărui eveniment. Se știe, de pildă, că acolo unde lipsește documentul scris, vorbește legenda, tradiția orală ori toponimia și onomastica locală, adevărate rezervoare de metafore, repere ale statorniciei, dezvăluind bogăția sufletească a locuitorilor. Multe pagini sunt străbătute de fiorul unui patriotism autentic, curat. Lirismul, parantezele de umor, scăpate ca din întâmplare din condeiul autorului, pigmentează scriitura. Toate acestea nu impietează ținuta științifică, nu lasă alunecarea în subiectivism, dimpotrivă, sporesc atractivitatea lecturii pentru toate categoriile de cititori. Poienarii au acum o monografie bogată, nuanțată, precum firea lor spirituală. O carte care se citește deopotrivă cu ochii minții, dar și cu ochii inimii”, descrie lucrarea venerabilul profesor Sever Ursa în „Cuvântul de întâmpinare”.

În elaborarea operei sale, Ofilat Varvari 1-a avut colaborator apropiat pe regretatul Virgil Ureche ale cărui sfaturi, încurajări, critici și numeroase materiale documentare au fost definitorii, și pe inginerul silvic Valentin Lupșan care a îmbogățit

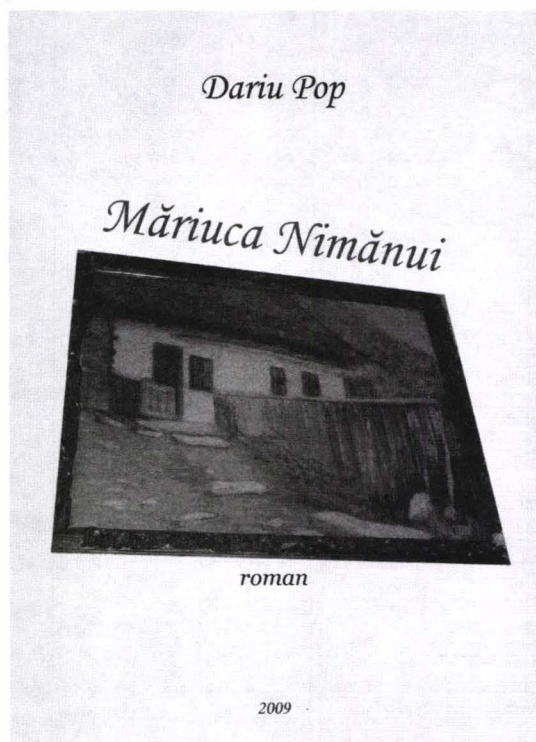
conținutul cu hărți, poze și texte despre păduri, faună, floră, ape și drumuri. Deloc de neglijat este familia care i-a fost mereu alături, intelectualitatea satului și, nu în ultimul rând, Dinu Virgil Ureche, director general de redacție, fiu al satului, a cărui activitate a fost indispensabilă în apariția cărții. Munca neobositului profesor pensionar nu se oprește aici. În urmă cu 10 ani, bolnav fiind și cu

teama de a nu rămâne necunoscute, a strâns într-un dosar o parte din materialele științifice și publicistice găsite în grabă: studii, comunicări științifice, referate, articole publicate în presa vremii și articole nepublicate, cu o tematică variată în domeniul istoriei, metodicii, psiho-pedagogiei și istoriei literare pe care le-a cuprins în cartea cu titlul „Adunate”, apărută la aceeași editură în acest an.

Între copertele acestei lucrări pot fi remarcate studiile din studenție ale autorului „Epopoea lui Ghilgameș – izvor de cunoaștere a realităților Orientului Antic” sau „Criza economică din anii 1929-1933”, dar și articole ca „Păscălău, personaj comun în romanul *Ion* de Liviu Rebreanu și romanul *Dascălul din Blidari* al lui Darius Pop”, „Folosirea muzeului în studiul istoriei”, „Grânicerii din Poiana Ilvei și Revoluția de la 1848”, „Realități ale satului contemporan în Poiana Ilvei”, „Olimpicii de la Poiana

Ilvei”, „Personalități pentru eternitate – Darius Pop”, „Felicia Țilea Moldovan, de patru ori participantă la Jocurile Olimpice de Vară” dau „Tropa, tropa prin hârtoape, Să am insomnii la noapte!”. În memoria valorosului om de cultură Darius Pop, născut în Măgura Ilvei, la poalele Măgurii Mari, Ofilat Varvari se îngrijește și de publicarea romanului „Măriuca Nimănui”, manuscris aflat printre documentele personale ale dascălului, ziaristului, scriitorului și compozitorului Darius Pop, păstrate cu mare grijă într-un mic

muzeu aflat în incinta școlii din localitate, toate legate de viața și activitatea acestuia. Apărut în acest an la Editura „Napoca Star”, romanul este o narațiune la persoana întâi. Direcția literară la care aderă scriitorul în cazul acestei proze este, fără îndoială, realismul, el încercând să realizeze o frescă a societății măgurene de acum un veac. Ampla confesiune este prilejul, pentru autor, de a pune în valoare frumusețea cadrului natural, dar și acela de a realiza o acută critică la adresa inflexibilei și intoleranței societății rurale antebelice. Acțiunea se desfășoară în satul „răsărit la poalele Măgurii Mari, care seamănă cu o pâine uriașă, pusă în dungă pe malul Ilvei. „Aici, printre oameni „dârji”, care „spun din moși-strămoși că sunt de După Măgură” și care „îți răspund scurt, că nu au vreme de pierdut”, își trăiește umila existență Măriuca, eroina centrală a romanului rămas neterminat. Din păcate manuscrisul se încheie abrupt, cititorului fiindu-i imposibil să intuiască cum plănuia prozatorul să finalizeze istoria Măriucăi Nimănui. Pentru Ofilat Varvari munca de cercetare și documentare nu se oprește aici. Acum pregătește monografia localității Măgura Ilvei. Să-i urăm succes și sănătate!

TENORUL CONSTANTIN PAVEL, CTITORUL OPEREI ROMÂNE DIN CLUJ

Niculae VRĂȘMAȘ

Constantin Pavel s-a născut la 21 mai 1884 în comuna Bistrița Bârgăului ca fiu al „notarășului” Ștefan Pavel și nepot al preotului Vasile Pavel, cel care a scris în anul 1876 prima istorie a comunei Bistrița Bârgăului, de fapt prima monografie, pe care o cunoaștem, a unei așezări bârgăuane și a pus bazele așezării permanente a satului Colibița, devenită acum o frumoasă stațiune montană.

Mama sa se trăgea dintr-un neam de muzicieni din Cluj-Napoca. A mai avut un frate, Gheorghiță Pavel, medic renumit, stabilit la Prundu Bârgăului, în frumoasa casă cu magnolii din spatele bisericii, unde astăzi este” farmacia „Ileanafarm”.

Lui Constantin Pavel, sau „Tini” Pavel cum îl numeau prietenii și chiar sătenii, încă de mic copil i-a plăcut muzica. Mama sa, cu toate că se trăgea din neam de muzicieni, l-a îndemnat să urmeze dreptul. Așa se face că a urmat Facultatea de drept și a ajuns avocat la Bistrița, unde a profesat doi ani avocatura, a obținut doctoratul în drept, dar pasiunea sa pentru întreaga viață a rămas muzica.

După moartea mamei sale, părăsește profesia de avocat la Bistrița urmându-și pasiunea muzicală, pleacă la Cluj, unde timp de un an studiază canto cu profesorul Farkas Odon și face un efort deosebit pentru însușirea culturii muzicale. Apoi, cu ajutorul unui unchi de-al său după mamă, dirigior al Orchestrei militare din Cluj, se înscrie la conservatorul din Viena, unde l-a avut ca profesor pe marele bariton Robinson.

Primul său angajament, după absolvirea conservatorului, a fost la Opera din Bratislava, unde debutează la Stadttheater din Troppau în toamna anului 1913 în rolul lui Radames din opera „Aida” de Giuseppe Verdi. Succesul a fost răsunător și presa vremii îl elogiază pe tânărul artist român cu superlative. Ziarul local «Troppauerzeitung» scria: „Vocea de tenor a domnului Constantin Pavel este un adevărat dar al zeilor”;

Iar despre un alt spectacol ziarul „Die Neue Zeit” scria: „Domnul Pavel s-a prezentat ca un cântăreț mozartian de prim rang”.

După debut, afirmarea artistică a lui Constantin Pavel este rapidă, totală și uimitoare. Este invitat să cânte și pe alte scene, la Nürnberg, Ostrava etc., pentru ca în curând să se angajeze la opera din Budapesta ca prim solist tenor și primul de origine

română care a cântat pe această scenă, în timpul regimului dualist austro-ungar, între anii 1912 și 1914. Aici „Valahul”, cum a fost numit marele tenor, a cucerit pur și simplu publicul budapestan începând cu rolul lui Fenton din „Nevestele vesele din Windsor” și până la cele mai grele partituri și roluri precum: Siegmund, Lohengrin, Samson, Pedro și altele.

Înaltele calități și talentul deosebit ale tenorului Constantin Pavel, au excelat prin interpretări verdiene, mozartiene dar și wagneriene, performanțe care sunt greu de realizat pentru oricare cântăreț.

Împrejurările dramatice ale Primului Război Mondial îl aduc pe Constantin Pavel aproape de casă, în Transilvania, mai întâi la Bărgău, apoi la Cluj, unde în 1916 este angajat ca prim tenor al Operei Maghiare la care a cântat, în peste 100 de spectacole, numai rolurile titulare din toate punerile în scenă ale instituției, timp de trei ani.

Prin Decizia nr. 3910 din 18 septembrie 1919 s-au înființat Teatrul și Opera Națională din Cluj care a avut ca director, însărcinat cu organizarea secțiunii de operă, pe bărgăuanul Constantin Pavel, operațiune în care au fost implicați regizorul italian Egisto Tango, compozitorul Tiberiu Brediceanu și baritonul Dimitrie Popovici-Bayreuth,

Primele concerte au avut loc în 13 și 14 mai 1920, cu opera „Aida”, sub conducerea dirijorului ceh Alfred Novak, în regia artistică a lui Constantin Pavel, primul director al Operei Române din Cluj, care a interpretat rolul lui Radames, dar inaugurarea propriu-zisă, a primei Operei Române din Cluj, a avut loc la 25 mai 1920, printr-un grandios spectacol de deschidere cu „Aida”, capodopera lui Giuseppe Verdi, în distribuție au fost nume sonore ale artei interpretative vocale ale vremii, precum: Lya Pop, Constantin Pavel, Lina Doreș, Grigore Teodorescu, întrunite sub bagheta dirijorului Alfred Novak. Consacrat încă de la debutul său în personaje verdiene, tenorul Constantin Pavel a interpretat cu mare succes, în spectacolul inaugural de la Cluj, rolul lui Radames, semnând în același timp și direcția de scenă.

Constantin Pavel

În anii care au urmat, prin străduința lui Constantin Pavel, au înflorit admirabile stagioni în ale căror variate repertorii au continuat să strălucească principalele capodopere muzicale universale, precum: *Aida*, *Traviata*, *Trubadurul* de Verdi; *Lohengrin*, *Tristan și Isolda* de Wagner; *Boema*, *Tosca*, *Turandot* de Puccini; *Carmen*

de Bizet; *Evgheni Oneghin* și *Dama de Pică* de Ceaikovski; *Răpirea din Serai*, *Nunta lui Figaro*, *Don Juan* de Mozart; *Fidelio* de Beethoven etc., dar și multe alte minunate reprezentări ale bogatului nostru repertoriu național: *Luceafărul* de Nicolae Bretan; *La șezătoare* de Tiberiu Brediceanu; *Năpasta* de Sabin Drăgoi; *La drumul mare* de C.C. Nottara; *Fata de la Cozia* de E. Monția; *Luceafărul* de Tudor Jarda ș.a.

Constantin Pavel, tenor de talie europeană, a fost un adevărat exemplu de dăruire profesională și un mare creator de artă, de înalt nivel spiritual, o personalitate complexă a scenei lirice românești din prima jumătate a secolului al XX-lea, alături de Tiberiu Brediceanu și Traian Grozăvescu, slujind Opera din Cluj, ca director, tenor, regizor, director de scenă, până în 1934 când se retrage de pe scenă din postura de cântăreț. Este chemat la București, unde va fi regizor tehnic și director general al Operei Române, până la ruperea firului vieții acestui valoros artist.

Talentul lui Constantin Pavel s-a manifestat și în domeniul picturii. De la marele artist au rămas nenumărate și valoroase tablouri, unele dintre ele mai sunt în casa muzeu de la Bistrița Bârgăului, aflate în moștenirea profesorului Andrei Neuc.

Trecerea în eternitate a marelui artist a avut loc pe 9 mai 1945, când ne-a părăsit, la Sibiu, la vârsta de 61 de ani, fiind înmormântat în cimitirul Belu din București.

Cinstirea memoriei marelui artist a fost inițiată de Consiliul local al comunei Prundu Bârgăului, care a oferit lui Constantin Pavel, cu ocazia Simpozionului Cultural al Văii Bârgăului din 2003, titlul de Cetățean de onoare – post mortem.

În acest an, prin străduința familiei și implicarea prof. univ. dr. Mircea Getu Buta, a Clubului Rotary Bistrița, a Protopopiatului Ortodox al Bistriței, Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului și Clujului, a Consiliului Județean Bistrița-Năsăud, a Direcției Județene pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Bistrița-Năsăud și a Ministerului Culturii, Cultelor și Patrimoniului Național, pe casa tenorului Constantin Pavel a fost dezvelită o placă memorială, iar resturile pământești ale artistului au fost reînhumate în grădina bisericii din Bistrița Bârgăului, urmând ca proiectul să continue, prin realizarea unui bust, atribuirea numelui său Școlii Generale din localitate și organizarea, anuală, a „Zilelor Constantin Pavel”.

VIII. IN MEMORIAM

VALERIA PETER PREDESCU, PRIVIGHETOAREA NĂSĂUDENILOR, CÂNTĂ PENTRU ÎNGERI

Menuț MAXIMINIAN

Vă rog să mă credeți că este unul dintre cele mai grele articole din viața mea. Scriu cu lacrimi înzecite la fiecare cuvânt. Sunt OAMENI MARI care mi-au întins o mână și m-au lăsat să stau la umbra lor în momentul în care am început acest drum al presei. Sunt stele printre noi, care ne înfrumusețează viața fără ca noi să ne dăm seama de harul divin, de frumusețea chipului, de mărinimia sufletului lor. Nu știu cum să le spun cititorilor noștri dragi că domnița în straie populare, care a coborât de pe Valea Dragostei din Telciu și a dus cântecele ei pe vadurile repezi ale Sălăuței, în Someș și mai apoi în țară și lume, a încetat din viață. Cine nu o cunoștea pe

Valeria Peter Predescu, un monument viu al culturii românești? Valeria Peter Predescu a avut peste 35 de ani dedicați cântecului popular autentic, numele ei intrând în istoria culturii naționale ca cel mai autentic și valoros interpret de muzică populară românească din zona Năsăud. Era simbolul și mândria locuitorilor din acest colț de țară românească, fiecare considerând-o pe Valeria Peter Predescu parte a familiei sale, neam de-al său și de aceea ea era Valeria noastră pentru că în cântecele ei se regăsește sufletul țărânului român de pe Someș și Sălăuța cu necazurile și bucuriile sale, dar și cu acel optimism atât de tonic că Dumnezeu ne-a lăsat pe acest mirific pământ să facem cinste poporului român. A debutat în 1972 la Radio Cluj, fiind descoperită de redactorul Dumitru Vârtic. În 1974 ajunge și la Radio București, unde participă la emisiunea tinerei redactor, Mărioara Murărescu, care îi va călăuzi pașii de-a lungul întregii cariere, Valeria fiind o prezență constantă în emisiunea „Tezaur folcloric” de la Televiziunea Națională. Că a fost o luptătoare pentru autentic, se vede și prin cele trei cărți publicate, care adună nestemate ale țărânului năsăudean, dar și prin cele 60 de albume înregistrate la cele mai mari case de discuri. Pentru meritele deosebite aduse

folclorului, Valeria este cetățean de onoare al comunei natale Telciu, dar și al comunei Leșu, al municipiilor București și Bistrița și al orașului Năsăud. A coordonat cu mare dragoste pe mlădițele folclorului din județ, adunate în grupul „Miorița”. A fost membră a Academiei Artelor Tradiționale de la Sibiu și deținătoarea a premiului „Ethnos” pentru promovarea culturii autentice. Să vorbești despre Valeria Peter Predescu este un lucru dificil, după cum dificil este să încerci să vorbești despre „hodina vântului și tihna apelor”, despre boaba de rouă ce irizează firul plâpând al ierbii în primăvară sau despre mirajul vieții. Pentru că glasul ei ne aducea aminte de istoria noastră scrisă în hrisoave și balade, de geamătul surd al bocetelor, de legănarea doinei de dor și de cătănie, de primul găngurit al pruncului înfășățel, de timpul eroic din legende, de biciul sfichiuitor al strigăturii. Căci în bogata și strălucita sa activitate artistică, s-a dovedit a fi un valoros sol al cântecului năsăudean pe scenele țării, ale Europei și ale lumii. Valeria Peter Predescu s-a născut într-o zi de toamnă târzie, pe 24 octombrie 1947, în comuna Telciu, pe Valea lui Stan, sau pe Valea Dragostei, cum îi spun unii, într-o familie de țărani români Leonora și Ioan Peter. Tatăl Valeriei și-ar fi dorit să-i ducă mai departe meseria și numele. A avut o fată, care însă i-a purtat cu mândrie numele peste mări și țări. În colecția personală, interpreta are 50 de costume naționale. Multe dintre ele sunt cusute chiar de ea, deoarece a moștenit darul acesta de la bunicele ei care erau mari cusătorese. Valeria povestește cu drag despre bunicele ei: „Când era tânără și mergea la cîmp cu merindea, tîna Saveta străbătea Valea lui Pătru călare pe cal, cu năframa legată înapoi și cânta de răsuna valea... Tîna asta era o foarte mare cusătoreasă cu mărgel.” Venită din Salva în Telciu, și-a găsit o rivală în ale cusutului, pe cealaltă bunică a interpretei, Floarea. Și bărbații din familie au avut talent, fiind meșteri iscusiți. Petărenii se mândresc că au ridicat mai mult de jumătate din casele telcenilor.

După terminarea școlii din Telciu, Valeria ar fi vrut să meargă mai departe, să se facă dascăliță. Greutățile vieții i-au purtat însă pașii spre Școala de meserii din Turda, cu profil de menaj și croitorie. Avea 15 ani când l-a cunoscut pe Adrian, un tânăr frumos, impiegat la Gara din Telciu, care s-a îndrăgostit de cum a văzut-o. Cei doi n-au stat prea mult pe gânduri și Valeria nu împlinise 16 ani cînd a devenit nevastă. Și a mai făcut și doi băieți mândri, Mihail Adrian, care joacă azi rugby la Mazamet (Franța), și Valeriu Nicolae. După ce și-a terminat liceul, Valeria a făcut doi ani cursuri de specializare, în cadrul Ministerului Învățămîntului, la București, după care a revenit în Telciu, ca profesoară. „Așa au mai trecut patru ani din viața mea, fără să mă afirm”. A început să cânte printr-o întâmplare. „Eram obligate toate cadrele didactice să

cântăm la cor... în ultimii ani de școală, învățasem tot mai multe cântece. Seara, când soțul meu era la serviciu, hrăneam, culcam și copiii, apoi, după ce adormea și tata, deschideam toate ferestrele casei și, așa cum stăteam în pat, cu mâinile sub cap, cântam de răsuna toată Valea lui Stan.”

Aflându-se la Telciu, în 1972, folcloristul năsăudean Dumitru Vîrtic, redactor la „Radio Cluj”, a auzit-o cântând pe Valeria Peter Predescu. Așa a ajuns să colaboreze cu Orchestra „Bistrița”. A fost înregistrată de folclorist pe un magnetofon. „Nu vă pot spune cât de emoționată eram de vocea mea! Nu-mi venea să cred că eram eu aceea care cânta, nu-mi recunoșteam vocea.”

Ne-au contactat, cu lacrimile încremenite pe obraz, prieteni de-o viață, colegi de scenă: Nicolaie Furdui Iancu, Angelica Stoican, Nicoleta Voica, Sofia Vicoveanca, Viorica Flintașu, Mariana Anghel, Mariana Deac, Ionuț Fulea, Dinu Iancu Sălăjanu, Mia Dan, Ana Strâmturean, Liliana

Laichici, Adrian Stanca, Veta Biriș, Dorina Oprea, Leontina Pop, Mărioara Precup, Sava Negrean Brudașcu, Matilda Pascal Cojocărița, Ștefan Cigu, Nicolaie Mureșan, Maria Butaciu, Alexandru Pugna, Petre Petruse, Cornelia Ardelean Archiudean, Domnica Dologa, realizatori de marcă ai țării; Marioara Murărescu, Elise Stan, Gruia Stoia, Angela Marinescu, Ileana Vieru, Simona Patraulea, Florentina Satmari, Niculina Merceanu, Ion Filip, toți aducând un ultim omagiu pentru privighetoarea Ardealului.

Sute de bistrițeni și-au luat rămas bun de la privighetoarea Ardealului, Valeria Peter Predescu, doamna cântecului românesc. În aplauzele bistrițenilor, Valeria Peter Predescu și-a luat adio de la Casa de Cultură, unde a slujit o viață, și de la Bistrița unde a locuit de zeci de ani.

A trecut în brațele dorului dealul Bistriței, pentru a ajunge, în zi de joi, pentru ultima dată, la târgul năsăudean. Aici, a fost primită, în fața Casei de Cultură, de o

mare de năsăudeni pe care i-a purtat în cântece și în inimă. A vorbit așa de frumos despre domnița noastră părintele Cristian Pomohaci, coleg de scenă. Apoi a urmat un popas la Salva, satul păunilor, apoi la Coșbuc, în satul marelui poet, după care, în Telciul drag, o ceată de călăreți cu banderole negre și fanfara îl așteptau pe cetățeanul lor de onoare. În biserica strămășească, cu clopotele sunând a jale, au fost prezenți mii de oameni.

Unii dintre ei au rămas în curte sau pe drum, deoarece nu au avut loc în mulțimea din locaș, însă cu toții și-au plecat frunțile și au vărsat șiroaie de lacrimi. Alături de domnița care a ridicat folclorul la rang de artă, au fost, în Telciul drag, interpreți mari ai țării(Nicolaie Mureșan, Nicolaie Sabău, Nicolaie Furdui Iancu, Sava Negrean Brudașcu, Florentina și Petre Giurgi, Florica Zaha, Florica Bradu, Anghelina Timiș Lungu, Leontina Pop, Dorina Grad, Dorina Oprea, Emilia Lateș, Marius Ciprian Pop, Nelu Șoptoreanu, Amalia Codorean), realizatori(Gelu Furdui, Dumitru Buzoianu, Alexandru Pugna, Radu Potoran, Codruța Aron Vârtic, Maria Dan Golban), copiii din grupul „Miorița”, colegii de la Centrul Județean pentru Cultură, personalități, și mulțime de telceni, cu toții spunând într-un glas: „preafrumoasă doamnă, nu te vom uita niciodată”.

Prea Sfintitul Irineu Pop Bistrițeanu a uns sufletele celor îndurerați cu o predică despre veșnicia artistului desăvârșit. Artistă noastră dragă a fost îngropată cu cetera lui Anghel Urs, toți artiștii, dar și consătenii, cântând șlagărul "Frunză verde mărul", rămas în memoria românilor în veci și veci. În acel moment cerurile au vărsat lacrimi, o ploaie deasă venind să ne spună că Valerica mai dorea să stea un pic în lume. Dar Domnul a chemat-o în corul îngerilor. Valeria Peter Predescu, ne va aștepta, de acum, în curtea bisericii de pe Valea Dragostei. În nopți cu stele, la fereastra sufletului nostru va răsună vocea inconfundabilă a celei pe care, poate, n-am știut s-o prețuim atât cât trebuia: Valeria Peter Predescu. Noi oamenii simpli, cei care iubesc muzica și țărânul român, v-am iubit din tot sufletul nostru stimată DOAMNĂ VALERIA PETER PREDESCU. Cu inimile cernite de durere vom fi alături de dumneavoastră pe drumul spre veșnicie, pavând cărarea cu lacrimi de durere. Ați fost și veți rămâne artistul drag al bistrițenilor, vocea care va răsună peste timp prin arhivele de folclor și sutele de imprimări. Nu ne luăm adio. Ne vom mai întâlni. Măcar cu cântecul dumneavoastră, dacă nu și cu vorba bună, pe care o aveți de câte ori ne vedeam. Când ne va fi dor de dumneavoastră vom asculta o doină sau o priceasnă și dorul se va stămpăra. Dumnezeu să aibă grijă de sufletul plin de dragoste al Valeriei Peter Predescu, care până în ultima clipă a strălucit pentru noi.

În memoriam, vă prezentăm un interviu realizat în urmă cu ceva timp:

– *Stimată doamnă Valeria Peter-Predescu, deși a fost o vară caniculară, dvs. nu ați avut concediu. Să punctăm pentru cititorii noștri câteva din manifestările importante la care ați participat.*

– Într-adevăr, aproape ca toate concediile mele și acesta a fost unul lucrativ, plin de concerte, de acțiuni folclorice importante. După o perioadă de repetiții și de pregătire cu Ansamblul “Cununa” din Maieru, am fost invitați la Festivalul Național de Folclor de la Mamaia, un festival prestigios, care anul acesta a cunoscut o mare ascensiune. Se cuvin cuvinte de laudă doamnei Marioara Murărescu, cunoscut realizator la TVR, Consiliului Județean Constanța și organizatorilor de pe plan local, de acolo, de pe litoral. Formațiile au fost invitate pentru concursul “Obiceiuri uitate”. Și într-adevăr, majoritatea obiceiurilor sunt uitate, pentru că nu se mai face nici cununa grâului, nici ieșitul fetei la joc, nici șezătoarea. Deși, noi le mai aducem în scenă și încercăm să le fixăm în memoria publicului și mai ales în memoria tineretului. Ei trebuie să știe de datini, de obiceiuri, de lucrurile frumoase care s-au întâmplat în lumea satului. Ansamblul a fost pregătit de învățătoarea Geta Tudoran Botcă. Din partea autorităților locale a fost prezent domnul viceprimar Ioan Andronesi și directoarea Căminului Cultural, Aneta Rațiu. Îi felicit pe măiereni și sunt bucuroasă pentru prestația realizată. Nu a fost puțin lucru premiul III între 10 formații din țară, majoritatea aparținând caselor de cultură. Iată că un ansamblu întinerit de cămin cultural a reușit această performanță. Se vede treaba că unde este interes pentru cultură sunt și realizări. Noi am participat și cu sprijinul Primăriei Maieru și este bine când primăriile se implică în susținerea formațiilor locale.

– *Cu dumneavoastră a fost și o tânără speranță din Șieu.*

– Da, Alexandra Zbâncă. Ea a participat cu alți copii talentați din țară, făcând o frumoasă impresie la public. Acompaniamentul a fost asigurat de Orchestra Ansamblului “Rapsozii Botoșanilor”, dirijată de maestrul Ioan Cobălă.

– *Ce simte Valeria Peter-Predescu când vede aprecierea adusă de publicul din țară copiilor pe care îi pregătește?*

– Sunt foarte bucuroasă de copiii care au apucat calea cântecului popular. Ne punem nădejdea în ei și sigur că, poate nu toți, vor cânta mai târziu. Dar este bine că în acest moment cântă românește și se îmbracă cu portul nostru românesc. Ei vin în contact cu artiști cunoscuți din țară și cu formații reprezentative, iată, copiii de la Telciu au fost acompaniați de orchestra Porolisum, dirijor Grigore Grigoruț. Toți acești

copii sunt laureați ai concursului „Zestrea satului”, concurs inițiat de instituția în care lucrez, respectiv Centrul Județean pentru Cultură Populară. Așa că ei au confirmat premiul obținut în competiția locală. Și la Samus – Dej, a fost o ediție bună. A fost un spectacol foarte bine pus la punct și mult public. Nu vreau să uit, și intenționat am lăsat la urmă, Zilele Municipiului Bistrița, unde am participat și eu alături de colegi. Filmările TVR Internațional făcute de realizatoarea Elise Stan ne-au dus faima județului și inițiativelor în toată lumea.

– *Ultima manifestare importantă a fost la Leșu.*

– Am fost la Rapsodia trișcașilor, unde am și cântat, dar am și muncit, în calitate de referent, îmi aduc și eu contribuția, modestă, dar îmi place să lucrez. Atât cât mai pot și eu, ca om și ca artist, încerc să țin pasul și să fac tot ce îmi stă în putință pentru reușita unei acțiuni.

– *Ce reprezintă pentru dumneavoastră „Cununa”?*

– Cununa din Maieru reprezintă pentru mine, în plan sentimental, foarte mult. Eu m-am legat de măiereni în anul 1978, când membrii Ansamblului „Cununa” au reușit o performanță extraordinară în Festivalul Internațional de folclor de la Zakopane din Polonia, în 1978. Atunci am luat premiul I la categoria cea mai disputată – cea mai valoroasă, cea mai autentică formație. Acest lucru a însemnat foarte mult pentru Maieru, pe de o parte, dar și pentru țara noastră. În anul următor am participat alături de Ansamblul „Păunița” din Sângeorz-Băi în Emiratele Arabe Unite, unde am prezentat cântec și joc românesc, dar și bucătărie tradițională. La bucatele noastre s-a făcut coadă, acolo, în Emiratele Arabe. Toți oamenii aceia plini de bani și de averi au fost încântați să mănânce din bucatele gătite de doi bucătari de-ai noștri: sarmale cu mămăliguță, friptură de miel, mititei, cârnăciori. În 1980, și zece ani mai târziu, am fost prezentă împreună cu măierenii la Festivalul Național de Folclor de la Gannat din Franța. De atunci, Maieru este înfrățit cu Gannat. Au și venit imediat după Revoluție cu importante ajutoare la Maieru.

– *De ce credeți că Valeria Peter-Predescu are succes, peste tot în țară și în lume, aducând în jurul ei optimismul și buna dispoziție?*

– Nu aș găsi o explicație. Eu cânt cu bucurie. Nu cânt să mă aflu în treabă. Și faptul că am realizat un punct important la Mamaia n-a fost numai succesul Valeriei Peter-Predescu. Cred că a fost succesul cântecului nășăudean, pe care îl cânt și îl port în suflet. M-am bucurat și de un acompaniament profesionist prin orchestra „Rapsozii Botoșanilor”. Publicul a fost unul de excepție, un public din toate zonele țării. Dacă

m-au primit cu dragoste înseamnă că folclorul născuțean și-a găsit, printr-o slujitoare ca mine, un loc aparte în rândul publicului. Am fost și sunt și în formă vocală foarte bună.

– *Pe lângă aparițiile radio-tv, nici presa scrisă nu v-a neglijat. Sunt remarcabile interviurile din „Bucătăria pentru toți” și „Formula AS”.*

– Am avut o surpriză plăcută când m-au sunat cei de la redacția revistei de bucate. Aici am vorbit despre bucătăria născuțeană și în special despre cea telceană, pentru că eu am spus acolo numai despre bucatele excepționale pe care le făcea scumpa mea mamă, pe care le fac telcencile mele. Le prepar și eu și le mănânc cu plăcere, pentru că eu sunt și un om pofticios. Mă bucur că în paginile unei reviste de prestigiu am vorbit și eu despre ceea ce se gătește la noi. Poate mulți dintre cititori se vor încumeta să prepare astfel de bucate și de dulce și de post, pentru că sunt ușor de gătit și sunt sănătoase.

– *Fiind plecată în turnee mult timp, ce este casa pentru Valeria?*

– Am avut norocul și înțelepciunea să lupt foarte mult pentru familia mea și pentru liniștea casei mele. Nu întotdeauna am reușit să îmi asigur foarte multă liniște sau foarte mult confort. Dar sunt împăcată la gândul că am luptat foarte mult pentru casa mea, pentru familia mea, pentru copiii mei. Cel mai bine mă simt acasă lucrând în grădină. Iată, anul acesta am realizat o producție extraordinară de roșii. Nu este meritul meu, cât al soțului, care lucrează foarte mult în grădină. Se pare că este și bun la mână, pentru că îi ies lucrurile. Ținem păsări, avem galițe pe lângă casă, ca tot țăranul. Eu mă simt țărăncă în tot traiul meu și în tot ce fac. Am o cameră cu interior țărănesc, cu blide roată prin casă, cu cingeață, cu procuță, cu cearceaf cu cipcă lată făcute de regretata mea mamă. Altele le am de la mătușa mea Aristina, pe care am îngrijit-o. Am și lucruri cusute de mine sau de finele mele. Mă simt bine aici, în casa cu iz țărănesc. Am multe flori și la noi în curte găsești și pisici, și câțel, și un porc, și găini. Nu pot trăi altfel, pentru că așa am copilărit și așa am trăit mulți ani la rând, cu excepția anilor petrecuți în bloc când, mergând la Telciu, nu mai puteam de bucurie să văd în ograda părintească galițele noastre, cele care însoțesc traiul omului simplu de la țară.

– *Pe Valea lui Stan, la casa părintească, există o “fântână cu apă rece și bună”?*

– Tata, fie iertat, a făcut multe case din Telciu, pentru că a fost vestit constructor de case și fecior de meșter în case. Tânul meu, Ilie Peter, originar din Săcelu Maramureșului, a fost meșter lemnar. Făcea casele din lemn. Numai în ceptare îmbinate, fără cui, cu ușă care se închide cu răzor, cu cheie potrivită pe semne. Tata a moștenit meseria și a lucrat la case și dulgherie, și tâmplărie. Casa din Valea lui Stan

din Telciu e construită de tata. Mi-a făcut o fântână la care a muncit foarte mult. A găsit foarte greu izvorul de apă și a trebuit să sape adânc, să o zidească. Aproape singur, cu piatră de râu. Când a terminat, a fost fericit și m-a întrebat și pe mine dacă mi-i dragă fântâna. Apa este extraordinară. Mulți dintre vecini duc apă de acolo. Și chiar dacă acum ușa la casă este închisă, porțița este mereu deschisă pentru ca vecinii să poată intra. Și eu când mă duc acasă îmi aduc apă în sticle de acolo. I-am zis: "Dumneata mi-ai făcut o fântână, lasă că și eu ți-o face o cântare". Dar, câtă vreme a trăit tata, nu am putut decât să spun primele versuri și i-am cântat și a fost foarte fericit, avea ochii plini de lacrimi. Dar nu știam ce să zic mai departe. După ce tata s-a dus, mi s-au așezat încet versurile acestei doine. Mi-am adus aminte mai multe melodii, am găsit una potrivită, am consultat și culegeri de folclor și tot materialul pe care l-am adunat de-a lungul anilor și am pus și versurile. Așa a ieșit povestea unei fântâni și a unor părinți care au plecat de lângă mine. De fapt, este o poveste a majorității părinților buni, care nu mai sunt pe acest pământ.

Verșul Valeriei
scris de Genuca Ceuca la moartea
artistei Valeria Peter Predescu

Sună clopotele-n sat
De moartea ce s-o-ntâmplat
Tăt sună și dau de veste
Că Valeria nu mai este
Trag clopotele și răsună
Oamenii din sat s-adună
Sună clopotele-a jale
Valerică, a ta plecare.
Nicio moarte nu-i cu jăle
Ca moartea din astă vreme
Când florile o-nflorit
Și pădurile-o-nverzit
Cu jăle ne-ai părăsăt.
Valerică, moartea ta
O-ntristat tăta țara
Și s-o zdrobit inima
Grupului "Miorița"
O rămas nemângâiat
De mama Vali lăsat.
Haideți copilele mele
Să vă dau o mângâiere
Și haidați pângă sălaș

Că m-oi duce mintenaș
Am fost și eu pe pământ
Ca o frunză-n ploii și-n vânt
Și-acuma vă las cu dor
Ca tot omu' călător
Când am crezut că mi-i bine
Te-ai dus viață de la mine
Tare mi-ai scurtat drumu
Să nu pot cânta altu
Din lume mă duc cu dor
Ca și luna pângă nor
Din lume mă duc cu jăle
Ca și luna pângă stele
Și-mi iau cu mine doru
Vă las vouă cântecu
În veci să nu mă uitați
Cântecul să mi-l cântați
Că și eu în cer oi sta
Lângă îngeri oi cânta
Dați slavă lui Dumnezeu
Așa cum am făcut eu
Cântați cântecele mele
Și vă stâmpărați cu ele
De va fi vreodată greu
Nu-mi uitați cuvântul meu

ÎN AJUNUL ZILEI DE NAȘTERE, BARONUL ALEXANDRU MISIUGA A PLECAT LA STELE

Menuț MAXIMINIAN

Baronul Alexandru Misiuga a plecat, un pic, la o întâlnire cu îngerii. Programată chiar în ajunul zilei de naștere. Inima preabună a încetat să bată pentru o clipă, aici pe pământ, pentru ca, mai apoi, să-și reia pulsul în lumea dreptilor. Bistrițenii au fost la capela de pe str. Târpiului pentru a fi alături de cetățeanul de onoare Alexandru Misiuga, pe ultimul drum, pavat cu lacrimi și flori. Oameni simpli, reprezentanți ai conducerii județului, ai Primăriei Bistrița, scriitori, artiști, militari au asistat înlăcrimați la slujba oficiată de un sobor de preoți. În onoruri militare, colonelul în retragere Alexandru Misiuga, a salutat pentru ultima dată patria. Nea' Sandu nu a mai tras salve de versuri, ci

a așteptat din partea celor prezenți gândurile lor de rămas bun. Nimănui nu-i venea să creadă că baronul Misiuga, poate cel mai cunoscut dintre domnii Bistriței, un om rătăcit în secolul nostru din neamul cavalerilor medievali, la cei 85 de ani, a fost chemat de către Mântuitorul sufletelor în rândul stelelor. Alexandru Misiuga pleacă în eternitate cu numele și sufletul curat. S-a dus în lumea cea misterioasă un mare om al culturii, o valoare spirituală pentru bistrițeni, întemeietor de simboluri. Alexandru Misiuga înseamnă tot ce este neagresiune, tot ce este bunătate, tot ce este toleranță. Un om de care ne vom aminti de câte ori vom vedea Coroana de Aur, Castelul Dracula, Codrișorul, turnul Dogarilor, de câte ori Cununa de pe Someș sau trupa de teatru Nichipercea se vor afla pe scenă. Astăzi, forțând un pic destinul, redacția Răsunetul ne prezintă ultima ediție, cu numerele 998-1000 din suplimentul bisăptămânal de satiră și umor „Cuiul lui Pepelea”, pe care redactorul „de corvoadă” Alexandru Misiuga l-a inițiat cu ani în urmă, aducând zâmbet pe fața a mii de cititori. Ne va fi greu fără domnul Misiuga, ne va lipsi optimismul lui, vom fi mai săraci spiritual. Dar suntem convinși că sufletul lui este bine primit oriunde s-ar afla. Nici nu se

poate altfel, pentru că a strălucit ca o torță, luminând tot ce era în jurul lui. Ieri, în semn de doliu, soarele s-a ascuns după nori, pentru că unul din fii de vază ai pământului românesc a plecat. Lacrimile cerului au înghețat de durere, transformându-se în fulgi de nea. Mulți, din ce în ce mai mulți. Nu ne luăm adio de la prietenul nostru. Ne vom mai întâlni cu el, în rugăciuni, vise și lucrurile frumoase. Alexandru Misiuga va veghea asupra noastră de acolo de la stele, și când vom fi triști, sau bucuroși, ne va zice câte o epigramă. Te iubim, drag prieten, suflet nobil în rândul dreptilor.

A ridicat din cenușă Castelul Dracula la hotarul dintre țări

Alexandru Misiuga, primul baron al Casei Dracula, a readus în urmă cu 33 de ani mitul la realitate. Puțină lume știe că prima parte a romanului lui Bram Stoker este situată în Pasul Bârgăului, județul Bistrița-Năsăud. În urmă cu ceva ani, un grup de jurnaliști americani au venit la Bistrița și au întrebat de existența unui hotel "Coroana de Aur" și a unui castel aflat în Pasul Bârgăului. Directorul culturii bistrițene, citind cartea lui Stoker a înțeles exact ce căutau vizitatorii. Așa s-au pus bazele hotelului din centrul Bistriței, "Coroana de Aur", hanul din carte la care a poposit avocatul Jonathan Harker la Bistrița. Folosirea termenului de coroană era periculoasă într-o perioadă în care comunismul înflorea și monarhia era considerată răul suprem, însă denumirea s-a păstrat. Apoi a urmat al doilea pas, o adevărată cruciadă cu autoritățile vremii, aceea de a construi un hotel în vârf de munte, la 1200 m, care să poarte numele Dracula. Autoritățile l-au luat în răs. Legenda spune că Alexandru Misiuga l-ar fi prins pe Ceaușescu la o masă, la Dealul Negru, bine dispus după o partidă de vânătoare de urși și i-ar fi spus, "ne trebuie un hotel între Transilvania și Moldova", iar acesta i-a zis "și cine vă oprește". Cu acordul verbal al șefului statului, Misiuga a trecut la treabă. Castelul trebuia să aibă trei turnuri și intrarea prin cimitir, iar clădirea să semene cu o ruină, însă baronul Misiuga a trebuit să se mulțumească cu un singur turn și cu o clădire "civilizată". După șapte ani, construcția a fost finalizată, însă cu numele Tihuța. "Nu am reusit să îl numesc Dracula, era prea periculos, mai ales după ce presa străină nu mai contenea în a-l numi pe Ceausescu urmasul lui Dracula. Abia după revoluție am putut să îi schimbăm numele", ne-a declarat în urmă cu ceva timp Misiuga.

Un bust pentru Bram Stoker

După toate aceste realizări, bistrițeanul Misiuga mai avea o singură dorință: să-i ridice un bust scriitorului irlandez în fața hotelului Dracula, fapt realizat în 2007. Bustul a fost dezvelit de ambasadorul Irlandei în România, Padraic Cradock.

Ideea beciului de speriat turiștii tot a lui Misiuga a fost. Când se oprea curentul, se trecea la felinare și lumânări – jurai că ești în casa dracului. Simbolic, membrii Societății Dracula din Londra au cărat cărămizi pe schele și și-au pus semnăturile într-o sticlă pe care au zidit-o în peretele de apus al curții interioare. Astăzi tot mai mulți draculiști din întreaga lume poposesc în Pasul Tihuța, unde mănâncă meniul Elixirul lui Dracula, iar la masă păstrează mereu un loc liber pentru conte. La hotelul bistrițean există salonul Jonathan Harker, decorat în roșu și negru, cu pereții acoperiți cu trofee de vânătoare ale contelui Dracula. Camerele hotelului castel Dracula sunt ocupate de grupuri compacte de turiști. 100 de americani, veniți de peste ocean au sărbătorit noaptea de Halloween cu Conte vampir Dracula, legendarul personaj creat de Bram Stoker. Castelul are 140 de locuri de cazare.

Comoara castelului

În locul respectiv, o legenda care circulă și acum spune că ar fi ascunse comori, de-ar ajunge aurul aflat acolo la oamenii de pe toata valea Bârgaului, dacă cineva ar îndrăzni să tulbure morții, numai că de mult timp nimeni nu mai cutează să se aventureze pe acolo, de când s-a pierdut un câine lup, a unor căutători de comori cehi. O altă istorie spune că în urmă cu multe sute de ani, a trecut munții venind din Țara Românească un călător care spunea că este domn și căruia oamenii lui, îi spuneau Draculea. Un sfetnic a lui Draculea (Vlad Tepeș), Barbu Blacul, a aflat de povestea comorii și l-a convins pe domn să sape unde se află un tunel care intra sub o cetate aflată în ruine. nu în orice zi se putea săpa, ci numai în zi de Sânziene, la răsăritul soarelui, atunci când printr-un orificiu intră lumina soarelui ca să lumineze poarta ascunsă a comorii.

A scris cu sânge

Pentru a fi numit baron al Casei Dracula de către societatea cu același nume din Londra, Misiuga a trecut prin mai multe probe - a tras cu arcul, a traversat o punte firavă, a sărit peste foc și a dansat menuet. Pentru cei care vizitează castelul Dracula, dacă doresc să nu se întâlnească cu personajul, există o singură soluție: “să aibă asupra lor o punguță din piele de berbec, cu brâiele din piele de țap, o măciulie de usturoi oltenesc, niște anafură de la Mănăstirea Rohia și o sticluță de aghiasmă de la Mănăstirea Parva”. De când se ocupă de mitul Dracula, Misiuga a primit multe scrisori semnate simplu “contele Dracula Bistrița - România”, însă cei de la poștă știu întotdeauna care este destinatarul. Bizară este scrisoarea primită de la un californian, scrisă cu sânge de om. Mai mult, ministrul Agathon, habar nu avea unde a fost încropit mitul încercând să-l distrugă prin defunctul parc.

Turnul cu păpuși

Până mai ieri, Alexandru Misiuga a deținut și cheile de la Turnul Dogarilor, singurul din cele 18 turnuri ale breslelor medievale care s-a păstrat până în zilele noastre, rezistând cu cerbicie în fața multor horde de năvălitori, a căzut în martie anul trecut victima unor ciorditori. Baronul a fost foarte supărat când și-a văzut devastat muzeul de măști tradiționale și păpuși. Spărgătorii au furat 14 măști tradiționale și 7 păpuși, toate piese unicate. Turnul Dogarilor, cu o înălțime de 25 de metri și trei nivele, a fost folosit de-a lungul timpului ca spital pentru bolnavi psihici, care erau ținuti aici în cămăși de forță, dar și ca loc de detenție a prostituatelor, care erau puse în lanțuri înainte de-a fi ținute la stâlpul infamiei. Clădirea a fost folosită apoi, pe rând, ca sediu pentru cercetașii bistrițeni, ca azil de noapte, la ora actuală adăpostind ineditul muzeu al lui Alexandru Misiuga, epigramist, veteran de război, colonel în retragere și baron al 'Casei Dracula'. Cu toate eforturile unor de-a muta mitul Dracula din județul Bistrița-Năsăud pe alte meleaguri, prin înființarea unor parcuri de distracție, care de care mai utopice, acest lucru nu va reuși, deoarece atât Bram Stoker, și mai târziu Alexandru Misiuga au făcut acest cadou bistrițenilor. Tot Misiuga, cunosător pe aceea vreme a 6 limbi străine, este cel care a înființat cel mai vechi ansamblul folcloric din județ, acum 40 de ani, Cununa de pe Someș. Tot datorită lui a fost ridicat în Piața de lângă Palatul administrativ bustul lui Liviu Rebreanu, prozatorul bistrițenilor, la fundamental căruia a pus o sticlă cu o misivă pentru generațiile următoare. Doar el a știut ce scrie în ea.

Alexandru Misiuga, un simbol al bistrițenilor

Supranumit și „tartorul soacrelor”, datorită epigramelor dedicate acestora, Alexandru Misiuga este un simbol al bistrițenilor, reușind să facă multe lucruri pentru aceștia. Din lumea fără de dor, baronul va veghea peste urbe. Va fi mereu cu noi, iar istoria locală îl va înscrie în cartea ei de aur. A făcut atât de multe pentru noi: a construit mituri, a făcut hoteluri, a imortalizat pe marii noștri scriitori în piețele centrale. Personal, mi-a fost ca un maestru, care mi-a dat multe povețe în cei aproape 10 ani de presă. Soarta face ca în aceste zile o boală să mă țină în casă. Nu voi putea fi alături de baron pe ultimul drum, însă voi fi alături de el prin rugăciuni. Mi-ar plăcea să-l întâlnesc pe baron, într-un bust, undeva în central istoric. Așa va rămâne pentru generațiile viitoare ca pildă a omului care a luminat pentru oameni. Până în ultima clipă. La Capela de pe Tarpiului bistritenii se întâlnesc pentru ultima dată cu baronul. Se duc patriarhii Bistriței... Alexandru Misiuga va dăinui, pe veci, în conștiința urbei.

IX. ASTRA NĂSĂUDEANĂ

RAPORT ANUAL LA ADUNAREA SOCIETĂȚII CULTURALE ASTRA DESPĂRȚĂMÂNTUL NĂSĂUD

28 nov. 2009 – aula Colegiului Național
„George Coșbuc” Năsăud (extrase...)

Privind sala și se
umple sufletul de
bucurie, văzând
mulțimea de astriști și
lumea bună care s-au
adunat aici, în Aula
bătrânului Colegiu,
pentru a-și exprima
marea lor iubire de
neam, venind din
aproape toate localitățile

năsăudene unde se vorbește frumos despre Societatea culturală ASTRA. Această mare de inimi ce bat pentru ASTRA ne întărește convingerea că în ținutul năsăudean lumea bună va fi alături de cauza națională, așa cum a fost, este în prezent și va fi în viitorul pe care ni-l dorim.

Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român – ASTRA a fost întemeiată la 1861 din nevoia înaintașilor noștri de a-și înfrăți sufletele în lupta de apărare împotriva deznăționalizării și dezbinării românilor. ASTRA trebuie să rămână credincioasă aceleiași chemări: să înlăture dezbinarea dintre oameni și să păstreze curată grădina solidarității naționale. Vasile Goldiș, la alegerea sa ca președinte al Astrei, la adunarea generală de la Timișoara, 23 august 1923 îi sfătuia pe români: *„Orice ne-ar despărți, să revenim în zilele de sărbătoare la altarul acesta al solidarității naționale și mărturisindu-ne să iertăm tuturor toate pentru mărirea națiunii române. Una să fim, un suflet și un gând...”*

Cu toate strădaniile unora ca spiritul Astrei să dispară, acest lucru nu s-a întâmplat deoarece el se manifestă activ prin cei ce se jertfesc pentru interesul națiunii. De aceea, după decembrie 1989, la începutul anului 1990, în mai multe zone din țară și din ținutul năsăudean, aproape simultan, s-a pornit la refacerea ASTREI. Ulterior activitatea ei s-a extins în aproape toate zonele țării și chiar dincolo de granițele ei.

Membrii ASTREI știu să se facă utili comunităților în care trăiesc, cooperând oportun cu ediliile locale, sau gazdele care i-au invitat. Iată câteva dintre acțiunile astriste realizate în arealul Desp. năsăudean, de la adunarea precedentă – 4 oct. 2008, găzduită tot de Cercul ASTRA al CN „GC”: la Șc. Gen. **Rodna** (dir. Lucian Creoșteanu, Vali Ganea) – a fost găzduit concursul interdisciplinar „Dr. Paul Tanco” care a întrunit sute de elevi din județ, concurs interdisciplinar bine organizat de președintele Secțiunii științifice a Desp. prof. dr. Gh. Pleș, acțiune completată cu o sesiune științifică la care s-au implicat ISJ BN, CCD, numeroase cadre didactice din județ. Cadrele didactice din Rodna au demonstrat ce puternic poate fi cercul lor ASTRA...; la **Rebrișoara** – aștristii se mândresc cu dezvelirea plăcii dedicate g-lui Onișor Cârceu și bustul regelui dac *Decebal*, (26 nov. 2008), bust donat de medicul Gh. Tr. Dascăl; o sesiune științifică locală onorată de academicienii D-tru Protase și Horia Colan, activitate organizată de vicepreședintele ASTREI locale Leon Catarig, împreună cu prof. Leon Măti - moderator, pr. Nic. Hoha, dir. M. Ilovan, dir. adj. V. Rusu, primarul N. Bodiș, fam. Ioan și Onișor Cârceu jr., acțiune la care a fost prezentă și fanfara Garnizoanei din Bistrița, iar în cadrul manifestărilor s-au acordat titluri de *cetățean de onoare* al comunei mai multor personalități printre care și medicului Gh. Tr. Dascăl; în iunie 2009 L. Catarig a participat la Iași, la *Deniile Eminescu*, ediția a XV-a; la 3 oct. 2009 vicepreșed. ASTRA Rebrișoara organiza dezvelirea plăcii dedicate prof. aștrist *Ștefan Lupu* pe fațada Școlii din Gruia, în prezența rudeniilor, a elevilor și a cadrelor didactice actuale Lup Alina, Boraciuc Loredana și Ana Seni, urmată de un simpozion moderat de prof. Leon Muti; numeroase amănunte din viața prof. Șt. Lupu a adus rudenii sa din Salva, Macedon Tofeni. Au susținut scurte alocuțiuni primarul N. Bodiș, dir. M. Ilovan, prof. R. Berceni, prof. I. Seni – președ. ASTREI, deputatul I. Țintean...; la adunarea anuală a ASTREI (Șomcuta Mare, 16-18 oct. 2009) a participat o delegație de aștristi năsăudeni din care a făcut parte și L. Catarig (Rebrișoara); la 20 oct. aștristii rebrișoreni au organizat lansarea cărții elevei Maria Cristina Iuga de la Năsăud, acțiune onorată de vicepreșed. Desp. Ioan Mititean.

Acțiuni asemănătoare s-au realizat și la Cristeștii Ciceului, Ilva Mică, Năsăud, Ilva Mare, Romuli, Salva, Telciu, Dumitra, completate cu acțiuni dedicate ASTREI - la cei 150 de ani pe care-i împlinește, acțiuni dedicate *Zilei Naționale*, numeroaselor *personalități năsăudene* și care s-au concretizat în simpozioane, lansări de carte, expoziții și microrecitaluri. Festivalul ilvean de colinde și obiceiuri de iarnă care urma să fie organizat la Lunca Ilvei în 27 dec. 2008 a fost amânat din cauze cunoscute mai bine de primarul Flaviu Lupșan și dir. școlii Ionel Balea.

La Colegiul Național „G. Coșbuc” s-a organizat un simpozion internațional moderat de dir. Dorel Coc pe tema „Un general român, Leonida Pöp în slujba Curții de la Viena”, organizat în parteneriat cu Primăria orașului, Muzeul Grăniceresc, fam. Ilia Skidelski din Viena, fam. Viorel Nașcu din Năsăud și Desp. ASTRA, cercurile din școală și din oraș. Alte acțiuni educative au fost organizate de președinta cercului din școală, prof. Ioana Mîti, și colegii astriști, sub forma unor workshop-uri adecvate activității din școală și nu numai, remarcându-se dir. Dorel Coc, dir. adj. Steluța Vișu, dir. educ. Daniela Chira, prof. Gabi Sermeșan, Fl. Vaida, Paula Burdeți, Iulia Ficior, Anca Cărcu, Gh. Pleș, Ioan Haitonic, Iucu Ani, Ionică Urs, Corina Bachiș, Cristina Zagrai, Speranța Baba, Dochița Moldovan, Lazăr Marius, Călin Ciuta... ASTRA a susținut *Zilele Năsăudului* în realizarea sesiunii științifice, participând cu lucrări de cercetare, și susținerea *Maialului elevilor năsăudeni* prin diplome acordate pentru parada portului popular și a implicării copiilor în spectacolul artistic. La sfârșit de an școlar, conducerea Desp. ASTRA a acordat diplome și premii pentru absolvenții care au obținut media anuală *cea mai mare pe profil*: 13 premii în Colegiul Național, 10 premii în Școala Gen. „M. Eminescu” și câte două premii în Gr. Șc. Economic și Gr. Șc. Silvic. Mai mult de 95% din aceste medii au fost de 10, demonstrându-se că în Școlile năsădene avem elevi cu frumoase performanțe. Premiile au fost acordate în cărți, însoțite de diplome de merit, premii asigurate prin contribuția de 2% a numeroși salariați din școli și alte întreprinderi din oraș și prin sponsorizări ale Intex Năsăud (dir. ing. dipl. Dorel Sima). Alte premii au provenit din donațiile și cotizația membrilor ASTRA de la Maieru, Salva, oraș Năsăud, C.N. ”G.C.”, Romuli, Rebrîșoara, Astra ilveană ș.a.

Acad. D. Protase – în plenul adunării...

La **Ilva Mare** și **Maieru** colegii noștri astriști au găzduit copii din afara granițelor țării în cadrul Taberei internaționale „*Acasă la noi*”: 20 de copii din Cahul (Ucraina) au fost găzduiți la **Ilva Mare** prin implicarea responsabilă a fam. prof.

Olimpia și Pavel Berengea, dir. Ștefan Sas, primarul Anca C-tin, fondatori ai Astrei ilvene; 22 de copii din raionul Herța (Ucraina) au fost găzduiți la Maieru, prin grija deosebită a membrilor ASTRA Ancuța Crăciun, Elena Berende, Cristina Hădărău, Daniela Lorințiu, Ioan Bindea, Sever, Ioana și Liviu Ursa etc. Din raportul anual al Cercului ASTRA **Maieru**, semnat de pr. Emil Coman – președinte și prof. Sever Ursa – secretar, reținem: din 42 de membri, 38 sunt cu cotizația la zi; astriștii măiereni au fost o prezență activă la „Saloanele Rebreanu” organizate în amfiteatrul Muzeului „Cuibul visurilor”; au fost prezenți la lansările de carte ale autorilor Grigore Avram, Icu Crăciun, Al. Rațiu, Sever Ursa; s-au mobilizat cu multă pasiune în dezvelirea busturilor „Iustin Ilieșiu” – dezvelite la Maieru și Anieș, și „Lupa Capitolina” la Maieru, remarcându-se primarul Vasile Borș, prof. Sever Ursa, preoții Emil Coman, Ioan Lăpuște, Florin Miclea, dir. Ioan Bindea și ceilalți membrii astriști, care s-au implicat și în dezvelirea bustului Mariei Cioncan, sportiv de renume mondial, al cărui prim antrenor a fost prof. astrist Liviu Ursa; cu sprijinul activ al astriștilor, periodicul sâtesc „Cuibul visurilor” a ajuns la numărul 85 – director Sever Ursa, redactor șef Icu Crăciun; astriștii măiereni cooperează eficient cu cercurile ASTRA din orașul Năsăud, din Salva, Ilva Mare, Cristeștii Ciceului, Rebrîșoara, Coșbuc ș.a., cercuri în care înv. Lucreția Pârlea și Măriuța Pop au susținut spectacole cu elevii lor („Nopti de sânziene” etc), au participat la *Maialul elevilor năsăudeni*, au susținut concerte de colinzi la sediul ASTREI, iar membrii ASTREI dir. Ioan Bindea, Hădărău Cristina, Elena Berende, Ancuța Crăciun, Daniela Lorințiu, ... au organizat simpozionul de talie internațională *Tradiții și obiceiuri folclorice*, (decembrie 2008), având și

Participanți la adunare...

sprijinul IȘJ prin insp. șc. Ioan Costea; cu sprijinul astriștilor măiereni s-a lansat filmul documentar *Învingătorii*, film realizat prin implicarea d-lui prof. Sever Ursa; simpozionul internațional *Școala românească și școala europeană*, (ianuarie 2009), ajuns la ediția a

III-a a fost organizat și realizat de garda mai tânără a ASTREI – institutoarele Elena Berende, Ancuța Crăciun și prof. Cristina Hădărău, Lorințiu Daniela..., simpozion susținut de conducerea școlii, conducerea ISJ și conducerea ASTREI năsăudene (ianuarie 2009); reușita unui program educativ pentru *Tabăra și Școala de vară* „Acasă la noi” (22-29 iulie 2009); reușite meritorii se rețin în contul astriștilor de la Anieș prof. Titus Cărbune și înv. Victoria Scridonese...; d-na institut. Geta Botcă, responsabil al ansamblului „Cununa grâului” s-a prezentat cu f. bune rezultate la ediția I a festivalului „Hora de la Rotunda”; Cercul ASTRA **Maieru** își propune să finalizeze *Monografia Maierului*; să finalizeze studiul *Astra măiereană* pe care-l dedică împlinirii a 150 de ani de la întemeierea Asociațiunii; sunt decizi să finalizeze grupul statuar *Laudă mamelor eroine*, în parteneriat cu medicul Gh Tr Dascăl; alte comemorări și aniversări, potrivite momentului. Astfel de rapoarte au trimis și cercurile ASTRA din Rebrîșoara, Rebra, Salva, Astra ilveană, cercurile din Năsăud ș.a.

Astriștii din orașul Năsăud au participat în general la toate acțiunile organizate de Despărțământ, cum ar fi: primirea la sediul ASTREI a delegaților din țară și prezentarea *galeriei academicienilor năsăudeni*; prezentarea activității astriștilor năsăudeni prin imaginile de pe panouri; donarea de cărți copiilor din Basarabia; participarea delegaților ASTRA oraș la *Deniile Eminescu* (Emil Nistor, Romulus Berceni, Ioan Mititean ș.a.); precum și la simpozionul internațional *Românii dinafara granițelor țării*; numărul de astriști la nivelul orașului este fluctuant (decese, plecări, noi înscrieri), dar aproximativ 30 dintre ei își achită regulat cotizația la secretarul cercului – d-na Livia Gavrilăș; Pentru viitor Cercul ASTRA oraș își propune atragerea de noi membrii, reorganizarea sediului după metode moderne, imediat ce vom primi spațiul destinat (în prezent, sediul DNA a intrat în reabilitare odată cu întreaga clădire a Primăriei, iar materialele și Biblioteca Astrei, cu trei fonduri importante: ec. Nicolae Trifoiu, dr. George Trifon – ambii *cețățeni de onoare* ai Năsăudului, și biblioteca prof. univ. dr. Al. Tohăneanu – predată ASTREI de pr. D-tru Tomi - toate se păstrează în peste 80 de saci adăpostiți în garajul Protopopiatului Năsăud); Cercul oraș își mai propune să organizeze parteneriate cu alte cercuri sau filiale culturale din oraș, din județ sau din țară, inclusiv de peste granițele țării; astriștii orașului își propun să nu absenteze de la nicio activitate educativă la care sunt invitați, oriunde s-ar desfășura ea – la Primărie, la Casa de Cultură, la Colegiul Național, la oricare școală din oraș, la Poștă, la Biblioteca orașului „Veronica Micle”, la Biblioteca Academiei, la Muzeul Grăniceresc năsăudean, la oricare dintre bisericile creștine din oraș. *O lumânare nu*

pierde nimic aprinzând altă lumânare... (Din raportul prof. Emil Nistor, președintele cercului ASTRA oraș).

Activitatea aștristilor din oraș se completează fericit cu activitățile vicepreședinților Astra. Astfel, medicul Gh. Tr. Dascăl donează bustul regelui dac *Decebal* localității Rebrîșoara, declanșând serbări aștriste deosebite într-un cerc aștrist deosebit (23 XI 2008); a donat un nou bust *Eminescu* orașului Năsăud, instalat lângă Casa de Cultură (5 V 2009); la numai o lună dona bustul *Eminescu* și localității Lechința (15 iunie 2009); aștristilor din Ilva Mare le-a donat bustul *Liviu Rebreanu* (va fi dezvelit la 27 dec. 2009); aștristii din Cristeștii Ciceului, de ziua sa, i-au dezvelit o placă aniversară medicului Dascăl (28 XI 2008); este hotărât să doneze bustul *Decebal* localității Coșbuc, bustul lingvistului *Sever Pop* localității Poiana Ilvei, bustul lui *Petru Rareș* la Cristeștii Ciceului și *Lupa Capitolina* la Mocod...

Expunerea primarului ing. D. Mureșan...

Vicepreședintele Desp. prof. Romulus Berceni – conduce revista C.L. *Ecologistul*, implicându-i pe mulți aștristi în activitatea publicistică; a terminat *Monografia Chiochișului* (5 vol.), lucrează la *Monografia Corului Catedralei năsăudene*, formație corală din care face parte de câțiva ani; este președintele *comisiei culturale* în CL, militând pentru reușita acțiunilor culturale la nivel de oraș; a colaborat la *Monografia orașului Năsăud*...

Vicepreședintele Ioan Mititean împreună cu soția, d-na Lucreția au finalizat *Monografia Școlii Generale „Mihai Eminescu”* și vol. V din serialul *În vârful peniței*; a realizat o

intensă activitate de cercetare și documentare la nivelul orașului pentru *Dicționarul culturii și civilizației populare din Țara Năsăudului*, vol. I, antrenând și cooperând

eficient cu ceilalți documentariști – d-na Floarea Pleș, Livia Gavrițaș, Ioan Lăpușneanu; a reprezentat ASTRA la numeroase manifestări culturale, artistice și educative atât în Despărțământ cât și-n afara acestuia...

Actele financiare ale Desp. sunt ținute la zi și vizate anual de Direcția Jud. a Finanțelor BN, aspect ce i se datorează d-nei ec. Vica Istrate, secretarul financiar al Desp. care, în această vară a intervenit cu oportunitate în susținerea finanțării *Dicționarului culturii și civilizației populare din Ținutul Năsăudului* în cadrul Programului *Europeni prin tradiții și valori culturale*.

La fel de oportuni în susținerea acțiunilor astriste au fost d-nii Grigore Marțian – președintele Comisiei de cenzori de mai mulți ani, Ioan Lăpușneanu, Olga Lucuța, Radu Sîrbu, pr. prot. Ioan Dâmbu – președinte ASTRA Protopopiat, prof. Ana Filip, Romana Fetti și Vasile Dâncu – Cercul ASTRA Salva, C-tin Catalano și Florentina Popu – Cerc ASTRA Coșbuc, fam. prof. Mare Ilie și Reghina – C. ASTRA Ilva Mică, educ. Mărioara Buta și fam. dir. I. Corușiu din Poiana, astriștii din Ilva Mare cu familiile lui Pavel Berengea, dir. Sas Ștefan, prof. Ștefan Candale, Ieronim Ureche, Elena Mureșan ș.m.a.; prof. Leonora și Iuliana Feștilă din Lunca Ilvei, fam. de prof. Nadia și Cornel Urian din Cristeștii Ciceului, dir. Mircea Daroși din Nepos, fam. prof. Ștefan și Aurica Bachiș, instit. Lenuța Târlișan din Rebra, dir. Silvia Floroaie și dir. educ. Livia Bozga din Dumitra.

Avem cercuri mai noi, precum cele de la Telciu (prof. Homei Domnica, Mihaela Vlașin, Ienci Maria..), Romuli (dir. Mihaela Urs, instit. Gabriela Herța..), Mititei (dir. Olimpia Salvan, Florin Bindea..), Rodna (fam. prof. Liviu Păiuș, fam. Creoșteanu, fam. Vali Ganea și pr. Ganea, dir. Sângeorzan, fam. prof. Iacob Gușă, Emil Bălăi, primarul Nășcan ș.m.a.), iar în viitorul apropiat și pe Valea Bârgăului, prin implicarea d-lor Mihai Beltag din Joseni și Nicolae Vrășmaș din Prund, cercuri care-și caută identitatea, încearcă cu timiditate să se impună prin inițiative, prin programe și credem că vor reuși în condițiile în care vor realiza că de fiecare dintre noi depinde confortul educativ pe

care ni-l dorim. Nimeni nu va veni de nicăieri să ne mobilizeze, să ne învețe sau să facă cel mai simplu lucru pentru noi. Noi trebuie să decidem ce vrem cu noi, mai ales în zilele de astăzi când trebuie să ne acomodăm și noi cu exigențele UE; Trebuie să ne impunem prin valorificarea decentă a tradițiilor românești; prin antrenarea tineretului în acțiuni de performanță (concursuri, festivaluri, sesiuni de comunicări, acțiuni de cercetare, etc); prin încurajarea onestității, cinstei, demnității, curajului de a apăra adevărul, de a promova responsabilitatea; prin asocierea cu cei ce respectă legea și apără dreptatea. Trebuie să ne facem timp pentru a ne împărtăși gândurile prețioase pe care le avem, pentru a le da viață...

Activitatea cea mai intensă a fost dirijată spre realizarea *Dicționarului culturii și civilizației populare din Ținutul Năsăudului*. Majoritatea echipelor din teren au fost alcătuite din membri ai ASTREI sau din simpatizanți ai acesteia – educatoare, învățători, profesori, preoți sau de altă profesie, răspunderea finalizării acestui volum revenind conducerii Despărțământului care a trebuit să respecte întocmai contractele semnate atât cu AFCN-ul București, cât și cu Editura Napoca Star din Cluj-Napoca, aspecte care s-au derulat în etape bine precizate. S-a lucrat sub presiunea pierderii finanțării dacă s-ar fi întârziat cu o zi față de termenii prevăzuți în contract. În atari condiții ne-au încurcat toate fișele trimise după data de 30 aprilie, și au fost destul de multe... Dacă am fi renunțat la toate fișele primite după această dată, *Dicționarul* ar fi avut circa 600 de pagini și n-ar fi avut nicio greșală, nicio omisiune, iar noi n-am fi avut astăzi nici un reproș sau nemulțumire, am fi avut timp să revizuim toate fișele primite în termen, dar vrând să facem mai mult bine pentru cât mai multă lume, avem astăzi unele neplăceri provocate de virusările calculatorului, întreruperile de curent, lipsa unui specialist plătit care să fi scris zi și noapte tot acest text, plus scanarea pozelor.

Mai marii Asociațiunii ASTRA cred că despărțămintele au rolul de liant în cadrul Asociațiunii și al țării. Desp. năsăudean este parte componentă a Asociațiunii Astra, având personalitate juridică și o autonomie care-i permite să rezolve orice fel de activități educative pe proprie răspundere, și cu asumarea în întregime a reușitei sau eșecului. La adunarea ASTREI de la Șomcuta Mare și Baia Mare (16-18 oct 2009), președintele Desp. Năsăudean a depus un proiect cu privire la obținerea de personalitate juridică și a cercurilor ce compun un despărțământ, pentru a spori posibilitățile de accesare a fondurilor nerambursabile necesare unor acțiuni educative, în special editarea de reviste, de monografii, inițierea de programe educative pentru

diverse categorii sociale: unele pentru tineret, altele pentru vârsta a treia, altele pentru copii etc.

Spiritul cultural astrist trebuie să fie unul de promovare a tot ceea ce este bun la noi și în lume, mereu în competiție cu modernitatea și progresul contemporan, spiritul astrist să fie un spirit de colaborare și cooperare cu instituțiile oficiale, cu alte societăți culturale similare, cel mai adesea, sub forma celor mai utile parteneriate...

Adunarea noastră are un scop nobil, acela de a stabili un program de activitate atât la nivelul despărțământului, cât și la nivelul cercurilor locale prin care să pregătim sărbătorirea a 150 de ani de la înființarea Asociațiunii în 1861, la Sibiu. *De realizarea acestui program, atât la nivel central, cât și la nivel de despărțăminte și cercuri, putem spune că depinde viitorul Asociațiunii* – spunea președintele actual al Asociațiunii, prof. univ. dr. D-tru Acu de la Univ. „Lucian Blaga” Sibiu.. Activitățile Asociațiunii din anul 2010, când se împlinesc 20 de ani de la reactivarea Astei și din 2011 când se împlinesc cei 150 de ani de la înființare, trebuie să scoată în evidență perenitatea ei și capacitatea de înnoire, inițiind modalități specifice preocupărilor proprii spre a-și împlini destinul său în viața poporului nostru. Asociațiunea, prin cercurile sale, va trebui să mențină în continuare o permanentă conștiință de sine, o conștiință de neam, să transmită românilor încrederea că și la noi poate fi mult mai bine, dar nu așteptând să facă alții câte ceva pentru noi, ci să ne implicăm noi înșine în făurirea mai binelui propriu. Aduc mulțumiri tuturor aștristilor implicați în acțiuni specifice Asociațiunii ASTRA și sper într-o activitate nouă, mai dinamică, eficientă și optimistă.

Președintele Desp. ASTRA, prof. Ioan SENI

SITUAȚIA MEMBRILOR ASTRA DIN DESP. NĂSĂUD LA ADUNAREA ANUALĂ DIN 2009

Cotizație achitată pe anul 2009 (15 lei pe an): **Cercul ASTRA Rebrișoara:** pr. Nicolae Hoha, Leon Catarig, Leon Muti, Macedon Ilovan – dir, Rodovica Ciuta, Leon Buzilă, Nicolae Lup, Leon Muti – înv., Toader Acu, Ștefan Cârcu – ing., inf. Călin Ciuta, Leon Morar - vice, Rodica Mureșan, Viorica Hoha, Cornel Burduhos, Rodovica Roș, Marian George Roș, Ștefan Roș – prof., pr. Vălean Radu; **Cercul ASTRA Salva:** prof. Ana Filip, Romana Fetti, Luminița Cuceu, George Onul – primar, Viorica Onul, Ioan Anghelini – vice, Vasile Dâncu, Lucia Ceuca, Maria Ceuca, Valeriu Catone, Letiția Ceuca, Floarea Simionese, Maria Mihăese, Gavrila Mihăese, Anamaria Pop, Felicia și Ioan Morariu, Virginia Linu, Lucia Linu, Floarea Trif, Nastasia Spermezan, Ana Floarea Simionese; **Cercul ASTRA Maieru:** pr. Emil Coman, prof. Sever Ursa, pr. Vasile Botiș, Ioan Lăpuște, Florin Micle, Pop Buia Doru, dir. Ioan Bindea, prof. Crăciun T. Vasile, Roman Mihai, Pui Alexandru, Măti Dorel, Cărbune Titus, Bontaș Valer, Ursa Liviu, Cristina Hădărău, Andronesi Simion, Naroș Iacob, Alex. Rațiu, Cărbune Larion, Tripa Ioan, Domide N. Florian, Pavel Ciupe, Vasile Borș – primar, Dumitru Vasile – vice, Viluț Cărbune – ing., Andronesi Ioan – s.ing., Barna Alexandru – secretar, Rațiu Ioan – electr., Ioan Cărbune – jurist, Boșca Maxim – dulgher, Hădărău Doruț – tehn., Croitor Ioan – agric., Hangea Dan – s.ing., Pop Buia Damaschin – funcț. înv. – institut. Berende Elena, Anca Crăciun, Daniela Lorințiu, Ilie Hoza, Geta Botcă, Măriuța Pop, Dorca Moldovan, Rațiu Clara – secretar pr., Berende Login – medic vet., Hangea Iacob – bibl., **Cercul ASTRA oraș Năsăud:** Ioan și Lucreția Mititean, Floarea Pleș, pr. Teofil Bembea, Ioan și Ana Lari, Elisabeta Nistor, Grapini Florea – Suceava; Sabin Sas – București; Ioan Lăpușneanu, Vica Istrate, Adriana Moldovan, Grigore și Floricuța Marțian, Grumezea Ștefan, Ceuca Crina, Lonhardt Doina, Gh. Tr. Dascăl, Gh. Galasiu, Livia Gavrițaș, Romulus și Valerica Berceni, Olga Lucuța, Radu Sirbu, Cleja Vasile, Berci Vasile, Știopu Ana, Vasile și Luci Moț, Elena Ivașc, Maria Ilieș, Floarea Morari, Adela Șofroni, Voichița Leone, Vasile și Maria Pavelea, D-tru Tomi, Leon Pop, Ovidiu Sermeșan, dr. George Celsie, Florin Rus, Dumitru Sidor, Emil Nistor, Monica Nistor, Dumitru Mureșan, George Pop, Traian Pavelea, Zenovia Pavelea, Dumitru Nistor, Ioan Catarig, Ana Vaida, Mădălina Lipan, Georgeta și Pompei Raus, Georgică Cira, Dumitru Sidor, Florin Rus, George Cîrcu, Bob Stela, Mariana Moldovan, Dohotar George, Năsăudean George, Nicolae Roș, Lenuța Sidor, Maria Herța Sângeorzan, Sabina Șot, Ioan Radu Nistor, Șt. Ghioc, Gal Cornelia,

Lucian Bichigean, Viorel Tofeni, Mihai Moroșan, Dionisie Ani, Iuliu Mureșan, Viorica Mureșan, Nicolae Născuț, Elisabeta Vranău, Viorel Secheli, Mărioara Secheli, Andrei Cârțu, Nicolae Cârțu, Paneș Grigore, Petru Nemeș, Aurel Pop (Lușca), Steluța Someșan, Pleș Livia, Varvari Ilie, Petri Rodica, Mircea Chitul. Cercul are și restanțieri...; **Cercul ASTRA Colegiul Național „George Coșbuc”**: prof. Ioan Seni, dir. Dorel Coc, Haitonic Ioan, Haitonic Ana, Onul Maria, Ani I. Ioan, Ani G. Ioan, Cîrcu I. Anca, Catarig Z. Simona, Vîju T. Steluța, Mîti G. Cristian, Mîti I. Ioana, Gruia Anca, Vaida G. Floare, Burdeți P. Paula, Ficior Iulia, Baba G. Speranța, Zagrai S. Cristina, Costea C. Simona, Sermeșan G. Gabriela, Tebieș T. Ioan, Berceni R. Camelia, Urs I. Ionică, Chira T. Daniela, Moldovan P. Dochița, Svințiu A. Adriana, Pavelea Gr. Maria, Bidică I. Ionela, Corniș C. C-tin (transferat), Bosbiciu N. Nicolae, Pop Maria, Lazăr Marius, Gonda Maria Ileana, Ioviță Edith, Tebieș Delia, Tebieș I. Mălina (studentă), Pop Laura, Filimon Bogdana, Pavelea Tudor Daniel, Comes Darius, Adriana Lupoai; **Cercul ASTRA Cristeștii Ciceului**: prof. Ana și Iacob Tătar, dir. Cornel Urian, prof. Nadia Urian, Chirtos Leontina, Șerban Petru – primar, Gh. Oprea – vice, Dascăl Adela – farmacist, Mureșan Pompei – preot; **Cercul ASTRA Rebra**: prof. Bachiș Ștefan și Aurica, Nedelea Teodor, Târlișan Lenuța, Rus Ileana, Bârte Vasile, Rus Floarea, Baizat Ana, Gheorghită Aurora, Calini Liliana, primar Ștefan Danci, Nati Onița, Scurtu Cristina, Capătă Mitrofan, Baizat Maria, Scridon Elena, Scridon Dumitru. Cercul are și restanțieri; **Cercul ASTRA Ilva Mare**: pr. Lupsan Daniel Cristian, prof. Berengea Ana, Berengea Pavel, Candale Ștefan, inv. Catuna Viorica medic Contis Vasile, funcț. Danila Ana, bibliotecar Galan Sabina, preot Danila Solovastu, prof. Bora Ancuța, Someșan Emilia, inv. Fântână Pralea Nicolae, prof. Muresan Elena, Sas Ștefan, Ureche Ieronim, Candale Silviu Titus, Berengea Ioan, Berengea Olimpia, Login George, primar Anca Alexandru, vice Colta Simion Domitian, Pop Pavel; **Cercul ASTRA Măgura Ilvei**: preot Rusti George, Bora Octavian, prof. Ruști Maria, inv. Ureche Sevestian, prof. Bindiu Viorel, Pușcaș Gabriela, Chindriș Maria, Avram Valer, Lucreția Ruști, Șușcă Dana; **Cercul ASTRA Lunca Ilvei**: Someșan Emilia, Feștilă Leonora, Feștilă Iuliana, dir. Balea Ionel, Giurgiean Ionuț, Someșan Ieronim, pr. Cihorean Vasile, primar Lupsan Flaviu; **Cercul ASTRA Poiana Ilvei**: Buta Mărioara, pr. Pop Leon, Ureche Alexandru, Grigore Gomboș, Alexandru Pop, Ofilat Varvari, Coruțiu Ioan și Florica, primar Tăutu Constantin; **Cercul ASTRA Ilva Mică**: prof. dr. Mare Ilie și Reghina, pr. Emil Dănilă și Elena, Liana Pop, Ana Avram, Nastasia Otviș, Lucreția Nechiti, primar Aurel Horea;

Cercul ASTRA Leșu: Lupșan Elena, primar Lupșan Nicolae, Bălan Andrei, pr. Mircea Suci, Mărioara Suci, Lușcan Elisabeta, etc.

Cercuri ASTRA în reorganizare: **Cercul ASTRA Sângeorz-Băi:** primar Venig Roland, dir. Szabo Zinuca, instit. Gaveniuc Raveca, pr. Algeorge Iacob, Băndean Ioan, Irimia Mihai, Jarda Nicolae, Rățoi George, prof. Bosancu Ilie, Axinte Viorica, Leon Cărdan, Olimpia Cărdan, Chira Gabriela, Chira Alexandru, Cocian Alexandru, Dănilă Leonida, Ilișiu Viorel, Moalfă Mihai, Strugar Rodica, înv. – institut. Benția Victoria, Dănilă Ana, Dănilă Dorina, Iepurean Maria, Lupșan Cătălina, Oarcăș Ionel, Pop Anuța, Pop Maria, Rauca Nastasia, Șorecă Cătălina, Tomi Florina, Ureche Maria, ec. Mutu Maxim, jurnalist Pop Scuturici Gheorghe, Hodoroga Florin – dir. Casa de Cultură; **Membri ASTRA din Liceul „Solomon Haliță”:** dir. Strugar Anchidim Dănuț, Croitor Victoria, Ureche Etelca, Polgar Nicușor, Mureșan Mihai, Terchilă Simion, Strugar Cristian - MI, Popa Ana, Zbîncă Loredana Anca, Zbîncă Teodor, Mititean Varvara, Ureche Ana Maria, Vasilichi Daniela, Măgurean Ștefania Monica, Bindiu Lenuța, Măti Doru Valeriu, Jarda Elena, Bodescu C-tin Dinu, Pop Daniela, Ciocărlă Virgil, Cîrcu Maxim; Filiala Sângeorz-Băi are și restanțieri...;

MEMBRI NOI ÎNSCRIȘI ÎN ASTRA: Roșca Paul-Ersilian – student, prof. Melian Alina (Bistrița), prof. Marica Alina-Maria, Frijan Maria, (Colegiul N. „G. C”. Năsăud), Ștefănuți Aura; **Cercul ASTRA Grup Școlar Economic Năsăud:** dir. Dorel Bidică, dir. adj. Bachiș Ștefan jr., prof. Dorina Chitul, Alis Seni, Alina Bondane, Rodica Tănase, Irina Oproaie; **Cercul ASTRA ROMULI** (cu cotizația achitată la zi): Urs Mihaela – dir, Bulz (Moțiu) Elena, Gabriela Herța, Daniela Ilovan, Ioana Ivan, Nicoleta Ivan, Ioana Moldovan, Anda Moț, Adina Sângeorzan, Rus Nicoleta Viorica, Elena Cira; **MITITEI – Cerc ASTRA nou:** prof. Bindea Florin Gabriel, Salvan Olimpia Elena, Lazăr Roș Viorica, Lazăr Nicolae, Lazăr Simona, Pop Șioldea Olimpia; **RODNA – Cerc ASTRA nou:** prof. Iacob Gușă, Liviu Păiuș, Lucian Creoșteanu, Ganea Nastasia Vali, Ganea Gheorghe, Emil Bălăi, Gușă Augustina, Creoșteanu Leonora, Partene Cornelia, Sângeorzan Florina, Andronesi Lucreția, Măricuț Mărioara, Rebreaș Anuța, Anca Dorina, Grapini Floare, Mișu Doina, Sângeorzan Iacob, Nășcan Alexandru, Luciana Sidor; **TELICIU – Cerc ASTRA nou:** prof. Domnica Homei, Vlașin Mihaela-Corina, Rodovica Borzași, Daniela Mureșan, Maria Ienciu, Florentina Popu, Cristian Ilovan, Cămăraș Tiberius-Vasile, Ștefan Dolha, Liviu Călini, Vasile Puica; **Cercul ASTRA VALEA BÂRGĂULUI:** 1. Rațiu Vasile George, 2. Mănarcă Adrian, 3. Nechita Ioan, 4. Haidău Iorgu, 5. Belteag Mihai, 6. Fonogea Lucreția, 7. Groze Iacob, 8. Mureșan Gheorghe, 9. Valea Mihai Lucian, 10. Mititean Pop Valentin,

11.Mititean Pop Otilia, 12.Andreica Leon, 13. Frumos Doina, 14. Blaga Livia, 15.Blaga Dorin, 16.Hogiu Leon, 17.Deac Remus, 18. Wachsmann Hogiu Titus, 19. Wachsmann Hogiu Gica, 20. Vrăsmaș Niculae, 21.Ștefănescu Leonida, 22. Cioanca Nicolae; 23. Ciupa Dumitru, 24. Giurgiucă Teodor, 25. Lazăr Ioan.

Breviar astrist ilvean

Ca fiecare an, și anul 2009 a fost pentru Valea Ilvelor un an bogat în acțiuni astriste în diverse domenii de activitate. Membrii ASTREI Ilvene au încercat și de cele mai multe ori au reușit să treacă peste momentele de criză economică, morală și culturală prin care trece societatea românească în ultima vreme. Dacă de cele mai multe ori pentru autoritățile locale lipsa banilor este o motivație pentru o mai slabă implicare în actul cultural, ASTRA prin forța sa de voluntariat, încearcă să ducă de cele mai multe ori greul acțiunilor culturale de conservare, păstrare și valorificare a valorilor materiale și spirituale ale satului românesc. În acest sens, la sfârșitul anului 2008 și începutul anului 2009, pe Valea Ilvelor au avut loc acțiuni de sărbătorire a marelui romancier Liviu Rebreanu (reamintim că în anul 1909 Liviu Rebreanu a debutat în literatura română la Casina Română din Ilva Mare cu schița „Codrea,,). Cu această ocazie a fost lansat sub egida ASTREI Ilvene și un volum omagial „Liviu Rebreanu la Ilva Mare”.

În vara acestui an în toate localitățile ilvene au avut loc manifestări omagiale închinatelor unor personalități de pe Valea Ilvei. Consemnăm doar câteva dintre acestea: comemorarea ilustrului profesor universitar ilvean Alexandru Husar, care în această vară a plecat înspre

„marea liniștii,, manifestări închinatelor renumiților compozitori ilveni Darius Pop și Tudor Jarda, rapsozilor Larion Todică, Mihăilă Varvari, Mărioara Precup, cărturarilor Leonida Pop, Anton Coșbuc, Pompei Boca, Iuliu Ciorceriu, Ieronim Slăvoacă, Ștefan Buzilă și mulți alți...

Un punct forte al ASTREI Ilvene îl reprezintă organizarea unor manifestări cultural artistice în parteneriat cu primăriile, școlile și bisericile de pe Valea Ilvelor. Astfel, amintim festivalurile tradiționale de pe valea noastră, prin care încercăm să păstrăm nealterate tradițiile datinile și obiceiurile lăsate de moșii și strămoșii noștri. Menționăm aici festivalul păstoresc „Sâmbra oilor” care reunește formați artistice din țara Bistriței, Năsăudului și nu numai, festival care valorifică obiceiurile păstorești din partea de nord a țării noastre. De tradiție este apoi „Festivalul de colinde și obiceiuri de iarnă ilvene,, ajuns la ediția a XIV-a, festival care se organizează în fiecare an în data de 27 decembrie prin rotație de către cele șase localități de pe Valea Ilvelor, de către ASTRA Ilveană în parteneriat cu primăriile, școlile, bisericile și sponsori din zonă sau județul nostru.(de exemplu în acest an festivalul va avea loc în comuna Lunca Ilvei cu o participare selectă, pe lângă formațiile ilvene participă formații de datini din Republica Moldova și din jud. Neamț, organizatori fiind d-l primar Flaviu Lupșan, directorii Ionel Balea și Ionuț Giurgiean, preotul Vasile Cihorean. *Colindători astriști din Ilva Mare – la Muzeul Satului București, 2008*

O altă acțiune anuală - de tradiție deja pe ilve - o reprezintă organizarea Taberei internaționale de cultură și civilizație românească „Acasă la noi,,. În acest an și-au petrecut vacanța de vară la noi pe ilve douăzeci de tineri elevi și studenți din Republica Moldova-regiunea Cahul, tineri care au cunoscut pe viu tradițiile, obiceiurile, viața de zi cu zi a românilor din zona de munte din țara mamă - România. Acești tineri au avut ocazia să se bucure de frumuseșile zonei noastre, de ospitalitatea și căldura sfletească a țăranului de la munte. De asemenea, astriști ilveni ca Reghina și Ilie Mare, Mărioara Buta, Ieronim Ureche, Ana Berengea, Stefan Sas, Ofilat Varvari, Olimpia și Pavel Berengea etc.au participat la acțiuni astriste din țară și de peste hotare (Sibiu, Baia Mare, Cluj, Blaj, Iași, Chișinău etc.), evidențiindu-se mai ales în activitățile Astrei Centrale de la Sibiu.

Pentru sfârșitul acestui an, pe lângă programele artistice pregătite în cinstea Sărbătorilor de iarnă și desfășurarea Festivalului de colinde și obiceiuri de iarnă ilvene trebuie să remarcăm participările formațiilor artistice de datini de pe Valea Ilvei la manifestări închinete sărbătorilor de iarnă de la Bistrița și Năsăud, Muzeul Satului – București, postul tv Etno etc, manifestări unde formațiile artistice din întreaga zonă a Ilvelor au fost evidențiate pentru frumuseșea costumelor, colindelor și obiceiurilor tradiționale. Pentru data de 26 decembrie 2009, la Ilva Mare va avea loc dezvelirea și sfințirea bustului marelui scriitor Liviu Rebreanu, bust donat de medicul Gheorghe Traian Dascăl.

Vă invităm deci să vizitați Valea Ilvelor, această zonă mirifică, ruptă parcă din paradis, zonă care păstrează încă nealterate obiceiurile strămoșești, datinile și tradițiile străbune și mai ales portul popular de un alb imaculat, presărat discret doar cu cusături peste mânecă și cu năfrămile multicolore. Iubitorii folclorului dar și a sporturilor de iarnă se pot bucura în această vacanță de iarnă de ospitalitatea românului de la munte, de farmecul peisajului dar și de condițiile moderne oferite de pârtiile de schi de pe Valea Ilvelor, mai ales de cele de la Lunca Ilvei.

Prof. Pavel BERENGEA,
președinte Astra Ilveană

X. VARIA

MUZEUL COLEGIULUI NAȚIONAL „GEORGE COȘBUC”

Ioan LĂPUȘNEANU

Ideea înființării unui muzeu școlar este atât de veche la Colegiul Național „George Coșbuc” din Năsăud cât de veche este și această prestigioasă instituție de învățământ. Pentru ilustrarea lecțiilor cu mijloace didactice, au început să se adune obiecte care prin conținutul, forma și aspectul lor serveau la însușirea unor lecții de către elevi. Aceste obiecte erau aduse de elevi sau donate de către persoane interesate de bunul mers al instrucției și educației: părinți, foști elevi, intelectuali din localitate ori din alte părți.

Este adevărat că în primele decenii ale existenței Gimnaziului, cum s-a numit școala până în anul școlar 1918-1919, ideea de muzeu se confunda cu cea de' cabinet școlar, după accepțiunea actuală. Numai că, printre obiectele donate, existau și obiecte care țin direct de ceea ce numim muzeu: monede, medalii etc. Astfel, din „Raportul anual despre Gimnaziul Român Greco-Catolic din Năsăud pentru anul școlar 1867/8”, Bistrița, 1868 aflăm că Gimnaziul dispunea de următoarele materiale: „Biblioteca are 387 opuri în 777 tomuri, instrumente fizicale 64, modele de cristale 50, mape 6, atlasuri 21, colecțiuni de minerale, o colecțiune zoologică, o colecțiune botanică, câteva corpuri pentru desen geometric, 1 medalie, 10 bani vechi parte de argint, parte aramă”. Cu timpul, colecțiile s-au îmbogățit, mai ales prin donații, și, în preajma primului război mondial, se putea vorbi despre o adevărată colecție muzeistică. Astfel, la sfârșitul anului școlar 1916-1917, Gimnaziul dispunea de următoarele „Colecțiuni și alte mijloace de învățământ: Muzeul pentru științele naturale: 9782 piese; Muzeul pentru fizică și chimie: 935 piese; Colecțiunea de geografie: 122 piese; Muzeul filologic, istorie și arte: 1517 piese; Biblioteca profesorală a avut (...) opuri literare științifice de specialitate și de conținut variu, precum și reviste periodice vechi: 5334 cărți în 7095 volume, 14 reviste abonate în acel an; Biblioteca școlarilor: 3706 opuri în 4188 volume, precum și alte obiecte: 40 piese și două reviste abonate; Colecțiunea de desemn și caligrafie: 5846 ; piese; Colecțiunea de gimnastică: 350 piese; Colecțiunea muzicală: 571 piese.” După Unirea Transilvaniei cu patria mamă, la 1 Decembrie 1918, colecțiile Liceului Grăniceresc „George Coșbuc” s-au îmbogățit continuu. În anul școlar 1935-1936 numai Muzeul numismatic și de arte dispunea de 605 piese. Biblioteca profesorilor număra 8856 cărți și avea abonamente la

36 de reviste, iar biblioteca elevilor avea 2768 de cărți și abonamente la 7 reviste. Numai că tulburările sociale și istorice au făcut să dispară multe materiale din zestrea liceului, multe dintre acestea de un deosebit interes științific.

În 1979 era o sală amenajată ca muzeu, de care se îngrijea profesorul Viorel Pălăgeșiu. Erau expuse atât obiecte de artă populară, costume, precum și monede, relicve istorice: cioburi, vase vechi, ciocane din piatră etc. Cu timpul au dispărut și acestea, încât în 1988, anul împlinirii a 125 de ani de la crearea Gimnaziului, nu mai exista aproape nimic în muzeu.

Pentru a sărbători cum se cuvine aniversarea celor 125 de ani de la înființarea școlii, la 4 octombrie 1988, ne-am gândit că ar fi bine să amenajăm un muzeu școlar în adevăratul sens al cuvântului, pentru a arăta oaspeților ce a însemnat această instituție de învățământ de-a lungul timpurilor. S-a format un comitet din care au făcut parte: Gheorghe Pleș, Ioan Lăpușneanu, Stela Leuca (căsătorită Todea), Dana Pardanschi (căsătorită Arjoca), Radu Burcezan, Gavrilă Tomi, Lucian Bichigean, fiecare cu misiune specifică. Gheorghe Pleș și Radu Burcezan s-au ocupat de partea gospodărească: curățenie, mobilier etc., Stela Leuca și Lucian Bichigean de „agitația vizuală”, iar Dana Pardanschi și Ioan Lăpușneanu de procurarea exponatelor. Dana Pardanschi a procurat materiale muzeistice de la universitarii clujeni, iar Ioan Lăpușneanu s-a deplasat la București în același scop. De asemenea, Ioan Lăpușneanu a împrumutat, pe numele său, colecția revistei „Arhiva Someșană” și cea a Anuarelor liceului, precum și alte cărți valoroase de la Biblioteca Documentară a Academiei Române și de la Muzeul Grăniceresc.

În privința mobilierului, am fost sprijiniți de către ec. Andrei Pop, directorul întreprinderii „Textila”, care patrona liceul, și de către prof. Ioan Nichifor Someșan, directorul Muzeului Grăniceresc. La amenajarea celor două săli de la intrarea principală a liceului am fost ajutați de Vasile Salvan, din partea comitetului de părinți și de ceilalți membri ai comitetului.

După Revoluția din 1989, colecția din sala nr.1, care conținea „trofee” din Epoca de aur (diplome de la „Cântarea României” și de la concursurile școlare, omagii ale „conducătorului iubit”) a fost desființată, iar prin anul 2006 Muzeul a fost mutat în clădirea de vizavi. Cu timpul, muzeul a fost îmbogățit cu noi exponate și cuprinde sute de cărți ale foștilor elevi, reviste și lucrări științifice, colecții de reviste, inclusiv un număr din vechea „Musă Someșană” din perioada când George Coșbuc era elev.

În cei 26 de ani câți au trecut de la înființarea Muzeului școlar, în Cartea de Aur și-au înscris numele multe personalități din țară și din străinătate. Printre cei care au vizitat muzeul se numără și regretatul poet Grigore Vieru care a scris următorul catren: „*La Coșbuc în Năsăud / Sufletul îmi este ud. / Jilavă mi-i inima, / De mult dor de țara mea*”.

În ultimii ani, de destinele Muzeului școlar s-a ocupat prof. Ioan Seni, șeful catedrei de istorie. Este o datorie imperativă a actualilor slujitori ai Colegiului Național „George Coșbuc” să vegheze la păstrarea și u chiar la îmbogățirea colecțiilor Muzeului școlar.

Tot cadrele didactice de la Colegiul Național „George Coșbuc” și îndeosebi profesorul Ioan Seni, s-au ocupat de amenajarea sediului Despărțământului Năsăud al ASTREI, care are în prezent aspectul unui muzeu. Firește, cu ajutorul și implicarea directă a autorităților locale.

Despărțământul Năsăud al ASTREI (președinte prof. Ioan Seni) este unul dintre cele mai active, nu numai din Transilvania, ci chiar din țară. Rezultatele obținute în cei aproape 20 de ani de la reînființare se explică și prin faptul că primarii orașului din această: perioadă au sprijinit și chiar s-au implicat în activitatea Despărțământului. Astfel, primul dintre primarii aleși după 1990, ing. Aurel Dănuț Oancea a aprobat două săli în incinta Primăriei, în care s-a amenajat sediul Despărțământului Năsăud al ASTREI, fapt pentru care îi aducem sincere mulțumiri.

În cele două încăperi au fost puse tablouri ale academicienilor năsăudeni, aspecte din activitatea aștrștilor în oraș, județ, la nivel de țară și în străinătate. În cea de-a doua sală este amplasată biblioteca ASTRA, realizată prin donații din partea unor intelectuali năsăudeni sau din alte localități.

Din 1996 noul primar, Silviu Serdeșniuc, s-a implicat de la început în activitățile noastre. De multe ori ne-a sprijinit cu mașina Primăriei, atât în unele deplasări în țară, cât și în străinătate. Ba chiar a participat și la acțiunile organizate cu colegii din Republica Moldova și din Ucraina. De asemenea, ne-a sprijinit cu fonduri pentru editarea unor publicații. Este vorba despre revista „Plaiuri năsăudene” și a unor cărți. La fel ca actualul primar ing. Dumitru Mureșan, om cu largă deschidere spre activitățile culturale și școlare, mai ales că și dânsul a fost elev al Liceului „George Coșbuc” din Năsăud.

Năsăudul este un oraș mic, dar cu un mare trecut cultural. ASTRA este singura organizație care poartă drapelul culturii, în prezent, prin organizarea unor acțiuni

culturale de prestigiu, cum recunoștea primarul Dumitru Mureșan în prefața cărții „Un centru cultural năsăudean”, editată de Oficiul Poștal Nr. 1 din Năsăud, unde își desfășoară activitatea Cercul „Virgil Șotropa” al ASTREI.

Fără colaborarea șefilor instituțiilor din oraș și a Primăriei nu se poate face nici cultură adevărată. Pentru tot sprijinul acordat, le mulțumim încă o dată și suntem siguri că actualul primar, ing. Dumitru Mureșan, ne va sprijini și în continuare, la fel cum ne-a sprijinit până în prezent.

ȘCOALA NĂSĂUDEANĂ ȘI SLUJITORII EI

prof. Ioan LĂPUȘNEANU

Colegiul Național „George Coșbuc” din Năsăud sărbătorește, la 4 octombrie, 146 de ani de când a luat ființă această prestigioasă instituție școlară, adevărat portdrapel al învățământului din partea de nord a Transilvaniei. În acest an, Zilele Colegiului Național „George Coșbuc” se vor desfășura pe parcursul unei întregi săptămâni, între 4 și 10 octombrie, perioadă în care vor avea loc manifestări cultural-științifice la care vor participa personalități ale învățământului și culturii care au învățat pe băncile acestei faimoase instituții.

De fapt, „Țara Năsăudului, ținut de baladă aspră cu inflexiuni dureroase, veche vatră de cultură și spiritualitate românească, patria lui Coșbuc și a lui Rebreanu – cum scria profesorul Grigore Marțian în cartea sa «Idei pedagogice ale școlii năsăudene și alte însemnări» – se distinge și este cunoscută în lume prin faima școlilor și a dascălilor, a oamenilor de seamă pe care i-a dat țării de-a lungul timpurilor. Nevoia de cultură și știință de carte s-a resimțit pe aceste plaiuri, în rândul populației, încă din perioada anterioară militarizării, când filele arhivelor atestă începuturile învățământului românesc”. Aceasta înseamnă că învățământul secundar năsăudean n-a apărut din senin, ci a fost precedat de alte forme de educație în care locuitorii învățau cele necesare vieții.

Profesorul Grigore Găzdac, unul dintre cei mai longevivi directori ai liceului care poartă numele unui ilustru elev de-al său, scria într-un manuscris despre școala familială, unde copiii învățau de la părinți arta supraviețuirii, prin însușirea priceperilor și deprinderilor esențiale pentru a-și câștiga, prin efort propriu, cele necesare traiului. Au existat apoi așa-numitele școli populare sau confesionale ce ființau, sub îndrumarea preoților și diecilor, în tindele bisericilor și pe lângă mănăstirile existente în zonă din timpuri imemoriale.

La mijlocul secolului al XVII-lea, în Năsăud era dascăl popa Partenie, în 1724 a fost adus popa Pahonie, urmat în 1740 de un diacon-învățător, iar între anii 1750-1754 a funcționat preotul al 3-lea și apoi popa Matei, plătit cu 4 florini lunar, în anul 1767.

Episodul istoric al înființării Regimentului al II-lea de graniță, cu sediul în Năsăud, a determinat un șir întreg de mutații în viața locuitorilor. Datorită ființării acestui district militar au fost create premisele unei durabile emancipări culturale, în contextul tradițiilor culturale ardeleni. Din anul 1767 au început să se înființeze școlile grănicerești năsăudene – așa-zisele școli triviale – în care se studiau trei discipline: citit-scris, socotit și religia.

Aceste școli aveau o durată de trei ani, iar elevii erau recrutați, pe trei circumscripții, din câte 8-10 sate, câte 2-3 dintr-o localitate, fii de cadre militare și alți fruntași locali. Școlile erau întreținute de administrația militară a regimentului. Satele și-au menținut forma tradițională de școlarizare a copiilor de către preoți și dieci, precum și a unor gradați grăniceri mai în vârstă. Lecțiile se predau în limba română, cu o oră zilnic de exerciții de vorbire în limba germană, legată de conversația uzuală și comenzile militare. Prima școală trivială s-a înființat în Năsăud (mutată la Telciu, în 1837), Maieru (strămutată la Sângeorz-Băi și Monor). În anul 1786 s-au adăugat cele din Zagra și Prundu-Bârgăului. La aceste școli, din anul 1838, limba de predare a devenit germană, până în anul 1850, când germana a rămas numai obiect predat cu ora, învățământul făcându-se în limba română. Prin punerea în aplicare a Legii școlare din 1868, aceste școli au devenit treptat școli primare.

În anul 1770 se înființează, în Năsăud, Școala principală sau „Normală”, având caracter gimnazial – superior celor triviale – cu limba de predare latino-germană și, din 1785, numai germană. Durata era de 3 și apoi de 4 ani, structură în care a funcționat până în anul 1883, când a devenit școală primară.

În anul 1826 și-a început activitatea Școala primară de fete din Năsăud, cu o singură învățătoare și trei despărțăminte, devenite, din 1870, clase, completate la patru în 1887 și șase în 1890. Limba de predare a fost cea germană până în 1860, când s-a adăugat ca obiect de studiu limba română, devenită din 1863 limbă de predare, locul limbii germane luându-l maghiara din 1874. (Cf. „Îndrumător în Arhivele Statului Județul Bistrița-Năsăud. București”, 1988).

Ioan Marian, originar din Zagra, deschide la 1 noiembrie 1837 un „curs preparandial de șase luni” pentru a-i pregăti pe viitorii învățători. Această formă de pregătire a învățătorilor a durat până în anul 1858, după care în anul următor se va deschide „Preparandia”, cu o durată de doi ani și o perioadă de specializare. În zece ani, această instituție de învățământ a pregătit 250 de cadre necesare învățământului românesc din acest

ținut. Sufletul Preparandiei a fost pedagogul Vasile Petri. Urmașa acesteia este Școala Normală de învățători, deschisă în anul 1923 cu sprijinul pedagogului Solomon Haliță, „mâna dreaptă a ministrului Spiru Haret”, cum l-a numit Iuliu Moisil.

Existența acestor instituții școlare, precum și a celor comunale, deschise în primele trei decenii ale secolului al XIX-lea (Național-Gemeinde Schulen) a constituit premisa deschiderii Gimnaziului Superior Român Greco-Catolic din Năsăud, la 4 octombrie 1863, mândria năsăudenilor și a întregii părți de nord a Ardealului.

Ulterior, în a doua jumătate a secolului XX, s-au înființat și alte instituții școlare: Liceul Pedagogic, Liceul Silvic, Liceul Nr. 2, Școala Profesională de Ucenici, Școala de Arte și Meserii. Într-o perioadă de peste două secole aceste instituții școlare au constituit un adevărat sistem educațional care a dat țării mii și mii de tineri pregătiți pentru a se specializa în diferite domenii de activitate. Datorită faptului că între aceste instituții de învățământ exista o anumită unitate și un scop comun, iar mulți dintre vechii dascăli au predat la mai multe școli din Năsăud, am îndrăznit să afirmăm că se poate vorbi de o Școală Năsăudeană, care prin rezultatele sale se ridică la faima școlii Ardelene de la Blaj. De fapt, primii profesori și foarte mulți preoți s-au pregătit la școlile Blajului, astfel că luminătorii Țării Năsăudului și-au luat inițial lumina de la lumina Blajului. Cu alte cuvinte, Școala Ardeleană a generat Școala Năsăudeană de pe ale cărei bănci au ieșit numeroși intelectuali care prin activitatea lor au pus câte o cărămidă la temelia patriei. Foști elevi ai Școlii Năsăudene au devenit membri ai Academiei Române, cadre didactice universitare și preuniversitare, medici, avocați, ingineri, muncitori și specialiști în diferite domenii de activitate. Mulți dintre foștii învățăcei ai Școlii Năsăudene au deveni ei înșiși slujitori ai acestei școli și au adus în contemporaneitate tradițiile acesteia.

Corifeii Școlii Ardelene au fost Inochentie Micu-Klein, Samuil Micu, Petru Maior, Gheorghe Șincai, Ioan Budai Deleanu, iar ai Școlii Năsăudene: Ioan Marian, Grigore Moisil, Florian Porcius, Iacob Mureșanu, Ilie Miron Cristea, Nicolae Bălan, Nicolae Drăganu, Iulian Marțian, George Coșbuc, Liviu Rebreanu, Iuliu Moisil, Nestor Șimon, Virgil Șotropa, Tudor Bugnariu, Iuliu Prodan, Tiberiu Morariu, Traian Ionașcu, Gavril Istrate, Alexandru Husar, Dumitru Protase, Tudor Drăganu și mulți, mulți alții. Școlile năsăudene au generat o mișcare cu numeroși adepți care și-au desfășurat în țară și în străinătate activitatea.

Premisele pentru viitor sunt asigurate de actualele instituții școlare: Colegiul Național „George Coșbuc”, Grupul Școlar Economic și de Servicii, Grupul Școlar Silvic, Școala Generală „Mihai Eminescu” și celelalte instituții școlare și preșcolare, unde își desfășoară misiunea socială mulți dintre foștii absolvenți ai acestor școli.

Numeroși intelectuali, care și-au început drumul spre cucerirea redutei științei și culturii la Năsăud, au rămas simple nume în filele îngălbenite ale Arhivelor sau în paginile unor publicații. De aceea, din inițiativa Despărțământului Năsăud al ASTREI, a președintelui Ioan Seni, s-a inițiat elaborarea unui dicționar care să cuprindă personalitățile legate de Școala Năsăudeană de Cultură, din cele mai îndepărtate perioade și până în prezent. Din colectivul de redactare a dicționarului mai fac parte profesorii: Ana Filip, Radu Băeș, Romulus Berceni, Ioan Dâmbu, Ioan Lăpușneanu, Grigore Marțian, Maximinian Menuț, Ioan Mititean, Ioan Radu Nistor, Liviu Păiuș, Ioan Pinte, Ioan Mircea Prahase, Alexandru Pugna, Sever Ursa, Lucian Vaida, care au procurat material documentar și au redactat peste 1200 de fișe, despre personalități și instituții.

Parteneri oficiali la realizarea dicționarului au fost: Nicolae Gălățean, directorul Centrului Județean de Cultură Bistrița-Năsăud, prof. Stela Todea, inspector general al Inspectoratului Școlar Județean, ing. Dumitru Mureșan, primarul Orașului Năsăud, prof. Ioan Mircea Prahase, directorul Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud, preot protopop Ioan Dâmbu și ing. Mihail Mureșan, președintele Uniunii Comunelor Grănicerești.

În partea inițială a dicționarului am inclus două profesii de credință: „Laudă țăranului român”, discursul de recepție rostit de Liviu Rebreanu cu ocazia primirii sale în Academia Română și poezia "Poetul", arta poetică a lui George Coșbuc. Am procedat astfel pentru că marea majoritate a celor cuprinși în dicționar sunt fii de țărani sau au origine țărănească. Am inclus, de asemenea, în dicționar și poeți, redactori de reviste literare, scriitori și artiști care tot de la vatra satului au pornit în marea lor majoritate.

Coordonatorul întregii lucrări este profesorul Ioan Seni care a depus un efort considerabil pentru realizarea ei. „Dicționarul culturii și civilizației populare din Țara Năsăudului” este un omagiu adus sutelor de trudituri ai culturii, învățământului, artei populare, slujitorilor Domnului din bisericile și mănăstirile noastre, oamenilor în halate albe care veghează la sănătatea cetățenilor, apărătorilor dreptății și creatorilor de orice fel, reprezentanți ai Școlii Năsăudene. Este și un omagiu adus celor anonimi, care s-au topit în negura uitării ca frunzele brumate toamna, sau celor mai cunoscuți, care prin profesionalismul, talentul și jertfa lor au luminat satele și orașele din acest crâmpai al spațiului mioritic și de pe întregul cuprins al țării. Pentru aceasta merită să rămână în atenția și în inima urmașilor.

FAMILIILE DIN COMUNA REBRA ÎN TIMPUL REGIMULUI GRĂNICERESC (1762 - 1851)

– considerații în baza unei cercetări de genealogie comunitară –

Prof. Viorel RUS

I. Despre lucrarea de genealogie comunitară „Neamuri și Familii Rebrene (1750-2000)”

Se spune că cine nu își cunoaște strămoșii seamănă cu un copac fără rădăcini. Și pentru că am simțit puternic nevoia de a avea rădăcini, timp de 25 de ani din viața mea, am fost preocupat de cercetarea genealogică a satului în care m-am născut.

Situația mea a fost și este, cred eu, una particulară.

Pentru că tatăl meu, învățătorul Petre Rus, a fost „prea bun român”, revoltându-se și luând apărarea consătenilor săi care mureau de foame, în anul 1943, când nu împlinisem 1 an de viață, familia noastră a fost strămutată forțat de către autoritățile maghiaro-hortiste, din Rebra Năsăudului, localitatea de baștină a părinților, moșilor și strămoșilor mei, în satul săsesc Dipșa, din zona Bistriței.

Am plecat cu ceea ce au putut încărcă părinții într-o căruță spunându-li-se:

„Dacă nu ați dorit să fiți proprietari în satul vostru, veți fi slugi la sași!” Și așa a fost!

După ce am mai crescut, mi-am dat seama că eram printre puținii copii din sat care nu aveam bunici, unchi, mătuși și alte rubedenii, iar adeseori, mai ales când se supărau pe mine la joacă, copiii satului mă numeau „venetic”.

Întâmplarea care mi-a trezit conștiința de sine, cea mai veche întâmplare a vieții mele pe care o țin minte, se leagă de bunica mea dinspre mamă.

Aveam poate 4-5 ani, când am fost chemat în casă, de la joaca cu copiii vecinilor, spunându-mi-se că a venit la noi bunica (tâna în graiul năsăudean) dinspre mamă. Era țărancă îmbrăcată în catrințe, cu poale în colțișori, ie, pieptar din piele de oaie întoarsă cu înflorituri, încălțată cu opinci.

Tare mi-a fost dragă bunica. Am asemănat-o cu zânele bune din poveștile mamei, iar de atunci am tot visat că voi ajunge odată și odată să-mi cunosc neamurile rebrene și să știu mai multe despre moșii și strămoșii mei.

Aceste evenimente particulare ale vieții m-au determinat ca, la absolvirea studiilor, să cer a fi repartizat în satul meu strămoșesc și să-mi dedic un timp îndelungat căutării înaintașilor mei.

Iar după ce mi-am aflat strămoșii, am hotărât că nu aş putea face un dar mai mare oamenilor Rebrei Năsăudului, împreună cu care am petrecut ca dascăl cei mai frumoși 15 ani din viața mea, decât să ofer posibilitatea fiecăruia dintre ei să-și cunoască rădăcinile.

Preocupările mele asidue în acest sens s-au concretizat prin publicarea în anul 2001 la **Editura „Aletheia” din Bistrița** a lucrării de genealogie comunitară, în două volume a 622 de pagini, intitulată **„Neamuri și Familii Rebrene (1750-2000)”**.

Am reușit, pornind de la 56 de neamuri și 123 de familii vechi, să reconstitui, pe durata unui sfert de mileniu, filiația celor 708 familii ce existau în sat în anul 2000, folosind ca instrument un model de genealogie tabelară original, care permitea analiza genealogică atât pe linie ascendentă (analitică), cât și pe linie descendentă (sintetică).

Lucrarea a fost adoptată ca fiind elaborată în cadrul Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei – filiala Cluj-Napoca.

Iată un fragment semnificativ din aprecierile la adresa rezultatului muncii mele, făcute în prefața lucrării, de către **prof. Univ. Dr. Nicolae Edroiu**, membru corespondent al Academiei Române, președinte al Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei – Filiala Cluj-Napoca:

„... Cercetarea întreprinsă de profesorul Viorel Rus... depășește prin proporții și profunzime tot ce s-a elaborat până acum. O comunitate întreagă – și nu dintre cele mărunte – își primește acum reconstituirea genealogică pe durata unui sfert de mileniu... Este surprinsă, în fapt, o întreagă istorie a satului pe durata ultimilor 250 de ani, realizată prin metoda științei genealogice.

Autorul însuși a trudit vreme de 25 de ani pentru realizarea lucrării, investigând arhive și informația de teren, procedând la abordarea progresivă și regresivă a evoluției unui sat ardelean care și-a construit o istorie proprie.”¹

II. Familiile rebrene în timpul regimului grăniceresc (1762-1851)

Având la bază izvoare istorice certe din perioada regimului grăniceresc, precum „Conscripția grănicerească din 1763-1764”, „Cartea funciară a stațiunii Rebra pentru perioada 1790-1851” și „Registrele parohiale ale născuților, căsătoriților și morților rebreni începând cu anul 1813”, cărora pentru comparație cu situația de dinaintea militarizării le-am adăugat „Conscripția religioasă a episcopului Klein din 1733” ,

¹ Viorel Rus, *Neamuri și Familii Rebrene*, Ed. Aletheia, Bistrița, 2001, vol. I, Prefață.

„Conscripția magistratului bistrițean din anul 1750” și „Conscripția generalului Buccow din 1760-1762” , lucrarea cuprinde informații interesante cu privire la dimensiunile și specificul instituțiilor matrimoniale și gospodărești ale Rebrei în timpul regimului grăniceresc, care fac obiectul prezentului material.¹

II.1. Numărul și dinamica familiilor rebrene

Nr. familii în anul 1733	Nr. familii în anul 1750	Dinamica 1750/1733 Nr./%	Nr. familii în anul 1762	Dinamica 1762/1750 Nr./%	Nr. familii în anul 1764	Dinamica 1764/1762 Nr./%	Nr. comuniuni de familii în anul 1790
92	115	+23/25%	168	+53/46%	185	+17/10,1	110

Datele cuprinse în tabel permit următoarele concluzii despre numărul și dinamica familiilor rebrene în secolul al XVIII-lea:

Dacă până la instituirea regimului grăniceresc, în anul 1762, creșterea numărului familiilor era rezultatul sporului natural al populației, în anii pregătirii și militarizării efective creșterea spectaculoasă a numărului de familii a fost în primul rând rezultatul venirii în localitate a noi familii din pătura jelerilor din localitățile nemilitarizate sau căsătoriei unor feciori jeleri, ori chiar pasibili de a fi grăniceri, cu fete din Rebra.

Jelerii cunoșteau drepturile pe care le primeau ca grăniceri, în special posesia a unei sesii (gospodării), iar feciorii din alte localități pasibile de militarizare, ori militarizate, proveneau din familii cu mai mulți membrii, intrând prin căsătorie ca „pater familias” în sesii (gospodării) mai avute.

Lucrarea „**Neamuri și Familii Rebrene**” permite o analiză a fenomenului acum descris, urmărind numele noi de familie apărute în fiecare nouă conscripție, pe fiecare neam de rebreni:

Putem astfel afirma cu certitudine că între anii 1762-1764 au apărut în sat, pe căile descrise mai sus, familii noi, precum: *Alexandru, Angeluș, Georgiță, Grozav, Mare, Olari, Scridon, Suci, Văcari*.

¹ Pentru informații generale despre sistemele social-economic, politic și cultural al vremii, vezi Valeriu Șotropa, *Districtul grăniceresc năsăudean*, Ed. Dacia, Cluj, 1975.

Apoi, în perioada regimului grăniceresc propriu-zis, au apărut familiile cu numele: Bachiș, Burdea, Greluș, Imbroaie, Jâja (Oul), Nedelea, Oproaie, Pavelea, Pintelei, Prădan, Svoboda (azi Slobodă), Tăut, Zăgrean.

Precizăm că creșterea numărului familiilor rebrene a avut loc în condițiile când mai ales în anul 1763, cel al revoltei recruților grăniceri la îndemnul lui Tănase Todoran – frânt pe roată cu 20 de ani înaintea lui Horia, Cloșca și Crișan – din Rebra au fugit în Moldova, 32 familii între care cele ale văduvei **Maria I. Ion Burte** și ale grănicerilor **Vasile Anuță, Petre Dalcan, Dumitru I. Ioan, Ioan Rus, Toader Rus Ceteraș, Simion Tocori și Maxim Vărărean**.

În plus, am analizat fenomenele exogamiei și endogamiei pentru perioada anilor 1835-1851, când am putut găsi date complete despre căsătoriile încheiate. Am constatat că fenomenul exogamiei era masiv chiar și în ultima perioadă a existenței regimului grăniceresc. La un total de 103 căsătorii încheiate m 17 ani, 27 (26,2%) căsătorii erau exogame, în sat venind 21 feciori foști jeleri sau grăniceri din alte sate care s-au stabilit în Rebra devenind „pater familias” ai unor comuniuni de casă.

Cum se observă în tabel, în Registrul Funciar Grăniceresc apar înscrise pentru stația Rebra doar 110 sesii (gospodării).

Desigur scăderea a fost generată și de constituirea ca entitate satească desprinsă din Rebra a stației Valea Vinului, numită mai apoi Parva. Trebuie să adăugăm însă ca factor determinant instituirea treptată în district, de către autorități, a instituției comuniunii de casă, care era considerată favorabilă asigurării serviciului militar, scopul prim pentru care se constituiseră regimentele grănicerești.

II. 2. Întemeierea și conviețuirea în familiile grănicerești rebrene

Familiile rebrene, asemenea tuturor familiilor grănicerești din Ținutul Năsăudului, erau de tip patriarhal, monogame.

Căsătoriile se încheiau, pe baza liberului consimțământ al mirilor, în fața preotului local, dar cu autorizarea de către comandantul de companie, iar în cazuri deosebite de către comandamentul regimentului.

Vârsta minimă de căsătorie era 18 ani pentru feciori și 15 ani pentru fete.

În Rebra nu am întâlnit cazuri de căsătorie la vârsta minimă. Feciorii se căsătoreau când aveau minim 19 ani, iar fetele 17 ani. Vârsta medie de primă căsătorie pe durata existenței regimului grăniceresc a fost pentru rebreni 22,6 ani, iar pentru fete 19,9 ani.

Preotul era obligat să ia consimțământul mirilor pentru căsătorie în fața a doi martori înscriindu-l în protocoalele bisericești.

Iată conținutul și forma unui astfel de consimțământ datat 2 februarie 1835 luat și notat de către preotul Nicolae Georgiță:

„Întrebându-se descilinit Cifor Vartolomei holtei de 21 de ani și Ifinia Precup Rus, fecioară de 18 ani, despre invoincare, firște care descilinit au răspuns cum chă nesiliți de nime, de voie bună și din dragoste sa eu laolaltă, despre care lucru și noi mărturisim în cunoștirea noastră. Andrei Rus, Iuon Rus – martori, Georgiță – preot.”¹

Preotul trebuia să vestească în biserică căsătoria, după luarea consimțământului, înainte de încheierea și înscrierea ei în acte, de trei ori, în trei duminici diferite, îndemnând credincioșii dacă au cunoștință de impedimente privitoare la aceasta să anunțe pe orice cale, pentru a o opri.

El avea obligația să examineze miriteii cu privire la cunoștințele lor religioase și morale și să se intereseze de starea lor morală. Într-o circulară a vicarului nășăudean Marian, pe care am găsit-o în registrul rebrean de porunci vicariale pe anul 1803, după ce se arăta nemulțumit de înmulțirea răutăților între grăniceri, acesta afirma:

„...ceastă orbire vine din neștiința legii, din neștiința datoriilor sale către Dumnezeu, cătră sine însuși și cătră cei mai mari” și amenința preoții cu pedepse canonice dacă nu vor face învățătură și examinări serioase viitorilor soți.

Am întâlnit în protocoalele bisericești ale Rebrei din timpul graniței și o categorie de înscrisuri ale preoților aparte și anume „țidulele de zestre”, în care erau notate bunurile mobile: animalele și păsările, uneltele gospodărești și bunurile gospodărești precum țoale, vernici, paretare, perne, stofe sau pânzeturi, cu care părinții se angajau să doteze miresele la căsătorie, atunci când acestea intrau pe sesia mirelui ca nurori.

Acestea erau întocmite pentru a evita apariția unor situații ce ar fi împiedecat buna înțelegere viitoare în cadrul familiilor respective, întrucât o obligație importantă a grănicerilor era să înconjoare orice neînțelegere, ceartă sau vrăjmășie în familiile lor.

Numai după împlinirea acestor condiții și având autorizație de căsătorie numită în termeni locali „slobozenia scrisă de la comândașul cătunesc”, ori „slobozenia de la crăiescul regiment”, ori „apriata permisiune de la mai mari militarilor”, căsătoria putea avea loc și putea fi întocmită „țidula de cununie”.

¹ Viorel Rus, *op. cit.*, vol. II, p. 239.

Autorizațiile de căsătorie din partea comandanților de companii, ori a comandai regimentului, supervizau aspecte precum: domiciliul viitorilor soți, numele pe care urmau să îl poarte, reunirea, împărțirea sau nu a sesiilor acestora în cazuri speciale, practic, tot ceea ce ar fi putut influența în viitor obligațiile militare și cele privitoare la lucrul obștesc al familiilor nou constituite.

Mireasa intra prin căsătorie în gospodăria mirelui când în familia ei existau bărbați conșcriși ca grăniceri. În această situație ea era ștearsă din evidențele familiei de origine, pierdea dreptul de moștenire a posesiei bunurilor imobile a acesteia, câștigând acest drept în gospodăria soțului.

Mirele primea obligatoriu, când intra pe sesia miresei, domiciliul și calitatea de „pater familias”, pe numele său, cu toate drepturile și obligațiile grănicerești, când în aceasta nu se găsea nici un bărbat în stare să presteze serviciul grăniceresc. Această regulă se aplica și atunci când mirele era un jeler dinafara districtului grăniceresc, caz în care se cerea aprobarea căsătoriei, prin autoritățile militare grănicerești și din partea autorităților provinciale.

În timp, autoritățile militare grănicerești născădune au introdus pentru eliberarea autorizațiilor de căsătorie și condiții economice, de natură cultural- morală și chiar sanitară.

Pe vremea când comandantul companiei a VIII-a, cu sediul în Rebrîșoara, din care făceau parte și rebrenii, era căpitanul Mihăilaș, mirii se prezentau la acesta și erau foarte strict examinați cu privire la cunoștințele lor privind lucrările agricole și gospodărești, mai mult, feciorii erau obligați a adevăra că au plantat, în grădina casei unde urmau să locuiască, pomi fructiferi.¹

Fetele, care aspirau să se mărite cu preoți, canceliști, subofițeri, ori ofițeri –devenind „doamne” – era obligatoriu să urmeze școala germană de fete, pentru a-și însuși limba germană și cunoștințele de economie casnică corespunzătoare poziției sociale pe care urmau să o dobândească.

În sfârșit, pentru apărarea sănătății familiilor, s-a introdus obligativitatea vaccinării înainte de căsătorie împotriva variolei.

În ceea ce privește conviețuirea în familie, este de afirmat că dată fiind acordarea de către autorităților militare a tuturor drepturilor unei familii în raport cu darea a cel puțin unui membru al ei ca grănicer, fundamental era principiul masculinității.

¹ Vezi „Arhiva Someșană”, Năsăud, nr. 19/1936, pp. 148-149.

Bărbatul era dirigitorul familiei, în raport cu care femeia era subordonată. Ca semn al acestei subordonări, spre exemplu, s-a păstrat până aproape de zilele noastre cutuma că femeia împreună cu copiii casei se așezau la masă numai după ce bărbatul sau, dacă erau mai mulți, bărbații familiei, terminau de mâncat.

Existau însă situații excepționale, când în familie bărbații decedaseră și nu existau persoane de sex masculin majore, ori nu existau deloc. În acest caz, temporar, femeia era considerată conducătoarea familiei, fiind conșcrisă așa în documentele oficiale.

În asemenea situații erau, în Rebra, 15 familii din 115 în anul 1750, în 16 familii din 185 în anul 1764 și în 13 comuniuni de casă în anul 1790 din totalul de 110.

Copiii stăteau în puterea părinților cărora trebuiau să le dea deplină ascultare chiar și după ce erau căsătoriți. Pentru copiii orfani de amândoi părinți, autoritățile militare numeau un tutore, care era răspunzător de persoana și averea minorilor.

III. Comuniunile de casă și specificul lor

Deși „Regulamentul privind organizarea și funcționarea regimentelor de graniță românești din Transilvania” din 1766, în fapt „Constituția graniței românești ardelene”, nu prevedea expres constituirea ca instituții gospodărești a „comuniunilor de casă”, analiza dispozițiilor ulterioare și mai ales a realităților survenite prin aplicarea acestora, ne îndreptățește să afirmăm că în satele regimentului năsăudean, inclusiv în Rebra, comuniunile de casă existau și funcționau.

Autoritățile habsburgice întâlniseră aceste instituții pe teritoriile militarizate ale slavilor de sud din imperiu și le considerau propice pentru asigurarea recrutării și continuității numărului necesar de trupe grănicerești, de aceea le-au încurajat.

În cadrul stațiilor regimentului năsăudean eforturile constituirii „*comuniunilor de casă*” sunt vizibile în mod deosebit începând cu ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea, continuând până la desființarea regimului grăniceresc.

Pentru Rebra putem analiza acest fenomen domestic, gospodăresc, în baza „Registrului Funciar Grăniceresc” care cuprinde sesiile grănicerești existente începând cu anul 1790 și mișcarea lor până în anul 1848.

Prima constatare pe care o putem face analizând acest document este aceea, că în registrul funciar, cele 185 de familii existente în 1764, la care s-au adăugat 39 de familii cu nume noi, nou apărute, au fost conșcrise în respectivul document în 110 comuniuni de casă, din care au rămas înscrise în jurul anului 1850 doar 96 de comuniuni.

S-au constituit astfel mari familii alcătuite din părinți, fii, fiice, gineri, nurori, nepoți și chiar strănepoți care trăiau și munceau folosind în comun bunurile imobile: case,

pământuri arabile, fânețe, grădini și bunurile mobile: animale, unelte agricole și gospodărești, pe care le posedau noile sesii conscrise.

Șeful comuniunii, de obicei titularul dreptului de posesie asupra sesiei, era părintele familiei. În caz că acesta nu corespundea sau deceda, membrii familiei alegeau un alt „pater”, iar dacă aceștia nu se înțelegeau între ei șeful familiei era numit de către autoritățile militare. În cazul când nu existau bărbați majori care să devină conducătorii comuniunii erau înscrise conducătoare temporare mamele familiei (ex. cele 13 comuniuni menționate mai sus).

Toți membrii comuniunii beneficiau de drepturile și prerogativele calității de grănicer chiar dacă dădeau temporar un singur grănicer din casă sau niciunul. Nu intrau în drepturi slugile, lucrătorii zilieri sau oamenii pripășiți în sat, care nu aveau legături de rudenie cu vreo familie posesoare de sesie.

Principalele metode folosite pentru formarea comuniunilor a fost reunirea sesiilor mai mici a familiilor înrudite și a tinerilor căsătoriți, sau pur și simplu atribuirea în posesie a unor sesii rămase fără urmași ori în imposibilitate sigură de a da măcar în viitor cel puțin „un om la oaste” (grănicer), comuniunilor cu mai mulți bărbați apti pentru serviciul de grănicer.

S-a produs astfel o stratificare socială în ceea ce privește mărimea sesiilor, ajungându-se ca unele sesii să cuprindă până la 3 case construite cu aprobarea autorităților militare pe grădinile comuniunii și suprafețe mari de teren arabil și fânaț.

Cele mai înstărite comuniuni de familii erau și cele mai numeroase. Am găsit astfel familia lui Istrathe Greluș înscrisă în 1828 cu teren arabil de 95 de câble – echivalent a circa 95 de iugăre, respectiv aproximativ 53 hectare și fânaț de 75 de care de fân, rezultatul cumulării a nu mai puțin de 7 sesii ale familiilor Gavrilaoe, cu un număr de 15 persoane în gospodărie, în timp ce media sesiilor era de 6 hectare arabil și fânaț de circa 4 care de fân la un număr mediu de 8 persoane.

Este de precizat că, după desființarea graniței, comuniunile de casă nu au rezistat, revenindu-se la familiile restrânse prin ieșirile din indiviziune.

Se poate însă constata existența în mentalul colectiv și în prezent, a unității indivizilor cu neamul lor, vechea comuniune de casă grănicerescă, iar grupurile de case construite pe amplasamentul unor vechi grădini ale comuniunilor de case sunt și acum, în multe cazuri, semne ale înrudirii actualilor locuitori ai Rebrei.

REUNIUNEA ÎNVĂȚĂTORILOR GRECO-CATOLICI „MARIANA” ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI XIX

– Statute –

Ana-Maria NENIȚOIU

Modernizarea societății în secolul al XIX-lea a avut repercusiuni și în domeniul învățământului prin intervenția activă a statului în problema educației. Sub influența ideilor iluministe, s-a creat un învățământ de masă, la care aveau acces numeroși oameni. Cadrul legal l-a constituit legea învățământului nr. XXXVIII/1868 care a reglementat obligativitatea învățământului, tipurile de școli, atribuțiile învățătorilor. O prevedere importantă a acestei legi a fost recunoașterea oficială a dreptului învățătorilor de a-și constitui asociații profesionale.

Ideea de asociere era mai veche în mentalitatea intelectualității, drept dovadă fiind prezența acesteia în presa vremii; „*fraților - menționa presa - știți bine că nouă din toate părțile ni se impută că nu suntem suficient calificați, că nu ne pricepem destul din înalta și ponderoasă¹ noastră chemare de educatori și instruitori ai tinerimii noastre. Mulți nu prea voim a ne prenumera² la Diurnale³, și cei de o facem, aceasta o facem cei mai mulți – numai că ni se demandă⁴ strânsul din parte inspectorilor districtuali. La toată întâmplarea dar pe puterile noastre singuratece nu putem conta. Pentru aceea de sine urmează, ca să adoptăm și noi principiu sau ideea de asociere, ca singurul remediu sau mijloc, prin care ne vom putea încetu, cu încetu avânta și ridica la o stare materială și intelectuală mai bună și mai corespunzătoare poziției noastre*”⁵.

În același sens a fost dat ca exemplu un model de organizare a unei reuniuni și scopul acesteia: „fiecare District școlar, fiecare Protopopiat să înființăm câte o societate sau reuniune de învățători, al cărei scop să fie formarea unui fond pentru înaintarea și asigurarea stării materiale și spirituale sau intelectuale a învățătorilor, apoi ajutorarea celor deficienți, a văduvelor și a orfanilor acestora. Membrii acestei reuniuni ar trebui să fie toți învățătorii de pe la școlile populare atât cei de la sate, cât și cei de la orașe,

¹ Importantă.

² A se abona.

³ Jurnale.

⁴ A porunci, a cere.

⁵ Magazin pedagogic, tom III, fascicola 8-9, Năsăud, 1869, p.281-285.

atât cei greco-catolici sau greco-răsăriteni. Dintre aceștia ar putea unii să fie ca membrii fondatori, și aceia afară de taxa de 50 cruceri ce ar trebui să o plătească ca membrii ordinari pe fiecare lună, sau ar dona societăți. Statutele ar trebui aprobate de către suprema inspecțiune Arhidiecezană și de către Înalțul Regesc Guvern. Cu timpul în fiecare District sau Protopopiat se va înființa și câte o bibliotecă care pentru noi e necesară. Reuniunile particulare și-ar ține adunările sale de două sau de mai multe ori, iar cea universală sau generală, odată într-un an”¹.

Începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea se întâlnesc în școli forme distincte de perfecționare profesională a învățătorilor:, cum ar fi conferințe învățătoresci și „cursuri de metod”. În 1858 au fost organizate în Banat prelegeri practice, denumite „cursuri de metod”, îndrumate de consilierii regești din școli. Consistoriul din Sibiu a hotărât în 17 decembrie 1862 organizarea conferințelor învățătoresci începând cu sfârșitul anului școlar 1862-1863².

O perioadă îndelungată întâlnim apeluri adresate învățătorilor de a crea o reuniune învățătorescă după modelul celei germane care susținea învățământul prin abonarea la diferitele foi pedagogice și reuniuni învățătoresci³. *„Până acum am fi putut avea orice reuniuni și congrese, cum au și alții din tagma noastră, însă ne-a lipsit voia. Să întrebuițăm dar toate mijloacele de înaintare – citim în presă — și în prima linie să ne folosim de dreptul de întâlnire, să facem reuniuni și să ținem congrese învățătoresci”*⁴.

Grigore Moisil, începând cu anul 1863, a organizat la Năsăud conferințe tematice în cadrul cărora învățătorii dezbăteau și analizau metodele lor de predare, din punct de vedere teoretic și practic, abordând totodată și subiecte din pedagogie⁵.

La Conferința învățătorilor din 27-28 septembrie 1869 s-a stabilit un plan de instrucție și a fost elaborat orarul instructiv din școli, hotărându-se și data următoarei reuniuni pentru luna decembrie, în cadrul căreia să se elaboreze statutele reuniunii învățătoresci. După mai multe încercări, la conferința din anul 1872 condusă de Ioan Ionașcu, s-a hotărât înființarea reuniunii, alegându-se și un comitet provizoriu format

¹ Magazin pedagogic, tom III, fascicola 9, Năsăud, 1867, p. 405-407.

² Vasile Popeanga, „Asociații învățătoresci din Transilvania din secolul al XIX-lea”, în Revista de pedagogie, nr.1/1964, p.75.

³ Magazin pedagogic, tom I, fascicola 9, Năsăud, 1867, pp. 430-432.

⁴ Op.cit., tom, fascicola 8-9, Năsăud, 1869, pp.281-285.

⁵ Virgil Șotropa, Drăganu Nicoale, „Istoria școalelor năsăudene”, Năsăud, 1913, p.135.

din profesorii Maxim Pop—președinte, învățătorii Isidor Pop și Isidor Titieni, cu misiunea de a elabora statutele reuniunii ¹.

În data de 1 septembrie 1872, președintele comitetului, Maxim Pop, îi adresează căpitanului suprem Alexandru Bohățel cererea de a înainta statutele reuniunii spre aprobare Ministerului Regesc Unguresc de Culte și Instrucțiune Publică².

Statutele elaborate în anul 1872 aveau 32 de articole ce conțin valoroase informații despre numele reuniunii, scopul, numărul și drepturile membrilor, organele administrative și atribuțiile acestora, fondul reuniunii, sigiliul acesteia, modul de dizolvare a reuniunii. Conform acestor statute „*reuniunea învățătorilor poporali din Districtul Năsăud și din jurul acestuia va purta numele „Reuniunea Mariana întru memoria celui mai zelos învățătoriu de oricând din Districtul Năsăud Ioan Marian”*. Scopul reuniunii era de a instrui învățătorii, a promova și dezvoltarea învățământului, a îmbunătăți situația financiară a învățătorilor și a familiilor acestora. Membrii reuniunii erau constituiți în patru categorii: ordinari, extraordinari, corespondenți și onorari ³.

Condițiile de a accede într-una din cele patru categorii de membri ai reuniunii Mariana erau diferite. Membru ordinar putea fi orice învățător din Districtul Năsăud sau din jurul acestuia, care va plăti o taxă de 50 cruceri la înscriere și 4 florini pe an în fondul reuniunii, membru extraordinar orice *bărbat de școală* sau altă poziție ce achita taxa de înscriere de 50 cruceri și 1 florin pe an în fondul reuniunii, membru corespondent era persoana recomandată de către comitet și membru onorariu doar cel care s-a remarcat în domeniul învățământului.

Cele mai multe drepturi le aveau membrii ordinari, respectiv de a alege activ și pasiv, a face propuneri în cadrul adunărilor, a vota, a întrebuința cărțile bibliotecii, membri extraordinari aveau aceleași drepturi ca cei ordinari exceptând dreptul referitor la beneficiile fondului, membrii corespondenți și cei onorari aveau aceleași drepturi ca cei extraordinari fără dreptul de a participa la alegeri⁴.

¹ *Ibidem*, p. 136.

² Direcția județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale, (în continuare DJBNAN), fond *Reuniunea Mariana*, dos. 1/1874, f.1.

³ *Ibidem*, f.1.

⁴ *Ibidem*, f.1-2.

Conducerea reuniunii era deținută de un organ administrativ format din președinte, vicepreședinte, doi secretari, un casar¹, un controlor², un bibliotecar și membri. Comitetul reuniunii era ales prin vot secret, pe timp de un an³.

Principalele atribuții ale președintelui și vicepreședintelui comitetului erau conducerea adunărilor reuniunii, vizarea erogațiilor⁴ din fondul reuniunii, reprezenta reuniunea, secretarii țineau corespondența și scrisorile comitetului și protocoalele adunărilor generale, casarul ținea evidența taxelor și a banilor intrați în fondul reuniunii, controlorul contrasemna erogațiile reuniunii, bibliotecarul ținea evidența bibliotecii, înregistra, împrumuta cărți membrilor reuniunii, întocmea catalogul și inventarul cărților⁵.

Fondul reuniunii era constituit din taxele membrilor și oferte benevole, donații. A treia parte din banii reuniunii erau folosiți pentru plățile administrative curente, cumpărarea cărților, premiarea cărților didactice bune, restul banilor fiind utilizați pentru pensii și ajutoare pentru învățătorii foști membrii ordinari, orfanii, văduvele acestora care au achitat la timp taxele, învățătorii săraci. Dreptul de pensie se pierdea prin deces. Aceste ajutoare urmau a fi acordate după obținerea aprobării statutelor de către rescriptul Înalțului Minister Regesc Unguresc de Culte și Instrucțiune Publică. Reuniunea se putea dizolva cu acceptul a două treimi din membrii acesteia⁶.

Alexandru Bohățel a trimis ministrului A. Trefort statutele spre aprobare în data de 27 octombrie 1874⁷. În protocolul de ședință din 26 noiembrie 1874 a fost citit rescriptul Înalțului Minister Regesc Unguresc de Culte și Instrucțiune Publică nr.28597 prin care autoritățile maghiare au cerut modificarea, respectiv completarea articolelor 10, 17, 27, 28, 29 din statutele reuniunii⁸. Prin ordinul 1893 din 29 ianuarie 1876 al Ministerului Regesc Unguresc de Culte și Instrucțiune Publică au fost aprobate Statutele Reuniunii Mariana⁹.

¹ Casier.

² Contabil.

³ DJBNAN, fond „*Reuniunea Mariana*”, dos 1/1872, f.3.

⁴ Cheltuieli.

⁵ *Ibidem*, f.1-3.

⁶ *Ibidem*, f.3-4.

⁷ *Idem*, dos. 1 /1874, f.1

⁸ *Ibidem*, f. 9.

⁹ *Idem*, dos. 1/1876, f.1.

A fost elaborat și un proiect de statut pentru filialele reuniunii, prezentat în ședința din 30 noiembrie 1878. Tot atunci au fost aleși și președinții acestora: Cosma Anca filiala I Năsăud, Mihai Domide filiala II Sângeorz-Băi, Alexandru Silași filiala III Bistrița, Isidor Titieni filiala IV Monor¹.

Pe parcursul activității sale, statutele reuniunii Mariana au suferit mai multe modificări și completări. În anul 1879 s-a adus completarea potrivit căreia la rolul reuniunii s-au adăugat condițiile de sprijinire financiară a învățătorilor „în cazuri de nenorociri”. Acest sprijin se acorda doar în cazul în care membrii ordinari, respectiv văduvele și orfanii lor au plătit regulat taxele anuale și au ajuns la nefericire fără vina lor. Acest lucru se va realiza în cadrul adunării generale, a adunărilor filialelor reuniunii conform regulamentului special compus pe baza statutelor acestora. Taxa anuală a membrilor ordinari de 4 florini se modifică la 1 florin 50 cruceri. Membrii extraordinari aveau toate beneficiile membrilor ordinari, afară de a participa la ajutorul material din fondul reuniunii și a dreptului activ la alegeri. Membrii corespondenți și ordinari beneficiau doar de vot consultativ în adunările reuniunii.

Comitetul reuniunii se alegea în adunarea generală prin aclamațiune sau voturi nominale. Activitatea lui acoperea o perioadă de 3 ani și avea ca atribuții mai importante supravegherea ca ceilalți oficiali ai reuniuni să corespundă cerințelor, verifica modul de executare a deciziilor comitetului adunării generale, socotelilor casei, păstrarea sigiliului și subscria împreună cu secretarul corespondența reuniunii.

Fondul reuniunii se împărțea în două; jumătate din banii primiți în fiecare an din taxele ordinare era destinat spre „portarea cheltuielilor administrative curente” și procurarea de cărți și cealaltă jumătate din veniturile anuale ordinare sau din daruri benevole era întrebuințat pentru cărțile oferite ca premii și lucrările didactice cele mai bune și ca bani de călătorie, iar, din când în când, pentru învățătorii care urmau să fie trimiși de reuniuni în afară, la specializări.

Adunările generale aveau rolul de a alege organul administrativ, a desemna principale condiții pentru dezvoltarea, promovarea reuniunii, a primi sau exclude membrii acesteia, a hotărî sprijin financiar pentru învățătorii săraci, a acorda premii, alegerea temelor de discuție din cadrul reuniunii din domeniul pedagogiei și cel didactic. Convocarea adunărilor generale ordinare sau extraordinare se făcea printr-un

¹ *Idem*, dos 5/1878, f 4-5.

anunț public cu o lună înainte, într-un ziar în care se specifica programul și temele ce urmau a se discuta ¹.

În 2 octombrie 1879 au fost trimise spre aprobare Ministerului Regesc Unguresc de Culte și Instrucțiune noile modificări ale statutelor reuniunii ².

Din corespondența Comitetului maghiar cu Inspectoratul Regesc Unguresc de Școală aflăm că statutele reuniunii, înaintate în data 7 iulie 1882 privind modificările statutelor trimise spre aprobare în 1881 cu nr 413, au fost aprobate ³.

Noile modificări ale statutelor se refereau la atribuțiile de numire a membrilor. Membri corespondenți și onorari se vor propune de către președinte, cedând dreptul de primire rezervat adunării generale. Membrii de orice fel pot fi doar civi ai patriei. Pentru cazul în care reuniunea ar voi a alege membri distinși afară de patrie va cere acordul înaltului regim ⁴.

În cazul în care reuniunea nu respecta prevederile cuprinse în statute privind scopul, activitatea sa era suspendată fără amânare de către guvern, dacă însă continuarea activității acesteia periclita interesul de avere a statului sau a membrilor reuniunii conform rezultatului investigării se putea desființa definitiv. În acest caz, din averea reuniunii se crea un fond din ale cărui venituri se acordau stipendii ⁵ în primul rând fiilor de învățători populari, ai foștilor membri ai reuniunii care doreau să se pregătească pentru a deveni învățători la institutele de învățământ din patrie. Acest fond urma să fie administrat de comitetul administrativ al fondurilor școlare din Năsăud care, împreună cu corpul învățătorilor de la școala Normală din Năsăud, împărțeau stipendiile ⁶.

În 20 martie 1889 vice-comitele Láni Godffried a adresat o cerere proto-judelui din Năsăud privind întocmirea unui raport detaliat în legătură cu activitatea reuniunii Mariana referitor la situația statutelor, modificările survenite, numărul membrilor, situația averii reuniunii ⁷.

În ședința din 5 aprilie 1889 s-a discutat despre întocmirea raportului cerut de autoritățile maghiare. Pe baza actelor reuniunii s-au stabilit modificările aduse

¹ *Idem*, dos 14/1879, f 23-26.

² *Idem*, dos 7/1879, f 1.

³ *Idem*, dos. 5/1882 f 15.

⁴ *Ibidem*, f. 12

⁵ Burse

⁶ *Idem*, dos 5/1882, f 14.

⁷ *Idem*, dos. 3/1889, f. 2.

statutelor reuniunii respectiv în 1 iulie 1882 sub nr.14 și erogate în 3 octombrie 1884 sub nr.4, care au fost remise pentru autentificarea traducerii lor în limba maghiară în anul 1885¹.

În 1890 statutele reuniunii au fost traduse și trimise autorităților maghiare; acestea conțineau 61 de articole care reglementau activitatea și scopul reuniunii².

Dispoziția Inspectoratului Regesc al comitatului Bistrița-Năsăud nr.1593 din 1890, adresată comitetului reuniunii Mariana privind aplicarea ordinului Ministerului de Culte și Instrucție Publică nr.37007 din 1889, se referea la modificările ce trebuiau făcute statutelor reuniunii respectiv eliminată discordanța din titulatura statutelor, nefiind vorba în statute doar de învățători din Năsăud; protocoalele adunării generale trebuiau să fie redactate în limba statului și trimise în termen de 15 zile autorităților; învățătorii de pe teritoriul comitatului Bistrița-Năsăud puteau fi membri ordinari; stabilirea reședinței reuniuni; președintele trebuia să anunțe Inspectoratul Regesc Școlar despre programa adunărilor, data și locul unde se ținneau³.

Toate aceste cerințe au fost puse în aplicare începând cu data de 27 februarie 1891 când s-a prezentat în cadrul ședinței raportul vice-președintelui reuniunii nr.3/1891 privind modificarea statutelor.

În anul 1891 protocolul de ședințe al reuniunii Mariana a fost scris bilingv, în română-maghiară. Tot în acest an a fost modificată și inscripția de pe sigiliul reuniunii. În ședința adunării reuniunii din 5-6 noiembrie 1891 s-a propus publicarea statutelor.

Modificările statului reuniunii Mariana din 1891 se refereau la denumirea acesteia, care devenea Reuniunea învățătorilor greco-catolici Mariana, scopul reuniunii s-a diversificat acum, punându-se accent pe propagarea adevăratelor principii metodice prin ținerea de prelegeri practice, discuții despre „*disciplina școlastică*”, s-a înființat biblioteca reuniunii în Năsăud; membrii reuniunii erau ordinari, fundători, ajutători și onorari⁴.

Membru ordinar activ putea fi oricare învățător greco-catolic, locuitor pe teritoriul comitatului Bistrița-Năsăud, preoții, cateheții de la respectivele școli, învățătorii de la școlile confesionale de altă religie decât cea greco-catolică, de la școlile comunale sau de stat, îngrijitorii de la azilele de copii, profesorii de la școlile

¹ Idem, dos. 2/1889, f1-2.

² Idem, dos.2/1890, f.27-34.

³ Idem, dos. 5/1890, f.1.

⁴ Idem, dos. 5-1882, f.29.

civile sau gimnaziale. *Membrii fundători* erau cei care plăteau în fondul reuniunii cel puțin 5 florini o singură dată. *Membri ajutători* deveneau persoanele interesate de progresul învățământului și contribuiau la fondul reuniunii cu cel puțin 40 cruceri pe an. *Membrii onorari* erau persoanele care s-au remarcat în domeniul învățământului, fiind scutiți de orice taxă¹.

Președintele hotăra acceptarea de noi membrii fondatori sau ajutători, în cazul membrilor ordinari decizia aparținea comitetului. *Membrii ordinari* plăteau o taxă anuală 60 de cruceri, *membrii ajutători* plăteau o taxă mai mică, doar 40 de cruceri.

Membrii ordinari care nu erau învățători greco-catolici aveau obligația de a rămâne cel puțin 3 ani în cadrul acesteia, să participe la lucrările reuniunii, să facă propuneri pentru discuțiile din cadrul adunărilor reuniunii, erau obligați să participe la adunările reuniunii. În cazul în care învățătorii renunțau la carieră, se mutau din comitat sau săvârșeau abateri, pierdeau calitatea de membru.

Membrii fondatori, ajutători și onorari aveau drept doar consultativ cu excepția cazului desființări reuniunii².

Elemente de noutate ale acestor statute erau informațiile referitoare la comitetul reuniunii, filialele reuniunii, apariția unei comisii criticarea temelor susținute în cadrul adunărilor, diversificarea atribuțiilor membrilor, a rolului reuniunii în promovarea, susținerea calificării și perfecționării învățătorilor și ale familiilor acestora.

Comitetul reuniunii era format din „amploiații reuniunii, președinții filialelor, 7 membri ordinari și 2 supleanți aleși de adunarea generală din rândul membrilor ordinari”³.

Membrii ai filialelor nu puteau fi decât membrii reuniunii. Fiecare filială trebuia să țină cel puțin o adunare pe an, să-și aleagă președintele și un notar pe timp de un an⁴.

Comisia pentru criticarea tratatelor practice – temele abordate în cadrul ședințelor reuniunii – era formată din 5 membri, un președinte și un referent. A avea obligația a analiza și discuta temele susținute în cadrul adunărilor și a puncta elementele pozitive și negative ale fiecărei teme, referat susținut atât din punct de vedere teoretic, cât și practic⁵.

¹ *Ibidem*, f.29-30

² *Idem*, dos5/1882, f330-31.

³ *Ibidem*, f.32.

⁴ *Ibidem*, f.35.

⁵ *Ibidem*, f.37.

Statutul reuniunii, aprobat de Ministerului Regesc Unguresc de Culte și Instrucțiune Publică din 29 aprilie 1891 cu nr.16506, a fost publicat în 1892 la Tipografia Carol Orendi din Bistrița.

În cadrul ședinței comitetului reuniunii Mariana din 6 mai 1902 Alexandru Pop a propus modificarea statutelor reuniunii în privința dreptului de autonomie a bisericii și a dreptului de a vorbi liber. Propunerea sa a fost respinsă în ședința comitetului reuniunii din 9 octombrie 1902 din Năsăud¹.

Reuniunea Mariană a avut un rol incontestabil în dezvoltarea și perfecționarea învățământului din acest colț nordic de țară. A reușit să îndeplinească și să se încadreze în cerințele vremii, statutele acesteia suferind mai multe modificări și completări pe parcursul desfășurării activității sale.

În concepția lui Macedon Linu, învățător la școala fundațională, însemnătatea Reuniunilor învățătoresți era „nespus de mare și are față de învățător, ca și față de școală o înrâurire binefăcătoare. Câtă plăcere, câtă vioiciune și însuflețire nu simțim, iubiți colegi, și astăzi, când ne vedem întruniți învețătorimea din toate unghiurile comitatului nostru, sediul reuniunei, în aceasta adunare învățătorescă, pe cât de impunătoare prin numărul și calitatea membrilor ei, pe atât de instructivă și rodnică prin lucrările ei. De pe fețele Domniilor voastre văd bucuria și citesc parcă mândria, că ne putem fiecare numi membru al reuniunei învățătorilor greco-catolici Mariana, cea mai veche, cea mai numeroasă reuniune învățătorescă în comitat și, în calitate de membri ai acestei scumpe reuniuni, ne simțim (...) ca în mijlocul unei familii numeroase, unde fiecare și toți împreună avem aceleași drepturi, aceleași datorii”².

¹ Idem, dos. 16-1902, f. 3-6.

² Fond Reuniuna Mariana, dos 9/1901, f 84-87.

STATUTELE PE BAZA CĂRORA S-AU ADMINISTRAT FONDURILE GRĂNICEREȘTI NĂSĂUDENE (1851-1876)

Cornelia Nicoleta VLAȘIN

Efervescența mișcării pentru școlile naționale, ce a cuprins perioada postrevoluționară pașoptistă, precum și deziluziile generate de refuzul statului de a asigura baza materială a funcționării școlilor, îndeosebi a celor de rang inferior, a determinat concentrarea eforturilor românești spre crearea unor școli proprii.

În multe privințe, în zona năsăudeană, situația era deosebită de ansamblul Transivaniei deoarece aici baza materială era pusă cu decenii în urmă prin instituțiile create de statutul austriac.

După desființarea Regimentului de graniță și cu ocazia introducerii administrației civile, s-a pus cu acuitate și problema apartenenței fondurilor grănicerești care reprezentau, „de jure”, proprietatea foștilor grănicerești. De altfel, însuși guvernatorul Transilvaniei, Ludovic Wohlgemuth, prin ordonanța din 18 februarie 1851, arată că fondul de „mondire” și fondurile școlare comunale au fost proprietatea comunelor grănicerești și acestea sunt în măsură să hotărască destinația acestora.¹ Totuși administrația civilă a început să le perceapă ca o avere erarială, ceea ce a dus la o împotrivire a populației grănicerești. În acest sens, reprezentanții celor 44 de comune au fost chemați să-și exprime poziția față de situația creată în adunarea din 13 martie 1851², unde s-a hotărât ca:

munții să rămână împărțiți între comune ca mai înainte și comunele să-i folosească în viitor ca mai înainte, pentru pășunatul vitelor. Trei munți: „Crăciunelul” , „Dosul Stânișoarei” , „Poiana Rotundă”, urmau să fie dați în arendă, iar veniturile încasate urmau să intre în fondul de burse;

fondurile școlare urmau să rămână și pe mai departe alocate scopului pentru care au fost înființate;

fondul de monture, în valoare de 27000 florini depus spre păstrare în hârtii de valoare la stat cu o dobândă de 5%, urma să rămână întreg acolo, iar din dobânzile cuvenite să se repartizeze burse pentru fiii grănicerilor care vor urma să studieze la școlile mai înalte.

¹ Nestor Simon, *Vasile Nașcu, viața și faptele lui*, Năsăud, 1911, p.34.

² Virgil Șotropa , *După revoluția din 1849*, în „Arhiva Someșeană”, nr. 7, 1927, p.22.

S-a hotărât ca aceste fonduri să fie administrate de către **Comisia Grănicerească**, alcătuită din 8 persoane. La adunarea Comisiei Administrative a Fondurilor, din 2 august 1851, a fost ales Comitetul format din câte un reprezentant al celor 12 companii, sub preşedinţia vicarului Macedon Pop.

Perioada următoare a fost caracterizată de numeroase memorii şi petiţii adresate împăratului şi ministerelor de resort pentru recăştigarea averilor grănicereşti, şi de abia în şedinţa din 2 august 1860 s-a ales un nou Comitet şi s-a întregit Comisia Administrativă, preşedinte fiind ales vicarul Grigore Moisil. În timpul şedinţei s-a luat în discuţie prezentarea unei petiţii, în care erau aduse argumente de ordin istoric şi juridic în favoarea revendicărilor foştilor grăniceri, petiţie prezentată împăratului la 13 decembrie 1860.¹

Datorită stăruinţei lui Vasile Naşcu, petiţia năsăudeană a primit aviz favorabil din partea ministrului Plener, iar prin rescriptul imperial din 27 august 1861 li s-au recunoscut grănicerilor toate drepturilor asupra averilor avute înainte de înfiinţarea regimentului de graniţă.

Reprezentanţii grănicerilor s-au întrunit la Năsăud în 27-28 septembrie şi 5-6 octombrie 1861 şi apoi în 13-14 septembrie 1862 şi au adoptat „**Învoirea**” prin care s-a decis ca fondurile să nu se împartă între localităţi ci să se administreze în comun pentru scopuri şcolare. Potrivit „**Învoirii**” semnate de aceştia „Fondul de provenţe” lua denumirea oficială de „Fondul Şcolar Central”, în el fiind incluse $\frac{3}{4}$ din dreptul regaliene ($\frac{1}{4}$ rămânea în casele comunale pentru alimentarea fondurilor locale). El era atribuit întreţinerii „de institute de învăţământ şi educative”, menţionându-se cele 5 şcoli foste triviale, Şcoala Normală şi cea de Fete din Năsăud, la care se adaugă un liceu şi un internat.²

„Fondul de monture” îşi schimba şi el denumirea în „Fond de Stipendii”, şi urma să fie folosit pentru acordarea de burse şi ajutoare pentru fiii şi urmaşii grănicerilor ce urmau „studii înalte”.

Dificultăţile ivite în administrarea fondurilor grănicereşti s-au datorat, în bună măsură, şi lipsei statutelor. Pentru reglementarea acestei probleme, Comisiei Administrative i-a revenit sarcina elaborării acestora. De abia în 1865 se reuşeşte redactarea *Instrumentului fundaţional pentru institutele de învăţământ şi educaţie din districtul Năsăud* (având la bază proiectul întocmit de Vasile Naşcu), aprobat de către

¹ Nestor Şimon, *op.cit.*, p. 173-176.

² Arhivele Naţionale Bistriţa-Năsăud, f. Administraţia fondurilor grănicereşti, d.52, f.184 (în continuare ANBN)

„Oficialatul districtului Năsăud” la 26 ianuarie 1866, în același an a primit avizul Ordinariatului Episcopal al Gherlei, iar Împăratul îi va conferi putere juridică în anul 1877.¹

În **articolul 1** se preciza faptul că, deoarece Comitetul va administra doar fondurile destinate întreținerii școlilor și dezvoltării învățământului, el va purta numele de **Comitetul fondurilor școlare grănicerești din Districtul Năsăudului**.² Era format din 47 de membri (câte un reprezentat al comunelor grănicerești, secretarul și președintele comitetului), bărbați de peste 24 de ani, aleși pe 3 ani.

Organul executiv era **Comisia „administratoare”** alcătuită din 7 „bărbați puțini, însă cu cea mai mare experiență, erudiție și moralitate”³. Dintre membrii comisiei se desemnau un percepător, un controlor și un secretar.

Ca organe superioare de inspecție asupra administrației fondurilor școlare și de stipendii erau **Guvernul de la Sibiu, Ordinariatul Episcopal al diecezei Gherla**, iar pe plan local **Oficiul Politic al Districtului Năsăud**.

Statutul preciza și atribuțiile comitetului în problemele școlare, dorința de reorganizare a celor 5 școli triviale, a școlii normale și a celei de fete. Încadrarea învățătorilor urma să se facă prin concurs, fiind aleși „concurenții cei mai apti și mai morali”⁴, lista concurenților trebuia adusă la cunoștința Consistorului Episcopal al Gherlei. Alegerea directorului instituțiilor de învățământ pentru aceste școli, dar și numirea profesorilor și cateheților la această instituție, revenea Comitetului.

Existau două categorii de profesori: provizorii și cei definitiv. Dacă cei din prima categorie dovedeau calități remarcabile puteau fi numiți definitiv, prin Comitetul administrativ și consensul organelor superioare.

Deschiderea cursului superior al gimnaziului din Năsăud și a unui convict era unul din obiectivele importante ale Comitetului.

Un capitol important din **Instrumente** era destinat distribuirii bursei, ele erau acordate în limita locurilor disponibile, oricărui descendent de grănicer. Se stabilea cuantumul bursei pentru universitățile din afara Transilvaniei la 400 de fl., iar pentru cele din Transilvania la 200 de fl. Bursierii aveau obligația de a depune la sfârșitul fiecărui an atestatele prescrise la comitet, dacă acest lucru nu se întâmpla, stipendiatul pierdea bursa.

¹ Ibidem, f.182-205

² Ibidem, p. 196.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

Numele bursierilor erau aduse la cunoștința Ordinariatului și Guvernului la începutul fiecărui an școlar.¹

În completarea acestor statute a fost întocmit „*Regulamentul pentru acordarea stipendiilor și ajutoarelor*”- 1866. Se arată faptul că ele erau destinate tinerilor ce nu „studiază în Năsăud și pentru cei ce se dedică meseriilor”. De ele beneficiau numai fiii „foștilor grăniceri ținători de al doilea regiment românesc de graniță din Transilvania”.²

Nu toate problemele puteau fi rezolvate în baza acestor statute, de aceea s-a luat hotărârea redactării unor noi statute, de altfel elaborate în 1877 sub titlul „*Statute pentru administrarea fondurilor grănicerești năsăudene ale comunităților din fostul regim românesc de graniță din Ardeal*”.³

Potrivit acestui statut, „organul administrator” al fondurilor dar și al fundațiilor și institutelor susținute de ele, era „**Comitetul administrator al fondurilor școlare grănicerești**”. Alcătuit din 47 de membri aleși de către comunele proprietare ale fondurilor, din bărbați trecuți de 24 de ani, cu „purtare morală nepătată”. Nu puteau fi membri „tatăl cu fiul, socrul cu ginerele, frații și cumnații”.⁴

Membrii se alegeau pe 3, respectiv 6 ani, jumătate din membri ieșeau din comitet după 3 ani, prin tragerea la sorți. Pentru alegerea membrilor se formau 6 cercuri electorale: Năsăud, Sângeorz-Băi, Prund, Rodna, Zagra, Monor. În comitet cercul Năsăudului avea 9 membri, Sângeorzul – 8 membri, Prundu – 8 membri, Rodna – 8 membri, Zagra – 7 membri, Monor – 7 membri.⁵

Membrii erau aleși la nivel comunal prin majoritate de voturi, protocolul ședinței era trimis la prezidiul Comitetului. Un membru nu putea fi reprezentatul mai multor cercuri, dacă exista un astfel de caz acesta putea alege cercul pe care urma să-l reprezinte. Celelalte cercuri organizau din nou alegeri în cel mai scurt timp. Postul de membru era onorific, „de onoare” și era plătită numai diurna.

Comitetul avea ca sarcini:

- „administrarea fondurile grănicerești în sensul principiilor statornicite în Instrumentele fundamentale, în acest sens va cenzura rațiunile tuturor fondurilor grănicerești,

¹ Ibidem, p. 199.

² Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești năsăudene (1851-1918)*, Cluj, 2001, p.77.

³ Ibidem, p. 206-226.

⁴ Ibidem, p. 213.

⁵ Ibidem, p. 214.

va avea grijă ca veniturile să se folosească în acele scopuri pentru care au fost inițiate, va lucra ca veniturile fondurile să se înmulțească”;¹

împărțirea sau conferirea stipendiilor;

supravegherea și dotarea instituțiilor de învățământ și educație;

„Oficianții” comitetului erau: președintele, vicepreședintele, secretarul, perceptorul, controlorul și economul.

Președintele și vicepreședintele se alegeau dintre membrii comitetului în adunarea generală, prin vot secret, pe o perioadă de 3 ani.

Președintelui îi revenea sarcina de conduce toate „afacerile ce țin de sfera comitetului”, convoca adunările generale, conducea dezbaterile, stabilirea ordinea „obiectelor” și a vorbitorilor, supravegherea „oficianții” comitetului. Secretarul avea sarcina de a duce protocoalele ședințelor comitetului și ale comisiei și a ”purta toate afacerile de concept și manipulațiune”.²

Postul de președinte și vicepreședinte erau posturi onorifice, doar celelalte posturi erau remunerate. Secretarul, perceptorul și controlorul se alegeau pe viață, în urma unui concurs, concurenții trebuind să posede cunoștințe de specialitate - juridice în cazul secretarului, de contabilitate în cazul perceptorului și controlorului.

În fiecare an comitetul se întrunea de două ori, în primele zile ale lunii februarie și în a doua duminică a lunii august, adunările extraordinare se puteau organiza la cererea președintelui, ori de câte ori era nevoie. Membrii puteau lipsi doar motivat, de altfel la 3 absențe nemotivate, membrii erau considerați demisionați din oficiu.

La sfârșitul unei dezbateri se enunța părerea majorității, dacă acest lucru nu era posibil sau se cerea de către 5 membri, chestiunea dezbătută era votată prin „sculare și ridicare”. În schimb alegerile se făceau prin vot secret. Pentru a se putea ține o ședință era obligatorie prezența majorității membrilor. Concluziile valide se puteau face prin majoritate absolută de voturi.

Organul executiv rămânea **Comisia administrativă**, alcătuită dintr-un președinte, șase asesori, aleși din membrii comitetului în adunarea generală, pe 3 ani, respectiv 6 ani, după care puteau fi realesi. „Agende de scripturistice” erau ținute de secretarul comitetului.³

Comisia ținea regulat, în fiecare săptămână, o ședință ordinară, dar și extraordinară atunci „când o va cere necesitatea”. Pentru ținerea ședinței era necesară prezența președintelui

¹ Ibidem, p. 215

² Ibidem, p. 217

³ Ibidem, p. 219.

și a trei asesori, în lipsa președintelui ședința fiind condusă de cel mai bătrân asesor. Președintele comisiei avea aceleași drepturi ca și președintele comitetului.

Un capitol important era destinat stabilirii raporturilor cu unitățile de învățământ, comitetul, pe baza dreptului de patronat, avea dreptul de:

a alege directorii, profesorii și cateheții, învățătorii și toți indivizii aplicați în serviciu la institutele de învățământ și educație, „ce se susțin și se vor susține din fonduri”;¹

a „statori” salariile, remunerațiile;

a supraveghea „peste purtarea tuturor indivizilor aplicați în serviciu la numitele institute”;²

„a înmulți” personalul de la institutele de învățământ sau de a-l reduce;

a cerceta disciplinar pe cei ce se fac vinovați de nerespectarea regulamentelor;

Profesorii erau ordinari și supleanți. Cei supleanți aveau o perioadă de 3 ani de provizorat, perioadă în care puteau fi aleși în mod definitiv.

Numărul profesorilor de la gimnaziu era stabilit la 15 - 1 pentru catedra de religie gr. catolică, 1 pentru catedra de religie ortodoxă, 3 pentru filozofia clasică, 3 pentru limbi moderne, 3 pentru științe naturale și matematică, 2 pentru istorie și geografie, 1 pentru desen și caligrafie și 1 pentru muzică. La aceștia se adăugau cei 4 învățători și un adjunct de la Școala Normală din Năsăud, cei 12 de la cele cinci școli foste triviale (câte trei pentru școlile din Monor și Prundu-Bârgăului și câte cei doi învățători pentru școlile din Sângeorz Băi, Telciu, Zagra).³

Alegerea directorilor, profesorilor, cateheților și învățătorilor urma să se facă în adunarea generală prin majoritate de voturi.

Pentru a avea o imagine clară despre institutele de învățământ și educație susținute din fonduri, se constituia o comisie sub denumirea de „Eforia școlilor”. Toate institutele de învățământ și educație erau puse sub supravegherea „Înaltului regim” și a „Consistoriului greco-catolic Gherla” pentru școlile greco-catolice și a „Consistoriului metropolitan greco-ortodox” din Sibiu pentru cele ortodoxe.

Din fondul de stipendii urmau să se acorde burse în valoare de 4000 de florini:

2 pentru filozofie – în valoare de 200 fl. fiecare;

2 pentru drept în valoare de 200 fl. fiecare;

1 pentru teologie la Universitate în valoare de 400fl;

¹ Ibidem, p. 221.

² Ibidem.

³ Ibidem, p. 222.

- 1 pentru tehnică în valoare de 400 fl.;
- 1 pentru științele silvanale și montanistice – în valoare de 400 fl.;
- 1 pentru medicină în valoare 200fl.;
- 30 pentru meserii în valoare de 20 fl. fiecare;
- 1 pentru academia comercială și arte frumoase – în valoare de 400 fl.;
- 4 pentru elevii din școlile de cadeți în valoare de 25 fl. fiecare;
- 3 pentru preparandii în valoare de 60 fl. fiecare;
- 2 pentru agronomie în valoare de 60 fl. fiecare.¹

Acest sistem urma să rămână neschimbat pe o perioadă de 10 ani, când putea fi modificat numărul de burse acordate pentru un anumit domeniu sau se puteau acorda burse pentru un domeniu nou. Stipendiile se acordau în urma unui concurs și erau conferite în adunarea generală ținută în cursul lunii august. Dacă pentru o bursă candidau doi sau mai mulți pretendenți, se preferau cei care aveau o comportare și un progres la învățătură mai bun. Când vor fi doi cu același progres „va decide calculul în moralitate. De cumva vor fi concurenții asemenea calificați, se va prefera cel mai sărac. De cumva și în privința aceasta vor fi asemenea va decide soarta.”²Doi frați nu puteau primi bursă în același timp. Se păstra obligația bursierului de a depune „testimoniu de purtare și progres” la sfârșitul fiecărui semestru, neîndeplinirea acestei obligații ducea la suspendarea acordării bursei.³

Din nefericire, desființarea districtului năsăudean în anul 1876 și includerea ținutului românesc în Comitatul Bistrița-Năsăud, a făcut ca aceste statute să rămână doar în stadiul de proiect. Noi statute au fost impuse de guvernul maghiar, aprobate pe baza **Înaltei Hotărâri** din 31 Decembrie 1888 și prin „**Clausa**” **Înaltului Minister pentru Cult și Instrucțiune Publică** din 27 ianuarie 1889, reflectând noile realități, anume amestecul guvernului maghiar în desfășurarea activității fondurilor grănicerești.

¹ Ibidem, p. 210.

² Ibidem, p.212.

³ Ibidem.

RELAȚIA DINTRE CURRICULUL FORMAL ȘI INTERCULTURALITATE. VIZIUNEA PROIECTANȚILOR CURRICULARI ASUPRA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN ROMÂNIA

Raluca MĂRGINEAN, Ioan BĂCA

I. Considerații preliminare

După căderea comunismului (1989), România este într-o căutare de sine perpetuă, încercând să își construiască o nouă identitate, diferită de cea din perioada comunistă, prin rescrierea istoriei și restructurarea culturii și a grilei de valori. Oare în România trăiește o națiune sau doar românii etnici se simt ca fiind români, minoritățile fiind excluse din acest discurs? O națiune se formează atunci când etniile care o compun doresc să se simtă bine împreună și să depășească trecutul conflictual, acceptând că există momente care trebuie uitate și altele, mai ales cele de cooperare, care trebuie celebrate. Deci ea nu se formează nici pe baza religiei, nici a limbii, a rasei, a geografiei sau a comunităților, ci pe baza dorinței de a trăi împreună, celebrând diversitatea de religie, limbă, rasă, geografie, „acceptând sacrificiile și sacrificându-se”¹, încurajând interculturalismul. Acest lucru duce la o cultură și la o istorie comună, în care să se regăsească fiecare membru al societății, indiferent de etnia din care face parte. Pentru Renan, națiunea, ca entitate politică, nu se construiește pe baza unui grup etnic dominant, ci împotriva lui, pentru că tocmai imposibilitatea de a spune: „sunt Român etnic”, „sunt maghiar”, „sunt rrom” duce la crearea cetățeniei românești. Atunci când rădăcinile sunt comune, nu mai există rase sau etnii pure și pălăria mai largă, cea de cetățean român, este suficientă individului pentru a se defini, ca existență.

II. Multiculturalitate, interculturalitate și educație

Spațiul carpato-danubiano-pontic, prin trăsăturile sale geografico-funcționale, a reprezentat dintotdeauna o arie de convergență istorică și un creuzet, în cadrul

¹ Renan, Ernest, 1882, *Conférence: Qu'est ce qu'une nation?*, Paris

căroră s-au contopit de-a lungul timpului popoare și culturi, idealuri și mentalități. Cucerirea romană și formarea primului nucleu de românitate, valurile de popoare migratoare, colonizarea sașilor, maghiarilor și secuilor, stabilirea rromilor, a evreilor și a altor etnii, sunt, fără îndoială, etape care confirmă dimensiunea multietnică și multiculturală a teritoriului românesc. Dar cu toate acestea, interacțiunile dintre diferitele grupări etnice care formează societatea românească sunt rezervate, manifestându-se mai mult în plan declarativ, decât la nivel implicativ. Fiecare etnie are obiceiuri și tradiții specifice, care constituie, oarecum, un tabu pentru celelalte etnii, procesul de asimilare și metisare culturală fiind, cu unele excepții, foarte restrâns. Se poate vorbi mai degrabă de o contaminare culturală, proces vizibil în anumite domenii mai permissive (limbaj, bucătărie, sărbători religioase, lucrări agricole, etc.).

Raportul dintre diferitele grupuri etnice care formează societatea românească trebuie înțeles atât din perspectivă socială, cât și din perspectivă psihopedagogică. Care este rolul procesului educativ în susținerea fenomenului intercultural? Care sunt principiile care trebuie incluse în programele școlare pentru a stimula relațiile interetnice și a atenua inevitabilele conflicte? Pentru că însăși actul educativ devine, în acest context, un fenomen intercultural.

Curriculumul formal este rezultatul muncii unei echipe interdisciplinare, care presupune convergența constructivă a viziunilor asupra educației, fapt care implică și factorul intercultural. De la multiculturalitate, la interculturalitate și interdisciplinaritate nu este decât un pas. Prin rolul său de a facilita transmiterea tradițiilor, valorilor culturale și a informației istorice, educația interculturală funcționează ca o interfață situată la contactul dintre diferitele culturi și etnii dintr-un anumit spațiu geografic. În procesul educativ de factură interculturală trebuie antrenați toți membri comunității, în spiritul recunoașterii și acceptării diferențelor dintre etniile existente în societatea respectivă, pentru că educația nu este trebuie să fie selectivă, pe culturi diferite. În contextul intercultural european educația trebuie să devină o soluție la multiculturalitate și la problemele interetnice care apar în diferite zone. Indiferent de grupul etnic de care aparții (în cazul nostru români, sași, secui, maghiari, rromi, etc.) educația trebuie să funcționeze ca un liant, susținută de școală, familie, societate. Educația interculturală se va dovedi o realitate și o necesitate dacă va fi capabilă să genereze atitudini și comportamente menite să mențină în cadrul aceleiași sistem social, toate componentele etnice ale unei națiuni.

III. Aspecte metodologice

Articolul de față se bazează pe analiza de conținut a 14 manuale de istorie¹ studiate în ciclul școlar secundar inferior și superior (gimnaziu și liceu) și cea a unui manual de istorie al minorității maghiare din România, studiat la finalul ciclului gimnazial, clasele a VI-a și a VII-a (în ceilalți ani, la clasele etnicilor maghiari, se studiază Istoria românilor și a Europei). Vom prezenta atitudinea oficială față de strămoșii poporului român, dar și pe cea față de alte popoare (recunoașterea aportului cultural al acestora), atitudini transmise de către proiectanții în curriculum pentru a sublinia maniera comportamentală pe care ar trebui să o avem astăzi, față de aceste neamuri. Nu orice conținut științific devine și unul pedagogic, deoarece totul este supus rigorii și selecției proiectanților curriculari, deci ceea ce se află în manualele de istorie a fost foarte atent și cu un scop clar selectat. Dacă ele își propun să aibă o atitudine interculturală, o vor avea, dacă aceasta nu este o prioritate, ea nu se va contura prin intermediul lecțiilor. Astfel, discursul social și cel pedagogic sunt în strânsă legătură, pentru că în manuale se transmite doar „ceea ce face parte din aprobarea socială, o versiune autorizată de social”, o societate construindu-și trecutul „în funcție de conflictul care o traversează în prezent”², de care proiectanții curriculari nu pot face abstracție...

IV. Demers analitic

A. Eroii pozitivi

Romanii

Ca urmare, care sunt popoarele/ etniile față de care se manifestă o atitudine pozitivă în manualele de Istoria românilor? Oare minoritățile românești (maghiarii, sașii și rromii din România) sunt prezentate într-o lumină pozitivă în manualele de Istoria românilor, încurajându-se astfel contactul intercultural, transmițându-se oficial importanța interacțiunii cu minorităților din România?

Pentru unele etnii este prezentat un aport cultural explicit (slavii, romanii, sașii, grecii), pentru unele este implicit (popoarele migratoare) sau uneori, chiar absent (maghiarii). Deci nu este greu să stabilim personajele pozitive din istoria românilor, așa

¹ Prezentate în anexele articolului

² Forquin, *Le curriculum: elements de reflexion sociologique*, <http://www.pur-editions.fr/>

cum apar în 87 din cele 100 de lecții studiate: romanii, sașii, celții, grecii, slavii, bulgarii, austriecii iar cele cu imagine negativă: maghiarii și turcii (otomanii). Cu toate acestea, mici aspecte negative sunt prezentate pentru fiecare personaj pozitiv, lucru important, pentru că nu sunt idealizați sau complet așezați de partea negativă: de exemplu, migratorilor le este imputat faptul că au distrus așezările daco-romane existente, dar au adus și o nouă tehnică a oțelului, în spațiul carpato-danubiano-pontic. Grecii sunt prezentați ca fiind principalii noștri colaboratori comerciali, introducând monedele în comerț, dar se specifică faptul că folosirea sclavilor a fost preluată de la ei. Celții, popor migrator, au distrus așezări, inoculând teama în sedentari, dar aportul lor a fost deopotrivă militar (ca model de războinic) și casnic (prin roata olarului).

O particularitate a romanilor și sașilor este că sunt prezentați ca adevărați eroi civilizatori, exact ca în epopeile grecești (Ulise, Apollo, Hercule, etc.). Romanilor le sunt enumerate binefacerile pentru civilizația daco-getă: urbanizarea prin excelență - drumuri, exploatarea resurselor, străzi perpendiculare, temple, centre medicale, amfiteatre. Ei sunt și cei care ne-au transmis cele mai variate informații despre strămoșii noștri: daco-geții (de ex. Dio Cassius, Eutropiu, Teophanes, etc.). Deci, cele 14 manuale ne prezintă strămoși care vorbesc despre strămoși și mai vechi ai poporului român.

Elementul cel mai prețios preluat de la romani este limba latină, din care se trage limba română, cu o structură gramaticală asemănătoare și un fond de 60% de cuvinte latine. Deși pare un detaliu neînsemnat, această insistență pe originea nobilă a limbii române, asociată cu prezentarea negativă a unor locuitori ai României nu duce altundeva decât la discriminare etnică, pe criteriul limbii materne. Este tocmai atitudinea pe care manualele ar trebui să o evite dacă își doresc transmiterea unui model intercultural către locuitorii societății de mâine. Limba maternă este un suport identitar foarte important, în jurul căruia se articulează elemente etnice: istoria românilor, tradițiile, simbolurile (locuri de memorie, personaje, etc.). Ne găsim mereu în teoria lui Barth care susținea că limba ne diferențiază de Ceilalți¹, grupându-ne etnic. Manualele de istorie prezintă originea latină a limbii române, ca și originea romanică a poporului român, ca pe o origine nobilă, opunându-se tuturor celorlalte limbi, care nu fac parte din clasa elitelor europene latine (de ex. Limba maghiară). În acest registru de gândire al manualelor de Istoria Românilor,

[couvertures/1224149238_doc.pdf](#)

¹ Prin „Ceilalți” înțelegem pe cel care se deosebește de „Noi” prin etnie, rasă, limbă, geografie, religie, etc..

România devine o casă a celor care vorbesc limba română (descendenta unei limbi nobile), Ceilalți (vorbitorii limbilor ne-latine) fiind excluși.

Această atitudine mitică față de romani nu este ceva specific României, manualele franceze de istorie au același mit civilizator al galilor romanizați, după îndelungi lupte (ca și dacii) pentru a-și păstra teritoriul care era în drumul Imperiului Roman. Ca și la români, luptele cu romanii au fost onorabile, totul încheindu-se din cauza susținerii adversarului nepotrivit (Burebista a susținut pe adversarul lui Cezar) sau a găștelor din Capitoliu (Vercingetorix): „Les Romains etaient bien plus instruits que les Gaulois. Ils savaient lire et ecrire. Ils savaient l' arithmetique et la geometrie. Ils savaient la grammaire et les regles pour bien parler. On apprenait cela et d'autres choses encore dans leurs ecoles. Les Gaulois allerent dans ces ecoles. Ils apprirrent la langue des Romains qu'on appelle le latin.”¹

Diferența este că, dacă francezii au fabricat acest mit al galilor romanizați pentru a justifica colonizările lor ulterioare în Africa („les Francais ont fait pour eux ce que les Romains ont fait pour les Gaulois”²), românii doresc să se simtă latini pentru a fi în clasa superioară a Europei³, clasa latinității, cetățenia romană fiind o „cinste la care râvneau toți barbarii”⁴, din nou realizându-se indirect aluzie la popoarele migratoare, respectiv maghiarii.

Atitudinea este pozitivă față de romani, chiar dacă „evoluția daco-geților a fost întreruptă de către aceștia, deoarece „compatibilitatea dacilor cu civilizația romanilor a permis etnogeneza românească”⁵. Deci, romanilor le-a reușit atât de bine romanizarea pentru că se asemanau, erau compatibili cu daco-geții, lucru care nu se întâmplă și cu administrația maghiară prezentată în manualele românești, care doar se suprapune peste cea românească în perioada medievală. Romanii sunt prin excelență cei care civilizează, în opoziție cu maghiarii, cei care se impun forțat. Această „bună tradiție romană”, de a nu extermina autohtonii sau vecinii și de a conviețui „civilizat” împreună, va fi reluată 1700 de ani mai târziu, când administrația maghiară va fi înlocuită de cea română (Unirea din 1918) unde se va vedea „atitudinea tradițională a poporului român de toleranță etnică și

¹ Dominique Maingueneau, *Les livres d'ecole de la republique*, 1979, Le sycomore, Paris.

² idem, pag. 175

³ „Romanii au influențat barbarii să-și radă barbile, să îmbrace rochii de mătase și să-și înfrumusețeze locuințele”, manualul CN, pag. 102

⁴ Manualul OS

⁵ Idem, pag 8

religioasă”¹, într-o Transilvanie „multietnică și multiconfesională care se impune în zilele noastre ca model”.² Bineînțeles, lucrurile sunt departe de a fi atât de simple...

Transilvania

Poate părea nelegitimă la prima vedere această prezență în discuție a pământului transilvan, dar, în cele 40 de lecții din cele 100 studiate în manualele românești și cel maghiar, toate vorbeau despre Transilvania. Minoritatea maghiară din România se identifică cu aceste pământuri, deci nu am putea vedea atitudinea manualelor față de minoritatea maghiară, fără să aducem în discuție și Transilvania. Arborele lor genealogic este înfipt în teritoriul ardelenesc. O definire comunitară maghiară este imposibilă fără raportarea la Ardeal, „țara-soră” a Ungariei. Unele cuvinte folosite în descrierea Transilvaniei sunt foarte puternic impregnate afectiv: „țară-soră” a Ungariei (în manualul pentru maghiari) sau „parte a patriei-mamă” (manualele de Istoria românilor). Pentru români, „parte a patriei-mamă” desemnează o egalitate între țările românești (Moldova, Bucovina, Țara Românească) dar, ca și în cazul „patrie-soră” a Ungariei, ambele formulări desemnează o legătură consangvină, întocmai ca și la arborele genealogic, în cazul identității maghiare. Deși în cazul formulei „parte a patriei mamă” observăm ideea unei diversități de țări care alcătuiesc Marea Românie, Transilvania fiind subordonată ideii de „Românie”, „patrie-soră” desemnează o realitate ermetică, care se dorește a fi pură, nealterată de prezența altor etnii, și induce prezența unei familii care exclude pe toți cei care nu fac parte din ea, pentru că nu există decât două surori: Ungaria și Transilvania.

Deși în manualul maghiar, Transilvania este prezentată ca având diferite fațete (loc de migrare al românilor, Transilvania cea bogată, pământuri pentru care s-au dus lupte vitejești îndelungi, Transilvania ca model de multiculturalitate), noi ne vom opri acum asupra uneia singure, cea referitoare la bogățiile sale. Maniera în care proiectanții curriculării ai manualului maghiar se referă la aceste bogății este foarte asemănătoare cu cea în care francezii se referă la vechea lor colonie, Algeria, în manualele lor de istorie din a treia republică:

¹ Manualul DA, pag. 115, lecția DA10, *Diversitatea etnică și confesională. Soluții politice.*

² Manualul OS, pag. 38

Versiunea franceză asupra Algeriei	Versiunea manualelor maghiare asupra Transilvaniei
„L’Algerie dont la conquete remonte a 1830 est la plus proche de nos colonies, la plus considerable de nos colonies, la plus prospere de nos colonies qui possede de riches mines, des forets considerables, des plaines fertiles.”¹ („Algeria, a cărei cuceriri urcă până în 1830, este cea mai apropiată din coloniile noastre, cea mai considerabilă, cea mai prosperă și posedă mine bogate, păduri considerabile, câmpii fertile.”) / „L’Algerie qui a ete le grenier de Rome dans l’Antiquite, peut devenir la source d’innapreciables richesses pour la France.”² („Algeria care a fost grâнарul Romei în antichitate, poate deveni sursă a unor inapreciable bogății pentru Franța.”)	„Pășunile bogate din șes erau potrivite pentru animale, iar pământul fertil promitea recolte bogate. Cununa munților oferea o protecția naturală.”³ / „Ne cheamă depresiunea carpatică”⁴ (lecția în care se prezintă Transilvania înainte de a fi cucerită de triburile maghiare) Detalii despre economia ardelenescă: creșterea animalelor, meșteșugăritul din așezările săsești, extracția de sare și mineritul din Hunedoara și Banat, Dej, Turda, Praid, exploatarea aurului de la Baia Mare și Banat, comerțul.

Aceste citate nu fac decât să sublinieze detaliat economia Transilvaniei: agricultura (cereale), creșterea animalelor, mineritul, meșteșugăritul (fier, sticlă, țesături, hârtie), dar și faptul că toate fac parte dintr-un timp mitic (redat prin multitudinea de verbe la trecut: perfectul compus, imperfect) și dintr-un spațiu în totalitate cunoscut de către administratorii acestor bogății din acea vreme, maghiarii din România:

Profunzime, adâncime

Minele de aur și sare

Altitudinea zero

câmpiile și pășunile

Altitudine

„cununa munților”

¹ Maingueneau Dominique, *Les livres d'école de la Republique 1870-1914*, 1979, Paris, Le Sycomore, pag. 17

² idem

³ Manualul SK

⁴ idem

Pe de altă parte, timpul mitic evocat de manualul maghiar este unul euforic, pentru că doar bogățiile naturale sunt enumerate, fără poporul care la acea vreme coabita cu etnicii maghiari și fără a se preciza ulterior divergențele existente între români și maghiari pe aceste teritorii așa-zis mitice. Deci, această tendință de a ascunde neînțelegerile, care formează o „topografie euforică”¹, saturează imaginea despre o Transilvania bogată, dar... vidă sau abia locuită de români înainte de venirea migratorilor (teza teritoriului vid). Ne mai rămâne de precizat faptul că, cu cât urcăm în timp și ajungem înspre epoca actuală, dominată politic de către români, eficiența și eficacitatea din administrație nu mai există, resursele nu mai sunt amintite, ci centrarea se face pe resursa umană, maghiarii din România și drepturile lor străbune la aceste pământuri (pe de o parte) și românii din România care se bucură de munca strămoșilor maghiarilor (pe de altă parte).

Spre deosebire de maghiari care văd Transilvania ca pe un teritoriu mitic, românii văd în Transilvania culmea civilizației lor, teritoriul care le-a fost refuzat mult timp și pentru care au luptat îndelungat (Transilvania a fost ultima Țară Românească, care s-a unit la 1918). Acea mândrie a ardeleanului de a fi legat de aceste teritorii, o regăsim și în manualele de istorie:

„În general, nivelul tehnic al activităților meșteșugărești este mai înalt în Transilvania, unde și organizarea de breaslă este mai timpurie.”/ „Orașele medievale ale Transilvaniei au dat consistență unui nou timp al istoriei. (...) Meseriașul modest dar stăruitor, a cărui pricepere se măsoară în lucru durabil dar bine făcut, negustorul onest care se mândrește cu cinstea și cu averea sa, conducerea orașului pentru care buna gospodărire a așezării este principala rațiune de a fi, toate aceste valori simple au constituit un model fără de care progresul general al societății ar fi fost imposibil.”²

Așa cum subliniam mai sus, istoria prezentată în manuale este una puternic influențată de conflictele din prezent, și aproape fiecare apariție ungurească este una latent conflictuală în manualele românești, ca o reflectare a realității. La fel se întâmplă și în manualul maghiar, cu mențiunea că, în unele perioade istorice, prezența românilor nici măcar nu este menționată. Românii sunt transformați ca și indienii Navarro din SUA, într-o națiune fără istorie. Să fie un mimesis între etnia maghiară și cea română, fiecare răspunzând prin atitudini etnocentrice, etnocentrismului celeilalte etnii, exact ca în cazul violenței care aduce violență?

¹ Maingueneau Dominique, *Les livres d'ecole de la Republique 1870-1914*, 1979, Paris, Le Sycomore, pag. 38

² Manualul DA, pag. 33

Sașii

O atitudine pozitivă regăsim în manualele românești, și față de sași. Este un prototip care li se aplică, pentru că ei sunt „model de eficiență și prosperitate”¹, „viața înflorind datorită lor”², dându-se chiar exemple de orașe săsești înfloritoare: Brașov, Sibiu, Sighișoara, Bistrița. Sașii au și azi o imagine pozitivă în ochii românilor (ca o nouă legătură între prezentul social și curriculum), ei sunt văzuți ca fiind harnici, cinstiți, deschiși în fața Celuilalt român. Deci, mitul civilizator al românilor este strict legat de romani în Antichitate, apoi de sași în Evul Mediu, mit care persistă și azi, fiind viu în memoria colectivă. Dar, dacă romanii sunt civilizatori mai ales pentru mediul înconjurător (drumuri, temple, băi publice), sașii sunt pentru mediul interior, pentru caracterul românilor (s-a preluat de la ei un model de cinste, hărnicie, corectitudine, etc.). În memoria colectivă și azi se deplânge plecarea masivă a sașilor, după 1989. În plus, deși nu fac parte din același popor, națiunea română pare a avea o fascinație pentru populațiile de origine germanică, pentru că Josef al II-lea pare a fi un alt exponent al civilizării mediului intern și extern al românilor:

Varianta românească ³ asupra domniei lui Josef al II-lea	Varianta maghiară ⁴ asupra domniei lui Josef al II-lea
Fiul Mariei Tereza, influențat de ideile luminate, „care susțineau desființarea exploatarea oamenilor și idealul iluminării prin educație”, „părinte al patriei”, „un adevărat principe luminat (...) a dispus înființarea unor regimente de graniță formate din români și secui, contestat puternic de către nobilimea maghiară” (serviciul militar aducea privilegiu românilor: financiare, educative, sociale) „recunoștea liberul exercițiu al oricărei confesiuni, inclusiv cea ortodoxă și elimina astfel	Încercarea de germanizare a teritoriului (limba oficială în Imperiul Austro-Ungar devine limba germană) Reorganizarea administrației publice (dizolvarea cetăților, a reședințelor de scaun secuiești și săsești) Nu mai este convocată Adunarea națională (în care majoritatea covârșitoare era formată din unguri) „Conducerea habsburgică a dus o

¹ Manualul DA

² Manualul SA, pag. 64, lecția SA2, *Formarea statelor medievale românești*.

³ Manualele OS, DA

⁴ Manualul SK

cel mai important criteriu de discriminare, religia” a desființat șerbia a desființat principiul națiunilor privilegiate în Transilvania (sașii, secuii și maghiarii) accesul liber la educație	politică tiranică și acest lucru i-a deranjat pe unguri și pe ardelenii obișnuiți cu autonomia statală, libertatea religiei și a limbii materne.” Mărirea birurilor și abuzurile soldaților imperiali „În 1892 românii din Transilvania s-au adresat regelui de la Viena din dorința de a fi recunoscută independența Transilvaniei de conducerea maghiară.”/ „În parlamentul maghiar, românii s-au aliat cu sârbii și slovacii” (menționez că în Dieta de la Cluj românii aveau 2 reprezentanți, restul de 20 fiind maghiari)
---	---

B. Eroii negativi

În sensul comun al termenului, etnocentrismul desemnează atitudinea de respingere a normelor și valorilor unei societăți doar pentru că nu sunt cele proprii. Etnocentrismul crede că Celălalt este realmente diferit și că toate diferențele sunt limite între Celălalt și Noi: diferențe culturale, fizice, lingvistice, religioase, de rasă chiar. Putem asocia etnocentrismul cu devalorizarea celui alt, respingerea lui pentru că este diferit, deci inferior. Dar, mai mult decât respingerea culturii celui alt, etnocentrismul este erijarea culturii proprii ca referință la care sunt comparate și raportate celelalte culturi. În manuale se vorbește despre drepturile minorităților, despre articolele din Constituția 1921 (5 și 7) care le susțin, dar nu se vorbește și despre beneficiile întâlnirii cu Celălalt, ca aport cultural (fie că este vorba despre popoarele cuceritoare - românii, popoare migratoare - hunii și celții, popoare colonizate - sașii, popoare cu care se întrețin relații comerciale - grecii, popoare cu care se duc războaie - hunii, românii, turcii, rușii, germanii, etc.). Degeaba se specifică beneficiile pe care civilizația romană sau săsească le-au avut pentru poporul român, dacă nu se încurajează dialogul cu alte popoare, ca sursă de evoluție spirituală și culturală. Aceste beneficii par a face parte din trecutul românilor, nu din prezent. Prezentul nu pare a fi ocupat de contactul cu alte civilizații, poate la fel de aducătoare de beneficii pentru poporul român.

Pare că „problema” maghiarilor pe teritoriile românești este rezolvată încă din clasa a Va când se specifică faptul că „migratorii (popoarele barbare) au constituit peste tot o minoritate”¹. Nu vom insista foarte mult pe acest subiect, pentru că în liniile de mai sus, au fost inserate multe aspecte referitoare la minoritatea maghiară. Cuvintele și expresiile cu ajutorul cărora maghiarii sunt caracterizați, sunt următoarele:

Barbari sau bastarni (populație migratoare), „războinicii stepelor”, „biciul lui Dumnezeu”, „cuceritori”: „Transilvania ar fi putut fi primul stat medieval românesc”;² minoritate națională.

Amintesc că manualele de clasa a VIII-a și a XII-a sunt comune, atât pentru copiii de etnie română, cât și pentru minoritățile naționale, printre care și maghiarii. Citatele de mai sus se regăsesc în aceste manuale. Bănuiesc că atunci când îți regăsești strămoșii descriși mereu inferiori în raport cu majoritatea românească, dorința de integrare scade. Nu se dă nici un indiciu cum că s-ar dori această integrare, căci raportul este clar: majoritate-minoritate, într-o țară care nu îți aparține.

Așa cum romanilor le sunt foarte clar precizate binefacerile, în cazul maghiarilor avem partea negativă prezentată explicit³: desființarea drepturilor de proprietate vechi (ale nobililor români), privilegiile instalate doar pentru co-etnici, distrugerea bisericilor românești și construirea pe ruinele lor a unor biserici catolice (la Alba Iulia și Oradea) și, în sfârșit, întreruperea dezvoltării Transilvaniei ca primul stat medieval românesc (spre deosebire de romani, care și ei au întrerupt civilizația dacă, dar a existat „compatibilitatea de cultură”, pe când în cazul maghiarilor există doar „suprapunere” forțată din punct de vedere administrativ: « Peste realitatea română, voievodate și țări, s-a suprapus autoritatea maghiară care a impus comitatul și principatul.»⁴/ “Peste vechile structuri românești, ungurii au suprapus comitatul, unitate administrativă specifică statului maghiar.»⁵).

Ca urmare, putem avansa ideea că manualele de istoria românilor prezintă un model etnocentrist pentru minoritatea maghiară și universalist⁶ pentru minoritatea germană.

¹ Manualul CT, pag. 69

² Manualul DA, lecția DA5

³ Manualul DA, pag. 14.

⁴ Manualul DA, lecția DA5

⁵ Manualul OS, lecția OS4

⁶ Chelcea S., 1993, *Identitatea națională și percepția relațiilor interetnice*, http://www.mediauno.ro/articol.php?id_articol=4525

Cel pentru minoritatea germană este unul de acceptare etnică, în care se admiră valorile celuilalt (ordinea, gospodăria, cinstea, corectitudinea), diminuându-se conștiința diferențelor etnice și favorizându-se schimbul cultural iar cel pentru minoritatea maghiară prezintă conflicte nerezolvate și dureroase, care duc la o atitudine departe de interculturalitate, adică tocmai scopul pe care manualele și l-au propus.

V. Concluzii

Centrarea unui discurs din manualele de istorie pe dimensiunea etnică, care este naturală, înăscută, obligă individul să-și găsească identitatea și apartenența în etnie, care se construiește în manualele românești de istorie, pe ideea lui Barth, a opoziției față de Celălalt, a frontierelor care individualizează – „Ne interesează trecutul nostru pentru că vrem să ne cunoaștem frații și ceea ce ne deosebește de ceilalți.”¹ Aceasta nu este o atitudine interculturală (de a afla ce te deosebește de Ceilalți), și poate că una din soluțiile posibile pentru a depăși acest conflict dintre comunitatea maghiară și ideea unei cetățenii românești este identitatea regională (de exemplu cea a fiecărui județ sau cea a regiunilor: Transilvaniei, Moldovei, Țării Românești, Banatului) care s-ar putea interpune între cele două, creând un stadiu preliminar, înainte de cel final (cetățenia românească). După cum am observat, Transilvania este descrisă cu dragoste atât de manualele românești de istorie, cât și de cel maghiar. Interesul comun pentru acest teritoriu ar putea apropia cele două comunități. Scriam mai sus că manualele de istorie trebuie să aibă o idee clară despre „a trăi împreună”, pe care să o transmită elevilor. Dar, a trăi împreună este strâns legat de elemente geografice: la nivel local? Regional? Național? Global?

Tocmai la această întrebare răspunde Francois Chanut, care susținea în teza sa de doctorat², faptul că înainte de a dezvolta ideea unei conștiințe naționale sau a unui patriotism național, se poate crea o conștiință locală și un patriotism local, pentru că acestea sunt idei la care elevul aderă mult mai repede datorită faptului că trăiește într-o regiune, cu o agricultură, industrie sau comerț diferite de ale altor regiuni. Înainte de a adera la o idee abstractă, cea a cetățeniei, se poate adera la o idee concretă, cea regională, care depășește etnocentrismul:

¹ Manualul DA, pag. 14

² Chanut J-F., 1996, *L'école républicaine et les petites patries*, Paris, Aubier, coll. Histoires

“(...) on fait connaître et aimer [aux élèves-maîtres] leur pays afin de leur faire comprendre le grand rôle qu'il a joué dans notre histoire nationale.”¹ (« (...) putem prezenta elevilor și profesorilor regiunea lor, înainte de a explica rolul pe care regiunea l-a jucat în istoria națională »). Se știe că o cunoaștere a mai multe limbi străine, de exemplu, va dedramatiza legătura cu limba maternă. Același proces de dedramatizare poate fi aplicat și în cadrul unei identități regionale, înainte de a se crea cea națională, a cetățeniei:

„En étudiant chaque region separement, outre que vous evitez la trop longue nomenclature, vous pouvez plus facilement montrer la relation qui existe entre la geographie physique et la geographie economique, entre (...) l'agriculture, l'industrie et le commerce...Enfin vous pouvez, en insistant sur deux ou trois idees essenstielles et caracteristiques, degager la physionomie propre a chaque pays.”² („Studiind fiecare regiune separat, în afara faptului că se evită lunga numire a regiunilor, se pot arăta relațiile dintre geografia fizică și cea economică mult mai ușor, între (...) agricultură, industrie și comerț...În sfârșit, puteți insista asupra a două sau mai multe idei esențiale și caracteristice, puteți degaja fizionomia proprie fiecărei regiuni”).

O a doua concluzie pe care o putem avansa, este că, deși avem un teritoriu și un stat recunoscut de către celelalte, poporul român nu formează o națiune, pentru că nu se îndeplinesc două condiții fundamentale, după Gerard Noiriel³:

Identicitatea (din acest punct de vedere o națiune există atunci când membrii ei posedă trăsături care să îi distingă de reprezentanții altor națiuni, de exemplu valorile comune, scheme de gândire comune, sau același stil de viață). Cele patru valori fundamentale explicit declarate în manuale de Istoria românilor sunt latinitatea, dorința de pace, spiritul critic și ortodoxismul românilor. Oare sunt valori la care etnicii maghiari pot adera? Ei nu se simt latini, sașii nu sunt ortodocși, deci cele patru nu sunt valori pentru toți locuitorii României. Ce ne unește pe noi nu este o tema care ar trebui să preocupe curriculum-ul de istorie pentru a se inspira și din practică? Cum putem avea pretenția de interculturalitate, când valorile alese ca fiind reprezentative pentru poporul român, sunt valori care exclud minoritățile compozante ale aceluiași popor?

Ipseitatea, a doua trăsătură definitorie pentru o națiune (membrii unei națiuni, prin conștiința de sine, trebuie să reclame aceeași origine, una comună, pentru a se ajunge la ideea de permanență în istorie). După cum am văzut în cele 14 manuale, etnicii români și

¹ Idem

² idem

³ Noiriel G., 2007, *A quoi sert « l'identité nationale »*, Marseille, Agora, pag. 14

cei maghiari nu reclamă aceeași origine, maghiarii susțin a fi descendenții lui Magog, care apare în Vechiul Testament, românii ai romanilor, odată cu cucerirea Daciei de către Traian, rromii ai clanului rajpuților (casta Kșatriya, India). Cum putem rezolva aceste probleme, dacă nu prin crearea unor strămoși comuni, la care să adere cetățenii români indiferent de etnia lor? Însă, această întrebare ridică o alta: din ce an să începem construirea unei istorii comune: 1848, 1918? Această problematică a memoriei colective (a rădăcinilor comune) este extrem de importantă pentru identitatea națională. Toți cetățenii participă la munca de selecție a evenimentelor și a „marilor figuri ale istoriografiei”¹, deoarece ele încarnază tocmai valorile naționale despre care vorbeam mai sus. Personajele istorice sunt prezentate ca model elevilor, pentru a se identifica cu ele, pentru a le inspira dragoste, pentru a deveni purtătorii aceluiași valori și pentru a menține vie ideea de patriotism.

Odată cu intrarea în UE, granițele dispar, libera circulație fiind la ordinea zilei. Granițele emoționale nu dispar, însă, doar pentru că așa este politically correct. Atitudinea proiectanților curriculari, prezentată mai sus, are astfel de granițe emoționale, care probabil că se vor dedramatiza în timp. În prezent, această atitudine nu face decât să fie sursă de discriminări și prejudecăți în viața socială, pentru că aceste cunoștințe sunt prezentate ca fiind științifice, deci oficiale, adevărate, „de urmat”. Națiunea se formează și dezvoltă în timp. Interacțiunea dintre majoritatea etnică și minoritatea etnică va fi dedramatizată în timp. Țin să reamintesc că în termeni de majoritate și minoritate etnică, românii și ungurii din România trăiesc împreună de 107 ani doar, după ce ei au trăit 700 de ani în raporturi inversate, administrația maghiară dominând peisajul. Este greu pentru fiecare etnie să își stăpânească sentimentele de frustrare sau nostalgia trecutului. La final, nu putem să ne întrebăm decât dacă istoria manualelor din România este un instrument de coeziune socială (existența unor rădăcini comune) sau un instrument politic ideologic?

¹ Noiriel G., 2007, *A quoi sert « l'identité nationale » ?*, Marseille, Agora, pag. 14

Anexa 1

Grilă de analiză (Unitate de analiză: textul)

Identificarea textelor: Maghiar (SK1...SK40), Român (CA1...CA8, CT1...CT3, CN1...CN5, SA1...SA4, SC1...SC7, SC', SH, OS1...OS13, UG1...UG3, DA1...DA15)

	Rădăcinile
Teme generale:	Popoarele fondatoare
2.1 Originile etnice,	Miturile
2.2 Migrațiile,	Ierarhiile istorice
2.3 Spațiul natural,	Migrațiile
2.4 Personajele istorice,	Raporturile sociale
2.5 « A fi cetățean român » azi,	
2.6 Relațiile româno-ungare,	5. Celălalt și Sinele:
2.7 Puterea politică.	5.1 Celălalt din punct de vedere etnic
	5.2 Celălalt ca cetățean
3. Timpul:	5.3 Colectiv (popor)
3.1 Epoca de aur	5.4 Personaje importante
3.2 Antichitatea	
3.3 Evul-Mediu	6. Percepția Altuia:
3.4 Timpurile moderne	6.1 Principalele calități
3.5 Perioada contemporană	6.2 Principalele defecte
3.6 Viitorul	6.3 Dimensiune absentă
4. Istorie și memorie colectivă:	
Permanența pe teritoriul Transilvaniei:	7. Imagine de sine:
A românilor (teza continuității)	7.1 Principalele calități
A ungarilor (teza terra inocupata)	7.2 Principalele defecte
Dimensiune absentă	7.3 Dimensiune absentă
Altele	

Raportul la Celălalt:

Tip de contact

8.1.1 Asimilare	8.1.5 Coabitare
8.1.2 Juxtapunere administrativă	8.1.6 Dezvoltare separată
Métissage, amestec	8.1.7 Aculturalizare
La coupure, ruptură	8.1.8 Dimensiune absentă

8.2 Modalități de contact

Raporturi armonioase

Raporturi conflictuale

Indiferente sau neutre

Aportul la cultura românească în sens civic (operă comună)?

9.1 Al românilor

9.2 Al ungarilor

9.3 Al austrieilor

Al germanilor

9.5 Dimensiune absentă

10. Modalitățile de apărare în momentele dificile:

10.1 Religia	10.4 Lupta
10.2 Alianțele	10.5 Contractul social, cetățenia
10.3 Căsătoriile mixte	10.6 Dimensiune absentă

Identitatea transilvană:

România:

11.1.1 Considerată ca entitate proprie

11.1.2 Considerată ca parte a României

Ungaria

Caracteristicile principale ale Transilvaniei

Raportul la Transilvania

11.3.1 Exterior (descrierile calatorilor)

11.3.2 Interior, posesiv (inventar de bogatii)

Anexa 2

Manualele de istorie studiate

Clasa/ Manualul	Cod și Lecții	Prof univ Prof liceu
Clasa a Va (correspond a la dernière classe de l'école primaire) Băluțoiu Valentin, Vlad Constantin. (2000). Istorie, manual pentru clasa a Va. București: All Educațional. Liuba Gheorghiiță, Oane Sorin. (1997). Istorie, manual pentru clasa a Va. București: Teora. Petre Zoe, Căpiță Laura, Căpiță Carol, Dvorski Monica, Grosu Ioan. (2003). Istorie, manual pentru clasa a Va. București: All Educațional.	CA 8 lecții analiză CT 3 lecții CN 5 lecții	1 prof liceu Dolj 1 prof liceu Rm Vâlcea 1 prof univ, 2 cercetatori ISE, 1 lector UB, 1 prof Gh. Sava
Clasa a VIa (6eme) Băluțoiu Valentin, Vlad Constantin. (2003). Istorie, manual pentru clasa a VIa. București: All Educațional. Pippidi Andrei, Dvorski Monica, Grosu Ioan. (2006). Istorie, manual pentru clasa a VIa. București: Corint. Laszlo Laszlo, Zoltan Vincze. (2002). A romaniai magyar nemzeti kisebbség történelme és hagyományai, tankönyv a VI és VII osztályosok számára, Cluj Napoca: Studium Konyvkiado. (manual minoritatea maghiară, clasele VI și VII)	SA 4 lecții SC 7 lecții SK 40 lecții	1 prof liceu Dolj 1 cerc ISE, 1 istoric, 1 prof Gh. Sava
Clasa a VIIa (5eme) Constantiniu Florin, Cojescu Norocica- Maria, Mamina Alexandru. (2006). Istorie, manual pentru clasa a VIIa. București: Corint. Oane Sorin, Ochescu Maria. (2004). Istorie, manual pentru clasa a VIIa. București: Humanitas Educațional.	SC1 0 lecții SH 0 lecții	2 academicieni, 1 prof Șc Centrală București 2 prof liceu Rm Vâlcea

Clasa a VIIa (4eme) Vulpe Alexandru, Păun G. Radu, Băjenaru Radu, Grosu Ioan. (2000). Istorie, manual pentru clasa a VIIa. București: Sigma.	OS 12 lecții	1 academician, 1 cercetător, 1 prof Gh Sava
Clasa a IXa (3eme) Zoe Petre, Căpiță Carol, Lung Ecaterina, Olariu Cristian, Zaharie Gabriela, Grosu Ioan. (2004). Istorie, manual pentru clasa a IXa. București: Corint.	NC 3 lecții	1 prof univ, 1 lector, 1 conf univ, 2 conf dr, 1 prof Gh Sava
Clasa a Xa (2eme) Băluțoiu Valentin, Vlad Constantin. (1999). Istorie, manual pentru clasa a Xa. București: All Educațional. Mureșan Camil, Vasile Vesa, Vasile Cristian, Vârgolici Eugen. (1995). Istorie universală, modernă și contemporană, manual pentru clasa aXa. București: Editura Didactică și Pedagogică.	ZA 0 lecții ZE 0 lecții	1 prof liceu Dolj 2 prof univ UBB Cluj, 1 prof univ Iași
Clasa a XIa (1ere) Scurtu Ioan, Dondorici Florentina, Dondorici Gheorghe, Ionescu Vasile, Osanu Octavian, Lica Emilia Elena, Poamă Emil. (2006). Istorie, manual pentru clasa a XIa. București: Gimnasium.	UG 3 lecții	2 prof univ, 3 prof liceu Tg, 1 prof liceu, 1 prof liceu Brăila
Clasa a XIIa (Terminale) Bozgan Ovidiu, Lazăr Liviu, Stamatescu Mihai, Teodorescu Bogdan. (2003). Istorie, manual pentru clasa a XIIa. București: All Educațional.	DA 16 lecții	1 conf dr, 1 insp șc, 1 lector univ, 1 prof liceu Orșova
TOTAL: 14 manuale (14 manuals)	101 lecții	13 prof univ, 12 prof liceu, 4 membri ai Academiei Române, 2 cercetători ISE, 1 inspector școlar.

Anexa 3

Lecții și capitole analizate

Clasa a Va

CA1- Omul și mediul. Tracii, pag. 74

CA2- Lumea geto-dacă. Dacia în epoca metalelor, pag. 77

CA3- Statul dac, Pag. 80

CA4- Sarmizegetusa și spiritul geto-dacilor, pag. 83

CA5- Dacia romană, pag. 108

CA6- Cultura și civilizația romană, pag. 111 CA7- Migrațiile popoarelor, sfârșitul

Romei, pag. 126

CA7- Constituirea regatelor barbare, pag. 141

CA8- Romanitatea nord-dunăreană, pag. 143

CT1- Statul dac. Geto-dacii, pag. 98

CT2- Nașterea Europei. Migrațiile și urmările lor, pag. 152

CT3- Lumea romanică. Etnogeneza românească, pag. 169

CN1- Lumea geto-dacă, pag. 80

CN2- Statul dac. Sarmizegetusa, pag. 83

CN3- Dacia romană, pag. 103

CN4- Etnogeneza românească, pag. 138

CN5- Primele formațiuni, pag. 140

Clasa a VIa

SA1- Statutul românilor în Transilvania, pag. 26

SA2- Formarea statelor feudale românești, pag. 64

SA3- Țările românești în sec XVI. Mihai Viteazul, pag. 131

SA4- Transilvania în secolul XVIII, pag. 155

SC1- Statutul românilor din Transilvania, pag. 29

SC2, 3, 4- Formarea statelor medievale românești: Transilvania, Țara Românească și

Moldova, pag.46-50

SC5- Ungaria la începutul secolului XVI, pag. 94

SC6- Principatul Transilvaniei, pag. 96

SC7- Statutul țărilor române în sec XVI, pag. 98

Clasa a VIIa

OS1- Integrarea dacilor în lumea romană, pag. 22

OS2- Migratori și autohtoni în stațiul carpato-dunărean în secolele III-VIII

OS3- Așezarea ungurilor în Pannonia. Colonizarea secuilor și a sașilor în Transilvania, pag. 32

OS4- Formațiunile politice românești în raport cu statele vecine, pag. 36

OS5- Organizarea politică a Transilvaniei, în secolele XI-XVI, pag. 38

OS6- Transilvania, Țara Românească și Moldova în sec XVIII, pag. 52

OS7- Transilvania în epoca reformelor, pag. 76

OS8- Constituirea României moderne. Revoluția 1848-1849, pag. 88

OS9- Românii din Transilvania, Basarabia și Bucovina, pag. 100

OS10- Unirea din 1918, pag. 104

OS11- Spiritul critic în cultura română, pag. 112

OS12- Integrarea provinciilor românești și statutul minorităților, pag. 117

OS13- Românii văzuți de călătorii străini, pag. 63

Clasa a XIa

UG1- Frontierele și statutul minorităților în sec. XX, pag. 10

UG2- Civilizația europeană: unitate, diversitate, integrare, pag. 14

UG3- România și conflictele regionale, pag. 125

Clasa a XII- a

DA1- Geto-dacii, istorie și civilizație, pag. 8

DA2- Trăsăturile civilizației romane în Dacia, pag. 11

DA3- Etnogeneza românească. Premisele sintezei, pag. 14

DA4- Etnogeneza românească. Semnificația sintezei, pag. 18

DA5- Constituirea statelor medievale: Transilvania, pag. 21

DA6- Instituțiile și structuri etnice în Transilvania, pag. 44

DA7- Emanciparea politică și conștiința națională, pag. 51

DA8- Elitele românești și spiritul public, pag. 55

DA9- Românii din afara statului național, pag. 74

DA10- Cultura națiunii române moderne, pag. 77

DA11- Unitate și diversitate în România Mare, pag. 107

DA12- Diversitatea etnică și confesională și soluțiile politice, pag. 115

DA13, 14, 15- Civilizația românească în context european, sec XV-XVII (lumea rurală, orașe și târguri, instituțiile societății medievale), pag. 29

XI. RECENZII ȘI PREZENTĂRI DE CĂRȚI

STUDII ȘI CERCETĂRI ETNOCULTURALE 14

Victor ȘTIR

Complexul Muzeal Județean are nu numai cele mai bune publicații științifice din județ, ci și impact în țară și în afara granițelor prin cele în limbi străine. Între acestea un loc precizat îl are „Studii și Cercetări Etnoculturale”, ajunsă la cel de-al paisprezecelea număr, realizat de colectivul de redacție avându-l în poziția de coordonator pe cercetătorul științific principal Mircea Prahase, redactori: cercetătorul șef de secție Constantin Catalano și muzeograful Florica Pop, Ioan Radu Nistor și Mihaela Bolog. Cele patru sute de pagini ale numărului apărut conțin douăsprezece secțiuni, așezate, de găsit în fiecare apariție, definind astfel profilul, varietatea publicației. Prologul publică textul „Acasă” („... o istorie de sate și de preoți e istoria Ardealului românesc.”) semnat de Mircea Prahase cu un moto din Rebreanu: „Numai pentru că am fost un neam pașnic de țărani am putut să ne păstrăm ființa și pământul.” Din a doua secțiune subliniem studiul „Primele încercări monografice ale comunităților născute foste grănicerești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea”; din a treia, „Coșbuciana” – textul lui Constantin Catalano, „George Coșbuc – interpret și exeget al lui Dante” (I). În „Rebreniana”, Ionuț Niculescu semnează „Necroforii”, semnalând câțiva detractori ai lui Liviu Rebreanu. Secțiunea „Etnografica”, întinsă pe cincizeci de pagini, reține interesul în primul rând cu textul Virginiei Cira – „Contribuții la cunoașterea obiceiurilor legate de naștere și botez în localitatea Coșbuc”, iar următoarea, „Document”, publică „Răspunsul la chestionarul domnului B. P. Hasdeu pentru Etymologicum Magnum Romaniae” de Ștefan Buzilă, un text remarcabil (întrucât folosește transcrierea fonetică cu mult înainte de a deveni uzuală) după părerea lui Mircea Prahase, care „a stabilit din punct de vedere filologic editarea textului”. Secțiunea a șaptea publică „Autoportret – Gavril Istrate la 95 de ani”, din „Restitutio” reținem Gavril Bichigean – „Chipul literar al preotului în opera părintelui Ion Agârbiceanu”, iar „în memoriam”, Ioan Seni – „Generalul născut Leonida Pop, în slujba Curții de la Viena”. Nicolae Ceuca se ocupă de „Propunerea unui dialog între Vatican și țările comuniste în anul 1968”, iar Ofilat Varvari semnează „Iuliu Maniu, prieten al poienarilor”, în capitolul al zecelea, „Varia.” Ampla secțiune de încheiere „Recenzii și prezentări de cărți” este mai bogată ca altădată, publicând nu mai puțin de douăzeci și una de recenzii dintre care amintim: Florina Pop – „O carte despre prima bancă românească a Bistriței”, Virgil Rațiu – „Liviu Rebreanu prin el însuși de Nicolae Gheran și Andrei Moldovan”, iar Mircea Prahase în „Cui (quid) prodest?” se oprește asupra personalității legendare a lui Atanasie Bașotă Moșu Dâmbu.

PRIMUL VOLUM DIN MONOGRAFIA ORAȘULUI NĂSĂUD

Radu SÎRBU

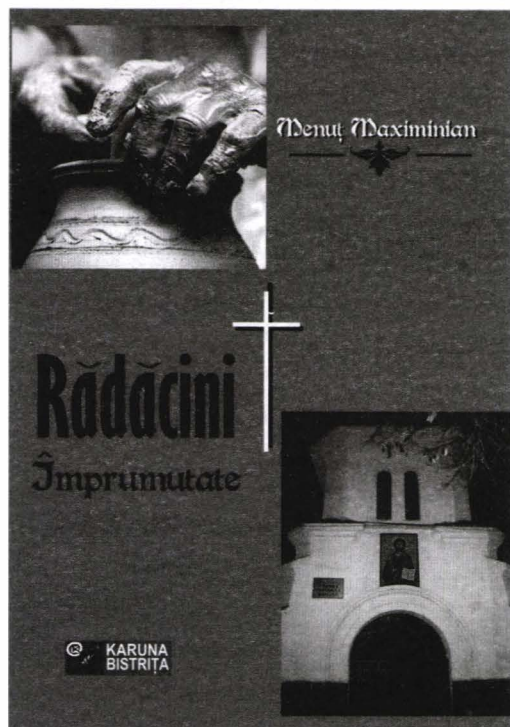
La peste cinci ani de la demararea documentării, monografia orașului Năsăud are un prim volum editat și pregătit de lansare. Prima „carte de identitate” a Năsăudului din ciclul celor trei anunțate de echipa redacțională, a apărut, recent, la editura clujeană Napoca Star. Cu o calitate grafică de excepție, volumul are 765 de pagini, structurate 13 capitole, bogat ilustrate. Lucrarea, ce-l are redactor științific pe prof. univ. dr. Ironim Marțian și secretar general de redacție pe col. (r) dr. Vasile Tutula, se deschide cu capitolul „Identitatea Năsăudului” (autor Traian Pavelea), într-o prefață de prezentare generală a localității din trecut până în contemporanitate, urmat de cel intitulat „Cadrul geografic și natural” (Romulus Berceni). *„Următoarele șase capitole ale Monografiei orașului Năsăud (1245-2008) circumscriu istoria localității, mai întâi nescrisă, bazată pe valoroasele descoperiri arheologice din arealul geografic, și apoi scrisă, e drept fragmentar și disparat, în documente de arhivă sau acte oficiale de cancelarie, îndeosebi juridice. Ne-am extins investigațiile din timpuri imemorabile până la dureroasa perioadă horthystă (1940'-1944), într-o periodicizare sui-generis, dar obiectivă și logică”,* explică Ironim Marțian în „Preliminariile” cărții. Este vorba de capitolele: „Repere istorice din cele mai vechi timpuri până la desființarea regimentului II de graniță” (Lucian Vaida, Claudia Septimia Peteanu, Ioan Seni), „Evoluția Năsăudului în perioada 1851-1876” (Adrian Onofreiu), „Năsăudul în perioada 1876-1918” (Simion Lupșan), „Năsăudenii și Marea Unire” (Ioan Seni), „Năsăudul în perioada interbelică” (Simion Lupșan), „Năsăudul în timpul ocupației maghiare” (Florina Pop, Vasile Tutula). Apoi, vine capitolul IX: „Populația Năsăudului” (Vasile Tutula) ce cuprinde evoluția demografică încă din anul 1713. Capitolul X, „Grai, toponimie, onomastică și lexic” (Mircea Prahase), este „elaborat cu deosebită acribie profesională din partea autorului, un adevărat studiu filologic și lingvistic...”. Capitolul „Portul popular năsăudean” (Florica Pop) este structurat în câteva subcapitole ce urmăresc în cele mai mici detalii tema abordată. Primarul în funcție al orașului, Dumitru Mureșan, este autorul penultimului capitol: „Evoluția administrativă a orașului Năsăud (a doua jumătate a secolului XIX – sfârșitul secolului XX)”. În fine, în capitolul XIII, judecătorul Pompei Raus prezintă „Organizarea judecătorească și administrarea justiției în ținutul Năsăudean”, pe un traseu ce începe în zorii istoriei comunității locale și se termină în prezent.

„Salut cu multă plăcere și satisfacție momentul apariției primului volum al Monografiei orașului Năsăud (1245-2008). Ne dorim, așa cum am discutat cu autorii și colegiul redacțional, o monografie în trei volume, care să trateze, în corelație, toate aspectele istorice, economico-sociale, demografice, cultural-artistice și sportive. Această lucrare de anvergură va crea o nouă imagine orașului Năsăud, în special, și năsăudenilor, în general, atât pe plan național, cât și internațional. (...) Pentru munca depusă, doresc să adresez sincere felicitări și mulțumiri iluștrilor îndrumători, academician Dumitru Protase și profesorului doctor în drept Teodor Tanco, laureat al Academiei Române, autorilor primului volum și, nu în ultimul rând, redactorului științific prof. univ. dr. Ironim Marțian, Direcțiilor Județene ale Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud, Cluj, Sibiu, Suceava și celorlalte instituții care au sprijinit demersul nostru temerar”, laudă acțiunea, în prefața cărții, primarul Dumitru Mureșan. Așa cum ne-au anunțat edili Năsăudului, primul volum al monografiei orașului va fi lansat în zilele următoare, într-un cadru festiv ce va fi stabilit la momentul potrivit.

RĂDĂCINI ÎMPRUMUTATE, DE MENUȚ MAXIMINIAN

Ed. Karuna, Bistrița, 2009

Prof. Dr. Vasile V. FILIP

esențial altceva decât cultura, nu o prelungire „aplicată” a acesteia. Cât rău a făcut această concepție omenirii s-a putut constata, pentru cine a vrut s-o facă, încă din secolul trecut, măcar din exemplul cumplitei revolte a popoarelor Indiei împotriva Companiei engleze a Indiilor Orientale, dacă nu și din atâtea altele.

Dar să nu ne depărtăm prea mult de ograda proprie. Căci nici noi, românii (poate chiar „mai ales noi, românii”) n-am dus vreodată lipsă de înțelegeri superficiale, importuri fără adaptare, snobism politic și intelectual (id est: oportunism) și alte „calități” (incontestabile, în lumea animală, unde inteligența se definește, într-adevăr, ca „putere de adaptare”) cu care ne-a înzestrat o istorie al cărei principal (și, adesea, unic) imperativ a fost supraviețuirea (înțeleasă și ea, din păcate, mai ales la nivel individual).

Balkanii, însă, sunt „butoiul cu pulbere al Europei” tocmai pentru că problema națională nu și-a cosumat aici enormele energii la timpul potrivit, odată cu Occidentul

Politica oficială a Uniunii Europene privitoare la problematica națională, însușită și de autoritățile române, este că națiunea a încetat să mai joace un rol esențial în actuala configurație politică, că granițele naționale se spiritualizează, nemaiaivând „decât” un rol cultural (reminiscență a vechii concepții, materialist-dialectice, asupra culturii ca ceva „adăugat”, deci neesențial?); care rol nici nu prea trebuie băgat în seamă, pentru că ne îndeamnă „să privim spre trecut”, câtă vreme națiunea „și-a trăit traiul și și-a mâncat mălaiul” încă din secolul al XIX-lea, în următorul nepricinuind decât dezastre – etc. etc. Toate aceste „flori de seră”, ce pot părea, la o primă vedere, frumoase și de viitor, cresc, repet, pe terenul contrafăcut al concepției conform căreia politica este

europăean. Aici apartenența la o anumită etnie are încă o dimensiune „divină”, și nu poate fi tratată doar ca un instinct primar, ce se cere cetluit în chingile rațiunii universale. (De altfel, personal, mă îndoiesc foarte tare că omul va deveni vreodată o ființă exclusiv și unidimensional rațională.)

Dar problema națională e prea complicată pentru a încerca, aici, mai mult decât o aproximare a nucleului ei „tare”.

În acest context, politic și intelectual, să scrii o carte despre spinoasa problemă națională, româno-maghiară, despre felul cum se manifestă ea acum, în cele mai fierbinți zone ale țării, cum e zona Odorheiu Secuiesc și județele Harghita și Covasna în general, e – în același timp – o provocare și o aventură. Chiar dacă nu ești tocmai un novice într-ale gazetăriei și scrisului, și te afli – precum Menuț Maximinian – la a șaptea carte. E o provocare pentru că cele ce se întâmplă acolo nu pot fi trecute sub infinită tăcere, așa cum încearcă actuala clasă politică, ce nu are – din câte se vede – alt scop mai „nobil” decât perpetuarea (și, evident, prelungirea) privilegiilor individuale conferite de mandat; scop pentru care cea mai bună atitudine e să te prefaci că problema nu există. Și e o aventură pentru că e greu să te menții în limitele unei obiectivități profesionale, gazetărești - pe care autorul și-o impune metodologic, dar pe care n-o realizează practic – câtă vreme te afli pe un câmp minat, câtă vreme câmpul de observație e totodată și unul de luptă; iar observatorul – fie că vrea sau nu – e totodată parte din fenomenul observat.

Pentru această situație, deloc de invidiat, a celui ce se așază între cele două armate pornite deja una spre alta, cu intenția de a evita catastrofa, scriitorul Nikos Kazantzakis are, în romanul „Hristos răstignit a doua oară”, o rezolvare epică demnă de reținut: acela va sfârși călcat în picioare și de unii, și de ceilalți. Dar Menuț Maximinian nu se (mai) află între cele două „armate”: bătălia s-a dat, el numără morții din ambele tabere, dar mai ales din cea căreia îi aparține sufletește (căci tocmai ea e cea care a pierdut bătălia), îi plânge zguduitoare, cu sentimentul de pustiu al orfanului, dar și cu forța imperativului moral, că așa ceva nu trebuie să se mai repete.

Una din afirmațiile esențiale ale cărții (și totodată premisă a acesteia) este că „În acest spațiu etnicitatea limitează foarte mult libertatea de acțiune și gândire a actorilor sociali”, căci „fiecare istorie personală are o intrigă de coloratură etnică”.

Aflăm încă din primele pagini că „ideea acestui studiu a pornit în momentul documentării pentru cartea „Chip de înger”, Ed. Karuna, 2008, care prezintă situația tristă a școlii românești pe cale de dispariție la Odorheiu Secuiesc, și în mod special de la Așezământul Sfântul Iosif”. Dar, cum ziceam, intenția obiectivității profesionale („Am încercat să descoperim aceste locuri așa cum sunt ele, fără prea multe cosmetizări stilistice,

prezentând lucrurile așa cum sunt...” este repede înghițită de o adevărată lavă lirică, pe care nu i-o putem reproșa, căci ea este izvorul atitudinii, al implicării tinerești, ce disprețuiește meschinăria clasei politice și ignoră riscurile. Părăsind câmpul simplei, neutrei observații, autorul se apropie periculos de mult de condiția adevărului revelat, prin Duhul Sfânt, a cărui întruchipare pământească pare a fi preotul Puiu Pavel din Odorhei: „Călăuzitor în acest drum al «rădăcinilor împrumutate», sintagmă ce aparține vrednicului preot al Odorheiului, Puiu Pavel, ne-a fost Duhul Sfânt, care a dat suflare de binecuvântare peste iobagul român...” Tonul inspirat, mesianic, va reveni în cele mai fierbinți momente ale relatării, ca și la finele întregului studiu.

Autorul se așază, sufletește, în vădit răspăr cu sensul evenimentelor ce au avut loc în ultimii ani în zona cercetată. El își permite să strige în gura mare ceea ce toată lumea știe din auzite și comentează cu voce scăzută: anume că în Harghita și Covasna are loc un evident proces de deznaționalizare, ba chiar de purificare etnică, în dauna românilor minoritari, neapărați în niciun fel de autoritățile proprii lor țări, prea șterse și oportuniste pentru a risca o nuanțare, la nivel european, a definirii statului național, în sensul că el nu exclude automat pericolul agresiunii inverse, a minorității – devenite majoritare la nivel local – asupra majorității, transformate în timp în minoritate locală. Poate c-ar fi mai complicat, dar nu imposibil. Pentru lideri autentici, însă. Or, în lipsa acestora, în lipsa unui climat politic propice adevărului, fie el și dureros, devine aproape normal ca un tânăr ziarist, îndurerat și exasperat, să forțeze în direcție inversă. Poate că așa se face că în discursul său se strecoară concepte și formulări ușor perimate, la marea rigoare (posibilă însă doar în condiții de normalitate), precum teza gândiristă a „sufletului pur ortodox”.

Ceea ce nu înseamnă că aspectele abordate aproape monografic (dimensiunea istorică, dezrădăcinarea, rolul bisericii, al școlii, viața culturală, mentalitățile etnice, meșteșugurile, tradițiile, greșelile de strategie politică – formând fiecare substanța câte unui capitol), cu tot metaforismul titlurilor (ce dezvăluie pe scriitorul Menuț Maximinian), ar fi lipsite de rigoare științifică. Dimpotrivă, autorul își bazează investigația, pe lângă observația directă, pe o foarte amplă și serioasă bibliografie (și nu doar românească, ci și maghiară, sau chiar franceză – în total 140 de titluri).

Autorul pare influențabil, bătut de puternice impulsuri afective, astfel încât textul în ansamblu pare un imens puzzle, cititorul fiind implicit invitat să-și recompună propria imagine asupra spinoasei problematice abordate.

Afirmații grave, îngrijorătoare, precum aceea că „populația românească formează – în zona în discuție, *n.n.* – o comunitate fără comunitarism, care ființează într-un vid civic și cultural” (*s.n.*) intră în contradicție cu portretele unor personalități de mare anvergură,

civică și morală, cărora tocmai condițiile de oprimare națională în care trăiesc românii minoritari de aici le-a determinat cristalizarea. Astfel de personalități sunt teologii Liviu G. Munteanu, Gheorghe Todoran, Ioan Sârbu, Iosif Sârbu, Puiu Pavel, dar și oameni simpli precum Ion Stanciu sau sora Emilia, de la Congregația greco-catolică „Inimi Neprihănite”, toți ilustrând parcă paradoxala lege a polarizării și decantării prin foc a caracterelor, conform căreia „ceea ce nu mă ucide, mă face mai puternic”.

Suntem pe un teren al paradoxurilor, contrastelor, confruntărilor – cu atât mai pătimașe, cu cât mai surde, mai puțin auzite și recunoscute în afara granițelor zonei – nelipsite de denigrări intenționate de ambele părți sau chiar de sfidări extreme (precum cea conform căreia „școala din localitate – Murgeni, n.n. – poartă numele „Wass Albert”, din anul 2000, la instigarea căruia, în septembrie 1940, 12 români din Mureșenii de Câmpie CJ au fost uciși, declarat criminal de război și condamnat la moarte, în 1946, de Tribunalul Poporului din Cluj”). Mai toate văzute mai cu seamă din perspectivă ziaristică, „fierbinte”, a faptului de mare încălcătură emoțională, care ar putea face succesul de public al acestei cărți a lui Menuț Maximilian.

Totuși, nu lipsesc încercările de ridicare a perspectivei la nivelul înțelegerii în termeni mai generali a fenomenelor. Aflăm astfel că, din punct de vedere istoric, momentele de maximă agresiune a majoritarilor zonali (secui) asupra românilor minoritari au fost: 1) anii 1848-1849, 2) toamna anului 1916, 3) perioada 1940-1945 (după Dictatul de la Viena) și 5) primăvara anului 1990. Aflăm, de asemenea, că explicația secuizării românilor s-ar putea sistematiza în următoarele aspecte: folosirea de către populația românească cu prioritate a „rezistenței pasive”, cedările și compromisurile făcute pentru obținerea unor privilegii, lipsa unor răspunsuri adecvate la provocările specifice fiecărei etape istorice în parte, „oarba neunire”, „ciuma politicianismului”, disensiunile dintre biserica ortodoxă și cea greco-catolică, calitatea modestă a unor lideri, deficiențele din organizarea comunitară. Foarte interesante sunt și considerațiile făcute (după lucrarea lui Eugen Andronic, „Activ și participativ la viața cultural-civilă”, 1998) pe linia unei comparații antropologice între români și maghiari. La toate acestea autorul adaugă și propriul efort comparativ, privind situația românilor aflați în condiție minoritară (iar acum materialul folosit e filmul documentar „Ultimii români”, realizat de Răzvan Butaru pentru TVR), cu cea a maghiarilor aflați în situație similară, în satul Jeica BN, sat pe care autorul l-a investigat direct, anume în vederea unei atari comparații. Concluzia e una demnă de reținut, căci e valabilă pentru întreaga carte: „Aceasta este diferența între minoritatea maghiară și minoritatea românească. În zona unde maghiarii sunt minoritari, aceștia sunt bine protejați de autorități, au proiecte speciale, clase în limba maghiară, locuri la facultate.

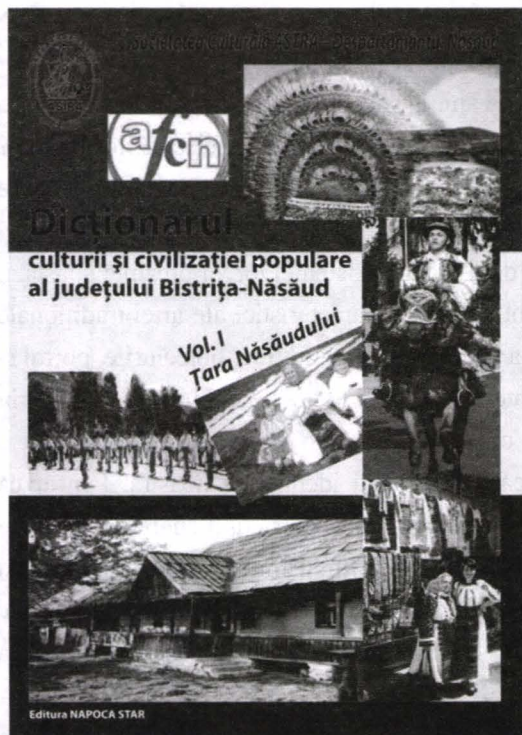
În zona unde românii sunt minoritari în propria lor țară, nu au niciun drept, toate parcă au fost întoarse împotriva lor. Școlile dispar și, odată cu ele, limba”.

În final, acumularea de încărcătură emoțională izbucnește din nou în accente vizionar-mesianice, simbolice și aproape liturgice („«Slavă întru Cei de sus, lui Dumnezeu, și pe pământ pace, între oameni bună învoire!» Oare și la Odorhei? Îngerul cu aripile trudite de atâta zbor ne spune că da. Trebuie să fie da. Pace...”), parcă pentru a compensa insuficienta subordonare a faptelor și evenimentelor relatate unui imperativ pe cât de necesar, pe atât de firesc: „Împreună!”. Nu există altă cale, și de aceea toate căutările și zbaterile în afara acesteia sunt risipă de timp și energie. Altfel spus: rătăcirii. Dar, ca orice cale autentică, nici aceasta nu trebuie să fie doar oarbă înaintare, fără oglindă retrovizoare, care să dea siguranță, fermitate, consecvență. Căci altfel (așa cum i se întâmplă unui celebru personaj al lui Marin Sorescu), te poți rătăci și „înainte”. Acesta pare a fi cel mai ferm și mai convingător (deși oarecum implicit) mesaj al cărții lui Menuț Maximinian. Carte care nu va fi scutită de controverse și răstălmăcirii, dar ale cărei generoase intenții sunt mai mult decât evidente pentru orice cititor de bună credință.

O ISTORIE A SUFLETULUI NĂSĂUDEAN

Dicționarul culturii și civilizației populare din Țara Năsăudului, vol. I, Editura Napoca Star,
Cluj-Napoca, 2009

Menuț MAXIMINIAN

Ce ar fi românul fără matricea culturală? Ce ar fi năsăudeanul fără cultura tradițională, fără spiritualitatea care se oglindește în sufletul țăranului precum nemurirea în apele repezi ale Someșului, Sălăuței și Țibleșului? Cultura noastră mustește de semnificații în cadrul științelor sociale, și mai ales, în sociologie, psihologie și antropologie socială. Se manifestă o extensie semantică importantă, care păstrează diferite nuanțe ale transmiterii sociale. A avea cultură este identic cu a fi educat, a-ți cunoaște rădăcimile, identitatea, civilizația fiind un termen care se aplică la modele culturale caracterizate prin heterogeneitate organică și o structură socială complexă. Cultura și civilizația sunt ogândite în diferite opere

și creații tehnologice și estetice, dezvoltate gradat și progresiv, cu anumite caracteristici individuale care reprezintă un anumit popor, o anumită entitate.

Putem vorbi de cultură superioară și cultură inferioară cu referire atât la culturi/civilizații diferite, cât și la produse diferite ale aceleiași culturi/civilizații. Termeni ca patrimoniu cultural, istoric sau artistic, folosiți de instituțiile publice sau private care administrează „cultura”, subliniază această concepție a culturii ca produs de rang superior. A vorbi de cultură populară înseamnă recunoașterea și atribuirea capacității de a genera cultură țăranilor și claselor populare. Patrimoniul Cultural înțelege cultura în complexitatea sa definind-o ca organizarea socială a diferitelor forme de viață ale și în cadrul grupurilor umane, adică, organizarea diversității culturale. Ceea ce înseamnă de fapt că nu doar grupurile umane sunt diferite, dar există diferențe, diversitate, chiar în cadrul unui anumit

grup. Din această perspectivă nu trebuie să considerăm omogeneitatea ca un element caracteristic principal al culturii. Această omogeneitate este un lucru exprimat de membrii grupurilor umane, dar ea se manifestă ca diversitate atunci când acești membri acționează și se comportă într-un anumit fel.

Dicționarul culturii și civilizației populare din Țara Năsăudului, vol. I, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2009, realizat de Despărțământul Năsăudean al ASTRA, vine să întărească cele afirmate de noi, identitatea diversității valorii, prin aducerea în fața noastră a truditărilor pe tărâmul culturii populare, printr-un demers unic, gigant, copleșitor și cu rezultate care se vor vedea și peste sute de ani. De acum, această dicționar va deveni o carte de căpătâi pentru cei care vor să cunoască istoria spiritualității meleagurilor bravilor țărani zugrăviți în opera lui Liviu Rebreanu și George Coșbuc, două repere ale tot ceea ce înseamnă Năsăud.

Ansamblurile năsăudene au prezentat de-a lungul existenței lor, și prezintă și astăzi, momente de înaltă virtuozitate, prin care sunt transmise caracteristici ale artei tradiționale autentice, prilej pentru publicul spectator de a se reîntâlni cu tradițiile, obiceiurile, portul și dansul popular. Sunt valorificate și promovate aspecte esențiale ale culturii populare prin piese muzicale instrumentale și vocale, suite coregrafice. Este o mare responsabilitate de a transmite mai departe bogățiile folclorice care reprezintă identitatea noastră. Pentru că suntem într-o eră a informatizării, trebuie să o folosim pentru a beneficia de toate mijloacele pe care ni le oferă prin a cerceta, a conserva și a transmite mai departe tezaurul folcloric. Tradiția trebuie să reprezinte pentru noi firul ce ne leagă de pământul natal, de acel "colț de lume" în care părinții, bunii și străbunii ne-au modelat personalitatea făcându-ne "oameni dintre oameni".

Folclorul năsăudean reprezintă sufletul, sensibilitatea, spiritul creativ și dragostea pentru vatra străbună, iar noi avem datoria morală să păstrăm această avuție, să o valorificăm și să sedimentăm în sufletul copiilor dragostea pentru folclor. Din acest punct de vedere, în opinia mea, dacă am înființa câte un ansamblu folcloric în fiecare localitate, ar fi un lucru al binecuvântării.

Avem multe probleme, rebuturi și kitschuri pe care le știm, le intuim și uite așa, suntem nevoiți să le purtăm în cârcă. Dar lucrurile au început să meargă pe făgașul cel bun, grație unor suflători, animatori ai culturii populare, grație unor instituții de profil. ASTRA se distinge prin promovarea valorii, fiind un motor a tot ceea ce înseamnă autentic și calitate. Avem valori incontestabile, avem talente deosebite, care ar trebui susținute și ocrotite la nivel de stat, pentru că sunt valori naționale. Nu este bine când artiștii, cântăreții noștri se zbat, încercând cu disperare să se descurce numai pe cont propriu. De regulă, cei

talentați sunt timizi și intră foarte greu în circuit. Prin acest dicționar valorile vor prinde aripi, devenind cunoscute în toate zărilor.

Veți descoperi că pasiunea și talentul cu care reprezentanții ansamblurilor născădane au preluat și modelat patrimoniul folcloric românesc reprezintă fundamentul interesului și plăcerii cu care aceștia sunt primiți oriunde în lume. Ponderea repertoriului este deținută de dansuri, cântece și elemente tradiționale someșene, intrucât Născădul și Someșul, a cărui apă trece pe aici ca brazda plugarului în pământul dătător de roadă, sunt matricea în care folclorul tradițional și-a păstrat intactă vigoarea și autenticitatea. Dansurile sunt puse în scenă de către coreografi cu o grijă constantă pentru menținerea originalității repertoriului. Organizați în diferite formații - "în grup" sau "în perechi", dansatorii evoluează în fața publicului, prezentându-se fie cu ample desfășurări de ritmuri vivace în "învârtite", fie cu mișcări ușoare - pline de grație în "de-a lungul".

O istorie a sufletului românesc. O istorie a acelui suflet care plânge, speră, se bucură. Zeci și zeci de muzicanți care, în zeci de ani, au veselit nu doar spațiul cultural românesc. O poveste de dragoste care a uimit cerul, pentru că minunații rapsozi sunt mereu cu privirile îndreptate către un Someș al bucuriei, care transcede tot ce este terestru. De unde atâta dragoste? De unde atâta talent? De unde atâta dăruire? De unde atâta risipă de frumusețe și altruism? Toate se leagă în jurul acestor oameni de o frumusețe spirituală desăvârșită. Sunt onorați pentru că am ocazia să-i "aplaud". Mă bucur că mi-au ținut, de zeci de ori, lacrima în cumpănă. Cei prezenți în acest capitol lecuiesc sufletele..., iar acum au intrat în legendă ca ambasadorii spiritului născădean...

Muzica... De la tradiționalul trio- vioară, braci și gordună-, la tarafuri, ansambluri sau orchestre, cu toții, „ceterașii” noștri au rămas consecvenți înțelesului dat folclorului, și anume că este un loc de întâlnire al generațiilor, într-un spațiu aflat la confluența durerii cu bucuria unor suflete generoase, pomite din vremuri imemorabile și poposite, când și când, la șezători sau sărbători.

Festivalurile sunt adevărate sărbători ale cântecului și dansului popular, o explozie de originalitate și tradiții, păstrate din generație în generație și transmise mai departe prin intermediul artei spectacolului. Sub marea umbrelă a folclorului s-au legat de-a lungul timpului prietenii durabile care nu țin cont de relații sociale și opinii politice. Oamenii îndrăgesc folclorul, bun spiritual de preț, îl receptează bucuroși, cu exuberanță, pasiune, patimă, dornici de autenticitate, interpretare adecvată, varietate și culoare, creația populară constituind un inepuizabil izvor de inspirație. Discuțiile, vizitele, spectacolele, paradele au însemnat de fiecare dată un răgaz acordat deschiderii către modul de a fi al celuilalt, tocmai

pentru o mai bună identificare a fiecăruia. Astfel de festivaluri reprezintă pentru județul Bistrița-Năsăud ocazii prin care putem demonstra că suntem europeni.

În ceea ce privește viitorul, îmi place să mă gândesc că așa cum muzica lui Ciprian Porumbescu, de pildă, a supraviețuit dispației lumii în care a trăit și creat, tot așa și muzicile tradiționale vor supraviețui diverselor prefaceri ale lumii.

Cântecul, jocul și portul adunate pe scenele căminelor culturale aruncă punți peste cugete, croind poteci pe care gândul se oprește îndelung, căzut pradă frumosului. Pentru că frumosul respiră în fiecare doină, baladă, joc, cămeșă sau năframă, și, altoit pe autenticitate, se întoarce fremătând de înțelesuri pe care ochiul și inima le descifrează, bucurându-se. Și bucuria este mare, atât de mare, încât numai robul adevărat al frumosului artistic o realizează pe de-a-ntregul, plecându-se în fața măreției sale. De aceea trebuie cinstită și perpetuată emanația cugetării folclorice, întorcând-o generos către cei ce se apleacă spre folclor, în multitudinea transformărilor sale.

Notă

Ultima corectură a scrisorilor lui Camil Baltazar către Liviu Rebreanu a fost asigurată de Valentin Plaianu

ISSN 1582-4667